

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ENERJİ POLİTİKASI VE TÜRKİYE

Doktora Tezi

Suat DURSUN

Ankara-2009

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ENERJİ POLİTİKASI VE TÜRKİYE

Doktora Tezi

Suat DURSUN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. A. Füsun ARSAVA

Ankara-2009

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ENERJİ POLİTİKASI VE TÜRKİYE

Doktora Tezi

Tez Danışmanı : Prof. Dr. A. Füsun ARSAVA

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. A. Füsun ARSAVA

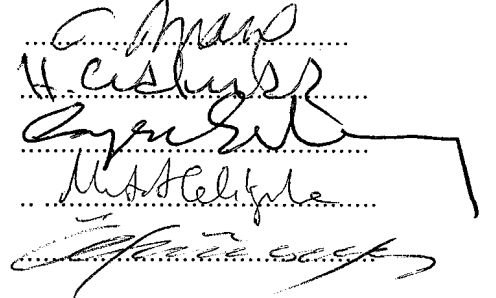
Prof. Dr. Haydar ÇAKMAK

Prof. Dr. Çağrı ERHAN

Doç. Dr. Mithat ÇELİKPALA

Yrd. Doç. Dr. Özlen ÇELEBİ

İmzası

Tez Sınavı Tarihi : 27.7.2009

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(27/05/2009)

Suat DURSUN

İÇİNDEKİLER

Giriş	1
Birinci Bölüm	7
1. AB’de Enerji Kaynakları, Enerji Üretimi ve Tüketimi	7
1.1. AB’de Enerji Kaynakları ve Enerji Üretimi	9
1.1.1. AB Elektrik Üretimi	11
1.1.2. AB Petrol Kaynakları ve Üretimi	15
1.1.3. AB Doğal Gaz Üretimi	17
1.1.4. AB Kömür ve Linyit Üretimi	18
1.1.5. Yeni ve Yenilenebilir Enerji Kaynakları ve Üretimi	19
1.1.6. Nükleer Enerji Üretimi	20
2. AB’de Enerji Tüketimi ve Enerji İhtiyacı	25
3. AB’de Enerji Üretiminin Enerji Tüketimini Karşılama Oranı	28
4. AB’de Enerji İthalatı ve Enerji Bakımından Dışa Bağımlılık	28
İkinci Bölüm	32
1. Tarihsel Gelişim İçerisinde Avrupa Birliğinin Enerji Politikası	32
1.1. Birinci Dönem: Toplulukların Kuruluş Aşamasından 1973 Petrol Krizine Kadarki Gelişmeler	34
1.1.1. Kurucu Antlaşmalarda Yer Alan Enerji Konusundaki Düzenlemeler	36
1.1.1.1. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Anlaşması	36
1.1.1.2. Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Anlaşması	37
1.1.1.3. Avrupa Ekonomik Topluluğu Anlaşması	39
1.1.2. Birinci Dönemde Enerjiyle İlgili İkincil Düzenlemeler	40
1.1.3. Batı Avrupa’nın Petrol İhtiyacı ve Ortadoğu’da Yaşanan Gelişmeler	45
1.2. İkinci Dönem: 1973 Petrol Krizi ve Enerji Arzının Dış Şoklardan Etkilenmemesi	47
1.2.1. Uluslararası Enerji Ajansı	50
1.2.2. İkinci Dönemde Kabul Edilen İkincil Düzenlemeler	51
1.3. Üçüncü Dönem: Enerji Tek Pazarının Kurulması, Enerji İhtiyacını Karşılarken Çevreye Duyarlı Tercihlerin Seçilmesi ve Enerji Arzının Güvenliğinin Sağlanması	52
1.3.1. Enerjiyle İlgili Topluluğun Kurucu Anlaşmalarında Yapılan Değişiklikler	53
1.3.1.1. Avrupa Tek Senedi ve İç Pazarın Kurulması	54
1.3.1.2. Maastricht Anlaşması ve AB Enerji Politikası	55
1.3.1.2.1. Maastricht Anlaşmasının Enerjiyle İlgili Hükümleri	56
1.3.1.2.2. Avrupa Enerji Ağları	59
1.3.1.3. Amsterdam Anlaşması ve AB Enerji Politikası	60
1.3.1.4. Nice Anlaşması ve AB Enerji Politikası	62
1.3.2. Diğer Uluslararası Anlaşmalar ve AB Enerji Politikası	62
1.3.2.1. 1991 Tarihli Avrupa Enerji Şartı Anlaşması	62
1.3.2.2. Enerji Şartı Anlaşması	64
1.3.2.3. Avrupa’ya Devletlerarası Petrol ve Doğal Gaz Taşımacılığı	65
1.3.3. Üçüncü Dönemde Enerjiyle İlgili Yapılan İkincil Düzenlemeler	66
1.3.3.1. Şeffaflık	67
1.3.3.2. Enerji Verimliliği ve Akılcı Enerji Kullanımı	68
1.3.3.2.1. İnşaat Ürünleri Direktifi	68
1.3.3.2.2. Elektrik ve Gaz İletim Direktifleri	68
1.3.3.2.3. SAVE I VE SAVE II Programları	71
1.3.3.2.4. Etiketleme Direktifi	71
1.3.3.2.5. Konseyin 96/91/EC Sayılı Direktifi	72

1.3.3.2.6. 1988 Tarihli Komisyon Bildirisi	73
1.3.3.3. Enerji Alanında Düzenleme İhtiyacı ve Floransa Oturumu	73
1.3.3.4. Doğal Gaz İç Pazarının Oluşturulması Çabaları ve Madrid Oturumu	74
1.3.3.5. Enerjinin Elde Edilmesiyle İlgili İkincil Düzenlemeler	75
1.3.3.6. 96/92 Sayılı Elektrik Direktifi	76
1.3.3.7. Doğal Gaz Direktifi	78
1.3.3.8. Toplulukta Petrol ve Doğal Gaz Üretimine ve Aranmasına İlişkin Düzenlemeler	78
1.3.3.9. Yeni ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarına İlişkin Düzenlemeler	79
1.3.3.9.1. ALTENER I ve ALTENER II Programları	81
1.3.3.10. Enerji Sektöründe Tüketicinin Korunmasına İlişkin Düzenlemeler	82
1.3.3.11. Enerji Arzının Güvenliği İçin Avrupa Stratejisi Oluşturma Çabası	83
1.4. Dördüncü Dönem : AB'nin Yeni Enerji Politikası	83
1.4.1. Enerji İç Pazarının Oluşturulması Yolundaki Çabalar	85
1.4.1.1. 2003 Tarihli Elektrik Direktifi	87
1.4.1.2. 1228/2003/EC Sayılı Elektrik Tüzüğü	90
1.4.1.3. 2003 Tarihli Doğal Gaz Direktifi	91
1.4.1.4. Doğal Gaz Tüzüğü	93
1.4.1.5. Doğal Gaz İletim Şebekelerine Erişim Tüzüğü	93
1.4.1.6. Yeni ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarına İlişkin Düzenlemeler	94
1.4.1.7. Enerji Şirketlerinin Parçalanması veya Özelleştirilmesi	95
1.4.2. Avrupa Birliği'nde Enerji Alanında Etkili Düzenleme İhtiyacı ve Bu Konuda Oluşturulan Kurumlar	96
1.4.2.1. Elektrik ve Doğal Gaz için Avrupa Düzenleyiciler Grubu	96
1.4.2.2. Avrupa Enerji Düzenleyiciler Konseyi	98
1.4.2.3. Enerji Düzenleyicileri İşbirliği Ajansı	99
1.4.2.4. Avrupa İletim Sistem İşleticileri	100
1.4.2.5. Enerji Düzenleyicileri Bölgesel Derneği	102
1.4.3. Kurucu Anlaşmalarda Yapılan Değişiklikler	103
1.4.3.1. Reform Anlaşması ve AB Enerji Politikası	103
1.4.3.2. Lizbon Anlaşması ve AB Enerji Politikası	105
1.4.3.2.1. Lizbon Anlaşmasının Enerjiye İlişkin Hükümleri	106
1.4.4. Uluslararası Alanda Yaşanan Gelişmeler ve AB Enerji Politikası	107
1.4.4.1. AB'nin Enerji Konusundaki Uluslararası Girişimleri	108
1.4.4.1.1. AB - Rusya Enerji Diyalogu	110
1.4.4.1.1.1. AB Rusya Enerji Diyalogunda Karşılaşılan Sorunlar	111
1.4.4.1.1.2. AB'nin Rusya Doğal Gaz Piyasasıyla Yakından İlgilenmesinin Nedenleri	112
1.4.4.1.1.3. AB ve Rus Elektrik ve Nükleer Enerji Piyasası	114
1.4.4.1.1.4. AB ve Rus Petrol Piyasası	115
1.4.4.1.2. Enerji Topluluğu Anlaşması ve Güney Doğu Avrupa Enerji Topluluğu	117
1.4.4.1.3. AB'nin Akdeniz Bölgesiyle Enerji Alanındaki İlişkileri	119
1.4.4.1.4. Hazar Bölgesi AB Enerji Politikası	120
1.4.4.1.5. AB'nin Körfezle İlişkileri	121
1.4.4.2. AB Dışında Yaşanan AB Enerji Politikasının Etkileyen Olaylar	122
1.4.4.2.1. Kyoto Protokolü ve AB'nin Enerji Politikası	122
1.4.4.2.2. Kafkasya ve Enerji Yollarının Güvenliği	127
1.4.4.2.2.1. Rusya'nın Gürcistan'a Askeri Müdahalesi	127
1.4.4.2.3. 2008 Küresel Ekonomik Kriz	132
1.4.5. Topluluk Kurumlarının Faaliyetleri	133
1.4.5.1. Avrupa Enerji Stratejisi Hakkında Yeşil Kitap	134
1.4.5.2. Enerji Verimliliği Hakkında Yeşil Kitap	135
1.4.5.3. Sürdürülebilir Enerji	135
1.4.5.3.1. Amsterdam Oturumu	136
1.4.5.3.2. Berlin Oturumu	139
1.4.5.3.3. Londra Oturumu	143
1.4.5.3.4. AB Enerji Politikasında Oturum Yönteminin Önemi	144
1.4.5.4. Üçüncü Enerji Serbestleştirme Paketi	146
1.4.5.5. AB Enerji Politikasında Enerji Verimliliği	149

1.4.5.5.1. Enerji Verimliliğine İlişkin Kurucu Anlaşmalarda Yer Alan Düzenlemeler	150
1.4.5.5.2. Enerji Verimliliğiyle İlgili İkincil Düzenlemeler	151
1.4.5.5.2.1. 2002/91/EC sayılı Binaların Enerji Performansıyla İlgili Direktif	151
1.4.5.5.2.2. Emisyon Ticareti Direktifi	151
1.4.5.5.2.3. Enerji Ürünlerinin Vergilendirilmesi Direktifi	152
1.4.5.5.2.4. 2004/8/EC sayılı Direktif	152
1.4.5.5.2.5. Kamu ve Altyapı Hizmetleri İhale Direktifleri	152
1.4.5.5.2.6. Eco-Design Hakkında Direktifi	153
1.4.5.5.2.7. Elektrik ve Doğal Gaz Arzı Güvenliği Hakkında Direktif	153
1.4.5.5.2.8. Nihai Enerji Kullanım Verimliliği Hakkında Direktif	154

Üçüncü Bölüm 155

1. Avrupa Birliğinin Enerji Politikasının Özellikleri, Araçları ve Amaçları 155

1.1. AB Enerji Politikasının Özellikleri 155

1.2. AB Enerji Politikasının Araçları 156

1.3. AB Enerji Politikasının Amaçları 158

1.3.1. Birinci Dönemde Enerji Politikasının Amaçları	159
1.3.2. İkinci Dönemde Enerji Politikasının Amaçları	160
1.3.3. Üçüncü Dönemde Enerji Politikasının Amaçları	161
1.3.4. 2000'li yıllardan Günümüze AB Enerji Politikasının Amaçları	162
1.3.4.1. Enerji Piyasasında Rekabeti Gerçekleştirmek	163
1.3.4.1.1. Elektrik ve Doğal Gaz Alanında İç Pazar Oluşturulması	164
1.3.4.1.1.1. Elektrik Alanında İç Pazarın Oluşturulması İçin Yapılması Gerekenler	165
1.3.4.1.1.1.1. Elektrik Kendine Özgü Yapısı ve Şebekelere Erişim	166
1.3.4.1.1.1.2. Üye Devletlerin Yetki Devri Konusunda İsteksizliği	167
1.3.4.1.1.1.3. Enerji İletimi, Dağıtım Alanında Yaşanan Sıkıntılar	167
1.3.4.1.1.1.4. Enerji Fiyatları, Vergileri Arasındaki Farklılıklar	168
1.3.4.1.1.1.5. Düzenleme Alanında Koordinasyon	169
1.3.4.1.1.1.6. Mevzuatın Görece Yeni Olması	170
1.3.4.1.1.1.7. Tüketicinin ve Çevrenin Korunması	171
1.3.4.1.1.2. AB Doğal Gaz Pazarının Yapısı İçin Yapılması Gerekenler	172
1.3.4.1.1.2.1. AB Doğal Gaz İç Pazarı İçin Yapılması Gerekenler	173
1.3.4.2. AB Enerji Politikasının Enerji Verimliliğini Sağlama Amacı	175
1.3.4.2.1. Enerji Verimliliğinin Sağlanması Yolundaki Engeller	176
1.3.4.2.1.1. Bilgi Eksikliği	176
1.3.4.2.1.2. Sermayeye Sınırlı Ulaşım ve Finansal Engeller	178
1.3.4.2.1.3. Yanlış Teşvik Uygulamaları	178
1.3.4.2.1.4. Yanıltıcı Fiyatlar	179
1.3.4.2.1.5. Teknik Engeller	179
1.3.4.2.1.6. Düzenleme ve Uygulama Alanlarında Görülen Başarısızlıklar	179
1.3.4.2.2. Beyaz Sertifikalar ve Enerji Verimliliğinin Sağlanması	180
1.3.4.3. Sürdürülebilir Kalkınma	182
1.3.4.3.1. Çevreye Duyarlı Enerji Politikası	183
1.3.4.3.1.1. AB Emisyon Ticaret Sistemi	183
1.3.4.3.1.1.1. AB Emisyon Ticaret Sisteminin İşleyişi	185
1.3.4.3.1.1.2. Emisyon Ticareti ve Karşılaşılacak Sorunlar	189
1.3.4.3.2. Nükleer Enerji ve AB Enerji Politikasının Çevreye Duyarlılığı	192
1.3.4.3.2.1. Eski Nükleer Santrallerin Faaliyetine Son Verilmesi ve Nükleer Atıkların Temizlenmesi	195
1.3.4.3.2.2. Deniz Üzerinde Kurulu Petrol Arama Tesislerinin Yol Açtığı Kirlenme	198
1.3.4.3.3. Yenilenebilir Enerji Kaynakları ve Biyoyakıtların Teşvik Edilmesi	200
1.3.4.4. Enerji Güvenliğinin Sağlanması	202
1.3.4.4.1. AB Enerji Güvenliğinin Özellikleri	204
1.3.4.4.2. Enerji Güvenliği Konusunda Yapılması Gerekenler	208
1.3.4.5. Şeffaf, Öngürülebilir Karşılıklılık Esasına Dayalı Enerji Dış Politikası Amacı	211

Dördüncü Bölüm	213
1. Avrupa Birliğinin Enerji Politikası ve Türkiye	213
1.1. Türkiye ve Dünyanın Önemli Enerji Merkezleri	213
1.1.1. Hazar Havzası	215
1.1.1.1. Hazar Havzasındaki Rezervler	215
1.1.1.2. Hazarın Hukuksal Statüsü	217
1.1.1.3. Hazar Havzasındaki Petrol ve Doğal Gazın Enerji Piyasasına Arzı	218
1.1.1.3.1. Hazar Havzasından Petrol Taşıyan Boru Hatları	219
1.1.1.3.2. Hazar Havzasındaki Doğal Gazı Taşıyan Boru Hatları	220
1.1.1.3.2.1. Rusya'nın İşlettiği Boru Hatları	220
1.1.1.3.2.2. İran'ın İşlettiği Boru Hatları	222
1.1.1.3.2.3. Türkiye-Yunanistan-İtalya Doğal Gaz Boru Hattı	222
1.1.1.3.2.4. Hazar Geçişli Türkmenistan-Türkiye-Avrupa Doğal Gaz Boru Hattı Projesi	223
1.1.1.3.2.5. Türkiye Azerbaycan Doğal Gaz Boru Hattı	224
1.1.1.4. Hazar Havzası Enerji Kaynaklarıyla İlgilenen Devletler	224
1.1.1.4.1. Türkiye ve Hazar Havzası Enerji Kaynakları, Enerjiyle İlgili Projeler	227
1.1.1.4.1.1. Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı Projesi	230
1.1.1.4.1.2. Nabucco Projesi ve Türkiye'nin İran'la Olan İlişkileri	233
1.1.1.4.1.3. Nabucco Projesine Alternatif Girişimler	237
1.1.1.4.2. Hazar Bölgesi ve Avrupa Birliği	239
1.1.1.4.2.1. TACIS	243
1.1.1.4.2.2. Avrupa Kafkaslar Asya Ulaşım Koridoru	244
1.1.1.4.3. Hazar Bölgesi ve Rusya	244
1.1.1.4.4. Hazar Bölgesi ve ABD	251
1.1.1.4.5. İran'ın Bölgeyle İlişkileri	253
1.1.1.4.6. Hazar Bölgesi ve Asya'nın Gelişen Gücü Çin	254
1.1.2. Ortadoğu ve Enerji Kaynakları	255
1.1.2.1. Ortadoğu Enerji Kaynaklarının AB'ye Arzı	257
1.1.2.2. Ortadoğu'dan Türkiye'ye Petrol ve Doğal Gaz Taşıyan Boru Hatları	258
1.1.2.3. Kerkük Yumurtalık Petrol Boru Hattı	259
1.1.2.4. Irak Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı Projesi	260
1.1.2.5. Mısır Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı Projesi	261
Sonuç ve Değerlendirme	263
EKLER :	279
KAYNAKLAR	298
ABSTRACT	325

ŞEKİLLER

Şekil – 1 AB Toplam Enerji Üretimi

Şekil – 2 AB Toplam Elektrik Üretimi

Şekil – 3 AB Ham Petrol Üretimi

Şekil – 4 AB Doğal Gaz Üretimi

Şekil – 5 AB Kömür ve Linyit Üretimi

Şekil – 6 AB Yenilenebilir Enerji Üretimi

Şekil – 7 AB Nükleer Enerji Üretimi

Şekil – 8 AB Enerji Tüketimi

Şekil – 9 AB Enerji Kaynakları İtibarıyla İthalata Bağımlılık

Şekil – 10 AB Enerjide Dışa Bağımlılık

Şekil – 11 Kuzey Denizinde Bir Petrol Platformu

HARİTALAR

- Harita – 1 AB Toplam Elektrik Üretimi
- Harita – 2 AB Onaylanmış Fossil Yakıtlar Rezervleri
- Harita – 3 Kuzey Denizi Atlantik Okyanusu
- Harita – 4 Hazar Havzası ve Bölge Ülkeleri
- Harita – 5 Nabucco Boru Hattının Güzergahı
- Harita – 6 İran Güney Pars Doğal Gaz Sahası
- Harita – 7 Türkiye, Hazar Havzası ve Ortadoğu
- Harita – 8 Türkiye Petrol ve Doğal Gaz Boru Hatları

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACER	: The Agency for The Cooperation of Energy Regulators
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	: Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
AAET	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AT	: Avrupa Topluluğu
ATAD	: Avrupa Topluluğu Adalet Divanı
ATKA	: Avrupa Topluluğu Kurucu Anlaşması
ATS	: Avrupa Tek Senedi
Bbl	: Barrel
Bcm	: Billion Cubic Meters
BMİDÇS	: Birleşmiş Milletler
BMDHS	: Birleşmiş Milletleri Deniz Hukuku Sözleşmesi
BTC	: Bakü Tiflis Ceyhan
BTE	: Bakü Tiflis Erzurum
CEER	: Council of European Energy Regulators
COM	: Commission
CPC	: Caspian Pipeline Concorcium
DG	: Directorate Generale
EAEC	: European Atomic Energy Community
ECSC	: European Coal and Steel Community
EEA	: European Economic Area
EEC	: Euroepan Economic Community
EFTA	: European Free Trade Area
ENTSO	: European Network Transmission System Operators
EPCIP	: European Programme for Critical Infrastructure Protection
EPE	: European Energy Policy
ERRA	: The Energy Regulators Regional Association
ERGEG	: European Regulators Group for Electricity and Gas

EUI	: Euroepan University Institute
EURATOM	: European Atomic Energy Community
ETSO	: European Transmission System Operators
GHG	: Green House Gas
IEA	: International Energy Agency
IFRI	: International
INOGATE	: International Oil and Gas Transport to Europe
JRC	: Joint Resarch Center
LPG	: Liquid Petroleum Gas
NATO	: North Atlantic Treaty Organisation
NIREX	: Nuclear Industry Radioactive Waste Executive
OECD	: Organisation for Economic and Cooperation Development
OEEC	: Organisation of European Economic Cooperation
OJ	: Official Journal
OPEC	: Organisation of Petroleum Exporting Countries
OSA	: Onaylı Sahnım Azaltımları
PURPA	: Public Utility Regulatory Policies Act
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TAP	: Trans Arab Pipeline
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEN	: Trans European Networks
TGT	: Temiz Gelişim Tekniği
TRACECA	: Transport Corridor Europa Caucasus Asia
TSO	: Transmission System Operators
UES	: Unified Electricity System
WTO	: World Trade Organisation

GİRİŞ

Enerji yüzyılı olarak adlandırılan 21. yüzyılın daha ilk çeyreği tamamlanmadan uluslararası politikada enerji ile ilgili olarak yaşanan son derece önemli gelişmeler bu tanımlamanın hiç de yanıltıcı olmadığını ortaya koymaktadır.

Dünyada olduğu gibi Avrupa Birliği'nde de enerji hayati öneme sahip bir konudur. Enerjinin önemi ekonomik faaliyetlerin hemen hemen tümünde temel girdi olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Enerji ekonomik kalkınma için vazgeçilmez bir üründür. Bunların yanı sıra enerjinin hayatı kolaylaştıran ve insanların yaşam kalitesini artıran özellikleri de vardır. Bu kadar hayati öneme sahip enerji alanında, kendine özgü bir yapısı olan Avrupa Birliği'nin duyarsız kalmayacağı açıktır. AB enerji konusuna duyarsız kalmamasına rağmen, enerji alanında alınan yolun AB enerji ihtiyacını karşılamada yeterli olup olmadığı tartışmalıdır.

Başlangıçta, Batı Avrupalı devletler, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (*European Coal and Steel Community - ECSC*)'nu kurarak, önemli bir enerji kaynağı olan kömür madeni üretimi üzerindeki egemenlik yetkilerini, uluslararası yüksek bir otoriteye devretmeyi kabul etmişlerdir. Hatta, enerji konusunda sadece kömürle sınırlı kalmayıp, nükleer enerji alanında Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (*European Atomic Energy Community - EAEC*)'nu kurmuşlardır.

Kuruluş yıllarında yoğun bir biçimde enerji alanına yönelen Avrupa Toplulukları, zamanla ilgisini dört özgürlük olarak adlandırılan malların, hizmetlerin, kişilerin ve sermayenin serbest dolaşımını gerçekleştirerek, tek pazarın oluşturulmasına yöneltmiştir. Bu yönelimin doğal sonucu olarak enerji alanında bir politika oluşturma çabaları oldukça zayıf kalmıştır.

Avrupa Toplulukları, özellikle uluslararası alanda yaşanan gelişmelere bağlı olarak enerji krizlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte, enerji konusuna daha fazla eğilmeye başlamıştır. İlk önce Topluluk kurumları tarafından başlatılan tartışmalar, girişimler, çalışma raporları, daha sonra Topluluk ikincil hukuku (Sekunder Topluluk Hukuku) düzenlemelerine dönüşmüştür. En sonunda da kurucu anlaşma değişiklikleri ile enerji konusu kurucu anlaşma metinlerine girerek, Topluluk birincil (Primer Topluluk) hukukunda kendine yer bulmuştur. Böylece her geçen gün değişen ve gelişen enerjiyle ilgili Avrupa Birliği (AB) mevzuatı ortaya çıkmıştır.

Hukuksal alanda yaşanan gelişmelere paralel olarak, enerji kaynakları yetersiz

olan, enerjide dışa bağımlı bulunan AB, enerji ihtiyacını karşılamak için önemli enerji üreten ülkeler ve bölgelerle uluslararası ilişkiler geliştirmektedir. Bir başka anlatımla, AB bir yanda içerde enerji üretimi ve tüketimiyle ilgili hukuksal düzenlemeler yaparken, öte yanda enerji alanında uluslararası girişimlerde, diyaloglarda bulunarak enerji arz güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır. Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine doğru genişleyen AB, enerji arz eden ülkelerle ve bölgelerle özellikle Rusya ile enerji alanında görüşmeler ve anlaşmalar yaparak, AB'ye enerji akışında sürekliliği sağlamaya çalışmaktadır.

Avrupa Birliğinin bir enerji politikası var mıdır? Bir enerji politikası oluşturma yolunda AB'deki gelişmeler, yapılan düzenlemeler, uluslararası alanda atılan adımlar nelerdir? Şayet, Avrupa Birliği'nde, enerji alanında yaşanan gelişmeler ve yapılan düzenlemeler Avrupa Birliğinin enerji politikası olarak nitelendirilirse, bu politikanın özellikleri, araçları ve amaçları nelerdir? Bu şekilde oluşturulan enerji politikası, AB'nin enerji ihtiyacını karşılamada başarılı mıdır? AB enerji politikasının amaçlarını gerçekleştirmek için neler yapmalıdır? AB üyesi devletlerin ulusal enerji piyasaları arasında farklılıklar var mıdır? Bu farklılıklar AB enerji politikasını nasıl etkilemektedir? AB enerji politikası AB'nin tarım, ticaret ortak politikaları gibi bir ortak politikaya dönüşebilir mi? Türkiye, Avrupa Birliğinin enerji ihtiyacının karşılanmasında niçin önemli bir ülkedir? Türkiye'nin, Avrupa Birliğinin, enerji politikasının amaçlarının gerçekleştirmesine katkısı var mıdır? Bu çalışmada, yukarıda yer alan soruların cevapları araştırılacaktır.

Kolayca veya elektrikte olduğu gibi hiç depolanamayan, bir yerden başka bir yere özel bir şekilde aktarılan, herkes tarafından uyulabilecek standartları kolaylıkla belirlenemeyen enerjinin kendine özgü nitelikleri gereği, diğer politika alanlarından farklı özelliklere sahip olması olağandır. Ancak, bu farklı niteliklerine rağmen, AB enerji politikasını oluştururken, bu politikanın amaçlarını belirlerken, enerji politikasının diğer politikalarla uyumuna özen göstermektedir. Özellikle çevreye duyarlı sürdürülebilir bir kalkınmanın gerçekleştirilmesini sağlayacak bir enerji politikası oluşturma gayreti içerisinde.

AB'nin enerji politikasını oluştururken dikkate alması gereken önemli hususlar, atması gereken önemli adımlar bulunmaktadır. Bir yanda, AB içerde enerjide dışa bağımlılığı azaltmaya, AB içi enerji kaynaklarının üretimini artırmaya, enerji iç

pazarını kurarak, enerjide verimliliği sağlamaya çalışmaktadır.

Öte yanda, enerji ihtiyacının büyük kısmını dışarıdan karşılayan AB, enerji alanında dışarıya karşı da ortak bir tutum, ortak bir davranış benimsemeye, dışarıya yönelik bir politika belirlemeye, en azından tek ses olarak hareket etmeye gayret göstermektedir.

Dünyada ve belki gelecekte uzayda yeni, bol, ucuz bir kaynak bulunmadığı sürece, enerji 21. yüzyılın üzerinde en çok tartışılan konularından biri olmaya devam edecek, uluslararası politikada sahip olduğu önemi koruyacaktır. Hatta, uluslararası politikada gücün, endüstriyel kapasite, askeri hazırlık derecesi, coğrafya, yetişmiş insan gücü ve benzeri unsurları sayılırken, doğal kaynaklara da ayrı ve özel bir yer verilmektedir.¹ Enerji kaynaklarına sahip olmadan, enerji arzında sürekliliği sağlamadan uluslararası bir güç olmanın, uluslararası bir güç olarak kalmanın zor olacağı açıktır.

Hukuksal bir düzen oluşturan ve kendine özgü yapısı olan AB'nin kendisi gibi enerji politikası da sürekli gelişen ve değişen bir özellik göstermektedir. Bir yanda kuruluşundan günümüze, Avrupa Topluluklarından, Avrupa Birliğine kadar geçen sürede enerji politikası oluşturma ve oluşturulan politikayı geliştirme çabaları devam etmektedir. Bu koşullar içerisinde diğer yanda AB, üye devletlerle Birlik arasında denge sağlayarak, daha ileri düzeyde ortak bir enerji politikası geliştirme çabası içerisinde.

Avrupa Topluluğu ile ilgili akademik çalışmalar incelediğinde, Avrupa'da 1990'lı yıllara kadar enerji ile ilgili az sayıda çalışmanın bulunduğu, hatta, Avrupa Topluluklarıyla ilgili kitaplarda enerjiye ya hiç yer verilmediği ya da çok az yer verildiği görülmektedir. Anılan dönemde ülkemizde, Avrupa Topluluklarının ya da Avrupa Topluluğunun enerji politikası konusunda bilimsel bir çalışmanın bulunmadığı görülecektir.

Özellikle 1956, 1974 ve 1979 petrol krizleriyle birlikte konjoktüre bağlı olarak, genelde enerji özelde ise petrol üzerine değerlendirmeler yapıldığını, Topluluk kurumlarının girişimlerde bulunduğunu, konjoktüre bağlı olarak akademik alanda da makaleler yazıldığı tespit edilmiştir.

¹ Hans J. Morgenthau, Uluslararası Politika, Cilt 1, Çeviren: Baskın Oran ve Ünsal Oskay, Ankara, Sevinç Matbaası, s. 81.

Durumun 1990'lı yıllardan itibaren özellikle 1987 tarihli Tek Senet ile enerji konusunun Anlaşma metnine dâhil edilmesiyle birlikte değiştiğini, 2000'li yıllarda ise, çoğu periyodik yayın olmak üzere enerjiyle ilgili çok sayıda çalışmanın yayınlandığı görülmektedir.

Bu durum, Topluluk kurumlarının tasarruflarında da benzer nitelik göstermektedir. Bir başka anlatımla, AB'nin enerji politikasıyla ilgili siyasi ve hukuksal düzenlemelerinde ciddi bir artışın olduğu, buna paralel olarak enerji politikasıyla ilgili yayınların da 1990'lı yıllarla birlikte arttığı, 2000'li yıllarda ise, bu artışın hızlandığı görülmektedir.

Kurucu anlaşmalarda değişiklik yapan Reform Anlaşmasıyla enerji konusu doğrudan, ayrı bir başlık olarak anlaşma metninde yer almıştır. Ardından kabul edilen Lisbon Anlaşması siyasal, ekonomik ve uluslararası bir konu olan enerjiyi, AB için hukuksal bir konu haline getirmiştir.

Avrupa Komisyonu, 1 Haziran 1999 ila 31 Aralık 2004 tarihleri arasında Topluluk müktesebatında enerjiyle ilgili düzenlemelerin 886 sayfadan 1902 sayfaya çıkmak suretiyle iki kat arttığını açıklamıştır.² Son yıllarda gerek enerjiyle ilgili mevzuatta meydana gelen artış, gerekse kurucu anlaşmalarda doğrudan enerjiyle ilgili bir başlık altında düzenleme yapılmasına ilişkin bilgiler, AB'nin enerji konusuna ne kadar önem verdiğinin, etkin bir enerji politikası oluşturma çabası içerisinde olduğunun en güzel göstergeleridir.

Ülkemizde de Avrupa'da yaşanan bu gelişmeye paralel olarak, ancak biraz gecikmeli, AB'nin enerji politikası hakkındaki akademik çalışmalar yapılmıştır. Özellikle 16 – 17 Aralık 2005 tarihlerinde yapılan Brüksel Zirvesi Sonuç Bildirgesinde, Türkiye ile yapılacak üyelik müzakerelerinin başlangıç tarihinin 3 Ekim 2005 tarihi olarak belirlenmesiyle birlikte ortaya çıkan durum, kamuoyunun AB çalışmalarına olan ilgisini artırmıştır.

Türkiye'de, AB enerji politikasıyla ilgili olarak yapılan çalışmalarda, AB'nin enerjide dışa bağımlılığı vurgulanmak suretiyle, özellikle Ortadoğu, Hazar Havzası enerji kaynaklarının AB'ye ulaştırılması çerçevesinde, enerji arz güvenliği, enerji boru hatları konularına yer verilerek, Türkiye'nin AB'nin enerji politikası için jeostratejik

² European Commission, Directorate General for Transportation and Energy, **Reportoire of Acquis Communnautaire: Energy and Transport**, 31. December 2004, s. 1-54. İnternette ulaşmak için, http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/acquis/acquis_energy_transport_en.pdf. (27.10.2008)

önemi üzerinde durulmaktadır.

Bu çalışmada, genel olarak, enerji alanında dışa bağımlı olan Avrupa Birliğinde, bir enerji politikası oluşturma yolundaki gelişmeler, yapılan düzenlemeler, bu gelişmeler ve düzenlemeler ile oluşturulmaya çalışılan Avrupa Birliğinin enerji politikasının özellikleri, araçları ve amaçları, bu politikanın AB'nin enerji ihtiyacını karşılamada başarılı olup olmadığı, bu bağlamda, enerji politikası ile ilgili olarak, Türkiye'nin AB'nin enerji politikası açısından önemi üzerinde durulacaktır.

Birinci bölümde, bütün enerji kaynakları itibarıyla AB'nin enerji üretimi, tüketimi, enerji ithalatı ve enerjide dışa bağımlılığı konuları hakkında bilgiler verilmiştir. Konu incelenirken, AB istatistik kurumu Eurostat'ın üye devletlerden elde ettiği ve karşılaştırılabilir verilerinden yararlanılmıştır. AB'nin 2006 sonrasına ilişkin verileri 2009 yılının sonunda yayınlanacağından, 2006 yılına kadar olan istatistiki bilgiler değerlendirilmiştir. Zaman zaman enerji konusunda Dünya Enerji Konseyi gibi diğer kuruluşların bilgilerine de başvurulmuştur. Şekiller yardımıyla ve çalışmanın ekinde yer verilen tablolarla konu daha açık ve karşılaştırılabilir hale getirilmiştir.

İkinci bölümde, enerji politikasının oluşumu AB'nin kuruluşundan günümüze kadar geçen süre içerisinde dört ayrı döneme ayrılarak incelenmiştir. Bu bölümde özellikle, AB Resmi Gazetesinden yararlanılmıştır. Enerji konusunda oluşturulan tüzükler, direktifler, kararlar gibi AB mevzuatı ve mevzuat hazırlamaya yönelik olarak yapılan taslaklar, tasarımlardan önemli olarak görülenlere yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, AB enerji politikasının özellikleri, araçları ve amaçları tarihsel sürece bağlı kalınarak açıklanmıştır. Bu amaçların gerçekleşmesi için, atılan ve atılacak adımlar ve amaçların önündeki engeller hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.

Dördüncü bölümde, AB enerji politikası açısından, Türkiye'nin önemi üzerinde durulmuş, özellikle iki önemli enerji merkezine yakın olan Türkiye'nin, sahip olduğu jeostratejik konumu itibarıyla AB enerji politikasının amaçlarının gerçekleşmesine katkıda bulunup bulunamayacağı tartışılmıştır. Haritalar, enerjiyle ilgili projeler yardımıyla enerji coğrafyası olarak bilinen Ortadoğu ve Hazar Havzası enerji kaynaklarının AB'ye aktarılmasında Türkiye'nin önemi açıklanmıştır.

AB enerjisiyle ilgili çok sayıda hukuksal düzenleme yapmıştır. Hukuksal

düzenlemeler söz konusu olduğunda, Avrupa Topluluğu Adalet Divanı (*The European Community of Court of Justice*)'nın enerji uyuşmazlıklarıyla ilgili verdiği kararlarla, Topluluk hukukunun oluşumuna yön verdiği belirtmelidir.³ Topluluk hukukunun üye devletlerde aynı biçimde uygulanmasını, Topluluk hukukunun birliğini sağlayan ATAD'ın verdiği kararlar, büyük öneme sahip olmalarına rağmen konuyu sınırlamak amacıyla bu incelemenin dışında tutulmuştur.⁴

Çalışmanın birinci ve ikinci bölümlerinde sayısal değerlere açıklayıcı ve tanımlayıcı bilgilere yer verilmek suretiyle Avrupa Birliği enerji politikasının görünümü üzerinde duruldu. Üçüncü ve dördüncü bölümlerde ise analitik bir yöntem kullanılmak suretiyle Avrupa Birliği enerji politikasının amaçlarının neler olduğu bu amaçların gerçekleştirilmesinde yapılması gerekenler hakkında değerlendirmelere yer verildi.

³ Jürgen Schwarze, "European Energy Policy in Community Law", **International Energy and Resources Law and Policy Series**, Editor: Ernst J. Mestmacker, Graham Trotman Ltd., 1993, s. 153-177.

⁴ Avrupa Topluluğu Adalet Divanı'nın ve İlk Derece Mahkemesinin enerji konusunda verdiği kararlar için, bkz. Peter D. Cameron, **Competition in Energy Markets: Law and Regulation in the European Union**, Second Revised Edition, Oxford University Press, 2007.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AB’de Enerji Kaynakları, Enerji Üretimi ve Tüketimi

Bu bölümde Avrupa Birliğinin toplam enerji üretimi, toplam enerji tüketimi, enerji ihtiyacı ve bu ihtiyacın ne kadarı Avrupa Birliği içi kaynaklardan, ne kadarının ise ithalat yoluyla karşılandığı belirlenmeye çalışıldı. Bu belirleme yapılırken Avrupa Birliği İstatistik Kurumunun yayınladığı enerji ile ilgili verilerden yararlanıldı. Düzenlenen tablolar, haritalar ve çalışmanın sonundaki eklerle Avrupa Birliği ve tek tek üye ülkelerin enerji kaynakları hakkında karşılaştırmalı verilerle konunun daha iyi anlaşılması amaçlandı.

Enerji, bir tüketici tarafından satın alınan özel bir eşya, yaşamın sürdürülmesi için öncelikli bir ihtiyaç, yeniden dağıtılabilen, stratejik bir ürün olarak tanımlanmaktadır.⁵ Enerjinin bu niteliklerinden yola çıkarak enerjiyi; ekonomik olarak bir “eşya”, siyasal açıdan bir “stratejik ürün”, uluslararası politikada bir “silah” veya “müdahale aracı” olarak tanımlamak da mümkündür.

Avrupa Birliğinin enerji politikası denildiğinde, enerji politikasıyla ilgili iki farklı kavram kullanılmaktadır. Bu kavramlar, özellikle 2000 yılının başından itibaren kullanılan “Avrupa Birliğinin Dış Enerji Politikası” (*European Union External Energy Policy*) ve “Avrupa Birliğinin İç Enerji Politikası” (*European Union Domestic Energy Policy*) kavramlarıdır.⁶

Avrupa Birliğinin Dış Enerji Politikası kavramından, özellikle Topluluğun enerji konusunda topluluk üyesi olmayan ülkelerle yaptığı anlaşmalar, protokoller, kurulan uluslararası ortaklıklar anlaşılmaktadır. Enerji Şartı Anlaşması, Kyoto Protokolü gibi çok taraflı uluslararası anlaşmalar, Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşlar ve Rusya ile yürütülen “AB - Rusya Enerji Diyalogu” (*EU-Russia Energy Dialogue*), Avrupa Akdeniz Ortaklığı, AB’nin enerji konusunda trans atlantik ilişkileri gibi konular, AB dış enerji politikasının konuları arasında yer almaktadır. Yine, eski Sovyetler Birliğinin gaz ve petrolünün Avrupaya taşınması amacıyla oluşturulan Avrupa’ya Uluslararası Petrol ve Gaz Taşımacılığı (*International Oil and Gas Transport to Europe - INOGATE*) projesi gibi AB’nin uluslararası enerji

⁵ Jacques Lesourne, “Views on Europe’s Domestic and Foreign Energy Policy”, **The External Energy Policy of the European Union**, Edited By: Jacques Lesourne, The Insitut Francais des Relations Internationales- IFRI , 2008, s. 127-135.

⁶ Jacques Lesourne, a.g.e., s. 127-135.

projeleri de bu kapsamdadır.

AB'nin iç enerji politikası ise, AB düzeyinde AB kurumları tarafından oluşturulan, üye devletlerin uygulamakla yükümlü oldukları kurallar ve hedeflerin bütünü olarak tanımlanabilir. Topluluk kurumları tarafından kabul edilen tüzükler, direktifler, kararlar gibi bağlayıcı düzenlemeler, tavsiyeler, görüşler, bildirimler gibi yol gösterici tasarruflar bu kapsamda yer alırlar. Bunlara son yıllarda çok sayıda konuyla ilgili uzmanların, enerji sektöründeki uzmanların katılımıyla oluşturulan oturum süreci sonucu yapılan tartışmalardan çıkan değerlendirmeleri de eklemek gereklidir.

AB'nin, AB dışı enerji kaynaklarına olan gereksinimi, onu dışarıya karşı etkili bir enerji politikası geliştirmeye, içerde ise, çok iyi organize olmuş, enerji krizleriyle başa çıkacak bir enerji iç pazarı oluşturmaya zorlamaktadır.

Bu çalışmada bu şekilde bir ayırım yapılmaksızın “Avrupa Birliğinin Enerji Politikası”⁷ (European Union Energy Policy) kavramı kullanılmıştır. AB enerji politikasının incelendiği bu çalışmada, Topluluğun hem iç hem de Topluluk dışında belirlediği enerji politikasına ilişkin hususlar incelenmiştir.

Türkiye'nin enerji açısından AB için önemi, özellikle AB'nin dış enerji politikasını kavramaya yardımcı olacaktır. Aslında AB Dış Enerji Politikası başlığı altında yer alan, AB Rusya Enerji Diyalogu gibi her biri ayrı bir tez konusu olabilecek olan konuları ayrıntılarıyla incelemek çalışmanın amacı dışındadır. Ancak, AB enerji politikasını etkilediği ölçüde ve yeri geldikçe AB'nin dış enerji politikasına ilişkin değerlendirmelere de yer verilecektir.

⁷ Bilindiği üzere Avrupa Birliği kavramı özellikle 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan ve 1 Kasım 1993 tarihinde de yürürlüğe giren Maastricht Anlaşmasıyla birlikte kullanılmaya başlanan bir kavram olmuştur. Birbiriyle karıştırıldığı için “Avrupa Toplulukları”, “Avrupa Topluluğu” ve “Avrupa Birliği” kavramlarını açıklamak gereklidir. Avrupa Toplulukları kavramı her üç Topluluğu da yani Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET)'nu kapsayacak şekilde kullanılan bir kavramdır. Ancak, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Anlaşması 1952 yılında 50 yıl süreyle geçerli olmak üzere süreli olarak imzalanmış, 2002 yılında süresi dolmuş ve bu Anlaşma ile kurulan AKÇT varlığını sona erdirmiştir. Dolayısıyla bu tarihten sonar Avrupa Topluluklarından anlaşılması gereken Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğudur.

Öte yandan, Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran 1957 tarihli Roma Anlaşması da 1992 tarihli Maastricht Anlaşmasıyla Avrupa Topluluğunu Kuran Anlaşma olarak değiştirilmiştir. Avrupa Birliği kavramı ise, üç sütunlu bir yapıyı içermektedir. Birinci sütun Avrupa Topluluklarını, ikinci sütun Ortak Dış ve Güvenlik Politikasını, üçüncü sütun Adalet ve İçişlerinde İşbirliği Politikasını içine alan bir yapı için kullanılmaktadır. Bir başka anlatımla Avrupa Birliği kavramı Avrupa Topluluğu kavramından daha geniş anlamlı bir kavramdır.

1 Ocak 2009 tarihinde yürürlüğe giren Lizbon Anlaşmasıyla, “Avrupa Topluluğu”, “Topluluk” kavramları “Birlik” ile değiştirildi. Ancak, çalışmada yukarıda yapılan açıklamalar ışığında tarihsel sürece de bağlı olarak zaman zaman “Avrupa Toplulukları”, bazen “Avrupa Topluluğu,” bazen de “Avrupa Birliği” kavramlarını kullanılacaktır.

1.1. AB’de Enerji Kaynakları ve Enerji Üretimi

AB günümüzde enerji ihtiyacını birincil enerji kaynakları dediğimiz petrol, doğal gaz, kömür ve uranyumdan karşılamaya devam etmektedir. Bu kaynaklar, gelecekte de enerji talebinin karşılanmasında önemli bir yer tutacaktır. Ancak, 2000’li yıllardan itibaren ortaya çıkan AB’nin “Yeni Enerji Politikası” kararlı bir şekilde uygulanırsa, AB’nin enerji talebinde bir azalmaya ve aynı zamanda kullanılan enerji kaynaklarında da bir değişime yol açacağı ileri sürülmektedir.

Bu kapsamda, 2020’li yıllarda, bugünden farklı olarak daha az petrol ve petrol türevleri kullanılarak enerji ihtiyacının giderileceği öngörülmektedir. İster geçmişte, ister bugün, isterse gelecekte olsun enerji ile ilgili önemli bir gerçek, Avrupa, her zaman Avrupa dışı enerji kaynaklarına ihtiyaç duymuştur, duymaktadır ve duymaya devam edecektir.⁸ Ancak, Avrupa dışındaki enerji kaynaklarına AB haricinde Çin, Hindistan, Japonya gibi ülkelerden de ciddi talep gelmektedir.⁹

Enerji oldukça çeşitli kaynaklardan elde edilmektedir. Ana kaynaklar olarak adlandırılan fosil kaynaklar, kömür, linyit, turbo gibi “katı yakıtlar” ve petrol doğal gaz gibi “hidrokarbon”lardan oluşmaktadır. Bunun yanı sıra nükleer süreç sonucu “uranyum”dan ve rüzgar, güneş gibi “yenilenebilir” kaynaklardan da enerji elde edilmektedir.

Bu çerçevede şunu belirtmek gerekir ki, Dünyada ne kadar petrol, gaz, kömür ve uranyum bulunduğu ve bunun ne kadarının çıkarılabileceği konusunda çeşitli bilimsel yöntemler kullanılmakla birlikte; bu yöntemlerle belirlenen kaynakların keşfedilmesi ve çıkarılması çok çeşitli faktörlere bağlıdır. Çevresel, jeopolitik, ekonomik, güvenlik ve siyasi faktörler enerji kaynaklarının keşfini ve üretimini etkileyen başlıca faktörlerdir. Bir başka anlatımla her keşfedilen kaynak çıkarılamamakta/çıkarılmamaktadır. Bazen o kaynaktan elde edilecek enerji miktarı, çıkarılması için katlanılan maliyetlerle karşılaştırıldığında yetersiz kalmaktadır.

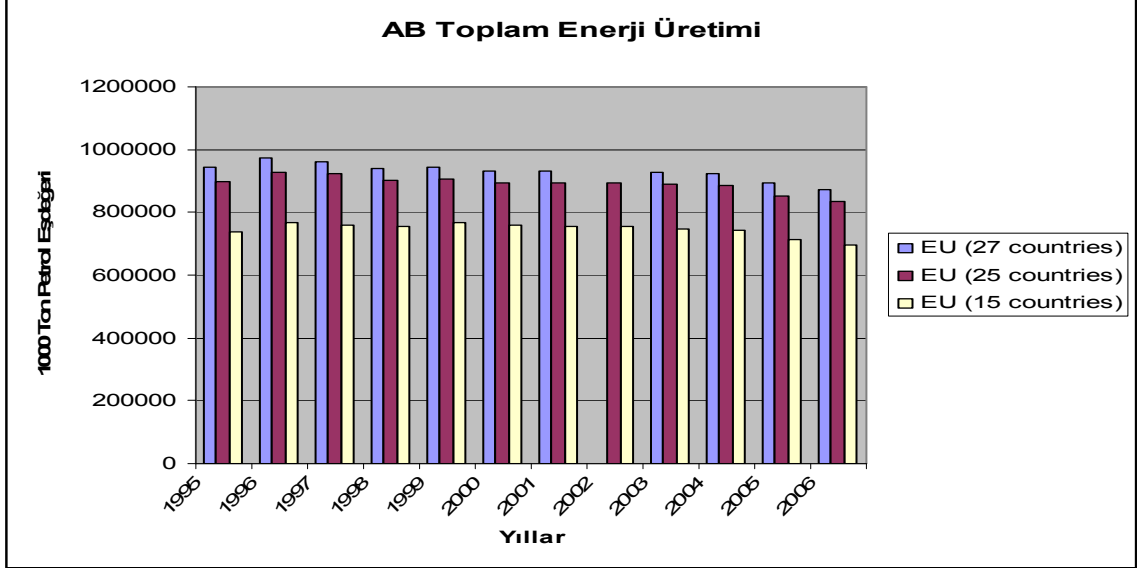
Dünyanın geriye kalan kısmı ile karşılaştırıldığında, AB’nin bu kaynakların ve rezervlerin ne kadarına sahip olduğu önemli olmakla birlikte, AB için bundan daha

⁸ P. Capros, L. Mantzos, V. Papandreou, N. Tasios, European Energy and Transport Trends to 2030 – Update 2007, European Commission Directorate Generale for Transport and Energy, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2008, s. 11-105. İnternette ulaşmak için (<http://europa.eu>).

⁹ Laura Cozzi, **World Energy Outlook 2006 Focus on EU**, Concerto Conference, European Union Sustainable Energy Week, Bruxells, 1 February 2007, s. 1-23. İnternette ulaşmak için, www.iea.org/textbase/speech/2007/lc_eu.pdf. (27.10.2008)

önemli iki eğilimin yaşandığını belirtmek gereklidir. Bu eğilimlerden birincisi, AB'nin sahip olduğu enerji kaynakları ve rezervlerinin azalmakta olduğudur. Eğilimlerden ikincisi ise, AB'nin sahip olduğu enerji kaynaklarının ve rezervlerinin¹⁰ belli birkaç ülkenin elinde bulunduğuudur.¹¹

Şekil-1 AB Toplam Enerji Üretimi

Kaynak : Eurostat (29.04.2009)

AB için geçerli olan bu durum, aslında Dünyanın diğer bölgeleri ve ülkeleri için de geçerlidir. Dünya'ya bakıldığında da enerji kaynaklarının adil olarak dağılmadığı, petrol gibi bazı enerji kaynaklarının belli ülkelerde ya da belli bölgelerde bulunduğu, bazı bölgelerde ya hiç enerji kaynağı bulunmadığı ya da az sayıda ve belirli enerji kaynağının bulunduğu görülmektedir.

Şekilden de görüleceği üzere, son yıllarda petrol, doğal gaz, nükleer, yeni ve yenilenebilir ve benzeri bütün enerji kaynaklarından elde edilen AB toplam enerji üretiminde bir azalma olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁰ Kaynaklar ve rezervlerin tanımlanması konusunda, Dünyada ve AB'de ortak bir standart olmadığından, üretici ülkeler farklı ulusal sınıflamalar yaptıklarından, AB ve Dünyada bulunan rezerv ve kaynakların miktarı konusunda farklı değerlendirmelerle karşılaşmak mümkündür. Dünya Enerji Konseyi (World Energy Council), Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (Organisation of Petroleum Exporting Countries), BP (British Petroleum) ve benzeri kurumların farklı tanımlamalarına rağmen, bu çalışmada, Kaynaklar; keşfedilmiş yataklarda bulunabilen, ancak mevcut teknolojik ve ekonomik şartlar altında tüketilemeyen ile henüz keşfedilmemiş olan petrol, gaz ve kömür miktarını, Rezervler; mevcut ekonomik kısıtlamalar ve kullanılabilir teknoloji altında, geri kazanılabilir olduğu iddia edilen petrol, gaz veya kömür miktarını, ifade etmek üzere kullanıldı.

¹¹ Commission Staff Working Document accompanying the Communication From The Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions, **Second Strategic Energy Review, an EU Energy Security and Solidarity Action Plan, Europe's current and future energy position Demand –Resources – Investments**, {COM(2008) 744}, Brussels, Unofficial Version, Volume 1, s. 6.

AB'nin enerji kaynakları ve rezervleri konusunda öncelikle birincil enerji kaynakları ve rezervleri dediğimiz petrol, doğal gaz, kömür, uranyum - nükleer enerji ve elektrik üretimi hakkında bilgi verilecektir. Bunun yanı sıra son yıllarda çevreye karşı duyarlı olması, AB'nin rüzgar, güneş gibi kendi kaynaklarından elde edilmesi nedeniyle kamuoyunun ilgisini çeken, AB'nin yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarına ve üretimine ilişkin değerlendirmelere de yer verilecektir.

1.1.1. AB Elektrik Üretimi

Elektrik AB'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasında olduğu kadar, AB vatandaşlarının ve tüketicilerin yaşam kalitesinin artırılmasında da son derece hayati bir rol oynayan enerji kaynağıdır. Elektrik sadece AB ekonomisi ve yaşam standardı için önemli bir faktör değil, aynı zamanda AB enerji güvenliğinin de temel bir unsurudur.

Elektrik ikincil nitelikte bir enerji kaynağıdır. Bir başka anlatımla, elektrik başka enerji kaynaklarının kullanımıyla elde edilen bir enerji türüdür. AB elektrik üretimiyle ilgili istatistiki bilgiler incelendiğinde, günümüzde, AB'de elektrik üretiminin % 30'unun nükleer kaynaklardan, geriye kalan % 30'unun ise katı yakıtla çalışan elektrik santrallerinden elde edildiği görülmektedir.

Doğal gaz ve rüzgar gibi yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilen elektrik miktarında artış görülmele birlikte, petrol kullanarak elektrik üretiminin oldukça sınırlı olduğu görülmektedir.

1995 yılı ile karşılaştırıldığında, 2006 yılında kömür ve petrolün elektrik üretiminde kullanılmasında kömürden elde edilen elektrikte % 40'dan % 30'a, petrolden elde edilen elektrikte ise, % 8'den % 4'e doğru önemli bir düşüş yaşandığı görülmektedir.

Göreceli olarak hidro elektrik santrallerden elde edilen elektrik üretiminde bir düşüş yaşandığı halde, rüzgar ve biyo enerjiden elde edilen elektrik miktarında ise artış yaşanmaktadır. Bu bilgilerden elektrik üretiminde doğal gazın, kömür ve petrolün yerini aldığı anlaşılmaktadır. Bunun doğal sonucu olarak elektrik üretiminde AB'nin doğal gaza olan bağımlılığı artmaktadır.¹² Bu bağımlılık kömür rezervleri olmayan üye devletler için daha ciddi sorunlar ortaya çıkarmaktadır.

Bu bilgileri değerlendirdiğimizde, doğal gaz kullanımıyla elektrik elde

¹² European Commission, **Energy – Yearly statistics 2005**, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2007, s. 6-23.

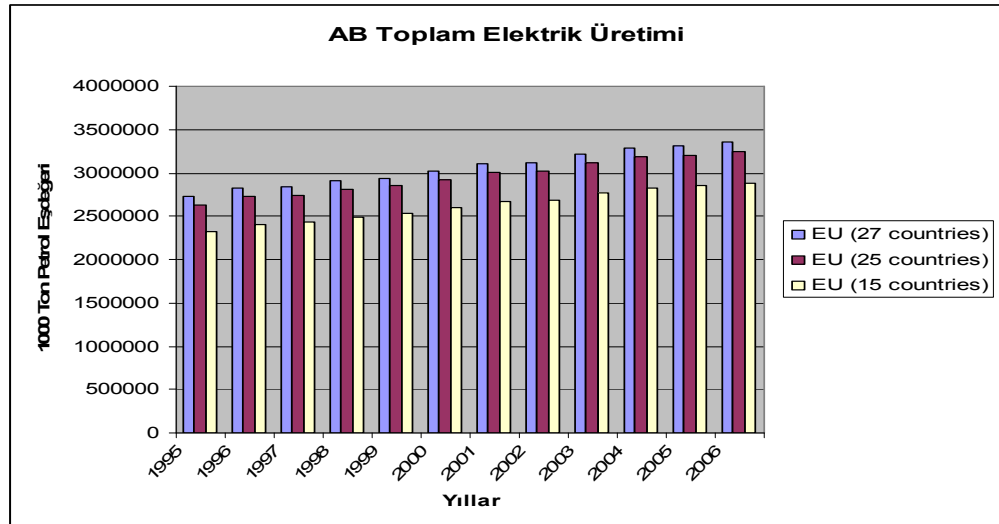
edilmesinin diğer enerji kaynaklarının kullanımıyla elektrik elde edilmesine göre arttığı anlaşılmaktadır. Bunun altında yatan en önemli neden, doğal gazla çalışan elektrik santrallerinin üç yıl gibi bir sürede kuruluş giderlerini karşılayarak kâra geçmeleridir. Bu süre rüzgar ve hidro elektrik santrallerinde ortalama olarak on yıldır.

Bir diğer neden de doğal gaz alım satım sözleşmelerinin oldukça uzun süreli olması, doğal gaz arzının uzun süre devam edeceği konusunda doğal gaz kullanarak elektrik üretenlere bir güvence vermesidir. Hangi amaçla kullanılırsa kullanılsın, uzun vadeli doğal gaz alım satım sözleşmeleri sayesinde, doğal gaz arzının vade sonuna kadar devam edeceği düşüncesi hakim olacaktır. Böylece, doğal gaz kullanıcıları ve yatırımcılar için geleceğe yönelik planlardaki belirsizlikler azalmış olacaktır.

Ayrıca, doğal gaz alım satım sözleşmelerinde satın alınan doğal gazın başka tüketicilere satılması yolunda konulan yasaklayıcı hükümler, satın alınan gazın tüketilmesini zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla satın alınan doğal gazın mutlaka kullanılması zorunluluğu, doğal gazdan elektrik üretilmesini teşvik eden bir başka unsurdur.

Avantajlarına rağmen doğal gaz arzının kesintiye uğraması doğal gaz kullanılarak elektrik elde edilmesinde önemli bir risktir. Bu risk AB’de olduğu gibi doğal gazın bir veya az sayıda ülkeden karşılanması durumunda daha da yüksek olacaktır.

Şekil-2 AB Toplam Elektrik Üretimi

Kaynak: Eurostat

Aşağıda, AB’de doğal gaz, nükleer enerji, kömür, yenilenebilir enerji ve petrol gibi çeşitli kaynakların kullanımıyla elde edilen elektrik üretiminin ülkelere

göre durumunu gösteren bir harita verilmektedir. Bu Harita'dan anlaşılacağı üzere, ağırlıkları farklı olmakla birlikte, AB üyesi devletlerin büyük çoğunluğu, özellikle doğal gaz, kömür ve nükleer enerji kullanarak elektrik üretmektedirler. Bir başka anlatımla, bu üç kaynak başka kullanım alanlarının yanı sıra elektrik üretimi içinde oldukça önemli enerji kaynaklarıdır.

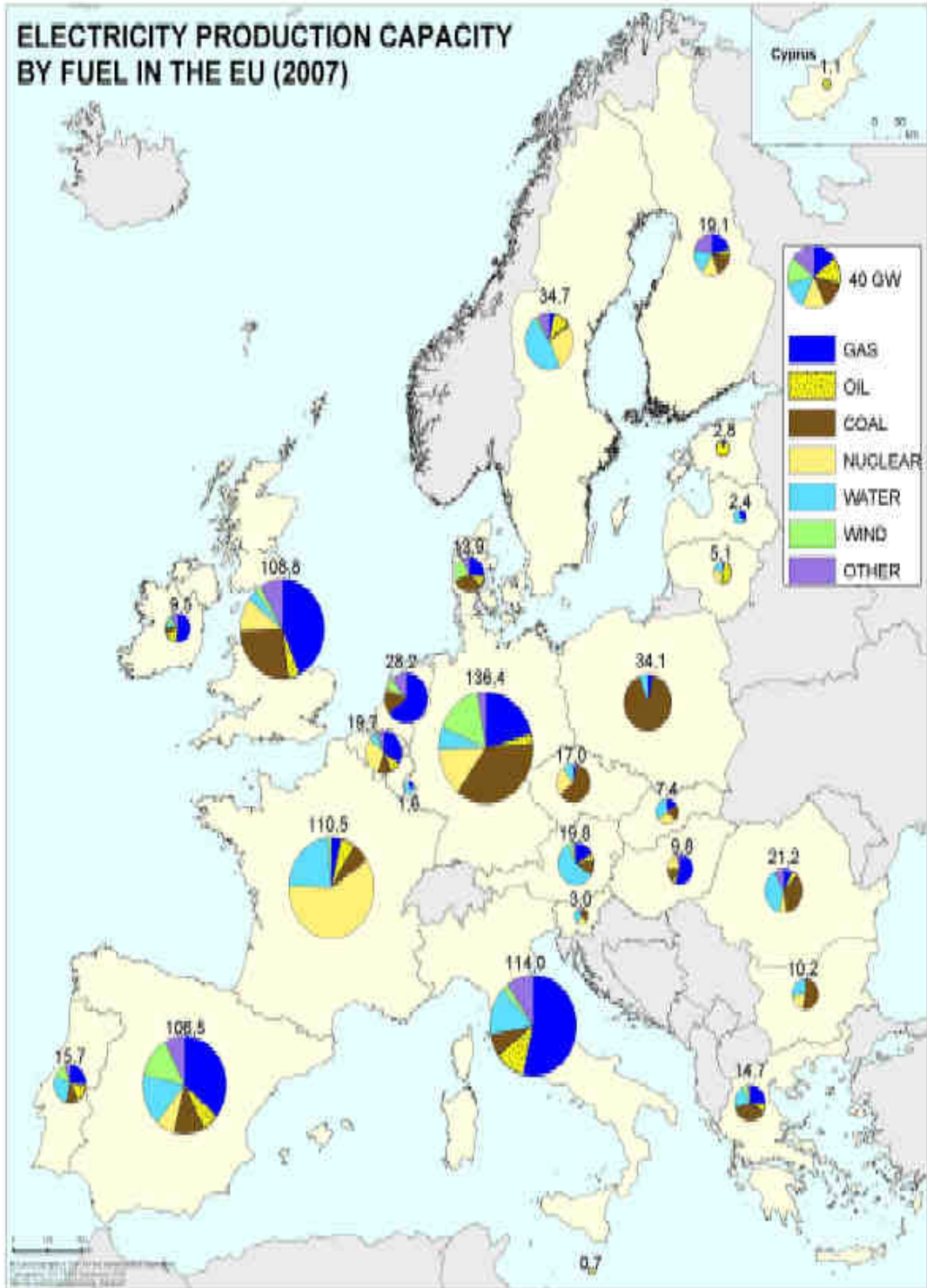
Bu haritadan da açıkça görüleceği üzere bir çok AB ülkesinde kömürden elektrik elde edilmesine devam edildiği, başta Polonya olmak üzere Çek Cumhuriyeti, Almanya, Romanya, Bulgaristan, İngiltere gibi AB üyesi ülkelerde kömürün elektrik üretiminde önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Fransa'da ise, büyük ölçüde uranyumdan (nükleer enerji) elektrik elde edilmektedir. İtalya'da ise, doğal gaz ile çalışan elektrik santralleri daha fazladır. İspanya ve İngiltere elektrik üretimini dengeli bir şekilde farklı enerji kaynaklarının kullanımıyla elde etmektedirler.

Dünyada da AB'ye benzer bir gelişme yaşanmaktadır. Kömür, doğal gaz ve uranyum elektrik üretiminde kullanılan başlıca enerji kaynaklarıdır. Bu kaynaklardan elektrik üretimi gittikçe artmaktadır. Petrolden elektrik üretiminde hızlı bir azalış yaşanmaktadır. Dünya genelinde yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretiminde de artış vardır.¹³

Çin ve Hindistan'ın elektrik talebinde oldukça hızlı bir artış yaşanmaktadır. Bu durum bu iki ülkenin yakın gelecekte kömür ve doğal gaz taleplerinde ciddi artışa yol açacaktır. Bu iki ülkenin dünya enerji piyasasındaki önemini vurgulamak için isimlerinin birleştirilmesiyle oluşturulan Çindistan kavramı kullanılmaktadır. Her iki kaynağa ihtiyaç duyan AB'nin, doğal gaz ve kömüre bu iki ülkeden gelen artan talebi hesaba katması gereklidir.

¹³ International Energy Agency, **World Energy Outlook 2006**, s. 140. İnternette ulaşmak için, www.iea.org. (27.10.2008)

Harita – 1 AB Elektrik Üretim Kapasitesi

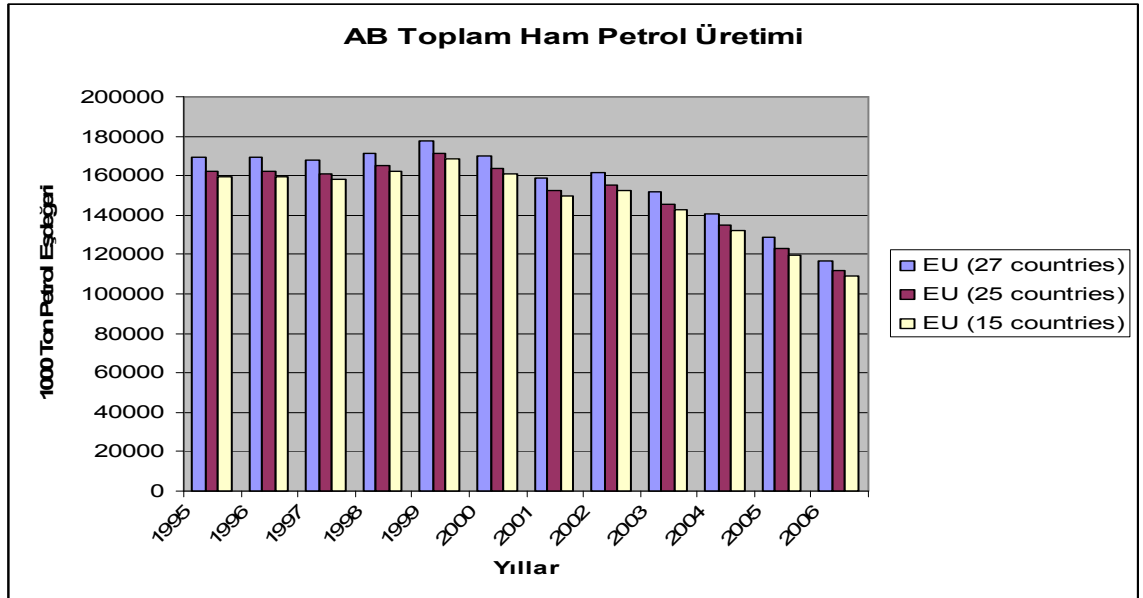
Kaynak: EC –JRC Institute for Energy, August 2008.

1.1.2. AB Petrol Kaynakları ve Üretimi

Petrol Latince’de taş anlamına gelen “*petra*” ile yağ anlamına gelen “*oleum*” sözcüklerinin birleşmesinden elde edilen “*petroleum*” kavramlarından türetilmiş bir kelimedir. Ortadoğu ve Hazar Havzasında petrol karşılığı, Asurca, “*nabatu*” kelimesinden türemiş olan ve anlamı yanmak, ışık vermek anlamına gelen “*neft*” kelimesi de kullanılmaktadır. Petrol üretimine baktığımızda, petrol rezervleri sınırlı olan AB’de petrol üretiminin hızla azaldığı açıkça görülmektedir. Petrol üretimi denilince anlaşılması gereken ham petrol üretimidir. Ham petrolün rafinerilerde işlenmesiyle, sırasıyla, rafineri yakıt gazı, sıvılaştırılmış petrol gazı (*Liquid Petroleum Gas- LPG*), nafta, normal benzin, süper benzin, kurşunsuz benzin, solvent, jet yakıtı, gazyağı, motorin, kalorifer yakıtı, fuel oil, asfalt, madeni yağ ve diğer ürünler elde edilmektedir.¹⁴

AB’nin petrol kaynakları oldukça sınırlıdır. İtalya örneğinde olduğu gibi bir çok AB ülkesinin hiç petrol kaynağı bulunmamaktadır. Petrol kaynağı bulunan ülkelerde ise, petrolün hem miktarı azdır hem de diğer petrol üreten bölgelerle karşılaştırıldığında daha maliyetli çıkarılmaktadır.

Şekil – 3 AB Ham Petrol Üretimi

Kaynak: Eurostat

¹⁴ Petrol İşleri Genel Müdürlüğü (PİGM), “2000 Yılı Petrol Faaliyetleri”, **Petrol İşleri Genel Müdürlüğü Dergisi**, 2000, Sayı:45, s. 53.

Enerjide dışa bağımlılık açısından AB'nin en fazla dışa bağımlı olduğu enerji kaynağı petroldür. Bu durum AB'nin özel olarak enerji alanındaki dış ekonomik ilişkilerini, genel olarak dış ilişkilerini önemli ölçüde etkilemiştir ve etkilemeye devam etmektedir.

AB'de ham petrol üretimi her geçen gün azalmaktadır. Bunda, ham petrolün belli bazı AB üyesi ülkelerde bulunmasının ve petrol bulunan AB ülkelerindeki rezervlerin gittikçe azalmasının etkisi vardır. Petrol açısından, Dünya'daki toplam petrol rezervleri ve kaynaklarıyla karşılaştırdığımızda AB'nin petrol rezervleri ve kaynakları oldukça sınırlı ve dünya rezervlerinin oldukça küçük bir kısmını oluşturmaktadır.

Dünya Enerji Konseyi, Uluslararası Enerji Ajansı, Oil and Gas Journal, Enerdata gibi farklı kaynaklara göre; AB'nin onaylanmış petrol rezervleri 6.9 ile 9.7 Bbl'dir. Bu rakamlar, Avrupa Ekonomik Alanı (*European Economic Area –EEA*) için ise, 15.1 ile 17.3 Bbl olarak belirlenmiştir.¹⁵

Avrupa'nın sahip olduğu rezervlerin büyük kısmı, Kuzey Buz Denizi'nde Norveç, İngiltere ve Danimarka ile Güney Doğu Avrupa'da Romanya'da bulunmaktadır. Bilindiği üzere Avrupa'da önemli petrol rezervlerine sahip olan Norveç, yapılan referandumda az farkla da olsa hayır oyu çıktığı için AB üyesi olmadı.

Uluslararası Enerji Ajansı (*International Energy Agency – IEA*) verilerine göre; Norveç'in de yer aldığı Avrupa Ekonomik Alanı¹⁶ (*European Economic Area - EEA*), 2000 yılında günlük 6.8 milyon varilden 2006 yılında günlük 5 milyon varile

¹⁵ International Energy Agency, **World Energy Outlook 2006**, s. 85-107. İnternette ulaşmak için, www.iea.org. (27.10.2008).

¹⁶ Avrupa Ekonomik Alanı (European Economic Area - EEA): Avrupa Ekonomik Topluluğu üyesi devletlerle Avrupa Serbest Ticaret Anlaşma (European Free Trade Agreement-EFTA)'sına üye devletlerin (Norveç, İzlanda, Lihtenştayn) Bakanları ve Avrupa Komisyonu, 9 Nisan 1984 tarihinde Lüksemburg'da kabul ettikleri bir bildiriyle Avrupa Ekonomik Alanı kurulmasını kararlaştırmıştır. AET ile EFTA arasında 1973 yılında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması'ndan bu yana sanayi ürünleriyle bazı işlenmiş tarım ürünleri esasen serbestçe dolaşabiliyordu. EFTA ülkeleri 1 Ocak 1988 tarihinde Topluluğun bütünleştirilmiş gümrük tarifesini (TARIC) de kabul etmiştir. Avrupa Ekonomik Alanı Anlaşması 2 Mayıs 1992 tarihinde Porto'da imzalanmış ve 1 Ocak 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir. İsviçre referandum sonucu Anlaşmaya katılmayı reddetmiştir. Avrupa Ekonomik Alanı'nın amaçları EFTA üyelerinin Avrupa Tek Pazarına katılmalarının sağlanması (ticarete teknik engellerin kaldırılması, formalitelerin basitleştirilmesi, rekabet, kamu piyasaları ve devlet yardımlarının denetimi ile ilgili bazı Topluluk kurallarının daha uygun biçimde uygulanması), Topluluk politikalarının (ulaştırma, araştırma ve geliştirme, tarım ve balıkçılık, enerji, çevre, meslekî eğitim, eğitim, fikrî mülkiyet) EFTA ülkelerini kapsayacak biçimde genişlemesi olarak belirlenmiştir. Bkz. www.ivk.org.tr, ayrıca, http://ec.europa.eu/external_relations/eea/.

düşmesine rağmen, dünyadaki toplam ham petrol üretiminin dörtte birini üreterek önemli bir petrol üreticisi konumuna gelmiştir.¹⁷

Durum böyle olmakla birlikte, AB'nin petrol üretimi, petrol talebini karşılamaktan oldukça uzaktır. AB ile AEE arasındaki fark, AB üyesi olmayan, ancak AEE içinde yar alan Norveç'ten kaynaklanmaktadır. Norveç Dünyada en çok petrol üreten yirmi ülke arasında toplam rezervlerin % 8'ine sahip olarak onsekizinci sırada yer almaktadır.¹⁸

1.1.3. AB Doğal Gaz Üretimi

Petrol ile karşılaştırıldığında doğal gaz üretiminde durum daha iyi görünmekle birlikte, AB ve EEA dünya doğal gaz rezervlerinin ve kaynaklarının mütevazî kısmına sahiptir. Doğal gaz rezervleri de temel olarak Norveç, Hollanda, İngiltere ve Romanya'da bulunmaktadır.

Farklı kaynaklara göre, AB için onaylanmış gaz rezervleri 2.700 ile 3.500 Bcm arasındadır. Bu rakam, EEA için 5.000 ile 6.200 Bcm olarak değerlendirilmektedir.¹⁹ Petrol ile benzer şekilde 2006 yılı itibarıyla doğal gaz üretiminde de düşüş yaşanmaktadır.

Dünya'da doğal gaz üretiminde ilk sırayı, Ortadoğu, ikinci sırayı Afrika, üçüncü sırayı Hazar Havzası almaktadır.²⁰ Dolayısıyla petrolle karşılaştırıldığında dışarıya bağımlılığı doğal gaz alanında daha yüksek olan AB'nin bu üç doğal gaz üretim bölgesiyle olan ilişkilerine büyük önem vermek zorundadır.

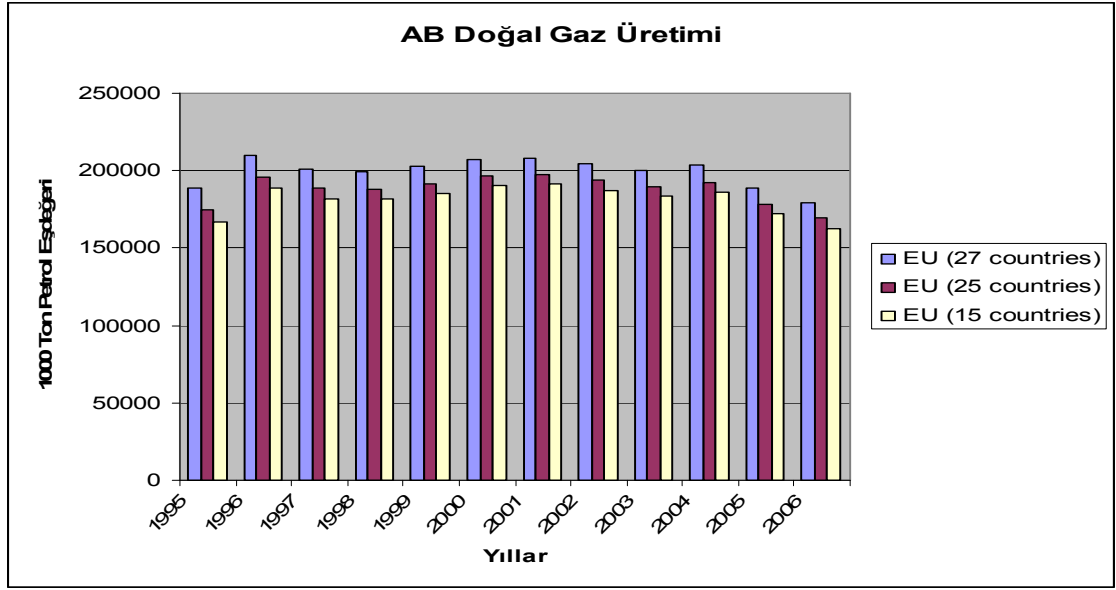
¹⁷ International Energy Agency, **World Energy Outlook 2006**, s. 111-121. İnternette ulaşmak için, www.iea.org.

¹⁸ International Energy Agency, **World Energy Outlook 2006**, s. 90. İnternette ulaşmak için, www.iea.org. En çok petrol üreten ülkeler arasında Suudi Arabistan ilk sırada yer almaktadır. Onu Kanada, İran, Irak, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Venezuela, Rusya, Nijerya, Libya ve ABD izlemektedir. Sırasıyla Çin, Katar, Meksika, Cezayir, Brezilya, Kazakistan, Azerbaycan, Hindistan ilk yirmi sıradaki ülkelerdir.

¹⁹ Farklı kaynaklar için, bkz. Oil and Gas Journal, <http://www.ogj.com>, Enerdata, <http://enerdata.fr/enerdatauk/publications>, World Energy Council, www.worldenergy.org.

²⁰ Bu konuda (üretim miktarları) karşılaştırmalı bilgiler için International Energy Agency, **World Energy Outlook 2006**, s. 125-133.

Şekil – 4 AB Doğal Gaz Üretimi

Kaynak: Eurostat

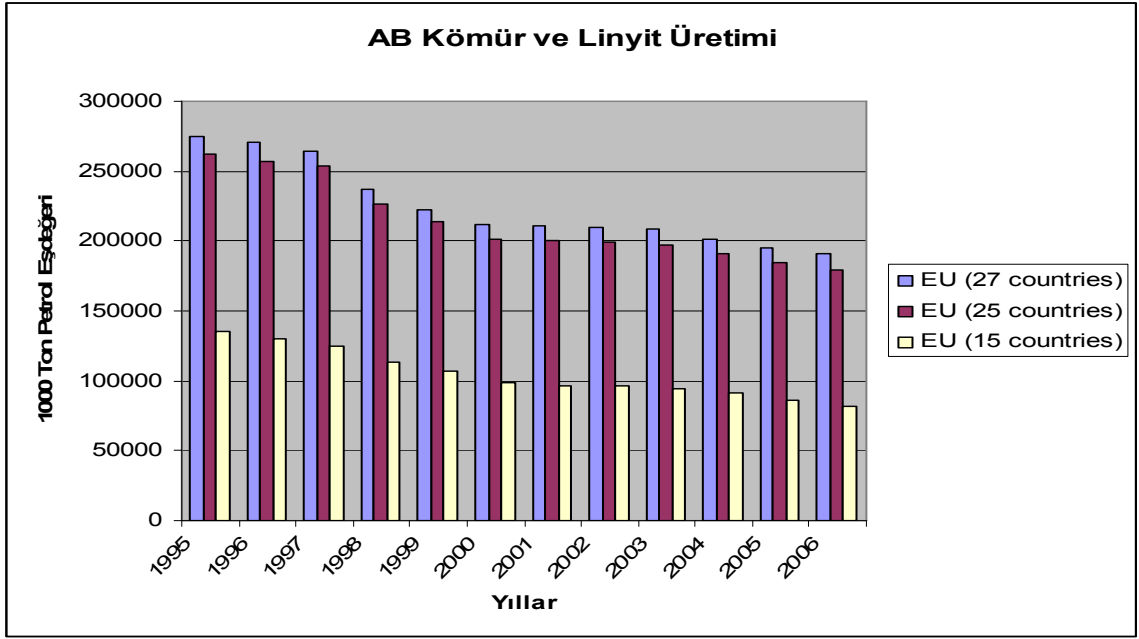
1.1.4. AB Kömür ve Linyit Üretimi

AB'de katı yakıtların yaklaşık % 80'nini kömür ve linyit oluşturmaktadır. Diğer bir çok enerji kaynağında olduğu gibi, AB'nin kömür ve linyit kaynakları da Dünya rezervleri içinde önemsiz bir yere sahiptir. Ancak, AB'de bu kaynaklar enerji ihtiyacının karşılanmasında destek kaynak niteliğindedirler.²¹

AB'de taşkömürü bakımından Polonya ve Çek Cumhuriyeti önemli rezervlere sahiptir. Bu iki ülke kadar olmasa da İspanya, İngiltere, Macaristan ve Almanya'da da taşkömürü rezervleri bulunmaktadır. Linyit bakımından ise, Almanya ve Yunanistan'ın önemli rezervleri bulunmaktadır. Önemli rezervlere sahip olan AB üyesi ülkelerin enerji çeşitliliğini sağlamada daha başarılı olduğu görülmektedir. Enerji çeşitliliği, enerjide dışa bağımlılığı azaltmanın ve enerji güvenliğini sağlamanın önemli bir unsurudur. 1995 yılıyla karşılaştırıldığında 2000'li yıllarda AB toplam kömür üretimi de düşüş eğilimindedir.

²¹ International Energy Agency, *World Energy Outlook 2006*, s. 125-133. İnternette ulaşmak için, www.iea.org.

Şekil – 5 AB Kömür ve Linyit Üretimi

Kaynak: Eurostat

AB, Dünyanın onaylanmış kömür rezervlerinin sadece % 4'üne sahiptir. Ukrayna % 4 rezerv ile AB toplamı kadar kömür rezervine sahiptir. ABD ise, dünya onaylanmış kömür rezervlerinin % 27'sine sahip olarak ilk sırada yer almaktadır. Onu sırasıyla % 17 ile Rusya, % 13 ile Çin, % 10 ile Hindistan, % 9 ile Avustralya ve % 5 ile Güney Afrika Cumhuriyeti izlemektedir.²²

1.1.5. Yeni ve Yenilenebilir Enerji Kaynakları ve Üretimi

Güneşin etkisiyle yeryüzünde doğal olarak oluşan rüzgar, su gibi doğal kaynakların enerjiye dönüştürülmesiyle elde edilen, çevreye duyarlı, kullanılmakla tüketilemeyen klasik enerji kaynakları dışında yer alan yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı Avrupa Birliği için oldukça önemlidir.

Rüzgar tribünleri, güneş aynaları ve benzeri teknolojik gelişmeler, hidrolik enerji ve rüzgar enerjisi potansiyelini elektrik üretiminde kullanılmasını mümkün kılmaktadır. Ay'ın etkisiyle denizde yaşanan gel-git (med-cezir) dalgalarından, karaların ve denizlerin farklı sürede ısınmaları nedeniyle ortaya çıkan rüzgarlardan

²² International Energy Agency, **World Energy Outlook 2006**, s.129. İnternette ulaşmak için, www.iea.org.

elektrik elde edilmektedir. Tarım ürünlerinden, kullanılmış atık yağların kimyasal işlemlere tabi tutularak petrole alternatif biyo yakıtlar elde edilmesi mümkündür.

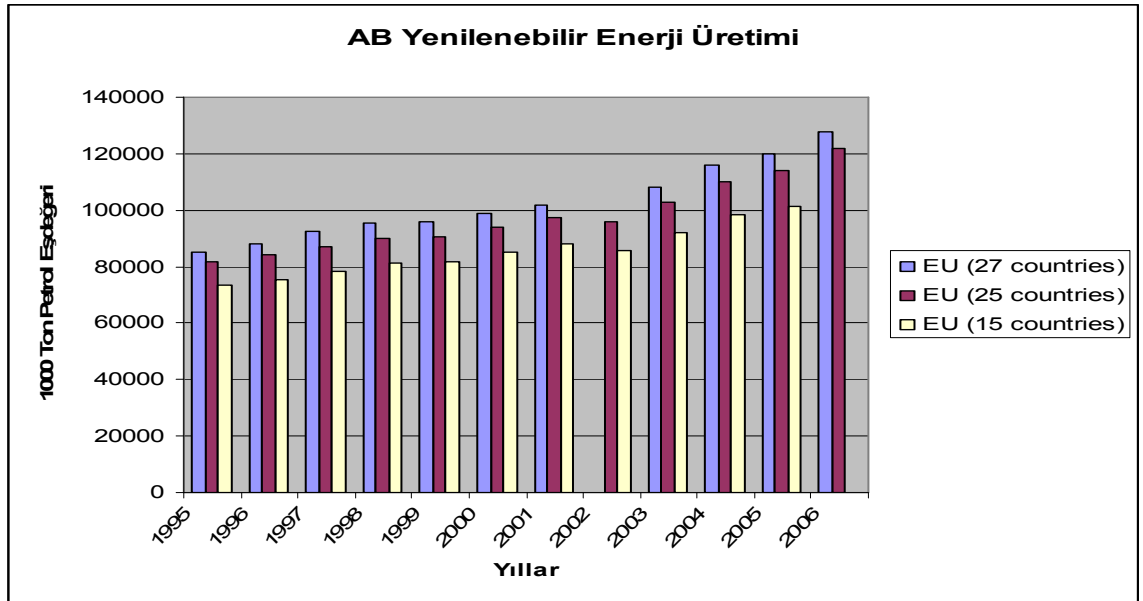
İthalata olan bağımlılığı azaltmak, enerjiyi kendi kaynaklarını kullanarak elde etmek, karbondioksit gazlarının salınımını azaltmak, çevreye karşı duyarlı enerji üretmek amaçlarıyla AB, yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmektedir.²³

Yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilecek enerji miktarı enerji teknolojisiyle, enerji teknolojisinin geliştirilmesiyle yakından ilgilidir.

Ancak, şu anda yenilenebilir kaynaklardan elde edilen enerji miktarı istenilen düzeyden çok aşağıdadır. Yenilenebilir kaynaklardan elde edilen enerji miktarı, AB'nin birincil enerji kaynakları içerisinde % 7'lik bir paya sahiptir.

Avrupa Komisyonu, AB'nin toplam enerji tüketiminin yaklaşık % 20'sini yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılamayı hedeflediğini, 2020 yılına kadar bu hedefi gerçekleştirmeyi amaçladığını açıklamıştır.

Şekil – 6 AB Yenilenebilir Enerji Üretimi

Kaynak: Eurostat

1.1.6. Nükleer Enerji Üretimi

Çevreye ve insan sağlığına karşı ciddi bir tehdit oluşturmasına ve üye

²³ Niels B. Bekkhus, Renaud Dehin, "Renewables Energy Sources in the European Union : Present Situation and Future Developments", *Studia Diplomatica*, 2006, vol. 59, issue 4, s. 213-227.

devletlerin kamuoyunun büyük çoğunluğunun karşı olmasına rağmen, AB’de nükleer enerji kullanılmaktadır. Enerji ihtiyacını nükleer enerjiden karşılama konusunda AB üyesi devletler arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır.

OECD verilerine göre AB’nin belirlenmiş uranyum rezervleri çok sınırlı olup, yaklaşık 105.500 ton uranyum rezervi ile AB belirlenmiş dünya uranyum rezervlerinin sadece % 1.9’una sahip bulunmaktadır. Henüz keşfedilmeyen uranyum rezervlerinin ise, yaklaşık % 1.1’nin AB’de olduğu ileri sürülmektedir.

Üye Devletlere bakıldığında, Danimarka 32,300 ton uranyum rezervi ile AB içerisinde ilk sırayı alırken, onu 10,000 ton uranyum rezervi ile Fransa, İspanya ve İsveç takip etmektedir. Keşfedilmemiş uranyum rezervlerinin Danimarka ve Macaristan’da bulunduğu öngörülmektedir.²⁴

Fransa, elektrik üretiminin % 78’ini nükleer ve yenilenebilir enerjiden elde etmektedir. Nükleer enerji 1990’ların sonuna kadar Fransa’da ana enerji kaynağı olarak kullanıldı. Fransa için nükleer enerji, 21. yüzyılda da önemli bir enerji kaynağı olmaya devam edecektir. Fransa’nın nükleer enerji kullanımını sayesinde sağladığı enerjide kendi kendine yeterliliği nükleer enerji üretiminde kullanılan uranyum ithalatını zorunlu kılmaktadır.²⁵

İspanya’da, 1970’li yıllardaki petrol krizlerinden sonra, 1982’den beri var olan dokuz adet nükleer santralin faaliyetinin durdurulacağı açıklanmasına rağmen, 2005 yılında yeni ulusal enerji politikasının geliştirilmesi kapsamında 2030 yılına kadar nükleer enerji santrallerinin faaliyetine devam edeceği ifade edilmiştir.²⁶

İngiltere’de, yirmi adet nükleer santral faaliyet göstermektedir. Bunların daha yeni olanları 1996 yılında özelleştirilmiş, geriye kalan eski reaktörler devlet tarafından işletilmektedir. Ancak, bugün için kamu kaynakları kullanılarak yeni nükleer santral kurulması söz konusu değildir. Durum böyle olmakla birlikte 2006 yılında hükümet (devlet) desteğiyle özel sektörün nükleer santral kurmasına açık kapı bırakılmıştır.

Almanya’da, özel sektör tarafından işletilen ondokuz adet nükleer santral toplam enerji talebinin yaklaşık % 30’nu karşılamaktadır. Almanya’da 2000’li yıllarda yapılan tartışmalar nükleer enerji kullanımının aşamalı olarak azaltılması yolunda bir

²⁴ <http://www.oecd.org/topic/>

²⁵ Martha M. Roggenkamp, Catherina Redgewell, Ingio Del Guayo, Anita Ronne, **Energy Law in Europe, National, EU and International Regulation**, Second Edition, Oxford University Press, 2007, Chap. 16, Parağraf, 16.205- 16.213.

²⁶ Martha M. Roggenkamp, ve diğerleri, a.g.e., Chapter 16, Parağraf, 16.205- 16.213.

anlaşmaya yol açmıştır. 2005 yılında kabul edilen Federal Enerji Kanunu ile birlikte yeni nükleer santral kurulmasının yasaklanması öngörülmüştür. Mevcut santrallerin faaliyetine son vermek ve nükleer enerji sektöründen çekilmek için yirmi yıllık bir süre öngörülmektedir.²⁷

Norveç ve Danimarka'da nükleer santral bulunmamaktadır. Hollanda'da faaliyet gösteren iki adet küçük kapasitedeki nükleer santralin faaliyetine 2005 yılında son verilmiştir. Bu üç ülkede görece diğer enerji kaynaklarının zengin olması, nükleer enerji konusunu gündem dışı bırakmaktadır. Polonya'da da nükleer enerji santrali yoktur. Ancak, Polonya'nın elektrik üretiminde % 95 oranında kömüre bağlı olması, enerji kaynaklarını çeşitlendirme zorunluluğu, çevresel etkenler, nükleer enerjiye artan kamuoyu desteği 2010 yılı bitmeden önce nükleer santral kurma konusunda Polonya'yı zorlamaktadır. Komşusu Litvanya ile her iki ülkenin elektrik ihtiyacının karşılanması için ortak bir nükleer enerji santrali kurmayı planladılar.²⁸

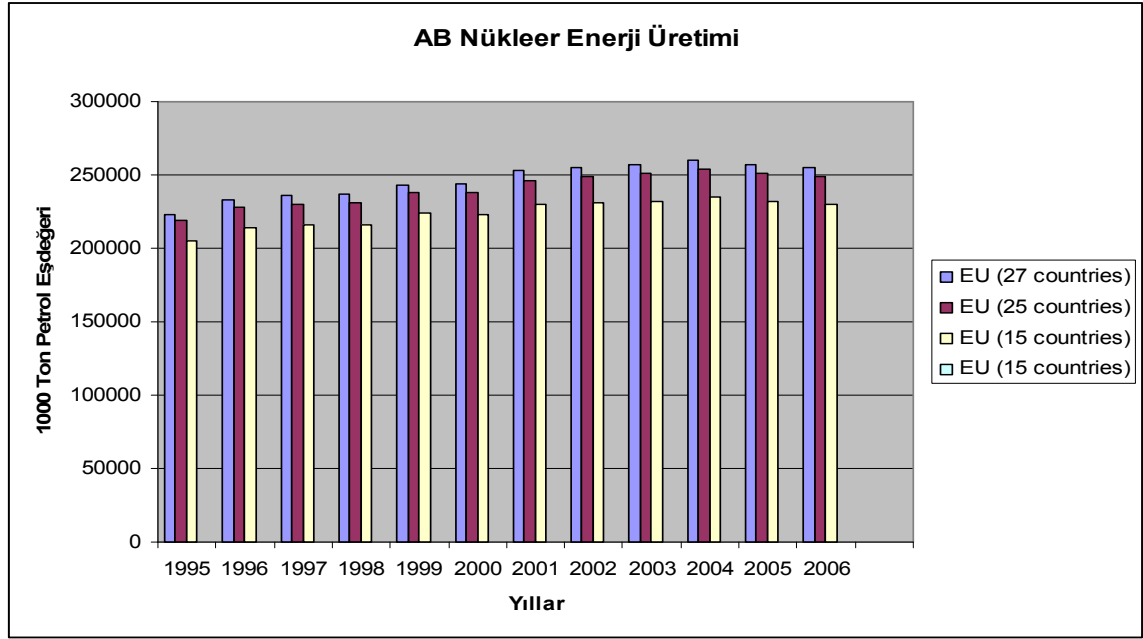
İtalya'ya baktığımızda devletin nükleer enerji konusunda payının devredilmediği, bir başka anlatımla nükleer enerjinin devlet eliyle üretildiği görülmektedir. Yapılan referandum ile devletin sahip olduğu dört nükleer santralin sona erdirilmesi konusunda fikir birliğine varıldı. Ancak, İtalya ve Almanya gibi ülkelerin nükleer enerji santrallerini sona erdirirken geçiş döneminde, uzun dönemli sözleşmelerden kaynaklanan yükümlükler karşılaştıkları ciddi bir problemdir. Bu sorun nedeniyle kolayca nükleer santrallerin faaliyetini durduramıyorlar.²⁹

²⁷ Martha M. Roggenkamp, ve diğerleri, a.g.e. , Chapter 16, Parağraf 16.205- 16.213.

²⁸ Martha M. Roggenkamp, ve diğerleri, a.g.e. , Chapter 16, Parağraf 16.205- 16.213.

²⁹ Martha M. Roggenkamp, ve diğerleri, a.g.e. , Chapter 16, Parağraf 16.205- 16.213.

Şekil 7 AB Nükleer Enerji Üretimi

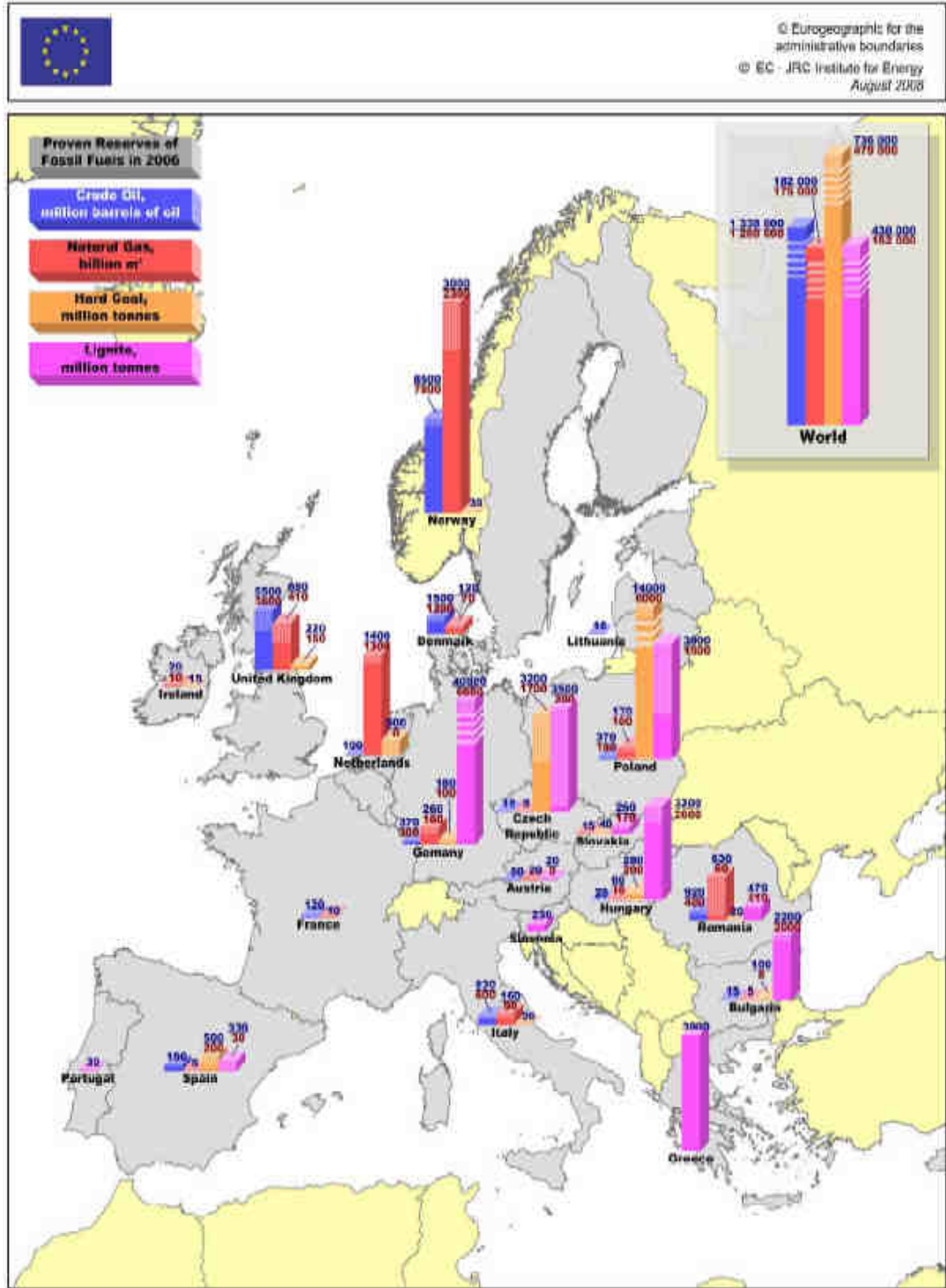

Kaynak: Eurostat

2008 yılının Ağustos ayında yayınlanan ve aşağıdaki Haritada yer alan bilgiler Eurostat tarafından yayınlanan ve Şekillerle gösterilen verilerle birlikte değerlendirildiğinde, AB'nin sahip olduğu birincil enerji rezervleri hakkında karşılaştırmalı bilgilere ulaşılmaktadır. Bu bilgiler ışığında, AB üyesi devletlerdeki ham petrol, taşkömürü, doğal gaz, ve linyitin onaylanmış rezerv miktarları, dünyadaki rezervlerle karşılaştırmalı olarak gösterilmektedir.

Buradan da anlaşılacağı üzere, AB'nin onaylanmış rezervleri oldukça sınırlıdır. Bu harita, petrol ve kömür rezervi bulunmayan Fransa'da niçin elektrik üretiminin büyük kısmının nükleer enerjiden karşılandığını da açıkça göstermektedir. AB üyesi devletlerin kendi enerji politikalarını oluştururken sahip oldukları enerji kaynaklarından hareket etmesi doğaldır. AB'nin oluşturacağı enerji politikasının gerçekçi ve uygulanabilir olması da üye devletlerin enerji alanında özelliklerini ne kadar göz önünde tuttuğuyla yakından ilgilidir.

Harita – 2 AB Fossil Yakıtlar

Kaynak: EC –JRC Institute for Energy, Ağustos 2008.

2. AB’de Enerji Tüketimi ve Enerji İhtiyacı

Bütün Dünyada olduğu gibi AB’de de enerji tüketiminin her geçen yıl arttığını, artma eğiliminin devam edeceğini belirtmek gerekmektedir. Bu artışın çeşitli nedenleri bulunmaktadır.

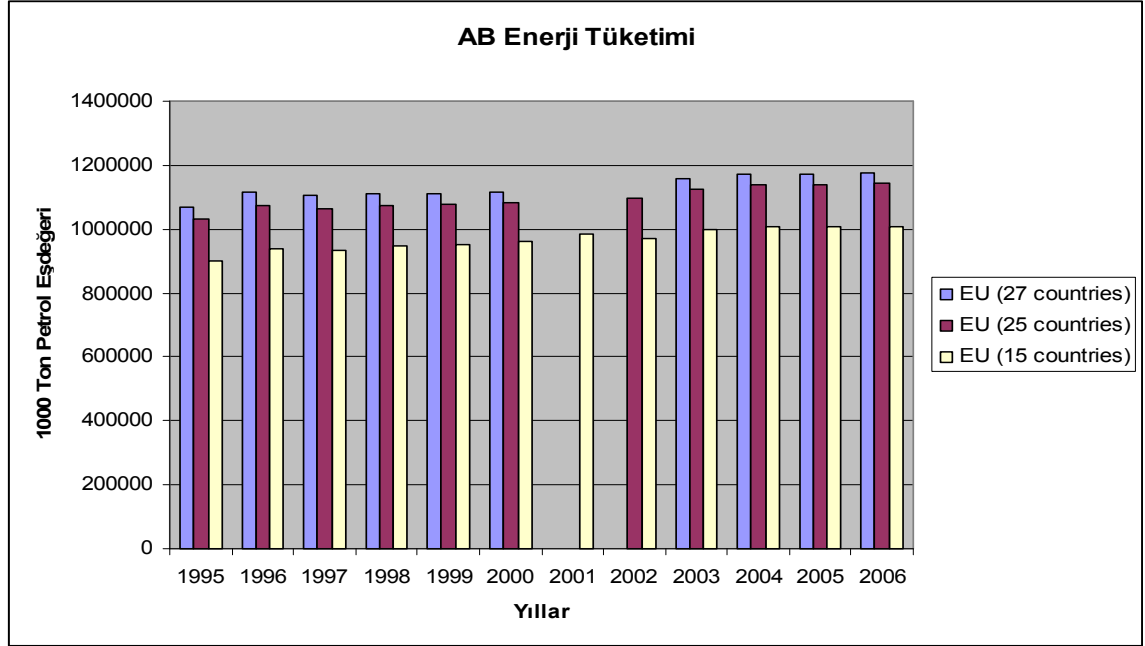
İlk olarak, hızlı nüfus artışına bağlı olarak insan ihtiyaçlarının karşılanması, yeni iş imkanlarının oluşturulması, istihdamın yaratılması ve ekonomik gelişmenin sağlanması amacıyla enerji kullanımını artmaktadır. Aslında bir çok AB üyesinde hızlı bir nüfus artışı bulunmadığından, Dünyadaki genel trendin aksine hızlı nüfus artışı olmayan bu ülkeler için bu nedenle enerji tüketimi artışı önemli bir yer tutmamaktadır.

İkinci olarak, mevcut yaşam koşullarının iyileştirilmesi amacıyla, modern hayatın gerektirdiği ev ve iş yerlerinde, kamu kurumlarında bilgisayar, klima, elektrikli ve elektronik ev aletlerinin kullanımının yaygınlaşması gibi, enerji tüketen teknolojik aletlerin kullanımının bir sonucu olarak, enerjiye olan gereksinim artmaktadır. Bireylerin hayat standartları yüksek olan AB için, bu unsur enerji tüketiminde önemli bir yer tutmaktadır.

Üçüncü olarak, üretim sürecinin makineleşmesi sonucu emek yoğun üretim tekniği yerine, teknoloji yoğun üretim yöntemlerinin tarımda, sanayide olduğu gibi, üretim sürecinin diğer alanlarında kullanılması ve bu kullanımın gittikçe yaygınlaşması da enerji tüketimini artıran sebepler arasındadır.

Dördüncü olarak, Dünyada Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla yaşanan gelişmeler sonucu Doğu ile Batı arasındaki seyahat özgürlüğünün önündeki engellerin azalması, ulaşım imkanlarının artması daha çok insanın ülkeler arasında dolaşmasına neden olmuştur. Özellikle AB’de kişilerin, malların ve hizmetlerin serbestçe dolaşımının yol açtığı AB çapındaki dolaşım özgürlüğü, ulaşım araçları ve ulaşım alanında yapılan alt yapı yatırımları, bir bütün olarak ulaşım sektörünün gelişmesine ve en büyük enerji kullanan sektörlerden biri haline gelmesine yol açtı. Bu ve benzeri bir çok nedenle gerek AB’de gerekse dünyada özel olarak elektrik genelde ise enerji tüketiminde bir artış yaşanmaktadır.

Şekil – 8 AB Enerji Tüketimi

Kaynak: Eurostat (2001 yılında 25 ve 27 üyeli AB'nin enerji tüketimi konusunda yeterli veri bulunmamaktadır.)

Son yıllarda Dünyadaki gelişmelerin aksine, enerji tüketimi Avrupa Birliğinde durağan bir görünüm aldı. Başka bir anlatımla 2007 yılında Romanya ve Bulgaristan'ın da üye olmasıyla 27 üye devletten oluşan AB'de enerji tüketimindeki artışın yavaşladığını, hatta durgunluğa girdiği görülmektedir.³⁰

Avrupa Birliği Komisyonu tarafından hazırlanan resmi verilere göre, 2006 yılı itibarıyla, AB-27 gayrisafi enerji tüketimi 1.825 milyon ton petrol tüketimine eşdeğerken, bu rakam, enerji sektörünün kendi kullanımı dışında toplam nihai enerji tüketimini % 1.176 oranında düşürdü.

Ekonomik sektörler içerisinde ulaşım sektörü en büyük enerji tüketicisi durumundadır. Diğer bütün sektörlerin enerji kullanımıyla, ulaşım sektörünün enerji kullanımını karşılaştırıldığında, tüketilen toplam enerjinin 1/3'nün, bu sektör tarafından kullanıldığını, hane halkının toplam enerji tüketiminin % 26, diğer sektörlerin ise, toplam enerji tüketiminin % 28 olduğu görülmektedir.

Ulaşım sektörünün enerji tüketiminin yüksek olması, karayolu

³⁰ Commission Staff Working Document accompanying the Communication From The Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions, **Second Strategic Energy Review, an EU Energy Security and Solidarity Action Plan, Europe's current and future energy position Demand –Resources – Investments**, {COM(2008) 744}, Brussels Unofficial Version Volume 1, s. 6.

taşımacılığında rekabet avantajına sahip Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya gibi yeni üyelerin katılımı ve bu ülkelerde yol taşımacılığının üyelikle birlikte genişlemesi şeklinde iki ayrı nedenle açıklanabilir. Buna ek olarak, İrlanda, İngiltere, Danimarka, Yunanistan ve İspanya gibi bazı üye devletlerde ulaşım sektöründe meydana gelen gelişmeler de ulaşım sektöründeki enerji tüketiminde artışa yol açtı. Ulaşım sektörünün enerji tüketiminde petrol ve petrol türevleri büyük bir yer tutmaktadır.³¹

İnşaat alanında, küçük ve iyi izole edilmiş binaların, iş yerlerinin yapılmasıyla, ticaret ve diğer hizmet sektörlerinde, enerji tüketiminde ısınma ve serinleme için kullanılan enerji miktarında tasarruf sağlanmakla birlikte, hane halkının enerji kullanımında teknolojik gelişmeler, yaşam koşullarının iyileştirilmesi, ısınma ve serinleme ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla enerjiye olan talepte artış gözlenmektedir.

Yapılan resmi araştırmalar, endüstri sektöründe, enerji tüketimi konusunda, 1990'lı yıllardan itibaren bir istikrar bulunduğunu ve büyük değişimlerin yaşanmadığını göstermektedir.³²

Kullanılan enerji kaynakları arasında petrol, en yoğun şekilde kullanılan üründür. 1990'lı yıllarla karşılaştırıldığında, 2006 yılında AB iç tüketimi hafifçe düşme eğilimi gösterse de petrol, enerji tüketimi içindeki başat konumunu korumaya devam etmektedir. Petrol ve petrol türevlerinin kullanımı ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. AB içerisinde önemli petrol üreticileri olan İngiltere Danimarka ve Romanya'da petrol kullanımı, diğer AB üyesi ülkelere nazaran toplam enerji tüketimi içerisinde önemli bir yere sahiptir.

Aynı dönemde, doğal gaz ve nükleer enerji kullanımı artış göstermiş ve katı yakıtların kullanımında keskin bir düşüş yaşanmıştır. Katı yakıtlara sahip olan Polonya ve Estonya gibi ülkeler enerji kullanımını çeşitlendirmektedirler.

³¹ Commission Staff Working Document accompanying the Communication From The Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions, **Second Strategic Energy Review, an EU Energy Security and Solidarity Action Plan, Europe's current and future energy position Demand –Resources – Investments**, {COM(2008) 744}, Brussels, Unofficial Version, Volume 1, s. 7.

³² Commission Staff Working Document accompanying the Communication From The Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions, **Second Strategic Energy Review, an EU Energy Security and Solidarity Action Plan, Europe's current and future energy position Demand –Resources – Investments**, {COM(2008) 744}, Brussels, Unofficial Version, Volume 1, s. 7.

Bazı AB üyesi ülkeler için nükleer enerji üretimi önemli bir seviyede olduğundan, bu ülkelerin enerji kullanımında nükleer enerji önemli bir yere sahiptir. Fransa'da toplam kullanılan enerjinin % 42'si, İsveç'te toplam kullanılan enerjinin % 35, Litvanya'da % 26'sı, Bulgaristan ve Slovakya'da % 24'ü, Belçika'da ise, % 21'i nükleer enerjiden karşılanmaktadır.

3. AB'de Enerji Üretimini Enerji Tüketimini Karşılama Oranı

AB tarafından gerçekleştirilen enerji alanındaki düzenlemelerle var olan alt yapının en yüksek düzeyde kullanılması ve bazı eski elektrik ve nükleer santrallerin kapatılması eğilimi sonucu enerjiye olan talebin daha iyi karşılanması konusunda AB otoritelerini enerji arzını etkileyecek faktörler üzerinde daha dikkatli düşünmeye sevk etmektedir.

Eski teknolojiyle çalışan santrallerin yenilenmesi ve ekonomik ömrünü tamamlamış santrallerin ve üye devletlerin kamuoylarından gelen baskılar nedeniyle eski nükleer enerji santrallerinin kapatılması zorunluluğu, AB'de enerji üretim kapasitesinin artırılmasını zorunlu kılmaktadır.

Bunun yanı sıra enerji tüketen teknolojik aletlerin günlük hayatımıza girmesi, enerjiye olan talebi de artıracaktır. Hizmet sektörünün daha fazla teknoloji yoğun çalışması emek yoğun iş kollarının azalması enerji tüketimini artıran diğer nedenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Enerji tüketiminde meydana gelen artış doğal olarak enerji arzının artırılmasını zorunlu kılmaktadır. AB enerji arzının enerji talebini karşılamada yetersiz olduğu bir gerçektir.

4. AB'de Enerji İthalatı ve Enerji Bakımından Dışa Bağımlılık

Ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte, bir bütün olarak değerlendirildiğinde AB-27, enerji ithalatının oldukça yüksek olduğu ve her geçen gün enerjide dışa bağımlılığın artmakta olduğu gerçeği ile karşı karşıya kalmaktadır.³³ AB-27 yerli enerji kaynakları enerji tüketimini karşılamakta yetersizdir. Bu gerçek, her geçen gün enerji talebi artan AB'yi enerji konusunda oldukça ciddi tedbirler almaya, önemli politikalar geliştirmeye zorlamaktadır.

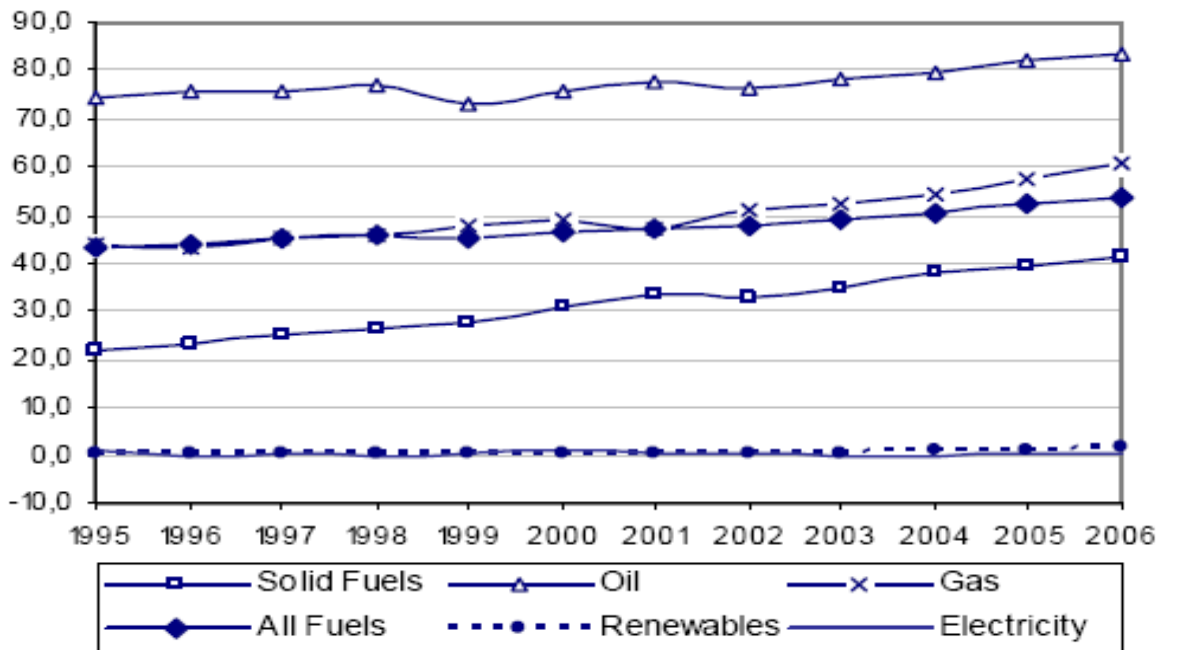
AB'nin enerjide dışa bağımlılığı, enerji ihtiyacını karşılama konusunda AB'yi

³³ Gnesotto Nicole, and Grevi Giovanni, "The New Global Puzzle What World for the EU in 2025?", **Institute for Security Studies European Union**, 2006, s. 53-74.

uygun politikalar geliştirmeye zorlamaktadır. 2006 yılında AB'nin enerjide dışa bağımlılığı % 54'e ulaşmıştır. Bu oran, petrol ürünlerinde % 80, doğal gazda % 60, katı yakıtlarda ise % 40 olarak gerçekleşmiştir.

İthal edilen elektrik ve yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilen elektrik ithalatının dağılımına bakıldığında, ithalat oranının % 1'den daha az olduğu görölmektedir. AB dışından elektrik ithalatının düşük olmasında, elektriğin ikincil nitelikte yani başka enerji kaynaklarının kullanımıyla elde edilmesinin etkisi vardır. Elektrik üretmek için gerekli olan doğal gaz gibi enerji kaynaklarını büyük ölçüde AB dışından sağlamaktadır.

şekil - 9 AB Enerji Kaynakları İtibarıyla İthalata Bağımlılık

Kaynak: Eurostat

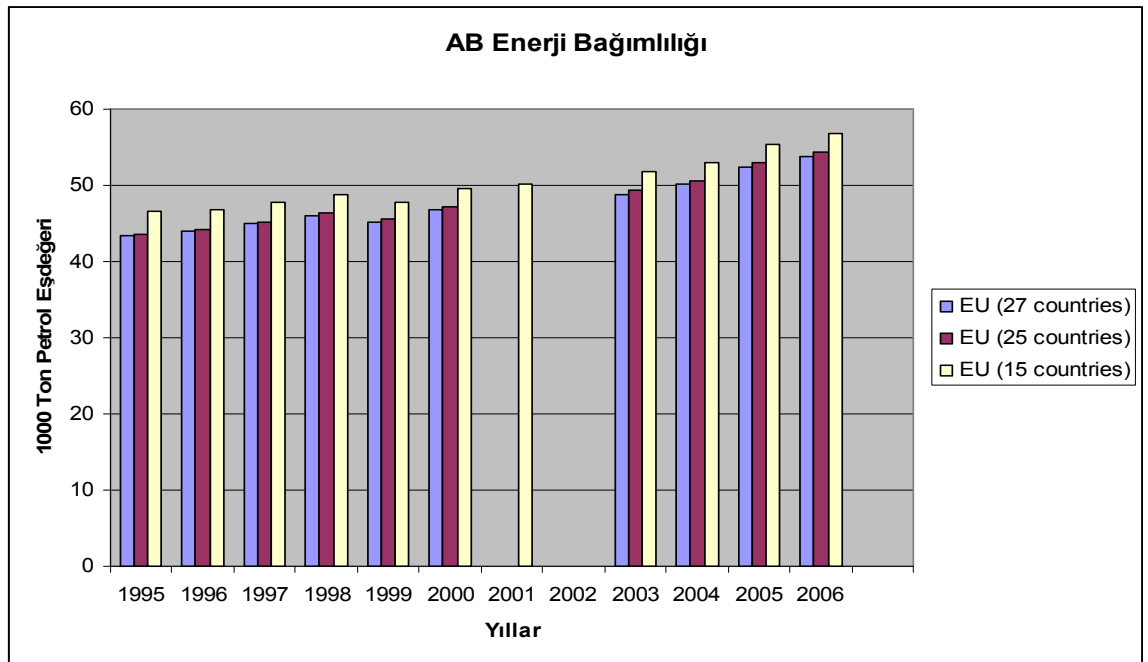
AB'nin petrol ithalatı 2006 yılında toplam 608 milyon tondur. Bunun yaklaşık % 38'i Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütünden (*Organisation of Petroleum Exporting Countries –OPEC*), % 33'nü Rusya Federasyonu'ndan, % 16'sını Norveç'ten, % 5'lik kısmını ise, Kazakistan'dan karşılamaktadır. AB toplam petrol tüketiminin beşte birinden daha azını üretebilmektedir.

Doğal gaza bakıldığında ise, petrol ile karşılaştırıldığında durum daha kötüdür. AB doğal gaz üretiminin büyük bölümü İngiltere ve Hollanda tarafından gerçekleştirilmektedir. Toplam tüketimin yaklaşık beşte ikisi AB içerisinden, geriye kalan miktar doğal gaz üreten ülkelerden karşılanmaktadır. AB toplam doğal gaz

ithalatının, dünyada dört büyük doğal gaz üreticisi olan, % 42'sini Rusya Federasyonu'ndan % 24'ünü Norveç'ten, % 18'ni Cezayir'den ve % 5'ni Nijerya'dan karşılamaktadır.

Kömür ithalatına bakıldığında ise, AB'ye en büyük kömür sağlayıcısının %26 ile Rusya Federasyonu olduğunu, onu sırasıyla % 25 ile Güney Afrika Cumhuriyeti, % 13 ile Avustralya , % 12 ile Kolombiya, % 10 ile Endonezya ve % 8 ile Amerika Birleşik Devletleri'nin takip ettiği görülmektedir.³⁴

Şekil – 10 AB Enerjide Dışa Bağımlılık

Kaynak: Eurostat (AB'nin 2001 ve 2002 yılları için veri bulunmamaktadır.)

AB'de enerji ihtiyacını kendi kaynaklarından karşılama konusunda üye devletleri üç kategoriye ayırabiliriz. Bir tarafta Danimarka, İngiltere ve Polonya gibi enerjide kendi kendine yeterlilikleri oldukça yüksek, enerjide dışa bağımlılığı % 20'den daha az olan AB üyesi ülkeler bulunmaktadır.

Diğer tarafta enerjide dışa bağımlılığı oldukça yüksek, toplam enerji ihtiyacının neredeyse % 80'ini ithalat aracılığıyla karşılayan İrlanda, İtalya, Portekiz

³⁴ Commission Staff Working Document accompanying the Communication From The Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions, **Second Strategic Energy Review, an EU Energy Security and Solidarity Action Plan, Europe's current and future energy position Demand –Resources – Investments**, {COM(2008) 744}, Brussels, Unofficial Version, Volume 1, s. 8-9.

ve İspanya gibi AB üyesi ülkeler yer almaktadır.

Bir de coğrafi konumları ve özellikleri nedeniyle enerji konusunda tamamen dışa/ithalata bağımlı olan Malta, Güney Kıbrıs gibi AB üyesi küçük ada devletleri ve bunlarla birlikte Lüksemburg'un yer aldığı bir gurup vardır.

Diğer üye devletler ise, bu üç gurup arasında dağılmaktadırlar. Bazı üye devletler için durum daha da çarpıcıdır. Şöyle ki, Estonya, Letonya, Litvanya, Bulgaristan, Slovakya, İrlanda, İsveç ve Finlandiya'dan meydana gelen bir gurup üye devlet, gaz ithalatını sadece bir üreticiden, Rusya'dan yapmakta, Rusya'ya bağımlı kalmaktadırlar.

Aynı şekilde, Letonya, Estonya, Litvanya ve Güney Kıbrıs tek ülkeden kömür ithal etmektedirler. Yunanistan, Avusturya ve Macaristan ise, toplam gaz ithalatının % 80'nini aynı üreticiden, Rusya'dan yapmaktadırlar. Litvanya, Macaristan, Slovakya ve Polonya petrol ithalatının % 95'inden fazlasını tek bir üreticiden yapmaktadırlar.

AB'nin şu andaki enerji ihtiyacını karşılama konusundaki durumuna bakıldığında, AB üyelerinin enerjide sadece dışa bağımlı olmadıklarını, aynı zamanda doğal gaz da olduğu gibi Rusya ve Cezayir gibi belli bazı üretici ülkelere ithalat yapmak zorunda kaldıklarını, bir başka anlatımla enerji ihtiyacını karşılamada enerji arz çeşitliliğini sağlayamadıkları da görülmektedir.

Avrupa Birliğinin petrol, kömür, doğalgaz, nükleer enerji, yenilenebilir enerji kaynakları gibi birincil enerji kaynaklarından elde ettiği toplam enerji üretimi 2006 yılında 871,777,000 ton petrol eşdeğiridir. Aynı yıl toplam elektrik üretimi 3,353,948,000 ton petrol eşdeğirdir. Toplam Avrupa Birliği için birincil enerji üretiminde nükleer enerji 255,342,000 ton petrol eşdeğer olarak ilk sırada yer almaktadır. 2006 yılında nihai enerji tüketimi ise, 1,176,298,000 ton petrol eşdeğirdir. Avrupa Birliğinin net birincil enerji ithalatı 1,010,124,000 ton petrol eşdeğeri olarak gerçekleşmiştir. Bir başka anlatımla toplam Avrupa Birliği enerji üretiminden daha fazla ithalat yapılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

1. Tarihsel Gelişim İçerisinde Avrupa Birliğinin Enerji Politikası

Bu bölümde Avrupa Topluluklarından Avrupa Topluluğuna oradan da, Avrupa Birliğine tarihsel süreç içerisinde enerji alanında yapılan hukuksal düzenlemeler, uluslararası alanda yaşanan gelişmeler kronolojik olarak incelendi.

AB'nin enerji politikasını açıklamadan önce, "siyaset" karşılığı olarak da kullanılan, "politika" kavramı üzerinde kısaca durmak gereklidir. Birden fazla tanımı bulunmakla birlikte, konumuz açısından politika; mevcut veriler ve koşullar ışığında, yaşanan ana veya geleceğe yönelik olarak kararlar almak ve alınan kararları uygulamak için, alternatifler arasından seçilen eylem veya eylemleri, belirlenen yöntem veya biçimlerde uygulamak olarak tanımlanmaktadır.³⁵

Enerji kelimesi ise, Yunanca "*energeia*" sözcüğünden gelmektedir. Aristo, "enerji" sözcüğünü, ilahî ruh veya sadece muhtemelin gerçekleşmesine yardım eden etkililik olarak tanımlamaktadır.³⁶ Günümüzde ise, enerji daha çok sahip olduğu nitelikler itibarıyla tanımlanmaktadır. Buna göre, enerjinin birçok özelliği olduğu vurgulanmakta, sadece ekonomik niteliğinin olmadığı, aynı zamanda, belki de ekonomik niteliğinden daha fazla siyasal güç konusu olduğu ileri sürülmektedir.

Ekonomik olarak bir "eşya", siyasal açıdan bir "stratejik ürün", uluslararası politikada bir "silah" veya "müdahale aracı" olarak nitelendirilen enerji, nasıl tanımlanırsa tanımlansın Dünya ekonomik ve siyasal sisteminin yeniden oluşturulmasında oldukça önemli bir yere sahiptir.

Yukarıdaki tanımlamalar ışığında, "enerji politikası" kavramını, enerji alanında mevcut koşullar ve veriler uyarınca, yaşanan ana yönelik kararlar almak, alınan kararları seçilen yöntem veya biçimlerde uygulamak, geleceğe yönelik hedefler belirlemek olarak tanımlamak mümkündür. Bu tanımdan yola çıkarak, "Avrupa Birliğinin Enerji Politikası" kavramını ise, enerji politikasının Avrupa Birliği için oluşturulmasını, uygulanmasını ve geleceğe yönelik hedefler konulmasını tanımlamak için kullanmak gerekecektir.

³⁵ Bülent Daver, *Siyaset Bilimine Giriş*, Ankara Sevinç Kitabevi, 1985, s.

³⁶ Peter Cornelius, Mayer-Tasch, *Tarihsel Bakış Açısıyla Enerji ve Enerji Tedariki, Avrupa ve Orta Asya Arasındaki Enerji Köprüsü Türkiye*, Ankara, Konrad-Adenauer-Stiftung Vakfı Yayını, 2007. s. 5-17.

Enerji politikasını AB için kimin oluşturduğu sorusunu cevaplamak ise, tarihsel sürece bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Önceleri, üye devletlerin tekelinde olan enerji alanında politika oluşturma, yine üye devletlerce ulusal çıkarlar göz önünde tutularak yerine getirilmiştir. Zamanla, enerjinin üye devletler ile AT arasında paylaşılan bir alan olduğunun kabul edilmesiyle birlikte enerji, AT kurumları ve üye devletlerce ortaklaşa belirlenen bir konu haline gelmiştir. Özellikle Lizbon Anlaşmasından sonra, AB kurumlarının, üye devletlerin hassasiyetlerini göz önünde tutarak, AB'nin enerji politikasını belirleyeceği kabul edilmektedir. Bu politika üye devletlerin enerji politikalarının uyumlaştırılmasıyla gittikçe AB düzeyinde belirlenen bir politikaya dönüşmektedir.

Avrupa Birliğinin enerji politikası daha önce de belirtildiği gibi oluşum aşamasındadır. Bir başka anlatımla, bizzat Topluluğun kurumsal ve hukuksal yapısı gibi, AB'nin enerji politikası da her geçen gün gelişen ve değişen bir süreci anlatmaktadır. Bu gelişim süreci, AB enerji politikasının aldığı yolu izlemeyi ve bugün AB enerji politikasını anlamayı sağlayan dinamik bir yapıdır.

Avrupa Birliğinde ortak bir savunma, güvenlik ve dış politika oluşturma konusunda üye devletlerin bu alanları ulusal nitelikte görmeleri nedeniyle, Birlik düzeyinde nasıl yavaş bir oluşum süreci yaşanıyorsa, enerji alanında da ortak dış ve güvenlik politikasının oluşumuna benzer bir süreç yaşanmaktadır.

AB'nin enerji politikasını tarihsel süreç içerisinde dört ayrı döneme ayırarak incelemek mümkündür. Bir çok akademik çalışmada açıkça belirtilmese de benzer bir ayırım yapıldığı görülmektedir.³⁷ Bu dönemler arasında kesin bir ayırım yapmak doğru değildir. Çünkü, bir sonraki dönem, bir önceki dönemde yapılan çalışmaların devamı niteliğindedir. AB, enerji alanında üst üste koyduğu tuğlalarla bir bina inşa eder gibi enerji politikasını oluşturmaktadır.

Bu dönemleri, kuruluş aşamasından ilk petrol krizinin yaşandığı 1973 tarihine

³⁷ Willem Molle, **The Economics Of European Integration Theory, Practice, Policy**, Second Edition, Dartmouth Publishers Company Limited, 1994, s. 293-314. 1997 yılında yayınlanan bu çalışmada yazar, 1958-1972, 1972-1985, 1985 ve sonrası olmak üzere üç ayrı döneme ayırarak enerji politikasını incelemiştir.

Benzer bir ayırım için, Eugene Daniel Cross, Leigh Hancher, Jan Piet Slot, "EC Energy Law", **Energy Law in Europe National, EU and International Law and Institutions**, Edited by: Martha M. Roggenkamp, A. Ronne, C. Redgewell, I. Del Gauyo, Oxford University Press, 2007. s. 213-320.

Ayrıca, Ulrich Immenga, "The Development of European Energy Policy: From The ECSC Treaty to the Internal Market", **International Energy and Resources Law and Policy Series**, Edited By Ernest J. Mestmacker, Graham and Trotman LTD., 1993, s. 47-59.

kadar olan gelişmeleri birinci dönem, 1973 petrol krizinden 1987 Avrupa Tek Senedi'ne kadar geçen süreyi ikinci dönem, 1987 Avrupa Tek Senedi'nden Yeni Enerji Politikasının belirlenmeye çalışıldığı 2000'li yılların başına kadar yapılanları üçüncü dönem, Yeni Enerji Politikasının belirlenmeye çalışıldığı 2000'li yılların başından günümüze kadar olan gelişmeleri ise, dördüncü dönem, olmak üzere ayırmak mümkündür.

Her dönem, o dönemde enerji ile ilgili en önemli gelişmeler, hukuksal alandaki düzenlemeler yer verilerek incelenmiştir. Tarihsel süreç içerisinde, AB'nin enerji alanında aldığı yolu kronolojik olarak anlatmak, bu konuda yapılanları daha iyi anlamaya ve enerji politikasının geleceği hakkında ışık tutmaya yardımcı olacaktır.

Bu bölümde, AB'nin enerji politikasının oluşturulmasıyla ilgili kurucu anlaşmaların belirlediği çerçeve, ikincil hukuksal düzenlemeler üzerinde durulmuştur. Ayrıca gerek Avrupa'da gerekse Dünya'da enerji alanında meydana gelen önemli uluslararası olayların neler olduğu, bunların AB enerji politikasını nasıl etkilediği de incelenmiştir.

1.1. Birinci Dönem: Toplulukların Kuruluş Aşamasından 1973 Petrol Krizine Kadarki Gelişmeler

İkinci Dünya Savaşında büyük bir yıkım yaşayan Avrupa'nın, savaş sonrasında yeniden yapılanmasında çok büyük miktarda enerjiye ihtiyaç duyulması, Avrupa'da devlet yöneticilerini enerji alanında acil ortak politikalar belirleme ve bu konuda işbirliği eylem planı geliştirme konularına odaklanmaya zorlamıştır.³⁸

Batı Avrupa'nın enerjiye olan ihtiyacı, savaş sonrası dönemde, Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (Organisation of European Economic Cooperation³⁹) tarafından hazırlanan raporlarda da vurgulanmıştır.⁴⁰

Batı Avrupa'yı enerji konusuna yöneltmeye iten bir başka neden, kömürün

³⁸ Eugene Daniel Cross, Leigh Hancher, Jan Piet Slot, "EC Energy Law", **Energy Law in Europe National, EU and International Law and Institutions**, Edited by: Martha M. Roggenkamp, A. Ronne, C. Redgewell, I. Del Gauyo, Oxford University Press, 2007, s. 213-320.

³⁹ Savaş yıkıntıları içindeki Avrupa'nın Marshall Planı çerçevesinde yeniden yapılandırılması amacıyla 1948 yılında kurulan Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (Organisation of European Economic Cooperation), 14 Aralık 1960 tarihinde imzalanan Paris anlaşmasıyla, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development –OECD)'ü olarak uluslararası bir ekonomi örgütüne dönüşmüştür.

⁴⁰ Bkz. Louis Armand, Some Aspects of the European Energy Problem, OEEC, 1955. Ayrıca, Harold, Lubell, Europe's Growing Needs of Energy: How Can They Be Met, OEEC, 1956. Her iki rapora da <http://www.dtic.mil/srch/doc?> adresinden ulaşmak mümkün. (3.11.2008)

1950'li yıllarda Avrupa'da en önemli enerji kaynağı olmasıdır. Bir kez daha Almanya ile Fransa arasında savaşın çıkmasını önlemek ve Fransa ile Almanya arasında uzlaşma sağlanarak Batı Avrupa'nın birleşmesini sağlamak için kömür üretiminin kontrol altına alınması zorunlu görülmüştür.

Avrupa Topluluklarının enerji politikası oluşturma konusunda ilk girişimlerin yapıldığı birinci dönemde, İkinci Dünya Savaşı sonrası İran'ın durumu, 1956 yılında yaşanan Mısır - İsrail Savaşı ve ardından İngiltere ve Fransa'nın Süveyş Kanalına müdahale etmesi, 1967 yılında yapılan ve altı gün savaşı olarak adlandırılan Arap – İsrail savaşı gibi uluslararası arenada yaşanan bazı olaylar da Batı Avrupa'nın enerjiye karşı duyarlı hale gelmesine yol açmıştır.

Başlangıçta, Batı Avrupa'da enerji konusu ele alınırken, olabildiğince kendi kaynaklarına dayanarak enerji ihtiyacının karşılanması amaçlanmıştır. Bu amacın gerçekleştirilmesi için, enerji kaynakları sınırlı olan Batı Avrupa'da, nükleer enerji üretimi üzerinde durulmuştur.

Paul Henri Spaak tarafından hazırlanan ve daha sonra Spaak Raporu⁴¹ diye anılan raporda, enerji alanında gerekli yatırımların yapılması için, Euratom'un kurulmasının gerekli olduğu belirtilmiştir. Bu raporda, enerji alanında, petrolün çok uluslu şirketler tarafından Avrupa sınırları dışından, gaz ve elektriğin ise, ulusal dağıtım sistemleriyle sağlandığı, ortak pazarın kömür ve çelikten diğer enerji kaynaklarına yayılmasının öncelikli amaç olmadığı, ancak, yine de enerji kaynaklarının gittikçe azalması ve pahalı hale gelmesi nedeniyle, enerji kaynakları hakkında sınırlı bir eylem planına acilen ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır.⁴²

Bu ve benzeri çalışmalar, daha başlangıçtan itibaren ekonomik alanda bir birlik oluşturma çabasında olan Batı Avrupa'nın, savaşın yaralarını sararak hızlı bir şekilde kalkınmak için ağır sanayide, üretim için temel bir girdi olan enerji konusunda da girişimlerde bulunduğunu göstermektedir.

Bu dönemde Avrupa Topluluklarının bir enerji politikasından söz etmek mümkün değildir. Enerji politikasından ziyade, Topluluklar dışında, uluslararası politikada yaşanan gelişmelerin, enerji arzında yarattığı darboğaz nedeniyle, başka

⁴¹ Paul Henri Spaak, Intergovernmental Committee on European Integration, The Brussels Report on the General Common Market, (English translation of document commonly called the Spaak Report), June, 1956, s. 1-20. İnternette ulaşmak için, <http://aei.pitt.edu/995>.

⁴² Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 9. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları, 2007, s. 11-12.

bir anlatımla, dıştan gelen etkenlerin zorlamasıyla dış enerji şoklarından zarar görmemek için enerjiyle ilgili yapılan çalışmalardan bahsetmek mümkündür.

Bu dönemde, genel olarak enerji politikasından anlaşılması gereken, enerji ürünleri için ortak bir pazar oluşturma, Komisyonun üye devletlerin enerji politikalarını uyumlaştırma çabalarıdır. Genelde enerji özelde petrol fiyatlarında meydana gelen artış karşısında Batı Avrupalı devletlerin yapacakları oldukça sınırlıydı. Enerji (petrol) arzını etkileyemeyen Avrupa Toplulukları üyesi devletler, ilgilerini enerjiye (petrole) olan talebi kontrol altında tutmaya yöneltmişlerdir.

Ortak pazar kurmayı amaçlayan 1957 tarihli Roma Anlaşmalarından, açık bir biçimde birleşmiş bir enerji pazarı oluşturma amaçlandığı çıkarılmakla birlikte, Avrupa Topluluklarında 1958 ila 1972 tarihleri arasında, enerji için etkin ortak bir politika geliştirme konusunda pek fazla çalışma yapılmadığı, bu konuda bir boşluk olduğu fark edilmektedir.⁴³

1.1.1. Kurucu Antlaşmalarda Yer Alan Enerji Konusundaki

Düzenlemeler

Avrupa Topluluklarının kurucu liderlerinin ortak enerji politikasını unuttuklarını söylemek doğru değildir. Kurucu antlaşmalardan, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu - AKÇT (European Coal and Steel Community ECSC) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu – Euratom (European Atomic Energy Community – EAEC) Anlaşmaları, doğrudan kömür ve atom enerjisi gibi enerjiyle ilgili düzenlemeler içermektedirler.⁴⁴ Enerjiyle doğrudan ilgili olmayan Avrupa Ekonomik Topluluğu – AET (European Economic Community – EEC) Anlaşması da enerjiyle ilgili dolaylı bazı hükümler içermektedir.

1.1.1.1. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Anlaşması

Avrupa’da 1950’li yıllarda enerji ile ilgilenen iki önemli anlaşma ile iki önemli örgüt oluşturuldu. Bunlardan birincisi, Nisan 1951 yılında imzalanan, ortak bir pazar oluşturmak suretiyle üye devletler arasındaki kömür ve çelik ticareti üzerindeki miktar kısıtlamalarını ve üye devletlerin bu konudaki görevlerini ortadan

⁴³ Eugene Daniel Cross, Leigh Hancher, Jan Piet Slot, “EC Energy Law”, **Energy Law in Europe National, EU and International Law and Institutions**, Edited by: Martha M. Roggenkamp, A. Ronne, C. Redgewell, I. Del Gauyo, Oxford University Press, 2007, s. 213-320.

⁴⁴ Nicholas Moussis, **Access To European Union Law, Economics, Policies**, 11th Revised Edition, European Study Service, 2002, s. 389-395.

kaldırarak, kömür ve çelik ticareti konusundaki yetkilerini, uluslararası bir otoriteye devretmelerini öngören, AKÇT (ECSC)'yi kuran Paris Antlaşmasıdır.⁴⁵

Anlaşmanın amaçlarını gerçekleştirmekten sorumlu, karar alma yetkisine sahip, uluslararası niteliği olan, ana yönetim organı Yüksek Otorite, temelde gözetim ve danışma organı olarak çalışan Parlamento, üye devletlerin temsilcilerinden oluşan danışma ve bazı konularda karar alma yetkisi olan Konsey, dokuz adet hakimden oluşan Adalet Divanı olmak üzere dört organı bulunmaktaydı.

Kömür o tarihte Avrupa için en önemli enerji kaynağıydı. Kömür ve çelik alanında oluşturulan bu birlik sadece, bu iki önemli madenin işletilmesi için değil, bundan daha ziyade Avrupa'nın birleşmesi için atılmış bir ilk adımdır. Federalistlerin aksine kendisi bir işlevselci⁴⁶ (fonksiyonalist) olan sonradan Yüksek Otorite'nin başkanlığını da yürüten Jean Monnet, Avrupa birleşmesinin sektörlerin birleşmesiyle oluşacağını düşünüyordu.⁴⁷

Anlaşma elli yıl süreyle yürürlükte kalacaktı. Nitekim 2002 yılında elli yıllık sürenin dolmasıyla, Anlaşmanın yürürlük süresi doldu ve bu anlaşmayla kurulan AKÇT örgütü feshedildi.

1.1.1.2. Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Anlaşması

1955 tarihinde Messina'da yapılan AKÇT dışişleri bakanları toplantısında, barışçı amaçlarla atom enerjisinin geliştirilmesini temin edecek imkânlar ve sorumluluklara sahip, ortak ve AKÇT'den ayrı bir örgütün oluşturulması kabul edilmiştir.

Avrupa'da, başlangıçta nükleer enerji sektörünün birleştirilmesi ayrı bir proje olarak görüldü ve ortak pazarın kurulmasına paralel bir gelişme gösterdi. Böylece, nükleer enerji ve nükleer enerjinin geliştirilmesi konusu, Batı Avrupa'nın enerji alanında ABD'nin hegemonyasından kurtulmasına ve Sovyetlerin meydan

⁴⁵ Audland C. J., "European Community Energy Strategy and its Legislative Implications", **Journal of Energy and Natural Resources Law**, Edited By: T.C. Daintith, London, Sweet Maxwell, 1987, s. 9-43.

⁴⁶ İşlevselci (fonksiyonalist) teori, bir alanda oluşturulan supranasyonel kuruluşların avantajlarından yararlananların, diğer alanlarda da benzer oluşumları destekleyecekleri fikrini savunmaktadır. Uluslararası ilişkilerde bütünleşme, çatışma konularındaki teoriler hakkında daha fazla bilgi için bkz. Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegomanya, İşbirliği**, Dördüncü Baskı, İstanbul, Alfa Yayınları, 2002, s. 21.571.

⁴⁷ Paul Craig, and Grainne de Burca, **EU Law Text, Cases, and Materials**, Third Editon, Oxford University Press, 2003, s. 8-10.

okumasıyla mücadele etmesine imkân sağlayacak bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır.⁴⁸

Bu zorunluluğun bir sonucu olarak, 1957 yılında Roma’da imzalanan anlaşmalardan ikincisi, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Anlaşması olmuştur. Bu Anlaşma, üye devletlerce verilen yetkiler doğrultusunda, üye devletler arasında, araştırma ve kalkınmanın, sağlık ve güvenliğin sağlanması, çevrenin korunması ve barışçı amaçlarla nükleer enerjinin kullanımının teşvik edilmesi konularında, Avrupa’da nükleer endüstrilerin hızlı bir şekilde kurulması için gerekli şartların oluşturulmasını amaçlamaktadır.

Anlaşmada genel olarak, enerji politikasıyla özel olarak petrol, doğal gaz ve elektrikle ilgili herhangi bir hükme yer verilmemiştir. Anlaşmanın genel ilkelerinin, enerji sektöründe ortaya çıkabilecek sorunların çözümünde yeterli olacağı ve en uygun çözümü bulacağı düşünülmüştür.⁴⁹

Anlaşma, nükleer enerjinin taşıdığı riskler nedeniyle, muhtemel sorumlulukların belirlenmesi amacıyla, hem Avrupa Toplulukları hem de üye devletler düzeyinde alınması gereken tedbirleri düzenlemektedir. Başka bir ifadeyle, Anlaşma, nükleer enerjinin taşıdığı risklerin önlenmesi konusunda Avrupa Toplulukları düzeyinde gerekli düzenlemeleri yaptığı gibi, bu konuda üye devletlerde de ulusal düzenlemelerin yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

“Euratom Anlaşması, nükleer enerji konusunda ortak bir pazarın kurulmasını öngörüyordu. Ancak, diğer iki kurucu anlaşmanın aksine, Euratom Anlaşmasında ortak pazar yardımcı nitelikteydi. Üye devletler nükleer ortak pazarın kurulması ve bu kapsamda malların serbest dolaşımının sağlanması hususlarında anlaşıldılar.

Fakat, nükleer enerji hammaddesi olan uranyum ve nükleer enerjiyle ilgili malların serbest dolaşımının önündeki engellerin kaldırılması ve bütün tüketicilerin eşit bir biçimde ve düzenli olarak nükleer yakıtları ve nükleer filizleri elde etmeleri konuları, Anlaşmanın amaçlarından biri olarak Anlaşmada yeterli bir biçimde yer almamıştır.”⁵⁰ Çünkü, diğer kurucu anlaşmalarda ortak pazarın oluşturulması yolunda

⁴⁸ Michel Grenon, “Alternatives to Oil Imported from OPEC Countries : Nuclear Energy”, **Energy in the European Communities**, Edited By: Frans Alphonso Maria, Alting von Geusau, Publications of the John F. Kennedy Institute Center for International Studies, s. 105-109.

⁴⁹ Terence Daintith, and Leigh Hancher, “The Community’s Record in the Energy Sector”, **Energy Strategy in Europe**, Berlin, Walter de Gruyter, 1986, s. 15.

⁵⁰ Terence Daintith, and Leigh Hancher, a.g.e., s. 15.

çok sayıda düzenleme vardı. Burada da benzer hükümlere yer verilmesi tekrardan ibaret olacaktı.

Anlaşma taslağını hazırlayanlar, nükleer enerjinin kendine özgü niteliklerini göz önünde bulundurarak, bütün tüketicilerin eşit bir şekilde ve düzenli olarak nükleer enerjiden yararlanmasını sağlamak amacıyla, merkezileştirilmiş, tekelci bir nükleer enerji arzı ajansının kurulmasını uygun gördüler. Bu kurum Komisyonun denetimi altında çalışacaktı. Avrupa Arz Ajansı (European Supply Agency), nükleer enerjinin arzıyla ilgili konularda gerek Topluluk içerisinde gerekse Topluluk dışındaki gelişmelerden sorumlu olacaktı.

1.1.1.3. Avrupa Ekonomik Topluluğu Anlaşması

Bu anlaşmaların aksine, 1957'de Roma'da imzalanan ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (European Economic Community)'nu kuran, Avrupa Ekonomik Topluluğu Anlaşmasında, enerji politikasıyla veya diğer temel yakıtlarla ilgili herhangi doğrudan bir hükme yer verilmemiştir. Oysa, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'nu kuran Roma Anlaşmasının birçok hükmü, enerjiyle ilgili olmasalar, diğer alanlarla ilgili olsalar da hükümetlerin ve şirketlerin enerji sektöründeki etkinliklerini düzenlemekteydi. Ham petrol, doğal gaz ve elektrik piyasalarının işleyişi, Roma Anlaşmasının genel hükümleriyle düzenlenen piyasa koşullarına bırakılmıştı. Üstelik, bu sektörlere ilişkin yapısal düzenlemelere de yer verilmemişti.⁵¹ Doğrudan enerjiyle ilgili olmasalar da rekabeti düzenleyen 90. madde, devlet yardımlarını düzenleyen 92. ve 93. maddeler, ticaret politikasını düzenleyen 111. ve 113. gibi maddeler enerjiyle ilgili faaliyetleri de uygulanabilecek düzenlemelerdi.⁵²

Enerji konusunda kurucu anlaşmalarda yer alan hükümlere ilişkin olarak, Avrupa Ekonomik Topluluğu Anlaşmasının genel niteliği, bu anlaşmaya göre daha özel nitelikte olan AKÇT ve Euratom Anlaşmalarıyla karşılaştırıldığında, Kuzey Denizi'nde petrol aranması ve çıkarılması, üçüncü ülkelerden enerji ithalatı gibi konulara kolayca uygulanabilme imkânı sağlıyordu. Bu özelliğinden dolayı, diğer iki anlaşma enerjiyle ilgili özel düzenlemeler içermesine rağmen, enerji konusunda yapılan düzenlemeler, çoğunlukla AET Anlaşmasının hükümlerinden yararlanılarak yapılmıştır.

⁵¹ Willem Molle, **The Economics Of European Integration Theory, Practice, Policy**, Second Edition, Dartmouth Publishers Company Limited, 1994, s. 293-314.

⁵² C.J. Audland, a.g.e., s. 9-43.

1.1.2. Birinci Dönemde Enerjiyle İlgili İkincil Düzenlemeler

Bu dönemde, enerji politikası konusunda üye devletler arasında işbirliği ve eşgüdümün olmadığı kabul edilmektedir. Topluluk düzeyinde, özellikle 1960'lardan itibaren Komisyon, daha uyumlu bir enerji politikasının oluşturulması için bir çok öneride bulunmuştur. 1962 yılında, Enerji Politikası Hakkında Memorandum (The 1962 Memorandum on Energy Policy)'u yayınlamıştır.⁵³ Bu Memorandumdan sonra, 1966 yılında petrol ve doğal gaz konusunda bir rapor yayınlamıştır 1968 tarihinde ise, Ortak Enerji Politikasına İlk Uyum (First Orientation to a Common Energy Policy) önerisinde bulunmuştur.⁵⁴

Komisyonun bu dönemde yaptığı öneriler, AB'nin enerji politikasının temel problemlerini gösteren, AB enerji politikasının temel ilkelerini ortaya koyan, enerji sektörünün özel yapısıyla ilgili özellikler içeren, enerji arzının mümkün olan en düşük fiyata yapılmasını sağlayan öneriler olarak kabul edilmektedir.

Avrupa Toplulukları düzeyinde, sadece Komisyonun yaptığı öneriler yer almadı. Bağlayıcı hukuksal düzenlemeler de oluşturuldu. Bu dönemde yapılan en önemli ikincil düzenleme, 1968 tarihli Konsey Direktifidir.⁵⁵ Bu direktif AET'yi kuran Roma Anlaşmasının, ekonomi yönetimi kapsamında, kısa dönemde belli ürünlerin tedarik edilmesinde toplu önlemler alınmasını düzenleyen 103. maddesine dayanılarak çıkarıldı. Üye devletlerin dış şoklara karşı dayanıklı ve hazırlıklı olmaları için belli miktarda (o yılın ortalama günlük petrol iç tüketiminin en azından altmış günlük tüketim miktarına eşit miktar) petrol stoğu tutmalarını öngören düzenleme içermekteydi.⁵⁶

Bu düzenlemeyi 1972 tarihli Konsey Tüzüğü⁵⁷ izledi. Bu Konsey Tüzüğü ile üye devletler, her altı ayda bir yaptıkları ham petrol ve doğal gaz ithalat miktarıyla, her yıl ithal etmeyi planladıkları ham petrol ve doğal gaz miktarını Komisyon'a bildirme konusunda yükümlü kılındılar. Bildirimin nasıl yapılacağı, hangi bilgileri

⁵³ General Report on The Activities of The Communities, April 1966 - 31 March 1967, Publishing Services of The European Communities, 1032/5/v11/1967/5.

⁵⁴ Altling von Geusau Frans A.M., " In Search of a Policy", **Energy in the European Communities**, Edited By: Frans A.M. Altling von Geusau, Publications of John F. Kennedy Institute Center for International Studies, s. 186.

⁵⁵ Council Directive, 68/414/EEC of 20 December 1968, **imposing an obligation on Member States of the EEC to maintain minimum stocks of crude oil and/or petroleum products**, Official Journal L 308, 23/12/1968, s. 0014 – 0016 English Special Edition: Series I Chapter 1968 (II) P. 0586.

⁵⁶ Audland C.J., a.g.e., s. 9-43.

⁵⁷ Regulation (EEC) No 1055/72 of The Council of 18th May 1972, **on notifying the Commission of imports of crude oil and natural gas**, Official Journal L 113, 28/04/1973, P. 0001 - 0013.

içereceği hususları Tüzüğün ekinde ayrıntılı olarak gösterildi.⁵⁸

Konsey, aynı yıl bir başka Tüzük⁵⁹ daha kabul etti. 1056/72 sayılı Konsey Tüzüğünde ise, her yıl 15 Şubat tarihinden önce, üye devletler, petrol, doğal gaz veya elektrik sektöründe yapacakları üretim, taşıma, depolama veya dağıtımla ilgili bilgileri ve o yılın Ocak ayından itibaren üç yıl içerisinde başlaması planlanan yatırım projelerine ilişkin kişilerden ve şirketlerden elde ettikleri bilgileri, Komisyon'a iletmeleri hususunda yükümlü kılındılar.⁶⁰

Konseyin 1964 tarihinde kabul ettiği 64/428⁶¹ ve 1969 yılında kabul ettiği 69/82⁶² sayılı direktiflerle, üye devletlerin maden ve petrol arama ve üretme alanlarında şirket kurma ve hizmet sağlama özgürlüklerinin bulunduğu belirtilerek, bu konuda ortak standartlar kabul edildi.

Enerji piyasaları hakkında merkezi bilgi toplama sistemi sayesinde, 1972 yılında kabul edilen 1056/72 sayılı Konsey Tüzüğüyle, üye devletlerin petrol, doğal gaz ve elektrik sektörlerinde yatırım projeleri hakkında Komisyona rapor sunma yükümlülüğü getirildi.⁶³

Nükleer enerji alanında yapılan yatırımlar hakkında bilgilerin doğrudan Komisyona gönderilmesi konusu 1958 yılından itibaren gerçekleştirilmişti. Yine, 1972 yılında kabul edilen bir başka Tüzük ile üye devletler ham petrol ve doğal gaz ve daha sonra Tüzüğün kapsamı genişletilerek petrol ürünleri ithalatını Komisyona bildirme yükümlülüğü altına girdiler.

Bu bilgi verme yükümlülüğü sonucu, Topluluklar düzeyinde bir enerji politikası oluşturma konusunda gerekli veriler elde edildi. Böylece, Komisyon,

⁵⁸ G.R.N Gusworth, E. Roydhouse, K. Lipstein, **European Legislation 1952-1972**, London, Butterworth, 1975, s. 1265-1267.

⁵⁹ Regulation (EEC) No 1055/72 of The Council of 18th May 1972, **on notifying the Commission Investment Projects interest to the Community in the petroleum, natural gas and electricity sectors**, English special edition: Series I Chapter 1972(II) P. 0466.

⁶⁰ G.R.N Gusworth ve diğerleri, a.g.e., s. 1265-1267.

⁶¹ Council Directive, 64/428/EEC of 7 July 1964 **concerning the attainment of freedom of establishment and freedom to provide services in respect of activities of self-employed persons in mining and quarrying** (ISIC Major Groups 11-19) OJ 117, 23.7.1964, English Special Edition: Series I Chapter 1963-1964 P. 0151 64/428 OJ 1965, P. 1871.

⁶² Council Directive 69/82/EEC of 13 March 1969 **concerning the attainment of freedom of establishment and freedom to provide services in respect of activities of self-employed persons engaging in exploration (prospecting and drilling) for petroleum and natural gas** (ISIC ex Major Group 13), English Special Edition: Series I Chapter 1969(I) P. 0111.

⁶³ Council Regulation (EEC) No 1056/72 **on notifying the Commission of investment projects of interest to the Community in the petroleum, natural gas and electricity sectors**, OJ L 120, 25.5.1972.

kendisine gönderilen bilgiler sayesinde, enerji sektöründe eylemde bulunma ve enerjiyle ilgili dış ticaret rejimini oluşturma konusundaki yetersizliğini giderme imkânına kavuştu.

Ortak gümrük tarifesinin planlanandan daha erken gerçekleştirilmesi, Topluluk üyesi devletlerin üçüncü ülkelerden petrol ürünleri ithalatında uygulanacak gümrük tarifeleri konusunda önemli bir başarı sağlayacağı ümidini yarattı. Ancak, ham petrol, doğal gaz ve petrol ürünleri konusunda durum beklenildiği gibi olmadı. Ne ortak ticaret politikası altında üçüncü ülkelerden ithalatlar için ortak bir rejim, ne de Topluluklardan üçüncü ülkelere yapılacak ihracatlar için ortak bir rejim oluşturulabildi. Bırakın ortak bir rejim oluşturmayı, hatta petrol ürünlerinin tanımı konusunda üye devletler arasında ciddi anlaşmazlıklar baş göstermiştir.⁶⁴

Üye devletler petrole stratejik bir ürün olarak gereken önemi vermelerine rağmen, aralarında ciddi farklılıklar vardı. Enerji alanında devlet planlamasının gerekli olduğuna inanan, tekelci ithalat rejimini, sürdürme düşüncesinde kararlı olan Fransa bir yanda, enerji alanında serbest ticaretin sürdürülmesi gerektiğini savunan Hollanda ve Batı Almanya diğer yanda yer aldılar.⁶⁵ Fransa'nın bu tutumu Komisyonun enerji alanında var olan tekellerin engellenmesi konusunda yapmayı düşündüğü düzenlemelerin başarısız olmasına neden olmuştur.

Üye devletlerin enerji konusundaki farklı düşünceleri ve yaklaşımları Komisyonun yayınladığı "Topluluk Enerji Politikasında Gerekli İlerleme (Necessary Progress in Community Energy Policy)" başlıklı bildiri, Topluluk enerji politikasının özelliği haline gelen kısır döngüyü ve niçin Topluluğun ortak bir enerji politikası geliştirme konusunda ortak bir yaklaşım belirlemede başarısız olduğunu göstermekteydi.⁶⁶

Birinci dönemde, enerji alanında, Avrupa Toplulukları düzeyinde belli ilerlemeler kaydedildi. Bütün bu yaklaşımların sonucu olarak birinci dönemde, üye devletlerin enerjiyle ilgili bir konuda Topluluk düzeyinde belli bir talepte bulunmaları halinde, Komisyon, bu talebi ayrıntılı bir şekilde incelemiştir. Daha

⁶⁴ Council Decision 64/303 OJ 1964 P.1209, Council Regulation 2603/69 OJ 1969 L 325/25.

⁶⁵ Terence Daintith, , and Leigh, Hancher, "The Community's Record in the Energy Sector", **Energy Strategy in Europe**, Berlin, Walter de Gruyter, 1986, s.13-32.

⁶⁶ **Necessary Progress in Community Energy Policy**, Communication from the Comission to the Council forwarded on 13 October 1972, COM (72) 1200, Brussels, October 4 1972, s. 1-26. Ulaşılabacak web adresi: http://aei.pitt.edu/5146/01/001628_1.pdf.

sonra Komisyon taleple uyumlu kendi resmi önerilerini konu konu hazırlayarak Konsey'e sunmuştur. Konsey, başarılı bir şekilde hakemlik yaparak, önerileri her boyutuyla inceledikten ve üye devletlerin çeşitli çıkarları arasında bir denge kurduktan sonra, o konuda bir önlem alınmasını veya düzenleme yapılmasını kabul etmiştir.⁶⁷

Üye devletler, nükleer enerji arzının güvenliğinin sağlanması ve üçüncü ülkelerle nükleer enerji alanında işbirliği yapılmasına ilişkin konularda başarılı olamamışlardır. Euratom, nükleer enerji konusunda bir devletin toplam nükleer enerji dağıtımının tamamını düzenliyordu. Euratom'un oluşturduğu sistem içerisinde, nükleer enerji arzının merkezileştirilmesi, Anlaşmanın merkezinde yer alan bir konuydu. Ancak, üye devletler 1964 yılına kadar merkezileştirilmiş enerji arzı anlaşmalarını yapamadıkları gibi, yeni anlaşmaları da benimseyemediler.

Fransa, Anlaşmada öngörülen Nükleer Enerji Arz Ajansının kurulması gerektiğini, ancak bunun gerçekleştirilmediğini, dolayısıyla arzın merkezileştirilmesi hükmünü yerine getirmeyerek düzenli ve sistematik olarak Anlaşmayı ihlal ettiğinden bahisle, Komisyonu Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'na şikayet etti. Bir başka ve daha hukuki bir anlatımla Komisyona karşı ihlal davası açtı. Ancak, ATAD, Fransa'nın iddialarını kabul etmeyerek davayı reddetti.

Euratom'un bu erken başarısızlığı üye devletlerin nükleer enerji sektöründe etkili bir biçimde işbirliği yapma yolundaki isteklerini başarısızlığa uğrattı. Anlaşmanın Topluluğun kendi uranyum üretimini düzenlemesi konusunda uygulamaya yönelik bir etkisi yoktu. Bunda Topluluğun çalışabilir uranyum üretim merkezlerinin Fransa'da bulunmasının, Fransa'nın bu uranyum üretimini kendi nükleer enerji santralleri ve kendi ulusal savunma amaçları için kullanmasının etkili olduğu ileri sürülmektedir. Ancak, bu başarısızlığa rağmen nükleer enerji arzının geliştirilmesi konusunda belli adımlar da atıldı.⁶⁸

1956 yılında Süveyş Kanalı'nın kapatılması, daha sonraki 1967 Arap İsrail Savaşında da Süveyş Kanalı'ndan petrol arzının büyük sıkıntıya girmesi, 1969 yılında Ortadoğu'dan Akdeniz'e petrol arzının temel yolu olan, Trans Arap Boru Hattı (TAP)'nin⁶⁹ patlatılması suretiyle, Filistinli Gerillalar tarafından yapılan sabotaj,

⁶⁷ Terence Daintith, and Leigh, Hancher, a.g.e., s. 13-32.

⁶⁸ Terence Daintith, and Leigh, Hancher, a.g.e., s. 13-32.

⁶⁹ Trans Arap Boru Hattı; Suudi Arabistan'ının Qaisumah kentinden başlayarak Lübnan'ın Sidon kentinde son bulan, toplam 1214 kilometre uzunluğunda, 1947 yılında inşasına başlanan, 1950 yılından itibaren petrol taşıyan, TAP Boru Hattı kurulduğu dönemde Ortadoğu'daki en önemli petrol boru hattıydı.

enerji arzının güvenliğinin sağlanması ve enerji kesintileri konusunda tedbirler almaya sevk etti. Tankerlerle karayolu üzerinden petrol taşımacılığı ve daha güvenli yol olan Türkiye üzerinden petrolün taşınması önem kazandı.⁷⁰ 1972 yılında kabul edilen bir Direktifle daha önce üye devletlerde altmış gün olarak belirlenen petrol stoku tutma miktarı doksan güne çıkarılmıştır. Topluluk bünyesinde enerji krizleriyle mücadele etmek amacıyla tedbirler alınmasına duyulan ihtiyaç önemli hale gelmiştir.⁷¹

1967 yılında Birleşme Anlaşmasıyla her üç Topluluğun yönetim organlarının birleşmesi, her üç Topluluk adına tek başlarına karar alacak Konsey ve Komisyonun daha kolay ortak enerji politikasını oluşturacakları yolunda bir ümit ortaya çıkardı. Komisyon 18 Aralık 1968 tarihinde, Topluluk Enerji Politikası için İlk Kılavuzu (First Guidelines for a Community Energy Policy)'nu yayınlamakla, ilk kez Topluluk Enerji Politikasına olan ihtiyacı vurgulamıştır.⁷²

Bu Kılavuzda, enerji ürünlerinin Topluluk içerisindeki ticareti önünde ciddi engellerin varlığını sürdürdüğü, bu durumun yakın zamanda iyileştirilmemesi halinde enerji ürünleri alanında ortak pazarın gerçekleşmeyeceği belirtilmiştir. Yine bu Kılavuzda, üye devletlerin 1964 yılında kabul ettikleri enerji politikasının amaçlarına ilişkin uzunca listeden hangisinin daha önemli olduğu şeklinde bir belirleme yapılmaksızın, arzın kesilmesi durumunda genel ve sektörel bazda alınacak tedbirlere dayanan bir ortak çerçevenin oluşturulması, enerji ortak pazarının kurulması, ucuz ve güvenli enerji arzının devamlılığının sağlanması olmak üzere üç amacın altı özellikle çizilmiştir.⁷³

1960'lı yıllarda Avrupa'da politika yapımcıları açık bir biçimde geleceği göremedikleri için enerji alanında politika yapmakta zorlanıyorlardı. Belirsizliğin yanı sıra, Avrupa enerji politikasının belirlenmesinde başka zorluklar da vardı.

1959 yılında ABD'de Başkan Eisenhower, ABD'den yapılacak enerji miktarına ithalat kotası koydu. ABD'den yapılacak ithalatın sınırlandırılmasıyla, Avrupa Toplulukları üyesi Batı Avrupa devletleri yüzünü Ortadoğu'ya çevirmek

⁷⁰ Terence Daintith, and Leigh Hancher, a.g.e., s.,13-32.

⁷¹ Terence Daintith, and Leigh, Hancher, a.g.e., s. 13-32.

⁷² **First Guidelines for a Community Energy Policy**, Memorandum Presented by the Commission to the Council, Bulletin of the European Communities, Supplement to No. 12-1968, COM (68), 1040 final, 18 December 1968, s. 1-17.

⁷³ **First Guidelines for a Community Energy Policy**, Memorandum Presented by the Commission to the Council, Bulletin of the European Communities, Supplement to No. 12-1968, COM (68), 1040 final, 18 December 1968, s. 1-17.

zorunda kaldılar. Böylece Ortadoğu petrol ithal edilecek tek pazar konumuna geldi. Ortadoğu pazarının tek seçenek haline gelmesinde özellikle enerji alanında yüksek kâr elde edilmesi, Avrupalı şirketlerin Ortadoğu’da daha çok enerji petrol üretimi ve pazarlanması işiyle uğraşmalarına yol açtı. Ortadoğu petrolünün dünyanın geriye kalan petrol üretim bölgeleriyle karşılaştırıldığında yüzeye yakın olduğu için üretim maliyetlerinin düşük olması, gerek Türkiye üzerinden Akdeniz’e gerek Basra Körfezi’nden, Kızıldeniz’den ve Süveyş Kanalı’ndan Avrupa’ya ulaştırılması suretiyle deniz yolu ile taşınmasının getirdiği avantajlar ve kalitesinin yüksek olması Batı Avrupalı devletlerin Ortadoğu petrolüne yönelmelerinin diğer sebepleriydi.⁷⁴

1.1.3. Batı Avrupa’nın Petrol İhtiyacı ve Ortadoğu’da Yaşanan Gelişmeler

Batı Avrupa’nın petrol kaynaklarının sınırlı olması nedeniyle petrol ihtiyacını büyük ölçüde Ortadoğu’dan karşılamak zorunda kaldığını belirtmiştik. Batı Avrupa’nın petrol ihtiyacının karşılanmasında önemli bir ülke olan İran’ın, İkinci Dünya Savaşı sırasında kuzeyi Rusya, güneyi İngiltere tarafından işgal edilmişti. Savaş sonrasında petrol bölgeleri dışında İngiltere askerlerini çekmiş, ancak Rusya kuzeyindeki işgali devam ettirmişti. İran savaş sonrası dönemde kurulan uluslararası bir örgüt olan Birleşmiş Milletlere başvurarak Rusya’yı petrol ayrıcalığı elde etmek, İran’ın Azerbaycan bölgesinde özerklik hareketlerini kışkırtmak, anlaşmalara aykırı davranarak işgali uzatmakla suçladı.⁷⁵

ABD’nin de baskısıyla Rusya ile İran arasındaki sorunlar çözüldü. Ancak, 1951 yılında Ulusal Cephe hareketinin önderi, Dr. Musaddık İran başbakanı oldu. Musaddık, İran Parlamentosunun onayını almadan petrol sanayini devletleştirdi ve petrol ayrıcalıklarını kaldırarak, yabancı ülkelere ayrıcalık tanımayacağı yolunda bir yasa çıkardı. İran petrolü, hisselerinin büyük çoğunluğu İngiltere’ye ait olan İngiliz petrol şirketi British Petroleum tarafından işletilmekteydi. İran’ın Rusya’ya yaklaşarak Batıdan kopmasını istemeyen ABD ve İngiltere, ekonomik ambargo uygulayarak içerden ordunun da yardımıyla 1953 yılında Musaddık hükümetini düşürdü. İran Şahı tekrar iktidara geldi ve 1954 yılında İngiltere’yle İran petrolünün

⁷⁴ Ulrich Immenga, “The Development of European Energy Policy : from the ECSC Treaty to the Internal Market”, **International Energy and Resources Law and Policy Series**, Graham & Trotman, 1993, s. 47-57.

⁷⁵ Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, 15. Baskı, Şubat 2007, İmge Kitabevi, s. 260-263.

işletilmesi konusunda yeni bir anlaşma yapıldı.⁷⁶ İran'da yaşanan bütün bu gelişmeler enerji kullanımında çeşitliliği sağlayamayan, büyük ölçüde İran ve Ortadoğu petrolüne bağımlı olan Avrupa için oldukça önemliydi.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Çin'in batısında, Rusya ve Türkiye'nin güneyinde yer alan, ancak, Avrupalılara göre isimlendirilen Ortadoğu bölgesi, Dünya politikasında merkezi bir rol oynamıştır. İkisi de kıtasal ülke olan ve dünya egemenliği peşinde koşan iki büyük devletin; bir yanda ABD diğer yanda Rusya'nın bölgeyi kontrol etmek için yaptığı mücadelelere sahne olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrası, Toplulukların kurulmaya başlandığı dönemde, Ortadoğu, Rusya için bölgeden Batıya petrol akışının serbestçe yapılmaması amacıyla, Batı Avrupa ve ABD içinse Avrupa'nın kalkınmasında önemli bir girdi olan petrolün kesintisiz olarak Batı'ya ulaştırılması amacıyla kontrol altında tutulmak istenen bir güç mücadelesi alanına dönüştü. Ancak, Ortadoğu'ya yönelik, kendi petrol kaynağı olduğu için bu bölgenin petrolüne fazla bağımlı olmayan ABD, İsrail yanlısı politikalarıyla daha sert bir yaklaşım sergilerken, petrol ihtiyacının % 90'ını buradan karşılayan Batı Avrupa daha ılımlı bir politika sürdürmeyi tercih etmiştir.⁷⁷

İngiliz manda yönetiminin sona ermesi ve 15 Mayıs 1948 yılında İsrail devletinin kurulmasıyla, kurulduğu andan günümüze kadar devam eden, Filistin sorunu çözülmediği sürece ilerde de devam edeceğini düşündüğümüz Arap-İsrail çatışmaları ve bu çatışmalar sonrası yaşanan petrol krizleri bütün dünyayı etkilemekle birlikte, daha önce de belirtildiği üzere bu bölgenin petrolüne bağımlı olan Batı Avrupa'yı daha derinden etkilemiştir. 1956 yılında yaşanan Mısır - İsrail Savaşı ve ardından İngiltere ve Fransa'nın Süveyş Kanalına müdahale etmesiyle yaşanan gelişmeler, Ortadoğu petrolünün Avrupa'ya aktarılması konusunda sıkıntıların tekrar baş göstermesine neden olmuştur. 1967 yılında yapılan ve altı gün savaşı olarak adlandırılan savaş sonunda, İsrail öncekinden daha iyi savunulacak sınırlara sahip olmuştur.⁷⁸

Ortadoğu'da yaşanan Arap İsrail savaşları nedeniyle ortaya çıkan petrol krizleri, Avrupa Topluluklarını enerji alanında ciddi önlemler almaya, Avrupa'yı enerji tasarrufu ve enerji arzının güvenliği konusunda düşünmeye zorlamıştır.

⁷⁶ Oral Sander, a.g.e., s. 260-263.

⁷⁷ Sander, a.g.e., s. 295 ve devamı.

⁷⁸ Oral Sander, a.g.e., s. 295 ve devamı.

Aslında Ortadoğu gibi enerji bölgelerinde yaşanan istikrarsızlıklar, Avrupa Topluluklarının enerji politikasına ihtiyaç duyduğunu, enerji konusunu planlaması gerektiğini gösteren, enerji politikasını oluşturmasına yön veren önemli olaylardır.

Gerek Ortadoğu gerekse diğer enerji bölgelerinde enerji arayan, üreten ve enerjiyi boru hatlarıyla taşıyan şirketlerin çoğunlukla Batı kökenli büyük uluslararası şirketler olduğu, yüksek maliyetler gerektiren enerji yatırımları için gerekli sermayenin bu çok uluslu şirketler tarafından karşılandığı hususunun altını çizmek gereklidir.⁷⁹

Bu çerçevede, Ortadoğu ülkeleri, kendi ihtiyaçlarını karşılamak için çıkardıkları petrolü satacakları pazara ihtiyaç duymaktaydılar. Ekonomik alanda gelişmekte olan bu ülkeler, ihtiyaç duydukları birçok ürünü, yüksek teknolojiyi Batı Avrupa'dan karşılamaktaydılar. Durum, Avrupa Toplulukları açısından görüldüğü kadar vahim değildi. Avrupa Toplulukları üyesi devletler ile Ortadoğu ülkeleri arasındaki ilişkiler söz konusu olduğunda, Avrupa Toplulukları üyesi devletler ne kadar Ortadoğu petrolüne ihtiyaç duymuşlarsa, Ortadoğu üyesi ülkeler de ekonomik ve sosyal kalkınmaları için petrolü satacakları Avrupa pazarına o kadar ihtiyaç duymuşlardır. Bir anlamda karşılıklı bağımlılık söz konusuydu. Bugün bu karşılıklı bağımlılık, eskisi kadar olmasa da devam etmektedir.

1.2. İkinci Dönem: 1973 Petrol Krizi ve Enerji Arzının Dış Şoklardan Etkilenmemesi

İkinci dönemde, her üç topluluk antlaşmasına dayanılarak enerji sektörüyle doğrudan veya dolaylı çok sayıda ikincil düzenleme yapılmıştır. Ne ilginçtir ki; bu düzenlemelerin büyük çoğunluğu enerjiyle ilgili AKÇT veya Euratom Anlaşmalarına değil, diğer anlaşmalarla karşılaştırıldığında enerjiyle ilgili doğrudan düzenlemelerin yer almadığı AET Anlaşmasına dayanılarak çıkarıldılar.

Bu dönemde, ilki 1973 ikincisi 1979 olmak üzere iki önemli enerji kriziyle karşı karşıya kalan Avrupa Toplulukları, enerji arzının güvensizliği, fiyatların istikrarsızlığı, ödemeler dengesindeki açıklar olmak üzere üç büyük sorunla

⁷⁹ M.A. Adelman, and Soren Friis, "Changing Monopolies and European Oil Supplies: The Shifting Balance of Economic and Political Power on the World Oil Scene", **Energy in the European Communities**, Edited By: Frans A. M., and Alting von Geusau, Publications of John F. Kennedy Institute Center for International Studies, s. 9-41.

uğraşmak zorunda kalmıştır. Bu sorunları çözmek amacıyla ortak hedefler belirlenmiş ve enerji sektörünün rekabet gücünü geliştirme konusunda fikir birliğine varılmıştır.

Büyük ölçüde enerji ihtiyacını ithal petrolden sağlayan Avrupa Toplulukları üyesi devletler, bazı petrol üreticisi ülkelerin, petrolü stratejik ve ekonomik bir silah olarak kullanmak istemelerinin sonucu olarak, petrol arzını kısımları/ kesmeleri sebebiyle ciddi bir petrol arz sıkıntısıyla karşı karşıya kalmıştır. Krizin doğal sonucu olarak AT üyesi devletler petrol ithalatını azalttı. Bu dönemde Avrupa Toplulukları toplam birincil enerji tüketimindeki petrol miktarını % 40 azaltmayı ve katı yakıtların payını artırmayı hedeflemiştir.⁸⁰

Petrol fiyatlarında ve doların değerinde meydana gelen dalgalanmalar, genel olarak AT ekonomisi özel olarak enerji sektöründe ciddi çalkalanmalara yol açmıştır. AT'ın petrol ithalatı için ödediği toplam tutar, net petrol ithalatı % 40 azalmasına rağmen, dolar bazında sekiz kat artmıştır. AT, enerji tüketimi ile toplam gayri safi milli hasıla arasındaki oranı azaltmayı hedeflemiştir. Petrol fiyatlarındaki bu olağanüstü artış, AT'ı elektrik üretiminde petrolün payını azaltmaya ve katı yakıt ile nükleer enerjinin kullanımını teşvik etmeye zorlamıştır.⁸¹

1978'de Kopenhag'ta, istihdam, istikrar ve büyüme hakkındaki ortak stratejinin bir kısmı olarak üye devletlerin liderleri, enerji tasarrufu yaparak ithal petrole bağımlılığı azaltmak, AT'ın enerji üretimini artırmak hususlarında anlaşdılar.⁸²

1978 Bremen toplantısında, 1985 yılının sonuna kadar ithal enerjiye olan bağımlılığı % 50 oranında azaltma hususunu teyit ettiler. Bremen toplantısında Almanya Şansölyesi Schmidt, nükleer enerjinin hayati ve acil bir konu olarak tartışılması gerektiği yolunda ciddi baskıda bulundu. Bremen toplantısı, iyi niyet göstergesi olarak enerji konusunda yapılacakların uzun bir listesine yer vermesine rağmen, kesin önlemler hedeflenen rakamlar konusunda yetersizdi.

Bir yıl sonra, 1979 yılında Paris'te İran devriminin ve artan petrol fiyatlarının etkisiyle enerji tasarrufu projesi kabul edildi ve ortak kriz mekanizması görevi nihai

⁸⁰ Hanns W. Maull, "Europe's Energy Situation", **The Future for European Energy Security**, Edited by: Curt Gasteyger, London, Frances Pinter, 1985, s. 8-27.

⁸¹ Willem Molle, a.g.e., s. 299-321.

⁸² W. Gormley Laurence, **Introduction to the Law of the EC After the Coming into Force of the Single European Act**, Second Edition, The Netherlands, Kluwer Law and Taxation Publishers, 1989, s. 755-763.

olarak, Topluluk Kurumlarına verildi. Yine 1979 yılında, Strasbourg'da petrol krizinin daha da kötüye gitmesi ile artan petrol fiyatları ve azalan üretim, Topluluğu bir dünya enerji stratejisi geliştirmeye zorladı. Aynı yıl Tokyo'da düzenlenen Batı Ekonomik Zirvesi (Western Economic Summit)'nde, Topluluk, Japonya, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada, enerji alanında birlikte çalışma kararı aldı. Bu girişim sayesinde, taraflar petrol ithalatını azaltmak, petrol kullanımını sınırlandırmak gibi ortak amaçlar konusunda anlaşmaya vardılar.

1979 tarihli Dublin Toplantısında, Alman Şansölyesi Schmidt, enerji konusunda Avrupa'nın çabalarının daha tutarlı olması gerektiği çağrısında bulundu ve İngiltere'yi Kuzey Denizi'nden çıkardığı petrolün fiyatını artırarak, saldırgan OPEC ülkeleri gibi davranmak ve Batı'nın petrolün fiyatını sınırlandırma çabalarını zayıflatmakla suçladı.⁸³

1974 ve 1979 petrol krizlerinin yaşandığı ikinci dönemde, Topluluk kurumlarından Komisyon ile Konsey arasında yapılan onlarca görüşmenin ardından, Komisyon, AT'ın enerji politikasının amaçlarını gerçekleştirmek ve uygulanmasını sağlamak amacıyla, üye devletlerin izlediği enerji politikasının amaçları ve araçlarının da birbiriyle tutarlı olmasını sağlamanın gerekli olduğunu, üye devletlerin ulusal politikalarının koordinasyonunun önemli olduğunu fark etti.⁸⁴ Bu amaçla üye devletlerin enerji politikaları hakkında dönemsel anketler yaptı.⁸⁵

Sonuç olarak, 1978 ve 1979 yılında yapılan toplantılarda, Topluluğun en kısa sürede daha etkili bir enerji politikası geliştirmesinin gerekli olduğu anlaşılmasına rağmen, üye devletler arasında enerji konusunda ciddi fikir ayrılıkları bulunduğu açık bir biçimde ortaya çıkmıştır. Bu fikir ayrılıkları enerji konusunun tıpkı dış politika ve ulusal güvenlik gibi ulusal bir konu olduğu ve Topluluk yerine her üye devletin kendi yetkisiyle konuyu ele almak istediğinin ilerde de bu şekilde

⁸³ Jan Verts, **The European Council**, Amsterdam - The Netherlands, Elsevier Science Publishers, 1992, s. 259.

⁸⁴ Willem Molle, a.g.e., s. 299-321.

⁸⁵ Aynı dönemde, OECD, 15 Kasım 1974 yılında Uluslararası Enerji Ajansı (International Energy Agency IEA)'ni kurdu. IEA'nın temel görevleri; enerji tasarrufu ve enerji kaynaklarının geliştirilmesi konusunda uzun dönemli işbirliği programları hazırlamak ve uygulamak, enerji kaynaklarının korunması ve yeni enerji kaynaklarının geliştirilmesi için ulusal programları incelemek, petrol ve doğal gaz piyasaları hakkındaki bilgi sistemini iyileştirmek, enerji için bir istatistik merkezi kurmak, arzın yetersizliğinde petrol kaynaklarını paylaşmak ve talebi sınırlamak için bir düzen oluşturmak olarak sayılabilir. Bu konuda daha fazla bilgi için, bkz. Nicholas Moussis, **Access To European Union Law, Economics, Policies**, 11th Revised Edition, European Study Service, 2002, s. 389-395., ayrıca, bkz. www.iea.org.

davranacaklarının bir göstergesiydi.⁸⁶

1.2.1. Uluslararası Enerji Ajansı

Topluluk enerji politikasının kuruluş döneminde üye devletlerin ulusal çıkarları arasında oldukça büyük farklılıklar vardı. Almanya ve Belçika temelde kömüre dayalı bir enerji sürdürmeye devam ederken, Fransa ve Hollanda için önce petrol daha sonra doğal gaz oldukça önemli hale gelmişti. Ekonomik kalkınmalarını büyük ölçüde petrol ithalatına bağlayan Fransa'da Marsilya, Hollanda'da Rotterdam önemli petrol rafineri merkezleri haline geldi.⁸⁷

Topluluklar düzeyinde enerji özellikle petrol konusunda ileri sürülen girişimler artan bir biçimde uluslararası petrol merkezi haline gelen Hollanda'nın petrol çıkarları yüzünden engellendi. Hollanda, yine önemli bir uluslararası petrol merkezi haline dönüşen Fransa'nın aksine, petrol konusunu Topluluklar düzeyi yerine, OECD içerisinde ve küresel bazda ele alınması gerektiği düşüncesindeydi.⁸⁸

Üye devletler arasındaki ciddi görüş ayrılıkları, Avrupa Topluluklarının petrol krizlerine karşı ortak mücadele edilmesini engellediği gibi enerji alanında da ortak bir politika belirlenmesine imkan vermiyordu. Bu yüzden 1973 yılında petrol krizine karşı gerçek bir politika belirlenmesi için yapılan Kopenhag zirvesi başarısızlıkla sonuçlandı. Ardından 1974 Şubat ayında ABD'de Washington'da bir enerji konferansı düzenlendi. ABD Dış İşleri Bakanı Henry Kissinger'in başarılı yönetimiyle petrol krizlerinde otomatik olarak petrol tahsisini yapacak bir mekanizmanın devreye girmesi kabul edildi.

Bu çalışmaların sonucunda 18 Kasım 1974 tarihinde 16 ülkenin katılımıyla, Uluslararası Enerji Ajansı Programı Hakkında Anlaşma geliştirildi. Aynı yıl Uluslararası Enerji Ajansı Anlaşması (International Energy Agency) kabul edildi.⁸⁹ Avrupa'dan Avusturya, Belçika, Lüksemburg, Hollanda, İtalya, İspanya, İsviçre, Danimarka, Norveç, İsveç, İngiltere, İrlanda ve Türkiye, Avrupa dışından Japonya,

⁸⁶ Francis McGowan, "Conflicting Objectives in European Energy Policy", **The Politics of 1992 Beyond the Single Market**, Edited By: Colin Crouch, and David Marquand, Basil Blackwell Ltd. UK., 1990, s. 121-137

⁸⁷ Jacques de Jong, "The 2007 Energy Package: The Start of a New Era?", **European Energy Law Report V**, Editors: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2008, s. 95-107.

⁸⁸ Jacques de Jong, a.g.e., s. 95-107.

⁸⁹ H.M., Thomas, and D., Grazebrook, "Energy Other Than From Cool", **Law of the European Communities**, Edited By: David Vaughan, London, Butterworths, 1986, Volume 2, s. 829-1013.

Kanada ve ABD katıldı.⁹⁰

Fransa, Avrupa Komisyonuna öngörülen sessiz gözlemci statüsü nedeniyle bu Anlaşmaya katılmadı. Aslında Fransa, Avrupa'nın sorunlarının Avrupa içinde çözülmesini savunuyor ve Atlantik işbirliğine sıcak bakmıyordu. Aynı tarihlerde Nato'nun askeri kanadından çekilmesi de Fransa'nın bu yaklaşımının bir sonucuydu. Enerji alanında da Atlantik ötesinden gelen önerilerin içinde yer almadı. Fransa Uluslararası Enerji Ajansı'na 1992 yılında üye oldu.

Başlangıçta petrol şoklarına karşı alınacak tedbirler üzerinde işbirliği sağlama amacını taşıyan IEA, bugün 28 üyeli bir organizasyon olarak, üyeleri için enerji güvenliği, ekonomik kalkınma ve çevrenin korunması konularını göz önüne alarak dengeli bir enerji politikası oluşturulmasını amaçlamaktadır.

1.2.2. İkinci Dönemde Kabul Edilen İkincil Düzenlemeler

Birinci dönemde yapılan düzenlemelere ikinci dönemde de devam edildi. Enerji krizleri nedeniyle enerji tasarrufları ve enerjinin akıllıca kullanımı önemli hale geldi. Bu kapsamda, 1974 yılında enerji krizinin başlamasından hemen sonra, Komisyon enerjinin akılcı kullanımı konusunda bir program geliştirdi. Buna paralel olarak 17 Aralık 1974 tarihinde, Konsey enerjinin akılcı kullanımı hakkında eylem planına ilişkin kararı aldı. Isının evlerde kullanımı ve var olan binaların ısı sistemleri konusunda 76/492, 76/493, 77/712, 77/713 sayılı ve benzeri çok sayıda direktif, tavsiye kararı, karar kabul edildi.⁹¹ Örneğin, Konseyin 77/714/EEC (OJ) 295/5 sayılı tavsiyesinde, üye devletler, endüstri için ısı arzında etkinliği artırma ve ısı arz sistemlerini kullanımını teşvik etme konusunda alınacak bütün tedbirler hususunda, gerekli bilgileri sağlama konusunda sorumlu bir danışma birimi kurmaya davet edildiler.⁹²

Konsey'in 1978 yılında kabul ettiği 78/170/EEC (OJ L 52/32) sayılı, ancak yine Konseyin 1982'de 82/855/EEC (OJ L 378) sayılı kararı ile değişikliğe uğrayan direktifiyle, üye devletlerin yeni yapılacak binalarda, mevcut binalarda ve endüstriyel olmayan binalarda sıcak su üretimi ve bina boşluklarının ısıtılmasında ekonomik,

⁹⁰ Jacques de Jong, a.g.e., s. 95-107.

⁹¹ Bkz. <http://eur-lex.europa.eu>, ayrıca, http://publications.europa.eu/index_en.htm.

⁹² Eugene, Daniel Cross, Leigh, Hancher and Piet, Jan Slot, "EC Energy Law", **Energy Law in Europe, National, EU and International Regulation**, Second Edition, Edited by; Martha M. Roggenkamp, Catherina Redgewell, Ingo Del Guayo, Anita Ronne, Oxford University Press, 2007., Chapter 5, Para. 5.13.

asgari işletim ihtiyacı ile uyumlu yeni ısı jeneratörlerinin kullanımı için gerekli tüm önlemleri alması gerekli görüldü.⁹³

1980 yılında nükleer enerji konusunda Konsey tarafından çıkarılan 80/836/Euratom sayılı Temel Güvenlik Standartları Direktifi ile nükleer enerji sektöründe çalışan işçilerin radyasyona maruz kalmalarına ilişkin yıllık en yüksek sınırlar belirlenmiştir. Yine bu direktifi değiştiren 84/467 Euratom sayılı Konsey direktifi ile hem nükleer enerji sektöründe çalışan işçilerin hem de genel olarak insanların sağlıklarının korunması konusunda güvenlik standartları yeniden belirlenmiştir.⁹⁴

1.3. Üçüncü Dönem: Enerji Tek Pazarının Kurulması, Enerji İhtiyacını Karşılarken Çevreye Duyarlı Tercihlerin Seçilmesi ve Enerji Arzının Güvenliğinin Sağlanması

AT'ın kriz döneminde uyguladığı enerji politikasının başarısı ve OPEC kartelinin bozulmasıyla petrol fiyatlarının hızla düşmesi, enerji piyasasındaki koşulları temelden değiştirdi ve 1980'li yılların ortasında itibaren AT'a enerji politikasını değiştirme imkânı sundu.

1987'den Yeni Enerji Politikasının kabul edildiği 2003 yılına kadar devam eden üçüncü dönemde ortaya çıkan önemli gelişmeler, enerji iç pazarının kurulması yolunda yapılan çalışmalar, çevreye duyarlı enerjinin kullanılması, enerji arzının güvenliğinin sağlanması olarak belirlenen Avrupa Topluluklarının enerji politikasının üç temel amacının her biri yeni bir çerçevede şekillendirildi.⁹⁵

Bu temel amaçlardan birincisi, üye devletlerce ağırlıklı olarak ulusal düzeyde düzenlenen enerji sektöründe rekabetin artırılması sağlamak amacıyla enerji için rekabetçi tek bir Avrupa pazarının kurulması ve Avrupa düzeyinde yapılacak düzenlemelerle sektörün yeniden yapılandırılmasıydı.⁹⁶

Avrupa Toplulukları için ikinci temel amaç, ekonomik kalkınmayı gerçekleştirirken çevreye duyarlı, çevreyi ve havayı daha az kirletecek enerji

⁹³ Eugene Daniel Cross, Leigh Hancher and Piet, Jan Slot, a.g.e., Chapter 5, Para. 5.189.

⁹⁴ ec.europa.eu/energy/nuclear/radioprotection/doc/legislation/84467_en.pdf

⁹⁵ Antonio Cardosse Cunha, "Energy Policy The European Community Dimension", **International Energy and Resources Law and Policy Series**, Editors: D.S. Mac Dougall, and Thomas W. Walde, Published By Graham Trotman, 1994, s. 15-21.

⁹⁶ Jürgen Schwarze, "European Energy Policy in Community Law", **International Energy and Resources Law and Policy Series**, Edited By: Ernst H. Mestmacker, London, Graham & Trotman, 1993, s. 153-182.

kaynaklarının kullanılmasıydı. Avrupa Toplulukları nasıl olursa olsun elde edilecek bir ekonomik kalkınma ve enerji üretimi ve kullanımı anlayışı yerine, çevreye duyarlı, insan ve toplum sağlığını ve gelişimini tehlikeye atmayacak bir ekonomik kalkınma ve bununla paralel bir enerji üretimi ve tüketimi anlayışını benimsemiştir.

Üçüncü temel amaç ise, enerjide dışa bağımlı olan Avrupa Toplulukları, dışa bağımlılığını azaltarak enerji arzının güvenliğini sağlamaktır. Bunu gerçekleştirmek amacıyla Doğu Avrupa'nın önemli enerji kaynaklarını ve rezervlerini Batı Avrupa'nın kullanımına açarak, enerji arzının güvenliği konusunda yeni bir imkân sağlandı. Avrupa Toplulukları üyesi devletler ile Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri arasında enerji altyapısının genişletilmesi ve enerji ticaretinin artırılması amacıyla Avrupa Enerji Anlaşması (The European Energy Charter) imzalandı.⁹⁷

1.3.1. Enerjiyle İlgili Topluluğun Kurucu Anlaşmalarında Yapılan Değişiklikler

Kurucu Anlaşmalarda enerji hakkında özel bir kısmın bulunmaması, diğer nedenlerin yanında geçmişte, Topluluğun enerji politikasının gelişiminin önünde bir engel olduğu açık bir biçimde görülmektedir. Üçüncü dönemde, bu eksikliğin bir anlaşma değişikliği ile giderilip giderilemeyeceği hususunda üye devletler arasında anlaşmazlıklar vardı. Üye devletlerin Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran Roma Anlaşmasında enerji konusuna yer vermeyerek bu konudaki yetkilerini, kömür ve çelik ile sınırlı kalmak kaydıyla Topluluklara devrettiklerini, dolayısıyla enerji konusunun AET anlaşmasının değişikliği ile sağlanamayacağı ileri sürüldü.

Aşağıda Kurucu Anlaşmalarda değişiklik yapan ve Avrupa bütünleşmesi sürecinde son derece önemli düzenlemeler getiren, Avrupa Tek Senedi, Maastricht, Amsterdam ve Nice Anlaşmalarının enerjiyle ilgili doğrudan veya dolaylı düzenlemelerine yer verilecektir. Ayrıca, yine üçüncü dönemde gerçekleştirilen uluslararası nitelikteki Enerji Şartı Anlaşması gibi uluslararası anlaşmalara da yer verilecektir. Bunlara ek olarak diğer bölümlerde yaptığımız gibi Topluluğun enerjiyle ilgili ikincil düzenlemeleri, enerji projeleri, programları ve enerji alanında yaşanan uluslararası gelişmeler üzerinde de durulacaktır.

Bu dönemde, Avrupa Topluluğu enerji politikasının amaçlarına ulaşılması

⁹⁷ Willem, Molle, a.g.e., s. 299-321.

için, üye devletlerin enerji politikalarının uyumlaştırılmasına ihtiyaç duyulduğu anlaşıldı. Fakat, üye devletlerin enerji sektörleri arasındaki büyük farklar nedeniyle bu uyumlaştırmanın kolay olmayacağı açıktı. Dolayısıyla bu dönemde yapılan hukuksal düzenlemelerin üye devletler tarafından kabul edilecek belli standartları oluşturması, uyumlaştırma için gerekliydi.⁹⁸

1.3.1.1. Avrupa Tek Senedi ve İç Pazarın Kurulması

1987 yılında yürürlüğe giren, büyük kısmı Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması (European Economic Community Treaty)'nda olmak üzere her üç topluluğun kurucu antlaşmasında da ilk kabul edildikleri tarihten itibaren en kapsamlı değişikliği yapan,⁹⁹ Avrupa ekonomik bütünleşmesinde çok güçlü bir hukuksal temel oluşturan Avrupa Tek Senedi (The European Single Act), Avrupa Ekonomik Topluluğu Anlaşmasına yeni konular ekledi.

Konumuz açısından, Avrupa Tek Senedi (ATS) ile yapılan en önemli değişikliklerden birincisi, tek pazarın kurulması, ikincisi ise, doğal kaynakların ihtiyatlı ve rasyonel kullanımı konusunda yapılan düzenlemeydi.

ATS ile bir yandan, AET Anlaşması 14. maddesiyle (Eski Madde 8a), 31 Aralık 1992 tarihine kadar, malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbestçe dolaştığı, iç sınırların kaldırıldığı iç pazarın kurulması düzenlendi; diğer yandan, AET Anlaşması 174. maddesine (Eski madde 130 r) yeni bir başlık olarak çevre konusu Topluluk müktesebatına eklendi.¹⁰⁰ Çevre başlığı altında doğal kaynakların ihtiyatlı ve rasyonel kullanımı konusuna yer verildi.

İç pazarın kurulması, elektrik ve doğal gazında iç pazara dahil edilmesi konusunda var olan isteği uygulamaya geçirmek için bir temel oluşturacaktı. Enerji politikasını oluştururken bu dönemden itibaren çevrenin korunması öncelikler arasına girdi. Artık Avrupa Topluluğu düzeyinde enerjinin üretimi ve kullanımı esnasında çevreyi en az kirletecek yöntemlerin seçilmesine büyük önem verilmeye başlandı.

Bu düzenleme, daha sonra Avrupa Topluluğu Anlaşması uyarınca zamanla

⁹⁸ Jonathan D. Fishbane, "The troubled evolution of energy policy in the EEC: a Discordant Note in the Harmonization Procedure", *Akron Law Review*, Volume 27, issue 3-4, s. 301-353.

⁹⁹ Paul Craig, Gráinne De Burca, *EU Law Text, Cases, and Materials*, Third Edition, Oxford University Press, 2003, s. 16-22.

¹⁰⁰ Enver Bozkurt, Mehmet, Özcan, Arif Köktaş, *Avrupa Birliği Temel Mevzuatı*, Ankara, Asil Yayın Dağıtım, 2005, s. 380.

enerji etkinliği ve diğer enerjiyle ilgili dzenleme ve programların kabul edilmesi için, kurcu anlaşmalarda doğrudan enerjiyle ilgili dzenlemeler yapıncaya kadar önemli bir dayanak maddesi oldu.¹⁰¹

1.3.1.2. Maastricht Anlaşması ve AB Enerji Politikası

Avrupa Tek Senedinden sonra, 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan ve 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması ya da resmi adıyla Avrupa Birliği Anlaşması (*The Treaty On European Union*) Avrupa Topluluğu için birçok bakımından önemli hükümler içermekteydi.

Maastricht Anlaşmasıyla, Avrupa Ekonomik Topluluğu Anlaşması, Avrupa Topluluğunu Kuran Anlaşma ismini aldı. Bizim açımızdan Avrupa Topluluğunu Kuran (ATK) Anlaşmayla getirilen birinci önemli konu, Anlaşmanın 3. maddesinde, Avrupa Topluluğu'nun etkinlikleri arasında enerji, sivil savunma, ve turizm konularındaki önlemlere de yer verilmiş olmasıdır.¹⁰² ATK Anlaşmasında, sürdürülebilir enerjinin, ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması için gerekli olduğu vurgulandı. Bu düzenlemeye rağmen, ATK Anlaşması spesifik olarak enerji konusunda bir politika oluşturmaktan ziyade, alınacak tedbirlerden ve AT'ın yapacağı etkinliklerden bahsetmekteydi.¹⁰³

ATK Anlaşmasıyla enerji konusunda getirilen ikinci önemli husus ise, Anlaşmanın 154. (eski 129b) maddesinin birinci fıkrasında, Topluluğun ulaşım, telekomünikasyon ve enerji altyapı sektörlerinde Trans-Avrupa ağlarının kurulmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunacağına kurala bağlanmış olmasıdır.

Üçüncü önemli konu, çevrenin korunmasının Topluluğun diğer politika ve

¹⁰¹ Eugene D. Cross, Bram, Delvaux, Leigh Hancher, Jan Piet Slot, Van Geert Calster and Wim, Vanderberghe, "EU Energy Law", **Energy Law in Europe, National, EU and International Regulation**, Second Edition, Edited By: Martha M. Roggenkamp, Catherina Redgewell, Ingo Del Guayo, Anita Ronne, Oxford University Pres, 2007, Chapter 5, Para. 5.10.

¹⁰² Avrupa Topluluğunu Kuran Anlaşmanın 3. maddesinin 1. fıkrasının u) bendinde, enerji, sivil savunma ve turizm alanlarında önlemlerin Anlaşmanın 2. maddesinde yer alan hedefler doğrultusunda Topluluğun faaliyetlerinin unsurlarını oluşturacağı düzenlenmiştir. Anlaşmanın 2. maddesinde ise, Topluluğun görevi, ortak bir pazarı ve ekonomik ve parasal bir birliği kurmak ve 3. ve 4. maddelerinde belirtilen ortak politikaları veya faaliyetleri yürürlüğe koymak yolu ile, Topluluğun bütünü içindeki ekonomik faaliyetlerin uyumlu, dengeli ve sürdürülebilir şekilde geliştirilmesini; yüksek düzeyde bir istihdam ve sosyal korumayı; erkek ve kadınlar arasında eşitliği; sürdürülebilir ve enflasyonist olmayan bir büyümeyi; yüksek dereceli rekabet ve ekonomik performansların bütünleştirilmesini; çevrenin yüksek düzeyde korunmasını ve kalitesinin yükseltilmesini; yaşam seviyesinin ve kalitesinin artırılmasını; üye devletler arasında ekonomik ve soyal bütünleşmenin ve dayanışmanın iyileştirilmesini sağlamak olarak belirlenmiştir.

¹⁰³ Ute Collier, Perspects for a Sustainable Energy Policy in the European Union, **European Union Institute Robert Schuman Centre, EUI Working Papers**, RSC No: 97/29, s. 1-30.

etkinlikleri ile bütünleşmiş olmasına bağlı olduğu yolundaki yasal temelin, daha güçlü bir şekilde vurgulanmış olmasıdır.¹⁰⁴ Böylece daha önce kurucu anlaşmalarda önemli değişiklik yapan, Avrupa Tek Senedi ile getirilen ve çevre başlığı altında dolaylı olarak düzenlenen enerji konusunda yapılacak Topluluk çalışmalarına dayanak alınacak hukuksal yetki, Maastricht Anlaşmasıyla daha açık ve sağlam bir güvenceye kavuşturuldu. Anlaşma enerji alanında atılacak adımlarda çevre konusunun göz önünde bulundurulmasını zorunlu kılmaktaydı.

Dördüncü olarak, ATK Anlaşması, 153. (eski madde 129) maddesiyle, tüketicinin korunması konusunda Topluluk eylemi için yeni bir hukuksal temel getirilmiştir. Aynı maddenin 2. fıkrasında, diğer Topluluk politikaları ve faaliyetleri tanımlanırken ve uygulanırken tüketicilerin korunması gereksiniminin dikkate alınacağı hükme bağlanmıştır.

1.3.1.2.1. Maastricht Anlaşmasının Enerjiyle İlgili Hükümleri

ATK Anlaşmasının yukarıda bahsedilen 3, 153 ve 154. maddelerinden ayrı olarak, Anlaşmanın enerjiyle ilgili genel hükümleri ve bu hükümlerin enerji sektöründe uygulanması hususunu irdelediğimizde, söz konusu Anlaşmanın beş temel düzenlemesinin açık bir biçimde enerji sektörü ile ilgili olduğu görülmektedir.

Bunlardan birincisi, elektrik ve doğal gazı de içine alacak şekilde enerji ürünlerinin, Anlaşmanın 28 ila 31. (eski madde 30-37) maddelerinde hüküm altına alınan malların serbest dolaşımı hakkındaki kurallara tabi olmasıdır. Bu kapsamda, Avrupa Topluluğu Adalet Divanı'nın elektriği bir "mal", "eşya" olarak nitelendirmesi de oldukça önemli bir adım olmuştur.¹⁰⁵

Bir başka anlatımla, enerji ürünleri hakkında malların serbest dolaşımına ilişkin genel kural geçerlidir. Yine, bu kuralın istisnaları olan kamu güvenliği ve haklı bir sebebe dayanarak üye devletler, enerji ürünlerinin ithalatı veya ihracatını engelleyebilirler. Kamu güvenliği veya çevreye karşı duyarlı olunmasını gerektiren bir durum gibi, haklı bir sebebin bulunması halinde, malların (enerji ürünlerinin) serbest dolaşımının engellenmesi, üye devletler arasındaki ticarete yapılan bir

¹⁰⁴ Eugene D. Cross, Bram Delvaux, Leigh Hancker, Jan Piet Slot, Van Geert Calster, and Wim Vanderberghe, a.g.e., s. 5.09.

¹⁰⁵ Elektriğin hukuki anlamda bir "meta", "eşya" olduğu yolunda Avrupa Topluluğu Adalet Divanının bir çok kararı bulunmaktadır. Bu konuda ilk dava Topluluk hukuku açısından son derece önemli olan *Costa Enel* davasıdır. *Case 6/64 Costa v ENEL* (1964) ecr 585., ayrıca, *Almelo v Energiebedrijf Ijsselmij* Case C-158/94, *Commission v Italy* (1997) ECR I-5789.

ayrımcılık veya üstü kapalı bir sınırlama sayılmayacaktır.¹⁰⁶

ATK Anlaşmanın enerji sektörüyle ilgili ikinci düzenlemesi, Anlaşmanın 81-82. (eski 85-86) maddelerinde açıklanan rekabet ile ilgili kurallar kapsamında, şirketlerin enerji sektöründeki faaliyetleridir. Günümüzde, etkili bir rekabetin ekonomik üstünlükleri herkes tarafından kabul edilmektedir. Serbest piyasa ekonomisinde, tüketicin talebinin mümkün olan en düşük maliyetle ve en yüksek kalitede üretilecek ürünlerle karşılanmasında, başka şeylerin yanı sıra iş dünyasına eşit şartların sunulması ve bunlar arasında etkili bir rekabetin varlığının sağlanması hususları önemlidir. Bu kapsamda, devletin piyasayı düzenleme görevi olduğu ve piyasada hakim konumda bulunan kartelleri, tekelleri veya benzeri yapıları düzenleme konusunda devletin müdahale etmesinin gerektiği ileri sürülmektedir.

ATK Anlaşmasının 3. maddesinde rekabet ilkesi açısından, Topluluğun iç pazarda rekabeti sağlayan bir sistemi teşvik etmesi gerektiği vurgulanmıştır. ATK Anlaşmasının “Teşebbüslere Uygulanan Kurallar” başlıklı 81. maddesi kapsamında, enerji sektöründeki şirket birleşmeleri, rekabet alanında enerjiyle ilgili ortaya çıkan önemli bir konudur.¹⁰⁷

Üçüncü olarak, “hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımına ve şirketlerin kuruluş hakkı”na ilişkin Anlaşma hükümleri de enerji sektörüne uygulanabilir gözükmektedir. Bu anlaşma hükümleri ulusal önlemleri içeren belli ihlal süreçlerinin ve belli enerji girişimlerinin temelini şekillendirmektedir.

Dördüncü ve belki de en önemli enerjiyle ilgili Anlaşma hükmü ise, gerek rekabet gerekse malların serbest dolaşımıyla ilgili Anlaşmada yer alan istisnaların enerji sektörünün özel bir sektör olarak ele alınmasından dolayı enerji sektöründe tam veya normal olarak uygulanamamasıdır.

Doğal gaz ve elektriği de içine alacak şekilde enerji ürünlerinin/mallarının Topluluk içerisinde serbest dolaşımına ilişkin olarak, üye devletler, bu ürünlerin ithalatı veya ihracatı üzerindeki her türlü miktar ve eş etkili kısıtlamaları kaldırarak enerji ürünlerinin serbest dolaşımını sağlamayı garanti etmek zorundadırlar.

Son olarak Anlaşmanın 87 ve 88. (eski 92-93) maddelerinde yer alan ve gerek

¹⁰⁶ Eugene Daniel Cross, Leigh Hancher, and Jan Piet Slot, “EC Energy Law”, **Energy Law in Europe, National, EU and International Regulation**, Second Edition, Edited By: Martha M. Roggenkamp, Catherina Redgewell, Ingo Del Guayo, Anita Ronne, Oxford University Press, 2007, Chapter 5, Para. 5.19.

¹⁰⁷ Eugene Daniel Cross, Leigh Hancher, and Jan Piet Slot, a.g.e., Chap. 5, Para. 5.19.

Komisyon'un uygulamalarının gerekse Avrupa Topluluğu Adalet Divanı'nın yargılamalarının önemli bir kısmını oluşturan devlet yardımlarına ilişkin düzenlemelerin enerji sektöründe uygulanmasıdır.

Topluluk müktesebatında devlet yardımları konusunda, ATK Anlaşması'nın 87. ila 88. maddelerinde yer alan düzenlemelerin yanı sıra, devlet yardımlarına ilişkin Komisyonun uygulaması ve Avrupa Topluluğu Adalet Divanı kararları da önemli bir yere sahiptir. Enerji sektörüne yapılan üye devletlerin yardımlarının düzenli olarak artmakta olduğu, buna bağlı olarak enerji sektörüne yapılan devlet yardımlarına ilişkin davaların da arttığı görülmektedir.¹⁰⁸

Enerji piyasasının serbestleştirilmesinde hükümetlerin özel önlemler alma, seçilmiş değerli kaynakları bu sektöre aktarma, serbestleştirilmeden etkilenen belli enerji üretim yöntemlerini teşvik etme veya koruma, serbestleştirmeyle ilişkili yüklenen maliyetler ve yapılan yatırımlar için enerji alt yapı yatırımlarını koruma ve bedelini ödeme konusunda çaba gösterdiği görülmektedir. Üstelik Komisyon nelerin devlet yardımı olduğunu da açıkladı. Üstelik, gerçekte devlet yardımı olarak gözükmese de enerji piyasasının değerlendirilmesi sonucu üye devletlerin aldığı bazı tedbirleri de devlet yardımı olarak değerlendirerek bu kavramın kapsamını geniş değerlendirdi.¹⁰⁹

Üye devletler, enerji sektöründeki devlet yardımlarını nükleer enerji santrallerinden petrol rafinerilerine kadar hemen hemen bütün enerji kaynakları ve çoğu enerji faaliyetleri için çok değişik yöntemlerle gerçekleştirmektedirler.

Bazı üye devletlerde kömürden elde edilen elektrikte kullanılan ulusal kömürün fiyatını uluslararası veya ithal kömür fiyatına nazaran daha düşük tutarak elektrik üretimini desteklemektedirler. Bazı üye devletlerde ise devlet yardımı enerji üretimi yerine vergi ayarlamaları, tercihli gümrük tarifesi ya da sözleşmeler aracılığıyla doğrudan enerji tüketicilerini kapsamaktadır. Bunların yanı sıra, nükleer enerji projelerine, doğal gaz boru hatlarının genişletilmesine, alternatif enerji ya da yerli enerji kaynakları gibi belli enerji türlerinin kullanımına yapılan nakdi yardımlar ve ulusal elektrik kanunlarında yapılan değişikliklerle de enerji sektörüne devlet yardımı yapmaktadırlar.¹¹⁰

¹⁰⁸ Eugene Daniel Cross, Leigh Hancher, and Jan Piet Slot, a.g.e., Chap. 5, Para. 5.79.

¹⁰⁹ Eugene Daniel Cross, Leigh Hancher, and Jan Piet Slot, a.g.e., Chap. 5, Para. 5.80.-5.81.

¹¹⁰ Eugene Daniel Cross, Leigh Hancher, and Jan Piet Slot, a.g.e., Para. 5.82

Topluluk hukukunda, enerji sektörüne yapılan devlet yardımlarına uygulanabilen kuralların ve politikaların açık olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu konuda çok sayıda çerçeve, tebliğ, bildiri olarak adlandırılan Komisyon belgeleri olduğu kadar, çalışmanın kapsamı dışında tutulan Avrupa Topluluğu Adalet Divanı'nın geliştirdiği içtihat hukuku ve çok sayıda kararı da bulunmaktadır.¹¹¹

ATK Anlaşması 87/2. maddesine göre, bireysel tüketicilere yapılan sosyal karakterli nakdi yardımlar, doğal bir felaketin ya da fevkalade hallerin neden olduğu zararları gidermek için yapılan yardımlar, Federal Almanya örneğinde olduğu üzere bölünmenin ortaya çıkardığı bölgeler arasındaki ekonomik dezavantajların giderilmesi için belli bölgelerin ekonomilerine yapılan yardımlarda olduğu gibi bazı devlet yardımları istisnai olarak ortak pazarla uyumludurlar.

Anlaşmanın 87/3. maddesinde de, Topluluğun bir bütün olarak çıkarının olduğu bir projeyi geliştiren veya teşvik eden yardımlar, öngörülen amacın gerçekleşmesi için gerekli olan, yapılmadığı takdirde hedefin gerçekleşmeyeceği yardımlar, hedeflenen amaç ile zaman, yoğunluk ve içerik olarak uyumlu olan yardımlar da olduğu gibi bazı devlet yardımları da ortak pazarla uyumlu olabilirler.

1.3.1.2.2. Avrupa Enerji Ağları

Maastricht Anlaşmasıyla düzenlenen Avrupa Enerji Ağları ile enerji iç pazarının kurulması konusunda önemli bir adım atılmıştır.

ATK Anlaşması 154. maddesinde, Topluluğun 14. maddesinde düzenlenen iç pazarın kurulması ve 158. maddesinde düzenlenen ekonomik ve sosyal bütünleşmenin sağlanması amacıyla, ulaştırma, telekomünikasyon ve enerji altyapıları sektörlerinde Trans-Avrupa ağlarının kurulmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunacağı kural altına alınmıştır. Aynı maddenin 2. fıkrasında ise, açık ve rekabetçi bir pazar sistemi sistemi çerçevesinde, Topluluğun, ulusal şebekelerin birbirine bağlanması ve karşılıklı işleyebilir hale gelmesinin yanı sıra, bu şebekelere erişebilmeyi de teşvik etmeyi amaçladığını, bunu yaparken özellikle, Topluluğun merkez bölgeleri ile ada konumunda olan, denizle bağlantısı olmayan çevrede kalan yerleri de dikkate alacağı hükme bağlanmıştır.

¹¹¹ Commission Decision, 77/260/EEC of 22 Mart 1977 OJ 1977 L 80/23., Commission Decision, 1999/791/EC of 8 July 1999 OJ 1999 L 319..., bkz. Eugene Daniel Cross, Leigh Hancher, and Jan Piet Slot, a.g.e., Chap. 5, Para. 5.82 ve devamı.

Anlaşmanın 155. maddesinde ise, belirtilen hedeflerin gerçekleştirilmesi için yönlendirici ilkeler, ortak çıkara yönelik projelere yer verilmiş, üye devletlerin bu konudaki politikalarını koordine edecekleri kurala bağlanmıştı. Ancak, 156. maddesinde, bir üye devleti ilgilendiren yönlendirici ilke ve ortak çıkar projelerinde o üye devletin onayının gerekli olduğu belirtilmişti.¹¹²

AB, 1996-2001 yılları arasında enerji piyasalarının irtibatlandırılması amacıyla Trans-Avrupa Ağları (Trans-European Networks - TEN's) planını uygulamaya koymuştur. Bu planın iki önemli amacı vardır. Birincisi, AB'nin genişlemesini de güçlendirecek bir biçimde enerji şebekelerinin (elektrik ve doğal gaz) birleştirilmesidir. Bu sayede, Birlik içinde tek bir enerji piyasasının oluşturulması hedefine ulaşılabacaktır.

İkinci amaç ise, AB'nin ihtiyaç duyduğu enerjinin güvenli bir şekilde temin edilmesi, enerji ihracatçısı ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi ve Birliğe komşu olan ülkelerin siyasi istikrarına katkıda bulunmasıdır.

TEN's aynı zamanda, AB enerji piyasalarının serbestleştirilmesi ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının teşvik edilmesi amaçlarına da dolaylı olarak katkı sağlamaktadır. Bu amaçla Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa Yatırım Fonu kaynaklarından aday ülkelere ve ortaklık ilişkisi kurulan ülkelere destek sağlanmaktadır.¹¹³

1.3.1.3. Amsterdam Anlaşması ve AB Enerji Politikası

AB üyesi devletler Hollanda'da Amsterdam'da biraraya gelerek 2 Ekim 1997 tarihinde Amsterdam Anlaşmasını imzalamışlardır. Söz konusu Anlaşma 1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Anlaşmayla daha önce Maastricht Anlaşmasıyla kurucu anlaşmalarda yapılan değişiklikler ve eklemeler sonucu madde numaralarında meydana gelen karışıklıklar önlenerek, kurucu anlaşmaların sadeleştirilmesi sağlanmış, karışıklığa yol açan maddelerin harflerle numaralandırılmasından vazgeçilmiştir.¹¹⁴

¹¹² Koen Lenaerts and Piet Van Nuffel, "Consumer Protection", **Constitutional Law of the European Union**, Edited By: Robert Bray, London, Sweet and Maxwell, 1999, s. 239.

¹¹³ <http://www.dtm.gov.tr>

¹¹⁴ Amsterdam Anlaşmasıyla getirilen düzenlemeler hakkında daha geniş bilgi için bkz. Arsava A. Fusun, **Amsterdam Anlaşmasının Avrupa Birliği Hukukuna Katkıları (Makaleler Derlemesi)**, Ankara, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Yayın No: 589, 2000, s. 1-129. Ayrıca Steiner Josephine and Woods Lorna, **EC Law**, 8th Edition, Oxford University Press, 2003. s. 8-10.

İncelediğimiz konu açısından Amsterdam Anlaşmasıyla yapılan en önemli düzenleme, genel ekonomik çıkar hizmetleriyle ilgili Anlaşma maddesi ve Anlaşmanın sonuna eklenen yetki ikamesi ilkesinin (principle of subsidiarity)¹¹⁵ uygulanmasına ilişkin Protokoldür.¹¹⁶

Her iki düzenleme de enerji alanında üye devletlerle Topluluk arasındaki yetki paylaşımıyla bir ölçüde ilintilidir. Ancak, her iki düzenlemede enerji alanındaki Topluluk yetkilerini üye devletlere geri verme konusunda önemli bir değişiklik öngörmüyor. Bir taraftan, Protokol, Topluluk kurumlarının, Anlaşmanın amacının gerçekleştirilmesi için gerekli olandan daha ileriye gidemeyeceğini, Topluluğun sadece gerekli olduğu ölçüde düzenleme yapacağını, Topluluk eyleminin olabildiğince basit olması gerektiğini teyit etmektedir. Diğer taraftan, üye devletler, Anlaşmanın 10. maddesinde (eski madde 5) düzenlenen ve eskiden beri var olan yükümlülükleriyle uyumlu olarak, sahip oldukları yetkileri kullanırken, Anlaşmadan doğan yükümlüklerini yerine getirmeyi sağlamak için uygun olan bütün önlemleri almakla mükelleftir. Anlaşmaya sadakat ilkesi olarak da adlandırılan bu düzenleme, üye devletlerin gerekli önlemleri alma yükümlülüğünün yanı sıra, Anlaşmanın amaçlarının gerçekleştirilmesine zarar verecek herhangi bir önlem almaktan da kaçınmalarını içermektedir.¹¹⁷

¹¹⁵ Avrupa Topluluğu Kuran Anlaşmanın 5. maddesinde, Topluluğun bu Anlaşma ile kendisine tanınan yetki ve amaçların sınırları içinde faaliyet göstereceği, kendi münhasır yetkisine girmeyen alanlarda ise, Topluluğun yetki ikamesi ilkesine uygun olarak ve sözkonusu faaliyetin amaçları üye devletler tarafından istenilen ölçüde gerçekleştirilmeyeceği, dolayısıyla öngörülen faaliyetin boyutları ile etkileri Topluluk seviyesinde daha iyi gerçekleştirilebileceği ölçüde Topluluğun müdahalede bulunacağı, Topluluğun faaliyetinin bu Anlaşma amaçlarına ulaşmak için gerekli olan sınırı aşamayacağını şeklinde bir düzenleme yapılmaktadır. “İkincilik ilkesi” ya da “yetki ikamesi ilkesi” olarak da adlandırılan “the principle of subsidiarity” hakkında daha geniş bilgi için bkz: Josephine Steiner, Lorna Woods, and Christian, Twigg-Flasner, **EC Law**, 8th Edition, Oxford University Press, 2003, s. 48., Paul Craig and Grainne De Burca, **EU Law Text, Cases, and Materials**, 3rd Edition, Oxford University Press, 2003, s. 135., Trevor C. Hartley, **European Union Law in a Global Context, Text, Cases, and Materials**, Cambridge University Press, 2004, s.60-66., Andrew, Duff, “Towards A Definition of Subsidiarity”, **Subsidiarity Within the European Community**, Editor: Andrew Duff, London, Published By Federal Trust for Education and Research, 1933, s. 7-13.

¹¹⁵ Eckart Ehlers, a.g.e., s. 109-133.

¹¹⁶ Amsterdam Anlaşmasıyla Avrupa Topluluğunu Kuran Anlaşmaya ek olarak getirilen bu Protokolün tam ismi, “**Yetki İkamesi ve Orantılılık İlkelerinin Uygulanmasına İlişkin Protokol**”dür. Protokolün getirdiği düzenlemeler için bkz. Josephine Steiner, Lorna Woods, **EC Law**, 8th Edition, Oxford University Press, 2003, s. 48., Ayrıca bkz. Trevor C. Hartley, **European Union Law in a Global Context, Text, Cases and Materials**, Cambridge University Press, 2004. s. 60. ve Kamuran Reçber, **Avrupa Birliği Mevzuatı**, 2. Baskı, Alfa Yayınları, 2005, s. 306 ve devamı.

¹¹⁷ Daniel Eugene Cross, Leigh Hancker and Jan Piet Slot, “EC Energy Law”, **Energy Law in Europe, National, EU and International Regulation**, Second Edition, Edited by; Martha M. Roggenkamp, Catherina Redgewell, Ingo Del Guayo, Anita Ronne, Oxford University Press, 2007, Para. 5.13.

1.3.1.4. Nice Anlaşması ve AB Enerji Politikası

Topluluk üyesi devletlerin 26 Şubat 2001 tarihinde Fransa'da Nice'te imzaladıkları Nice Anlaşması 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma öncesinde yeni Avrupalı devletlerin AB'ye üye olması, AB'nin genişlemesi, AB'de kurumsal reform, Temel Haklar Şartının hukuksal durumu konuları üzerinde yoğun tartışmalar yaşandı.¹¹⁸ Ancak, Nice Anlaşmasında enerjiyle ilgili özel bir düzenleme yapılmamıştır.

1.3.2. Diğer Uluslararası Anlaşmalar ve AB Enerji Politikası

Avrupa Topluluklarının kurucu anlaşmalarında enerji alanında yapılan değişikliklerden ayrı olarak, Topluluk adına Topluluk kurumlarının ve Üye devletlerin üçüncü ülkelerle yaptığı uluslararası anlaşmalar da enerji politikasının oluşumunda önemli bir etkiye sahiptir.

Bu dönemde, enerji alanında dışa bağımlı olan AB, enerji ihtiyacını karşılamak, enerji arzının güvenliğini sağlamak, istikrarlı bir enerji piyasası oluşturmak için çeşitli uluslararası anlaşmalar yapmıştır.

Üçüncü dönemde yapılan uluslararası anlaşmalar arasında, Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra yapılan 1991 tarihli Avrupa Enerji Şartı Anlaşması, enerji yatırımlarının güvence altına alınması amacıyla, 1991 tarihli Avrupa Enerji Şartı Anlaşması temel alınarak yapılan Enerji Şartı Anlaşması, petrol ve doğal gazın taşınmasını sağlamak amacıyla oluşturulan Devletlerarası Petrol ve Doğal Gaz Taşımacılığı Anlaşması yer almaktadır.

1.3.2.1. 1991 Tarihli Avrupa Enerji Şartı Anlaşması¹¹⁹

Avrupa Enerji Şartı Anlaşması, Soğuk Savaş sonrası Birleşik Avrupa'nın bir başarısı olarak 17 Aralık 1991 tarihinde La Haye'de 51 ülke tarafından deklarasyon niteliğinde imzalanarak kabul edilen metin,¹²⁰ Birleşmiş Milletler Anlaşmasının 102.

¹¹⁸ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. A.Fusun Arsava, **Nice Anlaşması Sonrası Avrupa Birliğinin Geleceği**, Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi, No: 18, Ankara, 2003. Ayrıca, Rıdvan, Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 9. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları, 2007, s. 114- 123.

¹¹⁹ Official Journal of The European Communities, L 380 Volume 37, 31 December 1994.

¹²⁰ **Encyclopedia of The EU**, Edited By: Resmond Dinan, Lynne Rienner Publishers, 1998, s. 163.

maddesi¹²¹ uyarınca uluslararası bağlayıcılığı olan bir uluslararası anlaşma olarak yapılmamıştır.

Bu metin, Sovyetler Birliğinin dağılmasına karşı Avrupa Topluluğu'ndan gelen bir tepki olarak ileride yapılacak olan Enerji Şartı Anlaşmasının ilk adımını oluşturmuştur. Hollanda başbakanı Ruud Lubbers, Sovyetler Birliğinin dağılması ertesinde eski Sovyet ülkelerinde pazar ekonomisine geçişi desteklemek, Doğu Avrupa'nın ekonomik kalkınmasını teşvik etmek, Avrupa'nın tamamında siyasi istikrarı sağlamak, Doğu ve Batı arasındaki işbirliğine siyasi ve hukuksal bir temel oluşturmak amacıyla, Avrupa Enerji Şartının hazırlanması için, 1990 yılında çağrıda bulunmuştur. Böylece, Batı ile Doğu Avrupa arasında ayrıcalıklı yatırım ve ticaret ilişkilerinin oluşturulması sayesinde, Batının enerji bağımlılığı azaltılacak ve enerji arzının güvenliği sağlanacaktı.¹²²

Avrupa Konseyi, Lubbers'in bu fikrini olumlu karşılamış ve Avrupa Komisyonunu böyle bir işbirliğinin en iyi şekilde nasıl hayata geçirileceğini belirleme konusunda çalışmaya davet etmiştir. Şubat 1991'de, Avrupa Komisyonu, Avrupa Enerji Şartı hazırlanması fikrini önermiştir. Bu öneri, Avrupa Konseyi'nde tartışıldıktan sonra, AB, Doğu ve Batı Avrupa devletlerini, OECD'nin Avrupalı olmayan üyelerini, Eski Sovyetler Birliği ülkelerini Avrupa Enerji Şartı görüşmeleri için, 1991 yılının Temmuz ayında, Brüksel'de yapılacak toplantıya davet etmiştir.

Bu toplantıya Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Avustralya ve Japonya da katılmıştır. Katılımcılar anlaşma metni ve anlaşmaya ek protokoller üzerinde bir anlaşmaya varamadılar. Ancak imzalanacak temel anlaşma¹²³ metni ile protokollerin açık bir biçimde belirlenmesini sağlamak için görüşmelerin devam etmesi yolundaki isteklerini açıkladılar. Avrupa Enerji Şartı için yapılan bu çalışmalar, aşağıda daha ayrıntılı olarak açıklanacak Enerji Şartı Anlaşması için bir temel oluşturmuştur.

¹²¹ Birleşmiş Milletler Anlaşmasının XVI. Bölümün Çeşitli Hükümler başlıklı 102. maddesinde, işbu Antlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra, Birleşmiş Milletler'in herhangi bir üyesi tarafından yapılan her uluslararası sözleşme ya da anlaşma, mümkün olan en kısa sürede Sekretarya'da kütüğe işleneceği ve Sekretarya tarafından yayımlanacağı hükümleri uyarınca, kütüğe işlenmemiş bir uluslararası sözleşme ya da anlaşmanın taraflarından herhangi biri, söz konusu sözleşme ya da anlaşmayı Birleşmiş Milletler'in bir organı önünde ileri süremeyeceği kuralı yer almaktadır.

¹²² Clive Jones, "The European Energy Charter Treaty", **The European Energy Market: Reconciling Competition and Security of Supply**, Edited By, Leigh Hancher, Bundesanzeiger, Series of Publication by The Academy of European Law in Trier, Volume 13, 1995, s. 79-82.

¹²³ Temel Anlaşma (Basic Agreement), daha sonra 1994 yılında Enerji Şartı Anlaşmasına dönüşecektir.

1.3.2.2. Enerji Şartı Anlaşması¹²⁴

Enerji Şartı Anlaşması (The Energy Charter Treaty) içeriği enerji olan çok taraflı ve kendine özgü bir anlaşmadır. Anlaşma, 17 Aralık 1994 tarihinde, 49 ülke ve Avrupa Topluluğu tarafından imzalandı. İmzalayan devletler arasında Avrupa'daki ülkelerin tamamına yakını, eski Sovyet Cumhuriyetleri, Avustralya ve Japonya bulunmaktadır. Ancak, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada görüşmelere katılmakla birlikte, anlaşmayı imzalamadılar.¹²⁵

Bu anlaşma, enerji ticareti, geniş çerçeveli enerji yatırımlarının teşvik edilmesi, korunması ve iyileştirilmesi, enerji mallarının ve ürünlerinin taşınması, enerji teknolojisinin değişimi, enerji piyasalarına girilmesi ile ilgili yasal haklar ve yükümlülüklerin neler olduğuna ilişkin düzenlemeleri içermektedir.

Anlaşmanın 2. maddesi anlaşmanın amacını düzenlemektedir. Buna göre, anlaşmanın amacı, Avrupa Enerji Şartının amaçları ve ilkeleriyle uyumlu, karşılıklı ve tamamlayıcı çıkarlara dayanan, enerji alanında uzun dönemli işbirliğini teşvik eden, hukuksal bir çerçeve oluşturmak olarak belirlenmiştir.¹²⁶

Anlaşma, Topluluk ve Topluluk üyesi devletlerin yanı sıra, imzalandığı 1994 tarihinde Topluluk üyesi olmayan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri ile eski Sovyetler Birliği ülkelerini içine alan, çok taraflı bir uluslararası anlaşmadır.¹²⁷ Anlaşmanın tarafı olan birçok Merkezi ve Doğu Avrupa ülkesi Mayıs 2005 tarihli Atina Katılım Anlaşmasıyla Topluluk üyesi olmuşlardır. Türkiye gibi bazı ülkeler ise Toplulukla üyelik müzakerelerini sürdürmektedir. Gerek Anlaşmanın tarafı olan bir çok ülkenin AB üyesi olması gerekse AB ile üyelik müzakerelerini sürdürmesi anlaşmaya Topluluk hukukunda önemli bir yer vermektedir.¹²⁸

Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin Topluluk üyesi olmalarında tarihsel,

¹²⁴ 17 Aralık 1994 tarihinde 38 ülke tarafından imzalanan Enerji Şartı Anlaşması (The Energy Charter Treaty)'nın tam metni için, <http://ec.europa.eu/world/agreements>.

¹²⁵ S. Craig Bamberger, "An Overview of the Energy Charter Treaty", **The Energy Charter Treaty An East-West Gateway for Investment and Trade**, Editor: Thomas W. Walde, Kluwer Law International, s. 1-34.

¹²⁶ S. Craig Bamberger, and Thomas, Walde, "The Energy Charter Treaty", **Energy Law In Europe National, EU, International Regulation**, Second Edition, Edited By: Martha M. Roggenkamp, Catherina Redgewell, Ingo Del Guayo, Anita Ronne, Oxford University Press, 2007, s. 1- 34.

¹²⁷ Julia Doré, Robert de Bauw, **The Energy Charter Treaty : Origins, Aims and Prospects**, London, Royal Institute of International Affairs, 1995, s. 1-89.

¹²⁸ Hans-Jürgen Scroth, "The Energy Charter Treaty in the Context of the Treaties of the European Union", **The Energy Charter Treaty An East-West Gateway for Investment and Trade**, Editor: Thomas W. Walde, Kluwer Law International, s. 240-247.

kültürel, dinsel ve coğrafi nedenlerin yanı sıra, Topluluğun enerji ihtiyacının karşılanması da etkili olmuştur. Bu bağlamda, bu devletler, batının enerji bağımlılığını azaltma ve enerji arzının güvenliği sağlanmasına yardımcı olma gibi enerji alanında önemli bir işleve sahiptir.

Bu anlaşma, Topluluğun bundan sonraki genişlemesine de ışık tutacaktır. AB açısından Ukrayna, Türkiye gibi önemli enerji yolları üzerinde bulunan, enerji merkezlerine komşu olan, enerji açısından önemli bir potansiyele sahip olan, enerji arzının güvenliği açısından hayati öneme sahip olan ülkelere doğru bir genişleme yararlı olacaktır. Enerji Şartı Anlaşması Türkiye ve Ukrayna gibi ülkelerin üye olarak AB'ye katılmalarının gerekli olduğunu ya da en azından dışarıda bırakılmayacak kadar önemli olduklarını göstermektedir.

1.3.2.3. Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Doğal Gaz Taşımacılığı

INOGATE (*Interstate Oil and Gas Transport to Europe*) Programı, Avrupa Birliği ile Karadeniz ve Hazar Denizine kıyısı olan devletlerle onların komşusu olan ülkeler arasında, enerji işbirliğinin geliştirilmesini desteklemek için oluşturulmuştur. Bu işbirliği petrol ve doğal gaz, elektrik, yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği alanlarını kapsamaktadır.

1995 yılında kurulan INOGATE, AB ile ortak ülkelerin geniş enerji güvenliği stratejileri ile ilgili olup, asıl işlevi, AB'ye petrol ve doğal gaz akışını sağlamaktadır. 13 Kasım 2004 tarihinde, Azerbaycan'da Bakü'de toplanan, "Bakü Girişimi" olarak da adlandırılan Enerji Bakanlar Konferansı ile iki yıllık dönemi kapsayan faaliyetlere başlandı. Ardından 30 Kasım 2006 tarihinde, Astana Enerji Bakanlar Deklarasyonu ile INOGATE Programının kapsamı genişletilmiş ve hedefleri resmen programa dahil olan tüm ülkeler tarafından kabul edilmiştir.

Bir uluslararası işbirliği projesi olan INOGATE Programı, program üyesi devletlerin birlikte çalışarak, üye devletlerin özelliklerini dikkate alarak; AB enerji iç pazarı ilkeleri temelinde enerji piyasalarının yakınlaşmasını, enerji ithal ve ihracatı, enerji arzının çeşitliliği, enerji taşımacılığı ve enerji talebi konularını kapsayacak şekilde enerji güvenliğinin artırılmasını, enerji etkinliği, yenilenebilir enerji ve enerji talebinin geliştirilmesini de içine alacak şekilde, sürdürülebilir enerji gelişiminin desteklenmesini, ortak ve bölgesel enerji projelerine yönelik yatırımların çekilmesini amaçlamaktadır.

1.3.3. Üçüncü Dönemde Enerjiyle İlgili Yapılan İkincil Düzenlemeler

İkinci dönemde, Avrupa Topluluğu'nda enerji politikasıyla ilgili ısı sektörüne ilişkin Topluluk düzenlemelerine yönelik ilk çabaların birinci petrol krizinin yaşandığı 1973 yılından hemen sonra, Topluluğun akılcı enerji kullanımı programı kapsamında başlatıldığını ve çok sayıda ikincil düzenlemenin yapıldığını açıklamıştı. Üçüncü dönemde, yeni düzenlemelerin yanı sıra daha önce bu konuda yapılan düzenlemeler ve Topluluk programlarının uyumlaştırılmasına ve standartlaştırılmasına yönelik çalışmalara da devam edilmiştir.

Üçüncü dönemde, özellikle 1990'lı yılların başından itibaren yapılan ikincil düzenlemeler sayesinde Topluluk enerji sektöründe ölçülebilir sonuçlara ulaşma imkanına kavuşmuştur. Enerjiyle ilgili kabul edilen ve üye devletlerde uygulanma zorunluluğu bulunan çok sayıda direktif, Topluluk içerisinde hem enerji piyasasının oluşumuna hem de bu piyasanın bağımsız düzenleyici otoriteler tarafından düzenlenmesine yol açacak bir ortam yaratmıştır. Söz konusu dönemde yapılan önemli düzenlemelere rağmen, Topluluğun enerji pazarını özellikle elektrik ve doğal gaz iç pazarını oluşturması için daha atması gereken önemli adımlar bulunmaktadır.

Bu dönemde, Topluluğun karşı karşıya kaldığı bir başka önemli konu da enerji sektörünün vergilendirilmesi ve bu sektöre yapılan parasal yardımlardır. Enerji sektöründe vergilendirme ve bu sektöre yapılan parasal yardımlar, Topluluğun enerji politikasının oluşum aşamasında olması ile yakından ilgilidir. Bir başka anlatımla Topluluk enerji politikası alanında yaşanan boşluk, Topluluğun henüz bir enerji politikasına sahip olmaması/olamaması bu alanda yapılacak vergilendirme ve parasal yardımlar konusunda ortak kurallar belirlenmesinin önündeki en önemli engeldir. Doğal olarak, Topluluk enerji politikasını geliştirdikçe enerjinin vergilendirilmesi ve bu alana yapılan parasal yardımlar konusunda da Topluluk düzeyinde daha çok ortak kural oluşacaktır.

Enerji sektöründe kuralların oluşması bu kuralların uygulanmasını kimin sağlayacağı, enerji sektörünü kimin izleyeceği ve denetleyeceği, ortaya çıkan sonuçları kimin değerlendireceği sorunlarını gündeme getirmektedir. Bu sorulara cevap ararken özellikle yeniden düzenleme ve yapılanma hareketlerinin bir sonucu olarak, Topluluk düzeyinde enerji sektörünü düzenleyecek ve üye devletlerdeki düzenleyici otoritelerle uyumlu çalışacak bağımsız bir idari otorite kurulması fikri

karşımıza çıkmaktadır.

Üçüncü dönemde, enerjiyle ilgili üzerinde en çok tartışılan konular arasında yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi için ortak kuralların oluşturulması, ısı ve güç tasarrufunun sağlanması, enerjinin verimli ve etkin kullanılması yer almaktadır. Üçüncü dönemde yapılan ikincil düzenlemeler, şeffaflık, enerji etkinliği ve enerjinin akılcı kullanımı, enerjinin elde edilmesi olmak üzere üç alt başlık altında incelenebilir.

1.3.3.1. Şeffaflık

Komisyon, 1989 yılında, Tüketici Enerji Fiyatlarının Şeffaflığı konusunda bir rapor hazırlamıştır.¹²⁹ Bu raporda, tüketicilere enerji piyasasında enerji fiyatlarının adil ve rekabet koşullarına uygun olarak oluşup oluşmadığını denetleme imkanı sağlandığı vurgulanmıştır. Ayrıca üye devletlerin elektrik ve gaz üretimiyle ilgili bilgileri Avrupa Topluluğu İstatistik Kurumu (Statistical Office of European Community)'na vermek için gerekli adımları atmakla yükümlü kılındıkları belirtilmiştir.

Bu dönemde yapılan diğer bir önemli ikincil düzenleme, Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen Şeffaf Fiyat Direktifidir.¹³⁰ Bilindiği üzere enerji piyasasında fiyatların oluşumu konusu oldukça önemli bir konudur. Fiyat oluşumu bu piyasada yer alan davranışları yakından ve derinden etkilemektedir.

Bu direktif sayesinde, tüketiciler Avrupa Topluluğu İstatistik Kurumu'nun yayınladığı bilgiler ışığında enerji fiyatlarını karşılaştırma olanağına sahip olmuştur. Ancak, enerji fiyatları birçok etken tarafından belirlenmektedir. Enerji fiyatlarında farklılığa yol açan faktörleri, üye devletler arasındaki vergi ve benzeri yükümlülüklerin farklı olması, farklı gümrük tarifelerinin uygulanması, maliyetlerdeki farklılıklar, enerjiyle ilgili olmayan örneğin kamu hizmeti veya kamu taşımacılığı alanındaki sübvansiyonlar, ekonomik faaliyetin etkinliği gibi olmak üzere beş temel faktörün birleşimiyle açıklamak mümkündür.¹³¹

Şeffaflık konusunda yapılan düzenleme farklı endüstri oyuncuları arasındaki

¹²⁹ European Commission, **Transparency of Consumers Energy Prices**, COM (89), 7 Mart 1989.

¹³⁰ Council Directive 90/377/EEC of 29 June 1990 concerning a Community Procedure to Improve the Transparency of Gas and Electricity Prices Charged to Industrial end users, OJ L 185, 17,71990. İnternette ulaşmak için, http://eur-lex.europa.eu/smartapi/sga_doc?

¹³¹ Eugene D. Cross, Leigh Hancher, and Jan Piet Slot, a.g.e., Para. 5.184.-5.185.

ilişkilerde, girişimcilerin faaliyetlerinde, kurumsal yapılarında, enerji endüstrisindeki fiyatlar ve maliyetlerin oluşumunda ve dayanağında objektif ölçütler getirmiştir. Bu düzenleme, enerji piyasasındaki tüketicilere, piyasa katılımcılarına, piyasayı düzenleyen otoritelere ve diğer ilgili taraflara kapalı, öngörülemez bir piyasada faaliyette bulunmak yerine, önlerini görebilecekleri açık ve şeffaf bir piyasada faaliyette bulunma imkanı sağlamıştır.

1.3.3.2. Enerji Verimliliği ve Akılcı Enerji Kullanımı

Avrupa Topluluğunda enerji etkinliği ve enerjinin akılcı kullanımı konusunda ikincil düzenlemeler kabul edilmiştir. Daha önce ikinci dönemde belirtildiği üzere birinci petrol krizinin yaşandığı 1973 yılından itibaren, Topluluk enerjinin akılcı kullanımı konusunda çok sayıda ikincil düzenleme yapmıştır. Üçüncü dönemde de bu düzenlemelerde yapılan değişikliklerle enerjinin akılcı kullanımı yoluyla enerji tasarrufu sağlanmasına gayret edilmiştir.

1.3.3.2.1. İnşaat Ürünleri Direktifi

Bu dönemde yapılan ikincil düzenlemelerden ilki Konseyin 89/106/EEC (OJ L 40/12) sayılı İnşaat Ürünleri Direktifidir. Bu Direktif ikinci dönemde kabul edilen endüstriyel olan ve olmayan binaların ısınmasıyla ilgili direktifleri tamamlayan bir direktiftir. Bu direktif, 27 Aralık 1988'de, üye devletlerin inşaat ürünleriyle ilgili kanunlarının, ikincil düzenlemelerinin ve idari kararlarının biraraya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Konseyin 89/106/EEC (OJ L 40/12) sayılı İnşaat Ürünleri Direktifi 22 Haziran 1993 yılında değişikliğe uğramıştır.

Üye devletler inşaatların yapımında bu direktifte belirlenen inşaat ürünlerinin kullanılmasını sağlama konusundaki temel gereklilikleri yerine getirmek zorundadırlar. Bu direktif, öncelikli olarak Topluluk düzeyinde söz konusu inşaat ürünlerinin ticareti önündeki engelleri kaldırmayı, inşaat sektöründe teknik standartların uyumu için şartlar oluşturmayı hedeflemiştir. Komisyon, 22 Haziran 1998 tarih ve 98/436 EC sayılı kararıyla, çatıların kaplanması konusunda bu direktife uygun karar almıştır.

1.3.3.2.2. Elektrik ve Gaz İletim Direktifleri

Bu konudaki bir diğer ikincil düzenleme, iletim direktifleri (transit directive)

olarak adlandırılan ve elektrik ile doğal gazın sınır ötesi taşımacılığını düzenleyen Elektrik ve Gaz İletim¹³² Direktifleridir. Elektrik İletim Direktifi¹³³ 29 Ekim 1990 tarihinde, Gaz İletim Direktifi¹³⁴ ise, 31 Mayıs 1991 tarihinde kabul edildi. Bu direktiflerin şebekeler arasındaki elektrik ve doğal gaz akışını artırmak, elektrik ve doğal gaz değişiminin önündeki engelleri azaltmak olmak üzere birbiriyle bağlantılı iki temel amacı bulunmaktadır.

Elektrik ve doğal gaz iletiminde, elektrik söz konusu olduğunda yüksek voltajlı geçiş hatları, gaz söz konusu olduğunda ise, yüksek basınçlı doğal gaz iletim boru hatları anlaşılmalıdır. Elektrik ve doğal gazın iletiminde birbirine bağlı olarak çalışan şebeke sistemi gereklidir.¹³⁵

Elektrik İletim Direktifini örnek olarak aldığımızda, üye devletler iletim zorunda olmamalarına rağmen, elektriğin iletimi konusundaki gerekli tedbirleri almak zorundadırlar. Direktifte sınır aşan elektrik iletimi düzenlenmiştir. Sınır aşan bir elektrik iletimi için, elektriğin son varış noktasının Topluluk içinde olması ve en azından iki üye devlet arasındaki sınır gibi bir Topluluk içi sınırını aşması gerektiği belirtilmektedir.

Direktif elektrik dağıtım hatlarını da düzenlemektedir. Direktife göre; iletim adil yapılmalı ve ayrımcı olmamalıdır. Elektrik iletimi konusunda Komisyonun 4 Mart 1992 tarihli kararı ile şebekeler arasında Elektrik İletimi Hakkında Uzmanlar Komitesi kurulmuştur.¹³⁶ Gaz iletimiyle ilgili Uzmanlar Komitesi ise, daha sonra

¹³² Enerji piyasasında, elektrik üretimi, iletimi ve dağıtım kavramları kullanılmaktadır. Biz de bu kullanıma uygun olarak “Transit” karşılığı olarak “iletim” kelimesini kullanmayı uygun gördük. Direktifte, *iletim*; elektriğin, bizzat üretilmesi hariç, çok yüksek ve yüksek voltajlı ara hat irtibatlı sistem üzerinden, tüketiciye veya dağıtıcıya nakledilmesi olarak tanımlanmıştır. Yeri gelmişken “distribution” karşılığı olarak da “dağıtım” kavramını kullanmayı tercih ettik. Yine direktifte, *dağıtım*; elektriğin bizzat üretilmesi hariç, yüksek, orta ve alçak voltajlı dağıtım sistemleri üzerinden tüketiciye nakledilmesidir. Enterkonnekte system, ara irtibatlı sistem olarak çevirebileceğimiz bu sistem, bir veya daha fazla ara irtibatlandırıcı sayesinde, birbiriyle irtibatlandırılmış çok sayıda “iletim” ve “dağıtım” sistemlerini ifade etmektedir.

¹³³ Council Directive 90/547/EEC of 29 October 1990, **on the Transit of Electricity Through Transmission Grids**, OJ No L 313, 13.11.1990, s. 30.

¹³⁴ Council Directive 91/296/EEC of 31 May 1991, **on the Transit of Natural Gas Through Grids**, OJ No L 147, 12.6.1991, s. 37.

¹³⁵ Martha M. Roggenkamp, “Transit of Network-Bound Energy: the European Experience”, **The Energy Charter Treaty : an East-West gateway for Investment and Trade**, Edited By: Thomas W. Walde, Kluwer Law International, 1996, s. 499-519.

¹³⁶ Commission Decision 92/167/EEC OJ 1992 L 74/43 (1992). Bu karar, Avusturya, Finlandiya ve İsveçin Topluluğa 1 Ocak 1995 tarihinde katılımından sonra, 1997 yılında yeni bir Komisyon Kararı ile (97/559/EC, OJ 1997 L 230/18) değiştirildi.

1995 yılında kurulmuştur.¹³⁷

Elektrik İletim Direktifinin üye devletlere ne tür bir avantaj getirdiğini bir örnek yardımıyla açıklamak gerekirse Direktif sayesinde, Portekiz (P)'in, (İ) İspanya'daki elektrik iletim şebekesi sistemi aracılığıyla, Fransa'ya (F) Fransa'daki elektrik kablo ağ şebekesine elektrik vermesine imkan sağlanmış olmasıdır.

Direktif elektriğin iletimine imkan tanınmasına rağmen, maalesef taşıma ücretlerinin hesaplanması konusunda herhangi bir düzenleme yapmamıştır. Bu direktife rağmen geçiş ülkesindeki elektrik şebeke iletim şirketleri iletim ekipmanlarını kullandırma karşılığı bir geçiş ücreti alma hakkına sahiptirler. Böyle bir durumda, (P) kendi elektriğini önce (İ)'nin elektrik altyapı şirketine, (İ)'de elektriği kendi fiyatıyla (F)'deki elektrik şebekesine satmaktaydı. Dolayısıyla (P)'deki fiyat başlangıçta ucuz da olsa, (İ)'nin elektrik şebekesi kullanıldığından, (İ) kendi şebekeleri üzerinden aktarılan elektriğe, kendisinin hesapladığı bir taşıma ücreti uygulaması nedeniyle elektriğin fiyatı artmıştır. Şayet (P), (İ) ve (F)'deki iletim şirketleri kendi aralarında iletim konusunda anlaşmış ve taşıma ücreti alınmayacağını kararlaştırmışlarsa iletim ücreti alınmayacaktır. Böylece elektrik bu ülkeler arasında daha ucuza iletilmiş olacaktır.¹³⁸

¹³⁷ Commission Decision 95/539/EEC Official Journal 1995 L 304. Bu karar yine yukardaki üye devletlerin katılımından sonra, 1999 yılında değişikliğe uğradı.

¹³⁸ Eugene D. Cross, Leigh Hancher, Jan Piet Slot, a.g.e., Para. 5.186.-5.189.

1.3.3.2.3. SAVE I VE SAVE II Programları

Enerji etkinliği konusunda Toplulukta çok sayıda düzenleme yapılmıştır. Enerji etkinliği konusunda Topluluğun etkinliklerinin asıl merkezini SAVE Programları oluşturmaktadır. SAVE I Programı 1991 yılında, 91/565/EEC sayılı Konsey Kararıyla¹³⁹ kabul edilmiştir. SAVE II programı, beş yıllık bir süre için, 45 milyon ECU'luk ayrıntılı bir bütçeyle yenileştirilmiş ve 1996 yılında, 96/737 sayılı Konsey Kararıyla¹⁴⁰ kabul edilmiştir. Bu programlar, taşımacılık, endüstri, eğitim ve staj taleplerinin sevk ve idaresi, ısı pompaları, binalar, aletler alanındaki bilginin yayılması ve örnek eylemler için destek sağlamaktadır.

SAVE I programı kapsamında üye devletlerin ve Topluluğun enerjinin akılcı kullanımını teşvik etme ve karbon dioksit yayılımının azaltılması yolundaki amaçlarına yardım etme amacıyla 93/76/EEC sayılı Konsey Direktifi¹⁴¹ kabul edilmiştir. Bu direktif uyarınca, üye devletler; binaların enerji belgeleri, gerçekleşen tüketim temelinde sıcak su maliyetlerinin, havalandırmanın ve ısıtmanın faturalandırılması, kamu sektöründe enerji etkinliği yatırımları için üçüncü tarafların finansmanı, yeni binaların ısı yalıtımı, 15 KW'tan daha fazla enerji kullanılması durumunda ısı yalıtımının düzenli denetimi ve yüksek enerji tüketimi durumunda müteahhitlerin enerji denetimi konularını belirleme ve uygulama konusunda yükümlük altına girmişlerdir.

Direktif, bu amaçların gerçekleştirilmesinde, kullanılacak araçlar konusunda, kanun, tüzük, idari karar ve benzeri yapılacak yasal düzenlemelerle ilgili olarak oldukça esnek bir uygulama imkanı tanımıştır. Aynı zamanda üye devletleri enerji verimliliği, maliyet etkinliği, teknik, fizibilite ve çevresel etki alanlarındaki potansiyel gelişmeler temelinde, programın içeriğini belirleme konusunda da serbest bırakmıştır.¹⁴²

1.3.3.2.4. Etiketleme Direktifi

SAVE Programlarının yanı sıra, enerji etkinliği alanında, ev aletlerinin kullanımını sonucunda harcanan enerjiyle ilgili olarak Topluluk tarafından çok sayıda

¹³⁹ Council Decision, 91/565/EEC, Official Journal L 307/34.

¹⁴⁰ Council Decision, 96/737/EEC, Official Journal L 335/50.

¹⁴¹ Council Directive, 93/76/EEC of 13 September 1993, **on Limit Carbon Dioxide Emmissions by Improving Energy Efficiency (SAVE)**, Official Journal L 237/28, 22.9.1993.

¹⁴² Eugene D. Cross, Leigh Hancher, Jan Piet Slot, a.g.e., Chap. 5, Para. 5.186.-5.190.-5.197.

düzenleme yapıldığı görülmektedir.¹⁴³ Üye devletlerin kendi hukuksal düzenlemelerinin getirdiği kurallar çerçevesinde aldıkları önlemleri en kısa sürede Komisyona bildirmelerini öngören Konseyin 92/75/EEC¹⁴⁴ sayılı Etiketleme Direktifi bir çerçeve direktif olup, tüketicilere belli elektrikli ev aletlerinin enerji tüketimi konusunda eksiksiz ve karşılaştırılabilir bilgiler verilmesini düzenlemektedir.

Bu direktif, her üretilen elektronik ev aletinin ne kadar enerji tükettiği hususunda eksiksiz ve karşılaştırılabilir bilgiler taşınmasını düzenlemektedir. Böylece tüketiciler daha az enerji tüketen ürünleri seçecek ve üreticileri bu ürünleri üretmeye teşvik edeceklerdir.¹⁴⁵ Bu direktifin yanı sıra, bu direktifin uygulanmasını sağlayan Komisyonun 94/2/EC¹⁴⁶ sayılı uygulama direktifi de önemli düzenlemeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

2001 yılını Kasım ayında kabul edilen Enerji Yıldız Tüzüğü¹⁴⁷ yukarıda bahsedilen Etiketleme Direktifiyle aynı ilkeleri içermektedir. Bu Tüzük ile AB bu sefer de ofislerde, işyerlerinde kullanılan elektrikle çalışan aletlerin enerji tüketimi hakkında tüketicilerin eksiksiz ve karşılaştırılabilir bilgilere sahip olmasına imkan tanımıştır.

1.3.3.2.5. Konseyin 96/91/EC Sayılı Direktifi

Enerji verimliliği konusunda düzenlemeler içeren bu Direktif ise enerji, metal ve kimyasal sanayi tesislerinin faaliyetinde enerjinin etkin ve verimli olarak kullanılması öngörmektedir. Bu düzenlemeyle enerji tüketimi hane halkıyla karşılaştırıldığında büyük miktarlara ulaşan büyük endüstriyel firmaların birinci görevinin enerji verimliliğinin sağlanması olduğu kural altına alınmıştır. Endüstriyel

¹⁴³ Directive 96/57/EC of The European Parliament and of The Council of 3 September 1996, OJ L 236/36, 18.9.1996. 96/89/EC, Commission Directive 96/60/EC of 19 September 1996 **implementing Council Directive 92/75/EEC with regard to energy labelling of household combined washer-driers**, OJ L 266, 18.10.1996, Commission Directive 97/69/EC of 5 December 1997, **adapting to technical progress for...**, OJ L 343/19, Commission Directive 98/11/EC of 27 January 1998, **implementing Council Directive 92/75/EEC with regard to energy labeling of Household lamps**, OJ L 71, 10.3.1998.

¹⁴⁴ Council Directive, 92/75/EEC of 22 September 1992, **on the Indication by Labelling and Standard Product Information of the Consumption of Energy and Other Resources by Household Appliances**, OJ L 297/16, 13.10.1992.

¹⁴⁵ Anatole Boute, "Energy Efficiency in The European Union –The Policy Framework", **The European Energy Law Report IV**, Editors: Martha M. Roggenkamp and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2007, s. 135-169.

¹⁴⁶ Commission Directive, 94/2/EC, Official Journal L 45/1.

¹⁴⁷ Regulation (EC) No. 2422/2001 of 6 November 2001 **on a Community Energy Efficiency Labelling Programme for Office Equipment**, OJ L 332, 15 December 2001.

firmaların sağlayacağı enerji tasarrufu daha önemlidir.

1.3.3.2.6. 1988 Tarihli Komisyon Bildirisi

Komisyon 1998 yılında “Avrupa Topluluğu’nda Enerji Verimliliği ve Enerjinin Akılcı Kullanımı için Bir Stratejiye Doğru” isimli bildirisini yayınlamak, konuya ilişkin mevcut ve daha önce önerilmiş tedbirleri yeniden gözden geçirmiştir.¹⁴⁸ Bu bildiri Topluluğun, enerji etkinliğiyle ilgili elektrik ve doğal gaz dağıtım sektöründe akılcı planlama tekniklerini ortaya koyacak bir direktif tasarısı hazırlanmasını öngörmüştür. Ayrıca, enerji etkinliğini artırmak suretiyle Karbondioksit Yayılımını Sınırlandırmaya ilişkin 93/76 sayılı Konsey Direktifinin güçlendirilmesi de belirtilmiştir.

Bunlara ek olarak Bildiride, yoğun yanıcı bitkilerin kullanılmasından ortaya çıkan kirleticilerin yayılmasının sınırlandırılması hakkında 88/609 sayılı Direktifin gözden geçirilmesi, kamu sektöründe kamu kurumlarının en iyi uygulama örneklerini ortaya koyacakları, enerji verimliliğini teşvik edecek enerji yönetimi hakkında hazırlanacak bir direktifin kapsamının belirlenmesi konularında çalışmaların yapılması öngörülmüştür. Komisyon, bu bildiride ileri sürülen enerji verimliliğiyle ilgili, Avrupa Topluluğu’nda Enerji Verimliliği Eylem Planını 2000 yılında açıklamıştır. Bu eylem planı 2000-2006 dönemini kapsamaktadır.¹⁴⁹

1.3.3.3. Enerji Alanında Düzenleme İhtiyacı ve Floransa Oturumu

Elektrik Düzenleme Oturumu olarak da adlandırılan Floransa Oturumu 1998 yılında Floransa’da yapılan ve her yıl yenilenen AB’de elektrik alanında bir iç pazarın oluşturulması için yapılması gerekenlerin tartışıldığı bir platformdur.¹⁵⁰

Floransa Oturumlarından birincisi 1998 yılında, onbeşincisi ise, çalışmanın hazırlandığı dönemde yapılmıştır. Floransa Oturumu resmi olarak her yıl iki defa veya yılda bir defa olmak üzere Floransa şehrinde yapılan toplantılara verilen

¹⁴⁸ Communication from the Commission of 29 April 1998, **Energy Efficiency in the European Community-Towards a Strategy for the Rational Use of Energy** (COM) 1988) 246 - Not Published Official Journal. Bu bildiriye, <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l27025.htm> web adresinden ulaşılabilir.

¹⁴⁹ Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions of 26 April 2000, entitled: “**Action Plan to improve energy efficiency in the European Community**”(COM (200) 247 – not published in the Official Journal.

¹⁵⁰ ec.europa.eu/energy/gas_electricity/forum_electricity_florence_en.htm.

isimdir. Bu toplantılar şimdilerde Roma’da yapılmaktadır. AB’de elektrik enerjisi konularının tartışıldığı devam eden bir süreçtir.¹⁵¹

Bu toplantılar, AB’de düzgün işleyen bir elektrik iç pazarının kurulması için yapılan tartışmalara zemin oluşturmak için başlatılmıştır. Günümüzde sınır aşan elektrik ticaretinin tarifelendirilmesi ve sınırlı bağlantı kapasitesinin yönetimi konularında yapılan tartışmalara ev sahipliği yapmaktadır.

Başka bir anlatımla, Floransa Oturumu, elektrik iç pazarının oluşumunda sınır aşan elektrik ticareti ve elektrik üreticilerine sınır aşan elektrik ticareti için tahsis edilecek elektrik şebekelerinin kullanımı, sınır aşan elektrik ticaretinin fiyatlandırılması gibi oldukça önemli konuların tartışıldığı bir ortam yaratmaktadır.¹⁵²

AB’de elektrik iç pazarının kurulması/tamamlanması konusu ulusal devletlerin düzenleyici otoritelerinin, üye devletlerin hükümetlerinin temsilcilerinin, Avrupa Komisyonunun, elektrik iletim sistem işleticilerinin, elektrik ticareti yapanların, tüketicilerin, şebeke kullanıcılarının ve elektrik santrallerinin temsilcilerinden oluşan oldukça geniş katılımlı bir oturumda tartışılmaktadır.

1.3.3.4. Doğal Gaz İç Pazarının Oluşturulması Çabaları ve Madrid Oturumu

Madrid Oturumu, elektrikte olduğu gibi, doğal gaz alanında da AB’de bir iç pazarın kurulması için atılacak adımlara yol göstermek amacıyla, 1999 yılında Madrid’de yapılan ve her yıl yenilenen toplantılar dizisinden oluşan süreç olarak tanımlanmaktadır.¹⁵³

Yine elektrikle benzer bir biçimde Madrid Oturumunda da sınır aşan doğal gaz ticareti, özellikle sınır aşan gaz ticaretinin tarifelendirilmesi, sınırlı olan bağlantı kapasite tahsisleri, bu kapasitenin yönetilmesi ve oluşturulacak doğal gaz piyasasının etkin bir şekilde faaliyet göstermesi konuları tartışılmaktadır.

Katılımcılar doğal gaz piyasasının temel oyuncularını olan; ulusal devletlerin düzenleyici otoriteleri, üye devletlerin hükümetleri, Avrupa Komisyonu, doğal gaz iletim sistem işleticileri, doğal gaz üretenler ve ticaretini yapanlar, tüketiciler, doğal

¹⁵¹ Peter D. Cameron, **Competition in Energy Markets: Law and Regulations in the European Union**, Second Edition, Oxford University Press, 2007, s. 3.18.

¹⁵² Peter D. Cameron, **Competition in Energy Markets: Law and Regulations in the European Union**, Second Edition, Oxford University Press, 2007, s. 3.18.

¹⁵³ http://ec.europa.eu/energy/gas_electricity/forum_gas_madrid_en.htm

gaz santrallerinin temsilcilerinden oluşmaktadır. Madrid Oturumunun onbeşincisi 6-7 Kasım 2008 tarihinde Madrid’de yapılmıştır.¹⁵⁴

1.3.3.5. Enerjinin Elde Edilmesiyle İlgili İkincil Düzenlemeler

Topluluğun geniş düzeni içerisinde elektrik, doğal gaz, su, enerji, telekomünikasyon ve taşımacılık endüstrilerindeki şebekelerin işleyişiyle ilgili alt yapı hizmetleri için yapılan ihalelere ilişkin Topluluk hukuku kuralları, Avrupa’da bir iç ihale/tedarik piyasası yaratılmasını ve güvenliğinin sağlanmasını amaçlayan bu düzenin bir parçasını oluşturmaktadır.

Topluluğun bu alanda yaptığı düzenlemeler, kamu kurumlarının tüketiminin karşılanması için tesislerin, malların ve hizmetlerin sağlanmasında uyulacak kuralların açık, anlaşılır bir biçimde uygulanmasını sağlamaktadır. Böylece, genel olarak ihaleye ilişkin düzenlemeler sayesinde kamu fonlarının kötüye kullanımından sakınılacak ve kamu fonları etkin ve gerçek değeriyle kullanılacaktır. Söz konusu yatırımlarda, ithal ürünlerin kullanımının sınırlı olduğu ve kamu sektörünün geleneksel olarak ulusal ürünleri kullandığı gözlenmektedir. Bu durum tek pazarın işleyişi önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır.

Diğer alt yapı sektörleriyle birlikte enerji sektöründe var olan kuralların çoğalması, sadece üye devletlerin bu sektördeki şirketlerle olan ayrıcalıklı ilişkileri nedeniyle enerji sektörüne müdahale konusunda direnç göstermelerinden dolayı değil, aynı zamanda, Topluluk içerisinde değişik hukuksal düzenlemelerin bulunmasından dolayı da oldukça karışıktır.

Komisyon, 1970’li yıllardan itibaren, kamu sektörü ihalelerini çok yakından ve titiz bir şekilde incelemektedir. Buna paralel olarak ihalelere ilişkin direktiflerin 1971 daha sonra 1977 yıllarında enerji tesisleri ve kamu enerji üretimi alanında yapıldığı, ancak, daha sonra işin doğası gereği alt yapı hizmetleri sektörüne ilişkin düzenlemeleri de içine alacak şekilde genişlediği görülmektedir. 1988 ve 1989 yıllarında ilk ihale düzenin çağdaştırılmasının ardından, 90/531 sayılı Konsey Direktifinin¹⁵⁵ kabulüyle birlikte, ihale rejiminin, enerji sektöründe sözleşme yapan

¹⁵⁴ Peter D. Cameron, **Competition in Energy Markets: Law and Regulations in the European Union**, Second Edition, Oxford University Press, 2007, s. 3.28.

¹⁵⁵ Council Directive, 90/531/EEC of 17 September 1990, **on Procurement Procedures of Entities Operating in the Water, Energy, Transport and Telecommunications Sectors**, OJ 1990 L 297/1.

kişilerin eylemlerine doğru bir kez daha genişlediği görülmektedir.¹⁵⁶

Bu Direktif, alt yapı sektöründeki hizmetlerin ihalesini kapsayacak şekilde 93/38 sayılı Altyapı Hizmetleri Direktifi¹⁵⁷ olarak bilinen ve 1994, 1998 yıllarında olmak üzere iki defa değişikliğe uğrayan, başka bir direktif ile değiştirilmiştir.

Üye devletlerin çoğunluğu tarafından, Haziran 1994 yılı itibarıyla, bu düzenlemenin ulusal hukuklara aktarılması düzenlenmiştir. Ancak, üye devletlerin enerji sektöründe yapılan ihalelere ilişkin düzenlemeleri oldukça çeşitlidir. Bunlar arasında eşgüdümün sağlanması zorunlu görülmüştür. 1989 yılında Konsey'in ihale düzeni alanında yapmış olduğu reform programının bir parçası olarak, kamu ihale sözleşmeleri ve kamu enerji arzı ihalelerine uygulanan yöntemlerle ilgili kanunlar, yönetmelikler, idari hükümlerin eşgüdümünü sağlayacak uygulamaya yönelik 889/65 sayılı direktif kabul edilmiştir.¹⁵⁸

Bu dönemde, Topluluğun ihale kuralları 1996 yılında Komisyon tarafından hazırlanan Avrupa Birliğinde kamu ihalelerine ilişkin Yeşil Kitap¹⁵⁹ temel alınarak geliştirilmiştir. Enerji sektöründe ihale hakkındaki kurallar düşünüldüğü zaman, 1 Haziran 1996 tarihinde yürürlüğe giren, GATT'in İhale Genel Anlaşması (General Agreement on Procurement)'nin da unutulmaması gereklidir.

1.3.3.6. 96/92 Sayılı Elektrik Direktifi

Bu direktif, yaklaşık sekiz yıl süren uzun ve zorlu görüşmelerden sonra 1996 yılının sonunda kabul edilmiş ve Şubat 1997 yılında yürürlüğe girmiştir. 1987 tarihinde Avrupa Tek Senediyle sınırların kaldırıldığı bir iç pazarın kurulmasının öngörülmesinden sonra, enerji alanında özellikle elektrik ve doğal gaz alanında bir iç pazarın oluşturulup oluşturulamayacağı tartışılmaya başlanmıştır.

1992 yılının Şubat ayında, Komisyon, resmi olarak elektrik ve doğal gaz alanında iç piyasanın tamamlanması için ortak kurallardan oluşan bir çerçeve sunmuştur. Bunu elektrik iç pazarı ve doğal gaz iç pazarına ilişkin ortak kurallarla

¹⁵⁶ Eugene Daniel Cross, Leigh Hancher, and Jan Piet Slot, a.g.e., Chap. 5, P. 5.186.-5.204.

¹⁵⁷ Council Directive, 93/38 EEC of 14 June 1993, **Coordinating the Procurement Procedures of Entities Operating in the Water, Energy, Transport and Telecommunications Sectors**, OJ 1993 L p. 84-138, 9.8.1993.

¹⁵⁸ Council Directive 89/665/EEC of 21 December 1989, **on the Coordination of the Laws, Regulations and Administrative Provisions relating to the Application of Review Procedures to the Award of Public Supply and Public Works Contracts**, OJ L 395, s. 33-35, 30.12.1989.

¹⁵⁹ European Commission, **Public Procurement in the European Union : Exploring the Way Forward**, COM (96).

ilgili Konsey Direktif taslağı izlemiştir. Ancak yapılan bu resmi öneriler tüketici guruplarını içeren çıkar guruplarından gelen ciddi bir muhalefetle karşılaşmıştır.

17 Mart 1992 tarihinde, Brüksel’de Avrupa’nın Elektrik Pazarının Genel Görünümü başlıklı bir konferans düzenlendi. Bu konferanstan yaklaşık on ay sonra, 30 Kasım 1992 tarihinde Konsey, Komisyonun elektrik ve doğal gaz iç pazarı konusunda önerdiği direktiflerde değişiklik yapılmasını zorlayan bir karar almıştır.

Aralık 1992 tarihinde ise, Konsey, iç pazarın gerçekleştirilmesi için engeller bulunduğunu ve iç pazarın gerçekleşmesinde az bir ilerleme kaydedildiğini vurgulamıştır. Konsey, elektrik alanında iç pazarın gerçekleşmesi için,

- arz güvenliği,
- çevrenin ve küçük tüketicilerin korunması,
- şeffaflığın sağlanması
- ayrımcılığın önlenmesi,
- ulusal sistemler arasındaki farklılıkların belirlenmesi ve giderilmesi,
- geçiş dönemi için geçici hükümlere duyulan gereksinim olmak üzere, altı tane ilkenin altını çizmiştir.

Kasım 1993’de, Avrupa Parlamentosu Desama Raporu temelinde konuya ilişkin kendi farklı görüşünü açıklamıştır. Bu farklı görüşün ışığı altında, Komisyon kendi pozisyonunu değiştirmiş ve Avrupa Parlamentosu ile birlikte hareket ederek daha önceki önerilerinde değişiklik yapmıştır.¹⁶⁰

1994 yılında, Fransız hükümeti elektrik piyasası için “tek alıcı” “single buyer” modelini önermiştir. Komisyon, Mart 1995 Çalışma Belgesinde her ne kadar tek alıcı modelinin düzenlenmesine yönelik ciddi şüpheleri olduğunu açıklamış ise de direktif tasarısında yapılan sonraki değişikliklerle modelin direktife katılımında izlenecek yolu açmıştır.

Direktif, bir yanda elektrik alanında rekabetçi bir pazarın başarılması düşüncesiyle elektrik müteahhitlerinin kamu hizmeti yükümlülükleriyle uyumlu, önyargıdan uzak bir biçimde faaliyette bulunabilmelerini sağlamaktadır. Diğer yanda, ikincillik ilkesiyle uyumlu bir biçimde, üye devletlerdeki yapısal farklılıkları ve direktifin farklı hükümlerini göz önünde tutarak, direktifin ayrıntılı bir biçimde uygulanmasını üye devletlere bırakmaktadır. Böylece Direktif, sektörün

¹⁶⁰ Eugene Daniel Cross, Leigh Hancher, and Jan Piet Slot, a.g.e., Chap. 5, Para. 5.186.-5.204.

düzenlenmesi için farklı sistemleri tanımaktadır.

Üye devletlerdeki sistemin özel nitelikleri ve yapısal farklılıkları, sisteme girişte üye devletler için farklı seçenekler sunulmasını zorunlu kılmıştır. Direktif kendinden önce yapılan tasarıların aksine son aşama olarak pazarın serbestleştirilmesi için sabit bir taahhüt getirmemiştir. Aksine yürürlüğe girdikten sonra elde edilecek tecrübenin ışığında ileri bir aşama olarak pazarın serbestleştirilmesi gerektiğini öngörmüştür.¹⁶¹

1.3.3.7. Doğal Gaz Direktifi

Topluluğun doğal gaz piyasasının serbestleştirilmesi planları elektrik piyasasının serbestleştirilmesiyle ilgili planlara paralel olarak gelişmiştir. Doğal gaz için iç pazar oluşturma yolundaki ilk öneriler, Şubat 1992 tarihinde ilk kez Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. Bu alanda çok az bir ilerleme kaydedilmiştir. 11 Şubat 1994 tarihinde Komisyon değişiklik önerisini Konsey ve Avrupa Parlamentosuna göndermiş, Kasım 1994’de toplanan Enerji Konseyi elektrik direktifine yoğunlaşmayı ve doğal gaz ile ilgili önerileri bir tarafa bırakmayı tercih etmiştir.

Ekim 1996’da İrlanda’nın dönem başkanlığı sırasında, büyük ölçüde elektrik direktifi örnek alınarak hazırlanan bir doğal gaz direktif tasarısı dağıtılmıştır. Tasarının Konsey’de nitelikli çoğunluk ile kabul edilmesinden önce çok sayıda değişiklik ve uzlaştırma önerisi yapılmış, nihayet direktif 22 Haziran 1998 tarihinde üye devletlere direktifi iç hukuklarına aktarmak için iki yıllık bir süre verilme suretiyle kabul edilmiştir.

Direktif doğal gazın iletimi, depolanması, dağıtımı ve arzı konularında ortak kurallar oluşturmaktadır.

1.3.3.8. Toplulukta Petrol ve Doğal Gaz Üretimine ve Aranmasına İlişkin Düzenlemeler

Toplulukta petrol ve doğal gaz araması ve üretimi oldukça sınırlı olup, petrol ve doğal gaz araması ve üretimi genelde uluslararası özelliği ve rekabetin yoğun yaşandığı bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Buna rağmen Topluluk içerisinde özellikle geniş petrol ve doğal gaz rezervlerine sahip üye devletlerde petrol ve doğal gaz araması ve üretimi

¹⁶¹ Eugene, Daniel Cross, Leigh, Hancher, and Piet, Jan Slot, a.g.e., Chap. 5, Para. 5.186.-5.204.

konusundaki şartları belirleme hususunda Komisyon tarafından 1988 yılında bir çalışma raporu hazırlanmıştır. Bu raporda Komisyon üye devletlerde petrol ve doğal gaz aranması ve üretilmesi konusunda pazara girişte her zaman ayrımcılığın önlenmesinin mümkün olamayacağını, ulusal düzeyde petrol ve doğal gaz arama ve üretme lisanslarının verilmesinde lisanslama sistemi açık olsa dahi ulusal üreticilerin kayırlabileceği ve korunabileceği hususuna dikkat çekmiştir.

Komisyon mevcut düzenlemelerin dışında petrol ve doğal gaz aranması ve üretilmesinde faaliyet gösterecek şirketlerin eşit haklara sahip olduğu, ulusal şirketlere tanınan tekelci hakların ortadan kaldırıldığı, lisanslamada ve kaynakların etkin kullanımında rekabeti ortadan kaldıran uygulamaların bulunmadığı bir piyasanın yaratılmasını sağlayacak ayrı bir direktifin hazırlanmasını önermiştir.

Bu çalışmaların sonucu kabul edilen 94/22 sayılı Direktifle, üye devletlerin, üçüncü ülkelere ve bu ülke vatandaşlarına petrol ve doğal gaz arama ve üretimi alanında lisans verilmesi konusunda var olan engelleri ortadan kaldıracakları hususu düzenlenmiş, istisnai olarak ulusal güvenlik gerekçesiyle üçüncü ülkelerin ve bu ülke vatandaşlarının petrol arama ve üretim faaliyetlerine katılımını sınırlandıracağı kuralı getirilmiştir.

Petrol ve doğal gazın aranması, keşfedilmesi ve üretilmesi, bu konuda verilecek lisanslar konusunda ayrıntılı düzenlemelere yer verilmesine rağmen, aslında bu direktif petrol ve doğal gaz arama ve üretimi alanında ulusal rejimlere dayanan bir çerçeve oluşturmuştur. Direktifin üçüncü maddesinde, üye devletlerin hidrokarbonların aranması, keşfedilmesi ve üretilmesi konularında gerekli tedbirleri alma mükellefiyeti düzenlenmektedir.¹⁶²

1.3.3.9. Yeni ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarına İlişkin Düzenlemeler

Enerjinin akılcı kullanımı kapsamında 1973 tarihindeki petrol krizinden sonra yapılan ikincil düzenlemelerin aksine, özellikle çevre konusunda 1990'lı yılların başından itibaren Maastricht Anlaşmasıyla yapılan birincil düzenlemenin ardından, yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarına ilişkin ortak düzenlemeler yapılmıştır. Bu kaynaklardan enerji üretimi teşvik edilmiş, bu alan Topluluk kurumlarının daha fazla ilgisini çekmiştir.

¹⁶² Eugene Daniel Cross, Leigh Hancher and Jan Piet Slot, a.g.e., Chap. 5, Para. 5.230.-5.190 ve 5.253.

1990'lı yılların başında, Komisyon üye devletlerdeki yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesine gereksinim duyulduğunu açıklamıştır. Ayrıca Komisyon, sadece Almanya, İspanya, Danimarka ve İtalya olmak üzere dört üye devlette özel sektörden yenilenebilir enerji üretimi konusunda bilgi alındığını vurgulamıştır. 1990'lı yılların sonuna kadar hem Komisyon hem Avrupa Parlamentosu yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanarak elektrik üretimi konusunda ortak kuralları belirleyecek bir direktifin hazırlanmasını da içeren çok sayıda öneri hazırlamıştır.¹⁶³

Bu önerileri Amerika Birleşik Devletlerinde geliştirilen (elektrik üretiminde yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanan kamu sektörü ile otoprodüktörler¹⁶⁴ arasında işbirliğini teşvik etmek için hazırlanan ve bağlayıcı olmayan) PURPA¹⁶⁵ önerisine dayanılarak hazırlanan 1988 tarihli Konsey Tavsiyesi izlemiştir.¹⁶⁶ Bu tavsiyenin yayınlanmasından sonra, üye devletler bu alandaki alt yapı hizmetleri hakkında belli görevlerin ve yükümlüklerin oluşturulması için çok sayıda hukuksal düzenleme ve idari uygulamalar yaptılar.

Yeni ve yenilenebilir enerji kaynakları konusunda AB'de üçüncü dönemde geliştirilen enerji programlarına rağmen bu konuda hukuksal bir düzenleme yapılmamıştır. Aslında 1990'lı yılların başından beri yeni ve yenilenebilir enerji kaynakları hususunda tartışmalar yaşanmıştır. 1993 yılında Konsey, 2005 yılı sonuna kadar 12 üyeli AB'de yenilenebilir enerjide gerekli üretim kapasitesinin artırılması suretiyle toplam enerji talebinin % 8'nin karşılanması konusunda Komisyon tarafından yapılan öneriyi kabul etmiştir.¹⁶⁷

Komisyon, 1995 ve 1997 yıllarında yenilenebilir enerji konusunda Topluluk stratejisi ve eylem planı konusunda bildirimler yayınlamıştır.¹⁶⁸ 1997 yılında Avrupa

¹⁶³ Bkz. Commission Study OJ C 164/12 (1991), ve OJ C 130/23 (1991), OJ C 248/19 (1991).

¹⁶⁴ Otoprodüktörler, kendi faaliyeti için gerekli olan elektrik üretimini gerçekleştirmek amacıyla elektrik üretimi yapan gerçek ve tüzelkişiler olarak tanımlanmaktadırlar. Günümüzde otoprodüktörler, elektrik üretimlerinin düzenlenmesi, ürettikleri ihtiyaç fazlası elektiriğin satılması, elektrik iletim ve dağıtım hatlarına bağlanmaları ve benzeri bir çok hukuki sorunla karşı karşıya bulunmaktadırlar.

¹⁶⁵ Public Utility Regulatory Policies Act (PURPA), 1978 yılında, Amerika Birleşik Devletleri Kongresi tarafından, Ulusal Enerji Kanununun bir parçası olarak kabul edilen, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını amaçlayan kanundur.

¹⁶⁶ Council Recommendation, 88/611/EEC of 8 November 1988, to ... **Public Utilities and Auto-producers of Electricity**, OJ L 335/29 (1988).

¹⁶⁷ Council Decision 93/500/EC (1993) OJ L 235/41.

¹⁶⁸ Communication from the European Commission, "**Energy for the Future: Renewable Sources of Energy. White paper for a Community Strategy and Action Plan**", COM (1997) 599, 26.11.997. İnternette ulaşmak için http://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com97_599_en.pdf.

Parlamentosu da üye devletlerin yenilenebilir enerjiden elde edilen elektrik hususunda farklı amaçlarına rağmen, genel yaklaşım niteliğindeki Komisyonun önerilerini kabul ettiğini açıklamıştır.

1.3.3.9.1. ALTENER I ve ALTENER II Programları

Yenilenebilir enerji kaynakları konusunda yapılan önerilerin ardından, Komisyon, 2000 yılının Mayıs ayında yenilenebilir enerji kaynaklarının teşvik edilmesi hakkında bir direktif hazırlanması için yeni bir öneri yayınlamıştır. Yenilenebilir enerji kaynakları alanında Topluluğun hedeflerinin ve eylem planlarının uygulanmasında bir seri çalışmalar, eğitimler, bilgilendirme toplantıları ve diğer uygun önlemlerin Topluluk tarafından finanse edilmesi için devam eden bir çok yıllık çerçeve programı olan ALTENER programı kabul edilmiştir. 1993 tarihli 93/500 sayılı Konsey Kararı üye devletleri enerji politikalarında Topluluğun belirtilen amaçlarını göz önüne alarak karbondioksit salınımının sınırlandırılmasına katkıda bulunma mükellefiyeti altına sokmuştur.

Klasik enerji kaynakları dışında alternatif enerji kaynaklarının üretimini ve kullanımını öngören iki tane ALTENER programı vardır. Birincisi 40 milyon euro bütçesiyle 1993 yılından 1997 yılına kadar devam eden ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artırılması yoluyla karbondioksit yayılımının sınırlandırılmasını amaçlayan ALTENER I programıdır. Birinci program kapsamında 108 tane proje finanse edilmiştir.

İkinci program ise, Topluluk içerisinde yenilenebilir enerji kaynaklarının üretimi ve kullanımı alanında kamu ve özel sektör yatırımlarını teşvik eden özellikle Topluluk eylem planının uygulanması için gerekli olan hukuksal, sosyo ekonomik ve idari koşulların oluşturulmasını öngören 1998 yılından 2001 yılına kadar üç yıllık bir dönem için uygulanan ALTENER II programıdır.

Bu programlar daha önce de belirtildiği üzere kullanımı ve üretimi aşamasında çevreye karşı duyarlı rüzgar, güneş, hidroelektrik, gelgit (med cezir) ve benzeri okyanus dalgaları, jeotermal, biyodizel, biyogaz gibi kaynakların kullanımı aracılığıyla elektrik elde edilmesi üzerine yoğunlaşmışlardır. Bu kapsamda, özel olarak programın genel olarak AB'nin yenilenebilir enerji hakkındaki politikasının başarısı su, rüzgar ve güneş elektrik santrallerinin kurulmasına, bu konudaki bilginin

yayılmasına, tecrübe ve teknolojinin paylaşılmasının teşvik edilmesine bağlıdır.

1.3.3.10. Enerji Sektöründe Tüketicinin Korunmasına İlişkin Düzenlemeler

Topluluğun tüketici politikası ve bu politika içerisinde enerji sektöründe tüketicinin korunması son yıllarda tüketicinin korunması hakkında AT Anlaşmasının yeni maddesinin (82. madde)¹⁶⁹ olduğu kadar tüketicinin korunmasına ilişkin 1999 tarihli Konsey kararı¹⁷⁰ ve tüketicilerin yararına olan faaliyetler için genel nitelikli Topluluk düzenlemesinin¹⁷¹ kabul edilmesinin ışığı altında geliştirilmiştir.

Elektrik ve doğal gaz Direktifleriyle üye devletler, tüketicinin zararına yol açacak suistimalleri önleyecek tedbirlerin alınması için, AT Anlaşması 82. maddesindeki hükme uygun olarak düzenleme, denetim ve şeffaflıkla ilgili gerekli mekanizmaları kurmakla yükümlü kılındılar. Durum böyle olmakla birlikte, Topluluğun, enerji alt yapı hizmetleri sektöründe tüketicinin korunması konusunda üye devletlere ulusal düzenleme yaparken bir örnek veya tasarı sunmadığı görülmektedir. Aslında söz konusu direktifler tüketicinin korunmasından ziyade, tüketicinin tercihlerini artırma hususunda ortak kurallar oluşturmaktadırlar.

Üye devletlerin elektrik ve doğal gaz sektörleri için bağımsız düzenleyici otoritelerin oluşturulması Toplulukta tüketicinin korunması konusunda daha iyi bir sistemin kurulmasına yol açabilir.

Tüketicilerin korunması kapsamında, nükleer enerji kullanımı konusunda kabul edilen Konsey'in 96/29 sayılı Euratom direktifiyle 1980'de kabul edilen ve 1984 tarihinde değişikliğe uğrayan, özel olarak işçilerin, genel olarak kamunun sağlığının radyasyona karşı korunması konusundaki direktifler gözden geçirilmiş ve 96/29 sayılı bu direktifin uygulanması için, 13 Mayıs 2000 tarihi son tarih olarak kabul edilmiştir.

¹⁶⁹ ATK Anlaşması 82 (Eski madde 86), "Bir ya da daha çok teşebbüsün ortak pazarda veya onun önemli bölümünde hakim durumun kötüye kullanılması üye devletler arasındaki ticaret bundan etkilendiği ölçüde ortak pazar ile bağdaşmaz..."

¹⁷⁰ Council Resolution of 28 June 1999, **on Community Consumer Policy 1999 to 2001**, OJ C 2006/1, 1999.

¹⁷¹ Decision 283/1999/EC of the European Parliament and the Council of January 1999, **Establishing a General Framework for Community Activities in favour of Consumers**, OJ L 34/1, 1999.

1.3.3.11. Enerji Arzının Güvenliği İçin Avrupa Stratejisi Oluşturma Çabası

Komisyon Kasım 2000 tarihinde enerji arzının güvenliği konusunda bir Avrupa stratejisi oluşturmak amacıyla Yeşil Kitap yayınlamıştır. Yeşil Kitap AB'nin enerjide dışa bağımlılığının oldukça yüksek düzeyde olduğunu, şayet tedbir alınmasa, bu bağımlılığın 2020 yılında % 70 oranına çıkacağını belirtmiştir.¹⁷²

Bu Yeşil Kitap, AB'nin enerji arzının güvenliği konusunda bir strateji oluştururken, iklim değişikliği ile mücadele etmek, elektrik ve doğal gaz alanında iç pazarı oluşturmak, AB üyesi olmayan ülkelerle ilişkileri güçlendirmek gibi oldukça zor konuları göz önünde tutması gerektiğini vurgulamıştır.¹⁷³

Yeşil Kitaba göre böyle bir strateji, uzun dönemde, tüketicilerin iyi işleyen bir elektrik ve doğal gaz pazarından, kesintisiz bir şekilde, uygun fiyatla elektrik ve doğal gazı satın almasını sağlamayı amaçlamalıdır.

1.4. Dördüncü Dönem: AB'nin Yeni Enerji Politikası

2002 yılında, AB'nin yeni enerji politikası oluşturma çabalarıyla başlayan ve günümüze kadar devam eden gelişmeleri incelediğimiz bu dönemde, hem AB'de hem de dünya'da enerjiyle ilgili baş döndürücü hızda gelişmelerin yaşandığı ve yaşanmakta olduğuna şahit olmaktayız.

Avrupa Komisyonu Enerji Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan 2020 yılında Avrupada enerji konusuna ilişkin bir raporda, her geçen gün gelişen ve değişen AB'nin enerji politikasının yerel, bölgesel ve global düzeyde meydana gelecek gelişmelere karşı hassas olduğu vurgulanmış, Akdeniz, Ortadoğu ve Bağımsız Devletler Topluluğundaki istikrar ve refahın sürdürülmesinin AB enerji sektörüne büyük katkı sağlayacağı belirtilmiştir.¹⁷⁴

Genel olarak enerji güvenliği alanında, AB'nin iç enerji güvenliğinin sağlanmasının dış olaylardan etkilendiği, AB'nin iç enerji güvenliğinin dış boyutlarının olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda, AB'nin üye devletlerin

¹⁷² Commission Green Paper of 29 November 2000, Towards a European strategy for the security of energy supply [COM(2000) 769 final. Not published in the Official Journal. İnternette ulaşmak için, <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l27037.htm>,

¹⁷³ <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l27037.htm>,

¹⁷⁴ Directorate General for Energy (DG XVII), **Energy In Europe European Energy to 2020 A Scenario Approach**, Special Issue–Spring 1996. İnternette ulaşmak için, http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/index_en.htm,

dışından, yani AB dışından gelen enerji güvenlik sorunlarıyla karşılaşması doğaldır.¹⁷⁵

Özel olarak enerji güvenliği alanında, 21. yüzyılın başlarında yaşanan terörist faaliyetler,¹⁷⁶ doğal afetler,¹⁷⁷ ekonomik krizler,¹⁷⁸ savaşlar enerji arzının sürekliliği ve enerji arzının güvenliği konularını gündemin ilk sıralarına oturttu.¹⁷⁹ Uluslararası Enerji Ajansı tüm dünyada enerji talebinin 2030 yılında % 50 oranında artacağını açıklamıştır.¹⁸⁰

İngiltere Başbakanı Tony Blair 26 Ekim 2005 tarihinde Avrupa Parlamentosu'nda yaptığı konuşmada, gelecekte yaşanacak enerji krizlerine karşı birleşik bir cephe oluşturmak için ulusal enerji politikalarının eşgüdümünün sağlanması ve enerji konusunda yeni bir rol üstlenmesi için AB'ye çağrıda bulunmuştur.¹⁸¹ 2005 yılının Aralık ayında yaşanan ve her yıl tekrarlanan Rusya ve Ukrayna arasındaki doğal gaz krizi açık bir biçimde AB'nin petrol ve özellikle doğal gaz konusundaki çaresizliğini bir kez daha göstermiştir.

Bu dönemde AB'nin enerji konusundaki çalışmalarının, Topluluk içerisinde iç pazar temeline dayalı ortak bir enerji politikası belirleme ve dışarıya karşı ise, enerji konularında tek bir ses olarak AB'nin tek vücut olarak hareket etmesini sağlama, küresel ısınma nedeniyle yaşanan iklim değişikliğine karşı çözümler bulma üzerine yoğunlaştığı görülmektedir.

¹⁷⁵ Wyn Rees, "The External Face of Internal Security", **International Relations and the European Union**, Edited By: Christopher Hill and Micheal Smith, Oxford University Press, 2005, s. 206-224.

¹⁷⁶ Amerika Birleşik Devletleri'nde meydana gelen 11 Eylül terörist saldırısı sonrası yaşanan gelişmeler.

¹⁷⁷ 2005 yılının Ağustos ayında yine ABD'de yaşanan Katrina Kasırgası, doğal gaz üretimini, petrol ve doğal gaz taşımacılığını, dünyanın en önemli enerji alanlarından birinde bulunan rafinerileri ve elektrik üretimini vurmuştur. Bu kasırga modern enerji sistemlerinin birbirine sıkı sıkıya bağlı olduklarını, birinde meydana gelecek bir felaketin diğerlerini de etkileyeceğini bir kez daha teyit etmiştir.

¹⁷⁸ Amerika Birleşik Devletlerinde konut kredilerinde yaşanan Mortgage Krizi olarak adlandırılan daha sonra derin bir finansal krize dönüşen ve tüm dünyayı etkisine alan finansal kriz, petrol, doğal gaz, maden fiyatlarının keskin şekilde düşmesine, enerji şirketlerinin borsa değerlerinin azalmasına yol açtı. Bu kriz özellikle Rusya Federasyonu'nda enerjiden büyük gelir elde eden şirketleri derinden etkilemiştir. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Mahfi, Eğilmez, **Küresel Finans Krizi**, Remzi Kitabevi, 2. Basım, Aralık 2008, s. 66.

¹⁷⁹ Leigh Hancher, "The New European Energy Policy Future Challenges – Future Regulatory Frameworks?", **The European Energy Law Report IV**, Editors; Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2007, s. 87-106.

¹⁸⁰ International Energy Agency, World Energy Outlook 2006, s.159. İnternette ulaşmak için, www.iea.org.

¹⁸¹ Tony Blair'ın 26 Ekim 2005 tarihinde Avrupa Parlamentosunda yaptığı konuşmanın tam metni için bkz. <http://www.number10.gov.uk/Page8384>.

Bu dönemde yukarıda belirtilen hedeflerin gerçekleştirilmesi için hukuksal alanda da önemli değişiklikler yapılmıştır. Lizbon Anlaşmasına kadar AB'nin (ortak) enerji politikası hakkında AT Anlaşması da dahil olmak üzere kurucu anlaşma hükümlerinde var olan boşluk devam etmiştir. Ancak, önceden olduğu gibi gerek enerji sektörü ve bu sektörün yönetiminde gerekse Topluluğun enerji sektörüne ilişkin faaliyetlerinin belirlenmesinde, AT Anlaşmasının serbest dolaşıma, rekabete, vergilendirmeye, iç pazara, hukukun uyumlaştırılmasına, ortak ticaret politikasına, tüketicinin korunmasına, trans-Avrupa ağlarına, ekonomik ve sosyal uyuma, araştırma ve kalkınmaya, çevreye, istatistiklere ve dış ilişkilere ilişkin diğer hükümlerinden yararlanılmıştır.¹⁸²

Bu dönemde kabul edilen ve önemi nedeniyle Reform Anlaşması olarak adlandırılan Lizbon Anlaşmasıyla, taşımacılık ve çevre gibi paylaşılmış yetki alanlarından biri olarak ayrı bir maddede düzenlenen enerji konusu anlaşma temeline dayandırılmıştır. Artık AB enerji konusundaki yaptığı düzenlemelerini doğrudan Lizbon Anlaşması'nın enerjiyle ilgili 194. maddesine dayanarak yapabilecektir. Bu düzenleme Kurucu anlaşmaların enerjiyle ilgili diğer maddelerinden yararlanılması önünde bir engel değildir.

1.4.1. Enerji İç Pazarının Oluşturulması Yolundaki Çabalar

Bu dönemde de enerji iç pazarının oluşturulması yolunda önceki dönemlerde başlatılan ve devam eden çabalar kapsamı genişletilerek ve uygulamada görülen eksiklikler de göz önüne alınarak sürdürülmüştür. Aslında AB'de elektrik ve doğal gaz alanında iç pazar oluşturulması fikri bulunmakla birlikte, bu konuda yapılması gerekenler oldukça fazlaydı.

Komisyon 2006 yılında, Avrupa elektrik ve doğal gaz şebekelerinin ve Avrupa çapında tamamen rekabetçi bir enerji pazarının üç yıl içerisinde kurulması amacıyla ilk somut adım olarak birbiriyle uyumlu bir seri önlemin alınmasını önermiştir. Bu konuda daha önce başlatılmış çalışmalara devam edilmesi ve bu çalışmaların birbiriyle bağlantılı ve uyumlu olarak yapılması gereken konular olarak

¹⁸² Eugene D. Cross, Bram Delvaux, Leigh Hancher, Jan Piet Slot, Geert Van, a Calster, and Wim Vandenberghe, **Energy Law in Europe, National, EU, and International Regulation**, Second Edition, Edited By: Martha M. Roggenkamp, Catherine Redgewell, Inguo Del Guayo, Anitte Ronne, Oxford University Press, 2007, Chap.5, Para. 5.18.

belirlenmiştir.¹⁸³

Rekabetçi bir iç enerji pazarının kurulması için öncelikli olarak elektrik ve doğal gaz üretim, iletim ve dağıtım faaliyetlerinin ayrı ayrı şirketler tarafından yapılması, piyasaya hakim durumda olan, tekelci konumundaki mevcut devlet ve özel şirketlerin bölünmesi ya da özelleştirilmesi suretiyle piyasada rekabetin sağlanması gerçekleştirilmelidir.¹⁸⁴

Floransa ve Madrid Oturumları sonucu, üye devletlerde var olan benzer kuruluşlarla birlikte ve uyumlu çalışarak elektrik ve doğal gaz alanında iç pazarın kurulmasını sağlayacak, kurulan bu iç pazarın çalışması için gereken düzenlemeleri yapacak bağımsız bir otoriteye duyulan ihtiyaç nedeniyle Komisyon kararıyla European Regulators Group for Electricity and Gas ERGEG kurulmuştur. AB'nin, özellikle sınır aşan elektrik ve doğal gaz ticaretinde üye devletlerin ulusal düzenleyici otoriteleriyle birlikte çalışan, sınır aşan enerji ticaretinde ortaya çıkan düzenleyici ve teknik sorunları hızlı ve etkin bir şekilde çözen, tüm Avrupa çapında faaliyet gösterecek bir düzenleyici otorite olan ERGEG'in çalışmalarına hız vermesi gereklidir.¹⁸⁵

AB'nin üçüncü olarak tıpkı iletişim alanında olduğu gibi enerji alanında da alınan asgari tedbirlere karşı enerji piyasasının tüm oyuncularını tarafından uyulmasının sağlanması için şeffaflığa daha fazla önem vermesi gereklidir.

Ayrıca tüketicilerin adil olmayan satış fiyatları da dahil olmak üzere piyasa hakkında tam ve etkin bir şekilde bilgi sahibi olmaları yeni Avrupa Tüketici Şartı'nın kabul edilmesi, elektrik ve doğal gaz iç pazarının kurulması, kurulduktan sonra da etkin bir şekilde çalışması için oldukça önemlidir.

Altyapı yatırımları kapsamında, mevcut iletim sisteminin yetersizliği nedeniyle, 2013 yılına kadar koordine edilmiş şebeke planlamasından sorumlu, yeni bir İletim Sistem İşleticileri (Transmission System Operators) yapısının kurulması gereklidir. Bu kapsamda gerek Topluluk mekanizmalarını gerekse Topluluk dışında

¹⁸³ Peter D. Cameron, "Completing the Internal Market in Energy: An Introduction to the New Legislation", **Legal Aspects of EU Energy Regulation: Implementing the New Directives on Electricity and Gas Across Europe**, Edited By: Peter D. Cameron, Oxford University Press, 2005, Chap.7, Para. 7-39

¹⁸⁴ Leigh Hancher, "EU Law and Policy on Vertical and Conglomerate Energy Mergers", **European Energy Law Report III.**, Editors: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2006, s. 29-54.

¹⁸⁵ Peter D. Cameron, **Competition in Energy Markets: Law and Regulation in the European Union**, Second Revised Edition, Oxford University Press, 2007, s. 3.01-3.10.

enerji nakil hatlarını, mevcut petrol ve doğal gaz boru hatlarını, gerekse Nabucco boru hattı projesi gibi önemli projeleri içeren etkinliklerin izlenmesi iç pazarın kurulmasında atılması gereken adımlardır. Komisyon izleme görevinin yapılması amacıyla dört Avrupa koordinatörü atanmasını önermiştir.

Kurulacak olan elektrik ve doğal gaz iç pazarına, yeterli elektrik üretiminin ve doğal gaz arz kapasitesinin garanti edilmesi, iç pazardaki arz ve talep arasında denge kurulması için gerekli izlemeyi yapacak yeni bir Enerji Gözlem Ofisinin kurulmasına gereksinim bulunmaktadır.

1.4.1.1 2003 Tarihli Elektrik Direktifi

Bilindiği üzere, birinci elektrik direktifi sekiz yıllık uzun tartışmalardan sonra 1996 yılının sonlarında kabul edilmiş, Şubat 1997 tarihinde de yürürlüğe girmiş, 39 adet maddesiyle elektrik piyasası için oldukça geniş bir vizyon belirlemiştir.

Birinci direktifin uygulanmasıyla birlikte elektrik piyasasının gelişmesinde önemli bir ilerleme kaydedilmiş, ancak, elektrik pazarlarının açılması, şebekelere girişin örgütlenmesi, elektrik pazarının düzenlenmesi üye devletlere bırakılmıştı. Birinci direktifin söz konusu konuları üye devletlere bırakması, aslında bir dereceye kadar anlaşılabilir bir durumdur. Çünkü, üye devletlerin elektrik piyasaları etkin bir rekabete açıklık bakımından bir uçta daha fazla rekabete açık olanlar, diğer uçta rekabet edemeyecek durumda olanlar şeklinde ciddi farklılıklar göstermektedir.¹⁸⁶

Üye devletlerin elektrik piyasalarının serbestleştirilmesi ve elektrik iç pazarının kurulması için yapılan öneriler ve tartışmalar sonucu birinci elektrik direktifinde değişiklikler yapılması benimsendi. Avrupa Parlamentosu ve Konsey tarafından 26 Haziran 2003 yılında kabul edilen ikinci elektrik direktifi¹⁸⁷ Ağustos 2003 yılında yürürlüğe girmiştir.¹⁸⁸

Direktif, elektrik üretimi ve elektrik tüketimi, bir başka anlatımla hem

¹⁸⁶ Bram M. Delvaux, "Electricity Market Legislation", **Energy Law in Europe National, EU, and International Regulation**, Second Edition, Edited By; Martha M. Roggenkamp, Catherine Redgewell, Inguo Del Guayo, Anitte Ronne, Oxford University Press, 2007, Chap.5, Para. 5.264-5.271.

¹⁸⁷ Directive 2003/54/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 **Concerning Common Rules for the Internal Market in Electricity and Repealing Directive 96/92/EC**, OJ L 176, Para.37-56, 15.7.2003.

¹⁸⁸ Michael Albers, "The New EU Directives on Energy Liberalization from a Competition Point of View", **Legal aspects of EU Energy Regulation: Implementing the New Directives on Electricity and Gas Across Europe**, Edited By: Peter D. Cameron, Oxford University Press, 2005, s. 41-58

elektrik arzı hem de elektrik talebi konularını düzenlemekteydi. Direktifin 3. maddesinde, kamu hizmeti yükümlükleri, 4. maddesi enerji arz ve talebi dengesinin sağlanması, 5. maddesi, sistemin çalışmasıyla ilgili teknik kriterleri, 6. ve 7. maddeleri yeni elektrik kapasitesinin inşa edilmesi konularını düzenlemekteydi. Direktifin 8 ila 12. maddeleri elektrik iletim sisteminin çalışmasına, 13. ila 17. maddeleri ise elektrik dağıtım sisteminin çalışmasına ilişkin düzenlemeler içermektedir.

İkinci elektrik direktifinin 23. maddesi, üye devletlerin elektrik piyasasını düzenleyecek bir bağımsız düzenleyici otoritenin kurulmasını, bu bağımsız otoritenin görevini yerine getirecek asgari yetkilerle donatılmasını gerekli görmektedir.¹⁸⁹

İkinci elektrik direktifinin 24. maddesi, üye devletlerin enerji pazarında, fiziksel veya kişilerin güvenliği, elektrik tesisleri, sistemin bütünlüğünü tehdit eden bir krizin ortaya çıkması durumunda, geçici olarak alınacak tedbirleri düzenlemektedir. Ancak bu tedbirler iç pazarın işleyişini en az etkileyecek nitelikte ve ortaya çıkan krizin gerektirdiği ölçüde olmalı, krizin gerektirdiğinden daha geniş nitelikte tedbirler olmamalıdır. Ayrıca 26. maddesinde, üye devletlerin elektrik alanında karşılaştıkları önemli sorunlar için uygulayabilecekleri istisnalara yer verilmektedir.

Son hükümlerin düzenlendiği 27. ve 28. maddelerde ise, Komisyonun bu direktifin uygulanmasıyla ilgili olarak yaptığı izleme ve incelemeleri içeren, yıllık olarak hazırlayacağı ve Avrupa Parlamentosuna sunacağı rapora ilişkin düzenlemeleri içermektedir.

İkinci Elektrik Direktifi olarak adlandırılan 2003 tarihli direktif, iç pazarın tamamlanması için hem niteliksel hem de niceliksel unsurlar da içeriyordu. Direktif, aşamalı olarak bütün elektrik tüketicilerinin elektriği özgürce seçeceği üreticilerden elde etmesine olanak tanıyordu. Böylece, pazarın serbestleştirilmesiyle ortaya çıkacak rekabetin, elektrik fiyatlarını düşüreceği, elektrik üretimini artıracığı, bundan da bütün AB şirketleri ve tüketicilerinin yararlanılacağı yolunda niceliksel unsurlar içermekteydi. Niteliksel bakımdan, üçüncü tarafların piyasaya girişinin önündeki engellerin asgariye indirilmesi, tekelci konumdaki elektrik şirketlerinin elektriğin üretimi, iletimi ve dağıtım süreçleri göz önünde bulundurularak

¹⁸⁹ Bram M. Delvaux, a.g.e., Chap. 5, Para. 5.264-5.271.

parçalanması, bir asgari elektrik tüketici hakları paketinin kabul edilmesi gibi unsurlar da öngörülmektedir.¹⁹⁰

Bu direktifin hükümleri, sürdürülebilir kalkınma, rekabetçi enerji pazarları ve arz güvenliği olmak üzere AB enerji politikasının üç temel amacının gerçekleşmesi için, elektrik alanında ayrımcılık yapılmadan direktifin hükümleriyle uyumlu bir şekilde elektrik üreticilerinin rekabetçi, güvenli ve çevresel açıdan sürdürülebilir bir elektrik pazarı içinde çalışmalarını sağlamaktadır.

Direktif üye devletlere özellikle enerji arz güvenliğini de kapsayacak şekilde enerji güvenliği, enerji piyasasını düzenleme, enerji kalitesi ve fiyatlar, gerek elektrik üretimi gerekse tüketimi aşamasında çevrenin korunması, enerji etkinliği ve iklim değişikliğinin önlenmesi, elektrik üreticileri hakkında, açık bir biçimde tanımlanmış, şeffaf, ayrımcı olmayan, doğrulanabilir kamu hizmeti yükümlülüklerini uygulayabilmelerine imkan tanımaktadır. Bunun gerçekleşmesi için üye devletlerin uzun dönemli planlar yapmasına izin verilmiştir. Ancak bu uzun dönemli planları yaparken üye devletler Direktifin düzenlemelerini göz önüne almak zorundadırlar.¹⁹¹

2003 tarihli ikinci elektrik direktifi nihai amacı bütünleştirilmiş bir elektrik pazarının oluşturulması ve elektrik piyasasında rekabet suistimallerini önlemektir. Elektrik iç pazarının oluşturulması için bir çerçeve oluşturmakla birlikte, bu konuda elektrik kullanan sanayinin ve vatandaşların yani elektrik tüketicilerinin açık bir elektrik pazarından faydalanması için atılması gereken birçok adım daha bulunmaktadır.

Bu konuda üye devletlerin ulusal elektrik piyasaları arasındaki bütünleşme boşluğu, sınır aşan elektrik ticaretinde rekabetin yetersizliği, birçok üye devletin bu direktifi uygulamada gecikmesi önemli eksiklikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eksiklikleri gidermek için Topluluk düzeyinde yeni düzenlemeler yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak elektrik iç pazarının oluşması için üye devletler sadece bu direktifin yazılı kurallarını uygulamakla yetinmemeliler, aynı zamanda bu direktifin özünü de uygulamalıdır.¹⁹²

Direktifi uygulamada üye devletler istekli de olsa üye devletler arasındaki

¹⁹⁰ Delvaux M. Bram, a.g.e., Para. 5.264-5.271.

¹⁹¹ Gunther Kühne, and Julia Brand-Türkoğlu, "The Implementation of the 2003 Electricity and Gas Directives and Some Ramifications in Germany Energy Law", **The European Energy Law Report IV**, Belgium, Intersentia Publishers, 2007, s. 241-264.

¹⁹² Delvaux M. Bram, a.g.e., Chap 5, Para. 5.264-5.271.

sınır aşan elektrik ticaretinde karşılaşılan bir başka sorun da fiziksel olarak elektriğin değişiminde ekonomik ve organizasyon alanında sıkıntılar yaşanmaktadır. Üstelik bu sıkıntılara elektrik üreticilerinin kendi ürettikleri elektriği sınırları gözetmeksizin kendi tüketicilerine ulaştırmak için şebekelerin kullanımı sırasında yaşadığı sorunlar da eklenince konu daha önemli hale gelmektedir. Buna elektrik ticaretinde üye devletler arasında fiyatlandırma ve elverişli bağlantı kapasitelerinin kullanılması konusunda var olan farklılıkların da eklenince, elektrik iç pazarının kurulması için üye devletlerin sadece direktifi uygulamada istekli olmaları tek başına yeterli olmamaktadır.

Bütün bunlar sınır aşan elektrik ticaretine ilişkin kuralların Topluluk düzeyinde belirlenmesini zorunlu kılmıştır. 1998'de Floransa Forumu ile birlikte Topluluğun tüm bu konularda uyumlaştırılmış bir çerçeve düzenleme yapması konusunda öneriler yapılmış ve raporlar¹⁹³ yayınlanmıştır. En sonunda Komisyon konuyu bir tüzük ile düzenlemenin gerekli olduğunu açıklamış ve elektrik tüzüğünün¹⁹⁴ kabul etmesiyle yapılan çalışmalar sonuçlanmıştır.¹⁹⁵

1.4.1.2. 1228/2003/EC Sayılı Elektrik Tüzüğü

Elektrik alanında yapılan düzenlemeler ve bu düzenlemelerin uygulanmasına rağmen, AB'de elektrik piyasasında, üye devletler arasındaki sınır aşan elektrik ticaretinde fiziksel olarak elektriğin aktarılması esnasında ekonomik ve organizasyon alanında ortaya çıkan sorunlar, elektrik üreticilerinin kendi ürettikleri elektriği ülke sınırlarını gözetmeksizin kendi tüketicilerine ulaştırmak için şebekelerin kullandıkları sırada yaşanan sorunlar, üye devletler arasında elektriğin fiyatlandırılması ve elektrik aktarımı için elverişli bağlantı kapasitelerinin kullanılması konusunda var olan farklılıklar elektrik iç pazarının oluşturulmasının önündeki ciddi engellerdir.

Bu sorunların giderilmesi için Komisyon tarafından yapılan öneri üzerine

¹⁹³ Report issued by the European Parliament's Committee on Industry, External Trade, Research and Energy on the proposal for a European Parliament and the Council regulation **on conditions for access to the network for cross-border exchanges in electricity**, amending COM (2001) 125- C 5-0184.

¹⁹⁴ Regulation (EC) No 1228/2003 of the European Parliament and the the Council of 26 June 2003, **on conditions for access to the network for cross-border exchanges in electricity**, OJ L 176/1, 15.7.2003.

¹⁹⁵ Bram M. Delvaux, a.g.e., Chap. 5, Para. 5.311.

Avrupa Parlamentosu ve Konsey tarafından, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitenin görüşünü aldıktan ve Bölgeler Komitesine danışıldıktan sonra Anlaşmanın 95. maddesinde düzenlenen iç pazarın kuruluşu ve işleyişiyle ilgili üye devletlerin düzenlemelerini yakınlaştırma kapsamında AT Anlaşmasının 251. (eski madde 189b) maddesinde düzenlenen prosedür uyarınca, 23 Haziran 2003 tarihinde, Elektrik Tüzüğünü kabul edilmiştir.¹⁹⁶

AB’de sınır aşan elektrik ticaretiyle ilgili olarak bir takım ortak kurallar getirilmiştir. Bu ortak kurallar elektrik fiyatlarının ya da tarifelerinin belirlenmesi, üye devletler arasında elektrik iletimi ve dağıtım konusunda elverişli şebekelerin kullanılması, elektrik sektöründe yer alan aktörlerin ulusal elektrik iletim sistemine erişimlerinin sağlanması, kıtlık yönetiminde (congestion management) ulusal ve bölgesel farklılıkların göz önüne alınması konularını içermektedir.

1.4.1.3. 2003 Tarihli Doğal Gaz Direktifi

Dördüncü dönemde AB’de doğal gaz alanında yapılan en önemli düzenleme daha önce kabul edilen 98/308 EC sayılı doğal gaz direktifini değiştiren doğal gaz iç pazarının oluşturulmasıyla ilgili ortak kuralları belirleyen 2003 tarihli doğal gaz direktifidir.¹⁹⁷

AB’de ve üye devletlerde doğal gaz piyasasının liberalleştirilmesi ve doğal gaz iç pazarının kurulması konusundaki gelişmeler elektrik piyasasının liberalleştirilmesi ve elektrik iç pazarının oluşturulmasıyla ilgili çalışmalarla paralel bir seyir izlemektedir.¹⁹⁸

Doğal gaz piyasalarının serbestleştirilmesi fikri, ilk kez 1992 yılında gündeme getirilmesine rağmen, o tarihten 1996 tarihli elektrik direktifi model alınarak oluşturulan birinci doğal gaz direktifinin kabul edildiği 22 Haziran 1988 tarihine kadar, bu konuda çok büyük bir ilerleme kaydedilmiştir.

Daha öncede belirtildiği üzere, birinci doğal gaz direktifi Topluluk düzeyinde doğal gazın üretimi, iletimi ve dağıtım konularında, özellikle piyasaya giriş, doğal

¹⁹⁶ Regulation (EC) 1228/2003 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003, **on conditions for access to the network for cross-border exchanges in electricity**, OJ L 176/1, 15.7.2003.

¹⁹⁷ Directive 2003/55/EC, Official Journal of the European Union, L 176/57.

¹⁹⁸ Gunther Kühne, and Julia Brand-Türkoğlu, “The Implementation of the 2003 Electricity and Gas Directives and Some Ramifications in Germany Energy Law”, **The European Energy Law Report IV**, Belgium, Intersentia Publishers, 2007. s. 241-264.

gazın üretimi, iletimi ve dağıtımının örgütlenmesi, sıvılaştırılmış petrol gazını (Liquefied Petroleum Gas – LPG) da içine alacak şekilde doğal gaz sektörünün işleyişi hususlarında ortak kurallar getirmiştir.

Bu direktifin uygulanması doğal gaz alanında bir iç pazarın oluşturulması için oldukça önemli bir adım olmakla birlikte, tam rekabetçi ve iyi işleyen bir doğal gaz iç pazarı için şebekeye erişimin sağlanması, doğal gazın depolanması imkanlarının geliştirilmesi, üye devletler arasındaki fiyatlandırma farklılıklarından kaynaklanan sorunların giderilmesi, doğal gaz sistemlerinin karşılıklı işleyişinin sağlanması, üye devletlerin doğal gaz piyasalarının açıklık düzeylerindeki farklılıkların azaltılması gibi atılması gereken daha çok adım vardır.¹⁹⁹

Atılacak bu adımların belirlenmesi amacıyla birinci doğal gaz direktifinde değişiklikler yapılması için Topluluk kurumları arasında tartışmalar yapılmıştır. Komisyonun elektrik ve doğal gaz piyasalarının tek bir direktifle düzenlenmesi yolundaki önerisi, Avrupa Parlamentosu tarafından her iki piyasanın da farklı özellikleri nedeniyle kabul edilmemiş ve iki ayrı direktif hazırlanması gerektiği ifade edilmiştir. Konsey, AT Anlaşmasının 251. maddesinde²⁰⁰ düzenlenen şekliyle söz konusu alanda ortak kuralların belirlenmesi için ortak tutum²⁰¹ benimsemiştir.

Genel olarak direktif doğal gazın üretimi, iletimi, dağıtımını ve depolanmasıyla ilgili ortak kuralları belirlemektedir. Doğal gaz direktifi doğal gaz piyasasının elektrik piyasasından farklı özelliklerini de göz önüne alarak elektrik direktifi ile benzer, üçüncü tarafların piyasaya girişi, üretim, iletim ve dağıtım yapan şirketlerin ayrılması, tüketici haklarının korunması, bağımsız düzenleyici otoritelerin oluşturulması gibi niteliksel ve doğal gaz tüketicilerinin doğal gazı istedikleri üreticiden almada serbest olmaları gibi niceliksel unsurları düzenlemektedir.

¹⁹⁹ Bram M. Delvaux, a.g.e., Chap. 5, Para. 5.336.

²⁰⁰ Avrupa Topluluğu Anlaşması 251. maddesi, Anlaşmada bu maddeye göre karara bağlanması gereken bir tasarruf için aşağıdaki usulün uygulanacağını; Komisyon'un Avrupa Parlamentosu'na ve Konsey'e bir öneri sunacağı, Konsey'in Avrupa Parlamentosu'nun görüşünü aldıktan sonra ağırlıklı çoğunlukla; eğer Avrupa Parlamentosunun görüşünde yer alan bütün değişiklikleri onaylarsa, önerilen tasarrufu değişik haliyle kabul edebileceği, Avrupa Parlamentosu herhangi bir değişiklik önermese, önerilen tasarrufu kabul edebileceği, aksi halde ortak bir tutum belirleyeceği ve bunu Avrupa Parlamentosuna sunacağı, Konseyin kendi ortak tutumunu belirlemesine yol açan sebepleri tam olarak Avrupa Parlamentosuna bildireceği..." düzenlenmektedir.

²⁰¹ Common Position, No 672003 adopted by the Council, acting in accordance with the procedure referred to in Art 251 of the Treaty establishing the European Community.

1.4.1.4. Doğal Gaz Tüzüğü

Avrupa Parlamentosu ve Konsey tarafından 28 Eylül 2005 tarihli doğal gaz iletim şebekelerine erişimin şartlarını düzenleyen 1775/2005/EC sayılı doğal gaz tüzüğüdür.²⁰² Doğal gaz direktifi doğal gaz iç pazarını kurulması konusunda oldukça önemli düzenlemeler getirmiştir. Ancak, bu direktife rağmen, sınır aşan gaz ticaretinin önünde yar alan engellerin kaldırılması suretiyle doğal gaz iç pazarının tamamlanması amacıyla yapısal ve düzenleyici değişiklikler yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu yapısal ve düzenleyici değişikliklerin yanı sıra üçüncü tarafların doğal gaz piyasasına girişi, şebekelerin doğal gaz ticaretine tahsis edilmesi, doğal gaz ticaretinde şeffaflık, kıtlık yönetimine ilişkin teknik kuralların belirlenmesi de gerekli olmuştur. İşte doğal gaz tüzüğü belirtilen tüm bu ihtiyaçları karşılamak amacıyla kabul edilmiştir.²⁰³

1.4.1.5. Doğal Gaz İletim Şebekelerine Erişim Tüzüğü

Avrupa Doğal Gaz Düzenleyici Oturumu olarak adlandırılan Madrid Oturumu'nun Şubat 2002 yılında yapılan beşinci toplantısında, doğal gaz piyasasına üçüncü tarafların katılımı konusunda bağlayıcı olmayan bir kılavuz²⁰⁴ hazırlanması konusunda anlaşmaya varıldı. Bu ilk kılavuz doğal gaz piyasasında yer alan, doğal gaz iletim sistem işleticileri, şebeke kullanıcıları, düzenleyici otoritelerden oluşan aktörlerin görevlerini ve sorumluluklarını açıklığa kavuşturmuştur.

Birinci kılavuzda önemli eksiklikler bulunmaktadır. Bu eksiklikler 2002 yılının Eylül ayında yapılan altıncı toplantıda, Komisyonun üye devletlerin doğal gaz piyasaları arasında önemli düzeyde uyum boşluğu bulunduğu, bu uyum farklılıklarının ciddi düzeyde belirsizliklere yol açtığı yolunda hazırladığı bir raporla belirtilmiştir.

2003 yılının Eylül ayında yapılan yedinci toplantıda doğal gaz sistemlerine erişim şartları hariç, diğer alanlarda Kılavuzda belirlenen hususlara uyum konusunda, genel olarak tüm Toplulukta önemli ilerlemeler kaydedildiği, özellikle doğal gaz

²⁰² Regulation (EC), No 1775/2005 of the European Parliament and the Council of 28 September 2005, **on conditions for access to the natural gas transmission networks**, OJ L 289/1-13, 3.1.2005.

²⁰³ Bram M. Delvaux, a.g.e., Chap., 5 Para. 5.336.

²⁰⁴ http://ec.europa.eu/energy/gas_electricity/forum_gas_madrid_en.htm. Conclusions of the 5 th meeting of the European Gas Regulatory Forum, Madrid 7-8 February 2002 (including agreed "Guidelines for Good Practice").

alanında güçlü yetkilerle donatılmış düzenleyici otoriteleri olan üye devletlerde bu uyumun daha ileri düzeyde olduğu açıklanmıştır.²⁰⁵

Bütün bu çalışmaların sonunda Kılavuzda yer alan kuralların AB doğal gaz iç piyasasında bütün doğal gaz iletim sistem işleticileri tarafından tamamen uygulanmasını garanti altına almak amacıyla doğal gaz iletim şebekelerine erişim şartları hakkında bir tüzük hazırlanmasının gerekli olduğu sonucuna varılmıştır. Söz konusu tüzük, 28 Eylül 2005 tarihinde kabul edilerek aynı yılın Kasım ayında yürürlüğe girmiştir.

Bu Tüzüğün, AB’de doğal gaz iç pazarına yaptığı katkı konusunda belirsizlikler bulunmasına rağmen, yine de doğal gaz piyasasına üçüncü tarafların erişimi konusunda üye devletlerde ulusal düzeyde yapılan ayrımcılığın önlenmesi, söz konusu piyasada rekabetin sağlanması böylece doğal gaz iç pazarının tamamlanması sürecine bir ölçüde katkıda bulunduğu belirtilmektedir.²⁰⁶

1.4.1.6. Yeni ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarına İlişkin Düzenlemeler

Dördüncü dönemde ilk düzenleme olarak yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretilmesinin teşvik edilmesi için bir çerçeve düzenleme olan 27 Eylül 2001 tarihli 2001/77/EC sayılı Direktif kabul edilmiştir.²⁰⁷

Bu direktifin ardından elektrik üretiminin biyoyakıtlardan elde edilmesinin teşvik edilmesi amacıyla, 27 Mayıs 2003 tarihinde 2003/30/EC sayılı direktif kabul edilmiştir.²⁰⁸ Böylece bu direktifle AB’de biyoyakıtların üretilmesinde ve kullanılmasında bir artış sağlanması, toplam yakıtlar içerisinde biyoyakıtların pazar payının 2005 yılı sonu itibarıyla % 2’ye, 2010 sonu itibarıyla % 5.75’e çıkarılması amaçlanmıştır. 2006 yılında Avrupa Komisyonu biyoyakıt sektörü için oldukça kapsamlı bir strateji yayınlanmıştır. Yine, bu kapsamda Komisyon biyoyakıtlarda yakıt kalitesinin araştırılması için mevcut mevzuatta gerekli değişiklikleri sağlamak amacıyla önerilerde bulunmuştur. Bu Direktif, enerji iç pazarının oluşturulması ve

²⁰⁵ Bram M. Delvaux, a.g.e., Chap 5, Para. 5.363-369.

²⁰⁶ Bram M. Delvaux, “The Gas Transmission Regulation 1775/2005 Has a Genius Been Born”, **The European Energy Law Report IV**, Editors: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2007, s. 135-169.

²⁰⁷ Directive 2001/77/EC of the European Parliament and of the Council of 27 September 2001, **on the promotion of electricity produced from renewable energy sources in the internal electricity market** (2001) OJ L 283/33.

²⁰⁸ Directive 2003/30/EC of the European Parliament and of the Council of 27 May 2003, **on the promotion of biofuels or other renewable fuels for transport** (2003) OJ L 123/42.

enerji etkinliği ile ilgili diğer direktiflerle yakından ilgilidir.

1996 tarihli elektrik direktifi yenilenebilir enerji üretimine dolaylı olarak atıf yapmıştır. Komisyon, daha önce % 8 olarak belirlenen toplam enerji talebinin yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilen enerjiden karşılanması konusundaki hedefini, 2010 yılı sonu itibarıyla % 12 olarak revize etmiştir.

Komisyon tarafından, 10 Ocak 2007 tarihinde, 21. yüzyılda AB’de yenilenebilir enerji konusunda yapılması gerekenleri, hedefleri gösteren bir yol haritası yayınlamış, toplam enerji içerisinde yenilenebilir enerjinin payının artırılması, 2020 yılında toplam enerji tüketiminin % 20’sinin yenilenebilir enerjiden karşılanması ana hedef olarak belirlenmiştir.²⁰⁹

1.4.1.7. Enerji şirketlerinin Parçalanması veya Özelleştirilmesi

Enerji iç pazarının oluşturulması konusunda daha önce İç Pazar İncelemesi ve Sektörel Soruşturmalar başlıklı bir çalışma hazırlanmıştır. Bu çalışma, enerji piyasasında ayrımcılık tehlikesinin, enerji üretimi ve satışında olduğu kadar, enerji ağlarının denetimi, ulusal enerji piyasalarının korunması ve enerji sektöründe rekabetin önlenmesi konularında yapılan suistimallerin önlenmesi hususlarının altını çizmiştir.²¹⁰

Bu çalışmada ulusal düzeyde dikey olarak birleşen enerji şirketlerinin pazarda daha çok şebeke kurarak rekabeti artırmak yoluyla daha düşük fiyatların oluşmasına yol açmak yerine, pazarda var olan hakim konumlarını sürdürmeyi tercih ettikleri belirtilmiştir. Bunun önlenmesi için enerji üretimi, iletimi ve dağıtımının farklı şirketler tarafından yapılmasının, her üç faaliyeti de yürüten mevcut şirketlerin parçalara ayrılarak satılmasının, şayet bu şirketler kamu şirketiye özelleştirilmesinin gerekli olduğu vurgulanmıştır. şirketlerin parçalanamaması veya özelleştirilememesi halinde üretim, iletim ve dağıtım faaliyetlerinin aynı şirkete ait de olsa ayrı ayrı tüzekşişiler tarafından yürütülmesinin iç pazarın kurulması için önemli olduğu ifade edilmiştir.

²⁰⁹ Commission Communication of 10 January 2007, **Renewable Energy Road Map, Renewable Energies in the 21st Century, Building a More Sustainable Future**, COM (2006) 848 Final - Not Published in the Official Journal.

²¹⁰ Leigh Hancher, “EU Law and Policy on Vertical and Conglomerate Energy Mergers”, **European Energy Law Report III.**, Editors: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2006, s. 87-106.

1.4.2. Avrupa Birliği’nde Enerji Alanında Etkili Dzenleme İhtiyacı ve Bu Konuda Oluşturulan Kurumlar

Enerji konusunda önemli risklerden bir tanesi düzenleyici risk olarak adlandırılan risktir. Günümüz teknolojik ve bilimsel birikimi riskin tespiti ve ölçülmesinde ileri bir aşama kaydetmiştir. Ancak, belirsizlik, geleceği görememe riski etkileyen en önemli etkidir. Enerji alanında yatırım yapacaklar kendilerine uygulanacak, enerji sektörünü düzenleyen kuralları önceden bilmelidirler. Bu konuda var olan belirsizlik ve düzenleyici risk enerji alt yapı yatırımlarında, enerji üretiminde kendini gösteren ve gelecekte yapılacak yatırımları caydırıcı etkiye sahip olan önemli bir risktir.

Üretimden kullanımına kadar çok büyük paraların harcandığı enerji sektöründe faaliyet gösterenlerin kendilerine uygulanacak kuralları önceden açık ve anlaşılır şekilde bilmeleri gerekmektedir.²¹¹ Enerji sektöründe kuralları belirleyecek, kurallara uyulup uyulmadığını denetleyecek, kurallara uyulmaması halinde gerektiğinde yaptırım uygulayacak bir otoriteye ihtiyaç duyulmaktadır.²¹²

Enerji sektöründe etkili bir düzenlemenin yapılması, her şeyden önce etkili bir örgütlenmeyle yakından ilgilidir. AB üyesi devletlerde enerji alanında bağımsız, düzenleyici otoriteler vardır. AB’de enerji iç pazarının geliştirilmesinin teşvik edilmesi görevi verilen ulusal düzenleyici otoritelerin güçleri ve bağımsızlıkları çok çeşitlilik göstermektedir.²¹³ Bu otoritelerin hem ulusal enerji pazarının hem de AB enerji iç pazarının gelişimi için en yüksek düzeyde uyumlaştırılmış bir yapıya sahip olmaları gereklidir.

İşte 1998 ve 1999 yıllarında yapılan sırasıyla Floransa ve Madrid Oturumları AB’de elektrik ve doğal gaz alanında düzenleyici bir otoriteye duyulan gereksinimi ortaya çıkarmıştır.

1.4.2.1. Elektrik ve Doğal Gaz için Avrupa Dzenleyiciler Grubu

Bilindiği üzere çerçeve nitelikte bir düzenleme olan 1996 tarihli elektrik ve

²¹¹ Barry Barton, “The Theoretical Context of Regulation”, **Regulating Energy and Natural Resources**, Edited By; Barry Barton, Lila K. Barrera – Hernandez, Alastair R. Lucas, and Anita Ronne, International Bar Association, Oxford Univesity Press, 2006, s. 11-33.

²¹² Barry Barton, Lila K., Barrera–Hernandez, Alastair R. Lucas, and Anita Ronne, “Intruduction”, **Regulating Energy and Natural Resources**, Edited By: Barry Barton, Lila K. Barrera–Hernandez, Alastair R. Lucas, and Anita Ronne, Oxford Univesity Press, 2006, s. 11.

²¹³ Leigh Hancher, a.g.e., s. 87-106.

1998 tarihli gaz direktifleri, direktifte yer alan hükümlerin uygulanmasında ve gerekli kurumsal yapının oluşturulmasında üye devletlere özgürlük tanımıştır. Zaten Topluluk hukukunda direktifler öngörülen amaç açısından bağlayıcı, bu amaca ulaşmak için gerekli yöntemler konusunda üye devletleri serbest bırakan düzenlemelerdir. Ancak, zamanla üye devletler tarafından kabul edilen farklı kurumsal yaklaşımlar direktifte öngörülen amaçların etkili ve uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmesine engel olmuştur. Buna, bir de Doğu ve Batı Avrupa enerji sektörleri arasındaki önemli yapısal farklar eklenince durum daha kritik hale gelmiştir.²¹⁴

Yukarda değinildiği üzere, elektrik ve doğal gaz piyasalarının uyumlu ve işbirliği içerisinde çalışmalarını için bu piyasaları düzenleyecek bir otoriteye olan ihtiyaç, Floransa Elektrik Düzenleyici Oturumu ve ardından yapılan Madrid Gaz Düzenleyici Oturumunda ifade edilmiştir. 2003 tarihinde kabul edilen elektrik²¹⁵ ve doğal gaz²¹⁶ direktifleri üye devletler üzerinde oldukça sıkı kurallar getirdiği halde, sektörel çıkarlardan etkilenmeden, bağımsız olarak çalışacak ve direktiflerin uygulanmasını sağlayacak, elektrik ve doğal gaz piyasalarını düzenleyecek bir veya daha fazla düzenleyici kuruma gereksinim duyulmuştur.²¹⁷

Yapılan bu çalışmaların sonucunda, Avrupa Komisyonu tarafından, enerji konularında bir danışma grubu olarak Komisyona yardımcı olmak amacıyla, Komisyonun 11 Kasım 2003 tarih ve 2003/796/EC sayılı kararıyla²¹⁸ Elektrik ve Doğal Gaz için Avrupa Düzenleyiciler Gurubu (*European Regulators Group for Electricity and Gas* – kurulmuştur. ERGEG üye devletlerin ulusal bağımsız enerji düzenleyici makamlarından oluşan bir kurumdur.²¹⁹ ERGEG, enerji iç pazarının

²¹⁴ Anita Ronne, “Alternative approaches to regulatory agency structures and powers : Eastern and Western Europe”, **Journal of Energy & Natural Resources Law**, International Bar Association, 1997, vol. 15, issue 1, s. 41-50.

²¹⁵ Electricity Directive, 2003/54 OJ L 176/37, 2003. Bu direktifin 10 fıkradan oluşan 23. maddesinde, ayrıntılı olarak elektrik alanındaki düzenleyici otorite hakkında hükümlere yer verilmiştir.

²¹⁶ Directive 2003/55 EC of The European Parliament and of the Council of 26 June 2003, concerning common Rules for the Internal Market in Natural Gas and Repealing Directive 98/30/EC, OJ L 176/57, 15.7.2003.

²¹⁷ Leigh Hancher, “The New European Energy Policy Future Challenges – Future Regulatory Frameworks?”, **The European Energy Law Report IV**, Editors; Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2007, s. 87-106.

²¹⁸ European Commission Decision of 11 November 2003, **on establishing European Regulators Group for Electricity and Gas**, 2003/796/EC, OJ L 296/34.

²¹⁹ Leigh Hancher, and Inigo del Guayo, “The European Electricity and Gas Regulatory Forums”, **Regulating Energy and Natural Resources**, Edited By; Barry Barton, Lila K. Barrera – Hernandez, Alastair R. Lucas, and Anita Ronne, International Bar Association, Oxford Univesity Press, 2006, s. 243-260.

tamamlanmasını kolaylaştırmak için, gerekli olan işbirliğinin ve koordinasyonun daha resmi bir ortamda yürütülmesi amacıyla kurulmuştur. ERGEG ulusal enerji düzenleyici otoritelerine şeffaf bir platformda çalışma ve aralarındaki işbirliğini artırma imkanı sağlamaktadır. Özellikle elektrik ve doğal gaz alanında yapılacak düzenlemelerin taslaklarını oluşturarak Komisyona yardımcı olmakta, üye devletlerin tümünde enerji konusunda, özellikle elektrik ve doğal gaz konusunda tutarlı bir uygulamanın sağlanması için çalışmaktadır.²²⁰

Başlangıçta bir danışma organı olarak kurulan ERGEG, bugün üye devletlerin ulusal düzenleyici otoriteleri ve şebeke işleticileri, elektrik santralleri ve üreticileri gibi, belli piyasa oyuncularıyla yüz yüze çalışmalar yapan, bağlayıcı düzenleyici güçleri olan, elektrik ve doğal gaz ticaretinde sınır aşan sorunlarla ilgili teknik konular ve mekanizmaları kesin olarak tanımlayan, dolayısıyla danışma organının ötesinde bir kuruma dönüşmüştür.²²¹

Bir Avrupa düzenleyici kurumu olarak ERGEG, üye devletler arasındaki elektrik ve doğal gaz ticaretinde ortaya çıkan ve düzenleyici ve teknik nitelikteki sorunlar hakkında çözümler üretebilen, hızlı ve etkin bir şekilde teknik ve düzenleyici alanda uyumlaştırma yapan, tek başına kararlar alabilen yetkili bir kurum olarak çalışmalarına devam etmektedir. Enerji alanında sahip olduğu yetkilere rağmen, Komisyon, Topluluk düzeyinde bağımsız düzenleyici şebekelerin kurulmasını engelleyen anayasal sınırlamalara değinmeksizin, enerji alanındaki düzenleyici otoriteyi teknik bir organ olarak değerlendirmektedir.²²²

1.4.2.2. Avrupa Enerji Düzenleyiciler Konseyi

Günümüzde enerji alanında Avrupa'da her ülke ulusal düzeyde bir bağımsız enerji düzenleme kurumuna sahiptir. İşte, 2000 yılında üye devletlerin bağımsız düzenleyici otoriteleri biraraya gelerek, kendi girişimleriyle, kâr amacı taşımayan, gönüllü işbirliği esasına dayalı olarak çalışan Avrupa Enerji Düzenleyiciler Konseyi (*Council of European Energy Regulators*)'ni bir dernek olarak kurdular.

²²⁰ Saskia Lavrijssen, Maartje De Witse, "The European Energy Regulators Group A Panacea For Good Governance", **The European Energy Law Report II**, Editors: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2005, s. 99-115.

²²¹ Peter D. Cameron, "The Internal Market in Energy: Harnessing the New Regulatory Regime", **European Law Review**, vol. 30, issue 5, s. 631-648.

²²² Leigh Hancher, "The New European Energy Policy Future Challenges – Future Regulatory Frameworks?", **The European Energy Law Report IV**, Editors: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2007, s. 87-106.

Kısaca CEER, AB üyesi devletlerin enerji alanındaki düzenleyici otoriteleri tarafından kurulan ve finanse edilen bir kurum olarak, enerji konusunda Komisyonun danışma organı olarak çalışan ERGEG'e çalışmalarında yardımcı olmaktadır. Başka bir ifadeyle CEER, ERGEG'in danışma organı olarak çalışmaktadır. ERGEG tarafından yapılan çalışmaların ön hazırlığını yapmakta, ona çalışmalarında yardımcı olmaktadır.

CEER'de, ERGEG gibi AB'de elektrik ve doğal gaz alanında rekabetçi, etkili, sürdürülebilir ve tek bir pazarın oluşturulması amaçlarını gerçekleştirmek için çalışmaktadır. Yine ERGEG ile benzer bir teşkilat yapısı ve aynı yönetim kuruluna sahiptir. Üye devletlerin ulusal enerji düzenleyici otoritelerinin başkanlarından oluşan ERGEG'in genel kurulu, aynı zamanda CEER'in de genel kuruludur. ERGEG'in genel sekreterliği aynı zamanda CEER'in sekreteryaya hizmetini de yürütmektedir. İki arasındaki en önemli fark; ERGEG Komisyonun danışma organı olarak daha belirgin konularda çalışırken, CEER, ERGEG'in danışma organı olarak uluslararası düzenleyici kuruluşlar arasındaki işbirliği, enerji arz güvenliği gibi daha geniş kapsamlı konuları ele almaktadır.

2009 yılı itibarıyla, hem CEER'in hem de ERGEG'in çalışmalarını yürüten, elektrik, doğal gaz, müşteriler, enerji paketi, finansal hizmet, bölgesel girişim, enerji topluluğu ve uluslararası strateji konularında olmak üzere toplam sekiz adet çalışma grubu bulunmaktadır.

1.4.2.3. Enerji Düzenleyicileri İşbirliği Ajansı

Komisyon 19 Eylül 2007 tarihinde enerji konusunda görev yapacak Enerji Düzenleyicileri İşbirliği Ajansı (*The Agency for The Cooperation of Energy Regulators – ACER*)'nin kurulması konusunda Konsey'e öneride bulunmuştur. Bu Ajans üye devletlerin enerji düzenleyici otoritelerinin faaliyetlerini gözden geçirecek, enerji pazarının düzenlenmesi hususlarında danışma görevi üstlenecek, iletim sistem işletmecileri arasındaki işbirliğini sağlayacak kuralları oluşturacaktır. Ayrıca Ajansın oluşturulacak kuralları ihlal eden ulusal düzenleyici otoritelerin kararları hakkında bilgi verme yükümlülüğü de olacaktır.²²³ Ajansın kurulmasına ilişkin olarak Avrupa Parlamentosu, Bölgeler Komitesi, Ekonomik ve Sosyal Komite kendi görüşlerini

²²³ Kurulmakta olan Enerji Düzenleyicileri İşbirliği Ajansı ve bu Ajansın yapacağı çalışmalar hakkında daha fazla bilgi için, bkz. Gottschal, Erik, "The Role of an Energy Agency in Regulating Internal Energy Market: Cross Border Regulation Across The Line", **European Energy Law Report VI**, Edited By: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2009, s. 51-59.

açıklamış,²²⁴ Konsey ortak tutumunu belirlemiş, Komisyon 12 Ocak 2009 tarihinde, Konseyin ortak tutumu hakkında bildirisini yayınlamıştır.²²⁵

Henüz kuruluş aşamasında olan Enerji Düzenleyicileri İşbirliği Ajansı iç pazarın işlemleriyle ilgili teknik konuların yanı sıra, üye devletlerin enerji düzenleyici otoriteleri arasında işbirliğinin sağlanması, iletim sistem işletmecilerinin uyacağı kuralların oluşturulması ve bu kuralların ihlal edilmesinin önlenmesi hususlarında çalışacaktır. Komisyonun söz konusu alanlarda gerekli düzenlemeleri yapması için danışmalık görevini üstlenecektir.²²⁶

Ajans şeffalık içerisinde çalışacak, kamuoyuna ve pazardaki aktörlere düzenli bilgi sunacaktır. Aynı zamanda elektrik ve doğal gaz iç pazarının işleyişiyle ve tüketicilerle ilgili her yıl bir rapor yayınlayacaktır.

1.4.2.4. Avrupa İletim Sistem İşletmecileri

Avrupa İletim Sistem İşletmecileri²²⁷ (*European Transmission System Operators - ETSO*) yüksek voltajlı elektrik şebekleri üzerinde elektrik gücünün iletimiyle sorumludurlar. Bunlar, sistem kullanıcılarının²²⁸ sistemden yararlanması için çalışırlar. Bir başka anlatımla, elektrik piyasasında faaliyet gösteren, elektrik üreticilerinin, elektrik ticareti yapanların, elektrik arz edenlerin, elektriği dağıtanların ve doğrudan tüketicilerle bağlantılı şirketlerin kablo şebekesine ulaşımını sağlarlar.

İletim Sistem İşletmecileri (TSO) enerji arzı güvenliğinin sağlanması, sistemin sürdürülmesi ve güvenli işletilmesi hususlarını güvence altına almaktadırlar. Hatta, diğer enerji piyasası oyuncularından bağımsız olan AB İletim Sistem İşletmecileri bazı üye devletlerde şebeke alt yapılarının geliştirilmesi görevini de

²²⁴ Draft European Parliament Legislative Resolution on the Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council, **establishing an Agency for the Cooperation of Energy Regulators**, (COM(2007)0530 - C6-0318/2007- 2007/0197(COD)).

²²⁵ Commission Communication on the the Common Position of the Council on the Adoption of a Regulation of the European Parliament and of the Council **establishing an Agency for the Cooperation of Energy Regulators**. Bkz. <http://www.europeanenergyforum.eu/archives/european-union/eu-general-topic-file>.

²²⁶ Jose Braz, **The Agency for The Cooptation of Energy Regulators**, ERGEG Conference on Implementing the 3rd Energy Package, Brussels, 11 December 2008. Bu sunuma www.energy-regulators.eu adresinden ulaşılabilir.

²²⁷ **İletim Sistem İşletmecisi**; iletim sisteminin bakımını, gerektiğinde bu sistemin geliştirilmesini, diğer sistemlerle ara-irtibatının (enterkonnekte) kurulmasını sağlayan ve sistemin uzun vadeli makul elektrik taleplerini karşılama yeteneğini geliştirmek için elektrik iletim sisteminden sorumlu olan gerçek veya tüzelkişilerdir. Benzer bir tanım da dağıtım sistem işletmecileri için yapılmaktadır.

²²⁸ **Sistem kullanıcıları**; bir iletim veya dağıtım sistemine elektrik temin eden veya bu sistemlerden kendisine elektrik temin edilen tüm gerçek veya tüzelkişileri ifade etmektedir.

üstlenmişlerdir.

Elektrik altyapı hizmetleri işbirliği içerisinde yürütülmelidir. Birincil enerji kaynaklarını ve enerji kapasitesinin en uygun biçimde kullanmak, enerji arzının kalitesini artırmak ve sistemin güvenilirliğini en yüksek düzeyde sağlamak için işbirliği gereklidir. Bu işbirliği coğrafi bakımdan uyumlu, senkronize olarak birbirine bağlı²²⁹ iletim sistem işletmecilerinin varlığına bağlıdır. Böylece AB’de İrlanda, İngiltere, Kuzey Avrupa Ülkeleri ve Batı ve Merkezi Avrupa ülkelerinin iletim sistem işletmecilerinden oluşan dört bölgesel iletim sistem işletmecisi ortaya çıkmıştır. İrlanda (TSOI), Birleşik Krallık (UKTSOA), Nordic (NORDEL) ve Batı ve Merkezi Avrupa’nın kıtasal ülkelerinin iletim sistem işletmecileri arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi gereklidir.

AB elektrik iç pazarının oluşturulmasıyla, bu dört bölgesel TSO’nun liderleri arasında özellikle sınır aşan ticaret alanında şebeke kullanımının şartları ve şebekeye erişim konularında Avrupa çapında uyumlaştırılma gereksinimi genel kabul görmüştür.

1999 yılında yukarıda yer alan dört bölgesel iletim sistem işletmecileri kurucu üye olarak Avrupa İletim Sistem İşletmecileri (*European Transmission System Operators – ETSO*) derneğini kurmuştur.

29 Haziran 2001 yılında kurucu dört bölgesel üyenin yanı sıra bu derneğe AB üyesi onbeş devletin bağımsız İletim Sistem İşletmecileri (Transmission System Operators – TSO)’nden gelen 32 temsilci doğrudan üye olmuştur. ETSO daha sonra Norveç ve İsviçre’nin de katılımıyla uluslararası bir dernek haline gelmiştir.

Aynı yılın sonunda Slovenya’yı ve gerek tam gerekse ortak üye olarak Merkezi Avrupa ülkelerini içine alarak genişlemiştir. Haziran 2003’de Çek Cumhuriyeti’nin tam üyeliğini 2004 yılında Macaristan, Polonya ve Slovakya’nın tam üyelikleri izlemiştir. Romanya, Kasım 2004’de, Güney Kıbrıs, Şubat 2005’de Bulgaristan ise, Eylül 2005 tarihinden itibaren derneğin üyesi oldular. Estonya 2004 ve Letonya 2005 yılından önce ortak üye Aralık 2005’den itibaren de tam üye oldular. Bosna Hersek, Sırbistan, Hırvatistan, Makedonya derneğin ortak üyesidir.

ETSO tarafından temsil edilen sistem, 490 milyondan daha fazla insana elektrik enerjisi sağlamaktadır. Neredeyse tüm Avrupa’yı kuşatan 400 ve 220 kilovat

²²⁹ **Senkronize Hat; Senkronizasyon, eşzamanlı veya eşleşmiş hat** olarak da adlandırılan bu kavram, çalışan parçalı sistemlerin zamanlamalarının eşleştirilmiş olduğunu ifade eder.

elektrik ileten elektrik hatları 290.000 bin kilometre uzunluktadır. ETSO, kâr amacı taşımayan, bilimsel yöntemleri takip eden bir kuruluş olarak, 40 TSO üye şirketin temsilcilerinden oluşan, bir “genel kurul” ve her üye devletin temsil edildiği bir “icra kurulu” tarafından yönetilmektedir. İdari işleri yürüten bir de “genel sekreterliği” vardır.

ETSO’nun amaçları iletim sisteminin güvenliğini sürdürmek ve şebeke işletimini etkinleştirmek için kuralların oluşturulması ve uyumlaştırmanın yapılmasıyla ilgili ortak ilkelerin geliştirilmesi, elektrik için bir Avrupa iç pazarının oluşumunun kolaylaştırılması, benzer amaçları taşıyan kurumlar ve örgütlerle işbirliği ve iletişimin sağlanması, TSO endüstrisiyle ilgili bilimsel ve düzenleyici konuların araştırılması ve çözümlenmesi olarak belirlenmiştir. Bu amaçların gerçekleştirilmesine bölgesel TSO’lar da yardımcı olmaktadır. Bu amaçları gerçekleştirilmesinde işbirliği ve ikincillik ilkesi kullanılmaktadır.

1.4.2.5. Enerji Düzenleyicileri Bölgesel Derneği

Enerji Düzenleyicileri Bölgesel Derneği (*The Energy Regulators Regional Association - ERRA*), öncelikli olarak Merkezi Avrupa ve Asya bölgesinin bağımsız enerji düzenleyici kurumlarından, Asya ve Ortadoğu’daki İştiraklerden meydana gelen gönüllü bir örgütlenmedir. ABD’nin 1999 yılında bölgede yaptığı toplantılar, teknik oturumlar, çalışmalar sonucu toplam 12 enerji düzenleyici otoritesi arasında işbirliği değişimi olarak başlamıştır.

Bu etkinlikler esnasında katılımcılar, ABD’nin sahip olduğu düzenleyici otoritelere benzer, dernek şeklinde bir örgütlenmeye ihtiyaç duyulduğunu açıkladılar. ERRA, Kasım 2000 tarihinde Romanya’da Bükreş’te 15 üye arasında imzalanan esas sözleşme ile kurulmuştur.

Üyeleri arasında, Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Estonya Gürcistan, Macaristan, Kazakistan, Karadağ, Kırgızistan, Litvanya, Letonya, Makedonya, Moldavya, Moğolistan, Sırbistan, Polonya, Romanya, Rusya Federasyonu, Slovakya, Türkiye ve Ukrayna’nın enerji düzenleyici otoriteleri bulunmaktadır. Romanya ortak üye statüsündedir. Bunun dışında Ürdün, Birleşik Arap Emirlikleri ve ABD düzenleyici otoriteleri bağlantılı (affiliated) üye konumundalar. Sekreteryası Macaristan’da Budapeşte’de bulunmaktadır.

Üyelerin enerji düzenlemeleri alanında sahip oldukları tecrübelerin ve bilgilerin paylaşıldığı bir ortam yaratarak, enerji düzenleyici otoriteler arasında işbirliğini geliştirmeye çalışmaktadır.

1.4.3. Kurucu Anlaşmalarda Yapılan Değişiklikler

Enerji alanında uluslararası alanda ve AB’de meydana gelen gelişmeler enerji politikasını merkezi konuma taşımıştır. AB’nin diğer alanlarda entegrasyonu gerçekleştirmesi, tek pazar oluşturması meta olarak kabul edilen elektrik ve doğal gaz için de iç pazarın oluşturulmasını teşvik etmiştir. Enerji konusunda yapılacaklara yasal dayanak olarak kurucu anlaşmalarda enerjiye ilişkin hükümlerin yer alması, enerjiyle ilgili çalışmalara daha büyük bir ivme kazandırmıştır. Bir hukuk düzeni oluşturan AB’nin uluslararası düzenlemeler yapabilmesi için sahip olacağı yetkilerin açıkça kurucu anlaşmalarda yer alması zorunludur.

1.4.3.1. Reform Anlaşması ve AB Enerji Politikası

29 Ekim 2004 tarihinde Roma’da imzalanan, ancak daha sonra, Fransa ve Hollanda’da yapılan referandumlar sonucu onaylanmayan Avrupa için Anayasal Anlaşma, kurucu anlaşmalarda enerji alanında var olan boşluğu giderme hedefi gütmekteydi. Anayasal Anlaşmada enerji konusu, belli bir noktaya kadar Topluluk hukuku tarafından özel bir konuma sahip olan bir konu olarak kabul edilerek Topluluk ile üye devletler arasında paylaşılan yetki alanlarından birisi olarak düzenlenmiştir.²³⁰

Anayasal Anlaşmanın “Diğer Bazı Politika Alanları” başlıklı 3. Kısmı’nın 10. Bölümü’nde enerji başlığı altında düzenlemelere yer verilmiştir. Avrupa Birliği’nin enerji politikasının hedefleri sayılmış bu hedeflere, aslında kendileri de bir hedef olan bir iç pazarın oluşturulması ve işleyişi, çevrenin korunması ve iyileştirilmesi hususları gözetilerek ulaşılabilecek kuralına yer verilmiştir. Anayasal Anlaşmada enerji pazarının işleyişinin sağlanması, enerji arzının güvenliğinin sağlanması, enerji verimliliği ve enerji tasarrufunun gerçekleştirilmesi, yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesinin teşvik edilmesi enerji alanında ulaşılabilecek hedefler

²³⁰ Eugene D. Cross, Bram Delvaux, Leigh Hancher, Jan Piet Slot, Van Geert Calster and Wim Vandenberghe, **Energy Law in Europe, National, EU, and International Regulation**, Second Edition, Edited By: Martha M. Roggenkamp, Catherine Redgewell, Inguo Del Guayo, Anitte Ronne, Oxford University Press, 2007, Chap 5, Para. 5.14.

olarak belirlenmiştir.²³¹

Anayasal Anlaşma, anlaşmanın diğer hükümlerine zarar vermeksizin anlaşmada öngörülen hedeflere ulaşmak için gerekli olan tedbirlerin Avrupa yasaları²³² ve çerçeve yasalar²³³ yoluyla alınacağını, bu yasaların Bölgeler Komitesine²³⁴ ve Ekonomik ve Sosyal Komiteye²³⁵ danışıldıktan sonra kabul edileceğini düzenlenmiştir.²³⁶

Anayasal Anlaşma uyarınca kabul edilen Avrupa yasaları veya çerçeve yasalarının üye devletlerin enerji kaynaklarını kullanma konusundaki tercihinin, enerjiyi kullanma koşullarına ve enerji kaynağının genel yapısına etki etmeyeceği vurgulanmak suretiyle enerji alanında üye devletler arasında var olan farklılıklar ve üye devletlerin düzenleme yetkisi gözetilmiştir.

Onaylanmayan Anayasal Anlaşmanın enerji politikası açısından önemi enerji konusunun kurucu anlaşmalarda değişiklik yapan bir Anlaşmada açıkça düzenlenmesi ve diğer alanlarda bütünleşmeyi sağlayan Topluluğun, enerji konusunda da ortak bir politika benimsemesine duyulan ihtiyacı göstermesidir.

²³¹ Gwenaële Rashbrooke, "Clarification or Complication? : the New Energy Title in the Draft Constitution for Europe" **Journal of Energy & Natural Resources Law**, 2004, International Bar Association, vol. 22, issue 3, s. 373-387.

²³² Anayasal Anlaşmada, **Avrupa yasası**; genel uygulayıcı nitelikte, bütün unsurlarıyla bağlayıcı olan ve üye devletlerde doğrudan uygulanan hukuksal tasarruf olarak tanımlanmıştır. Bu tanım, Avrupa yasasının, Topluluk hukukunda Anayasal Anlaşmaya kadar var olan bir hukuksal tasarruf şekli olan "tüyük" ile aynı nitelikte olduğunu göstermektedir. Anayasal Anlaşmada öngörülen yasama işlemleri ve bunların sınıflandırılmasıyla ilgili olarak, bkz. Bertil Emrah, Oder, **Avrupa Birliği'nde Anayasa ve Anayasalcılık**, Birinci Baskı, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2004, s. 337-365.

²³³ Anayasal Anlaşmada, **Avrupa çerçeve yasası**; ulaşılabilecek sonuçlar bakımından üye devletler üzerinde bağlayıcı olan, ancak sözkonusu sonuçlara ulaşma konusunda seçilecek araçlar ve yöntemler açısından, üye devletleri tamamen özgür bırakan hukuksal tasarruflardır. Bu haliyle Avrupa çerçeve yasası Topluluk hukukunda var olan "direktif" ile aynı özellikleri taşımaktadır.

²³⁴ ATK Anlaşmanın 263. maddesinde (eski madde 198a), "Bundan böyle "Bölgeler Komitesi" olarak adlandırılacak olan bölgesel ve mahalli organların temsilcilerinden oluşan, istişari nitelikte bir komite kurulmuştur." Bölgeler Komitesi, eğitim, kültür, toplum sağlığı, Avrupa düzeyinde ulaştırma ve haberleşme, **elektrik şebekeleri**, ekonomik ve toplumsal bütünleşme konularında görüşüne başvurulması zorunlu olan bir danışma organıdır.

²³⁵ AET'yi kuran Roma Anlaşmasının 4/2. maddesi (Avrupa Topluluğunu Kuran Anlaşmanın 7/2)'nin, Konsey ve Komisyona yardımcı olmak üzere danışma organı olarak çalışacak, Ekonomik ve Sosyal Komite (Economic and Social Comitee)'nin kurulacağı yolundaki düzenlemesi uyarınca, 1972 yılında kurulmuş bir organdır. ATK Anlaşmasının 257. maddesinde (eski madde 193) "İstişari nitelikte bir Ekonomik ve Sosyal Komite kurulur. Komite özellikle üretici, çiftçi, nakliyecisi, işçi, tüccar, zanaatkar, serbest meslek sahipleri ile kamu yararına çalışan kurum temsilcileri olmak üzere çeşitli ekonomik ve sosyal kesim temsilcilerinden oluşur"

²³⁶ Leigh Hancher, "The New EC Constitution and The European Energy Market", **European Energy Law Report II**, Edited By: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2005, s. 3-14.

1.4.3.2. Lizbon Anlaşması ve AB Enerji Politikası

Üye devletler arasında Avrupa Birliği ve Avrupa Topluluğunu Kuran Anlaşmalarda değişiklikler yapılması amacıyla hükümetler arası konferans şeklinde yapılan toplantılara Komisyon ve Avrupa Parlamentosu katılmıştır. Lizbon Anlaşması, AB'nin günümüz dünyasında var olan zorlukların üstesinden gelmesi, AB'ye modern kurumlar, en iyi çalışma yöntemleri ile etkili ve yeterli bir şekilde sorunları çözme olanağının sağlanması amacıyla 13 Aralık 2007 tarihinde, Lizbon'da üye devletlerin devlet ve hükümet başkanları tarafından imzalanmıştır.²³⁷

Anlaşmanın tüm üye devletlerce kendi ulusal düzenlemelerine göre onaylandıktan sonra yürürlüğe girmesi öngörülmüştür. Anlaşmanın yürürlük tarihi olarak Avrupa Parlamentosu seçimlerinden önceki bir tarih olarak 1 Ocak 2009 tarihi belirlenmiştir.

“Avrupa Birliği Anlaşması ve Avrupa Topluluğu’nu kuran Anlaşma’da değişiklik öngören yeni Anlaşma üye devletlerin farklı kaygılarına yanıt verecek şekilde düzenlenmiştir. Bu bağlamda Birliğin sembolleri olan marş ve bayrak gibi öğelerin yeni Anlaşma’dan çıkarılmış olması önemlidir. Bununla beraber, Belçika, Bulgaristan, Almanya, Yunanistan, İspanya Krallığı, İtalya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Avusturya, Portekiz, Romanya, Slovenya ve Slovakya, Avrupa Birliği’nin sembolleri hakkında 52 Numaralı Deklarasyon ile AB bayrağına, marşına ve sloganına bağlılıklarını belirtmişlerdir.”²³⁸

²³⁷ Anlaşma ile Avrupa Topluluğu’nu kuran Antlaşma’nın adı “Avrupa Birliği’nin İşleyişine İlişkin Anlaşma” olarak değiştirilmiştir. Ayrıca “Avrupa Topluluğu” ve “Topluluk” ifadeleri “Birlik” ile değiştirilerek Avrupa Birliği’ne tüzel kişilik kazandırılması sağlanmıştır. Konsey başkanlığı sistemi başkanlığa iki buçuk yıllığına atanacak bir başkanın seçilmesi, altı aylık dönem başkanlığı sisteminin, üç ülkenin 18 aylık bir üçlü başkanlık ekibi oluşturması şeklinde değiştirilmiştir. Dış politikada etkililiğin artırılması amacıyla “Dışişleri ve Güvenlik Politikası Birlik Yüksek Temsilcisi”nin getirilmesi ve bu Yüksek Temsilci’nin, görevlerini, yine bu Antlaşma’da belirtilen Avrupa Dış Faaliyetler Servisi ile işbirliğinde yürütmesi düzenlenmiştir. Avrupa Komisyonu’nun üye sayısının 2009 yılından itibaren üye devlet sayısının üçte ikisi kadar olması, ulusal parlamentoların AB karar alma süreçlerine yakınlaştırılması, olağan yasama usulü olarak tanımlanan ortak karar usulünün kapsamının genişletilmesi ile Avrupa Parlamentosu’nun rolünün güçlendirilmesi ve AP’ye aynı zamanda Komisyon başkanını seçme yetkisinin tanınması Anlaşmayla yapılan önemli değişikliklerdir. Nitelikli çoğunluk sistemine göre 2014 yılından itibaren kararların AB nüfusunun %65’inin ve üye ülkelerin %55’inin desteği ile alınabilmesi, ancak 2017 yılına kadar üye ülkelerin şu anda geçerli olan sisteme göre oylama yapılmasını talep edebilmelerine imkân tanınması, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı’nın, bazı üye devletlerin (İngiltere, Polonya) dışarıda kalmasına rağmen, diğer tüm üye devletler için hukuki bağlayıcılık kazanması, güçlendirilmiş işbirliğinin, üye devletlerin, AB çerçevesinde, diğer üyeler dahil olmasalar da gruplar halinde hareket edebilmelerine imkan tanıyacak biçime dönüştürülmesi diğer değişikliklerdir.

²³⁸ www.ikv.org.tr.

Hızla değişen dünyada, Lizbon Anlaşması AB'nin küreselleşmeden, iklim ve nüfus değişikliklerine, güvenlikten enerjiye kadar bir çok alanda yaşanan gelişmelere karşı duyarlı olduğu bir dönemde yirmiyedi üyeli yapısıyla hızlı, etkin ve doğru kararlar alması için gereksinim duyulan reform ihtiyacını karşılamayı amaçlamıştır.

1.4.3.2.1. Lizbon Anlaşmasının Enerjiye İlişkin Hükümleri

Daha önce belirtildiği gibi üye devletlerce onaylanmayan Anayasal Anlaşma dışında Lizbon Anlaşmasına kadar kurucu anlaşmalar enerji konusunda açık düzenlemeler içermemiştir. Bu anlaşma, genel olarak enerjide rekabetin artırılması, iç pazarın en kısa sürede tamamlanarak etkin bir şekilde çalışması, bunun gerçekleşmesi için elektrik ve doğal gaz iletim işletim sistemleri, şebekeler gibi alt yapıların geliştirilmesi, enerji alanında araştırma ve geliştirmeye önem verilerek teknolojik ilerlemenin sağlanması konularını düzenlemektedir. Aslında Anlaşmanın bir çok hükmü enerjiyle dolaylı yoldan ilgilidir. Enerji konusu Lizbon Anlaşmasının 194. maddesinde enerji başlığı altında açık bir biçimde düzenlenmiştir.

Lizbon Anlaşmasının 194/1. maddesi, enerji konusunda önceliği, çevrenin korunması ve geliştirilmesi şartıyla iç pazarın tamamlanmasına ve işleyişine vermektedir. Anlaşma üye devletlerin sadakat ruhuyla,

- a) iç pazarın işleyişini,
 - b) Birlik içerisinde enerji arzının güvenliğini,
 - c) yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarını geliştirerek, enerji verimliliği ve enerji tasarruflarını teşvik edilmesini,
 - d) enerji ağlarının birbirine bağlanmasının teşvik edilmesini,
- amaçladığını hüküm altına almıştır.

Anlaşmanın 194/2. maddesinde Avrupa Parlamentosu ve Konseyin, Anlaşmanın diğer hükümlerinin uygulanmasından bağımsız olarak, normal yasama faaliyetinde bulunarak, Ekonomik ve Sosyal Komiteye ve Bölgeler Komitesine danıştıktan sonra, birinci fıkrada öngörülen amaçların gerçekleştirilmesi için gerekli tedbirleri alacakları kurala bağlanmıştır.

Yapılan düzenlemelerle AB'ne, enerji politikasının amaçlarını belirleme konusunda yetki verilmektedir. Ancak bu düzenlemenin hemen arkasından alınacak bu tedbirlerin üye devletlerin kendi enerji kaynaklarının keşfedilmesi için koşulları belirleme, farklı enerji kaynakları arasında seçim ve enerji arzlarının genel yapısını

belirleme hakkını etkilemeyeceği düzenlenerek AB ile üye devletlerin enerji konusundaki yetkileri arasında bir denge kurulmaktadır.

Konsey ile Parlamento normal yasama faaliyetinde bulunarak AB enerji politikasının amaçlarını gerçekleştirmek konusunda gerekli tedbirleri alacağı düzenlenmiştir. Normal yasama faaliyetinin bir istisnası olarak parasal niteliği bulunan enerji konularında Konseyin Avrupa Parlamentosuna danıştıktan sonra, özel yasama yöntemiyle de karar alacağı hükme bağlanmıştır.

Lizbon Anlaşmasının 169. maddesinde tüketicilerin korunması, tüketicilerin bilgi edinme, eğitim ve çıkarlarını korumak amacıyla örgütlenme haklarının geliştirilmesi kadar tüketicilerin sağlığı, güvenliği ve ekonomik çıkarlarının da korunmasına AB'nin katkıda bulunacağı düzenlenmektedir. Genel nitelikte olan bu düzenleme, enerji iç pazarının etkin bir şekilde çalışması için de önemlidir.

Lizbon Anlaşması 170. maddesinde, trans Avrupa ağları konusunda, Anlaşmanın 26. ve 174. maddelerinde düzenlenen amaçlara, iç sınırlar olmaksızın oluşturulacak bir alandan tam olarak faydalanmak suretiyle Birlik vatandaşlarının, ekonomik işletmelerin, bölgesel ve yerel yönetimlerin ulaşabilmesi için, Birliğin taşıma, iletişim ve enerji altyapıları alanında trans Avrupa ağlarının kurulmasına katkıda bulunacağı kural altına alınmış, Birliğin, adaları ve Birliğin çevresindeki bölgeleri Birliğin merkezine bağlamasına duyulan ihtiyaca da vurgu yapılmıştır. Takip eden maddelerde Birliğin bu amaçların gerçekleştirilmesini sağlayacak ilkeleri ve ortak çıkarları gösterecek bir Kılavuz hazırlaması, üye devletler tarafından yürütülen ortak çıkar projelerinin Birlik tarafından desteklenmesi gerektiği düzenlenerek, amaçların gerçekleştirilmesini sağlayacak yöntemler belirlenmiştir.

1.4.4. Uluslararası Alanda Yaşanan Gelişmeler ve AB Enerji Politikası

Bu dönemde, uluslararası alanda AB enerji politikasını derinden etkileyecek önemli gelişmeler yaşanmıştır. ABD'nin Irak'a askeri müdahalesi, Kyoto Protokolünün imzalanması ve yürürlüğe girmesi, Rusya'nın Gürcistan'a askeri müdahalesi, finansal alanda ekonomik krizin yaşanması, dünya enerji fiyatlarında dalgalanmaların meydana gelmesi bu gelişmelerden bazılarıdır. Bunlara ek olarak enerjiyle doğrudan ilgili olarak AB Rusya Enerji Diyalogu, enerjiyle dolaylı ilgili olarak Avrupa Akdeniz Ortaklığı Lome Sözleşmeleri, Barselona Süreci, Yeni Komşuluk Politikası diğer önemli gelişmelerdir.

AB'nin kendi girişimiyle başlattığı uluslararası olayların enerji politikası üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak etkileri bulunmaktadır. Her biri üzerinde ayrı bir tez yazılması mümkün olan bu olayların bütün yönlerini açıklamak bu çalışmanın amacını aşmaktadır. Bu yüzden konumuzla ilgileri ölçüsünde söz konusu girişimlere kısaca yer verilecektir.

1.4.4.1. AB'nin Enerji Konusundaki Uluslararası Girişimleri

Başlangıçtan günümüze Avrupa Birliğinin enerji konusunda dış ilişkilerde bulunduğu görülmektedir. Topluluk enerji politikası, enerji ithal ve ihraç eden ülkeleri, enerjiyle ilgili uluslararası kuruluşları da içine alan oldukça geniş bir uluslararası alanı ilgilendirmektedir.

Topluluk, üye devletlerin çıkarlarının korunması için dünya enerji sektöründeki her bir aktörle yüz yüze görüşmeler yapmakta, ilişkiler kurmakta, bu ilişkilerin dengeli bir şekilde geliştirilmesi için çeşitli yöntemler ve eylemler geliştirmektedir. AB'nin enerji alanında dışarıya karşı bir dış enerji politikası yürütmeye çalışmasının AB'nin entegrasyon süreciyle bir çelişki oluşturduğu ileri sürülmektedir.²³⁹

Aslında enerji politikası iddia edildiği gibi AB bütünleşmesine bir çelişki oluşturmamaktadır. AB'ni ve onun uluslararası ilişkilerini açıklayan çok sayıda uluslararası ilişkiler teorileri bulunmaktadır. Bu teorilerin bir çoğunda AB yönetim sisteminin diğer yönetim sistemlerinden farklı kendine özgü, çok katmanlı olduğu vurgulanmaktadır.²⁴⁰ Bu sistemde kararlar hem ulusal hem de uluslararası düzeyde alınmaktadır.²⁴¹ Bazı alanlar Topluluk düzeyinde uluslararası bir nitelik göstermektedir. Bazı alanlarda ise üye devletlerle Topluluk kurumları tarafından paylaşılan yetkiler söz konusudur.²⁴² İşte enerji politikası önceleri yoğun olarak üye devletlerin yetkisinde olan zamanla paylaşılan yetkiler kapsamında Topluluk ile üye

²³⁹ Andrei V. Belyi, "EU External Energy Policies : a Paradox of Integration", **Europe's Global Role : External Policies of the European Union**, Edited By: Jan Orbie, Ashgate Publishing Co., 2008, s. 203-215.

²⁴⁰ Andreatta Filippo, "Theory and The European Union's International Relations", **International Relations and the European Union**, Edited By: Christopher Hill and Micheal Smith, Oxford University Press, 2005, s. 19-36.

²⁴¹ Christopher Lord, "Accountable and Legitimate? The EU's International Role", **International Relations and the European Union**, Edited By: Christopher Hill and Micheal Smith, Oxford University Press, 2005, s. 114-152.

²⁴² Paul Craig, and Grainne, De Burca, **EU Law Text, Cases, and Materials**, 3rd Edition, Oxford University Press, 2003, s. 111-138.

devletlerin birlikte yetki kullandığı ancak gittikçe Topluluğun düzenleme yetkisinin genişlediği bir alandır.²⁴³

AB uluslararası toplantılarında enerji konusunda kendi görüşlerini dile getirmekte, nükleer enerji konusunda nükleer enerji üreten başlıca ülkeler olan ABD, Kanada ve Avustralya ile işbirliğini geliştirmeye çalışmaktadır. AB, dünyada enerji kaynaklarına önemli yatırımlar yapmış, Dünya Bankasıyla birlikte Avrupa Yatırım Bankası enerji yatırımları için kaynak sağlayan önemli bir kurum haline gelmiştir. Bu çalışmalar aslında sınırlı olan dünya enerji kaynaklarının gerek üretilmesi gerekse tüketilmesi konusunda küresel düzeyde bir yaklaşıma ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Ancak, bugün AB için böyle küresel bir yaklaşımın sergilenmesi sözkonusu değildir.

AB enerji iç pazarının geliştirilmesi, üye devletler arasında enerji düzenlemesi ve enerji güvenliği alanında koordinasyonun artması, AB dış enerji politikasının oluşturulması konusundaki tartışmalara yol açmıştır. 2006 yılında üye devletler ile AB arasında koordinasyonunun güçlendirilmesiyle AB'nin dış enerji politikası tanımlanmıştır. AB dış enerji politikası, AB iç enerji güvenliğine yönelik meydan okumalara cevap verme, uluslararası alanda enerji hukukunun oluşumunda AB'nin rolünü belirleme ve AB'nin çeşitli enerji üretim bölgeleriyle ilişkilerini geliştirme olmak üzere üç yönlü bir konudur.

Birinci yönüyle AB dış enerji politikası, AB'nin sahip olduğu dış hukuksal yetkileri ve bu yetkilerin kullanımını içermektedir. Başka bir anlatımla, AB uluslararası enerji piyasasında ne ölçüde etkili bir aktördür. Bu konu aslında AB'nin uluslararası bir aktör olup olmadığı, uluslararası tüzel kişiliğinin bulunup bulunmadığı yolundaki tartışmalardan daha farklı bir anlama sahiptir. Bilindiği üzere AB Birlik kurumlarının yetki kullandığı uluslararası bir örgüt ve üye devletlerin yetki kullandığı çok katmanlıdır. Uluslararası niteliği AB'nin dış enerji politikasında, hem AB içerisinde hem de uluslararası düzeyde hukuk oluşturmasını ifade etmektedir. Üye devletlerin yetki kullandığı bir alan olarak AB'nin dış enerji politikası, üye devletlerin jeopolitik güvenlik tercihlerinden etkilenmektedir.²⁴⁴

²⁴³ Leigh Hancker and Sally Jansen, "Shared Competences and Multifaceted Concepts- European Legal Framework for Security of Supply", **Energy Security Managing Risk in a Dynamic Legal and Regulatory Environment**, Edited By: Barry Barton, Catherine Redgewell, Anita Ronne, and Donal N. Zillman, Oxford University Press, 2004, Chap 3, Para. 3-10.

²⁴⁴ Andrei V. Belyi, "The EU's External Energy Policy", **Energy Law in Europe**, Edited By: Martha

İkinci yönüyle AB dış enerji politikası uluslararası enerji ticaretindeki kuralların teşvik edilmesinde bir devletin, ya da devletler grubunun liderliğini içeren uluslararası bir enerji rejiminin oluşumunda AB'nin rolünü ortaya koymaktadır. Başarılı bir örgütlenme gerçekleştiren ve bir hukuk topluluğu oluşturan AB'nin uluslararası enerji ticareti konusunda oluşturulacak rejime katkıda bulunacağı yadsınamaz.

Üçüncü yönüyle AB dış enerji politikası AB'nin enerji arzının çeşitlendirilmesi, tek üreticiye bağımlı olmaktan kurtulma çabalarının bir sonucu olarak komşu ülkelerle olduğu kadar, değişik enerji üreten ülkelerle olan ilişkileri, enerji arzının güvenliği konularını kapsamaktadır. Doğal olarak AB dış enerji politikasının etkisi değişik enerji merkezlerinde AB'nin oynadığı rolün başarısına bağlıdır.

Bu çalışmada, ağırlıklı olarak AB dış enerji politikasının daha çok üçüncü yönü, yani AB ile komşuları ve enerji ihraç eden ülkeler arasındaki ilişkiler üzerinde durulacaktır. Oldukça tartışmalı olan uluslararası enerji ticaret rejiminin oluşturulması ve AB'nin uluslararası enerji hukukunun oluşumuna katkıları konusu ise, iklim değişikliği ile mücadele etme konusunda olduğu gibi değişik bağlamlarda ele alınacaktır.

1.4.4.1.1. AB - Rusya Enerji Diyalogu

Rusya Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla Orta Asya'daki kaynakların bir kısmının elinde çıkmasına rağmen, Volga Ural bölgesindeki enerji kaynakları, kötü hava koşulları nedeniyle çıkarılan ham petrolün maliyeti yüksek olmasına rağmen Batı Sibiry'a da sahip olduğu enerji rezervleri, Hazar Denizi'ndeki Mangyslak Yarımadası ve Orta Asya'da sahip olduğu zengin petrol ve doğal gaz yataklarıyla AB için enerji arz eden önemli bir ülkedir. Ortadoğu'da yaşanan petrol krizleri Avrupa Topluluğunu, Sovyet pazarına yönelmek zorunda bırakmıştır.²⁴⁵ Bu zorunluluk bugün de devam etmektedir.

Rusya, AB'nin en büyük komşusu, en önemli ticaret ortağıdır. Bununla

Roggenkamp, Ingrid Del Guayo, Anita Ronne, Catherine Redgwell, Oxford University Press, 2007, s. 191-220.

²⁴⁵ W. Gumpel, "Alternatives to Oil Imported from OPEC Countries, Oil and Gas Imported from Soviet Union", **Energy in the European Communities**, Edited By: Frans A.M. Alting von Geusau, Publications of the John F. Kennedy Institute Center for International Studies, s. 137-150.

beraber Çeçenistan'daki insan hakları ihlalleri, Polonya ve Litvanya ile çevrelenmiş Rusya ile toprak bağlantısı olmayan Kaliningrad sorunu, vize konusundaki kurallar, ticaret kotaları gibi süregelen sorunlar AB Rusya ilişkilerine zarar vermektedir.

Her iki taraf için ortak çıkarların belirlenmesi ve ilişkilerin bu ortak çıkarlar doğrultusunda geliştirilmesi önemlidir. Enerji ortak çıkar alanı olarak ilişkilerin geliştirilmesinde önemli bir yere sahiptir. Bugün Avrupa ithal ettiği doğal gaz ve petrolün büyük bir kısmını Rusya'dan almaktadır. Petrolde, özellikle doğal gazda AB'nin Rusyaya bağımlılığı her geçen gün arttığı gibi, AB'nin enerji ticareti nedeniyle Rusya bütçesine katkısı da artmaktadır.²⁴⁶

AB ve Rusya Ekim 2000 tarihinde Paris'te yapılan zirve toplantısında AB ile Rusya arasında enerji konusunda var olan bu karşılıklı bağımlılığın önemini iki taraflı enerji diyalogu başlatılması suretiyle tanımıştır. Zirve sonuç bildirgesi iki taraflı diyalogun amacını, enerji tasarrufu hakkında işbirliği, üretimin rasyonelleştirilmesi ve ulaşım altyapısı, Avrupa yatırım imkanları, üretici ve tüketici devletler arasındaki ilişkileri de içine alacak biçimde enerji sektörüyle ilgili ortak çıkar konularını artırmak olarak belirlemiştir. Diyalog süreci her yıl yapılacak zirve toplantılarında yüksek düzeyde siyasal tartışmaların yanısıra, düzenli olarak uzmanların toplanmasını içermektedir. Her iki tarafta yüksek düzeydeki bürokratlarını, AB adına Komsiyonun Enerji ve Taşımacılık Genel Müdürü François Lamoureux, Rusya adına Başbakan Yardımcısı Viktor Khristenko görüşmeleri yürütmekle görevlendirmiştir.

İlk zirveden sonra yapılan zirve toplantılarında iki tarafın elektrik şebeklerinin birbirine bağlanması, petrol ve doğal gaz boru hatları kurulmasını içeren çok sayıda ortak çıkarlara ilişkin alt yapı projesi gündeme gelmiştir. Aslında bu işbirliğinin arkasındaki düşünce oldukça basittir. Rusya enerji kaynaklarını geliştirmek için daha çok Avrupa yatırımına ihtiyaç duyarken, AB de Rusya petrol ve doğal gazına güvenli, uzun dönemli erişime ihtiyaç duymaktadır.

1.4.4.1.1.1. AB Rusya Enerji Diyalogunda Karşılaşılan Sorunlar

Diyalogun başladığı 2000 yılından itibaren Moskova'da teknoloji merkezi kurulması, enerji tasarrufu için pilot projeler gibi bazı görülebilir başarılar

²⁴⁶ Hober Kaj, "The EU - Russia Energy Dialogue : the Legal Dimension", **The Uppsala Yearbook of East European Law**, vol. 2006, s. 107-173.

kaydedilmiştir. Ancak, petrol ve doğal gaz boru hatları, doğal gaz arz sözleşmeleri, elektrik sektörünün yeniden yapılandırılması ve nükleer yakıt arzı gibi önemli konular üzerindeki anlaşmazlık devam etmektedir.

Diyalog sürecinin niçin yavaş işlediği konusunda bir çok neden bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi enerjinin Rusya ekonomisi için hayati öneme sahip olmasıdır. Reformcu adımlar atan bir hükümet kurmasına rağmen o zaman ki devlet başkanı, şimdi ki başbakan Vladimir Putin, enerji piyasasında reform söz konusu olunca oldukça ihtiyatlı davranmaktadır.

İkinci neden, diyalogun tarafları olarak Rusya ve AB iki taraflı görüşmelerin önemi konusunda anlaşmış olsalar bile, taraflardan ayrı olarak, enerji sektöründe anahtar oyuncular olan özel ve devlet kontrolü altındaki şirketlerin genellikle kendi gündemleri bulunmaktadır.

Üçüncü neden, enerji diyalogunun sadece bir ülkeden diğerine petrol ve doğal gaz satışı değil, aynı zamanda ulusal ekonomi ve güvenlik politikalarının farklı uygulamalarını, etkilerini de içine alan bir süreç olmasıdır.

Dördüncü neden, enerji sektöründeki reformu sorununun, AB ile Rusya arasında, Kyoto Protokolü, Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organisation WTO)'ne üyeliği gibi farklı alanlardaki görüşmelerden etkilenmesidir. AB, hem Rusya'nın WTO'ya girmesini, hem de enerji diyalogunu Rusya'nın enerji piyasasını daha açık hale getirmesi ve yeniden düzenlemesi konularında baskı aracı olarak kullanmaktadır.

Rusya'da elektrik piyasası, Unified Energy Sistem (UES) elektrik şirketinin tekeline bırakılmışken, boru hatları da dahil doğal gaz sektörü dev Rus şirketi Gazprom tarafından kontrol edilmektedir. Rus hükümeti ilke olarak elektrik ve doğal gazda üretimi, iletim ve dağıtımdan ayırarak enerji alanındaki doğal tekelleri ortadan kaldırma konusunda bir reform gerçekleştirmiştir. 2003 yılının başında, Rus Parlamentosu (UES)'in bölünmesi için temel oluşturacak bir hukuk paketini kabul ederek, elektrik alanında günümüze kadar bazı ilerlemeler kaydetmiştir. Ancak, Gazprom'un yeniden yapılandırılması konusunda çok az ilerleme gerçekleşmiştir.

1.4.4.1.1.2. AB'nin Rusya Doğal Gaz Piyasasıyla Yakından İlgilenmesinin Nedenleri

AB bir çok nedenden ötürü Rusya'nın enerji piyasasının reformlarıyla

ilgilenmektedir. İlk neden, dünya enerji piyasasıyla karşılaştırıldığında Rusya'daki enerji fiyatlarının farklılığıdır. AB bu durumun, yoğun olarak ucuz enerjinin kullanıldığı alüminyum gibi sektörlerde ürün ihraç eden Rus şirketlerine adil olmayan bir avantaj sağladığını, bu sektörlerde kullanılan enerji fiyatlarını artırmadıkça, Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organisation – WTO)'ne giremeyeceğini ileri sürmektedir.

Ancak, Rusya'da ister WTO karşıtı isterse lehinde olsun herkes AB'nin bu talebinin yersiz olduğunu düşünmektedir. AB Rusya'nın enerji alanında en önemli ortağı olmasına rağmen, enerji fiyatları konusu Rusya'nın WTO'ya üyeliği hakkında yapılan görüşmelerde büyük çekişme konusu haline gelmiş ve görüşmelerin ilerlemesini ciddi biçimde etkilemiştir. WTO görüşmelerinde Rus heyetinin başkanı olan Maxim Medvedkov Rus enerji fiyatlarının AB ve üye devletlerdeki şirketler üzerinde ciddi ve gerçek bir zararlı etkisi olduğu yolunda geçerli bir kanıtın sunulmadığını, Rus enerji fiyatlarının WTO tarafından yasaklanan sübvansiyonlar kapsamında yer almadığını ve Rusya'nın WTO'ya üyeliği konusunda bir ön şart olamayacağını ileri sürmüştür. Medvedkov Rusya'nın enerji fiyatlarını Dünya enerji fiyatlarına getirmesi halinde, bunun Rus ekonomisi için yıkıcı olacağını ifade etmiştir. Rusya'da enerji fiyatlarının düşük olmasının bol miktarda doğal gaz olmasına ve doğal gaz ile çalışan elektrik santrallerinin bulunmasına bağlı olduğunu savunmuştur. Bu konuda zamanla her iki tarafın iddialarında bir yumuşama yaşanmıştır.

AB'nin Rusya'daki enerji reformuyla ilgilenmesinin ikinci nedeni AB'nin enerji piyasalarını serbestleştirmeyi amaçlamasıdır. Ancak tekellerdeki devlet doğal gaz şirketi Gazprom'un doğal gaz arzını elinde bulundurması AB'nin doğal gaz iç piyasasını serbestleştirmesini etkilemektedir. AB tamamen serbest bir doğal gaz piyasasını hedeflemiş olmasına rağmen, Rusya ile yapılan uzun dönemli doğal gaz anlaşmalarında getirilen kısıtlamalar bu hedefin gerçekleşmesini engellemektedir. Örneğin doğal gaz alım satım sözleşmelerinde bir üye devletin ihtiyacından artan gazı, bir başka ülkeye satamayacağı yolunda getirilen ülkesel sınırlandırma nedeniyle, piyasanın serbestleştirilmesi tam anlamıyla gerçekleşmemektedir.

Rusya ile yapılan doğal gaz alımı anlaşmaları AB'de doğal gaz alanında tek

pazarın gerçekleşmesi önünde ciddi bir engeldir. AB Gazprom'un farklı AB üyesi devletlere farklı fiyatlarla doğal gaz satmasına izin vererek, AB doğal gaz piyasasının işlemlerini engellemektedir. Bu anlaşmalarda, ya alınan gazın başka bir ülkeye satılması, ya belli süreyle belli bir fiyattan gaz alınması ya da belli bir süreyle belli miktarda gaz alınması önceden taahhüt edilmektedir. Bunu önlemek ve doğal gaz alım sözleşmelerinin şartlarının AB lehine iyileştirilmesi için, AB'nin "tek ses" olarak görüşmeleri yürütmesi önerilmiştir.

Üçüncü neden, Rusya'da devlet şirketi Gazprom doğal gazın tek satıcısı olarak tekel konumunda kalmasıdır. Bu durum AB'nin hızlı bir şekilde artan doğal gaz talebini karşılamasını mümkün kılmamaktadır. Gazprom'un ürettiği gaz miktarı sınırlıdır. Maalesef şirket yeni doğal gaz alanlarını geliştirme konusunda gerekli yatırımları yapmamıştır. Rusya'nın özel petrol şirketleri ciddi miktarda gaz alanlarına sahip olmalarına rağmen, tekeli konuma sahip Gazprom özel petrol şirketlerine doğal gaz ihracı konusunda izin vermemektedir. Bu konuda ortaya çıkan başka bir sorun da, bu özel şirketlere izin verilse bile Gazprom'un boru hatlarını kullanmak zorunda olmalarıdır.

Herşeye rağmen Rusya'nın enerji piyasasını yeniden düzenleme konusunda iyimser olanlar bulunmaktadır. Rusya'nın en büyük petrol şirketinin (YUKOS) başkanı Mihail Khordokovsky enerji piyasasını yeniden düzenleneceğini ve bağımsız üreticilerin piyasaya gireceğini ifade etmiştir.²⁴⁷

Rus doğal gaz şirketi Gazprom 14 Kasım 2006 tarihinde İtalyan enerji şirketi Eni ile 2035 yılına kadar Fransız Gaz de France ile 2030 yılına kadar devam edecek uzun dönemli doğal gaz alım satım anlaşmaları imzalamıştır. Bir yandan her iki tarafın enerji şirketleri arasındaki ilişki ekonomik boyutta devam ederken, öte yanda AB Rusya arasındaki ilişkiler siyasi boyutuyla canlılığını korumaktadır.²⁴⁸

1.4.4.1.1.3. AB ve Rus Elektrik ve Nükleer Enerji Piyasası

Doğal gaz ile benzer şekilde ancak bazı farklılıklarla AB Rusya enerji diyalogu elektrik alanında da bazı sorunlarla karşılaşmaktadır. Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye üye olmasıyla birlikte, Rusya'da gittikçe artan bir biçimde elektrik şebekelerini AB ile bağlamak eğilimi ortaya çıkmıştır. Böylece EUS iç

²⁴⁷ Andrei V. Belyi, a.g.e., s. 191-220.

²⁴⁸ Andrei V. Belyi, a.g.e., s. 191-220.

tüketimden artan elektriği AB tüketicilerine satabilecek, arıza, kesinti gibi geçici elektrik kısıntılarında da AB'den elektrik alabilecektir.

Rusya ile yapılacak elektrik ticareti konusunda AB'nin çekinceleri bulunmaktadır. AB Rusya'nın AB piyasasına elektrik satabilmesi için nükleer güvenlik ve çevrenin korunmasına ilişkin AB standartlarını uygulaması gerektiğini ileri sürmektedir. Buna ek olarak AB Rusya'nın Gazprom'dan alınan ucuz doğal gaz ile elektrik üretimini sübvanses etmesinin elektrik fiyatlarını Rusya'nın lehine değiştirdiğini bu durumun adil olmadığını belirtmiştir.

Nükleer enerji konusunda AB, AB dışındaki üreticilerden % 20'den fazla uranyum alınmasına izin vermemektedir. Oysa, AB'ye yeni üye olan bazı ülkeler Rusya'nın nükleer yakıtlarına karşı büyük ölçüde bağımlıdır. Bu konu AB'yi oldukça zorlamaktadır. Dolayısıyla genişlemeyle birlikte enerji konusunda ciddi sorunlarla karşılaşmıştır.

Komisyon Rusya'dan ithal edilecek uranyum miktarını artırma konusunda çalışmalar yapmıştır. Ancak nükleer enerji alanındaki AB lobileri bazı AB üyesi devletler aracılığıyla Konseyi Komisyonun bu konudaki yapacağı yasal düzenlemeleri engellemesi konusunda ikna etmeye çalıştılar. AB önceleri Rusya'nın Kyoto Protokolünü imzalamamasını da eleştirmiştir.

1.4.4.1.1.4. AB ve Rus Petrol Piyasası

Petrol alanında diyalog süreci daha az politik ve daha az tartışmalıdır. Çünkü, AB petrol alanında Rusya dışında alternatif kaynaklardan da petrol alabilmektedir. Kaldı ki, Rusya doğal gazın aksine petrol piyasasını hem özelleştirmiş hem de libelleştirmiştir. Avrupa'da Kuzey Denizi'nden elde edilen petrolün miktarında azalma yaşanırken Rusyadan ithal edilen petrol miktarında da artış olacağı öngörülmektedir.

Rus petrol özel şirketleri Murmansk'a²⁴⁹ ve büyüyen Çin pazarına ulaşan bir

²⁴⁹ Murmansk, Rusya'nın kuzey batısındaki Murmansk yönetim biriminin merkezi kentidir. Barent Denizi'ne 12 km uzaklıkta, Kola Körfezinin doğu kıyısında yer alır. I. Dünya Savaşı sırasında bir ikmal limanı olarak kurulan kent, 1918-1920 arasında Bolşeviklere karşı savaşan İngiliz, Fransız ve ABD birlikleri tarafından üs olarak kullanılmıştır. II Dünya Savaşı'nda Kuzey Buz Denizi üzerinden SSCB'ye savaş malzemesi taşıyan İngiliz-Amerikan konvoylarının kullandıkları başlıca liman olmuştur. Buz tutmayan Murmansk limanı, Rusya'nın Atlas Okyanusu ve öteki denizlere serbestçe açılan tek kapısıdır. Aynı zamanda Kuzey Kutup Dairesi içindeki en büyük yerleşim merkezidir. Bkz. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Murmansk>.

boru hattı kurulması gibi çok sayıda proje sunmalarına rağmen, Rusya petrol depolama, petrol ihraç kapasitesini artırma konusunda yeterli yatırım yapmada başarısız olmuştur. Bu konuda boru hattı işletmecisi devlet şirketi olan Transneft tekeli konumunu bırakmak hususunda isteksizdir. Rus hükümeti alt yapı alanına özel sektör şirketlerinin yatırım yapmasının petrol ihracatında sağlayacağı potansiyel yararları görmekle birlikte, Transneft aracılığıyla ihraç yollarını kontrol ederek güçlü petrol patronları üzerindeki hakimiyetini sürdürmeyi tercih etmektedir.

Bu alanda diyalog süreci Rus petrol piyasasına yapılacak Avrupa yatırımının şartlarını geliştirmek alanında yoğunlaşmıştır. AB, gelişen piyasa ekonomilerinde sıklıkla kullanılan doğal kaynaklara yapılacak geniş ölçekli yatırımlara vergi ve hukuksal güvencelerin sağlanması için Rusya'yı üretim paylaşım anlaşmaları konusunda çalışılabilir ortam kurması konusunda zorlamaktadır. Hukuk sisteminde var olan eksiklikler nedeniyle Avrupalıların Rus ortaklarla yaptıkları yatırımlarda, Rus ortaklar yerel mahkemeler aracılığıyla şirketin kontrolü ele geçirmişlerdir. Yaşanan bu acı tecrübeler ışığında AB Rusya'da yapılacak üretim paylaşım temeline dayalı enerji yatırımlarını yüksek riskli projeler olarak değerlendirmektedir.

Bütün bu engellere rağmen, her iki tarafın çıkarlarının bir gereği olarak enerji diyalogunun devam edeceği, AB'nin kurucu liderlerinin tanımladığı gibi belli konular üzerinde ülkelerin işbirliği yaparak biraraya gelebileceği ve enerji alanında yaşanan ilişkilerin AB ile Rusya'yı belli bir ölçüde birbirine bağlayacağı söylenebilir.

1.4.4.1.2. Enerji Topluluğu Anlaşması ve Güney Doğu Avrupa Enerji Topluluğu

Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte, İkinci Dünya savaşından sonra, Doğu-Batı olarak ikiye bölünen Avrupa'nın doğusunda yer alan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin, AB'ye üye olmalarıyla Avrupa'nın birleşmesi için doğan fırsat, Avrupa'nın güney doğusunda enerji alanında bir pazarın oluşturulması için adımlar atılmasına neden olmuştur.

25 Ekim 2005 yılında imzalanan ve 1 Haziran 2006 yılında yürürlüğe giren anlaşma, daha önce 2003 yılında kabul edilen Mutabakat Zaptına²⁵⁰ bağlayıcı bir yasal çerçeve vermiştir. Nihayetinde, AB üyesi devletler ile birlikte Romanya, Bulgaristan (bu iki devlet daha sonra AB üyesi olmuştur) Hırvatistan, Bosna Hersek, Sırbistan, Karadağ, Eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya²⁵¹, Arnavutluk ve Kosova²⁵² adına Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu ve gelecekte de Türkiye, Gürcistan, Moldavya ve Ukrayna'yı da içine alacak şekilde, genel olarak enerji özel olarak elektrik ve doğal gaz alanında bir bütünleştirilmiş pazarın kurulmasını amaçlamıştır.²⁵³

Güney Doğu Avrupa'da enerji topluluğunu kuran anlaşma bir yanda Avrupa Birliği öte yanda yukarda bahsedilen ülkelerden oluşan anlaşmanın taraflarınca, 2005 yılının Ekim ayında, Yunanistan'ın başkenti Atina'da imzalanmıştır. Anlaşma 1 Haziran 2006 yılında da yürürlüğe girmiştir. 2007 yılının Aralık ayında yeni AB üyesi olan devletler Enerji Topluluğu Anlaşmasına katılmış, Gürcistan, Moldova, Norveç, Türkiye ve Ukrayna ise gözlemci üye olmuşlardır..

Anlaşmada AB'nin bütünleştirilmiş bir enerji pazarı oluşturma amacı

²⁵⁰ Memorandum of Understanding on the Regional Energy Market in South East Europe and its Integration into the European Community Internal Energy Market, The Athens, Memorandum 2003. Bu belgeye http://ec.europa.eu/energy/electricity/south_east/doc/2002_memo_en.pdf web adresinden ulaşılır.

²⁵¹ 1991 yılında Makedonya bağımsızlığını ilan edince Yunanistanın karşı koymasıyla Birleşmiş Milletler Makedonyayı Eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya adıyla tanıdı. Türkiye ise Makedonya'yı kendi anayasal ismiyle tanımıştır.

²⁵² 1999 ile 2008 tarihleri arasında Birleşmiş Milletlerin idaresinde olan Kosova 17 Şubat 2008 tarihinde bağımsızlığını ilan etti. Kosovayı bağımsız devlet olarak ilk tanıyan ülkeler arasında Türkiyede yer almıştır.

²⁵³ Inglis Kirstyn, "Anticipating New Union Competences in Energy", **The Journal of European and Competitive Law**, 2008, Volume 15, No:1, s. 125-135.

bulunduğu belirtilmiştir. Bu pazarın oluşmasında, enerji, çevre, yenilenebilir enerji kaynakları ve rekabet ile ilgili Topluluk müktesebatının öngördüğu araçların kullanılacağı düzenlenmiştir. AB enerji mevzuatının görece daha ileri düzeyde hükümler içermesi AB üyesi olmayan ancak Enerji Topluluğu Anlaşmasına taraf olan devletlerin böyle bir düzenlemeyi kabul etme nedenini oluşturmaktadır.

Bu konuda asıl önemli olan Enerji Topluluğu Anlaşmasını imzalayan devletlerin bir gün AB üyesi olma yolundaki ümitleridir. Anlaşmanın imzalandığı tarihte AB üyesi olmayan Bulgaristan ve Romanya 2007 yılında AB üyesi oldular. Hırvatistan ve Türkiye ile AB üyelik müzakereleri devam etmektedir. Anlaşmanın diğer tarafları olan Arnavutluk Sırbistan, Bosna Hersek ve Karadağ ise AB'ne aday devletlerdir.

Enerji Topluluğu Anlaşmasında, elektrik, doğal gaz, çevre ve yenilenebilir enerjiyle ilgili Avrupa Topluluğu mevzuatının uygulanacağı düzenlenmiş, böylece henüz AB üyesi olmayan Enerji Topluluğuna üye devletlere enerji alanındaki AB mevzuatına uyma yükümlülüğu getirilmiş olmasına rağmen, bu anlaşmanın söz konusu devletlerin AB üye olmalarını kolaylaştırmayacağı yolunda hükümlere de yer verilerek, AB üyeliğinin garanti olmadığı vurgulanmıştır.

Bir başka anlatımla, Enerji Topluluğu üyesi devletlerin AB'ye üye olmaları için üyelik koşullarını yerine getirmeleri zorunlu bulunmaktadır. Nitekim, Enerji Topluluğu üyesi Romanya ile Bulgaristan daha sonra üyelik koşullarını ne ölçüde yerine getirdikleri tartışmalı olmakla birlikte AB'ye üye olmuştur. Bu kapsamda Anlaşmanın enerji topluluğuna üye devletlerin daha sonra AB'ye katılmaları halinde AB mevzuatına uyumlarının daha kolay olacağını söylemek doğru bir değerlendirme olacaktır.

Enerji Topluluğu Anlaşmasıyla AB enerji iç pazarının Güney Doğu Avrupa'ya hatta Gürcistan'ı da içine alacak şekilde daha da geniş bir alana yayılması suretiyle bir meta olan enerjinin serbest dolaşım ilkesine uygun olarak ticaretinin yapılması amaçlanmıştır. Böylece hem AB hem de Anlaşma tarafı devletlerin hukukun üstünlüğüne dayanan, istikrarlı bir ortamda enerji alanında yatırımlar yapmasına imkân tanınacaktır. Enerji piyasasında yer alan uluslararası ve bölgesel aktörler, piyasa işleticileri de bu süreci desteklemektedir.

Anlaşma, ekonomik ve sosyal kalkınma için son derece önemli olan enerji

arzının sürekliliğini sağlamak için elektrik üretimi ve şebekeler alanında çekici yatırımlar yapmayı, AB pazarı ile bütünleşme ve sınır aşan enerji ticaretinin gerçekleşmesi için bütünleşmiş bir enerji pazarını kurmayı, enerji arzının güvenliğini artırmayı, bölgedeki enerji arzının çevreyle uyumunu geliştirmeyi, ölçek ekonomilerinden yararlanmayı ve bölgesel rekabeti zenginleştirmeyi hedeflemiştir.²⁵⁴

1.4.4.1.3. AB'nin Akdeniz Bölgesiyle Enerji Alanındaki İlişkileri

Akdeniz Bölgesi, Güney Doğu Avrupa'dan sonra, AB tarafından enerji konusunda teşvik edilen ikinci bölgedir. Avrupa Akdeniz Ortaklığı, AB, AB üyesi devletler ile Avrupalı olmayan Akdeniz ülkeleri arasında genel siyasi diyalog ve malların serbest dolaşımı ve ticareti sınırlandıran diğer önlemlerin kaldırılması konusunda genel hükümler içeren ortaklık anlaşmaları yapılmasını öngörmektedir.

1995 yılında Avrupa Akdeniz Ortaklığı süreci içerisinde Akdeniz Enerji Oturumu oluşturulmuştur. AB'nin 1995 yılından beri devam eden Avrupalı olmayan Akdeniz bölgesi ülkeleriyle enerji diyalogu, Avrupa-Akdeniz Konferansı ve Barselona Bildirisiyle enerji alanındaki işbirliğini güçlendirmeyi ve diyalogu artırmayı amaçladığı görülmektedir. Ayrıca enerji yatırımları için gerekli ortamın oluşturulması ve enerji şirketlerinin faaliyetlerinin ve enerji şebekelerinin genişletilmesi çabalarını teşvik etmeyi amaçlamıştır.

Örneğin bölgenin en önemli enerji ihracatçısı olan Cezayir'le yapılan ortaklık anlaşması enerji konusunda serbest piyasa kurallarının uygulanmasını, teknik, idari ve düzenleyici konularda Cezayir'e yardım yapılmasını, maden ve enerji sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin yeniden yapılandırılmasını, doğal gaz arama ve üretme alanlarında ortaklık kurulmasını, petrol ürünlerinin dağıtımını, enerji şebekelerinin modernizasyonu ve AB şebekelerine bağlanmasını ve benzeri konuları içermektedir.²⁵⁵

“Bu kapsamda 1997 yılında resmi olarak Avrupa Akdeniz Oturumu kalıcı bir şekilde kuruldu. Aslında bu süreç serbest ticaret bölgesi oluşturmayı amaçlamaktadır. Enerji sektörü de bu serbest ticaret alanının ana konularından birini teşkil etmektedir. Akdeniz bölgesinden AB'ye doğal gaz iletimi Avrupa Akdeniz Oturumunun kilit

²⁵⁴ Andrei V. Belyi, “The EU's External Energy Policy”, **Energy Law in Europe IV**, Edited By: Martha Roggenkamp, Ingrid Del Guayo, Anita Ronne, Catherine Redgwell, Oxford University Press, 2007, s. 191-220.

²⁵⁵ Andrei V., Belyi, a.g.e., s. 191-220.

konularından biri haline gelmiştir. İspanya ve Cezayir arasında doğal gaz boru hattı projesi (MEDGAS), İtalya ile Cezayir arasındaki doğal gaz boru hattı projesi (GALSI) için teknik yardım sağlanmıştır.”²⁵⁶

Avrupa Akdeniz Enerji oturumu aynı zamanda AB ile Magrip ülkeleri olarak bilinen Fas, Cezayir ve Tunus arasında ortak ve serbest elektrik pazarı fikrini pekiştirmektedir. AB enerji alanında özel sektör yatırımlarını destekleyerek, Akdeniz bölgesindeki etkinliğini artırmak istemektedir. Ancak, bu istek tek başına AB'nin bölgede etkinliğini artırmak için yeterli değildir. Örneğin Avrupa ile Magrip ülkeleri arasında elektrik iletimi konusunda anlaşmaya varılsa dahi, İspanya'nın elektrik şebekesinin bu ülkelere gelecek elektriği AB'nin diğer kısmına aktarması, İspanya'nın zayıf şebeke sistemi nedeniyle şimdilik mümkün görünmemektedir.

Bütün eksikliklerine rağmen Avrupa Akdeniz Enerji Diyalogu karşılıklı ve çok yönlü işbirliği çerçevesinde sürdürülmektedir. Kuzey Afrika ülkelerinin yakın zamana kadar sömürgeci geçmişe sahip olmaları, bu ülkelerin ekonomilerinin AB üyesi ülkelere dayanması bu diyalog sürecinin devamında önemlidir.

1.4.4.1.4. Hazar Bölgesi AB Enerji Politikası

AB'nin Hazar bölgesine yönelik politikası çelişkiler taşımaktadır. Bir yanda enerji arzının çeşitlendirilmesi bakımından Hazar bölgesi AB'nin stratejik çıkarı olduğu bir bölgedir. Öte yanda Hazar bölgesi AB için önemli olmasına rağmen AB bölgeye yönelik siyasi nitelikte bir resmi enerji işbirliği çerçevesi henüz oluşturamamıştır.

Hazar bölgesi petrol, doğal gaz ve madenler bakımından yeterince zengin bir bölge olmasına rağmen, bu enerji kaynaklarını uluslararası piyasaya sunma, enerji altyapılarına erişim konusunda ciddi sorunları bulunmaktadır. Uzun süren Sovyet yönetimi zamanında inşa edilen boru hatları ve ulaşım yolları bölgenin enerji kaynaklarının dış piyasalara sunulması için tek seçenek olmuş, Rusya'nın devlet tekelindeki enerji şirketleri tarafından enerji ticareti yürütülmüştür.

2001 yılında Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan Azerbaycan ve Gürcistan gibi bölge ülkelerini de içine alan INOGATE projesiyle enerji alt yapı yatırımları inşa edilerek bölgenin enerji kaynaklarının AB piyasasına ulaştırılması

²⁵⁶ Andrei V. Belyi, a.g.e., s. 191-220.

amaçlanmıştır. Azerbaycan ve Kazak petrolünün Bakü, Tiflis ve Ceyhan boru hattıyla Akdenize ulaştırılması, kısaca BTC olarak bilinen boru hattı projesi AB'nin desteklediği en önemli siyasal projedir. 13 Kasım 2004 tarihinde Bakü Girişimi olarak adlandırılan Avrupa Komisyonu ve bölge ülkelerinin katılımıyla oluşturulan konferans, AB'ye bölge ülkeleriyle ilişkilerini geliştirme konusunda yardımcı olmuştur.²⁵⁷ Ancak, bu girişimlere rağmen, AB'nin bölgedeki rolü oldukça sınırlı kalmıştır.

1.4.4.1.5. AB'nin Körfezle İlişkileri

ABD'nin Irak'a müdahalesi AB üyesi ülkeler arasında derin görüş ayrılıklarına yol açmıştır. Bir yanda Almanya ve Fransa ABD'nin müdahalesine karşı çıkarken, öte yanda, İngiltere ve İspanya oluşturulan sözde uluslararası güce asker vererek tam destek olmuşlardır. Türkiye'nin sınırlarından ABD askerlerinin geçmesine izin vermeyi öngören tezkerenin TBMM'de reddedilmesinden sonra, Fransa Türkiye'nin her zaman olduğundan daha fazla Avrupalı olduğunu söyleyerek Türkiye konusundaki temel yaklaşımına ters düşen açıklamalarda bulunmuştur. Üye devletler arasındaki bu derin görüş ayrılıkları bir kez daha AB'nin enerji konusunda farklı düşüncelere sahip olduklarını göstermiştir.

Arap İsrail Savaşları nedeniyle petrol arzında kesintiler yaşayan ve bölge petrolüne aşırı bağımlı olan AB Ortadoğu bölgesine ve bölge ülkelerine karşı oldukça yumuşak bir politika izlemiştir. Genel olarak Körfez ülkeleri üzerinde AB'nin etkisi sınırlıdır. Bunda bölgede ABD'nin askeri ve siyasi açıdan önemli bir güce sahip olması etkilidir.

AB'nin Bahreyn, Kuveyt, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirliklerinden oluşan Körfez İşbirliği Konseyi enerji konusunda bir diyalogu olmadığı gibi kurumsal bir ilişkisi de yoktur. AT 1989 yılında Körfez İşbirliği Konseyi ile kurumsal bir ilişki kurma girişiminde bulunmuş, serbest ticaret alanı kurulması konusunu da içeren bir işbirliği anlaşması imzalamıştır.

AB bu işbirliği anlaşmasıyla öncelikli olarak iki taraf arasındaki enerji ticaretini geliştirmeyi, bu ülkelerin enerji piyasalarındaki reformları desteklemeyi, enerji ve ulaşım için altyapı bağlantılarını geliştirmeyi, yeni teknolojilerin

²⁵⁷ Andrei V. Belyi, a.g.e., s. 191-220.

kullanılmasını ve enerji etkinliğinin sağlanmasını teşvik etmek istemiştir. Ancak, tüm bu çalışmalar birer açıklama olarak kalmıştır.

Bölgede ABD'nin politikaları ile AB'nin politikaları arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. ABD, bölge ülkelerinin isteklerine uygun olarak iki taraflı işbirliği anlaşmalarını tercih ederek bölge ülkelerinin tek askeri ve ekonomik ortağı konumunu sürdürürken, AB bölgede etkisiz olan ülkelere güvenilir bulunmayan oturma yöntemini tercih etmektedir.²⁵⁸ Yaklaşım farklılığı AB'nin Ortadoğu ile ilişkilerini geliştirmesinde önemli bir engeldir.

1.4.4.2. AB Dışında Yaşanan AB Enerji Politikasını Etkileyen Olaylar

AB'nin yukarıda yer alan girişimleri dışında gelişen birtakım uluslararası olaylar da AB enerji politikasını etkilemiştir. Birleşmiş Milletlerin öncülüğünde başlamasına rağmen tüm AB üyesi devletler tarafından kabul edilen Kyoto Protokolü gelişmelerden birisidir. Bu anlaşmayla öngörülen çevrenin korunması için getirilen emisyon ticareti sistemi üye devletlerin büyük çoğunluğu tarafından yürürlüğe konulmuştur.

Bu konuda diğer önemli bir gelişme ABD'nin Irak'ı işgalidir. Bu işgal sadece artan petrol fiyatları nedeniyle enerji maliyetlerini artırmamış, AB üyesi devletler arasında bir bölünmeye neden olmuştur. İngiltere ve İspanya ile Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinden bazıları bu işgali desteklemiş ve oluşturulan askeri güce asker göndermiştir. AB'nin sürükleyicisi olan Fransa ve Almanya gibi ülkeler ise yukarıda da belirtildiği üzere ciddi bir biçimde askeri müdahalenin karşısında yer almışlardır.

Üçüncü önemli olay Hazar bölgesi petrolü ve bunların Avrupa pazarına ulaştırılması konusunda yaşanan gelişmelerdir.

1.4.4.2.1. Kyoto Protokolü ve AB'nin Enerji Politikası

AB için enerji politikasından ayrı olarak çevrenin korunması hususu her zaman için önemli olmuştur. Diğer sektörlerin faaliyetlerinde de çevrenin korunmasına büyük önem verilmektedir. Enerjiden bağımsız olarak çevrenin korunmasına öncelik verilmektedir. Çevrenin korunması konusu son yıllarda iklim değişikliği ile birlikte ele alınmaktadır. Enerji politikasının amaçları arasında da

²⁵⁸ Andrei V. Belyi, a.g.e., s. 191-220.

çevrenin korunması yer almaktadır.²⁵⁹

İklim değişikliği konusunda yapılan çalışmalar sonucunda sera gazı salımının gelişmiş ülkeler tarafından gerçekleştirildiği, gelişmekte olan ülkelerin kişi başı gaz salınımlarının düşük olduğu, gelişmekte olan ülkelerin sera gazı salınımlarının sosyal ve ekonomik gelişmelerine bağlı olarak artacağı hususları tespit edilmiştir. Bu tespitler sera gazı salınımlarının kontrol edilmesi ve azaltılması konusunda küresel düzeyde tedbirler alınmasını zorunlu kılmıştır.²⁶⁰

Gelişmekte olan Çin, Hindistan gibi ülkelerin iklim değişikliğine neden olan sera gazı salınımlarının sorumlusu olmadığı, ancak yakın zamanda şimdikinden daha fazla sera gazı salımı yapacakları dolayısıyla net sera gazı salınımlarının değişmeyeceği ileri sürülerek bu şekilde oluşturulacak bir mekanizmanın uzun ömürlü olmayacağı yolunda eleştiriler getirilmiştir.

Bu tartışmaların sonunda Kyoto Protokolü, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS)'ne ek uluslararası bir anlaşma olarak²⁶¹ Aralık 1997'de Japonya'nın Kyoto şehrinde görüşülmüş, 16 Mart 1998'de imzaya açılmış ve 15 Mart 1999'da son halini almıştır. Anlaşmanın 25. maddesine göre anlaşma iki şartın gerçekleşmesinden sonraki doksanınıcı gün yürürlüğe girecektir. Anlaşmanın en az 55 ülkenin imzalaması ve imzlayan ülkelerin Ek 1'de yer alan toplam gaz salınımlarının en az % 55'ine karşılık gelmesi durumunda yürürlüğe gireceği kural altına alınmıştır. 23 Mayıs 2002'de İzlanda'nın anlaşmayı kabul etmesi ile 55 ülke şartı, 18 Kasım 2004'te Rusya'nın katılımıyla % 55 gaz salınımı şartı gerçekleşerek, Anlaşma 16 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir

Aralık 2006 tarihinde toplam 169 ülke ve devlete bağlı örgütler anlaşmaya imza atmışlardır. Anlaşmayı imzlayan ülkelerin salınımları toplamı % 61.6'dan daha fazladır. İmza atmayan önemli ülkeler arasında ABD ve Avustralya gibi gelişmiş ülkeler dışında gelişmekte olan Türkiye gibi ülkeler de yer almaktadır. Çin ve Hindistan gibi bazı ülkeler ise anlaşmaya imza atsalar bile karbon salınımlarını

²⁵⁹ Jonathan Buttimore, and Patrick Hurley, and Sonia McEntee, "Energy and Environmental Protection in a European Perspective", *Irish Journal of European Law*, 1997, vol. 6, issue 1, s. 65-98.

²⁶⁰ Steven A. Kennett, "Carbon sinks and the Kyoto Protocol : Legal and Policy Mechanisms for Domestic Implementation", *Journal of Energy & Natural Resources Law*, 2003, International Bar Association, vol. 21, issue 3, s. 252-276.

²⁶¹ Kyoto Protokolünün tam metni için, bkz. **Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change**, <http://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.html>.

azaltmak zorunda değillerdir.

2004 yılında BMİDÇS'ye taraf olan ancak uzun süre Kyoto Protokolü'nü imzalamayan Türkiye 30 Mayıs 2008'de Protokolü imzalayacağını resmen açıklamıştır. Başlangıçta tüm OECD ülkeleri gibi hem Ek 1 hem de Ek 2'de yer alan Türkiye kendi başvurusu üzerine 2001'de Fas'ta yapılan toplantı da geçiş ülkesi sayılarak Ek 2'den çıkarılmıştır. 5 Haziran 2008 tarihinde Protokolün imzalanmasına ilişkin tasarı TBMM'ye sunulmuştur. Kyoto Protokolüne katılmanın uygun bulunduğuna ilişkin kanun tasarısı 5 Şubat 2009 tarihinde, TBMM Genel Kurulunda kabul edilerek yasalaşmıştır. Tasarının maddelerinin görüşülmesinden sonra, tümü üzerinde yapılan açık oylamada, kanun tasarısı, 3'e karşı 243 oyla kabul edilmiştir. Oylamada 6 milletvekili de çekimser oy kullanmıştır.

Birleşmiş Milletler Çevre Programı basın bildirisine göre "Kyoto Protokolü gelişmiş ülkelerin sera gazı salınımlarını 1990 yılına göre % 5.2 azaltmalarını öngören bir anlaşma olup, protokolün uygulanması durumunda 2010 yılı salınım tahminleri dikkate alınır bu durum sera gazı salınıminin %29 oranında azalmasına yol açacaktır. Bu protokolü imzalayan ülkeler, karbondioksit ve sera etkisine neden olan diğer metan, nitrous oksit, sülfür heksaflorid, ve benzeri gazların salınımlarını azaltmaya veya bunu yapamıyorlarsa salınım ticareti yoluyla haklarını arttırma yükümlülüğü altına girmişlerdir.

Amaç karbondioksitten oluşan altı sera gazının, 2008-2012 arası beş yıllık ortalama salınım değerlerini azaltmaktır. Ulusal hedefler AB ve başka bazı ülkeler için % 8'lik, ABD için % 7'lik, Japonya için % 6'lık azaltma, Rusya için % 0 değişiklik ve Avustralya için % 8 ile İzlanda için % 10'luk bir artış şeklinde çeşitlilik göstermektedir."²⁶²

Kyoto Protokolü şu anda yeryüzündeki 160 ülkeyi ve sera gazı salınımlarının % 55'inden fazlasını kapsamaktadır. Kyoto Protokolü ile devreye girecek önlemler pahalı yatırımlar gerektirmektedir. Protokole göre atmosfere salınan sera gazı miktarı %5'e çekilecek, endüstriden, motorlu taşıtlardan, ısıtmadan kaynaklanan sera gazı miktarını azaltmaya yönelik mevzuat yeniden düzenlenecek, daha az enerji ile ısınma, daha az enerji tüketen araçlarla uzun yol alma, daha az enerji tüketen teknoloji sistemlerini endüstriye yerleştirme sağlanacak, ulaşımda, çöp depolamada

²⁶² Bkz. www.unep.org.

çevrenin korunması temel ilke olacak, atmosfere bırakılan metan ve karbondioksit oranının düşürülmesi için alternatif enerji kaynakları kullanılacak, fosil yakıtlar yerine örneğin biyodizel yakıt kullanılacak, çimento, demir-çelik ve kireç fabrikaları gibi yüksek enerji tüketen işletmelerde atık işlemleri yeniden düzenlenecek, termik santrallerde daha az karbon çıkartan sistemler, teknolojiler devreye sokulacak, güneş enerjisinin önü açılacak, nükleer enerjide karbon sıfır olduğu için dünyada bu enerji ön plana çıkarılacak, fazla yakıt tüketen ve fazla karbon üreten daha fazla vergi alınacaktır.²⁶³

BM şemsiyesi altında küresel kurallar ile belirlenen Kyoto Protokolü devletler tarafından da desteklenmelidir. Protokol devletleri, sera gazı salınımlarını azaltmayı kabul eden gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler olmak üzere iki genel sınıfa ayırmıştır. Gelişmiş ve sera gazı salınımını azaltmayı kabul eden ülkeler Protokolün Ek-1'nde yer alan ülkelerdir. Ek-1'de yer almayan ülkelerin sera gazı sorumlulukları yoktur. Ancak bu ülkeler her yıl sera gazı envanteri raporu vermelidirler. Kyoto Protokolündeki hedeflerine uymayan herhangi bir Ek-1 ülkesi, bir sonraki dönem için öngörülen azaltma hedefinin %30 daha azaltılması ile cezalandırılacaktır.

2008 ile 2012 arasında, Ek-1 ülkeleri sera gazı salınımlarını 1990 yılı seviyesinden ortalama % 5 aşağıya çekmek zorundadırlar. Bu oran birçok AB üyesi ülke için 2008 için beklenen sera gazı salınımlarının % 15 aşağısına denk gelmektedir. Ortalama salınım azalmasının %5 olarak belirlenmesine rağmen AB üyesi ülkelerin salınım hedeflerini % 8 azaltması gereklidir. Bu azaltma hedefleri 2013 yılına kadar belirlenmiştir.

Kyoto Protokolü, Ek-1 ülkelerinin sera gazı salınımı hedeflerine ulaşmak için başka ülkelere salınım azalması satın alabilmelerine imkân tanımıştır. Bu, çeşitli borsalardan (AB Salınım Ticaret Borsası gibi) veya Ek 1'de yer almayan ülkelerin salınımlarını azaltan Temiz Gelişim Tekniği (TGT) projeleri ile veya diğer Ek 1 ülkelerinden satın alınabilir. Sadece TGT Yönetim Kurulu tarafından onaylanmış "Onaylı Salınım Azaltımları" (OSA) alınıp satılabilir. Kyoto Protokolü BM çatısı altında Bonn merkezli Temiz Gelişim Tekniği Yönetim Kurulu'nu Ek 1'de yer almayan ülkelere gerçekleştirilen TGT projelerini değerlendirip onaylaması için

²⁶³ <http://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.html>.

kurmuştur. Bu projeler onaylandıktan sonra OSA verilir. Pratikte bu kurallar Ek 1'de yer almayan ülkelerin sera gazı sınırlamalarına tabi olmadıklarını ama sera gazını azaltan bir projenin bu ülkelerde uygulanması durumunda elde edilen Karbon Kredisinin Ek 1 ülkelerine satılabileceğini anlatır.

Kyoto Protokolüne uymak bazı Ek 1 ülkeleri (özellikle Japonya ve Hollanda gibi zaten az salınım yapan ve çevre standartlarına saygılı ülkeler) için sınırlayıcıdır. Protokol bu ülkelerin kendi sera gazı salınımlarını azaltmak yerine Karbon Kredisi almalarını olanak vermektedir. Bu şekilde Ek 1'de yer almayan ülkeler sera gazı salınımlarını azaltmak için teşvik edilmiş olmaktadır. Bu ülkeler Karbon Kredisi satarak kaynak edinmektedir.

Tüm Ek 1 ülkeleri Kyoto Protokolü içinde sera gazı salınım değerlerini gözetim altında tutmak için ulusal kurumlar oluşturmuştur. Japonya, Kanada, İtalya, Hollanda, Almanya ve daha birçok ülke devletleri karbon kredisi için bütçeden pay ayırmıştır. Bu ülkeler kendi büyük enerji, petrol, doğal gaz holdingleri ile birlikte çalışarak mümkün olan en fazla sayıda “karbon kredisini” en ucuza almaya çalışmaktadır.

Hemen hemen tüm Ek 1'de yer almayan ülkeler de kendi Kyoto Protokolü süreçlerini izlemek amacıyla ve özellikle TGT Yönetim Kuruluna destek için sunacakları projeleri belirlemek amacıyla yönetim birimleri kurmuştur.

Kyoto Protokolündeki amaç atmosferdeki sera gazı yoğunluğunun, iklime tehlikeli etki yapmayacak seviyelerde dengede kalmasını sağlamaktır. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli, 1990 ile 2010 yılları arasında 1.4 °C ile 5.8 °C arası sıcaklık artışı tahmin etmektedir. Tahminlere göre başarılı bir şekilde uygulanması durumunda Kyoto Protokolü bu artışı 0.02 ile 0.28 °C arasında düşürebilecektir.

Kyoto Protokolüne göre ülkeler 2008 ile 2012 yılları arasında salınımlarını 1990 yılına göre %5.2 düşürmekle yükümlüdür. Buna rağmen, pratikte birçok ülke belirli sanayi kuruluşlarına sınırlamalar koymuştur (kâğıt endüstrisi, enerji santralleri gibi). AB'de bu uygulama vardır ve birçok ülke de buna doğru kaymaktadır. Buna göre, belirlenen seviyeden fazla salınım yapacağını anlayan bir şirket bir şekilde başka yerlerden “karbon kredisi” bulmak zorundadır. Bu da “karbon” ticaretini ve borsasını ortaya çıkarmıştır.

1.4.4.2.2. Kafkasya ve Enerji Yollarının Güvenliği

Kafkasya bölgesi, batı doğu yönünde Karadeniz kıyısından başlayarak Hazar Denizine kadar uzanan Kafkas sıradağlarının kuzey güney olarak ikiye böldüğü, toplam 1200 km² alan olarak tanımlanmaktadır. Bölgenin sınırlarını kesin olarak belirlemek mümkün değildir. Çeşitli amaçlarla Kafkasya daha geniş bir coğrafyayı tanımlamak amacıyla da kullanılmaktadır.²⁶⁴ Genel olarak bölgeyi Güney Kafkasya ve Kuzey Kafkasya olarak ikiye ayırmak mümkündür. Kafkas Dağlarının Kuzeyinde Rusya Federasyonu sınırları içinde kalan, Çeçenistan, İnguş Cumhuriyeti, Dağistan, Kuzey Osetya, Güney Osetya, Abhazya özerk bölgelerinin olduğu kesim Kuzey Kafkasya, Kafkas Dağlarının güneyinde yer alan Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan devletlerinin oluşturduğu alan ise Güney Kafkasya olarak adlandırılmaktadır. Çok sayıda halkların yaşıdığı istikrarsızlıklara ve dış müdahalelere açık bir bölgedir.²⁶⁵

Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte bölge başta enerji yollarının güvenliğini sağlamak olmak üzere önemli bir rekabet sahasına dönüşmüştür.²⁶⁶ Kafkasya'nın enerji bakımından önemi sahip olduğu coğrafî konumu nedeniyle Hazar enerji kaynaklarının dünya pazarlarına ulaştırılmasında önemli bir yol olmasıdır. Sovyet döneminde Bakü Novraski, Bakü Süpsa enerji hatları, Sovyet sonrası dönemde ise Bakü-Tiflis-Ceyhan, Bakü-Tiflis Erzurum boru hatları gibi önemli enerji yolları geçmektedir. Enerji yollarının geçtiği güzergâh olarak bölge stratejik açıdan kontrol altında tutulmalıdır.

Bölgeden gelerek Türkiye'den geçen ve geçmesi planlanan boru hatlarının Batı'nın özellikle AB'nin enerji güvenliği ve enerji çeşitlendirilmesi açısından son derece önemli olduğu, AB'nin enerjide tek bir ülkeye, Rusya'ya bağlılığını azaltacağı ve enerji taşıma maliyetlerini düşüreceği açıktır.

1.4.4.2.2.1. Rusya'nın Gürcistan'a Askeri Müdahalesi

Kafkasya sıradağlarının güneyinde bulunan Güney Osetya, 3.990 km²'lik

²⁶⁴ Mithat Çelikpala, "Kuzey Kafkasya'da Anlaşmazlıklar, Çatışmalar ve Türkiye", **Beş Deniz Havzasında Türkiye**, Der: Mustafa Aydın, Çağrı Erhan, Ankara, Siyasal Kıtabevi, 2006, s. 63-102.

²⁶⁵ Mithat Çelikpala, a.g.e., s. 63-102.

²⁶⁶ Ali Faik Demir, "Türkiyenin Güney Kafkasyaya Yönelik Dış Politikasını Oluşturmasında Rol Oynayan Unsurlar", **Beş Deniz Havzasında Türkiye**, Der: Mustafa Aydın, Çağrı Erhan, Ankara, Siyasal Kıtabevi, 2006, s. 103-133.

yüzölçümü olan, küçük ve dağlık bir coğrafya'ya sahip, nüfusu yaklaşık 70 bini bulan, bunun yaklaşık olarak 50 bini Oset, 15 bini Gürcü, 5 bini ise çeşitli Sovyet halklarından insanlardan oluşan bir bölgedir. Kuzey Osetya'da ise yaklaşık 500 bin Oset bulunmaktadır. Çarlık Rusyası'nın Kuzey Kafkasya'yı ele geçirmesinin ardından 1864 yılında ve 1877-78 Osmanlı-Çarlık Rusya'sı savaşından hemen sonra, Müslüman kökenli Osetlerin büyük çoğunluğu Ruslar tarafından Anadolu'ya zorunlu göçe zorlanmıştır. Bugün Türkiye'de Orta ve Doğu Anadolu'da 24 Oset köyü bulunmaktadır.²⁶⁷

Güney Osetya Parlamentosu 3 Mart 2008 tarihinde Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından bağımsızlığının tanınması için Rusya Federasyonu, Bağımsız Devletler Topluluğu, BM ve AB'ye çağrıda bulunmuştur.²⁶⁸

Bu gelişmeden sonra, Gürcistan'ın NATO ile AB kapılarını açabilmek amacıyla Abhazya ile Güney Osetya'yı yeniden Gürcistan'ın bir parçası haline getirmek amacıyla, iki bölgeye karşı güç kullanması beklenir hala gelmiştir. Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla dondurulan Güney Osetya sorunu, Gürcistan ordusunun 8 Ağustos 2008 günü Güney Osetya'da başlattığı operasyon ve bu operasyona Rusya'nın verdiği tepki, Güney Osetya'yı bir anda uluslararası ilgi odağı hâline getirmiştir.²⁶⁹

2008 yılında Kosova'nın bağımsızlığının başta ABD olmak üzere Batılı devletlerce tanınması ve Gürcistan'ın NATO'ya tam üyelik başvurusu (NATO'nun Bükreş zirvesinde bu başvuruya net bir şekilde olumlu cevap verilmemiş olsa dahi) Rusya'nın Güney Osetya'ya olan desteğini daha da arttırmıştır. Ayrıca, Güney Osetya'da yaşayan halk arasında Rusya Federasyonu içinde olan ve nüfusun büyük çoğunluğunu da Güney Osetya'daki gibi yine Osetlerin oluşturduğu Kuzey Osetya Cumhuriyeti ile birleşme isteği de Rusya'nın ilişkileri geliştirmesi için bir başka nedendir.

Nisan 2008'de Rus Cumhurbaşkanı Vladimir Putin Rus Dışişleri Bakanlığı'nın Kuzey Kafkasya'daki yerel birimlerine Güney Osetya ile ilişkilerini geliştirme talimatını vermiştir. Dolayısıyla, 8 Ağustos 2008 günü Gürcistan'a bağlı

²⁶⁷ Hakan Kanbolat, **Güney Osetya Sorununun Yakın Tarihi**, 11 Ağustos 2008, makalenin tam metni için bkz. <http://www.asam.org.tr>.

²⁶⁸ Oktay F. Tanrısever, **Gürcistan'ın Güney Osetya'daki Askeri Operasyonu ve Rusya'nın Tepkisi**, 12 Ağustos 2008, makalenin tam metni için bkz. <http://www.asam.org.tr>

²⁶⁹ Oktay F. Tanrısever, a.g.m..

askerî güçlerinin Güney Osetya’da başlattığı askerî operasyona Rusya’nın sert bir tepki vermesi de bu bağlamda hiç şaşırtıcı olmamıştır.²⁷⁰

Çatışmaların bölgedeki enerji kaynaklarına açık tehdit oluşturması üzerine, “Batı Klubü” rahatsızlıklarını ve itirazlarını ciddi olarak seslendirmiş, hatta bu itirazlar ikaza ve tehdit kokan tepkilere ulaşmıştır. Fransa’nın bu süreçte görev olarak dışişleri ve devlet başkanlığı düzeyinde soruna müdahale etmesi AB’nin Gürcistan’a verdiği önemin dışa yansımalarıdır. Gürcistan’ın gerçekleştirdiği bu çılgınlığın arkasında olduğu iddia edilen ABD’nin Gürcistan’a verdiği destek ise sert olmayan bazı beyanların ötesine geçememiştir. ABD’deki başkanlık seçimleri öncesinde ABD Başkanı’nın sorumluluk almak istememesi açık olarak hissedilirken, AB açık şekilde Gürcistan’ın yanında yer alarak Rusya’yı durdurmayı başarmıştır.²⁷¹

Kafkaslarda Rusya Federasyonu ve Gürcistan arasında çıkan savaş akıllara bu ülkeden geçen Azerbaycan kaynaklı ham petrol ve doğal gazı, Türkiye ve uluslararası pazarlara taşıyan boru hatlarını getirmiştir. BTC ve Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) hatlarının güvenliği konusunda endişe duyulmuştur.²⁷²

Gürcistan stratejik bir enerji transit ülkesidir. SSCB’nin dağılmasını takiben, Hazar bölgesinde yer alan zengin petrol ve doğal gaz rezervlerine sahip ülkeler Batılı petrol şirketlerinin istilasına uğramıştır. Azerbaycan’da BP ve Kazakistan’da Chevron en önde gelen şirketlerdir. Petrol rezervlerinin büyüklüğü tam olarak bilinmemekle birlikte herkesin mutabık kaldığı konu SSCB döneminde tespit edilen daha yüksek rezervlerin mevcudiyetidir. Ancak bu rezervlerin uluslararası pazarlara çıkışı en az rezervlerin mevcudiyeti kadar önemlidir. Hazar havzası enerji kaynaklarını uluslararası pazarlara ulaştıracak tek yol Rusya’nın Sovyet döneminde oluşturduğu boru hatlarıdır. Bu enerji kaynakları boru hatlarıyla Rusya Federasyonu’nun Karadeniz’deki Novorski Limanı getirilmiş, oradan da tankerlerle Türk boğazları kullanılmak suretiyle Avrupa’ya taşınmıştır.²⁷³

Batılı petrol şirketleri önceleri Hazar havzası enerji kaynaklarının Türkiye üzerinden uluslararası pazarlara taşınması şeklinde bir proje üzerinde çalışmadılar.

²⁷⁰ Oktay F. Tanrısever, a.g.m.

²⁷¹ Reha Yılmaz, **Kafkasya’da Büyük Oyunun Küçük Halkası: Güney Osetya**, makalenin tam metni için; bkz. <http://www.asam.org.tr>.

²⁷² Mete Göknel, **Kafkaslardaki Savaş ve Enerji Hatları**, 13 Ağustos 2008, makalenin tam metni için; bkz. <http://www.asam.org.tr>.

²⁷³ Mete Göknel, **Kafkaslardaki Savaş ve Enerji Hatları**, 13 Ağustos 2008, makalenin tam metni için; bkz. <http://www.asam.org.tr>.

Bu şirketler tarafından yürütülen ilk çalışmalarda ortaya Azeri petrolü için Rusya Federasyonu geçişli Bakü- Novorski, Gürcistan geçişli Bakü-Poti, Kazakistan petrolü için Rusya Federasyonu geçişli Tengiz-Novorski (daha sonra CPC adını alacaktır) güzergâhlar üzerinde durulmuştur. Kasım 1992 tarihinde Türkiye'nin BOTAŞ boru hattı çalışma grubu aracılığıyla çalışmalara katılmasıyla Türkiye üzerinden geçecek enerji yolları üzerinde de durulmaya başlanmıştır.²⁷⁴

Türkiye'nin (BOTAŞ) devreye girmesiyle enerji yolları çeşitlenmiştir. Türk Boğazlarındaki yoğunluğa dikkat çekilerek, Karadeniz'e çıkan rotaların randımanlı olmayacağı savunulmuş, Bakü-Ceyhan rotası çeşitli nedenlerle ön plana çıkmıştır. 1992 yılında başlanılan boru hattı çalışmasında ilk rotanın Ermenistan ve Nahçıvan'dan, ikinci rotanın ise Aras nehri vadisini takip ederek İran ve Nahçıvan'dan geçip Türkiye'ye ulaşması önerilmiştir. En düşük maliyetli olan Ermenistan geçişine Azerbaycan'ın, maliyeti daha düşük, sadece 60 Km. daha kısa olan İran geçişine Batılı petrol şirketlerinin karşı çıkması, rotayı Bakü-Tiflis-Ceyhan'a yöneltmiştir. Bu güzergâh Azerbaycan'dan Kura Nehri vadisini takiben Gürcistan'a ve oradan da tabiatın izin verdiği en uygun rota olan Ardahan Çıldır Gölü kuzeyinden Türkiye'ye giriş şeklinde belirlenmiştir. Boru hattının güzergâhı ekonomik olmaktan çok siyasi şartlara göre belirlenmiştir.

Dolayısıyla, Gürcistan (Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı) Azerbaycan'ın Ermenistan ile 1992 yılından bu yana devam eden Dağlık Karabağ sorunu ve ABD'nin İran'a uyguladığı yaptırım nedenleriyle Hazar Havzası enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara çıkış için tek yol olarak ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalar sırasında Rusya Federasyonu'nu devre dışı bırakmamak amacıyla Rusya'nın Ankara Büyükelçiliği'nde yapılan toplantılarda Novorski terminaline inen Rusya Federasyonu Batı Ural petrolerinin mevcut petrol boru hatlarının kullanımı ile Çeçenistan Grozni üzerinden Tiflis'e yaklaşık 270 km boru hattı ile bağlanması projesi üzerinde görüşmeler yapılmış, zamanın Başbakanı Tansu Çiller'in Eylül 1993 Moskova ziyaretinde bu proje gündeme getirilerek ilgili kuruluşlarla görüşülmüş ve proje çalışmalarına başlanması konusunda mutabakata varılmıştır. Chevron ile yapılan görüşmeler Kazakistan Tengiz sahası petrolerinin yüksek kükürtlü olması ve

²⁷⁴ Mete Göknel, **Kafkaslardaki Savaş ve Enerji Hatları**, 13 Ağustos 2008, makalenin tam metni için; bkz. <http://www.asam.org.tr>.

Azerbaycan’da faaliyet gösteren petrol şirketlerinin itirazı nedeniyle kesilmiştir.²⁷⁵

Bu arada Bakü-Tiflis-Ceyhan rotası çalışmalarında yaşanan aksamalar bir İngiliz proje ve yapım şirketinin Bakü-Supsa olarak Gürcistan çıkışlı rotayı gündeme getirmesine neden olmuştur. O dönemde bu projeye Türk Hükümeti’nin de destek vermesiyle 1999 yılında yapımı bitirilen 115 bin varil kapasiteye sahip olan Bakü-Supsa petrol boru hattı Azeri petrolünü Gürcistan’ın Karadeniz sahiline, oradan da tankerlerle Batılı pazarlara getiren ve Rusya Federasyonunu ilk by-pass eden boru hattı olmuştur.²⁷⁶

Ancak, Gürcistan sadece Hazar petroleri çıkış kapısı olarak gündeme gelmemiştir. AB’nin “21. Yüzyıl İpek Yolu” (Transport Corridor Europa Caucasus Asia – TRACECA) olarak adlandırdığı projesi Mayıs 1993 tarihinde Brüksel’de TACIS program çerçevesinde ortaya atılmış ve 8 Eylül 1998 tarihinde Bakü’de yapılan konferansta Türkiye’nin de içinde olduğu ülkelerarası anlaşma imzalanmıştır. Bu proje ile Gürcistan, Avrupa ve Asya ekonomilerini bağlayan yol üzerinde önemli bir konumdadır. TRACECA, Avrupa’da Bulgaristan ve Romanya limanlarından Karadeniz’e inmekte; Kafkaslarda Gürcistan Poti ve Batum limanlarında karaya çıkmakta; kura nehri vadisinden Azerbaycan’ın Bakü limanına inmekte, Hazar geçişiyle iki yöne ayrılarak Türkmenistan ve Kazakistan’a ulaşmakta; Özbekistan, Kırgızistan Tacikistan geçişlerinden sonra Moğolistan’da (Çin) birleşerek, Çin üzerinden Japon Denizi’ne ulaşmaktadır. Ancak tüm bu proje çalışmalarının ve Bakü-Supsa petrol boru hattının yapıldığı dönemde Gürcistan’ın Devlet Başkanı Rusya Federasyonu yanlısı olarak bilinen Shevardadze’dir.

Bugüne gelindiğinde, Rusya Federasyonunun Hazar Havzası petrol ve doğal gazını kontrol için Gürcistan’a Güney Osetya’yı bahane ederek saldırması BTC ile BTE hatlarının güvenliğini gündeme getirmektedir.

Boru hatlarının güvenliği değerlendirilmeden önce, gerek petrol gerek doğal gaz sahalarıyla yukarıdaki ülkelerin ilgilendiği hususu dikkate alınmalıdır. Bu boru hatlarından faydalanan başka bir ifadeyle enerji kaynaklarının alıcısı konumundaki ülkeler başta AB ve ABD olmak üzere tüketici ülkelerdir. Dolayısıyla, Rusya

²⁷⁵ Mete Göknel, **Kafkaslardaki Savaş ve Enerji Hatları**, 13 Ağustos 2008, makalenin tam metni için; bkz. <http://www.asam.org.tr>.

²⁷⁶ Mete Göknel, **Kafkaslardaki Savaş ve Enerji Hatları**, 13 Ağustos 2008, makalenin tam metni için; bkz. <http://www.asam.org.tr>.

Federasyonu'nun boru hatlarının güvenliğini tehdit edecek adımlar atması olası değildir. Zaten böyle bir girişime ihtiyacı da yoktur. Hazar'ın doğusundaki petrol kaynakları halen Novorski limanından yüklenmektedir. Yapımına başlanacak olan ve boğazları by-pass edecek Burgaz-Dedeağaç boru hattını işletecek şirketin büyük ortağı Rusya Federasyonu'dur.

Ancak, Rusya'nın müdahalesinin Avrupa, Ukrayna ve Türkiye açısından bir takım sonuçları olacaktır. Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanı, Gürcistan'a askeri destek vermek ve sivillerin ölümüne neden olmakla Ukrayna'yı açıkça suçlamıştır. Bu harekât sürecinde Ukrayna ile daha önce yapmış olduğu anlaşmayı yok sayarak Rusya Federasyonu Ukrayna'nın Karadeniz filosuna limanlarını kapatacağını beyan etmiştir. Bu anlaşmazlıklar nedeniyle Rusya Federasyonu'nun kış aylarında Ukrayna'ya verdiği doğal gazı kısıtlama veya kesmesi olasıdır. Yapılacak kısıtlama veya kesinti Batı'ya giden hatların birinin tamamen diğerinin ise Belarus'tan sonra Ukrayna sınırları içinden geçmesi nedeniyle Ukrayna'nın kontrol ettiği hatlardan korsan gaz çekimi yapmasına yol açabilir. Bu durum Ukrayna'dan geçen hattın beslenen AB ve Türkiye'yi zorda bırakabilecektir.²⁷⁷

1.4.4.2.3. 2008 Küresel Ekonomik Kriz

Batıda özellikle ABD'de yaşanan ekonomik krizler kısa sürede tüm dünyayı etkisine alan küresel bir niteliğe dönüşmektedir. Ekonomik krizlerden ilki, Birinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan, Büyük Bunalım (The Great Depression) olarak adlandırılan 1929 Ekonomik Krizidir. Bu kriz ABD'den başlayıp savaşın yaralarını saran Avrupa'ya yayılmış ve her sektörü olduğu gibi enerji sektörünü de derinden etkilemiştir.

Ekonomik krizlerin ikincisi enerji sektörünü asıl etkileyen, II Dünya Savaşı sonrası oluşturulan dünya ödemeler dengesi ve para sistemine ilişkin Bretton Woods sisteminin çökmesine neden olan 1970 ekonomik krizidir. ABD'nin parasını altın değişim sisteminden çıkarması ve dalgalanmaya bırakması dolarda değer kaybına yol açmıştır. Petrol fiyatları dolara bağlı olduğundan dolardaki değer kaybı nedeniyle petrol fiyatlarını artmıştır. 1970 yılında varili 3 dolar olan petrol fiyatları dört kat artarak 1974 yılında varili 12 dolara çıkmıştır.

²⁷⁷ Mete Göknel, a.g.e.

1997 yılında Tayland'da başlayıp, önce Uzakdoğu, sonra 1998'de Rusya'ya yayılan, 1997 Asya Krizi de enerji sektörüne olumsuz etkide bulunmuştur. Diğerlerine göre daha az etkili olan bir krizdir. En son 2008 yılında ABD'de başlayan ve etkisi çalışmanın yapıldığı dönemde tüm dünyaya yayılan Mortgage Krizi olarak da adlandırılan finansal kriz de enerji piyasalarını etkilemiştir. Kriz öncesi dünyada yaşanan likidite fazlalığı ve enerji üretiminin kısılmasıyla enerji fiyatlarında görülen yükseliş, krizle birlikte talebin daralmasına ve enerji fiyatlarının keskin bir şekilde aşağıya düşmesine neden olmuştur.

Ekonomik krizlerle birlikte enerji piyasasında fiyatlarda yer alan dalgalanmalar, enerji üretiminin kısılması ekonominin tamamını olumsuz şekilde etkilemektedir.²⁷⁸ Başlangıçta doğrudan üretimin temel bileşenlerinden biri olan enerji tarafından başlatılmasa da ekonomik krizler enerji üretimindeki ve fiyatlarındaki dalgalanmalar nedeniyle, diğer sektörleri de etkileyerek krizin daha uzun sürmesine neden olmaktadır.²⁷⁹ Enerji krizlerinin mi ekonomik krize yol açtığı, yoksa ekonomik krizlerin mi enerji krizlerinin tetikleyicisi olduğu konusu hayli tartışmalıdır.²⁸⁰

Ekonomik krizler enerji arzında ve fiyatlarında dalgalanmalara yol açmaktadır. AB bu dalgalanmalardan enerji sektöründeki aktörlerin en az düzeyde etkilenmesini sağlayacak, uluslararası enerji piyasasındaki gelişmeleri yakından takip eden, bir kriz yönetim merkezinin kurulmasına gereksinim duymaktadır. Ekonomik krizler bu gereksinimi ortaya çıkarmaları açısından, AB enerji politikası için önemli olaylardır.

1.4.5. Topluluk Kurumlarının Faaliyetleri

Topluluk kurumlarının faaliyetleri başlığı altında henüz yasal bağlayıcılığı olmayan ancak bağlayıcı metinlere dönüşmesi mümkün olan Topluluk kurumları tarafından yapılan öneriler, çalışmalar, hazırlanan kılavuzlar, raporlar, planlar, projeler, açıklanan bildirimler, görüşler, tavsiyeler gibi faaliyetler üzerinde durulacaktır. Nitekim yukarıda da açıklandığı üzere zaten bu tür çalışmalar Topluluk

²⁷⁸ Jan Piet Slot, "Regulation of Prices in the Energy Sector of the EC", **Journal of Energy & Natural Resources**, International Bar Association, 1997, vol. 15, issue 3, s. 263-282.

²⁷⁹ Mahfi Eğilmez, **Küresel Finansal Kriz**, Remzi Kitabevi, İkinci Basım, s. 44-67.

²⁸⁰ Cenk Pala, **20. Yüzyılın Şeytan Üçgeni: ABD-Petrol-Dolar, 'Petrol Krizlerinin Perde Arkası'**, İstanbul, Kavram Yayınları, Kasım 1996, s. 1-241.

kurumlarının hukuksal tasarruflar yapmasında yol gösterici nitelikte, onların hazırlık aşamasını oluşturan çalışmalardır.

1.4.5.1. Avrupa Enerji Stratejisi Hakkında Yeşil Kitap

Avrupa Anayasasının geleceği ile ilgili tartışmalar devam ederken, belli AB üyesi devletlerin ulusal liderleri Avrupa enerji politikası konusunda daha fazla birleştirilmiş, daha fazla eşgüdümlemiş bir yaklaşıma ihtiyaç duyulduğunu vurguladılar. Bunun üzerine Avrupa Komisyonu Avrupa Enerji Stratejisi olarak da adlandırılan Sürdürülebilir, Rekabetçi ve Güvenli Enerji için Avrupa Stratejisi Hakkında Yeşil Kitabı²⁸¹ yayınlamıştır. Komisyon'un yayınladığı bu çalışma, Avrupa'da gerçek bir enerji politikasına ihtiyaç duyulduğu, Avrupa Rusya enerji diyalogunda olduğu gibi Avrupa'nın dışarıya karşı uygulayacağı enerji politikasında "tek ses" halinde hareket etmesi gerektiğinin önemini ortaya koymuştur..

Yeşil kitabın yayınlanmasının ardından 23-24 Mart 2006 yılında Brüksel'de Avrupa Enerji Stratejisi hakkında yapılan Bakanlar Konseyi toplantısında Konseyin, Komisyonun önerilerini coşkulu bir şekilde karşıladığını söylemek mümkün değildir. Hatta Konsey, Komisyonun enerji alanındaki öncelikli görevinin üye devletler arasındaki eşgüdümü desteklemek olduğuna, onlara yükümlülük getirmek olmadığına resmi bir şekilde vurgu yapmıştır.

Bunun üzerine Komisyon, Avrupa Enerji Stratejisi hakkında 24 Eylül 2006 yılında sonlanacak altı aylık bir müzakere dönemi başlatmıştır. Yapılan tartışmalardan sonra Komisyon 2007 yılında Avrupa için Bir Enerji Politikası Bildirisi yayınlamıştır. 2006 yılının sonunda dönem başkanı olan Almanya'nın liderliğinde AB'nin iklim ve enerji politikası alanında ortak bir Avrupa sesine duyulan ihtiyaç belirtilmiş ve bu çalışmaların bir parçası olan Avrupa anayasası yolundaki çalışmalara devam edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.²⁸²

AB'nin enerji politikası sürdürülebilir, rekabetçi ve güvenli olmak üzere üç hedef arasında bir denge oluşturulmasına odaklanmıştır. Yeşil Kitap bu dengenin sağlanması için tamamen rekabetçi bir enerji iç pazarının kurulması, bu pazarda arzın

²⁸¹ European Commission, **Green Paper on a European Strategy for Sustainable, Competitive, and Secure Energy**, COM (2006), 105 Final, 08.03.2006. Bkz. <http://eur-lex.europa.eu>.

²⁸² Eugene D. Cross, Bram Delvaux, Leigh Hancher, Jan Piet Slot, Van Geert Calster and Wim Vandenberghe, **Energy Law in Europe, National, EU, and International Regulation**, Second Edition, Edited By: Martha M. Roggenkamp, Catherine Redgewell, Inguo Del Guayo, Anitte Ronne, Oxford University Press, 2007, s. 5.14.

güvenliğinin, enerji çeşitliliğinin sağlanması, iklim değişikliği için eylemde bulunması, enerji araştırma ve geliştirmesi ve enerji dış politikasının oluşturulması olmak üzere altı öncelikli alan belirlemiştir.²⁸³

10 Ocak 2007 tarihinde Komisyon AB enerji politikası hakkında Eylem Planı yayınladı. Bu eylem planı temelde enerjiyle ilgili İç Pazar İncelemesi ve Sektörel Rekabet Soruşturmasının Nihai Sonuçları, Enerji Etkinliği Hakkında Eylem Planı, Uzun Dönemli Yenilenebilir Enerji Yol Haritası ve Yenilenebilir Elektrik ve Biyoyakıt Raporları, Bir Stratejik Enerji Araştırma Girişimi Hazırlanması Bildirisi, Öncelikli Enterkonnekte Plan, Sürdürülebilir Fosil Yakıtlar Hakkında Bildiri, Nükleer Programı Tanımlayan olmak üzere yedi ayrı belgeye dayandırılmıştır.

1.4.5.2. Enerji Verimliliği Hakkında Yeşil Kitap

22 Haziran 2005 tarihinde Komisyon Enerji Verimliliği Hakkında Yeşil Kitabı yayınlamıştır. Aslında bu yeşil kitap kronolojik olarak gerek Konseyin gerekse Konsey ile Avrupa Parlamentosunun ortaklaşa olarak enerji verimliliğinin gerçekleştirilmesi konusunda 2005 ve 2006 yılında enerji verimliliği başlığı altında kabul ettiği direktiflerden önce yapılan bir çalışma olarak onlara temel teşkil etmiştir.

Bugün bu yeşil kitap AB enerji politikasında verimliliğin sağlanmasında bir köşe taşı olarak kabul edilmektedir.²⁸⁴

1.4.5.3. Sürdürülebilir Enerji

Son dönemde AB enerji politikasının en önemli özelliklerinden biri de sürdürülebilir olmasıdır. Kamuoyunun ilgisini çekmek amacıyla, Avrupa Komisyonu Enerji ve Taşıma Genel Müdürlüğü, Avrupa Kurumları, enerji sektöründe faaliyet gösteren önemli aktörler tarafından, 9 Şubat Pazartesi ile 13 Şubat Cuma 2009 tarihleri arasında başta Brüksel olmak üzere, tüm AB şehirlerinde sürdürülebilir enerji haftası etkinlikleri düzenlenmiştir. Sürdürülebilir enerjinin çok sektörlü doğasının altı çizilmiş ve sürdürülebilir enerji amacının gerçekleşmesi için herkesin birlikte çalışmasının gerektiği vurgulanmıştır. Yapılan bu çalışmalarla konu önemli

²⁸³ Leigh Hancher, "The New European Energy Policy Future Challenges–Future Regulatory Frameworks?", **The European Energy Law Report IV**, Editors; Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2007, s. 87-106.

²⁸⁴ Commission Green Paper, 22 June 2005, "**Energy Efficiency- or Doing More With Less**", (COM (2005) 265 final, not published in the Office of Journal, s. 1-20..

bir hala gelmiştir.²⁸⁵

Bu etkinlikten önce 2004 yılında Madrid ve Floransa oturumlarıyla başlatılan oturma yönteminin devamı niteliğinde yapılan Amsterdam oturumlarında da enerjinin sürdürülebilirliği diğer konularla birlikte ele alınmıştır.

1.4.5.3.1. Amsterdam Oturumu

Sürdürülebilir enerji alt başlığı altında incelenecek konulardan en önemlisi Amsterdam oturumu ve burada yapılan tartışmalardır.

2004 yılında üye devletlerin enerji bakanlarından oluşan Enerji Konseyi, AB enerji politikasının karşı karşıya olduğu konuları enerji arzının güvenliği, enerji alanında rekabet edebilirlik ve sürdürülebilirlik, enerji etkinliği ve rüzgar enerjisi gibi yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilen enerjinin artırılması olarak belirlenmiştir. Konsey bu konularda süregelen tartışmaları sonuçlandırmak amacıyla, yılda iki kere yapılmak üzere Amsterdam'da bir oturma yapılmasını kararlaştırmıştır.

Oturum öncesinde AB'nin enerjide ithalata bağımlılığının arttığı ve nükleer enerji kullanımının artırılması gerektiği yolunda yapılan tartışmaları sonuçlandırmak istenmiştir. Enerji ihtiyacı karşılanmadıkça söz konusu tartışmalar geçmişte olduğu gibi gelecekte de devam edecektir.

25 Ekim 2005 tarihinde Amsterdam'da sürdürülebilir enerji konusunda ve Berlin'de fosil yakıtlar konusunda yapılan oturumlar AB'de enerji alanında daha önce enerji düzenleyici otoriteleri konusunda Floransa ve doğal gaz alanında Madrid'de yapılan ve AB enerji politikasının daha iyi bir biçimde düzenlenmesini amaçlayan oturma sürecine devam edildiğini göstermektedir.²⁸⁶

Amsterdam oturumuna üye devletlerden, Avrupa Komisyonundan, Avrupa Parlamentosundan enerji sektöründen gelen yetmiş kadar yüksek düzeyde temsilci katılmıştır. Forumun amaçlarını sürdürülebilirlik, rekabet ve enerji arz güvenliğinin artırılması suretiyle AB enerji politikasını geliştirmek, enerji taşımacılığı, enerji etkinliği ve yenilenebilir enerji konularında yapılacak Komisyon önerileri hakkındaki görüşleri desteklemek, AB enerji politikasının uygulanmasını gözlemek ve izlemek, enerji arz ve talebindeki kesin uygulamalar, enerji etkinliğinin bütünleştirilmesi ve

²⁸⁵ <http://www.eusew.eu>.

²⁸⁶ Eckart Ehlers, "The Amsterdam and Berlin Fora and the Forum Process in European Energy Policy", **The European Energy Law Report IV**, Editors; Martha M. Roggenkamp and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2007, s. 109-133.

etkileşimi imkânlarına yardım etmek, şebekelere erişim, yenilenebilir enerjiyle ilgili sorunları çözmeye ve düzeltici önlemleri tanımlamaya yardım olarak belirlenmiştir.²⁸⁷

Oturumda, enerji doğru bir biçimde her iki boyutuyla, diğer bir ifadeyle enerji üretimi ve tüketimi olarak ele alınmıştır. Bir yanda AB enerji arzını artırmak bu çerçevede yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmek, diğer yanda enerji talebini kontrol etmek ve bu çerçevede var olan enerjiyi daha akılcı ve etkili kullanmak konuları ele alınmıştır.

Ekim 2005 yılında yapılan ilk toplantıda henüz yeterince rekabetçi olmayan yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretimi ve enerji etkinliği konusunda var olan planların desteklenmesi ve aralarında uyumun sağlanması, işbirliğinin artırılması gerekliliği vurgulanmış, yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretiminde teknolojinin geliştirilmesinin önemi belirtilmiş, bu konuda karşılaşılan engeller tanımlanmıştır.²⁸⁸

Amsterdam Oturumunda Avrupa'da yerel düzeyde karmaşık lisans usulleri ve yenilenebilir enerji konusundaki zayıf bütünleşmenin varlığını sürdürdüğü tespit edilmiştir. Gelecekte piyasaya temiz enerjinin yeterli düzeyde girmesini sağlamak, çevreye zararlı gaz yayılımını önlemek amacıyla yenilenebilir enerji alanında doğrudan destek tedbirlerinin zorunlu olacağına vurgu yapılmıştır. Bu konuda üye devletlerin şebeke yapıları ve idari yükümlülüklerinden kaynaklanan yenilenebilir enerjinin gelişimi önündeki engelleri belirleyeceği ifade edilmiştir.

Amsterdam Oturumunda ele alınan bir diğer konu da enerji etkinliği konusudur. Burada enerji etkinliği kavramının anlamının ortaya konulması önemlidir. Enerji etkinliği kavramı hem mevcut enerji kaynaklarının en verimli, en yüksek faydayı sağlayacak şekilde kullanılmasını, hem de enerji üretiminin en düşük maliyetle, en yüksek ve kaliteli elde edilmesini ifade etmektedir. Dolayısıyla enerji etkinliğinin gerçekleştirilmesi yapılan düzenlemelerin yanı sıra enerji sektöründe yer alan üretici ve tüketicilerin davranışlarına da bağlıdır. Enerji etkinliği konusunda Komisyonun yayınladığı Yeşil Kitapta da belirtildiği üzere AB'de potansiyel enerji tasarruflarının gerçekleşmesine öncelik verilmesi gerekmektedir.

Oturuma katılan taraflar enerji arz güvenliği ve AB'nin enerji alanında

²⁸⁷ Eckart Ehlers, a.g.e., s. 109-133.

²⁸⁸ Eckart Ehlers, a.g.e., s. 109-133.

rekabet edebilirliği konularında olduğu kadar AB'nin iklim değişikliği ile ilgili uluslararası yükümlülüklerini yerine getirilmesine katkıda bulunulması, düşük maliyetle çevreye zararlı gaz yayılımının önlenmesi konularını da içine alacak bir biçimde enerji etkinliğinin hemen gerçekleşmesi konusunda anlaşmışlardır. Gerçek bir enerji verimliliğinin sağlanması için ulaştırma alanında fosil yakıtların kullanımıyla eşgüdümlü olarak ulusal enerji etkinliği eylem planlarının hazırlanmasının yararlı olacağı düşünülmüştür.

Birinci oturumun ardından 2006 yılı yazının başlarında Komisyon Enerji Etkinliği Eylem Planını açıklamıştır. Bu eylem planı,

- enerji etkinliğinin gerçekleştirilmesi için gerekli tedbirlerin finansmanı,
- enerji etkinliği konusunda yapılacak iletişim, farkına varma ve bilgilendirme,
- mevzuatta var olan tedbirlerin inşa edilmesi konularına yoğunlaşmıştır.²⁸⁹

İkinci oturuma kadar çalışma grupları enerji etkinliğinin nasıl finanse edileceği, piyasaya uyumlu araçların ve kamu otoritelerinin rollerinin neler olduğu ve taşıma sektöründe enerji etkinliğinin nasıl sağlanacağı konularında yapılacak çalışmaları belirlemeye yöneldiler.

İkinci Amsterdam Oturumu Nisan 2006 yılında yapılmıştır. Sürdürülebilir, Rekabetçi ve Güvenli Enerji için Bir Avrupa Stratejisi isimli Yeşil Kitabın tanıtımından sonra toplam enerji tüketiminin neredeyse yarısına kadarının ısıtma ve soğutma için kullanıldığı tespit edilmiştir. Yukarıdaki konuların başarılması için yenilenebilir enerjinin kullanımının artırılması üzerinde durulmuştur. AB'de taşıma ve elektrik sektöründe yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı için var olan düzenleyici araçların ısıtma ve soğutma sektörü için uygun olmadığı, üye devletlerin bu açığı giderme konusunda desteklenmeleri gerektiği belirtilmiştir.²⁹⁰

Üçüncü Amsterdam Oturumu 21-22 Kasım 2006 tarihlerinde yapılmıştır. Bu toplantıda 21. yüzyılda yenilenebilir enerjinin inşa edilmesi için Komisyon tarafından Konsey ve Avrupa Parlamentosuna önerilen bir Yenilenebilir Enerji Yol Haritası üzerine odaklanılmıştır. Oturumda özellikle yenilenebilir enerjinin kullanıldığı elektrik, taşımacılık ve biyoyakıtlar ve ısıtma ve soğutma sektörlerini geliştirme hakkında tartışmalar yapılmıştır. Bu sektörlerde yenilenebilir enerjinin

²⁸⁹ Eckart Ehlers, a.g.e., s. 109-133.

²⁹⁰ Eckart Ehlers, a.g.e., s. 109-133.

kullanımını engelleyen, düzenleme eksikliği, idari engeller, bilgi eksikliği, üye devletlerin çabaları arasındaki farklılıklar gibi önemli faktörlerin olduğu vurgulanmıştır. Aslında bütün bu eksiklikler Avrupa düzeyinde güçlü bir şekilde hissedilen uyum yokluğuyla yakından ilgilidir. Yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilecek enerjinin toplam enerji üretimi içerisindeki payının 2010 yılında % 9-10, 2020 yılında ise, % 20 civarında olması gerektiği yolunda bir hedef belirlenmiştir.²⁹¹

Amsterdam oturumlarının ilk üçünün ardından, Komisyon 10 Ocak 2007 yılında yayınladığı Stratejik Avrupa Enerji İncelemesiyle Oturumda yapılan tartışmaların ışığı altında enerji politikasını gözden geçirerek ulaştığı sonuçları yayınlamıştır.

9 Mart'ta yapılan Avrupa Konseyinin ardından Nisan 2007 yılında yapılan dördüncü Amsterdam toplantısını Ekim 2007 tarihinde yapılan beşinci oturum izlemiş, çalışmanın hazırlandığı dönemde son Amsterdam oturumu ise 28 Mayıs 2008 tarihinde yapılmıştır.

Bu oturumlarda, ısıtma ve soğutmada yenilenebilir enerjinin kullanımıyla ilgili tartışmalar yapılmıştır. Kamuoyu nezdinde yapılan araştırmalar bu konudaki asıl engellerin; depolama, yakıt kalitesi, kurulum gibi teknolojik ve standart eksikliği gibi ekonomik ve finansal nedenlere dayanan piyasa ile ilgili eksikliklerden kaynaklandığını ortaya koymuştur.

Bu konuda, yenilenebilir enerjiden biyoyakıt ve elektrik elde edilmesine, binaların ısıtma ve soğutulmasına ilişkin Avrupa düzeyinde geçerli düzenlemeler yapılmasının gerekli olduğu belirtilmiş, yapılan düzenlemelerin uygulanmasını takip edecek Avrupa düzeyinde bir izleme sistemi oluşturulmasının gerekli olduğu vurgulanmıştır.²⁹²

1.4.5.3.2. Berlin Oturumu

Sürdürülebilir enerji konusunda ikinci olarak incelenecek konu ise Fosil Yakıtlar Oturumu olarak da adlandırılan Berlin Oturumu ve bu oturumlarda yapılan tartışmalardır.²⁹³

²⁹¹ Eckart Ehlers, a.g.e., s. 109-133.

²⁹² Daha geniş bilgi için bkz. <http://www.senternovem.nl/AmsterdamForum/>

²⁹³ Daha geniş bilgi için bkz. http://ec.europa.eu/energy/oil/berlin/index_en.htm.

Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran 25 Mart 1957 tarihli Roma Anlaşmasının ellinci yıldönümünde tüm dünyayı etkisi altına alan küresel ısınma ve iklim değişikliği üzerine yapılan tartışmaların da etkisiyle bu sefer özellikle anayasaya atıf yapılmaksızın enerji politikası ve iklim değişikliğinin önlenmesi hususunda 25 Mart 2007 tarihinde Berlin’de bir bildiri yayınlanmıştır.

Bu bildirin ardından aynı yıl Haziran ayında Brüksel’de toplanan Konsey enerji ve iklim değişikliği ile ilgili gelecekte yapılması gereken anlaşma değişikliklerinin anayasal nitelikte olmayacağı ve bu konuların anayasal anlaşmada düzenlenmesi anlayışının terk edildiğini açıklamıştır.²⁹⁴

Konseyin bu açıklaması AB için enerji ve iklim değişikliği gibi son derece önemli olan konuların geleceği belirsiz olan anayasal anlaşmadan ayrı olarak ele alınmaya başlandığını göstermektedir. Ayrıca Konsey enerji konusunda Komisyon tarafından yapılan önerilerin kapsam ve amacının Avrupa Topluluğu Adalet Divanının içtihat hukukuyla uyumlu olup olmadıklarını da hesaba katarak incelediğini belirtmiştir.²⁹⁵

Birinci Berlin Oturumu her yıl yapılmak kaydıyla Ekim 2005 tarihinde Komisyondan, Avrupa enerji sektörünün paydaşlarından, enerji şirketlerinden, enerji endüstrisi derneklerinden, üye devletlerin idari kurumlarından ve Avrupa sivil toplum kuruluşlarından gelen yaklaşık yüz temsilcinin katılımıyla Berlin’de yapılmıştır. Oturumda petrol, doğal gaz, katı yakıt endüstrileriyle ilgili konular tartışılmıştır.

Aslında Berlin Oturumu olarak adlandırılan bu süreç AB enerji politikasının oluşturulması amacıyla daha önce Floransa ve Madrid’de yapılan oturum süreçleriyle Topluluk enerji politikasının içerisine giren, Amsterdam oturumuyla devam eden oturum yöntemiyle sorunları tartışmanın ve çözümlere ulaşmanın devamı niteliğindedir.

“Enerji alanında Dünya göreceli olarak eskiyle karşılaştırıldığında yeni bir durumla karşı karşıyadır. Bir bütün olarak dünyada enerjiye olan talep artarken petrol stoklarında azalma yaşanmaktadır. Aynı zamanda doğal gaz sektörü global bir boyuta

²⁹⁴ Eugene D. Cross, Bram Delvaux, Leigh Hancher, Jan Piet Slot, Van Geert Calster and Wim Vandenberghe, **Energy Law in Europe, National, EU, and International Regulation**, Second Edition, Edited By: Martha M. Roggenkamp, Catherine Redgewell, Inguo Del Guayo, Anitte Ronne, Oxford University Press, 2007, Chap 5, Para. 5.14.

²⁹⁵ E. D. Cross, B. Delvaux, L. Hancher, P. J. Slot, V.G. Calster., and W. Vandenberghe, a.g.e., Chap 5, Para. 5.18.

ulaşmakta, kömürün toplam enerji içindeki payı bütün dünyada olduğu gibi Avrupa’da da artmaktadır. Sonuç olarak Avrupa enerji arzı konusunda gittikçe artan zorluklarla yüz yüzedir. Böylece acil durumlarda Avrupa enerji sisteminin kırılabilirliği daha fazla ilgiyi gerektirmektedir.”²⁹⁶

Sonuç olarak birinci Berlin Oturumunda enerji kaynaklarına erişim üzerine yoğunlaşmıştır. AB’de doğal gaz için bir iç pazar oluşturulması teşvik edilirken, AB’ye doğal gaz akışının nasıl güvenli hale getirilebileceği sorunu üzerinde tartışılan önemli bir konu olmuştur. Bu çerçevede enerji arama ve üretim pazarında enerji arz güvenliğinin önemi ve AB rekabet hukukunu da göz önüne alarak enerji pazarındaki uzun dönemli sözleşmelerin rolü vurgulanmıştır. İlave gazla çalışan elektrik santrallerinin inşa edilmesi ve gerekli alt yapının geliştirilmesi için doğal gaza duyulan gereksinimin, sıvılaştırılmış doğal gaza olan talebin artmasına neden olduğu belirtilmiştir.²⁹⁷

Kömürle ilgili olarak, hem dünyada hem de Avrupa’da kömür kullanımıyla elektrik elde edilmesi nedeniyle kömürün elektrik üretimindeki başat konumunu devam ettirdiği belirtilmiş ve Avrupa’da elektrik üretiminde kömür kullanımını sürdürme konusu çevrenin korunması bakımından temiz teknolojilerle bağlantılı olarak ele alınmıştır.

Petrol ile ilgili olarak Avrupa’ya petrol arzının küresel enerji piyasasında diğer tüketicilerden gelen artan rekabet karşısında nasıl güvenilir hale getirileceği, petrol piyasasında şeffaflık ve dalgalanmalar tartışılmıştır. Bu konuda diğer petrol üreticilerinin ve önemli petrol ihraç eden ülkelerin durumlarını gözetleyecek ve elektrik ve doğal gaz sektörüne yeterli bilgi akışını sağlayacak, petrol konusunda daha iyi bir bakış açısına ulaşmak için çalışacak bir enerji gözlemevi oluşturulması önerilmiştir.

Petrol alanında stok sistemi olarak adlandırılan acil durumlarda petrol ihtiyacının karşılanması için üye devletlerin asgari düzeyde tutmak zorunda oldukları petrol stokları için oluşturulan mevcut mekanizma²⁹⁸ da tartışılmıştır. Burada, petrol piyasasında üye devletlerin tuttuğu stok miktarını belirlerken, ticari amaçların etkili

²⁹⁶ Eckart Ehlers, a.g.e., s. 109-133.

²⁹⁷ Eckart Ehlers, a.g.e., s. 109-133.

²⁹⁸ Directive 2006/67/EC of 24 July 2006 **imposing an obligation on Member States to maintain minimum stocks of crude oil and/or petroleum products**, OJ L 217/8, 08 August 2006.

olduğuna, acil durumlarda gerçek ihtiyaı belirlemenin acil durumun niteliğine ve sũresine bağlı olarak değiştiğine, tũm bu ve benzeri faktũrlerin ticari stok ile doğru acil stokları ayırt etmeyi zorlaştırdığına dikkat çekilmiştir.

Genelde bir yıl içerisinde tũketlenen toplam petrol miktarı esas alınarak gũnlũk petrol tũketimi bulunarak, doksan gũnlũk sũre için hesaplanan miktar petrol stoku olarak tutulmaktadır. Gerek rafinerciler, gerek dağıtıcı firmalar yapacakları aylık, ũ aylık ve yıllık bildirimlerle petrol ticaretiyle ilgili gerçekleşen istatikselsel bilgiler ve geleceğe yũnelik projeksiyonlar hakkında bilgi vermektedir.

Kyoto Protokolũnũn getirdiği yũkũmlũlũklerin gerçekleştirilmesi hususunda, gerek Amsterdam gerekse Berlin Oturumlarında her yıl daha fazla hidrokarbon ithal etmek zorunda olan, petrol ũreten ve ihraç eden ũũncũ ũlkelere daha çok bağımlı hale gelen AB'nin bir çok gũlũkle karşılacağı tespit edilmiştir. Çevreye zararlı gaz salınımının azaltılması amacıyla temiz kũmũr ve nũkleer enerji kullanımının Avrupa enerji çeşitliliği içerisinde ũnemini koruyacağı ileri sũrũlmũřtũr.

Amsterdam Oturumunda yapılan tartışmalara benzer şekilde ilk olarak Komisyonunu hazırladığı Haziran 2005 tarihli Yeşil Kitaba atıf yapılarak,

- enerji etkinliğiyle ilgili konular ve enerji talebinin yũnetilmesine olan ihtiyaç;
- artan bir şekilde alternatif enerji yũntemlerine dayanılması;
- petrol piyasasının şeffaşlaştırılması ve ũngũrũlebilir olması, enerji gũzlem sisteminin kurulması;
- petrol ve doğal gaz ũreticilerinin petrol ve doğal gaz ũretimini artırmaları konusunda ikna edilmeleri, bu çerçevede AB'nin petrol ũreten OPEC, Rusya, Norveç ve Basra Kũrfezi ũlkeleriyle diyaloglarını daha da gũlendirmesi;
- etkili bir şekilde acil durumlarda petrol ihtiyaını karşılayacak bir stok sistemi oluşturulması, yeni AB ũyesi olan, ancak uluslararası enerji ajansı ũyesi olmayan ũlkelerin bulunduğu, ihtiyaç duyulan stoklar için Avrupa koordinasyon mekanizmasının oluşturulması konuları ele alınmıştır.²⁹⁹

Ekim 2006 tarihinde yapılan ikinci Berlin Oturumunu 2007 ve 2008 yıllarının Ekim ayında yapılan ũũncũ ve dũrdũncũ oturumlar izlemiştir. Bu oturumlarda yine fosil yakıtların arz gũvenliđi ve Komisyonunu Sũrdũrũlebilir, Rekabetçi ve Gũvenli

²⁹⁹ Eckart Ehlers, a.g.e., s. 109-133.

Enerji için Avrupa Stratejisinde tanımlanan konularla ilgili görüşmeler yapılmıştır.

Kömür konusunda kömürün AB enerjisindeki önemli yerini koruduğu vurgulanmakla birlikte gaz yayılması konusundaki yükümlüklerin yerine getirilmesi için temiz kömür teknolojilerinin başarılması ve sıfır ya da düşük düzeyli zararlı gaz salınımı yapan yeni elektrik santrallerinin kurulmasının gerekli olduğu belirtilmiştir. Ancak sıfır seviyeli salınım teknolojisinin ticari açıdan 2020’li yıllarda gerçekleştirilebileceği ifade edilmiştir.

Doğal gaz alanında Madrid Oturumunda ortaya çıkan bilgilerin Berlin Oturumunda yapılan tartışmalarla ulaşılan sonuçların değişimine ve bu iki oturum arasında koordinasyona ihtiyaç duyulduğu, doğal gaz ihraç eden Rusya, Norveç ve Cezayir gibi ülkelerle tek ses olarak görüşülmesi gerektiği açıklanmıştır. Doğal gaz boru hatları dışında doğal gazın ve sıvılaştırılmış petrol gazının depolanması için yeni alt yapı yatırımları ve yeterli tesislerin inşa edilmesi konusunda bilgi verilmiştir.

1.4.5.3.3. Londra Oturumu

27-28 Ekim 2008 tarihinde Londra’da yapılan ve Avrupa Vatandaşlarının Enerji Oturumu olarak da adlandırılan Londra Oturumu enerji alanında daha önce gerçekleştirilen Floransa, Madrid, Amsterdam ve Berlin oturumlarının devamı olarak, AB enerji oturum sürecine dahil olmuştur.

ERGEG, birer AB vatandaşı olan tüketicilerin en iyi fiyatla en kaliteli enerjiyi kullanma olanağına kavuşması, AB enerji politikasının geliştirilmesinde tüketicilerin katkısının sağlanması, enerji politikasının belirlenmesi sürecinde tüketicilerin temsilcilerinin güçlerinin artırılması amacıyla bir oturum yapılması konusunda Komisyona öneride bulunmuştur.

Komisyunun başkanlığında yapılan toplantıya ulusal ve Avrupa tüketici dernekleri, üye devletlerin temsilcileri, ulusal enerji düzenleyici otoriteleri, Enerji Topluluğu temsilcileri, elektrik ve doğal gaz endüstrisi temsilcileri ve Norveç katılmıştır.

Oturum enerji alanında tüketiciyi direksiyon koltuğuna oturtturarak, bir başka ifadeyle tüketiciyi merkeze alarak tüketicilerin haklarının korunması ve bütün tüketicilerin çıkarı için rekabetçi bir iç pazarın oluşturulması üzerine yoğunlaşmıştır. Oturumda yapılması gerekenler bir liste halinde yayınlanmıştır. Tüketici dernekleri temsilcilerinden bu konularda bağlayıcı yasal düzenlemeler yapılması konusunda

gelen talep, Komisyon tarafından elektrik ve doğal gaz direktiflerinde konuya ilişkin yeterince bağlayıcı düzenlemenin var olduğu, yeni düzenleme yapılmasına gerek olmadığı şeklinde cevaplandırılmıştır.

ERGEG'in üye devletlerin çoğunluğunda enerji tüketici haklarının korunması konusunda var olan eksikliklerle ilgili yayınlanan raporları ve ERGEG'in konu hakkındaki fikirleri memnuniyet verici olarak kabul edilmiştir.

Bu kapsamda enerji tüketicilerine sunulan hizmetler ve enerji fiyatlarının karşılaştırılabilirliğini ve şeffaflığını artırmak, anlaşmazlıkların çözüm yöntemlerinin etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamak, tüketicilere tüketimle ilgili güncel bilgileri sağlamak, enerji mevzuatının etkili bir şekilde üye devletlerde uygulanmasını gerçekleştirmek, tüketicilerin çıkarlarını korumak için enerji piyasalarında meydana gelen gelişmeleri izlemek, enerjinin etkili bir şekilde kullanılmasını sağlayarak enerji tasarrufunu gerçekleştirmek, üçüncü enerji paketinde bu konuda daha ileri tedbirlere yer vermek, enerji tüketiminde akıllı ölçme yöntemlerini geliştirmek, tüketicilerin kişisel bilgilerinin korunması için daha ileri adımlar atmak, gerçek enerji tüketimini aylık olarak faturalandırmak, yeni şirketlerin piyasaya girişini kolaylaştırmak, tüketicilerin enerjiyi istedikleri üreticiden almalarını sağlamak konuları üzerinde yoğun tartışmalar yaşanmıştır.

2009 yılının üçüncü çeyreğinde ikinci oturumun yapılması ve enerji etkinliği alanında yeni yasal düzenlemelerin önerilmesi kararlaştırılmıştır.

1.4.5.3.4. AB Enerji Politikasında Oturum Yönteminin Önemi

AB'ni ve onun uluslararası ilişkilerini açıklayan çok sayıda uluslararası ilişkiler teorileri vardır. Ancak bu teorilerin bir çoğunda AB yönetim sisteminin diğer yönetim sistemlerinden farklı kendine özgü bir çok katmanlı yapısı olduğu vurgulanmaktadır.³⁰⁰ Bu sistemde kararlar hem ulusal, hem de uluslararası düzeyde alınmaktadır.³⁰¹ Bazı alanlar Topluluk düzeyinde uluslararası bir nitelik göstermektedir. Bazı alanlarda ise üye devletlerle Topluluk kurumları tarafından

³⁰⁰ Andreatta Filippo, "Theory and The European Union's International Relations", **International Relations and the European Union**, Edited By: Christopher Hill and Micheal Smith, Oxford University Press, 2005, s. 19-36.

³⁰¹ Christopher Lord, "Accountable and Legitimate? The EU's International Role", **International Relations and the European Union**, Edited By: Christopher Hill and Micheal Smith, Oxford University Press, 2005, s. 114-152.

paylaşılan yetkiler söz konusudur.³⁰²

Enerji alanında oturma yönteminin Maastricht Anlaşmasından sonra sıkça kullanılan ancak içeriği tam ve açık olarak belirlenemeyen ikincilik ilkesinin³⁰³ ortaya çıkaracağı sorunları ortadan kaldırarak üye devletlerin sektörün ve Topluluk kurumlarının temsilcilerini biraraya getirip sorunun uzman kişilerce tartışılmasını ve akılcı çözümler bulunmasını sağlayan, Topluluk fikrine de uygun bir yöntem olduğu belirtilmektedir.³⁰⁴

Komisyon uluslararası bir işbirliği mekanizması, danışma ve tartışma zemini olarak oturma süreci olarak adlandırılan bir oluşumu ilk kez Floransa'da, ardından Madrid ve Amsterdam'da, son olarak da Berlin'de enerji alanında ortaya çıkarmıştır. Aslında oturma yöntemi daha önce Topluluk hukukunda denenmiş ve diğer yöntemlere nazaran daha demokratik ve katılımcı olduğu için benimsenen kongre (convention) yönteminin devamı niteliğindedir. Komisyon bu yöntemde itici güç ve tarafsız hakem konumuyla son derece hayati bir göreve sahiptir.³⁰⁵

Birinci ve ikinci elektrik ve doğal gaz direktifleri ulusal ve uluslararası düzenlemeleri birbirine bağlayan karmaşık yönetim şekillerinin bir evrimi niteliğindedir. Sınır aşan ticaret, sınır aşan ticaretin fiyatlandırılması, rekabetin sağlanması, şebeke ve enerji alt yapılarının üçüncü taraflarca kullanımı, ulusal enerji pazarlarının açılması, ulusal enerji pazarlarının iç pazara dönüştürülmesi, ulusal ağların bütünleştirilmesi ve benzeri konular üye devletlerin sınırlarını aşan Topluluk düzeyinde uluslararası düzenlemeler yapılmasını gerekli kılmıştır/kılmaktadır.

Enerji konusunda ortaya çıkan gelişmeler, enerjinin üye devletlerin ulusal düzenlemelerle düzenlemek istedikleri ve yetkilerinden kolayca vazgeçmeyecekleri bir alan olması nedeniyle, Avrupa düzeyinde düzenleme yapmayı gerekli kıldığı ölçüde zorluklarla karşılaşılması kaçınılmazdır. İşte bu zorlukları aşmanın bir yolu olarak oturma yöntemine başvurulmuştur.

Oturum sürecinin AB enerji politikasının gelişimine dört alanda katkıda

³⁰² Paul Craig, and Grainne De Burca, **EU Law Text, Cases, and Materials**, 3rd Edition, Oxford University Press, 2003, s. 111-138.

³⁰³ Leigh Hancher, "European Energy Law, Changing Concepts and Pervasive Principles", **International Energy and Resources Law and Policy Series European Community Energy Law**, Editors: D.S. Mac Dougall, and Thomas W. Walde, Published By Graham Trotman, 1994, s. 23-39.

³⁰⁴ Eckart Ehlers, a.g.e., s. 109-133.

³⁰⁵ Hancher Leigh, Del Guayo Castiella Inigo, "The European Electricity and Gas Regulatory Forums", **Regulating Energy and Natural Resources**, Edited By: Barry Barton, Alastair Lucas, Lila Barrera-Hernandez, Anita Ronne, Oxford University Press, 2006, s. 243-261.

bulunduğu ifade edilmektedir.

İlk olarak enerji arz güvenliği ve sürdürülebilirliği, sınır aşan ticaret, elektrik ve doğal gaz piyasalarının serbestleştirilmesi konularında ortaya çıkan sorunlar ve düzenleme ihtiyaçları için gerekli olan bilgilerin toplanması, sınıflandırılması ve değerlendirilmesine katkıda bulunmuştur.

Oturum yöntemi ikinci olarak Komisyonun gündemi ve önceliklerine göre çeşitli seçeneklerden elde edilen çözümler ve düzenleme önerilerinden teknik olarak yapılabilir nitelikte olanların seçilmesini sağlamıştır.

Oturum yöntemi üçüncü olarak enerji piyasasının düzenlenmesi için Elektrik ve Doğal Gaz için Avrupa Düzenleyiciler Gurubu, Avrupa Enerji Düzenleyiciler Konseyi, Avrupa İletim Sistem İşleticileri, Elektrik Ticareti Avrupa Federasyonu gibi kurumsal yapıların oluşmasına yardımcı olmuştur.

Dördüncü olarak bu yöntem, oturuma katılan farklı grupların çıkarları arasında gönüllü bir uzlaşma ortamı sağlamaktadır.³⁰⁶

1.4.5.4. Üçüncü Enerji Serbestleştirme Paketi

Komisyon 10 Ocak 2007 tarihinde Avrupa İçin Enerji Politikası (Energy Policy for Europe –EPE) isimli bir bildiri yayınlamıştır.³⁰⁷ Bu bildiri de hem Amsterdam, hem de Berlin oturumlarında yapılan tartışmalara ve enerji politikasında oturum yöntemi konusunda yapılan değerlendirmelere yer verilerek AB için yeni bir enerji politikası önerilmiştir.

19 Eylül 2007 tarihinde Komisyon Başkanı Jose Manuel Barroso tarafından beş ayrı yasal öneri içeren üçüncü enerji serbestleştirme paketi açıklanmadan önce bu konuda AB üyesi devletler arasında Komisyonun serbestleştirme girişimlerine karşı olanlar ve bu fikri destekleyenler arasında ciddi tartışmalar yaşanmıştır. Zaten bu farklılıklar nedeniyle daha önceki paketlerde öngörülen amaçlara ulaşamamıştır.

Bir yanda Fransa ve Almanya gibi ülkeler Komisyonun enerji sektöründe faaliyet gösteren enerji şirketlerinin faaliyet konusuna göre üretim, iletim, dağıtım, satış olarak parçalanması, enerji sektöründe yer alan devlet şirketlerinin özelleştirilmesi yolundaki girişimlerinin, enerji sektöründe rekabeti tek başına

³⁰⁶ Eckart Ehlers, a.g.e., s. 109-133.

³⁰⁷ Commission of The European Communities, “**An Energy Policy for Europe**”, Communication from the Commission to the European Council and the European Parliament, COM (2007) 1 final, Brussels, 10.1.2007, available on http://ec.europa.eu/energy_policy/index_en.htm.

sağlamayacağını ileri sürerek bu fikrin karşısında yer almışlar, diğer yanda bu iki ülkeyle karşılaştırıldığında enerji piyasası daha serbest olan İngiltere, Danimarka, Hollanda gibi ülkeler ise Komisyonun bu konudaki girişimlerini desteklemişlerdir. Fransa, Almanya gibi ülkelerin enerji pazarının içe kapanık nitelikte olması, devlet desteğiyle enerji sektöründe faaliyet gösteren az sayıda büyük sermayeli, üretimden satışa kadar her aşamayı yürüten şirketlerin bulunması bu fikri savunmalarının en önemli gerekçesini oluşturmuştur.³⁰⁸

Nitekim devlet şirketi olan Gaz de France eleştirilerinin dozunu artırarak, Komisyonun bu girişimlerini yetersiz hatta tehlikeli olarak değerlendirmiştir. Almanya hükümeti bütün üye devletlerin iletim alanındaki şirketlerini özelleştirmeleri ve parçalamaları zorunda bırakılmaları konusundaki önerilere uymayacaklarını Konseye bildirmiştir.

Üçüncü enerji serbestleştirme paketi bu tartışmalar ışığı altında, enerji sektöründen elde edilen niteliksel ve niceliksel bilgilere dayanılarak, üye devletler arasındaki farklılıklar hesaba katılarak ve bu konuda nasıl daha iyi düzenleme yapılabileceği, birbiriyle çatışan fikirlerin nasıl uzlaştırılacağı üzerine yoğunlaşarak hazırlanmıştır.³⁰⁹

Komisyon 2003 yılından itibaren enerji alanında oluşturulan çalışmaların ekonomik, sosyal ve çevresel etkileri hakkında etki değerlendirmesi yapmaktadır. Bu etki değerlendirmesiyle sadece enerji alanında politika belirlenirken, fayda, maliyet ve risk konularındaki önerilerin etkisi değerlendirilmemiş, buna ek olarak politika belirlenmesinde paydaşların önerilerini içeren sistematik ve alternatif politikaların yelpazesi de değerlendirilerek enerji politikasının belirlenmesine ilişkin temel bir çalışma sunulmuştur.

Üçüncü pakette yer alan önlemler elektrik ve doğal gaz alanında üretim etkinliklerinin, elektrik ve doğal gaz arzının ve iletim şebekelerinin etkili bir şekilde birbirinden ayrılmasını amaçlıyordu. Bu ayrımın başarılı bir şekilde yapılması için Komisyon iki temel politika alternatifi ve ek önlemler önermiştir.

³⁰⁸ Jacopa Torriti, **Does the Impact Assesment on the Third Package Provide the Correct Economic Forecast for the Liberalisation of the EU Energy Market ?**, European University Institute Working Paper, Badia Fiesolana, May 2008, RSCAS 2008/14, s. 1-21.

³⁰⁹ Jan Gerrit Westerhof, “ The Third Internal Energy Market Package”, **European Energy Law Report VI**, Edited By: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2009, s. 19-35.

Komisyondun da tercih ettiği ilk öneri Şirket hisselerinin dağıtılması, elektrik ve doğal gaz iletimiyle uđraŐan Şirketlerin aynı zamanda enerji üretimi ve arzıyla da uđraŐmalarının önlenmesidir. Daha açık bir anlatımla bu önerinin kabul edilmesi durumunda enerji üretimi, arzı ve iletimiyle uđraŐan Şirketler bir faaliyet konusu dışında diğer faaliyet konularındaki varlıklarını satmak zorunda kalacaklardı.

Haziran 2007 tarihinde aralarında Almanya ve Fransa'nın da bulunduğu dokuz üye devletten ilk öneriye karşı yapılan itirazları iğer bir mektup Komisyona iletilmiŐtir. Bundan sonra önerilen ikinci alternatif ise Bağımsız Sistem İŞletmecileri olarak adlandırılan ve enerji üretimi ve arzıyla uđraŐan Şirketlerin kendi Şebekelerini korumaya devam etmelerine izin veren, ancak bu Şirketlerin ticari ve yatırım kararlarını ulusal hükümetler tarafından belirlenecek bağımsız bir Őirkete terk etmelerini öngörmüştür.³¹⁰

Komisyona göre günümüze kadar iyi işleyen bir Avrupa enerji pazarının önündeki en büyük engel ulusal enerji düzenleyici kuruluşlarının yetkilerinde ve çözümlerinde tutarlılık eksikliğidir. Komisyon üçüncü enerji paketiyle ulusal enerji düzenleyici kuruluşları arasındaki farklılığı gidermeyi amaçlamıştır. Komisyon bu farklılığı ulusal enerji düzenleyici kuruluşlarının Şirketler hakkında bağlayıcı kararlar alabilmesine ve uygulamada başarısız olanlara cezalar uygulayabilmesine imkan verecek Şekilde görevlerini ve yetkilerini uyumlaŐtırmak ve güçlendirmek suretiyle gidereceğini düşünmektedir. Ayrıca, bu kuruluşların enerji sektöründeki çıkarlardan ve hükümet müdahalelerinden, siyasi etkilerden tamamen bağımsız olmasını hedeflemiştir. Bunlara ilave olarak bu kuruluşların hepsinin arasındaki işbirliğini bağlayıcı olarak zorunlu hale getirmeyi amaçlamıştır.

Sınır aşan enerji ticaretiyle sınırlı olmak kaydıyla, elektrik ve doğal gaz alanındaki düzenleme eksikliğini giderecek, enerji düzenleyici kuruluşları arasında bu konuda işbirliği sağlayacak, ulusal veya Avrupa enerji düzenleyici kuruluşlarının yerine geçmeyecek yeni bir Avrupa Ajansı kurulması önerilmiştir.³¹¹

Ulusal iletim sistem işleticileri arasındaki işbirliği günümüzde gönüllülük esasını temelinde sürdürölmektedir. Bu paket sayesinde, söz konusu işbirliği İletim Sistem İŞletmecileri için Avrupa Şebekesi (European Network for Transmission System Operators - ENTSO)'nin kurulmasıyla Őekillendirilecektir. Bu Őebekenin ilk

³¹⁰ Jacopa Torriti, a.g.e., s. 10.

³¹¹ Jacopa Torriti, a.g.e., s. 12.

görevi kablo şebekelerine ve boru hatlarına erişimle ilgili uyumlaştırılmış standartları geliştirmek, ikinci görevi öncelikli olarak elektrik sektöründe işbirliğini sağlamak, olası elektrik kesintilerini önlemek, senkronize şebeke işletimine izin vermek, üçüncü görevi ise şebeke yatırımlarını koordine etmek ve planlamaktır.

Üçüncü pakette yer alan ve dokuz üye devletin itirazı sonucu hazırlanan Bağımsız Sistem İşleticileri önerisi ne yazık ki fayda maliyet analizine göre hazırlanmamış, üstelik çevresel ve sosyal etkileri dikkate almayan bir model olmuştur. Bağımsız sistem işletmecileri önerisi İskoçya, İtalya, İsviçre ve ABD’de yapılan, olumlu ve olumsuz tecrübeleri içeren uygulamalar örnek alınarak hazırlanmıştır. Bu sistemin başarısı yukarıda belirtilen sakıncalarının giderilmesine bağlıdır.

1.4.5.5. AB Enerji Politikasında Enerji Verimliliği

Uluslararası Enerji Ajansı tarafından enerji verimliliği kavramı enerji üretiminde kullanılan birincil enerji kaynakları girdisiyle enerji mal ve hizmetleri çıktısı arasındaki oran olarak tanımlanmaktadır.³¹² Bu tanımdan yola çıkılırsa enerji verimliliğini sağlamak için mümkün olan en az girdiyle en yüksek miktarda enerji üretimini gerçekleştirmek, üretilen enerji miktarını, kullanıcıların refahını azaltmaksızın idareli kullanmak yeterli olacaktır.³¹³

Geçmişten günümüze enerji verimliliği AB enerji politikasının kalbinde yer alan konulardan biri olmuştur. Aslında enerji verimliliği konusu son yıllarda sıkça tartışılan iklim değişikliği ile mücadelede de önemli bir yer tutmaktadır. Konu sadece AB’nin gündeminde olan bir konuda değildir. 2005 yılının Temmuz ayında İskoçya’da Gleneagles’de yapılan G-8 Zirvesinde de enerji verimliliğine dikkat çekilmiştir.³¹⁴

Enerji verimliliği sürdürülebilir, rekabetçi ve güvenli enerjiyle ilgili Avrupa stratejisinin merkezinde yer alan bir konudur. Avrupa ekonomisinin bir bütün olarak rekabet edebilirliğini artırmada ve elektrik iç pazarında rekabetin gerçekleşmesinde enerji verimliliği önemli bir işleve sahiptir. En etkili, en düşük maliyetli ve en az gaz

³¹² Bkz. www.iea.org.

³¹³ Anatole Boute, “Energy Efficiency in The European Union –The Policy Framework”, **The European Energy Law Report IV**, Editors; Martha M. Roggenkamp and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2007, s. 135-169.

³¹⁴ http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/cluster/2005/07/050704_g8_meeting.shtml.

salınımına yol açacak şekilde enerji üretilmeli ve tüketilmelidir.³¹⁵

Enerji verimliliğinin bir arz ya da üretim, bir de talep ya da tüketim boyutu bulunmaktadır. Enerji tüketimiyle ilgili olarak enerji tüketiminde verimliliğin sağlanmasında öncelikli amaç kullanılan enerjinin etkin kullanılması, ikinci amaç ise daha etkin tercihleri seçmeleri için tüketicilerin davranışlarının değiştirilmesidir. Aslında tüketiciler enerji piyasasında üretilen ve reklamları yapılan ürünleri kullanmaktadır. Dolayısıyla enerji piyasasının, elektronik ev aletleri, binaların ısıtılması ve soğutulması, toplu taşıma ve taşımacılık alanında etkinliği sağlayacak araçların üretilmesini gözetmesi gerekecektir.³¹⁶

AB'nin 2020 yılındaki hedefi enerjinin etkin kullanılması sayesinde toplam enerji tüketiminin yaklaşık % 20'sini tasarruf etmektir. Bir başka anlatımla enerji verimliliğiyle ilgili tedbirler alınmasa 2020 yılında toplam enerji tüketiminde bugünkü rakamlarla % 20 tasarruf sağlanamayacaktır.³¹⁷

1.4.5.5.1. Enerji Verimliliğine İlişkin Kurucu Anlaşmalarda Yer Alan Düzenlemeler

Avrupa Topluluğu'nda ve AB'de uzun süre kurucu anlaşmalarda, Topluluk birincil hukukunda enerjiyle ilgili doğrudan düzenlemelere yer verilmediği, bu kapsamda enerji verimliliği konusunun da birincil hukukta düzenlenmediği görülmektedir.

Ancak, çevre konusunu düzenleyen AT Anlaşmasının 174. maddesi (eski madde 130r)'nin birinci fıkrasında, doğal kaynakların temkinli ve akılcı kullanımından bahsedilmektedir. ATK Anlaşması'nın 174. maddesinde yer alan bu hüküm, enerji verimliliği alanında AB düzeyinde politika belirlenmesine ilişkin olarak yapılacak hukuksal çalışmalara temel teşkil etmektedir.

Birincil hukukta yer alan enerji verimliliğiyle dolaylı olarak ilgili bir başka hukuksal temel de, ATK Anlaşmasının 163. (eski madde 130f) maddesinde, araştırma ve teknolojik gelişme başlığı altında yapılan düzenlemedir. Bu madde özellikle yeni ve yenilenebilir enerji konusunda yapılacak olan bilimsel araştırma ve teknolojik

³¹⁵ A. Boute, a.g.e., s. 135-169.

³¹⁶ A. Boute, a.g.e., s. 135-169.

³¹⁷ Bkz. http://ec.europa.eu/energy/action_plan_energy_efficiency/doc/com_2006_0545_en.pdf. European Commission, **Action Plan for Energy Efficiency: Realising the Potential**, COM (2006) 545 final, 19 October 2006, s. 1-26.

gelişmelere sağlanan AB desteği için temel teşkil etmektedir.

1.4.5.5.2. Enerji Verimliliğiyle İlgili İkincil Düzenlemeler

Çalışmanın önceki kısımlarında enerji verimliliğinin sağlanması amacıyla Topluluk düzeyinde inşaat sektörüyle ilgili olarak yapılan düzenlemelere yer verilmiştir. AB enerji politikasının dördüncü dönemini incelediğimiz bu kısımda da yapılan çalışmalara yer verilecektir.

Bu dönemde yapılan ikincil düzenlemelerde önceki dönemde yapılan çalışmalara devam edilmiş, söz konusu çalışmaların uygulanması esnasında ortaya çıkan sorunlar giderilmeye çalışılmıştır.

Enerji verimliliği elektrik ve doğal gazla üretimi ve kullanımıyla yakından ilgilidir. ATK Anlaşmasının iç pazarla ilgili hükümleri esas alınarak elektrik ve doğal gaz alanında verimliliğin sağlanmasına ilişkin Topluluk ikincil hukuku düzenlemeleri hayat geçirilmiştir.

1.4.5.5.2.1. 2002/91/EC sayılı Binaların Enerji Performansı ile İlgili Direktif

2000 tarihli Arz Güvenliği hakkında Yeşil Kitapta, inşaat sektörü birincil enerji kaynaklarının tasarruf edilmesinde öncelikli sektör olarak belirlenmiştir.

Binaların Enerji Performansı ile İlgili Direktif, binaların enerji performansını hesaplanmasında kullanılacak ölçülebilir bir yöntemin kabul edilmesini, yeni ve yenilenen binalar hakkında asgari yükümlüklerin uygulanmasını, binaların enerji sertifikası sisteminin oluşturulmasını, havalandırma ve kazanların düzenli olarak denetlenmesini amaçlamıştır. Doğal olarak eski binalar hakkında direktifi uygulamak zor olacaktır.

1.4.5.5.2.2. Emisyon Ticareti Direktifi

Avrupa Parlamentosu ve Konsey tarafından 13 Ekim 2003 tarihinde kabul edilen 2003/87/EC sayılı Emisyon Ticareti Direktifi³¹⁸ Topluluk içerisinde sera gazı salınımı ticareti için bir plan oluşturulmasını öngörmektedir. Avrupa emisyon ticareti planı, sanayi tesislerinde kullanılan enerjinin etkinliğinin artırılmasında genel bir

³¹⁸ Directive 2003/877 EC of the European Parliament and of the Council **establishing a scheme for greenhouse gas emission allowance trading within the Community** and amending Council Directive 96/61/EC, OJ L 275, p.32-46.25.10.2005.

araç olarak düşünülmektedir. Bu direktif daha sonra yine Avrupa Parlamentosu ve Konsey tarafından 27 Ekim 2004 tarihinde kabul edilen ve AB Resmi Gazetesi'nde 13 Kasım 2004 tarihinde yayınlanan 2004/101/EC sayılı direktif ile değiştirilmiştir.

1.4.5.5.2.3. Enerji Ürünlerinin Vergilendirilmesi Direktifi

Konsey tarafından enerji ürünleri ve elektriğin vergilendirilmesi için Topluluk çerçeve düzenlemelerini yeniden yapılandırmak amacıyla 27 Ekim 2003 yılında Enerji Ürünlerinin Vergilendirilmesi Direktifi³¹⁹ kabul edilmiştir. Bu direktif enerji etkinliği lehine ayrımcılık yapılması konusunda üye devletlere imkan sağlamaktadır. Örneğin Direktifin 17. maddesinde, enerji etkinliğini artırmaya neden olan çevreye duyarlı anlaşmaların yapılması halinde vergi indirimlerine gidilebileceği, dolayısıyla bu tür anlaşmalar lehine ayrımcılık yapılarak desteklenmeleri düzenlenmektedir.

1.4.5.5.2.4. 2004/8/EC sayılı Direktif

11 Şubat 2004 tarihinde kabul edilen bu direktif ısı ve güç birleşiminde yüksek etkinliği teşvik ederek birincil enerji kaynaklarında tasarruf sağlayacak bir önlem olarak değerlendirilmiştir. 2004/8/EC sayılı Direktifin³²⁰ enerji dönüşüm sektöründe enerji etkinliğinin bütünleştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Bu direktifle Avrupa çapında elektriğin menşesi konusunda bir sistem oluşturulmuştur.

1.4.5.5.2.5. Kamu ve Altyapı Hizmetleri İhale Direktifleri

Bu dönemde AB'de enerji alanında yapılacak kamu ihalelerine ilişkin kabul edilen ilk direktif 2004/188EC sayılı, Avrupa Parlamentosu ve Konsey tarafından 31 Mart 2004 tarihinde kabul edilen kamu tesisleri sözleşmeleri, kamu hizmeti sözleşmeleri ve kamu arzı sözleşmelerine ilişkin ihale kararları için uygulanan usulün koordinasyonu konusunu düzenlemek amacıyla kabul edilen kamu ihale direktifidir.³²¹

Yine bu dönemde kabul edilen ikinci direktif ise, su, enerji, taşımacılık ve

³¹⁹ Council Directive, 2003/96/EC of 27 October 2003 Restructuring the Community Framework for the Taxation of Energy Products and Electricity OJ L 283/51, 31 October 2003.

³²⁰ Directive 2004/8/EC of the European Parliament and of the Council of 11 February 2004, **the Promotion of Cogeneration based on a useful heat demand in the Internal Energy Market** and Amending Directive 92/42/EC.

³²¹ Directive of The European Parliament and The Council, 2004/18/EC, OJ L 134/114, 30 April 2004.

posta hizmetlerinde faaliyet gösteren kişilere uygulanan ihale usullerinin koordinasyonunu gerçekleştirmek için Avrupa Parlamentosu ve Konsey tarafından 31 Mart 2004 tarihinde kabul edilen ve 2004/17/EC sayılı Altyapı Hizmetleri İhaleleri Direktifidir.³²²

Bu direktiflerin ışığı altında AB’de yapılacak kamu ihale kararlarında sözleşmenin konusuyla yeterli ölçüde bağlantılı olduğu ölçüde artan enerji verimliliği gibi çevresel faktörler dikkate alınacaktır.³²³

1.4.5.5.2.6. Eco-Design Hakkında Direktifi

Eco-Design hakkında direktif³²⁴ enerji tüketen ürünlerin eko-design yükümlülüklerini yerine getirilmesinde Topluluğun asgari performans standartları için bir çerçeve yaratılmasını amaçlamıştır. Enerji tüketen ürünlerde yaşam döngüsü boyunca çevresel performansı geliştirmeyi amaçlayan bu direktif sayesinde çevreye karşı duyarlı ürünlerin kullanılması sağlanacaktır.

Bu tür ürünlerin üzerinde CE işareti konulmak suretiyle AB’nin ürünlerde aradığı asgari şartların yerine getirildiği ve üreticilerin direktifin öngördüğü yükümlülüklerle uygun olarak üretim yaptığı teyit edilecektir.

Direktif büyük ölçekli şirketlere yükümlülükler getirmektedir. Aynı zamanda küçük ve orta ölçekli şirketlerin ürünlerinin tasarımında da eko-designin gözetilmesini teşvik etmektedir.

1.4.5.5.2.7. Elektrik ve Doğal Gaz Arzı Güvenliği Hakkında Direktif³²⁵

AB 26 Nisan 2004 tarihinde ikinci doğal gaz direktifinin ardından, doğal gaz arzı güvenliğini sağlayacak doğal gaz arz direktifini kabul etmiştir. Bu direktif doğal gaz kullanımında tasarruf sağlanmasını teşvik ederek sınırlı olan doğal gaz arzını tasarruf yoluyla güvence altına almayı amaçlamaktadır.

Direktif, hem AB için asgari düzeyde ortak bir yaklaşım, hem de üye devletler için ortak bir çerçeve öngörmektedir. Bu direktif, üye devletlerin temsilcilerinden, tüketicilerden ve endüstri temsilcilerinden oluşan üye devletlerin doğal gaz arz tedbirlerinin güvenliği alanında işbirliği imkanını gerçekleştirmek

³²² Directive of The European Parliament and The Council, 2004/17/EC, OJ L 134/01, 30 April 2004.

³²³ Anatole, Boute, a.g.e., s. 135-169.

³²⁴ Directive 2005/32/EC of the European Parliament and of the Council of 6 July 2005, OJ L 191/29, 22.7.2005.

³²⁵ Directive 2005/89/EC of the Parliament of the Council of 18 January 2006, OJ L 33/22, 4.2.2006.

amacıyla Gaz İşbirliği Grubu kurulmasını düzenlemektedir.³²⁶

Benzer biçimde elektrik arzı konusunda da Elektrik İç Pazarı Direktifinin ardından, enerji verimliliğini teşvik ederek elektrik talebindeki artışı azaltma yolundaki çabalar, elektrik arzının güvenliğini güvence altına alınmasını sağlayacak potansiyel tedbirlerin alınması amacıyla 18 Haziran 2006 tarihinde Elektrik Arz Direktifi kabul edilmiştir. Üye devletler 24 Şubat 2008 tarihine kadar bu direktifi uygulamakla yükümlü kılındılar.³²⁷

1.4.5.5.2.8. Nihai Enerji Kullanım Verimliliği Hakkında Direktif³²⁸

Diğer enerji verimliliğine ilişkin olarak kabul edilen direktiflerin aksine, nihai enerji kullanımında verimliliğin sağlanmasını amaçlayan bu direktif, üye devletlerde enerji verimliliğini uygun maliyetle geliştirmek için genel bir çerçeve oluşturmuştur. Bu direktif üye devletlerde enerji hizmetleri için bir pazar oluşturmaya, enerji verimliliğini geliştiren tedbirleri alarak enerjinin etkin kullanımının önündeki engelleri ortadan kaldırmayı amaçlamıştır.

Direktif direktifin uygulandığı ilk dokuz yılda üye devletlerde % 9 oranında enerji tasarrufu sağlanmasını öngörmüştür. Direktif bu amacın gerçekleşmesi için üye devletlerin ulusal enerji verimliliği eylem planlarını hazırlamalarını ve kamuoyunu bilgilendirmelerini zorunlu kılmıştır. Hatta üye devletlerin enerji verimliliğini teşvik etmesi için beyaz sertifika planlarının uygulanması, enerji hizmetlerini sunmada enerji üretenele uygulanan yükümlüklerin belirlenmesi, gönüllü anlaşmalar³²⁹ gibi bazı mekanizmalar getirmektedir.

Direktif enerji denetimi, belli ölçme ve faturalandırma yükümlülükleri, belgelendirme planı, en iyi enerji tasarruf uygulamalarının yayılması gibi bilgilendirici, enerji performans sözleşmeleri, üçüncü tarafların finansmanı, fonlar gibi finansal mekanizmalar da öngörmektedir.³³⁰ Bunlara ilave olarak direktif enerji verimliliğiyle ilgili özellikle kamu ihalelerinde enerji tasarrufu sağlayan ürünlerin tercih edilmesi gibi kamu ihaleleri ve kamu otoritelerinin görevi konularında belli bazı ölçütler getirmiştir.

³²⁶ Silke Muter Goldberg, "The Directives Regulating Security of Supply : A Snopshot" **European Energy Law Report V**, Belgium, Intersentia Publishers, 2008, s. 109-127.

³²⁷ Silke Muter Goldberg, a.g.e., s. 109-127.

³²⁸ Directive 2006/32/EC of the European Parliament and of the Council of 5 April 2006, OJ L 114/64, 27.4.2006.

³²⁹ Enerji Verimliliği Gönüllü Anlaşması : Enerji verimliliğin sağlanması için enerji sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin kendi rızalarıyla belli miktarda enerji tasarrufu sağlayacaklarını taahhüt ettikleri anlaşmalardır. Sera gaz salınımı konusunda da gönüllü anlaşmalar yapılmaktadır.

³³⁰ Anatole Boute, a.g.e., s. 135-169.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. Avrupa Birliğinin Enerji Politikasının Özellikleri, Araçları ve Amaçları

Bu bölümde tarihsel gelişmelerin ışığı altında AB enerji politikasının özellikleri, amaçları ve bu amaçların gerçekleştirilmesinde kullanılan araçlar, alınan yol ve amaçların gerçekleşmesi için nelerin yapıldığı ve nelerin de yapılması gerektiği üzerinde durulacaktır.

AB enerji politikası AB'nin kendisi gibi her geçen gün gelişen ve değişen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa Komisyonu, 23 Ocak 2007 tarihinde İklim ve Enerji Paketini, 19 Eylül 2007 tarihinde Üçüncü Enerji Paketini, 22 Kasım 2007 tarihinde Avrupa Stratejik Enerji Teknoloji Planını açıklamıştır. Açıklanan her yeni paket ya da görüş, yapılan her yeni düzenleme AB enerji politikasının gelişiminde önemli bir aşama olmaktadır.

1.1. AB Enerji Politikasının Özellikleri

Zaman içerisinde meydana gelen değişimler, AB içerisinde taşımacılık politikasında olduğu gibi enerji alanında da ortak bir politikanın geliştirilmesi ve uygulanmasının zor olduğunu göstermektedir. Bir önceki bölümde açıklandığı üzere günümüze kadar çok sayıda düzenleme yapılmasına rağmen, AB'nin diğer ortak politikaları gibi "Ortak Enerji Politikası" olarak adlandıracağımız bir enerji politikası yoktur. Bu sebeple günümüzde "Avrupa Birliği Ortak Enerji Politikası" yerine "Avrupa Birliği Enerji Politikası" kavramı kullanılmaktadır.³³¹

AB enerji politikası ve bu politikanın amaçlarının gerçekleştirilmesi tek başına AB'nin yapacaklarına bağlı değildir. Bunun yanı sıra, AB enerji politikası dünyada enerji üretenlerin, enerjiyi piyasalara arz edenlerin kararlarına, önemli enerji tüketicilerinin davranışlarına ve uluslararası alanda yaşanan enerji üretimini ve tüketimini etkileyen gelişmelere de bağlıdır. Bir başka anlatımla, AB enerji politikası, AB dışı faktörlere karşı oldukça duyarlıdır. Bu politika dış faktörlere duyarlı olduğu ölçüde bir o kadar da kırılgandır.

AB enerji politikasının önemli özelliklerinden biri de uluslararası niteliğidir.

³³¹ Nele Dhondt, "Integration of Environmental Protection into EC Energy Policy", *The Yearbook of European Environmental Law*, New York, Oxford University Press, 2005, Volume 4, s. 251.

Bunu söylerken AB'nin uluslararası/uluslaraüstü bir örgüt olmasını ve böyle bir örgütün herhangi bir politikasının da uluslararası olacağından bahsetmiyoruz. AB'nin enerji politikasının uluslararası niteliği ile kastedilen, enerjiyi çok taraflı bir uluslararası enerji ticareti yoluyla sağladığıdır. AB enerji ihtiyacını güvenli bir şekilde karşılamak için çok taraflı, uluslararası, şeffaf bir enerji ticaret sistemine ve bu sisteme ilişkin hukuksal düzenlemelere gereksinim duymaktadır. Tek başına bunu gerçekleştirmesi oldukça zordur.³³² Enerji piyasasında yer alan dünyanın diğer önemli aktörleriyle, enerji bölgelerine komşu ülkelerle birlikte hareket etmek zorundadır.

1.2. AB Enerji Politikasının Araçları

AB enerji politikasının amaçlarına gerçekleştirmek için çeşitli araçlardan yararlanmaktadır. Bu araçları caydırma, önleme, çevreleme ve kriz yönetimi olarak belirlemek mümkündür.

AB enerji politikasının kullandığı önleyici ve caydırıcı araçlar arasında çok taraflı işbirliği ve anlaşmalar, geniş kapsamlı bir dış politika, iki taraflı ekonomik ilişkiler, ticaret politikası, enerji kaynaklarının ve menşenin çeşitlendirilmesi ve doğrudan dış yatırım sayılmaktadır.³³³

Caydırıcı araçlar güvenlik politikaları, yaptırımlar, BM Güvenlik Konseyi tedbirleri, NATO gibi stratejik müttefikleri içermektedir. Yukarıda sayılan caydırıcı araçların enerji güvenliğini sağlamada yetersiz kalması halinde belli ürünlerin ithalatının yasaklanması gibi enerji ve ekonomi alanında AB iç tedbirlerin alınması da söz konusu olmaktadır. Bu AB içi tedbirler de caydırıcı araçlar arasında sayılmaktadır.

AB açısından enerji güvenliğinin sağlanmasında güvenlik örgütü olan NATO'dan yararlanılması bir seçenektir. Başvurulmasa da NATO'nun varlığı enerji güvenliğinin sağlanmasında caydırıcılık açısından oldukça önemlidir. Ancak, en az NATO seçeneği kadar önemli ve öncelikli olan enerji ülkeleriyle ve bölgeleriyle uzun süreli istikrarlı siyasi, ekonomik ilişkiler kurmak ve bu ilişkileri ortak çıkarlar doğrultusunda sürdürmektir.

³³²Jan Horst Keppler, "Building a Common European Energy Policy Around a Market-Based Approach", **The External Energy Policy of The European Union**, Edited By: Jacques Lesourne, Paris, IFRI, 2008, s. 34-35.

³³³Coby Van Der Linde, "Turning a Weakness into a Strength A Smart External Energy Policy for Europe", **The External Energy Policy of the European Union**, Edited By: Jacques Lesourne, IFRI, Paris 2008, s. 1-50. İnternette ulaşmak için, <http://www.ifri.org/files/Energie/External4.pdf>.

Ekonomik bir örgüt olan AB'nin böylesi bir ilişkiler sistemini kurmakta ve yürütmekte daha başarılı olacağı düşünülmektedir. Kaldı ki, NATO gibi askeri seçenekler enerji güvenliğinin sağlanmasında en son başvurulması gereken yol olmalıdır. AB'nin tek bir pazar yaratması, bu pazarda faaliyet gösterecek şirketlerin açık, anlaşılır, herkese eşit biçimde uygulanan etkili hukuksal kuralların olması, fiyatın adil bir biçimde arz ve talebe göre belirlenmesi, istikrarlı olması, yabancı enerji yatırımlarını çekmesi için yeterli olacaktır.³³⁴

AB enerji politikasının içeriye yönelik araçları arasında, kriz yönetimi ve çevreleme yer almaktadır. Kriz yönetiminden stratejik rezervlerin tutulmasını, enerji talebinin yönetilmesini, enerji kıtlığının paylaşılmasını, uluslararası enerji ajansının getirdiği düzenlemelere uyulmasını sağlayacak tedbirlerin alması beklenmektedir. Çevreleme aracından ise, stratejik rezervler tutulmasını, sürdürülebilir enerji sistemine daha fazla erişimin sağlanmasını, AB içerisindeki enerji üretimi ve enerji çeşitliliğinin gerçekleştirilmesini, enerji tasarruflarının yapılmasını ve enerji sisteminin esnekliğe sahip olmasını sağlaması beklenmektedir.³³⁵

Bu araçların kullanımı ve etkinliği AB'nin önceliklerine, üye devletlerin ait oldukları örgütlere, ittifaklara ve üye devletin siyasi ve ekonomik önemine bağlı olarak değişmektedir. AB enerji politikasının başarısı bu araçları AB ve üye devletler düzeyinde etkin olarak kullanılmasına bağlıdır.

AB'nin enerji güvenliğini sağlamanın bir diğer yolu da, hem uluslararası enerji piyasasının hem de AB iç enerji piyasasının serbestleştirilmesi, her iki enerji pazarına girişin kolaylaştırılmasıdır. Böylece rekabet gücü yüksek olan AB şirketleri karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olacaklardır. Aynı zamanda enerji piyasalarının serbestleştirilmesiyle, piyasaya giriş kolay hale gelecek, enerji kaynaklarının ve ürünlerinin fiyatları piyasa koşullarında belirlenecektir. Dolayısıyla, enerjinin bir müdahale aracı veya bir silah olarak kullanılmasının önüne geçilecektir.

AB üyesi küçük devletler ekonomik açıdan küçük çıkarları, büyük devletler ise büyük çıkarları temsil etmektedir. Örneğin İngiltere, Fransa gibi ülkeler sadece kendi ülkelerini değil, eski sömürgeleriyle olan bağları nedeniyle daha büyük çıkarları temsil etmektedirler. Söz konusu ülkelerin bunları dikkate almaksızın hareket etmeyeceği bilinmelidir.

³³⁴ Coby Van Der Linde, a.g.e., s. 1-50.

³³⁵ Coby Van Der Linde, a.g.e., s. 1-50.

Enerjinin AB içinde, hatta AB'ye aday ve komşu ülkelerde bir noktadan diğerine mümkün olan en düşük maliyet ve en yüksek hızda aktarılmasını sağlayacak elektrik iletim ve dağıtım hatları, kablo şebekeleri, doğal gaz iletim ve dağıtım hatları gibi alt ve üst yapı sisteminin kurulması ve yönetilmesi, AB enerji politikasının en önemli hedeflerinden biridir. Enerji iletim ve dağıtım sisteminin etkin bir şekilde çalışması, AB'de enerji piyasasındaki aktörlerin AB enerji politikasına olan desteklerini artıracaktır. AB enerji kayıplarına yol açan eski enerji teknolojisini yenilemeli, iletim ve dağıtım sisteminin kapasitesini artırmalıdır.

AB'nin enerji diyaloglarını sürdürürken, enerji diplomasisinde tek ses olarak hareket etmesinin gereğini vurgulamıştık. Ancak, tek sesteki anlaşılması gerektiğinin belirlenmesi, diğer bir anlatımla bu kavramın içeriğinin doldurulması gereklidir. Tek ses olarak hareket etmek için ortak yetki alanı olan enerji konusunda, üye devletlerin sahip olduğu yetkilerin üye devletlerden AB düzeyine aktarılması yolundaki ikna çabalarının yanı sıra, AB enerji politikası aşağıdan yukarıya doğru ayrıştırılarak önceliklerin belirlenmesi, üye devletlere bırakılacak alanların tespit edilmesi gereklidir.

1.3. AB Enerji Politikasının Amaçları

AB'de enerji politikasını oluşturma çabaları Komisyon'un girişimleri ve Komisyon'un Konsey ile Avrupa Parlamentosunu harekete geçirmesiyle sürdürülmektedir. Oturum süreci ile işin içine enerji sektörünün oyuncuları ve vatandaşlar, yani tüketiciler de katıldı. Bugün için AB'nin tarım, ticaret ve benzeri ortak politika alanları gibi kesin hatlarla belirlenmiş bir enerji politikasının varlığından söz etmek mümkün değildir.

AB enerji politikasının belirlediği amaçların zamanla değiştiği, yeni amaçların ortaya çıktığı, mevcut amaca farklı anlamlar yüklendiği görülmektedir. Enerji verimliliği kavramının zamanla hem arz hem de talep boyutuyla birlikte değerlendirilmesi ve enerji talebinde verimliliğin enerji tasarrufu kavramıyla açıklanması, çevrenin korunmasının amaçlar arasında yer alması, kirleten öder ilkesinin çevrenin korunması yolundaki enerji politikası amacının gerçekleştirilmesinde kullanılması bu duruma örnek olarak verilebilir.

2007 tarihli enerji paketinde enerji politikası üç yönüyle, enerji güvenliği, çevre ve iç pazar olarak ele alınmıştır. Bu konularda paketin kapsamlı özelliğini

gösteren kesin öneriler vardır. Bu paket iddialı bir şekilde Avrupa için yeni bir enerji politikası kurmayı, iklim değişikliği ile mücadele edecek yeni bir endüstriyel devrim için çağrıda bulunmayı ve AB'nin enerji güvenliği ve rekabet edebilirliğini artırmayı amaçlamaktadır. Ayrıca paket enerji verimliliğini artırma, yenilenebilir enerji kullanımını yaygınlaştırma ve 2020 yılı sonuna kadar sera gazı salınımlarının en azından % 20 oranında azaltılması taahhüdü gibi iddialı amaçlardan oluşan bir dizi öneriler de içermektedir.

1.3.1. Birinci Dönemde Enerji Politikasının Amaçları

Birinci dönemde Topluluğun enerji politikasının öncelikli amacı Fransa ile Almanya'nın uzlaşmasını sağlamak, büyük sorunlara yol açan Avrupa'nın en önemli enerji kaynağı olan kömür üretimini kontrol altına alarak Batı Avrupa'nın birleşmesini gerçekleştirmek, Avrupa'da stratejik bir ürün olan kömür nedeniyle ortaya çıkacak yeni bir savaşın önlemek olmuştur.³³⁶

1957 yılındaki beklentilerin aksine 1950 ila 1973 yılları arasındaki dönemde Batı Avrupa'da toplam enerji tüketimi üç kat artmıştır. Bu oran petrol tüketiminde altı kat olmuştur. Kömür üretiminde düşme yaşanmıştır. Nükleer enerji üretimi ise aynı seviyede kalmıştır. Bu gelişme Batı Avrupa'nın enerjiye olan ihtiyacının had safhaya çıktığının en önemli göstergesiydi. Batı Avrupa'nın ithal enerjiye bağımlılığı azaltmak ve kendi kaynaklarıyla enerji ihtiyacını karşılamak yolunda Euratom'un kurulması gibi iyi niyetli çabaları yetersiz kalmıştır. Enerji talebindeki bu öngörülme artışı, doğal olarak enerjide dışa bağımlılığı ve toplam enerji tüketimindeki ithal enerji oranını artırmıştır. Enerji talebinde ortaya çıkan bu artış aynı zamanda Topluluk düzeyinde çözümler bulunması için zemin de hazırlamıştır.³³⁷

1967 yılında Birleşme Anlaşmasıyla her üç Topluluğun yönetim organlarının birleşmesi, her üç Topluluk adına tek başına karar alacak Konsey ve Komisyonun enerji politikasını daha kolay oluşturacakları yolunda bir ümit ortaya çıkarmıştır. Komisyonun Topluluk Enerji Politikası için bir kılavuz yayınlayarak, ilk kez Topluluk Enerji Politikası kavramını kullanması bu ümidi artırmıştır.

³³⁶ Frans A.M., and Alting von Geusau, "The Euroepan Communities and the Changing Energy Situation", **Energy in the European Communities**, Edited By: Frans A.M., and Alting von Geusau, The Netherlands , A.W.Sijthoff International Public Competitive B.V., 1975, s. 3.

³³⁷ Frans A.M., and Alting von Geusau, "The Euroepan Communities and the Changing Energy Situation", **Energy in the European Communities**, Edited By: Frans A.M., and Alting von Geusau, The Netherlands , A.W.Sijthoff International Public Competitive B.V., 1975, s. 3.

Bu Kılavuzda, arzın kesilmesi durumunda genel ve sektörel temelde alınacak tedbirlere dayanan bir ortak çerçevenin oluşturulması, enerji ortak pazarının kurulması, ucuz ve güvenli enerji arzının devamlılığının sağlanması olmak üzere üç amaç belirlenmiştir.

1.3.2. İkinci Dönemde Enerji Politikasının Amaçları

İkinci dönemde, Topluluk enerji politikasında, diğer enerji ithal ve ihraç eden ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi, petrol piyasasının örgütlenmesi, nükleer enerjinin geliştirilmesi olmak üzere dört öncelik belirlenmiştir. Aslında, bu önceliklerin hepsi, enerji arz güvenliğinin sağlanmasına, petrole olan bağımlılığın azaltılmasına ve enerji çeşitliliğinin gerçekleştirilmesine yönelmiştir.

Topluluğun yapması gereken öncelikler, Topluluk enerji politikasının gelişimi için gerekli görülen konulardı. Ancak, daha önce birinci dönemde açıklandığı üzere Komisyonun enerji güvenliğini sağlamak için almaya niyetlendiği önlemler, özellikle seçilen öncelikler başta olmak üzere Komisyonun tedbirleri hakkında Konseyin Komisyonla aynı fikirde olmadığı görülmüştür.³³⁸

İkinci dönemde, uluslararası alanda özellikle Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler bir bütün olarak Topluluğun, özelde tek tek üye devletlerin petrole bağımlılığının azaltılması için uzun dönemli politikaların oluşturulmasına, enerji arz güvenliğinin ve enerji yollarının güvenliğinin sağlanmasına duyulan ihtiyacı had safhaya çıkarmıştır.

1974 yılında yayınlanan Konsey kararı³³⁹ ile sosyal ve ekonomik kalkınmaya uygun ekonomik önlemler alınarak ve enerjinin akılcı kullanımı sağlanarak iç enerji tüketimindeki artış oranını azaltılması hedeflenmiştir. Konsey dış enerji kaynaklarını çeşitlendirmeye öncelik verileceğini de belirtmiştir. Topluluklar bünyesinde enerji alanında araştırma ve teknik kalkınmayı sağlamanın önemi vurgulanmıştır. Bunlara ek olarak tamamen Topluluğun kendi hidrokarbon ve katı yakıtlarını kullanması kararlaştırılmıştır. Nükleer enerji konusunda Hollanda ve Danimarka'nın karşı oylarına rağmen, nükleer enerji üretimini geliştirerek, toplam enerji üretimini artırmak, enerji üretiminin ve kullanımının ortaya çıkardığı çevresel sorunları

³³⁸ Terence Diantith, and Leigh, Hancher, a.g.e., s. 26.

³³⁹ Council Resolution September 17 1974, OJ 1974 C 153/1.

çözmek enerji politikasının amaçları arasında sayılmıştır.³⁴⁰ Hatta 1985 yılı için enerji ithalatının % 50 oranında azaltılması şeklinde bir hedef de koyulmuştur.

Bu amaçlar Topluluk enerji politikasının oluşturulması yolunda, üye devletlerin üzerinde anlaştıkları asgari müştereklerdir. Bu asgari müşterekler aynı zamanda enerji alanında ulusal politikaların belirlenmesinde de dikkate alınacaktır.

Bu dönemde enerji politikasının amaçları daha açık bir biçimde ortaya konulmasına, üye devletlerin bu amaçlar üzerinde anlaşmalarına ve ulusal politikalarını bu amaçlar doğrultusunda şekillendirmeyi kabul etmelerine rağmen, enerji fiyatlandırılması ve vergilendirilmesi, enerji alanında kriz yönetimi, enerji konularında ortak hareket etme ve enerji politikalarını uyumlaştırma konularında önemli eksikliklerin olduğu görülmüştür.

1.3.3. Üçüncü Dönemde Enerji Politikasının Amaçları

Üçüncü dönem, AB'nin enerji alanındaki sorunlarının değişmediği ancak AB'nin enerji sorunlarına yönelik yaklaşımının değiştiği bir dönemdir. Bu dönemde AB'de bir enerji politikası için önce bir strateji oluşturmanın gerekli olduğu anlaşılmıştır. Bu şekilde oluşturulacak strateji, AB enerji politikasının merkezleştirilmesi bir başka anlatımla enerji politikasının üye devletlerden ziyade AB düzeyinde belirlenmesi temeline dayandırılacaktır. AB enerji politikası ortak amacının gerçekleşmesi ve sürdürülmesi üye devletlerde bu konuda niyet ve istek olmasına bağlıdır. Bu dönemde enerji politikası için eşit düzeyde çaba gösterilmesinin zorunlu olduğu iyice anlaşılmıştır.³⁴¹

Üçüncü dönemde yapılması gereken öncelikler enerji piyasalarının serbestleştirilmesi, petrole alternatif enerji kaynaklarına ve enerjinin akılcı kullanımına yeterli düzeyde yatırım yapılması, enerji fiyatlandırılması ve vergilendirilmesi konusunda ortak bir yaklaşımın oluşturulması olarak belirlenmiştir. Bu önceliklerle birlikte, enerji piyasasında istikrarsızlıklardan kaçınma konusunda Topluluk dayanışmasını sağlamak için gerekli tedbirlerin geliştirilmesi, enerji alanında araştırma, geliştirme ve teknoloji konularında ortak politikaların

³⁴⁰ Terence Diantith, and Leigh, Hancher, a.g.e., s. 28.

³⁴¹ Terence Diantith, and Leigh, Hancher, a.g.e., s. 28.

desteklenmesi, dış enerji ilişkilerinde ortak yaklaşım ve girişimlerin daha da geliştirilmesine de yer verilmiştir.³⁴²

Enerji üretimi ve tüketiminde çevrenin korunması da Topluluğun öncelikleri arasına girmiştir. Topluluk sadece enerji üretimi ve tüketimiyle sınırlı kalmayarak sürdürülebilir kalkınma için çevrenin korunmasına büyük önem vermektedir.³⁴³

1.3.4. 2000’li yıllardan Günümüze AB Enerji Politikasının Amaçları

Enerji konusu 2007 yılında yapılan Konsey toplantısında üye devletlerin devlet ve hükümet başkanları tarafından ayrıntılı bir biçimde ele alınarak, ilk defa Konsey gündeminin merkezinde yer almıştır. Beklendiğinden daha güçlü siyasi tartışmaların yapıldığı toplantıda, Komisyon Başkanı Jose Barroso, iklim değişikliğine karşı yapılan savaşta üye devletleri Komisyonun çalışmalarına katılmaya davet etmiştir.

Konsey tarafından enerji alanında rekabetin artırılması, enerji arz güvenliğinin sağlanması, enerji tasarrufu, iklim değişikliğine yol açmayacak enerji kaynaklarının teşvik edilmesi konuları kabul edilmiştir. Avrupa için Enerji Politikası (*Energy Policy for Europe - EPE*), enerji arz güvenliğinin artırılması, enerji alanında AB rekabet gücünün artırılması, iklim değişikliğine karşı savaşın ve sürdürülebilir bir çevrenin teşvik edilmesi olmak üzere üç amaç çerçevesinde şekillendirilmiştir. Bu üç ayaklı yapının uyumlu ve güvenilir bir dış enerji politikası ile desteklenmesinin gerekli olduğu vurgulanmıştır.³⁴⁴

Buraya kadar yapılan açıklamalardan AB’nin enerji politikasının amaçlarını, enerji iç pazarını oluşturmak, enerji arzının güvenliğini sağlayarak enerjide dışa bağımlılığı azaltmak, enerji yollarının güvenliğini sağlayarak enerjinin sürdürülebilirliğini gerçekleştirmek, iklim değişikliğine karşı mücadele ederek çevreye duyarlı enerji politikası geliştirmek, enerji üretiminde ve tüketiminde tasarrufu sağlayarak verimliliğini artırmak, enerji piyasasında rekabeti sağlamak, bu politikaları destekleyecek bir dış enerji politikası belirlemek ve sürdürmek olarak sayılabilir.

³⁴² Terence Diantith, and Leigh, Hancher, a.g.e., s. 160.

³⁴³ Francis N. Botchway, “Contemporary Energy Regime in Europe”, **European Law Rreview**, 2001, vol. 26, issue 1, s. 3-19.

³⁴⁴ Jacques de Jong, “The 2007 Energy Package: The Start of New Era?”, **European Energy Law Report V**, Editors: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2008, s. 95-107.

Bunlardan başka, konunun bir başka yönüne ağırlık verilerek başka amaçlar da eklenmek suretiyle farklı sınıflandırmalar da yapılabilir. Ancak yukarda yapılan sınıflandırma, Avrupa Topluluklarından Avrupa Topluluğuna oradan da Avrupa Birliğine hatta üye olmasalar dahi AB'nin komşularını da içine alacak şekilde tarihsel gelişmeye paralel olarak tüm Avrupa için belirlenen ulaştırılması gereken amaçlara uygun olarak yapılmıştır. Sonuç olarak AB enerji politikasının bu amaçlar doğrultusunda oluşturulmaya ve geliştirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

1.3.4.1. Enerji Piyasasında Rekabeti Gerçekleştirmek

1950'lerin Avrupa'sında rekabet hukuku alanında üye devletlerin hukuk sisteminde var olan boşluk Topluluk düzeyinde bir rekabet politikasının geliştirilmesinde büyük sorunlarla karşılaşılmasına yol açmıştır. Topluluk düzeyinde geliştirilen rekabet politikasının biri tek bir ekonomik alanda (tek pazarda) ulusal ekonomilerin birleştirilmesi, ikincisi ekonominin itici gücü olması gibi iki farklı amacı bulunmaktadır.

Enerji piyasasında rekabetin gerçekleşmesi ve rekabete ilişkin Topluluk mevzuatının uygulanması enerjinin piyasasının kendine özgü nitelikleri gereği ciddi sorunlarla karşılaşılmasına yol açtı. Bütün zorluklarına rağmen, enerji şirketlerinin enerji faaliyetlerine göre üretim, iletim ve dağıtım olmak üzere parçalanması, enerji pazarına üçüncü ülkelerin girişinin sağlanması, üye devletlerin ulusal enerji alt yapılarına, şebekelerine, hatlarına erişim, enerji piyasasındaki aktörlerin tam bilgilendirilmesi ve enerji pazarlarının olabildiğince serbestleştirilmesi, enerji sektörüne verilen devlet yardımları ve teşviklerin düzenlenerek her türlü ayrımcılığın önlenmesi konularını içine alacak şekilde bir enerji iç pazarının oluşturulması AB enerji piyasasında rekabetin sağlanması için gereklidir.³⁴⁵

Üye devletler, enerji şirketlerinin piyasadaki hakim durumunu özellikle tüketiciler aleyhine olacak şekilde suistimal etmelerinin önlenmesini ve herhangi bir fırsatçı veya zarar verici davranışın engellenmesini sağlamak için şeffaf bir denetim mekanizması oluşturmalıdır. Bu konuda, birinci elektrik direktifinde, 2010 yılı sonuna kadar üye devletlerin, her yıl 31 Temmuz günü, pazar hakimiyeti ve pazardaki rekabeti engelleyen veya rekabeti yıkıcı davranışlara ilişkin bir raporu

³⁴⁵ Jonathon Faull and Ali Nikpau, "Energy", **The EC Law of Competition**, Editeted By: Jonathon Faull and Ali Nikpau Oxford University Press, 1999, s. 689-751.

Komisyonun sunmalarının düzenlenmesinin sebebi, Komisyonun rekabetin sağlanıp sağlanmadığını denetlemesine yardımcı olmaktır.³⁴⁶

1.3.4.1.1. Elektrik ve Doğal Gaz Alanında İç Pazar Oluşturulması

Elektrik, doğal gaz, petrol ve benzeri enerji kaynakları hukuksal anlamda bir “meta”, “mal” olmasına ve AB, üye devletler arasındaki ulusal sınırları, iç pazarın gerçekleşmesi önündeki teknik, fiziki ve idari engelleri kaldırarak iç pazarı gerçekleştirmesine rağmen, enerji kaynaklarını bu iç pazara dâhil edememiştir.³⁴⁷ Malların serbest dolaşımı ilkesi bir ürün olan enerji alanında tam anlamıyla gerçekleştirilememiştir.³⁴⁸

Avrupa Komisyonu Avrupa Tek Senediyle uyumlu olarak başta elektrik ve doğal gaz piyasalarının serbestleştirilmesi ve elektrik ve doğal gaz alanında tek pazarın kurulması için ilk adımını 1990’lı yılların başında atmıştır.³⁴⁹

Maastricht Anlaşmasında Trans European Networks ilişkin doğrudan düzenleme yapılmasıyla, tek pazar oluşturulması amacına yönelik adımlara devam edilmiştir.³⁵⁰ 1990’lı yılların ortasından itibaren birinci elektrik ve doğal gaz direktiflerinin kabul edilmesiyle elektrik ve doğal gaz alanında rekabetçi bir pazarın kurulması için çalışmalar başlatılmıştır.

23-24 Mart 2000 tarihinde yapılan AB Zirvesinde, elektrik ve doğal gaz iç pazarının tamamlanması bir kez daha vurgulanmıştır. 13 Aralık 2007 tarihli Lizbon Anlaşmasıyla enerji iç pazarının tamamlanmasına ilişkin kurallara yer verilmiştir. Böylece kurucu anlaşma değişikliği ile iç pazarın tamamlanmasına verilen önemin altı çizilmiştir.

Birinci elektrik ve doğal gaz direktifleri elektrik ve doğal gaz alanında tek

³⁴⁶ Michael Albers, “Energy Liberalization and EC Competition Law”, **Fordham International Law Journal**, 2002, vol. 25, issue 4, s. 909-945.

³⁴⁷ Yves Smeers, “Aims and Means of European Energy Policy in the Light of the Completion of Internal Market” **International Energy and Resources Law and Policy Series**, Editor : Ernst J. Mestmacker, Graham Totman Ltd, 1993, s. 19-44.

³⁴⁸ Leigh Hancher, “European Energy Law, Changing Concepts and Pervasive Principles”, **International Energy and Resources Law and Policy Series European Community Energy Law**, Editors: D.S. Mac Dougall, Thomas W. Walde, Published By Graham Trotman, 1994, s. 23-39.

³⁴⁹ Alexander Schaub, “Liberalisation of the European Energy Markets: The Perspective of Competition Policy”, **European Integration and International Coordination**, Edited By: Armin von Bogdandy, Petros C. Mavroidis, and Yves Meny, The Hague-The Netherlands, Published By: Kluwer Law International, 2002, s. 403-418.

³⁵⁰ Ernst J. Mestmacker, “Energy Policy for Natural Gas in the Internal Market- An Overview”, **International Energy and Resources Law and Policy Series**, Editor: Ernst J. Mestmacker, Graham Totman Ltd., 1993, s. 1-16.

pazarın kurulması amacını sağlamak için yapılmış düzenlemelerdi.³⁵¹ Ancak, elektrik ve doğal gaz alanında tek pazarın kurulması yapılan düzenlemelerin ötesinde oldukça zor bir amaçtır. Çünkü, AB’de elektrik ve doğal gaz alanında tek pazarın kurulmasını engelleyen bir çok neden vardır.

Enerji alanında tek pazarın kurulması sadece rekabeti artırmayacak, aynı zamanda, enerjinin sürdürülebilirliği ve güvenliği için de yararlı olacaktır. Bugün iç pazarın oluşturulması için, enerji üretimi, iletimi ve dağıtım faaliyetlerinin birbirinden ayrılması, ulusal tedbirlerden ayrı olarak AB enerji pazarında güçlü bir bağımsız düzenleyici otoritenin oluşturulması önemlidir.³⁵²

ABD’de olduğu gibi AB’de iyi organize olan rekabetçi bir elektrik ve doğal gaz pazarının kurulmasını engelleyen bir diğer önemli konu da özellikle doğal gaz piyasasının dışsallığıdır. AB’nin doğal gazda dışarıya bağımlı olması tek pazarın kurulmasını engellemektedir.³⁵³

Elektrik ve doğal gaz iç pazarının oluşturulması benzer özelliklerine rağmen ayrı ayrı incelenecektir. Çünkü iki ürünün aralarındaki farklılıklar nedeniyle ayrı inceleme konuyu daha iyi ortaya koyacaktır.

1.3.4.1.1.1. Elektrik Alanında İç Pazarın Oluşturulması İçin Yapılması Gerekenler

Elektrik alanında iç pazarın oluşturulmasını engelleyen çok sayıda neden bulunmaktadır. Üye devletler arasında uygulamada görülen farklılıklar, şebekelere ve altyapılara erişim konusunda uygulanan ayrımcı yöntemler, elektrik ve doğal gaz şirketlerinin pazardaki hakimiyetleri ve bu hakimiyetten kolay kolay vazgeçmek istememeleri, bir meta olan enerjinin diğer metalarla karşılaştırıldığında üretimi, taşınması ve dağıtımının farklılık göstermesi, enerji pazarında etkin rekabetin sağlanamaması, enerjinin vergilendirilmesi ve fiyatlandırılmasında üye devletler arasındaki farklılıklar, tüketicinin ve çevrenin korunması konusunda tedbirlerin

³⁵¹ William Webster, “Recent Developments in EU Energy Markets”, **European Energy Law Report III**, Editors. Ulf Hammer, and Martha M. Roggenkamp, Belgium, Intersentia Publishers, 2006, s. 3-11.

³⁵² Jan Horst Keppler, “Building a Common European Energy Policy Around a Market- Based Approach”, **The External Energy Policy of The European Union**, Edited By: Jacques Lesourne, Paris, IFRI, 2008, s. 19.

³⁵³ Erhard Kantzenbach, and Reinland Krüger, “Could the Energy Mix be Optimised Through Competition or Regulation” **International Energy and Resources Law and Policy Series**, Editor: Ernst J. Mestmacker, Graham Totman Ltd., 1993, s. 59-70.

alınması, elektrik üretim kapasitesinin artırılmasında yaşanan sorunlar bu nedenlerden bazılarıdır.³⁵⁴

Komisyon, elektrik iç pazarının oluşturulmasını engelleyen, üye devletlerin piyasaları arasındaki entegrasyon eksikliği, elektrik pazarında şeffaflık ve bilgiye erişim konusundaki eksiklik, enerji girişimcilerinin entegrasyonu ve dikey birleşmeler, pazarın birleşmesi olmak üzere beş temel sorun belirlemiştir.³⁵⁵

Bunlara ilave olarak, enerji alt yapılarının kapasitelerinin AB düzeyinde elektrik ve doğal gaz akışına imkan verecek düzeyde olması da gereklidir. Üye devletlerdeki elektrik kablo şebeke sistemi, dağıtım hatları, iletim hatları teknik olarak, istenilen miktarda elektrik aktarımına yapacak özelliklere sahip olmalıdır.³⁵⁶ Bu kablo şebekelerinin aynı kalitede ve sürekli olarak aynı parlaklıkta ve güçte elektrik sağlamaları da gereklidir. Aksi takdirde bir ürün olarak nitelenen elektriğin aynı parlaklıkta ve güçte olmaması halinde ayıplı bir ürün olarak nitelendirilmesi mümkündür.

1.3.4.1.1.1. Elektriğin Kendine Özgü Yapısı ve Şebekelere Erişim

Elektrik enerjisinin niteliği gereği diğer mal ve hizmetlerle ve enerji kaynaklarıyla karşılaştırıldığında farklılık göstermesidir. Elektrik günümüz teknolojisiyle depolanması mümkün olmayan bir üründür. Bir başka anlatımla iletim ve dağıtım sistemine aktarılan elektrik kullanılmadığı takdirde saklanamaz. Aslında bu özelliği elektrik üretimi tüketiminden fazla olan üye devletlerin elektriği iletim sistemine aktararak onların kullanımına sunulması, iç pazarın oluşturulması gerekliliğini açıklayan önemli bir husustur.

Elektriğin iletimi ve dağıtımını sınır aşan bir özellik ve her üye devletin şebeke ve kablo ağlarının kullanılmasını gerektirir. Yani elektrik, bir başka ürün gibi kolayca bir yerden başka bir yere taşınamayan ve saklanmayan bir üründür. İletimi ve

³⁵⁴ Peter D. Cameron, "Completing the Internal Market in Energy: An Introduction to the New Legislation", **Legal Aspects of EU Energy Regulation Implementing the New Directives on Electricity and Gas Across Europe**, Edited By. Peter D. Cameron, Oxford University Press, 2005, s. 2.03.

³⁵⁵ Odd- Harald B. Wasenden, "The Road Towards Transparency in European Electricity Markets", **European Energy Law Report V**, Editors: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2008, s. 73.91.

³⁵⁶ Odd- Harald B. Wasenden, "The Road Towards Transparency in European Electricity Markets", **European Energy Law Report V**, Editors: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2008, s. 73-97.

dağıtımını ciddi alt yapı yatırımlarını zorunlu kılmaktadır.

Şebekelere erişimin ayrımcılığa yol açmaması, şeffaf ve adil bir biçimde fiyatlandırılmış olması gereklidir. Bu durum elektrik pazarında rekabetin sağlanması ve ayrımcılığın önlenmesi için gereklidir. Üçüncü tarafların şebekelere erişimi, üye devletler yayınladıkları tarifelerle üçüncü taraflara herhangi bir ayrımcılık yapmadan sisteme erişim olanağı sağlamalıdır. Ancak üçüncü tarafların sisteme erişiminde sahip olunan şebeke kapasitesi sınırlayıcı bir etkidir. Dolayısıyla mevcut kapasitelerin iyileştirilmesi ve yeni kapasitelerin oluşturulması gereklidir.

1.3.4.1.1.1.2. Üye Devletlerin Yetki Devri Konusunda İsteksizliği

Elektrik iç pazarının tamamlanması önündeki ikinci belki de en önemli engel üye devletlerin bu konuda isteksiz davranmaları, enerjiyi ulusal politika alanı olarak değerlendirmeleri, bunun doğal sonucu olarak, enerji alanındaki yetkilerini kolayca Topluluğa devretmemeleridir. Bu husus hem elektrik hem doğal gaz hem de diğer enerji kaynakları için geçerlidir.

Bu isteksizliğin temelinde elektrik ve doğal gaz şirketlerinin devlet şirketi ya da devlet gözetimi altında şirket olmalarının etkisi de vardır. AB’de elektrik ve doğal gaz şirketlerinin yapısına baktığımızda bu durum açıkça görülecektir.

Üye devletlerin yetki devri konusunda isteksiz davranmalarına rağmen, elektrik iç pazarının tamamlanması için AB’nin sahip olduğu objektif ölçütler vardır. Bunlar ikincillik ilkesi, orantılılık ilkesi ve anlaşmaya sadakat ilkesidir.

Enerji alanında önerilen eylemin amacı esas itibarıyla adil bir rekabetin egemen olduğu etkin bir şekilde çalışan bir iç pazarın oluşturulması üye devletler tarafından yeterince gerçekleştiriliyorsa, ikincillik ilkesi gereği üye devletler tarafından yapılması gereklidir. Şayet bu amacın gerçekleştirilmesi, üye devletler tarafından yeterince sağlanamıyorsa hem subsidiarity, hem de Anlaşmaya sadakat ilkesi gereği, bu eylemin Topluluk düzeyinde yapılması gereklidir. Topluluk eylemi, öngörülen amaçtan daha fazlasını içermemeli, orantılılık ilkesi gereği Topluluk eyleminin amaçla orantılı olması gereklidir.

1.3.4.1.1.1.3. Enerji İletimi, Dağıtım Alanında Yaşanan Sıkıntılar

Elektrik iç pazarının tamamlanmasını engelleyen üçüncü önemli neden bu ürünlerin ticaretinin bütün üye devletlerin katılımını gerektiren fiziksel tedbirler

alınmasına, alt yapı yatırımları yapılmasına ve mevcut alt yapıların diğer üye devletlerce kullanılmasına bağlı olmasıdır. Karayolu ile yapılan ticarete de bir üye devlet diğerinin karayolunu kullanmaktadır Fransa, İtalya gibi bir kaç AB üyesi devlet dışında karayolu/otobanları kullandırma ücreti alınmamaktadır. Bu durum kolay kabul görmektedir. Ancak söz konusu enerji olunca şebekelerin, boru hatlarının, trafo merkezlerinin ve benzeri enerji alt ve üst yapılarının kullanımı önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Elektrik ticaretinde üye devletlerin kablo şebekesi, iletim ve dağıtım hatlarının kullanılması söz konusu olmaktadır.³⁵⁷

Elektrik iletim sisteminin uzun vadeli makul elektrik taleplerini karşılayacak, sistemin güvenilirliğini sağlayacak, diğer enterkonnekte sistemlerle alış-verişi ve enerji akışını yönetecek, sistem kullanıcıları arasında ayrımcılık yapmayacak, sisteme etkin bir biçimde erişimi sağlayacak bir yapıda olması gereklidir. Bu da TSO'ların örgütlenmede, karar almada bağımsız olmasıyla mümkündür. Elektriğin üretimi, iletimi ve dağıtımının aynı şirketler tarafından yürütüldüğü, bir başka anlatımla dikey olarak entegrasyonun³⁵⁸ söz konusu olduğu durumlarda, bu faaliyetlerin ayrı tüzelkişiler tarafından yürütülmesi veya faaliyetlerin birbirinden ayrışması, aynı şirket tarafından yürütülse bile öncelikle bu faaliyetlerin hesaplarının ayrıştırılması gereklidir.³⁵⁹ Bunu sağlayacak bağımsız yönetim yapıları oluşturulmalıdır. İletim sistemi için yapılan açıklamalar elektrik dağıtım sistemi için de geçerlidir.

1.3.4.1.1.4. Enerji Fiyatları, Vergileri Arasındaki Farklılıklar

Bir başka önemli sebep de enerji maliyetlerinin dolayısıyla enerji fiyatlarını farklılığıdır. Bilindiği üzere, elektrik üretiminin nükleer, rüzgar, güneş, doğal gaz gibi çeşitli enerji kaynaklarının kullanımıyla yapılmaktadır. Bu kaynaklardan elde edilen elektriğin maliyeti, dolayısıyla fiyatı farklı olmaktadır. Daha ileri teknoloji ile daha

³⁵⁷ Michael Clancy, Thomas Walde, "Efficiency in Mediation : Solving a Complex Cross-Border Energy Infrastructure Dispute in the Shadow of Three Moving Regulatory Regimes", **The Journal of World Investment & Trade**, 2004, vol. 5, issue 2, s. 257-261.

³⁵⁸ **Dikey Olarak Entegre Kuruluş**, elektrik iletimi veya dağıtım işlevlerinden birisini veya en azından elektrik üretimi veya temini işlevlerinden birisini gerçekleştiren kuruluş veya kuruluşlar gurubudur. **Yatay Olarak Entegre Kuruluş**, elektriğin satış amaçlı üretimi, veya iletimi veya dağıtım veya temin edilmesi işlevlerinden en az birisini gerçekleştiren bir kuruluşu veya elektriğe ilişkin olmayan bir etkinliği gerçekleştirmekte olan bir kuruluştur.

³⁵⁹ Neelie Kroes, "Improving Competition in European Energy Markets Through Effective Unbundling", **International Antitrust Law and Policy: Fordham Competition Law**, Edited By: Barry Hawk, 2007, vol. 34, s. 247-300.

ucuza enerji üreten bir üye devlette enerji fiyatı düşük olurken, tam aksine bir diğer devlette daha yüksek olmaktadır. Buna bir de o üye devletin üretilen enerji kaynağının önemli bir üreticisi olması durumu eklenince bu fark daha belirgin olmaktadır. Aynı ürünün farklı fiyatlarla satılması tüketiciler tarafından kabul görmemektedir.

Enerji ürünlerinin vergilendirilmesi enerji iç pazarı kurulmasında önemlidir. Bugün özellikle akaryakıt alanında alınan farklı vergiler üye devletler arasındaki ticareti saptırıcı bir etki yaratmaktadır. Lüksemburg örneğinde olduğu gibi, Lüksemburg'un akaryakıtta daha düşük vergi uygulaması, akaryakıt fiyatlarını daha ucuz hale getirmekte ve komşu olan Fransız ve Almanların akaryakıtı Lüksemburg'dan almalarına yol açmaktadır. Benzer biçimde elektrik üzerinden alınan vergiler de farklıdır. Taşıma, iletim faaliyetleri nedeniyle katlanılan maliyetler doğal gaz ve elektriğin fiyatının da farklı olmasına yol açmaktadır.

Üye devletler her üç ayda bir Komisyona ithal ettikleri elektrik miktarına ilişkin bilgileri sunarak Komisyonun elektrik iç pazarının etkin bir şekilde işlemesi için arz ve talep dengesi konusunda gerekli düzenlemeleri yapmasına yardımcı olmaktadır.

1.3.4.1.1.1.5. Düzenleme Alanında Koordinasyon

Düzenleme alanında koordinasyon hem AB düzenleyici otoriteleri ile üye devletlerin düzenleyici otoriteleri arasında, hem de üye devletlerin ulusal düzenleyici otoriteleri arasında olmak üzere iki düzeyde yapılmalıdır.

AB düzeyinde, lisanslama, tarifeler, fiyatlar konusunda üye devletlerde var olan farklılıkların giderilmesi, bu alanlarda yetkili olan düzenleyici otoriteler arasında işbirliği yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Tariflerin ve fiyatların belirlenmesinde gerçek maliyetleri yansıtıcı bir yöntemin izlenmesi, bunların hesaplanmasına ilişkin ana hatların, standartların belirlenmesi için işbirliği yapılması gereklidir. Bu işbirliğinin sağlanması amacıyla oluşturulan ERGEG'in uygulamada yaşadığı sorunları gidermek amacıyla ACER'in kurulması çalışmaları devam etmektedir.

AB düzeyinde düzenleyici kuruluşların etkinliğini artırmak önemlidir. En az bunun kadar önemli olan bir başka husus ise, üye devletlerin düzenleyici otoritelerinin var olan sorunları gidermek, bunlar arasında işbirliğini geliştirmektir.

AB ulusal enerji düzenleyici kuruluşlarının yetkilerinin artırılması, çözümlerinin tutarlı olması konusunda gerekli tedbirleri almalıdır. Bu otoritelerin siyasi etkilerden uzak bir şekilde, idari, mali ve hukuki açılarından bağımsız olarak çalışmalarını sağlayacak bir yapıya kavuşturmaları sağlanmalıdır.

Bunlara ek olarak, bu otoritelere düzenleme yapma, ulusal enerji şirketleri hakkında bağlayıcı kararlar alabilme, uygulamada başarısız olanlara cezalar uygulayabilme imkanı verecek şekilde görevler ve yetkiler sağlanmalıdır. Düzenleyici otoritelerin çalışmaları uyumlaştırılmalı, kurumsal yapıları güçlendirilmelidir. Üstelik bu kuruluşların arasındaki işbirliği bağlayıcı olarak zorunlu hale getirilmelidir.

1.3.4.1.1.1.6. Mevzuatın Görece Yeni Olması

Bir diğer önemli neden de bu konudaki çalışmalara geç başlanmasıdır. Topluluğun enerji konusuna baştan beri gerektiği önemi verdiğini, bu alanda gerekli hukuksal yapıyı oluşturduğunu söylemek mümkün değildir.

Mevcut hukuksal düzenlemelerin enerji piyasasında uygulanmasında sorunlar yaşanmaktadır. Örneğin rekabet hukukuna ilişkin düzenlemelerin enerji piyasasında etkin bir şekilde uygulanmadığı görülmektedir.³⁶⁰

Sonuç olarak, 1990'lı yıllarında başlayan elektrik ve doğal gaz alanında tek pazarın kurulması amacını gerçekleştirmenin önündeki engellerin kaldırılması gereklidir. Bu gereklilik her şeyden önce siyasi iradenin varlığına, başka bir ifadeyle üye devletlerin isteğine bağlıdır.

Üye devletlerin elektrik ve doğal gaz alanında sahip oldukları yetkileri olabildiğince AB düzeyine aktarmaları ölçüsünde AB elektrik ve doğal gaz tek pazarının kurulması da daha hızlı gerçekleşecektir. Üye devletler piyasaların serbestleştirilmesi, üçüncü tarafların piyasaya girişi, üretim, arama, iletim ve dağıtım faaliyetlerinin birbirinden ayrılması, devlet şirketlerinin özelleştirilmesi, rekabetin artırılması yolunda adımlar attıkça, elektrik ve doğal gaz alanında tek pazarın kurulması amacına hizmet edeceklerdir.³⁶¹

³⁶⁰ Michael Albers, "The New EU Directives on Energy Liberalization from a Competition Point of View", **Legal Aspects of EU Energy Regulation Implementing the New Directives on Electricity and Gas Across Europe**, Edited By. Peter D. Cameron, Oxford University Press, 2005, Chap. 3, Para. 3.01.-3.43.

³⁶¹ Abel M. Mateus, "How to Integrate the European energy Markets: a New Vision", **International**

Bu adımların yanı sıra elektrik ve doğal gazın özel nitelikli ürünler olması nedeniyle teknik olarak elektrik ve doğal gaz tek pazarının işleyişini sağlayacak alt yapının oluşturulması, mevcut kablo şebekeleri, boru hatları, iletim ve dağıtım hatları, tarafa merkezlerinin tek pazarın işleyişine uygun hale getirilmesi, sahip olunan kapasitenin artırılması gereklidir. Üye devletler arasında altyapı konusunda var olan farklılıkların giderilmesi gereklidir.

Elektrik ve doğal gaz tek pazarının kurulması aynı zamanda üye devletlerde görülen farklı elektrik ve doğal gaz fiyat uygulamalarının giderilmesi, elektrik ve doğal gazın vergilendirilmesindeki yöntemlerin uyumlaştırılmasını da bir zorunluluk olarak karşımıza çıkarmaktadır. AB düzeyinde, kullanılan her kilovat elektrik veya tüketilen her metreküp doğal gaz başına aynı oranda alınacak katma değer vergisi gibi bir genel harcama vergisinin üye devletler arasındaki vergi farklılıklarını giderecektir.

Sonuç olarak elektrik iç pazarının oluşumunda, eksiksiz bir biçimde uygulanacak iç enerji pazar mevzuatı, elektrik üretim, iletim ve dağıtım faaliyetlerinin birbirinden ayrılması ve enerji şirketlerinin parçalanması, iletim, dağıtım hatlarının ve kablo şebekelerinin kullanımı ve yönetimi, sınır aşan elektrik ticaretinin tarifelenmesi, fiyatlaması ve vergilendirilmesi gibi elektrik ticaretinde ortaya çıkacak sınır aşan sorunların etkili bir biçimde çözümü için etkin bir mekanizmanın oluşturulması, tüketicilerin tam ve eksiksiz bilgilendirilmesi, elektrik ticaretinde rekabetin sağlanması gereklidir.³⁶²

1.3.4.1.1.7. Tüketicinin ve Çevrenin Korunması

Küçük ve orta ölçekli işletmeler de dahil olmak üzere tüketicilerin korunması için alınması gereken tedbirler, CO² yayılımının azaltılması ve radyoaktif yakıtların zararlı etkilerine karşı önlemler alınması, elektrik iç pazarının tamamlanması sürecinde dikkate alınması gereken hususlardır. AB sadece elektrik iç pazarı oluşturmak için elektrikle ilgili bir takım teknik tedbirler almakla yetinmemekte, aynı zamanda tüketicilerin ve çevrenin korunmasını sağlamayı da amaçlamaktadır. Doğal

Antitrust Law and Policy, Edited By: Barry Hawk, Fordham Competition Law, 2007, vol. 34, s. 333-422

³⁶² Leigh Hancher and Roland Vlam, "Mergers In The Electricity Sector- Relevant Markets and Related Issues", **Energy Law Report I**, Edited By: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2004, s. 29-67.

olarak, bu konular iç pazarın tamamlanması sürecini uzatmaktadır.

1.3.4.1.1.2. AB Doğal Gaz Pazarının Yapısı İçin Yapılması Gerekenler

Üye devletlerin doğal gaz piyasalarına bakıldığında enerji alanındaki farklılıkların benzer biçimde doğal gaz alanında da var olduğu görülmektedir. Tüketici konumundaki AB üyesi devletler ile AB'ye doğal gaz ihraç eden devletlerin doğal gaz piyasaları benzer sorunlara sahiptirler.

İngiltere'de British Gaz 1986 yılında özelleştirilmesine rağmen doğal gaz piyasasının yapısında değişiklik yaşanmadığı, British Gaz'ın, doğal gazla ilgili bütün faaliyetleri tek başına yerine getirmeye devam ettiği görülmektedir.³⁶³

Almanya'da durum görece daha iyidir. Büyük gaz şirketleri özel şirketlerdir. Bunlardan en önemlisi Ruhrgas AG'dir. Doğal gaz aranması, ithalatı, taşınması ve boru hatlarının kurulması konusunda Almanya'da bir sınırlama yoktur. Dağıtım yerel yönetimlerin sahip olduğu ayrı müteahhitler tarafından yürütülmektedir.³⁶⁴

Fransa'da 1946 yılında küçük bir kaç şirket ve yerel yönetimler tarafından yürütülen doğal gaz dağıtımını dışında doğal gaz faaliyetleri devletleştirilmiş ve o tarihten itibaren devlet şirketi olan Gaz de France doğal gaz aranması, üretimi, ithalatı, taşınması, dağıtımını konularında faaliyet göstermiştir.³⁶⁵Fransa'da devlet şirketi olan Gaz De France'ın piyasaya olan hakimiyeti bugün de devam etmektedir. Diğer üye devletlerin doğal gaz piyasaları aşağı yukarı bu üç ülkenin doğal gaz piyasalarıyla benzer özelliktedir.

Doğal gazın ithal edildiği Norveç, Cezayir ve Rusya'daki muhatap şirketler de devlet şirkettir. Gerek AB doğal gaz piyasasına doğal gaz sağlayan AB üyesi olmayan devletlerin şirketleri ve gerekse AB üyesi devletlerin doğal gaz üreten, aktaran ve dağıtan şirketleri ya devlet şirkettir ya da devletin denetimindeki şirketlerdir. Bu durum doğal gaz piyasasının tekeli özelliğini göstermektedir. Bu

³⁶³ John Surrey, "The Structure and Regulation of the British Gas Industry", **International Energy and Resources Law and Policy Series**, Editor: Ernst J. Mestmacker, Graham Totman Ltd., 1993, s. 91-109.

³⁶⁴ Ullrich Heilmann, and Bernhard, Hillebrand, "The Structure and Regulation of the German Gas Industry", **International Energy and Resources Law and Policy Series**, Editor: Ernst J. Mestmacker, Graham Totman Ltd., 1993, s. 111-121.

³⁶⁵ Jean-Marie Chevalier, "The Structure and Regulation of French Gas Industry", **International Energy and Resources Law and Policy Series**, Editor: Ernst J. Mestmacker, Graham Totman Ltd., 1993, s. 73-89.

durum elektrik ve doğal gaz piyasalarında rekabeti engellemektedir.³⁶⁶

AB doğal gaz pazarında üretim sürecinde üreticiler, işletme sahipleri (bir çok üye devlette devlet şirketleri) ve üretim lisansı sahipleri olmak üzere üç grup yer almaktadır. Bunlar ayrı ayrı kişiler olabileceği gibi tek bir şirket elinde toplanması da mümkündür. İletim aşamasında ileticiler, taşıyıcılar bulunmaktadır. Dağıtım aşamasında ise dağıtıcılar vardır. Nihai olarak doğal gaz piyasasında hane halkı, ticari tüketiciler, büyük endüstriler ve doğal gaz ile çalışan elektrik santralleri de yer almaktadır.³⁶⁷

1.3.4.1.1.2.1. AB Doğal Gaz İç Pazarı İçin Yapılması Gerekenler

AB’de doğal gaz konusunda tek pazarın kurulması için yapılması gereken önemli hususlar vardır.

İlk olarak doğal gazın dünya doğal gaz pazarlarından AB’ye taşınması için doğal gaz boru hatları kurulmalıdır. Bu konu hakkında Türkiye’nin AB enerji politikası için öneminin incelendiği dördüncü bölümde gerekli açıklamalar yapılacaktır. Dünya doğal gaz piyasasından özellikle Cezayir, Rusya, Hazar ve Norveç’ten doğal gazın AB’ye akışının sürekli bir biçimde sağlanması için boru hatları önemlidir. Sovyetler Birliğinin dağılmasına kadar üç tane ana boru hattı bulunmaktaydı. Kuzey-Güney Hattı, Kuzey Denizin’den Avrupa kıtasında Hollanda’ya,³⁶⁸ Doğu- Batı Hattı, Sovyetler Birliği’nden Batı Avrupa’ya, Güney-Kuzey Hattı, Cezayir’den Tunus aracılığıyla İtalya’ya doğal gaz akışını sağlayan hatlardır.³⁶⁹

İkinci olarak boru hatlarıyla AB’de Avusturya, İtalya, Hollanda gibi belli merkezlere iletilen doğal gazın etkin bir biçimde 27 AB ülkesine dağıtılması için üye

³⁶⁶ Ernst J. Mestmacker, “Energy Policy for Natural Gas in the Internal Market- An Overview”, **International Energy and Resources Law and Policy Series**, Editor: Ernst J. Mestmacker, Graham Totman Ltd., 1993, s. 1-16.

³⁶⁷ Einar Hope, “Organisation of Supply Markets for Naturel Gas in Europe”, **International Energy and Resources Law and Policy Series**, Editor : Ernst J. Mestmacker, Graham Totman Ltd., 1993, s. 213-240.

³⁶⁸ Martha M. Roggenkamp, “Petroleum Pipelines in the North Sea : Questions of Jurisdiction and Practical Solutions”, **Journal of Energy & Natural Resources Law**, the International Bar Association, 1998, vol. 16, issue 1, s. 92-109.

³⁶⁹ Einar Hope, “Organisation of Supply Markets for Naturel Gas in Europe”, **International Energy and Resources Law and Policy Series**, Editor : Ernst J. Mestmacker, London, Graham & Totman Ltd., 1993, s. 213-240.

devletler arasında AB içi dağıtım hatları oluşturulmalıdır.³⁷⁰ Bu konuda doğal gaz iletim ve dağıtım faaliyetlerinin yönetimi, alt yapılara erişim ve bunlardan yararlanma konuları önem arz etmektedir. Her iki faaliyetin sürdürülmesi için üye devletlerde üçüncü tarafların piyasaya girişi³⁷¹ önündeki engeller kaldırılmalı, her faaliyet başka şirketler tarafından yapılmalı, ulusal tekeller ortadan kaldırılmalıdır.³⁷² Böylece doğal gaz tüketicilerinin farklı dağıtıcılardan doğal gaz almasının yolu açılmalıdır.³⁷³

Üçüncü olarak AB’de doğal gazın üye devletlerin coğrafi konumları da dikkate alınarak doğal gaz depolama merkezleri kurulmalıdır. Örneğin Avusturya’da daha önce doğal gaz üretim merkezi olan Baumgarten’in doğal gazın bitiminden sonra depolama alanına dönüştürülmüştür. Buranın depolama kapasitesi artırılarak çevre üye devletlere doğal gaz akışı sağlanır bir merkez haline getirilmesi mümkündür. Bunun gibi diğer üye devletlere doğal gaz akışını sağlayacak depolama merkezleri kurulmalı, mevcutların kapasitesi artırılmalıdır.³⁷⁴

Bunların dışında doğal gaz pazarında etkili bir şekilde düzenleme yapılmasını teminen özellikle fiyatların, tarifelerin belirgin ve şeffaf olması ve ayrıştırılması gereklidir. Böylece yapılan maliyetler ve doğal gazın gerçek değeri daha doğru hesaplanacaktır.³⁷⁵ Lisanslama faaliyetleri de düzenleyici otorite tarafından ayrımcılık yapılmadan yapılmalı, lisanslama süreci şeffaf olmalı, düzenleyici otoriteden ayrı olarak sistemin işleyişini gözetleyecek, ortaya çıkan sorunları hızlı ve adil bir şekilde çözecek yargısal olmayan bir uyuşmazlıkların çözüm yöntemi geliştirilmelidir. Bu

³⁷⁰ Hans-Jürgen Ewers, and Friedrich von Stackelberg, “Regional and Local Gas Distribution Systems for Natural Gas”, **International Energy and Resources Law and Policy Series**, Editor : Ernst J. Mestmacker Graham & Totman Ltd., 1993, s. 243-266.

³⁷¹ Üçüncü tarafların piyasaya girişi konusunda, açık artırma, havuz sistemi, merkezi sistem gibi değişik yöntemler belirlenebilir. Bu konuda Bkz. Jonathan, P. Stern, “The Prospects for Third Party Access in European Gas Markets”, **International Energy and Resources Law and Policy Series**, Editor : Ernst J. Mestmacker, London, Graham & Totman Ltd., 1993, s. 183-198.

³⁷² Walter Schulz and Cara Funk, “Models of the Organisation and Accompanying Regulation of Gas Markets in Europe”, **International Energy and Resources Law and Policy Series**, Editor : Ernst J. Mestmacker, London, Graham & Totman Ltd., 1993, s. 139-150.

³⁷³ Thomas W. Walde, “Liberalisation of EC gas transportation : a Critical Review of the Legal and Policy Arguments Driving the Discussion on Third Party Access : presented to Symposium on European Energy Policy for Natural Gas in the Internal Market”, Salzburg, **Centre for Petroleum and Mineral Law and Policy Series**, December 1991 , CPMLP seminar paper, No.SP7.

³⁷⁴ Walter Schulz and Cara Funk, “Models of the Organisation and Accompanying Regulation of Gas Markets in Europe”, **International Energy and Resources Law and Policy Series**, Editor: : Ernst J. Mestmacker, London, Graham & Trotman, 1993, s. 139-151

³⁷⁵ Friedrich von Burchard, and Lutz Eckert, **Natural Gas and EU Energy Law**, Baden Baden, Nomos Verlagsgesellschaft, Mart 1995, s. 1-119.

yöntem yargısal süreçten ayrı olmalı, bağımsız ve tarafsız bir şekilde çalışması sağlanmalıdır. Böyle bir mekanizma düzenleyici otorite bünyesinde de bağımsız ve tarafsız çalışması sağlandığı takdirde gerçekleştirilebilir.

1.3.4.2. AB Enerji Politikasının Enerji Verimliliğini Sağlama Amacı

Uluslararası Enerji Ajansı tarafından enerji verimliliği kavramı enerji üretiminde kullanılan birincil enerji kaynakları girdisiyle enerji mal ve hizmetleri çıktısı arasındaki oran olarak tanımlanmaktadır.³⁷⁶ Bu tanımdan yola çıkılırsa, enerji verimliliğini sağlamak için mümkün olan en az girdiyle en yüksek miktarda enerji üretimini gerçekleştirerek, üretilen enerji miktarını, kullanıcıların refahını azaltmaksızın idareli kullanmak yeterli olacaktır.³⁷⁷

Geçmişten günümüze enerji verimliliği AB enerji politikasının kalbinde yer alan konulardan biri olmuştur.³⁷⁸ Aslında enerji verimliliği konusu son yıllarda sıkça tartışılan iklim değişikliği ile mücadelede de önemli bir yer tutmaktadır. Konu sadece AB'nin gündeminde olan bir konuda değildir. 2005 yılının Temmuz ayında İskoçya'da Gleneagles'de yapılan G-8 Zirvesinde de enerji verimliliğine dikkat çekilmiştir.³⁷⁹

Enerji verimliliği sürdürülebilir rekabetçi ve güvenli enerjiyle ilgili Avrupa stratejisinin merkezinde yer alan bir konudur. Avrupa ekonomisinin bir bütün olarak rekabet edebilirliğini artırmada ve elektrik iç pazarında rekabetin gerçekleşmesinde enerji verimliliği önemli bir işleve sahiptir. En etkili en düşük maliyetli ve en az gaz salımına yol açacak şekilde enerji üretilmeli ve tüketilmelidir.³⁸⁰

Bilindiği üzere enerji verimliliğinin bir arz ya da üretim boyutu, bir de talep ya da tüketim boyutu bulunmaktadır. Enerji verimliliği genel bir kavram olarak hem enerji üretimi, hem de enerji tüketimi için kullanılmakla birlikte, enerji tüketiminde verimliliğin sağlanması için genellikle “enerji tasarrufu” kavramı kullanılmaktadır.³⁸¹

³⁷⁶ Bkz. www.iea.org.

³⁷⁷ Anatole Boute, “Energy Efficiency in The European Union –The Policy Framework”, **The European Energy Law Report IV**, Editors; Martha M. Roggenkamp and Ulf Hammer, Intersentia Publishers, Belgium, 2007, s. 135-169.

³⁷⁸ Véronique Bruggeman, Energy Efficiency as a Criterion for Regulation in the European Community, **European Environmental Law Review**, 2004, vol. 13, issue 5, s. 140-153.

³⁷⁹ http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/cluster/2005/07/050704_g_8_meeting.shtml.

³⁸⁰ Anatole Boute, a.g.e., s. 135-169.

³⁸¹ Nele Dhondt, “Integration of Environmental Protection into EC Energy Policy”, **The Yearbook of European Environmental Law**, New York, Oxford University Press, 2005, volume 4, s. 264.

Enerji tüketiminde verimliliğin sağlanmasında öncelikli olarak enerjinin etkin kullanılması, ikinci olarak daha etkin tercihleri seçmeleri için tüketicilerin davranışlarının değiştirilmesi gereklidir. Aslında tüketiciler enerji piyasasında üretilen ve reklamları yapılan ürünleri kullanmaktadır. Dolayısıyla enerji piyasasının, elektronik ev aletleri, binaların ısıtılması ve soğutulması, toplu taşıma ve taşımacılık alanında etkinliği sağlayacak araçların üretilmesini gözetmesi gerekecektir.³⁸²

AB'nin 2020 yılındaki hedefi enerjinin etkin kullanılması sayesinde toplam enerji tüketiminin yaklaşık % 20'sini tasarruf etmektir. Bir başka anlatımla enerji verimliliğiyle ilgili tedbirler alınmasa 2020 yılında toplam enerji tüketiminde bugünkü rakamlarla % 20 tasarruf sağlanamayacaktır.³⁸³

1.3.4.2.1. Enerji Verimliliğinin Sağlanması Yolundaki Engeller

AB enerji politikasının en önemli amaçlarından biri olan enerji verimliliğinin gerçekleştirilmesi için bunun gerçekleşmesini engelleyen unsurların neler olduğunu tespit edilmesi, bu unsurların ortadan kaldırılması ve verimliliği sağlayacak önlemlerin belirlenerek bunların teşvik edilmesi gerekecektir. Sorunun çözümünde çözümü engelleyen nedenlerin neler olduğunu belirlemek konusunda atılacak adım çözüm için atılacak en büyük adımdır.

Bu yaklaşımla başta Komisyon olmak üzere Topluluğun diğer kurumlarının ve akademisyenlerin yaptığı çalışmalar sonucu etkin bir şekilde nihai enerji kullanımını ve enerji pazarını olumsuz etkileyen engeller belirlenmiştir.

1.3.4.2.1.1. Bilgi Eksikliği

Ekonomistler tarafından tam rekabetçi bir piyasanın tanımı yapılırken üzerinde önemle durulan bir nokta da, tüketici ve üreticilerin, yani pazarda faaliyet gösterenlerin pazarda satılan ürünler hakkında eksiksiz ve karşılaştırılabilir bilgiye sahip olmalarıdır. Tüketicilerin sahip olacağı tam ve karşılaştırılabilir bilginin ürünün niteliği, nerede, kimin tarafından üretildiği, fiyatının kaç para olduğu, benzer ürünlerin fiyatları ve benzeri bilgileri içermesi gerektiği belirtilmektedir.

AB'nin öncelikli olarak elektrik ve doğal gaz alanında daha sonra tüm enerji kaynaklarını içine alacak şekilde bir iç pazar oluşturmayı ve oluşturulacak pazarda

³⁸² Anatole Boute, a.g.e., s. 135-169.

³⁸³ European Commission, **Action Plan for Energy Efficiency: Realising the Potential**, COM (2006) 545 final, 19 October 2006, s. 1-19.

hem enerji üretiminde, hem de enerji tüketiminde verimliliği sağlamayı amaçladığını belirtmiştik. AB için enerji iç pazarı kuruluncaya kadar da, kurulduktan sonra da enerji verimliliğini sağlamak öncelikli amaçlardan biridir.

Komisyon enerji verimliliğinin sağlanmasının ve artırılmasının önündeki en önemli engeli bilgi eksiliği olarak nitelendirmektedir.³⁸⁴ Enerji piyasasında faaliyet gösterenler özellikle de tüketiciler kullandıkları enerjinin maliyeti hakkında tam ve karşılaştırılabilir bir bilgiye sahip olmalıdır. Piyasa aktörleri kullandıkları enerji miktarını azaltmanın yollarını, kullanılan enerjinin maliyeti ve yeni ve etkin enerji teknolojilerinin elverişliliği konularında bilgilendirilmelidir.

Enerji alanında yapılan yatırımlarda yatırım kararlarını verenler bu bilgi eksikliğinden olumsuz etkileneceklerdir. Enerji yatırımlarının uzun ömürlü, yüksek maliyetli, uzun dönemde gerçekleşen yatırımlar olduğu göz önüne alınca yapıldıktan sonra değiştirilmesi hem zaman alacak, hem de maliyetli olacaktır. Enerji yatırımlarının bu özelliği bilginin bu yatırımlar için değerini daha iyi ortaya koymaktadır.

AB enerji verimliliğinin gerçekleşmesinde, bilgi eksikliğinin sadece enerjinin kendisiyle ilgili olmadığını, uzmanların ve teknik personelin eğitimini de içine alacak şekilde daha geniş bir alanı ilgilendirdiği tespit edilmiştir.

Bilgi eksikliğinin giderilmesi konusunda yapılması gerekenler tüketicinin korunması ve bilgilendirilmesi enerji verimliliği kültürünün oluşması ve güçlendirilmesi için gereklidir. Bilgilendirme vatandaşların evlerinde kullandıkları, endüstriyel tüketicilerin endüstride kullandıkları enerjiyi nasıl azaltacakları yolunda eğitilmelerini, enerji etkinliği uzmanlarını ve hizmet sağlayanları enerji tasarrufu konusunda bilgilendirmeyi kapsamaktadır. Komisyon, kamuoyunun farkına varması ve davranışların değişmesi için ulusal kuruluşlar, bölgesel düzenleyici otoritelerin faaliyetleri olduğu kadar Avrupa Programlarını da savunmaktadır.³⁸⁵

AB düzeyinde yapılan ve yapılacak düzenlemelerin enerji verimliliğiyle ilgili bütün bilgilerin uygun yöntemlerle olabildiğince geniş bir alana yayılmasını ve üye devletlerin enerji verimliliği mekanizmaları hakkında elverişli bilgilendirmeyi sağlamaları gereklidir.

³⁸⁴ Bkz. Commission's Green Paper on Energy Efficiency, Ulaşılabilecek web adresi, http://ec.europa.eu/energy/efficiency/index_en.htm

³⁸⁵ Anatole Boute, a.g.e., s. 135-169.

1.3.4.2.1.2. Sermayeye Sınırlı Ulaşım ve Finansal Engeller

Enerji yatırımları uzun ömürlü, yüksek maliyetli, uzun dönemde gerçekleşen, uzmanlık, yüksek bilgi birikimi ve yüksek teknoloji gerektiren yatırımlardır. Uzun ömürlü yatırımlar oldukları için yapıldıktan sonra değiştirilmesi zaman alan, yüksek maliyet gerektiren yatırımlardır.

Enerji yatırımları yüksek maliyetli yatırımlar olduğu için yatırılan sermayenin geri dönüşümü uzun dönemde gerçekleşmektedir. Örneğin doğal gaz ile çalışan bir elektrik üretim santralının kâra geçmesi için üretim kapasitesi gibi yapılan yatırımın büyüklüğü dikkate alındığında ortalama en az 3-4 yıl gibi bir süre gerekmektedir. Bu süre yenilenebilir enerji kaynaklarından biri olan rüzgar enerjisinden elektrik üretiminde ortalama 10 yıldır. Zaten böyle bir rüzgar santralının kurulması için yatırım süresi ortalama 36 ay olarak belirlenmektedir. Bu süre hidro elektrik santrali için 36 ay ile 54 ay arasında değişmektedir. Bütün bu süreler enerji yatırımlarının ciddi bir zamanda gerçekleşeceğini, yatırılacak paranın geri dönüşümünün de uzun zaman alacağını göstermektedir. Yapılan yatırımların maliyet yönüne baktığımızda ise kullanılan enerji kaynağına bağlı olmakla birlikte 1 megabayt üretim gücü olan bir santralin yatırım maliyeti ortalama 1.8 milyon euro olmaktadır.

Bütün bu istatistiki bilgiler enerji yatırımlarının finansmanının ciddi bir sorun olduğunu göstermektedir. AB'nin finansal kuruluşları enerji yatırımlarını desteklemeleri konusunda teşvik ettiği, Avrupa Yatırım Bankasından uzun vadeli ve düşük faizli kredi imkanı sağladığı görülmektedir.

Yapılan bu açıklamaların ışığı altında bizzat enerji yatırımı için sermayenin bulunmasında dahi ciddi sorunlarla karşılaşıldığına göre enerji verimliliğinin gerçekleşmesi için finansal engellerle de karşılaşılacağı açıktır. Ancak, enerji verimliliğinin gerçekleşmesi, en az enerji yatırımları, enerji üretimi kadar önemlidir. Çünkü üretilen enerjinin verimli kullanılması ve enerji üretilirken verimliliğin sağlanması kaynakların israf edilmesini önleyecektir. Dolayısıyla finansal engeller, enerji verimliliğini gerçekleştirmede karşılaşılan ve çözülmesi gereken önemli bir sorun olarak AB'nin karşısında durmaktadır.

1.3.4.2.1.3. Yanlış Teşvik Uygulamaları

AB üyesi devletler enerji sektörüne mali, vergisel, yatırım amaçlı çeşitli teşvikler uygulamaktadır. Enerjinin teşvik edilmesi söz konusu olduğunda, enerji

yatırımcıları ile enerji kullanıcılarının çıkarları arasında bir çatışmanın olduğu ileri sürülmektedir.

Teşvikler aracılığıyla enerji maliyetlerinin düşürülmesi enerji yatırımcılarının kârını artıracaktır. Bu artışın tüketicilere bir fayda sağlamadığı yolundaki eleştiriler, enerji tüketiminin teşvik edilmesine de yol açmaktadır.³⁸⁶ Böylece teşvikin yayılmasından ve bütçe kaynaklarının israf edilmesinden söz edilmektedir.

Enerji yatırımlarında yatırımcılara gerek yatırım esnasında gerekse yatırım sonrasında bazı vergi avantajları sağlanmaktadır. Diğer vergi mükellefleriyle karşılaştırıldığında vergi ödeme gücü yüksek olan enerji yatırımcılarına sağlanan vergi avantajları da eleştirilmektedir.

1.3.4.2.1.4. Yanıltıcı Fiyatlar

Mevcut enerji ürünlerinin fiyatlandırılması, enerjinin daha akılcı ve ekonomik kullanımını desteklememektedir. Aslında enerji fiyatlandırmasında enerjinin çevreye ve insan sağlığına verdiği zarar dış maliyetleri de içerecek şekilde hesaplanmalıdır. Bu konuda farklı enerji kaynaklarından elde edilmesine ve çevreye, insan sağlığına farklı etkileri olmasına rağmen elektriğin aynı fiyatla satılması, dış maliyetlerin dikkate alınmadığının bir göstergesidir.

Enerji pazarının açılması da enerji verimliliğini engelleyen bir faktördür. Enerji pazarının açılmasıyla enerji fiyatlarında meydana gelecek düşüşün, enerji tüketimini artıracığı açıktır. Artan enerji tüketimi enerjinin verimli kullanılmasını engelleyebilir.

1.3.4.2.1.5. Teknik Engeller

Enerji verimliliğini engelleyen bir başka faktör de enerji tüketen ev ve ofis aletlerinin ve bunların tamamlayıcısı niteliğindeki aksamaların standardizasyonunda var olan eksikliklerdir. Enerjiyi verimli bir şekilde kullanan elektrikli ve elektronik aletlerin piyasaya sunulması bu konuda enerji verimliliğini sağlayan teknolojilerin geliştirilmesiyle enerji verimliliğinin önündeki teknik engeller kalkacaktır.

1.3.4.2.1.6. Düzenleme ve Uygulama Alanlarında Görülen Başarısızlıklar

Enerji verimliliği konusunda önemli bir konuda üye devletlerin enerji

³⁸⁶ Anatole Boute, a.g.e., s. 135-169.

sektöründeki düzenleyici müdahalesidir. Komisyon, devlet müdahalesinin enerji verimliliğini olumsuz etkilemesinde devlet yardımlarını ve vergi uygulamalarını önemli faktörler olarak değerlendirmektedir.

Aslında üye devletler vergi uygulamalarıyla yüksek enerji tüketimine yol açan enerji ürünlerinin üretilmesini caydırabilir. Aynı şekilde devletler enerji tasarrufu sağlayan enerji ürünlerinin üretilmesini teşvik etmek amacıyla devlet yardımlarında bulunabilir. Bir başka anlatımla gerek vergi uygulamaları gerek devlet yardımları enerji verimliliğini sağlama amacıyla kullanılabilir. Oysa günümüzde, devlet yardımları ve vergi uygulamaları bu amaca uygun olarak kullanılmıyor.

AB'nin enerji verimliliği alanında kabul ettiği mevzuatın üye devletler tarafından tamamen ve etkili bir biçimde uygulaması birinci öncelik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu mevzuatın tamamlanması ve düzeltilmesi için bir Avrupa stratejisi belirlenmelidir. Ayrıca, üye devletlerin ulusal enerji verimlilik planları arasında da koordinasyon sağlanmalıdır.

Enerji verimliliğinin sağlanması için söz konusu engellerin ortadan kaldırılması, enerji verimliliğini sağlayacak önlemlerin alınması gereklidir. Bu önlemler enerji verimliliğinin gerçekleştirilmesi için binalarda, hizmetlerde ve enerji tüketen aletlerde kullanılan enerji performansının artırılması, enerji konusundaki davranışların değiştirilmesi, enerji sektörüne enerji etkinliğini sağlayacak yatırımların teşvik edilmesi, enerji iletim sisteminin geliştirilmesi, uluslararası alanda enerji verimliliğini sağlayacak işbirliğinin sağlanması gereklidir.³⁸⁷

1.3.4.2.2. Beyaz Sertifikalar ve Enerji Verimliliğinin Sağlanması

Beyaz sertifikalar AB'nin enerji politikasında enerji verimliliğinin sağlanmasında ve çevrenin korunmasında etkili olan enerji tasarrufunda belli bir hedefi gerçekleştirmeyi sağlayan araçlardır. Beyaz sertifikalar yerine “enerji tasarruf belgeleri” ve “beyaz bayrak” gibi değişik isimler de kullanılmaktadır. Bunlar üye devletlerde ortaya çıkan uygulamalardır.

Bugün başta İtalya olmak üzere bir çok AB üyesi devlette bu sistem vardır. Beyaz Sertifikalar, günümüzde AB düzeyinde değil, üye devletler düzeyinde uygulanan bir sistemdir. Ancak emisyon ticaretiyle benzer özellikler göstermesi,

³⁸⁷ Anatole Boute, a.g.e., s. 135-169.

piyasaya uyumlu olması nedeniyle zamanla yaygınlaşacağı ve AB düzeyinde düzenleneceği ve uygulanacağı düşünülmektedir.³⁸⁸

Beyaz sertifika sisteminin uygulandığı AB üyesi ülkelerde enerji üreticileri, petrol, doğal gaz ve elektriği dağıtan ve satanların nihai enerji tüketimi için enerji verimliliği ile ilgili tedbirleri almak zorunda olduklarını belirtmiştik. Beyaz sertifikalar bu nihai enerji tüketimiyle uyumlu olarak üreticilerin, ileticilerin ve dağıtıcıların belli bir dönemde genelde yıllık olarak toplam kullanılacak enerji miktarının ne kadarını tasarruf edeceklerini gösteren belgelerdir. Önceden taahhüt edilen enerji tasarrufu sağlanamadığı takdirde yıl sonunda bir para cezası ödenmesi söz konusu olmaktadır. Taahhüt edilen hedefi sağlayanlar ve taahhüt edilenden daha fazla enerji tasarrufu yapanlar, fazladan sağladıkları bu tasarruf hakkını, taahhüdünü yerine getirmeyenlere satabilirler.³⁸⁹

Emisyon ticaret sistemiyle oldukça benzer özellikler göstermektedir. Ekonomik yaklaşım yöntemiyle enerji sektöründeki oyuncuları enerji tasarrufuna sevk etmek için başvuru piyasa anlayışıyla uyumlu bir yöntemdir. İşte belli bir miktar enerji tasarrufunun gerçekleştirildiğini gösteren ve bu konuda yetkili bir organ tarafından düzenlenen ve belli bir hakkı temsil eden bu belgelerin el değiştirilmesi, bir başka ifadeyle ticareti için iyi kurulmuş bir sisteme ihtiyaç duyulmaktadır. Sistemin iyi işlemesi için iyi düzenlenmiş bir beyaz sertifika planı gereklidir.³⁹⁰

İtalya'da Ocak 2005 tarihinde bu sisteme geçilmiştir. Fransa bir yıl sonra konuya ilişkin bir plan hazırlamıştır. Fransa'da 13 Temmuz 2005 tarihinde kabul edilen yeni enerji kanunu ile birlikte enerji kullanımının azaltılması ve enerji tasarrufunun sağlanması konusuna büyük önem verilmiştir. Bu önemin bir sonucu olarak enerji tasarrufunu teşvik edecek İtalya'daki uygulamaya benzer enerji tasarruf belgeleri sistemine geçildi.³⁹¹

³⁸⁸ Antonio Capozza, "White Certificates : Principles and Approaches" **The European Energy Law Report IV**, Editors: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2006, s. 173-187.

³⁸⁹ Vlasia Oikonomou, "The UK Energy Efficiency Commitment" **The European Energy Law Report IV**, Editors: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2006, s. 209-219.

³⁹⁰ Walter Grattieri, "White Certificates in Italy", **The European Energy Law Report IV**, Editors: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2006, s. 189-197.

³⁹¹ Stephanie Monjon, "The Energy Savings Certificates Scheme in France" **The European Energy Law Report IV**, Editors: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2006, s. 199-207

Bu ülkeleri İngiltere takip etmiştir. İngiltere enerji tasarrufu konusunda 2002-2005, 2005-2008, 2008-2011 yıllarını kapsayacak şekilde üçer yıllık aralıklarla hedeflerini belirlemiştir. İngiltere'nin hemen arkasından Danimarka, Hollanda yakın gelecekte benzer bir sistem kuracaklarını açıkladılar.

Enerji verimliliğinin sağlanmasında üye devletlerde görülen bu sistemin AB düzeyine aktarılması gereklidir. AB düzeyinde emisyon ticaret gibi beyaz sertifikaların alınıp satılmasını sağlayacak iyi işleyen bir enerji borsası kurulmalıdır.

Enerji tasarrufu yaparak maliyetlerini azaltan firmaların tasarruf ettikleri enerjiye ilişkin bu haklarını, başka firmalara satarak ek yararlar sağlayacakları açıktır. Benzer bir biçimde emisyon ticaretinde de daha az gaz salınımı yapan firmalar çevreye verdikleri zararı azalttıkları gibi bu haklarını satarak kendilerine ek yarar da sağlamaktadır. Bu ek yararlar yayılma etkisi göstererek enerji tasarrufunu ve çevrenin korunmasını daha fazla teşvik edecektir.

1.3.4.3. Sürdürülebilir Kalkınmayı Sağlamak

Maastricht ve Amsterdam Anlaşmaları sürdürülebilir kalkınmanın teşvik edilmesi amacıyla çevrenin korunması için alınacak önlemlerin, yapılması gerekenlerin, Topluluğun diğer politikaları ve faaliyetleri ile uyumlu olması ve bütünleştirilmesi gerektiğini düzenlenmişlerdir. Son yıllarda çevre politikasının enerji politikası içerisinde birleştirilmesinden bahsedilmektedir.

Enerjide dışarıya bağımlı olan AB'de uranyumdan elektrik elde edilmesi gibi kendi kaynaklarıyla enerji üretimi desteklenmektedir. Ancak nükleer enerjinin başta insan sağlığı olmak üzere, hayvan ve bitki sağlığını da içerecek şekilde doğal çevreyi tahrip edici etkisinin bulunması nedeniyle, bu tür enerjiye karşı ciddi bir muhalefet de bulunmaktadır.

AB'nin yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarına ağırlık vermesinin nedeni de çevreye duyarlılığıdır. Özellikle Kyoto Protokolünün sera gazı etkisi yaratacak gazların salınımının kontrol edilmesi için getirdiği emisyon ticareti mekanizması sadece Avrupa'da değil, tüm dünyada çevrenin korunmasını ülkelerin gündeminin ilk sıralarına taşımıştır. Çevrenin korunması konusunda devletler yükümlülükler altına girmiştir. Bu yükümlülüklerin ihlal edilmesi halinde yaptırım mekanizması getirilmiştir.³⁹²

³⁹² Peter D. Cameron, "From Principles to Practice: the Kyoto Protocol", **Journal of Energy & Natural Resources Law**, the International Bar Association, 2000, vol. 18, issue 1, s. 1-18.

1.3.4.3.1. Çevreye Duyarlı Enerji Politikası

Özellikle 1990'lı yıllarda başlayan sürdürülebilir bir ekonomik kalkınmanın ancak çevreye duyarlı politikalarla gerçekleştirileceği düşüncesi günümüzde de hâkimdir.³⁹³ Artık, bir ekonomik faaliyetin verimli olması, hukuka uygun olarak yapılması o ekonomik faaliyetin tercih edilmesi için yeterli değildir. Bir ekonomik faaliyetin maliyet kar analizi yapılırken, aynı zamanda, bu ekonomik faaliyetin çevreye zarar vermemesi de göz önüne alınmaktadır. Çevre ve enerji konuları ayrılmaz şekilde birbirine bağlıdır.

AB son yıllarda bağımsız bir çevre politikası geliştirmiştir. Bu politika kapsamında fosil yakıtların neden olduğu çevresel kirlenmeyi denetim altında tutacak önlemler kabul edilmiştir. Ucuz enerji sağlanması amacıyla elektrik ve doğal gaz piyasalarının serbestleştirilmesiyle daha fazla enerji tüketiminin daha fazla kirlenmeye yol açacağı, bunun da çevrenin korunması amacıyla çeliştiği belirtilmektedir.³⁹⁴

1.3.4.3.1.1. AB Emisyon Ticaret Sistemi

Emisyon ticareti, Kyoto Protokolü'nde iklim koruma önlemleri arasında yer alan bir mekanizmadır. Sera gazı emisyonlarının azaltılmasını hedefleyen bu mekanizmaya göre, sera gazı emisyonunu belirtilen hedeften daha fazla azaltan bir şirket veya ülke, geri kalan hakkını başka bir şirket ya da ülkeye satabilmektedir.³⁹⁵

Avrupa Parlamentosunun konuya ilişkin güçlü desteğini gösteren, iklim değişikliği hakkında gelecekte belirlenecek AB politikası için önemli tavsiyeler içeren raporu kabul etmesinden sonra, Avrupa Komisyonu konuya verdiği büyük önemi göstermiştir.

Avrupa Birliği emisyon ticareti sisteminin küresel ısınma önlemleri çerçevesinde yaygın şekilde uygulanması çağrısında bulunmuştur. Avrupa Birliği yetkilileri karbondioksit salınımı ile havayı kirletme hakkının satılmasını öngören sistemin Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı (OECD) üyesi 30 ülkede yaygınlaştırılması gerektiğini belirtmiştir. Yetkililer, 2010 yılına kadar OECD üyesi

³⁹³ John Byrne, Daniel Rich, "Energy and Environment : the Policy Challenge", **Energy Policy Studies**, Edited by: John Byrne, and Daniel Rich, N.J., New Brunswick, 1992, vol. 6, s. 1- 306.

³⁹⁴ Nele Dhondt, "Integration of Environmental Protection into EC Energy Policy", **The Yearbook of European Environmental Law**, New York, Oxford University Press, 2005, Volume 4, s. 247.

³⁹⁵ Brian Evans, "Principles of Kyoto and Emissions Trading Systems : a Primer for Energy Lawyers", **Alberta Law Review**, 2004, vol. 42, issue 1, s. 167-208.

olmayan Rusya, Çin, Hindistan ve Güney Afrika gibi ülkelerin de emisyon ticareti sistemine katılması gerektiğine dikkat çektiler.³⁹⁶

Müzakereleri devam eden yeni dünya iklim sözleşmesinin kabulü için AB Komisyonu'nun stratejisini kamuoyuna sunan AB'nin çevreden sorumlu üyesi Stavros Dimas ABD Başkanı Barack Obama'nın emisyon ticaretine katılma yönünde açıklamalarda bulunmasını cesaretlendirici olarak nitelemiştir. Yoksul ülkelerin desteklenmesi gerektiğini söyleyen Dimas küresel ısınma ile mücadele için mali kaynağa ihtiyaç duyulduğuna da dikkat çekmiştir. İklimin korunması için 2020 yılına kadar yılda 175 milyar Euro'ya ihtiyaç duyulduğunu söyleyen Dimas küresel ısınmayı 2 santigrad derecenin altında tutabilmek için endüstriyel ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere mali kaynak aktarmasının zorunlu olduğunu, geliştirmekte olan ülkelerin yılda 23 ila 54 milyar Euro desteğe ihtiyaç duyduğunu vurgulamıştır.³⁹⁷

AB Komisyonu yoksul ülkelere yardım için iki formül önermiştir. Zengin ülkeler yoksullara ya para aktaracak ya da bedava emisyon sertifikası verecektir. Yani, atmosfere sera gazı salınımı hakkını belirleyen sertifikalar karşılığında geliştirmekte olan ülkelere ücret alınmayacaktır. Böylece yoksul ülkeler, emisyon ticaretinden para kazanabilecektir.³⁹⁸

ABD bu sisteme destek vermemiştir. ABD, atmosferi en çok kirleten ülke olmasına rağmen Kyoto Protokolü'ne imza atmamıştır. Ancak yeni ABD Başkanı Barack Obama atmosferde sera etkisi yaratan gazların azaltılması için emisyon oranlarını 2020 yılına kadar 1990'daki seviyelere indirmek ve 2050 yılına kadar da yüzde 80 oranında azaltmak için yıllık hedefler belirleyeceğini açıklamıştır.³⁹⁹ Ancak, Obama 6 Nisan 2009 tarihinde yurt dışına Türkiye'ye yaptığı resmi ziyarette sanayide üretim teknolojilerini bugünden yarına değiştirmenin kolay olmadığını, Kyoto protokolü yerine yeni bir sistem üzerinde çalışıldığını dile getirmiştir.

Bütün Dünyada olduğu gibi AB'de de Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Anlaşmasıyla oluşturulan mekanizmanın geliştirilmiş ve Kyoto Protokolü uyarınca ülkeler uygulama yönünde taahhütler vermeye başlamıştır. AB'de CO²' den

³⁹⁶ <http://www.euractiv.com.tr/cevre/article/ab-emisyon-ticaretine-destek-bekliyor-004359>

³⁹⁷ <http://europa.eu/rapid/searchResultAction>.

³⁹⁸ A. Denny, Ellerman, Paul L., Joskow, The European Union's Emission Trading System in Perspective, **Massachusetts Institute of Technology**, May 2008, s. 1- 64. Ulaşılabilecek web adresi: <http://www.pewclimate.org/docUploads/EU-ETS-In-Perspective-Report.pdf>.

³⁹⁹ <http://www.euractiv.com.tr/cevre/article/ab-emisyon-ticaretine-destek-bekliyor-004359>.

kaynaklanan kirliliğin belirli esaslara göre azaltılması amacıyla emisyon ticaretini öngören bir sistem getirilmesi çabaları yoğunlaşmıştır.⁴⁰⁰ Esasen Kyoto protokolünde yer verilen “üst sınır ve ticaret (cap and trade)” sistemi ceza verme ya da vergilendirmeyle kısıtlama getirme gibi piyasa mekanizmasına aykırı yönde bir düzenleme olmayıp, bir nevi kirliliğin önlenmesi için piyasayla uyumlu mevcut ekonomik sistem içinde bir arayış olarak değerlendirilmektedir.⁴⁰¹

Avrupa Birliği Kyoto Protokolü çerçevesinde karbondioksit emisyonunu sınırlamak üzere uluslararası düzeyde belirli bir üst sınır (kota) yolu ile kirli havanın alım ve satımı esası ile işleyen “Avrupa Emisyon Ticareti Sistemi”ni 1 Ocak 2005 den sonra uygulamak üzere düzenleme yapmıştır. AB, bu sistem ile 2020 yılına kadar 1990 düzeyindeki emisyonu %20 azaltmayı hedeflemektedir.⁴⁰²

1.3.4.3.1.1.1. AB Emisyon Ticaret Sisteminin İşleyişi

AB düzeyinde 2000’li yıllardan itibaren yapılan yoğun tartışmalar, karbondioksit salınımlarının azaltılması için, vergi tabanlı, ceza vermeye dayalı caydırıcı bir politikadan daha çok, piyasaya uyumlu, ticarete dayalı bir sistem üzerinde yoğunlaşmıştır. Böyle bir sistemin işleyişinin etkin olacağı, maliyetleri azaltacağı ileri sürülmüştür. Bu tartışmaların sonucunda Avrupa Emisyon Ticareti Sistemi ortaya çıkmıştır.⁴⁰³

AB Emisyon Ticareti Sisteminin ilk uygulama dönemi 2005-2007 olmuştur. Bu dönem sonunda uygulama gözden geçirilerek işleyiş açısından bir etkinlik analizi yapılmıştır. Revizyon döneminden sonra sistem, yeniden işlemeye devam edecektir. 2007-2012 döneminden sonra 2013-2020 arasındaki üçüncü aşamada yeniden maximum emisyon tutarı olan üst limitler belirlenecektir. 2005 yılından itibaren çalışmaya başlayan bu sistem 2012 yılına kadar emisyon miktarını 1990’daki seviyesine göre % 8, 2020 yılına kadar ise % 20 oranında azaltmayı hedeflemektedir.

⁴⁰⁰ Silke Mutter Goldberg, “Emmission Trading in the EU Some Legal Issues in Relation to the Commitment Period 2005-2007”, **European Energy Law Report IV**, Belgium, Intersentia Publishers, 2007, s. 71-83.

⁴⁰¹ Andrew Thompson, Rob Campbell-Watt, “Carbon Rights: Development of the Legal Framework for a Trading Market”, **Journal of Energy & Natural Resources Law**, the International Bar Association, 2004, vol. 22, issue 4, page 465-472.

⁴⁰² Directive 2004/101/EC, **Establishing A Scheme for Greenhouse Gas Emission Allowance Trading within the Community**, In the Respect of the Kyoto Protocol’s Project Mechanisms, OJ L 338, 13.11.2004.

⁴⁰³ Herbert Posser, Stefan Altschmid, “Euroeapan Union Emissions Trading Directive”, **Journal of Energy & Natural Resources Law**, the International Bar Association, 2005, vol. 23 issue 1, s. 60-72.

AB'nin emisyon düzenlemesi esasen büyük miktarda karbondioksit gazı (CO₂) salınımı yapan firmaları kapsamaktadır. Üye devletler arasında düzenlemenin karbondioksit gazının salınımı dışında diğer kirleticileri de kapsamaması gerektiği yolunda farklı düşünceler ileri sürülmüştür. Fransa ve Hollanda AB emisyon ticaret sisteminin karbondioksit gazının yanı sıra diğer kirleticileri de kapsamaması gerektiğini savunmuştur.⁴⁰⁴

AB sisteminde sektörler itibarıyla; petrol arıtma tesisleri, demir-çelik, çimento, cam ve seramik, kağıt gibi alanlarda faaliyet gösteren, belli bir üretim hacmine ulaşmış şirketler sisteme dahil edilmiştir. Sistem içerisinde emisyon tavanı belirlenerek üye devletlere tahsisler yapılmakta, üye devletler de kendilerine tahsis edilen miktara göre kendi ülke içi dağılımlarını belirleyerek Avrupa Komisyonuna bildirmektedirler. Konuya ilişkin AB direktifinin 9'uncu maddesinde nihai karar Komisyon tarafından belirlenerek kesinleştirilmektedir.⁴⁰⁵

Komisyon nihai kararını vermeden önce üye devletlerin uzmanlarından oluşan AB İklim Değişikliği Komitesinin (EU- Climate Change Committee) görüşünü almaktadır. Direktifin 3 numaralı ekinde ise, Ulusal Tahsis Planı (National Allocation Plan) belirlenerek emisyon tahsisi yapılırken üye devletlerin dikkat etmesi gereken hususlara yer verilmektedir.

Emisyon avanslarının dağıtımını üye devletler Kyoto Protokolünde belirlenen hedeflere uygun olarak yapmak zorundadırlar. Bu uygulama üye devletlerin benimsedikleri iklim değişikliği politikasının bir uzantısı olacaktır. Dolayısıyla üye devletler ülke içerisinde emisyon miktarlarını sektörler itibarıyla tahsis ederken, şeffaflığa ve yasal olmayan ayırmacılığa yer vermeyeceklerdir. İhtiyacın ötesinde tahsis yapılmaması da direktifte yer almaktadır.⁴⁰⁶

Avrupa Birliğinin emisyon ticareti sistemi içinde tahsislerin ne şekilde kullanıldığı uygulama gözetilerek yapılmaktadır. AB tarafından esasları belirlenen gözetim protokolü ile tüm kaynaklardan yayılan karbondioksit gaz miktarı detaylı bir şekilde belirlenmektedir. Hazırlanacak raporlarda uyulacak esaslar da gösterilmektedir. Her yıl mart ayı sonunda kirleticiler önceki döneme ilişkin

⁴⁰⁴ European Proposals on Greenhouse Gas Emissions,

⁴⁰⁵ Örneğin Komisyon ilk değerlendirmesini 7 Temmuz 2004'de 8 ülke planı üzerinde yapmış ve 3 ülkenin tahsisini uygun bulmayarak red etmiştir.

⁴⁰⁶ Rutger De Witt Wijnen, "The CO₂ Registers", **European Energy Law Report II**, Edited By: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2005, s. 55-62.

miktarları protokole uygun olarak raporlamak durumundadırlar. Bu raporların ayrıca hükümetlerce esasları belirlenmiş ve onaylanmış bağımsız bir tasdik mekanizmasından geçirilmesi de gerekmektedir.⁴⁰⁷

Uygunluk kontrolü sürecinin sonunda alınan emisyon tahsisler ile kullanılan miktarın (kirlilik miktarının) uyuştununun teyit edilmesi gerekmektedir. Verilen tahsisin üstünde bir kullanım söz konusu olduğunda, aradaki farkın satın alınması gerekmektedir. Verilen tahsis ile kullanımın uyuşması halinde miktarlar karşılaştırılarak kapatılır. Başka bir ifadeyle yapılan tahsisin tüketilerek bitirilmesi ve bir kez daha kullanılmaması gereklidir. Gerek yapılan tahsis ve gerek uygunluk denetimi ulusal kayıt sistemi içinde kontrol edilmektedir. Bu süreci usulüne uygun tamamlamayan şirketlere para cezası verilmektedir. Tahsis başına belirlenen bu tutar ilk dönem için tahsis başına 40 Euro iken, 2013 sonrası için 100 Euro olarak öngörülmektedir.

İhtiyaç duyulan emisyonun satın alınması veya fazlanın satılması ise piyasa mekanizması çerçevesinde yapılmakta, fiyatın belirlenmesi sürecinde hükümetlerin ya da AB Komisyonunun bir etkisi bulunmamaktadır. Ticaretin yapılabilmesi için bir borsanın mevcut olması gerekmektedir. Fiziki mekana sahip alıcı ve satıcıları bir araya getiren bir yapının mevcudiyeti olmazsa olmaz bir koşul olmayıp, iletişim araçları vasıtasıyla kolay erişilebilen tüm işleyiş kuralları, elde edilecek faydalar ve katlanılacak maliyetleri taraflara iyi bir şekilde anlatacak elektronik bir ortam da aynı görevi üstlenebilmektedir.⁴⁰⁸

Güvenilir, istikrarlı ve şeffaf bir piyasanın işletilmesi, piyasayı düzenleyen otoriteye güven duyulmasına bağlıdır. Dolayısıyla üye devletlerin kararlı bir tutumla emisyon ticaret sistemini desteklemeleri, bu alanda düzenleme ihtiyacını karşılayacak bir birim oluşturmaları güven duygusu açısından son derece önemlidir.

İyi işleyen bir emisyon ticaret sistemi için sistemin işleyiş kurallarının basit, açık, anlaşılır olmaları ve sık sık değiştirilmemeleri gereklidir. Emisyon ticaretindeki tüm taraflar bu ticarete ilişkin düzenlemelerin içeriğini kavradıktan sonra istenilen başka bir hususun ilavesi için yeni bir kural getirmek, bir başka anlatımla oyun

⁴⁰⁷ Patricia Park, "The EU Emissions Trading Directive", **European Energy Law Report II**, Edited By: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2005, s. 31-52.

⁴⁰⁸ Antonio Capozza, " White Certificates : Principles and Approaches", **The European Energy Law Report IV**, Edited By. Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2007, s. 173-187.

oyunırken kuralları değiştirmek güvenilirliği zedeleyecektir. İşleyiş kurallarının basitliği, açıklığı sık sık kural değiştirmemeyi, kuralların uygulanmasında esnekliği de sağlayacaktır. Ayrıca, piyasa fiyatına çeşitli müdahaleler yolu ile piyasaların iyi işlenmesini engelleyecek olumsuz etkileri ortadan kaldıran koruyucu önlemlerin alınmış olması gerekmektedir.⁴⁰⁹

Emisyon avansı belgesi sera gazı emisyonunun standart belirli bir bölümünü temsil etmelidir. (Öreğin 1 ton CO2 gibi). Bu belgeler tek bir kullanım için olmalı ve yeniden dolaşıma girmesine engel olunmalıdır. Kullanım izinlerinin (avansların) en başta tahsisi “grandfathering” denilen herkese en baştan belirli miktarlarda hak tanımak şeklinde olabileceği gibi açık artırma yolu ile satışı şeklinde de olabilmektedir. Ancak ilk yöntemin uygulanmasının yanlış anlamalara imkan vermemesi, taraflara karşılıksız kirletmeye haklara olduğu izlenimi verilmemesi de dikkate alınması gereken hususlar arasındadır.⁴¹⁰

2004 yılında AB direktifinde yapılan bir değişiklik ile Temiz Gelişim Mekanizması (Clean Development Mechanism) ve Birlikte Uygulama (Joint Implementation) sistemleri ile kazanılan kredilerin de (Certified Emission Reduction ve Emission Reduction Unit) EU-ETS sistemi içinde avans olarak kullanımına izin verilmiştir. Ancak bu yeni sistemler aracılığı ile kazanılan kredilerin belirli bir miktarı avans olarak alınabilecektir. Nükleer tesisler gibi tesislerde yaratılan söz konusu kredilerin ise kullanımı mümkün olmayacaktır.⁴¹¹

AB'nin emisyon ticaretini düzenleyen direktifin girişinde, sistem iyi işlediği takdirde düşük işlem maliyetleri piyasa fiyatının oluşmasına imkan vererek yatırımcı güveninin sağlanmasının ve kirliliğin azaltılmasının ekonomiye olan maliyetlerinin uzun döneme yayılması suretiyle bugünkü maliyetlerin azaltılmasının da sağlanmış olacağı belirtilmektedir.⁴¹²

İyi işleyen bir emisyon ticaret sistemi için yeterince sınırlanmış bir kotanın varlığı ile kirli havanın kıt hale getirilmesi, sisteme güven duyulması, basitlik ve

⁴⁰⁹ Antonio Capozza, a.g.e., s. 173-87.

⁴¹⁰ Karan Capoor, Philippe, Ambrosi, **State and Trends of the Carbon Market 2007**, Washington D.C., World Bank Institute in Cooperation With The International Emissions Trading Association, May 2007, s. 11-19. Bu makaleye, www.ieta/www/pages/getfile.php?docID, web adresinden ulaşılabilir.

⁴¹¹ Park Patricia, a.g.e., s. 31-52.

⁴¹² Directive 2004/101/EC, **Establishing A Scheme for Greenhouse Gas Emission Allowance Trading within the Community, In the Respect of the Kyoto Protocol's Project Mechanisms**, OJ L 338, 13.11.2004.

uygulamalar arasında entegrasyonun sağlanması da gerekli görülen koşullar arasındadır. Düşük işlem maliyetleri ile kurulmuş etkin ve tüm taraflarca benimsenmiş bir emisyon ticareti sistemi bir dizi düzenleyici etki analizine ihtiyaç göstermektedir.⁴¹³

1.3.4.3.1.1.2. Emisyon Ticareti ve Karşılaşılacak Sorunlar

Tüm dünyada olduğu gibi AB’de de çevre söz konusu olduğunda “kirleten öder” ilkesi geçerlidir. AB aslında emisyon ticareti sisteminden önce sorunu başka şekillerde çözmek konusunda birtakım çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların en önemlisi karbondioksit gazı salınımını azaltmaya yönelik üye devletlerde ortak bir karbondioksit vergisi uygulanması önerisidir. Bu önerinin kabul edilmemesi üzerine Komisyon enerji ürünlerinin vergilendirilmesi konusunda çok sayıda başka önerilerde de bulunmuştur.⁴¹⁴ Ancak Kyoto Protokolüyle getirilen emisyon ticaret sistemi piyasayla daha uyumlu olup vergi ve benzeri zorlayıcı önlemlere karşılaştırıldığında daha kolay kabul görecektir.

Başlangıçta emisyon tahsisi yapılmasının ülkeler arasındaki farklı gelişmişlik düzeyleri göz önüne alındığında adil olmadığı, gelişmiş ülkeler için anlamlı bir şekilde savunulabilecek azaltmanın az gelişmiş diğer ülkeler için gelişmenin önünde bir engel olarak görünmesi sebebiyle desteklenemeyeceği yönünde yoğun tartışmalar yapılmıştır. Aynı anlayışla alım satım için de az gelişmiş ülkelerin yeterince kirletmedikleri havayı bir başkasının kirletmesi için devretmesi karşı tarafın da daha çok finansal harcama yaparak kirletme hakkı elde etmesini sağlamalı mıdır sorularına verilen cevaplar tercih edilen anlayışa göre farklılık göstermektedir.⁴¹⁵

Yukarıda belirtilen tartışmalar sonucu ortaya çıkan düzenlemelerin olumlu olduğu yönündeki değerlendirmelerde, emisyon alım satımı ile gelişmiş ülkelerden

⁴¹³ Karan Capoor, Philippe Ambrosi, a.g.e., s. 11-19.

⁴¹⁴ Nele Dhondt, “Integration of Environmental Protection into EC Energy Policy”, **The Yearbook of European Environmental Law**, New York, Oxford University Press, 2005, Volume 4, s. 289-291.

⁴¹⁵ Emisyon sınırlandırması esaslı üzerinden işletilen ticaret yalnızca süreç içinde emisyon ihtiyaç ve fazlalarının alım satımına imkan veren bir sistem sunmamaktadır. Bunun yanısıra emisyon kredileri arbitraja konu olabilen bir mal olarak uluslararası fiyat farklılıklarından yararlanmak amacıyla işlemlere konu olabilmektedir. Bir başka yönü de para ve sermaye piyasalarında yoğun bir şekilde kullanılan türetilmiş kıymetler (hybrid securities), ya da türev araçlar (options, swaps gibi) sözkonusu krediler üzerine düzenlenmektedir. Örneğin önceden belirlenmiş bir fiyattan kontrat sahibine satma veya alma hakkı veren “option ya da forward” niteliğindeki finansal sözleşmeler, ana mal olarak emisyon avanslarına dayandırılabilir. Böylece karbon üretimi nedeniyle emisyon kredisi alması gereken firmalar ile fazlayı devreden firmaların dışında finansal piyasa araçları da emisyon avansları üzerine önemli ölçüde işlem yapabilmektedirler.

gelişmekte olan ülkelere doğru kaynak tahsisi olduğu belirtilerek, sürecin olumlu yönü özellikle vurgulanmıştır. Kaldı ki, emisyon tahsisi sistemin işleyişinde caydırıcılığın sağlanması, teknolojik gelişmeler ile emisyon salınımının kontrol altına alınması durumunda azalacağından yapılan eleştirilerin haklılık payı da azalacaktır. Kaynak aktarımı sayesinde kârlı çıkacaklar arasında, hızlı nüfus artışı yaşayan gelişmekte olan ülkelerin yer alması da önemli olacaktır. Böylece sistemin işleme sayesinde, üye devletler bir yanda kaynak tahsisinden yararlanmış olacak, öte yandan gelecek kuşaklar açısından daha az kirlenmiş bir çevreye sahip olma imkanı doğacak ve çevreye duyarlı kalkınma potansiyeli azaltılmamış olacaktır.⁴¹⁶

İklim değişikliği üzerinde önemli etkisi olduğu düşünülen ve büyük ölçüde üretim faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan kirliliğin sınırlandırılmasına ilişkin tartışmalar ekonomi üzerindeki etkilenmelerin de göz önüne alınmasını gerekli kılmaktadır. 2006 yılında İngiliz hükümetinin önderliğinde yapılan ve Stern Raporu olarak bilinen çok kapsamlı bir çalışmada emisyon ticaretinin ekonomik ve uzun dönemli etkileri kapsamında alternatif politikalar arasında seçimler tartışılmıştır.⁴¹⁷

Sera gazları emisyonu nedeniyle ortaya çıkan ekonomik ve sosyal sorunların ticaret esaslı bir sistem ile çözümlenmesi yönündeki bu görüş ve uygulamalar çeşitli gerekçelerle eleştirilmektedir. Öncelikle atmosferi kirleten nedenlerin azaltılması ya da önlenmesinin doğrudan yöntemlerle yapılması gerektiği savunulmaktadır. Özellikle Kyoto Protokolü ile amaçlanan 1990 seviyesine göre 2012 yılına kadar geçen sürede % 8 gibi bir azaltım hedeflemenin yetersizliği tartışılmaktadır.

Büyük sanayi kuruluşlarını kapsayan sistemde kâr elde etme güdüsüyle hareket eden bu kuruluşların kârlarından fedakarlık etmeksizin, üretim seviyelerinde bir azaltıma gitmeden yalnızca kirletme hakkını satın alarak faaliyetlerine devam edecekleri, bunun ise kabul edilemez bir durum olduğu öne sürülmektedir. Büyük petrol şirketleri yıllardır sürdürdükleri faaliyette olduğu gibi bunların faaliyetinin gelecek nesiller ve henüz gelişmekte olan ülkeler üzerinde oluşturdukları engellerin boyutları tartışılmalıdır. Kirlilikle gelen ekonomik ve sosyal faydalar kadar bunların dağılımındaki eşitsizlik de eleştiri konusu yapılmaktadır.

⁴¹⁶ Silke Muter Goldberg, "Emission Trading in the EU : some Legal Issues in Relation to the Commitment Period 2005-2007", **European Energy Law Report IV.**, Editors: Martha M. Roggenkamp, Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2007, s. 71-85

⁴¹⁷ İngiliz Hükümeti tarafından hazırlanan ve toplam 574 sayfa olan Stern Raporunun tam metnine ulaşmak için bkz. http://www.hm-treasury.gov.uk/stern_review_report.htm.

Sera gazı alım satımı konusunda ani fiyat değişimlerinin önemli projelerin ertelenmesine neden olduğu; özellikle kirliliği azaltıcı teknolojilere yapılan yatırımın bu nedenle sekteye uğrayabileceği yönündeki görüşler yaygın bir şekilde tartışılmaktadır. Gerçekten de piyasada işlem gören emisyon avansları arz talep dengesizliği, ya da genel ekonomik koşullardan etkilenerek hızlı fiyat değişimine maruz kaldıklarında ve örneğin fiyatları düştüğünde kirlilik yaratan üretimlerin azaltılması için firmaların önündeki motivasyonlar da azaltılmış olacaktır.

Sera gazlarının etkisini azaltmak yönündeki çabalar arasında yer alan yeni ağaçlar dikmek suretiyle ormanlar oluşturmak yönündeki çabalar da ekolojik dengeyi değiştirdiği için eleştiri konusu olmaktadır. Karbon ağaçları olarak adlandırılan bu ağaçların doğadaki mevcut suyu azaltacağı ayrıca mineral olarak karbon elementi ile doğadaki biyolojik nitelikteki karbonun farklı özellikler ihtiva ettiği tartışılan hususlar arasındadır.

Sistemin Kyoto ile öngörülen mekanizma içindeki işleyişindeki bazı esneklikler de manipülasyonlara neden olabilmektedir. Ülkeler başlangıçtaki emisyon tutarlarının dağılımında belli endüstrileri dışarıda tutabilmektedirler. Örneğin Danimarka başlangıçta bu yöntemi izlemiştir. Piyasadaki katılımcı sayısındaki azlık rekabet sistemini zedeleyebilmekte ve oligopolistik ya da monopolistik yapılarla optimal olmayan fiyat ve böylece maliyetlere sebep olabilmektedir. Borsa esaslı alım satıma dayalı böylesi bir piyasada tek sorunun optimal fiyat olmaması, arka planda önemli sosyal ve çevresel konuların gündemde olması sebebiyle piyasa yapısı önemli bir konu olarak ortaya çıkmaktadır.⁴¹⁸

Emisyon ticaretinde karşılaşılan bir başka sorun da, kirliliğin hesaplanmasında farklı yöntemlerin kullanılmasıdır. Örneğin emisyon alım satımı yapan 4 büyük firma denizaşırı uçuş yapan bir yolcunun çevre kirlenmesine olan katkısını sıfır düzeyine indirmek için satın alması gereken emisyon miktarını, farklı olarak 4.3, 6, 8.68 ve 11.63 ton olarak hesaplanmıştır. Birbirinden farklı hesaplamalar nedeniyle emisyon ticareti yönteminin güvenilirliği önemli ölçüde sarsılmaktadır.⁴¹⁹

⁴¹⁸ Björn Carlen, "Exclusionary Manipulation of Carbon Permit Markets: a Laboratory Test (2002)", **MIT Joint Program on the Science and Policy of Global Change**, Report No: 91, November 2002, s. 1-35. Bu rapora <http://globalchange.mit.edu>. Web adresinden ulaşılabilir.

⁴¹⁹ www.alternet.org/module/printversion/49025.

Emisyon ticareti sistemi kirliliğin teknolojik yatırımlar yolu ile azaltılması yerine daha düşük maliyetli kredi ticaretini tercih edilir kılmaktadır. Uzun dönemde etkileri görülecek olan kirliliği azaltıcı ve fakat maliyetli yatırımlar bir seçenek olmaktan çıkarılmaktadır. Bu tür bir yaklaşım çevresel konuların bütünsel bir yaklaşımla ele alınarak birbiri ile uyumlu bir şekilde çözümlenmesi gereğini de azaltan bir etkiye sahip olabilmektedir. Yalnızca Co2 gazlarının değil özellikle bölgesel düzeyde kirlenmeye sebep olan arsenik, merkür, benzin ve kurşun gibi diğer kimyasalların kullanımının azaltılması için emisyon ticareti yöntemi sakıncalı olabilmektedir. Kredi alımı suretiyle üzerine düşen görevi yerine getirdiğine inanan kullanıcılar diğer kimyasal kirlenmelerle ilgili olarak daha duyarlı olma şeklinde bir tutum benimsemeyerek küresel anlamda kirliliğin önlenmesine kısa dönemde şekli ve minimum ölçekte katkıda bulunurken uzun dönemde kalıcı bilincin oluşturulması anlamında negatif bir etkiye sahip görünmektedir. Yerel düzeydeki önlemler ekonomiye destek olarak uzun dönemli kalıcı politikaların yerleşmesini yardımcı olacağından gerçek teknolojik keşiflerinde yapılmasına katkıda bulunacaktır.

Çevrenin korunması için yapılması gerekenler çok açık bir biçimde dile getirilebilecek iken daha dolaylı ve bir ölçüde zorlayıcı mekanizmalar ile çözümler üretmek anlamlı görülmesi bile işletmelerin çevreye karşı duyarlı olması ve çevresel kirlenmede bulunmamalarının sağlanması ancak zorlayıcı mekanizmalarla sağlanabilir görünmektedir. Kendi içinde çelişki taşıyan bu durumun kaynağı işletmelerin temel amacının kâr azamileştirilmesi peşinde koşmalarıdır. Bu sonucun başarılabilmesi üretim artışı ile gerçekleştirilebilir. Üretim artışının çevreye hiç zarar vermeden sağlanabilmesi mümkün görünmemektedir. Teknolojik alanda yaşanan gelişmeler enerji kullanımının yol açtığı kirlenmeyi kısmen azaltsa da sorun devam etmektedir. Emisyon ticareti gibi yardımcı mekanizmalarla kirlilikteki artış hızının azaltılması da önemli bir gelişmedir.

1.3.4.3.2. Nükleer Enerji ve AB Enerji Politikasının Çevreye Duyarlılığı

1972'de Ukrayna'da Kiev'in 140 km kuzeyinde Çernobil kentinde kurulan nükleer santralde meydana gelen 20. yüzyılın ilk büyük nükleer kazası sonrası atmosfere büyük miktarda radyoaktif parçacıklarının salınması ve oluşan radyoaktif bulutun Çernobil'den yaklaşık 1100 km uzaklıktaki İsveç'ten, İngiltere'nin Galler bölgesine tüm Avrupa'yı etkilemesi büyük korku yaratmıştır. Bu kaza, nükleer enerji

konusunda tarafsız olanları nükleer enerji karşıtı, nükleer enerjiyi destekleyenleri ise gerekli güvenlik tedbirlerinin artırılması, alınan güvenlik tedbirlerinin bir kez daha gözden geçirilmesini savunur hale getirmiştir. Almanya Federal Risk Araştırma Enstitüsü dünyada Çernobil türü bir nükleer enerji kazası olma riskini 1/16 olduğunu tespit etmiştir.⁴²⁰

Avrupa'nın enerjide dışa bağımlılığını azaltmak için başvuru alan nükleer enerji konusunda üye devletler kamuoyundan gelen ciddi eleştirilerle karşı karşıya kalmışlardır. Başlangıçta Euratom'un kurulmasıyla nükleer enerjinin barışçı amaçlar için kullanılmasını, nükleer enerji konusunda ortak bir pazar kurulmasını planlayan Avrupa Toplulukları günümüzde mevcut nükleer enerji santrallerinin kapatılması, yeni nükleer enerji santrallerinin kurulmaması noktasına gelmiştir. Nükleer enerji konusunda kamuoyundan gelen ciddi eleştirilere rağmen AB üyesi devletler arasında farklılıklar bulunduğunu da belirtmemiz gerekiyor.

Fransa elektrik üretiminin % 78'ini nükleer ve yenilenebilir enerjiden elde etmektedir. Nükleer enerji 1990'ların sonuna kadar Fransa'da ana enerji kaynağı olarak kullanılmıştır. Fransa için nükleer enerji, 21. yüzyılda da önemli bir enerji kaynağı olmaya devam edecektir. Fransa'nın nükleer enerji kullanımı sayesinde enerjide kendi kendine yeterliliği artmıştır.

İspanya'da 1970'li yıllardaki petrol krizlerinden sonra 1982'den beri var olan dokuz adet nükleer santralin faaliyetinin durdurulacağı açıklanmasına rağmen 2005 yılında yeni ulusal enerji politikasının geliştirilmesi kapsamında 2030 yılına kadar nükleer enerji santrallerinin kapatılacağına açıklanmasıyla nükleer enerji konusu yeniden tartışılmaya başlanmıştır. İspanya'da yaşanan tartışmalar aslında AB üyesi ülkelerin diğerlerinde de yaşanmaktadır.

AB üyesi ülkeler bir yanda artan enerji ihtiyacını dışa bağımlı olmadan karşılamakla, öte yanda enerji ihtiyacını karşılarken enerji arzının güvenliğini sağlamak, çevreyi de korumak zorundadır. Bir başka anlatımla AB üyeleri sadece enerji ihtiyacını karşılamakla değil, aynı zamanda çevreye, insan sağlığına, özellikle 21.yüzyılda uluslararası politikanın ilk gündem maddelerinden biri olan iklim değişikliğine zarar vermeyecek, ya da en az zarar verecek enerji kaynaklarını

⁴²⁰ http://www.bfr.bund.de/cd/template/index_en.

kullanmak arasında seçim yapmak zorunda kalmaktadır.⁴²¹ Bir de buna nükleer enerji konusunda kamuoylarında oluşan dirençle mücadele etmeyi eklemek gerekecektir.

İngiltere’de yirmi adet nükleer santral faaliyet göstermektedir. Bunların daha yeni olanları 1996 yılında özelleştirilmiş, geriye kalan eski reaktörler devlet tarafından işletilmektedir. Ancak bugün için kamu kaynakları kullanılarak yeni nükleer santral kurulması söz konusu değildir. Durum böyle olmakla birlikte 2006 yılında hükümet devlet desteğiyle özel sektörün nükleer santral kurmasına açık kapı bırakmıştır.

Almanya’da özel sektör tarafından işletilen on dokuz adet nükleer santral toplam enerji talebinin yaklaşık % 30’nu karşılamaktadır. Almanya’da 2000’li yıllarda yapılan tartışmalar nükleer enerji kullanımının aşamalı olarak azaltılması yolunda bir anlaşmaya yol açmıştır. 2005 yılında kabul edilen Federal Enerji Kanunu ile birlikte yeni nükleer santral kurulmasını yasaklanması öngörülmüştür. Mevcut santrallerin faaliyetine son verilmesi ve sektörden çekilmek için yirmi yıllık bir süre tahmin edilmektedir. Ancak 2009 yılında yapılacak seçimlerde hükümetin değişme olasılığı ve sera gazlarının emilimi konusunda yapılan hedefler bazı eski nükleer santrallerin ömrünün uzatılması ve nükleer enerjinin diğer AB üyesi ülkelerde olduğu gibi Almanya’da da gündemde tutacak gibi gözükmektedir.⁴²²

Norveç ve Danimarka’da nükleer santral bulunmamaktadır. Hollanda’da faaliyet gösteren iki adet küçük kapasitedeki nükleer santralin faaliyetine 2005 yılında son verildi. Bu üç ülkede görece diğer enerji kaynaklarının zengin olması nükleer enerji konusunu gündem dışı bırakmaktadır.

Polonya’da da nükleer enerji santrali yoktur. Çernobil’de yaşanan nükleer kaza sonrası Avrupa’da ve bütün dünyada nükleer enerji konusunda oluşan olumsuz eğilim, Polonya’nın ilk nükleer santralini kurma konusundaki düşüncesini ertelemeye yol açmıştır. Ancak Polonya’nın elektrik üretiminde ciddi bir biçimde, % 95 oranında kömüre bağlı olması, enerji kaynaklarını çeşitlendirme zorunluluğu, çevresel etkenler, nükleer enerjiye artan kamuoyu desteği, 2010 yılı bitmeden önce nükleer

⁴²¹ Martha M. Roggenkamp, Catherina, Redgewell, Ingio Del Guayo, Anita, Ronne, “The Use of Non-Fossil Energy Resources: Nuclear, Renewables, and Energy Efficiency”, **Energy Law in Europe, National, EU and International Regulation**, Edited By: Martha M. Roggenkamp, Catherina Redgewell, Ingio Del Guayo, Anita Ronne, , Second Edition, Oxford University Press, 2007, s. Chap. 16, Para. 16.205- 16.213.

⁴²² Martha M. Roggenkamp, ve diğerleri, a.g.e., s. Chap. 16, Para. 16.205- 16.213.

santral kurma konusunda Polonya'yı zorlamaktadır. Polonya, komşusu Litvanya ile her iki ülkenin elektrik ihtiyacının karşılanması için ortak bir nükleer enerji santrali kurmayı planlamaktadır.⁴²³

İtalya'ya baktığımızda devletin nükleer enerji konusunda payının devredilmediği, bir başka anlatımla nükleer enerjinin devlet eliyle üretildiği görülmektedir. Yapılan referandum ile nükleer enerji konusunda yapılan çalışmaların durdurulması ve devletin sahip olduğu dört nükleer santralin sona erdirilmesi konusunda fikir birliğine varılmıştır. Ancak İtalya ve Almanya gibi ülkelerin nükleer enerji santrallerini sona erdirirken geçiş döneminde karşılaştıkları problem, nükleer santralin kaldırılmasının uzun dönemli sözleşmelerden kaynaklanan yükümlükler üzerinde yarattığı etkidir. Bu etki nedeniyle kolayca nükleer santralleri kaldırılamamaktadır.⁴²⁴

AB'de nükleer enerji konusunda yaşanan ilk eğilim nükleer enerji üretiminin artış gösterdiği gerçeğidir. Önceleri nükleer enerji üretimi sadece Fransa'da artma eğilimi gösterirken, bugün Almanya, Polonya, İspanya ve İngiltere'de de nükleer enerji üretiminin artış gösterdiği görülmektedir. Bu konuda yaşanan ikinci eğilim ise devletin nükleer enerji üretimindeki payının azalıp mevcut nükleer enerji santrallerinin özelleştirilmesi suretiyle özel sektörün payının artmasıdır.

1.3.4.3.2.1. Eski Nükleer Santrallerin Faaliyetine Son Verilmesi ve Nükleer Atıkların Temizlenmesi

Her ekonomik birim gibi nükleer santrallerin de bir ekonomik ömrü vardır. Yenileme yatırımlarına rağmen, eskiyen teknolojileri bazı nükleer santrallerin kapatılmasını zorunlu kılmaktadır. Çünkü, nükleer santralin inşası, faaliyetini sürdürmesi için katlanılan maliyetle o nükleer santralden elde edilecek yarar (elektrik üretimi) karşılaştırıldığında, yani fayda maliyet analizi yapıldığında, nükleer enerjinin diğer enerji kaynaklarına göre daha zararlı ve maliyetli olduğu görülmektedir.

Nükleer fizikçi Prof. Dr. Hayrettin Küçük'e göre; “Nükleer enerji üretiminde kullanılan uranyum madeninin yeraltından çıkarılması, öğütülmesi, işletilmesi ve çevrilmesi, zenginleştirilmesi, yakıt haline getirilmesi, atığın yeniden işlenmesi,

⁴²³ Martha M. Roggenkamp, ve diğerleri, a.g.e., s. Chap. 16, Para. 16.205- 16.213.

⁴²⁴ Martha M. Roggenkamp, ve diğerleri, a.g.e., s. Chap. 16, Para. 16.205- 16.213.

atıkların havuzlarda soğutulması, atıkların çevreden yalıtılması, reaktörün sökülmesi ve yalıtılması gibi işlemler sırasında ciddi miktarda maliyetler olmakta ve CO2 gazı açığa çıkmaktadır.” Demek ki nükleer enerji üretiminde maliyetler sadece santralin inşası, uranyum zenginleştirilmesi için yapılacak olanlar değil, üretim sürecinde ortaya çıkan CO2 gazının çevreye verdiği zarar, nükleer atıkların saklanması ve imha edilmesi için katlanılan maliyetler, hava, toprak, suya karışan nükleer atıkların temizlenmesi ve bu sürecin uzun sürmesi de dikkate alınmalıdır.

“Uluslararası Enerji Ajansı verilerine göre 2004 yılında dünyada çalışan 436 reaktörün toplam ürettiği elektriğin 2.7 trilyon kwh olduğu, dünyada nükleerden üretilen elektrik sırasında bir yılda 2.5 milyar tonun üzerinde Co2'nin atmosfere salındığı ortaya çıkıyor. Aynı yıl 3.4 trilyon kwh elektrik üreten doğal gaz santrallerinin 2 milyar ton Co2 saldığı hesap edilirse, nükleer enerjiden elde edilen elektrik üretiminin daha az, salınan Co2 miktarının ise daha büyük olduğu” vurgulanmaktadır.⁴²⁵

Petrol krizlerinin doğurduğu enerji kısıntıları nedeniyle 1960-1970'li yıllarda Avrupa'da kurulan çok sayıdaki nükleer santral ekonomik ömrünü tamamlamıştır. Ekonomik ömrünü tamamlayan nükleer santrallerin ortadan kaldırılması, nükleer atıkların temizlenmesi sorununu ortaya çıkarmaktadır. Üstelik nükleer santrallerin kapatılması da tek başına sorunu çözmemektedir. Kirlenen hava, su ve toprağın temizlenmesi binlerce yıl almaktadır. Kaldı ki, bu atıkların bazıları 300 yıl boyunca radyasyon yaymaya devam etmektedir.⁴²⁶

Tüm dünyada olduğu gibi AB'de de enerji üretim yöntemlerini ve enerji üretim tesislerini bugünden yarına değiştirmek kolay olmamaktadır.⁴²⁷ Fransa, nükleer enerji santrallerinin faaliyetine son verilmesi emrini 1969 yılında oluşturmasına rağmen, 1990 yılına kadar konuya ilişkin bir temel çerçeve düzenleme yapamamış, 2003 yılında destekleyici nitelikte idari bir genelge yayınlamakla yetinmiştir.

İtalya, üç nükleer santral ekonomik ömrünü tamamlamasına, dördüncü santrale ilişkin tartışmalar devam etmesine rağmen, ilk kez 1995 yılında nükleer

⁴²⁵ <http://www.kfk-platformu.org/>

⁴²⁶ Martha M. Roggenkamp, ve diğerleri , a.g.e., s. Chap. 16, Para. 16.205- 16.213.

⁴²⁷ David Mallery Clean, “Energy and the Kyoto Protocol: Applying Environmental Controls to Grandfathered Power Facilities”, **Colorado Journal of International Environmental Law and Policy**, 1999, vol. 10, issue 2, s. 469-497.

santrallerin faaliyetinin durdurulması konusunu ele almıştır.

İspanya hem nükleer santrallerin faaliyetine son verme hem de nükleer atıkların temizlenmesi konusunda özel bir birim olan Enresa'yı kurmuştur. 2005 yılında Enresa kamu kurumuna dönüştürülmüştür. AB'de nükleer enerji santrallerinin faaliyetine son verilmesi ve nükleer atıkların temizlenmesi konusunda girişimler bulunmakla birlikte, maalesef AB düzeyinde bir düzenleme bulunmamaktadır. Bunda bütün üye devletlerde nükleer enerji santralının bulunmamasının yanında söz konusu santrallerin 1990'lı yılların sonunda ekonomik ömürlerini tamamlamaları ve konunun çözüm bekleyen bir sorun olarak yeni gündeme gelmesinin de etkisi vardır.⁴²⁸

Nükleer atıkların temizlenmesi, bu santrallerin ve atıkların genel olarak çevreye, özel olarak insan ve bitki varlığına tehdit oluşturmadan imha edilmeleri oldukça maliyetlidir. Faaliyetteyken çevre ve insan sağlığı için oluşturduğu riskin yanı sıra, faaliyetin sona erdirilmesi, nükleer atıkların temizlenmesi için katlanılan maliyetlerin yüksekliği ve zarar verici etkisinin devamı bir kez daha nükleer enerji konusunda düşünmeye, konuyu yaptırımı olan hukuksal kurullarla düzenlemeye duyulan ihtiyacı göstermektedir.⁴²⁹

Nükleer enerjinin ortaya çıkardığı en önemli sorunlardan biri de üretim sırasında ortaya çıkan atıkların ne yapılacağıdır.⁴³⁰ Avrupa'da hâlihazırda 12.000 ton nükleer atık bulunmaktadır ve bunun yıllık temizleme maliyetinin 30-35 milyon euro civarında olduğu bilinmektedir. Fransa'da ANDRA, İngiltere'de NIREX, İspanya'da Enresa, İtalya'da SOGIN, Almanya'da hem federal hem de federe birimler gibi kuruluşlar nükleer atıkların temizlenmesi konusunda çalışmaktadır.⁴³¹

Atıkların muhafaza edilmesinde radyoaktif elementlerin 5 yıl süreyle reaktördeki soğuk su havuzlarında bekletilmesi, geçici olarak çelik varillerde tutulması, jeolojik açıdan elverişli yerlerde atıkların toprağa gömülerek depolanması gibi seçenekler üzerinde durulmaktadır.⁴³²

⁴²⁸ Martha M. Roggenkamp, ve diğerleri , a.g.e., s. Chap. 16, Para 16.205- 16.213.

⁴²⁹ Franz-Nikolaus Flakus, Larry D. Johnson, "Binding Agreements for Nuclear Safety: the Global Legal Framework" **International Atomic Energy Agency Bulletin**, 1998, vol. 40, issue 2, s. 21-26.

⁴³⁰ Abel J. González, "Towards an International Regime on Radiation and Nuclear Safety", **International Atomic Energy Agency Bulletin**, 1998, vol. 40, issue 2, s. 2-4.

⁴³¹ Martha M. Roggenkamp, ve diğerleri , a.g.e., s. Chap. 16, Para. 16.205- 16.213.

⁴³² Amerika'da Nevada eyaletindeki Yucca Dağı nükleer atıkları depolama bölgesi olarak seçilmiştir ve 2010 yılında işletmeye açılması planlanmaktadır. Ancak jeolojik açıdan bölgenin deprem tehlikesi

Atık yönetimi konusunda Topluluk çevre politikası atıkların üretim aşamasında azaltılması, atıkların geri dönüşümü ve yeniden kullanımının sağlanması, atıkların yakılarak yaratılan kirliliğin azaltılması olmak üzere üç temel hedefi vardır.

Sonuçta dünyada ve AB’de günümüz teknolojisi ve bilgi birikimiyle nükleer atıkların depolanması ve imha edilmesi konusunda kesin bir çözümün bulunduğu söylenemez, bu sorun ciddiyetini korumaya devam etmektedir.

Sorunun çözümünde sadece AB düzeyinde değil, tüm dünyada caydırıcı yaptırımların uygulanmasına imkan tanıyan, etkin ve hızlı bir şekilde uygulanabilen uluslararası hukuk kurallarına ihtiyaç duyulmaktadır.⁴³³

1.3.4.3.2.2. Deniz Üzerinde Kurulu Petrol Arama Tesislerinin Yol Açtığı Kirlenme

AB enerji politikasının çevreyi etkileyen bir başka yönü de deniz üzerinde kurulan petrol arama tesislerinin ortaya çıkardığı kirlenme sorunudur. Bu kirlenme hem söz konusu tesislerin işletildiği esnada, hem de tesislerin ekonomik ömrünü tamamladıktan sonra imha edilmeleri esnasında ortaya çıkmaktadır.

Konu, ilk kez İngiltere’nin 1974 yılında Kuzey Denizde petrol arama, depolama ve petrolün tankerler yüklenmesi amacıyla kurduğu Shell’e ait Brent Spar şamandırasının 1994 yılında ekonomik ömrünü tamamladığından denize batırılması suretiyle faaliyetine son verilmesi için aldığı karar üzerine, Greenpeace örgütü üyelerinin şamandırayı işgali ile AB kamuoyunun gündemine gelmiştir.⁴³⁴ Uzun uğraşlardan sonra Kuzey Denizde yer alan petrol tesislerinin denize batırılarak faaliyetine son verilmesi yolu OSPAR tarafından alınan 98/3 sayılı kararlar yasaklanmıştır.

taşıması, çevredeki yanardağların patlama riski taşıması ve çevrede yaşayanların tepkileri nükleer atıkların depolanması sorununun devam edeceğini göstermektedir.

⁴³³ Elena Molodstova, Nuclear Energy and Environmental Protection: Responses of International Law, *Pace Environmental Law Review*, 1994, vol. 12, issue 1, s. 185-267.

⁴³⁴ Martha M. Roggenkamp, ve diğerleri, a.g.e., s. Chap. 16, Para. 16.205- 16.213.

Şekil – 11 Kuzey Denizde Bir Petrol Platformu

Kaynak : en.wikipedia.org/wiki/Brent_Spar

Kuzey denizinde deniz üzerine kurulan bu tesislerin çevreye zarar vermemesi için gerekli tedbirler alınmaktadır. Petrolün denize karışması halinde denizin temizlenmesi oldukça yüksek maliyetlere mal olmaktadır. Bu kirlenmenin denizde yaşayan canlılara verdiği zarar bir başka maliyet unsurudur.

Daha önce kabul edilmiş olan 1972 tarihli Oslo ve 1974 tarihli Paris Sözleşmelerinin birleştirilmesiyle oluşturulan OSPAR Sözleşmesi, AB üyesi Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, İrlanda, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, İspanya, İsveç İngiltere ile Kuzey Denizi'nde bulunan Norveç ve İzlanda ve Ren nehrinin Kuzey Denizi'ne dökülmesi nedeniyle İsviçre'nin ve Avrupa Topluluğunun katılımıyla 1992 yılında oluşturulan, amacı Kuzey Doğu Atlantik'in kirlenmesini önlemek ve onun kaynaklarını korumak olan bir mekanizmadır. Bu mekanizma 1972 yılında Kuzey Denizine zararlı maddelerin boşaltılmasını önlemek amacıyla başlatılmıştır.⁴³⁵

⁴³⁵ Denizlerin korunmasıyla ilgili bir başka uluslararası sözleşme de 1972 tarihinde imzalanan Londra Sözleşmesi olarak da adlandırılan Kirleticilerin ve Diğer Maddelerle Deniz Kirlenmesinin Önlenmesi Hakkında Sözleşmedir. Öncelikli amacı, deniz çevresinin korunması olan ilk küresel sözleşme olarak 1975 yılından itibaren yürürlükte olan bu Sözleşmeye 85 ülke taraftır.

Harita - 3 Kuzey Denizi Atlantik Okyanusu

Kaynak : OSPAR Commissson (<http://www.ospar.org>.)

Deniz üzerindeki petrol platformlarının AB enerji politikası bakımından bir başka önemli yönü daha bulunmaktadır. Bu tesislerin güvenliğini sağlamak, tıpkı boru hatları tesislerinin güvenliğini sağlamak gibi enerji arzının güvenliğini sağlama konusunun bir alt başlığıdır. Bu tesislere karşı yapılacak sabotajlar ya da terörist saldırılar sadece enerji arzında kesintiye yol açmayacak, aynı zamanda denizin kirlenmesine de neden olacaktır.

1.3.4.3.3. Yenilenebilir Enerji Kaynakları ve Biyoyakıtların Teşvik Edilmesi

Çevrenin korunması söz konusu olduğunda çevreyle dost, çevreye en az zarar verecek enerji kaynaklarının mümkün olduğu ölçüde üretilmesi ve kullanılması önem kazanmaktadır. Bunun farkında olan AB yeni ve yenilenebilir enerji üretimini desteklemekte, toplam enerji üretimi ve tüketimi içerisinde yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilen enerjinin oranının artırılmasını öncelikli hedef olarak belirlemektedir.⁴³⁶

AB'nin, su, rüzgar, güneş, okyanus dalgaları, katı yağ kullanımı gibi

⁴³⁶ G. Yanna Franco, M. Pedro Herrera, "New Economic Instruments to foster Renewable Sources of Energy: an EC Law Approach" *Critical Issues in Environmental Taxation: International and Comparative Perspectives*, **Richmond Law & Tax**, 2005, vol. 2, s. 177-189.

kendisine ait olan yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji üretiminin toplam enerji üretimindeki payı arttıkça, sadece çevrenin daha çok korunması gerçekleştirilmeyecek, buna paralel olarak enerjide dışarıya bağımlılık da azalacak, enerji arzında daha fazla istikrar sağlanacaktır.⁴³⁷

Bugün için yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilen enerjinin toplam enerji içerisindeki payı istenilen ölçüde değildir. Ancak, AB bu tür enerjinin toplam enerji içindeki payını her geçen gün artırma eğilimindedir. Bu konuda üye devletlerin yoğun bir çaba gösterdiği görülmektedir. Örneğin, Almanya 2000 tarihinde yürürlüğe giren Alman Yenilenebilir Enerji Kaynakları Kanununu kabul ederek konuya ilişkin mevzuatı da hazırlamıştır.⁴³⁸ Benzer bir biçimde Hollanda özellikle rüzgar enerjisinden yararlanmak amacıyla deniz kıyısında rüzgar parkları oluşturmak için gerekli çalışmalarını tamamladı.⁴³⁹ İngiltere, Danimarka, Almanya, Belçika da deniz kıyısında rüzgar parkları oluşturmuştur.

AB elektrik ve doğal gaz alanında enerji tek pazarının kurulması ve enerji piyasalarının serbestleştirilmesi hedeflerini gütmektedir. Böylece enerji piyasasında rekabet sağlanacak, artan rekabet enerji fiyatlarını ucuz hale getirecektir. Bunun doğal sonucu olarak enerji fiyatlarının ucuzlaması enerji tüketiminde artışa yol açacaktır. Daha fazla enerji kullanılması daha fazla gaz yayılımına yol açarak çevrenin daha çok kirlenmesine neden olacaktır. Dolayısıyla AB'nin enerji piyasalarını serbestleştirme amacı, enerji politikasının bir diğer amacı olan çevrenin korunması ile çelişmektedir.

Bu çelişki nükleer enerji söz konusu olduğunda daha da derinleşmektedir. Nükleer enerjiden elektrik üretiminde nükleer rönesans olarak tabir edilen daha gelişmiş teknolojinin kullanıldığı, bu teknoloji sayesinde çevreye zararlı gaz salınımının diğer kaynaklarla karşılaştırıldığında az olduğunu ileri sürenler de bulunmaktadır.⁴⁴⁰ Nükleer enerjiden elektrik üretimi sırasında ortaya çıkan zararlı gaz

⁴³⁷ Martha M. Roggenkamp, ve diğerleri, a.g.e., s. Chap. 16, Para. 16.205- 16.213

⁴³⁸ Bernhard Nagel, "European Energy Law Initiatives", **The Law of Energy for Sustainable Development**, Edited By: Adrian J. Bradbrook, Rosemary Lyster, Richard L. Ottinger and Wangi Xi, IUCN Academy of Environmental Law Research Studies, 2005, s. 370-394.

⁴³⁹ M. Martha Roggenkamp, "The Regulation Offshore Wind Farms in the Netherlands", **European Energy Law Report I**, Edited By: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2004, s. 99-115.

⁴⁴⁰ **Nükleer rönesans**, yeni teknolojilerle nükleer enerjiden elektrik üretimi yapılmasını, nükleer enerji üretiminin yükselişe geçtiğini, bu tür üretimin daha az zararlı gaz yayılımı yaparak çevreye daha az zarar verdiğini savunmak ve nükleer enerji üretimini desteklemek için kullanılan bir kavramdır. Üçüncü kuşak nükleer enerji teknolojilerini açıklamak için de kullanılmaktadır.

yayımları çevre için asıl tehdit değildir. Asıl tehdit nükleer atıkların çevre ve insan sağlığı için oluşturduğu ölümcül özelliğidir.

Bu kapsamda nükleer enerji üretimini araştırarak enerji arzını artırma ve enerjide dışa bağımlılığı azaltma, dolayısıyla enerji arz güvenliğinin sağlanması amacı da çevrenin korunması amacıyla çalışmaktadır.

Atık yağların kimyasal bir işleme tabi tutulmasıyla elde edilen biyoyakıtların kullanımını yaygınlaştırmak⁴⁴¹ konusunda atılan adımlar çevrenin korunması bakımından önemlidir.

Son olarak, AB enerji çeşitliliği sağlamak, kendi kaynaklarını kullanarak dışa bağımlılığı azaltmak ve enerji üretimini artırmak için yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmektedir. Bu tür çevreye duyarlı yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarının toplam enerji içindeki payının artırılması, sadece dışa bağımlılığı azaltarak enerji üretimini artırmayacak, aynı zamanda AB'nin enerji politikasının çevrenin korunması amacıyla da uyumlu olacaktır.

1.3.4.4. Enerji Güvenliğinin Sağlanması

21. yüzyıl enerjinin yüzyılı olarak tanımlanmaktadır.⁴⁴² 1900 ile 2000 yılları arasında modern dünyada meydana gelen gelişmeler enerjiyi merkezi konuma taşımıştır. Enerjinin merkezi konumu enerji güvenliğinin ön plana çıkmasıyla daha da pekişmiştir. Enerji arz güvenliği AB için de son derece önemli bir konudur. Nitekim, AB enerji arz güvenliği ile ilgili en son gelişmeler Lizbon Anlaşmasınının 176. maddesinde AB enerji politikasının enerji arz güvenliğini sağlama amacı düzenlenmiştir.⁴⁴³

20. yüzyılda enerji güvenliği kavramı önce askeri açıdan tanımlanmıştır. İngiliz Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Winston Churchill İngiltere'nin başat konumunu sürdürmek için kömürü petrole dönüştürmeye ihtiyaç duyduğunu

⁴⁴¹ Catherine Banet, "Bioenergy as Integration of the Sustainable Development Principle in Energy Policy: the Particular Case of EC Biomass Regulation", **Sustainable Development in International and National Law**, Edited By: Hans Christian Burge, and Christina Voigt, 2008, s. 443-473

⁴⁴² Bary, Barton, Catherina, Redgewell, Anita, Ronne, and N. Donald, Zilmann, "Introduction, The Growth of Concern for Energy Security", **Energy Security Managing Risk in a Dyanamic Legal and Regulatory Enviorenment**, Edited By: Bary Barton, Catherine Redgewell, Anito Ronne, and Donald N. Zilmann, Oxford University Press, 2004, s. 3.

⁴⁴³ Silke Muter Goldberg, "The Directives Regulating Security of Supply: A Snopshot", **European Energy Law Report V**, Editors: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2008, s. 109-127.

belirtmiştir. Birinci Dünya Savaşında müttefiklerine yardım yapan ABD’de kömür kıtlığı baş gösterdi. İkinci Dünya Savaşında Almanya ve Japonya rakiplerinin aksine petROLSÜZ mücadele ettiler ve savaş stratejilerini petrol elde etmek üzere oluşturdular. Savaşı yine bir diğer enerji kaynağı nükleer enerjiden elde edilen atom bombası sonlandırmıştır.

Modern enerji tarihi 1973-1974 Arap İsrail savaşı ve devamında Arap ülkelerinin Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütünü kurarak petrolü bir silah gibi kullanmalarıyla başlamıştır. Bu olaylar ilk kez ciddi bir biçimde enerji güvenliği sorununu ortaya çıkarmış ve enerji güvenliği ulusal olduğu kadar uluslararası bir konu haline gelmiştir.

Enerji kaynakları zamanla petrolden doğal gaza, yenilenebilir enerji kaynaklarına doğru bir çeşitlilik göstermiştir. Enerji üretiminin ve kullanımının çevreye verdiği zarar zamanla büyük önem kazanmıştır. Artık enerji güvenliğinden anlaşılması gereken sadece petrolün arzıyla sınırlı değildi. Daha geniş bir bakış açısıyla, küresel düzeyde bütün enerji çeşitlerinin üretimi ve kullanımı, enerji üretilen alanların istikrarı, enerji yolları ve bu yolların güvenliği enerji güvenliği kavramı içine girmiştir. Durum böyle olmakla birlikte günümüzde enerji güvenliği içinde petrol ve doğal gaz önemli bir yer tutmaktadır.⁴⁴⁴

Enerji güvenliği konusu ilk bakışta görüldüğünden daha karmaşık bir konudur. Enerji güvenliğini, enerji risklerinin yönetilmesinin finansal boyutları, petrol ve doğal gazın uluslararası politikaları, nükleer güvenlik, enerji verimliliği ve tüketimi gibi farklı yönleriyle incelemek mümkündür.

Enerji güvenliğini küresel boyutundan ayırarak bazı ülkeler ve bölgeler için incelemek de mümkündür. Bir de enerji güvenliği hukuksal bir konu olarak ele alınabilir. Enerji güvenliği enerji taşıyan boru hatlarının geçtiği ülkelerin istikrarı ile yakından ilgilidir.⁴⁴⁵

Enerji güvenliğinin istikrarsız Ortadoğu’dan artan petrol ithalatını azaltmak, enerji fiyatlarının uluslararası enerji piyasasında oluştuğuna dikkat ederek makul fiyattan talebi karşılamak ve enerjinin yol açtığı çevresel sorunları gidermek olmak

⁴⁴⁴ Bary Barton, Catherine, Redgewell, Anita Ronne, and N. Donald Zilmann, a.g.e., s. 5.

⁴⁴⁵ Nadir Devlet, “Enerji Hatlarının Güvenliğinde Ülkelerin İstikrar Sorunları” Avrupa ve Orta Asya Arasındaki Enerji Köprüsü Türkiye, **Konrad-Adenauer-Stiftung Vakfı Yayını**, 2007, s. 93-109.

üzere üç yönü bulunmaktadır.⁴⁴⁶

Bu üç boyut 2006 tarihli Yeşil Kitapta enerji arz güvenliği, vatandaşların refahını ve ekonominin düzenli şekilde çalışmasını sağlayacak, bütün tüketiciler için ödenebilir bir fiyattan enerji piyasasındaki ürünlere kesintisiz bir biçimde ulaşılabilmesine imkan verecek, çevreye saygılı ve sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirecek şekilde belirlenmiştir.⁴⁴⁷

1.3.4.4.1. AB Enerji Güvenliğinin Özellikleri

Son yıllarda enerji arzı ve enerji güvenliği konularının oldukça karışık olduğu kabul edilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde enerji güvenliğinin sağlanması hususu daha zor bir konu haline gelmiştir.

Enerji güvenliği çok yönlü bir kavramdır. Enerji güvenliği denilince enerjinin sağlanması, sermaye harcamaları, kısa dönem güvenlik tedbirleri, kasten verilen ya da hata sonucu ortaya çıkan zararları karşılama yeteneği ile ilişkili olarak şebekelerin birleştirilmesi de anlaşılmaktadır. Doğal gaz ve elektrik şebekeleri örneğinde olduğu gibi karışık ve uzak yerlere yayılmış altyapıların yönetimi günümüzde enerji güvenliğinin sağlanmasının en önemli özelliklerinden biridir. Örneğin, bu anlamda doğal gazda güvenliği sağlamak için, ana tüketim noktalarına yakın doğal gaz depolama kapasitesi olan yerlerin kurulması ve bu depolama yerlerinin birbiriyle birleştirilerek çalıştırılması gereklidir.

AB enerji güvenliğini bir üye devlette ya da AB'nin tamamında vatandaşlar, iş çevreleri gibi kullanıcıların yeterli ölçüde, makul bir fiyattan enerji kaynaklarına ulaşmalarını, görülebilir gelecekte enerjiyle ilgili ciddi risklerden etkilenmemeleri olarak da belirlenmektedir. Aslında bu algılama AB'nin bugünkü yapısıyla ve uluslararası alandaki konumuyla bağdaşan oldukça gerçekçi bir yaklaşımdır. Ancak AB'nin bu yaklaşımının hiç bir zaman değişmeyeceği anlamına gelmez. Nitekim 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de meydana gelen terörist saldırı gibi AB'de nükleer

⁴⁴⁶ William F. Martin, Ryukichi Imahi and Helga Steeg, **Maintaining Energy Security in a Global Context: a Report to the Trilateral Commission**, New York, The Trilateral Commission, No: 48, 1996, s. 1-137. İnternette ulaşmak için bkz., http://www.trilateral.org/library/maintaining_energy_security.pdf.

⁴⁴⁷ Jacques de Jong, "The 2007 Energy Package: The Start of a New Era?", **European Energy Law Report V**, Editors: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2008, s. 95-107.

enerji santrallerine, boru hatlarına, hidroelektrik santrallerine veya diğer saldırıya açık enerji alt yapılarına yapılacak bir saldırı enerji güvenliği kavramının değişmesine neden olabilir. Benzer biçimde 4 Kasım 2006 tarihinde Almanya’da meydana gelen elektrik kesintisi Almanya ile elektrik şebekeleri bağlantılı olan Avusturya, Belçika, Fransa, Hollanda, Portekiz ve İspanya’yı etkilemiştir. Slovakya’da bulunan doğal gaz boru veya iletim hattında meydana gelebilecek bir hasar bu ülkeyle bağlantılı hatlara sahip olan Almanya ve Çek Cumhuriyetini etkileyecektir.⁴⁴⁸

Bu kapsamda Komisyon, 2004 Ekim ayında Terörizme Karşı Savaşta Önemli Altyapı Tesislerinin Korunması hakkında bir bildiri yayınlamıştır. 15 Ocak 2005 tarihinde ise Önemli Altyapı Tesislerinin Korunması için Avrupa Programı (European Programme for Critical Infrastructure Protection - EPCIP) hakkında Yeşil Kitabı yayınlamıştır. Aynı yılın Haziran ayında Londra’da yaşanan bombalama olayından sonra Konsey yolları ve tren yollarını da içerecek şekilde önemli altyapıların korunması konusunda Komisyonun fikirlerini kabul ettiğini açıklamıştır.⁴⁴⁹

Söz konusu AB olduğunda 27 üyenin gelişmişlik düzeyleri arasındaki farklılıklar, üye devletlerin enerji çeşitliliği, enerji alt yapı sistemlerinin ve enerji teknolojilerinin gelişmişten daha az gelişmişe doğru yelpaze göstermesi hususları dikkate alındığında, elektrik ve doğal gaz alt yapılarının yönetiminin, bunun için ortak standartların belirlenmesinin de enerji güvenliği içinde yer almasına yol açmıştır.

Modern enerji güvenliğinin bir başka özelliği enerji alanında uluslararası ticarete yaşanan artıştır. Bunun içerisine enerjinin iletimini sağlayan şebekeler ile enerjinin taşınmasını sağlayan boru hatları da girmektedir. Çünkü enerji arzının güvenliğini sağlamak enerji arz sisteminin teknik olarak devamlılığını sağlamayı da gerekli kılmaktadır.⁴⁵⁰

AB’nin dünyada enerji talebine ve buna bağlı olarak enerji ticaretinde

⁴⁴⁸ Silke Mutter Goldberg, “The Directives Regulating Security of Supply: A Snapshot”, **European Energy Law Report V**, Editors: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2008, s. 109-127

⁴⁴⁹ Jose A. Hoyos Perez, “European Commission Initiatives for A Better Protected Energy System”, **European Energy Law Report V**, Edited By: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2008, s. 129-139.

⁴⁵⁰ Gunther Kühne, “Energy Security and Conflict with Other Values”, **Energy Security Managing Risk in a Dynamic Legal and Regulatory Environment**, Edited By: Bary Barton, Catherine Redgewell, Anita, Ronne, and Donald N. Zilmann, Oxford University Press, 2004, s. 353.

meydana gelen artışa müdahale etmesi mümkün değildir. Doğal olarak talebin artmasıyla kıt enerji kaynakları enerji fiyatlarının artmasına yol açacaktır. Bir başka anlatımla AB'nin enerji güvenliğini sağlamada sadece kendi enerji talebini enerji tasarruflarıyla kontrol altında tutması tek başına yeterli olmayacaktır. Çünkü, AB tarafından kontrol edilmeyen dünya enerji talebinin artmasıyla enerji maliyetlerinde bir artış yaşanacaktır. Başta Çin olmak üzere Asya'daki gelişmekte olan ülkelere yaşanan ekonomik kalkınma enerji kullanımını da artırmıştır. Artık Ortadoğu, Hazar Havzası gibi enerji kaynaklarına Avrupa dışından da gittikçe artan bir talep söz konusudur.

Enerji güvenliğinin bu özelliği açısından AB'nin etkin bir biçimde uygulayabileceği seçenek, enerji şebekelerini etkin çalıştırmak, enerji boru hatlarının enerjinin Avrupa'ya akışını sağlayacak şekilde kurmak ya da kuracak olan ülkelere destek olmaktır. Aslında şebekelerin ve boru hatlarının güvenliğini sağlama hususu da bu başlık altında incelenebilir. Özellikle AB'deki şebekelere veya AB'ye petrol ve doğal gaz taşıyan boru hatlarına yapılacak büyük çaplı sabotajlar enerji kısıntılarına yol açacaktır. AB bu yüzden mümkün olduğu kadar AB sınırları içerisinde kendi kontrol edeceği boru hatlarını tercih etmektedir. Bu tercihte şüphesiz ki enerji taşıma maliyetleri de oldukça önemli bir unsur olarak değerlendirilmelidir.

Enerji güvenliğinin bir diğer özelliği de enerji piyasasındaki rekabettir. Enerji piyasasındaki rekabeti de kendi arasında ikiye ayırmak mümkündür. Birincisi AB enerji iç piyasasındaki rekabet, ikincisi ise uluslararası enerji piyasasındaki rekabettir.

AB'nin iç piyasasında rekabeti sağlamak için tüketicilerin bilgilendirilmesi, enerji piyasasına hakim durumda olan devlet mülkiyetindeki enerji şirketlerinin parçalanması, enerjinin üretimi, iletimi ve dağıtımının ayrı enerji şirketleri tarafından yürütülmesi, piyasaya girişin kolaylaştırılması için aldığı tedbirler, bu alanda yaptığı hukuksal düzenlemeler bir önceki bölümde ele alınmıştır. Burada karşılaşılan en büyük sorun söz konusu tedbirleri ve hukuksal düzenlemeleri uygulamada üye devletlerin isteksizliğidir. Fransa'da, devlet mülkiyetinde bulunan doğal gaz ticaretini yürüten Gaz de France şirketinin piyasadaki varlığının sürdürülmesi konusundaki tutum buna örnek olarak gösterilebilir.

İkincisi ve daha zor olan ise dış enerji piyasasındaki rekabetin sağlanmasıdır.

AB'nin son bir kaç yıldır gündeme getirdiği uluslararası alanda enerji konusunda tek sesli olarak davranılması hususu bu kapsamda değerlendirilmelidir. Önemli bir enerji pazarı olan AB'nin enerji arz eden ülkelere karşı tek sesli olarak hareket etmesi AB'ye enerji alım sözleşmelerinde şartları kendi lehine değiştirme konusunda avantaj sağlayacaktır. Az sayıda enerji üreticisi devlete karşı tek tek üye devletler zayıf konumda olacak, tek tek üye devletler yerine 27 üye devlet adına uluslararası bir güç olarak AB tarafından yürütülecek enerji alım anlaşmaları daha avantajlı sonuç doğuracaktır. Ekonomik olarak da bir malın tek alıcısı (monopson), ya da az sayıda alıcısı olduğu takdirde malın fiyatı, ödeme koşulları ve benzeri konularda daha avantajlı olmak kabildir.

Altının çizilmesi gereken bir husus da doğal gazda olduğu gibi satıcı tek veya az sayıda ise üstünlüğün bu kez satıcıya geçmesi durumudur. Nitekim AB doğal gazının büyük kısmını karşılayan Rusya, üye devletler ile yaptığı doğal gaz satım sözleşmelerine artan doğal gazın başka ülkelere satılmayacağı yolunda hükümler koyarak AB üyesi devletler arasında doğal gaz ticareti yapılmasını engellemektedir.⁴⁵¹ Dolayısıyla AB için mümkün olduğu ölçüde farklı kaynaklardan enerji gereksiniminin karşılanması enerji güvenliği açısından son derece önemlidir.⁴⁵²

Enerji güvenliği çevrenin korunmasını da kapsamaktadır. Çevrenin korunması konusunu ayrı bir başlık altında incelendiğinden burada gerek enerji üretiminin gerekse enerji kullanımının insan sağlığı başta olmak üzere çevreye zarar vermemesi, çevreye hiç zarar vermeyecek, ya da en az zarar verecek ve verilen zararların giderilebileceği enerji seçeneklerinin tercih edilmesi, kısaca sürdürülebilir bir enerji konusunda AB'nin son derece hassas davrandığı hususunun göz ardı edilmemesi gerekmektedir.⁴⁵³ Çevrenin korunması artık temel insan haklarından biri olarak değerlendirilmektedir.⁴⁵⁴

Kyoto Protokolünün imzalanmasıyla sera gazı salınımlarının

⁴⁵¹ Pami Aalto, "The EU-Russian Energy Dialogue : Europe's Future Energy Security", **Ashgate Publishing Co.**, 2008, s. 209-216.

⁴⁵² Andrei V. Belyi, and U. Klaus, "Dispute Resolution Mechanisms in Energy Transit — Missed opportunities for Gazprom or false hopes in Europe?", **Journal of Energy and Natural Resources Law**, (August 2007), Vol. 25, No 3, s. 7-26.

⁴⁵³ Jürgen Henningsen, "Creating a Sustainable Energy Sector in Europe: How Ambitious is the New EU Energy and Climate Policy?", **European Energy Law Report V.**, Edited By: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2008, s. 141-146.

⁴⁵⁴ Catherine Redgewell, "International Energy Security", **Energy Security Managing Risk in a Dynamic Legal and Regulatory Environment**, Edited By: Bary Barton, Catherine Redgewell, Anita Ronne, and Donald N. Zilmann, Oxford University Press, 2004, s. 17-45.

sınırlandırılması, yeşil enerjide denen yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarının, biyoyakıtların toplam enerji içerisindeki payının artırılarak enerji çeşitliliğinin sağlanması, nükleer enerji üretiminin ve kullanımının sınırlanmaya çalışılması ve benzeri çalışmalar çevrenin korunması amacıyla atılmış ciddi adımlardır.

Ancak, burada AB enerji politikasıyla ilgili bir çelişkinin belirtilmesi zorunludur. AB bir yandan çevrenin korunması için nükleer enerji üretimini sınırlandırmayı, mevcut nükleer elektrik santrallerini kaldırmayı, sera gazı salınımına yol açan kömür ve petrol gibi fosil yakıtların kullanımını azaltmayı planlarken, öte yanda enerji arzını artırmayı hedeflemektedir. Bu iki hedef birbiriyle çelişmektedir. Nükleer enerji konusunda bütün kaygılara rağmen nükleer enerji yerine koyabilecekleri çevreye dost alternatif bir enerji kaynağı bulunmadıkça üye devletlerin bir çoğu nükleer enerji üretiminin devam etmek zorundadır.

1.3.4.4.2. Enerji Güvenliği Konusunda Yapılması Gerekenler

Enerji güvenliği konusunda AB ne yapmalıdır sorusuna verilebilecek en güzel cevap enerji güvenliği, ekonomik büyüme ve çevrenin korunması konularını dengeleyecek politikalar üretilmesidir. Durumu tespit etmek kolay, ancak uygulamak oldukça zordur. Bir çok güçlüğü aşan AB'nin diğer bölümlerde açıklandığı üzere böyle bir politika belirlemede aldığı yol oldukça ileri, ancak yeterli değildir.

Günümüzde enerji güvenliği denilince ülkeden ülkeye değişiklikler gösteren, ülkenin enerji ihraç eden ülke mi yoksa, ithal eden ülke mi olduğuna göre değişen, bazıları kısa süreli enerji sorunları diğerleri ise uzun süreli enerji sorunları olmak üzere zamana bağlı olan, risk içeren, bölge, ülke ya da bireysel açılara göre farklı anlam taşıyan, doğal afetlerden, ekonomik krizlerden, sosyal olaylardan etkilenen oldukça geniş kapsamlı bir kavram anlaşılmaktadır.⁴⁵⁵

Enerji güvenliğinin dört ana türü bulunmaktadır. Bunlar enerji arz güvenliği, enerji talep güvenliği, enerji arzının devamlılığı, enerji tesislerinin ve enerji tesislerinde çalışan kişilerin güvenliğidir.

Enerji arzı açısından birinci bölümde enerji kaynakları itibarıyla AB'nin toplam enerji üretimi konusunda istatistiki bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler AB'nin

⁴⁵⁵ Bary Barton, Catherine Redgewell, Anita Ronne and N. Donald Zilmann, "Introduction, The Growth of Concern for Energy Security", **Energy Security Manging Risk in a Dyanamic Legal and Regulatory Enviorenment**, Edited By: Bary Barton, Catherine Redgewell, Anito Ronne, and Donald N. Zilmann, Oxford University Press, 2004, s. 8-11.

enerji arzında özellikle petrol ve doğal gaz gibi fosil yakıtlarda iç üretiminin yetersiz olduğu, birkaç ülke dışında bu enerji kaynaklarının bulunmadığını göstermiştir. Çok büyük oranda ithal enerjiye bağımlı olan ülkelerin, örneğin Japonya'nın yaptığı gibi⁴⁵⁶ AB enerji çeşitliliğini artırmak, yenilenebilir enerji kaynaklarında olduğu gibi alternatif enerji kaynaklarına yönelmek, mümkün olduğu ölçüde kendi imkanlarıyla enerji ihtiyacını karşılamak, bunun mümkün olmadığı durumlarda da enerjiyi farklı ülke ve bölgelerden satın almak yoluna gitmelidir.

Öyleyse bu kapsamda AB'nin önünde alternatif enerji üretimi bir başka anlatımla yeni ve yenilenebilir enerji üretimini, atık yağların değerlendirilmesine yönelik biyoyakıt üretimini artırarak ve geliştirerek kendi kaynaklarına yönelmesi ilk seçenek olacaktır. İkinci seçenek ise ithal enerjide tek bir ülkeye veya bölgeye bağlanmak yerine enerji ithalatını çeşitlendirmektir. Burada Hazar havzası enerji kaynakları ilk akla gelen kaynaktır.

Enerji talebinin güvenliği konusunun iki taraflı bir yönü bulunmaktadır. Enerji talep eden taraf konumundaki AB'nin geliştireceği yöntemler talebin kontrol edilmesi yolundaki yöntemlerdir. Enerji tasarrufu sağlayacak elektrikli ve elektronik ev aletlerinin kullanılması, enerji tasarrufu konusunda tüketicilerin bilgilendirilmesi, bilinçlendirilmesi, enerji tasarrufu konusunda teknolojik gelişmelere, yeniliklere yol açacak projelerin desteklenmesi ve benzeri konular bulunmaktadır.

Enerji talebinin bir de enerji arz eden ülkeler açısından önemi vardır. İhraç eden ülkeler açısından enerji pazarının da güvenliği sağlanmalıdır. Onlar da oldukça büyük yatırımlar gerektiren, şebekeler, boru hatları gibi enerji yatırımlarını yaptıktan sonra, enerji kaynaklarına yönelik her yıl istikrarlı bir talebi beklemektedirler. Aksi takdirde bir yıl yüksek miktarda enerji talebi geldiği halde bir sonraki yıl enerji talebinde azalma olursa yapılan yatırımlar harcanan paralar boşa gitmiş olacaktır. Bu anlamda enerji talebinin güvenliği şartlarını, arz ve talep eden ülkelerin karşılıklı olarak belirlediği söylenebilir.

AB'de enerji arzının sürekliliğinin sağlanması modern hayatın devamı için gereklidir. Her gün uyanan AB vatandaşları elektriği, petrolü, doğal gazı makul

⁴⁵⁶ Japonya enerji kaynakları oldukça sınırlı bir ülke. Uluslararası Enerji Ajansının verilerine göre, petrolde % 100 oranında dışarıya bağımlı olan ülke, oldukça yüksek düzeyde, % 87.5 oranında Ortadoğu petrollerine ihtiyaç duymaktadır. İthal enerjiye bağımlı olan Japonya, Rusya ile büyük miktarlarda LNG alımı konusunda anlaşmaya vardı. Söz konusu ürünün taşınması için Sakhalin Boru Hattı inşa edilmiştir.

fiyatlardan kullanabileceğinden emin olmak isterler. AB içerisinde Roma ve Danimarka'da yaşanan elektrik kesintilerinin hayatı nasıl olumsuz etkilediği görülmüştür. Bir an için elektriğin olmadığını düşündüğümüzde hayatımızın ne kadar zorlaşacağını tahmin etmek zor değildir. Enerjinin devamlılığını makul fiyatlardan sağlamak aslında enerji politikasının merkezindeki en önemli konudur. AB'nin yaptığı diğer tüm çalışmaların bu amaca yönelik olduğunu söyleyebiliriz.

Enerji güvenliği açısından bir diğer önemli konu da enerji santrallerinin, enerji boru hatlarının, şebekelerinin, trafo merkezlerinin, rafinelerin ve burada çalışan insanların fiziksel güvenliği konusudur. Enerji arzının sürekliliğini sağlamada bu tür enerji yatırımlarına yönelik yapılacak sabotajlar, terörist saldırılar, diğer zarar verici eylemlerin önlenmesi gereklidir. Bu bağlamda, söz konusu böyle bir saldırı yapılması halinde saldırının doğurduğu zararın tamir edilerek enerji arzının devamlılığını sağlamanın da en az yatırımın kendisi kadar önemli olduğu düşünülmektedir. Deniz altından oldukça derinden geçirilecek bir boru hattına yapılacak bir saldırının ortaya çıkaracağı zararı gidermek, zarar gören tesisi tamir etmek oldukça yüksek maliyetler gerektirecektir. Başlangıçta karadan geçen bir boru hattı projesine göre avantajlı olduğu, daha az maliyetli olduğu hesaplanan ve düşünülen bir deniz altı boru hattı projesi, bu tür bir eylem sonucu daha yüksek maliyetli bir yatırıma dönüşecektir. Daha düşük maliyetli olduğu için tercih edeceği yolundaki açıklamalar yapılan AB'nin Rusya'dan aldığı doğal gazı Karadeniz'in altından geçecek boru hattı ile Bulgaristan'a oradan da Yunanistan aracılığıyla AB'ye taşımaya bir de bu açıdan bakmak yararlı olacaktır.

Rusya'nın Karadeniz'deki liman şehri Novorski'ye ulaşan boru hatlarının istikrarsız bir bölge olan Çeçenya ve Dağıstan'dan geçmesi bağımsızlık mücadelesi veren bu bölgelerde sabotajların görülmesine yol açabilir. Güney Osteya'da, Abazya'da meydana gelen bölgesel çatışmalarda Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının güvenliğinden endişe edilmesi de bu yüzdendir. Karadan geçen bir boru hattının saldırılara açık olduğunu göstererek karadan geçecek yolları güvensiz bulmak mümkündür.. Bütün bu açıklamalardan sonra enerji boru hatlarının güvenliği hem enerji ihraç eden, hem boru hatlarını geçtiği, hem de enerji ithal eden ülkeleri ilgilendiren ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazen ilk bakışta diğerine göre daha yüksek maliyetli olsa da enerjinin devamlılığının sağlanması için güvenli

ülkelerden geçen, güvenli yolların tercih edilmesi gereklidir.

Hazar havzasındaki doğal gazın en az maliyetli yol olan İran üzerinden taşınmasına İran'ın güvenli bir ülke olmadığı, buradan geçecek boru hattının da güvenli olmayacağı gerekçesiyle hem ABD hem AB karşı çıkmaktadır. Bugüne kadar yapılan projeler boru hattının geçeceği güzergahın belirlenmesinde sadece enerjiye sahip olmanın, düşük maliyetli güzergâh olmanın yeterli olmadığını göstermiştir. Boru hattının güvenliğini sağlayacak uluslararası politikada da güvenli, saygın, istikrarlı bir ülke olmanın da gerekli olduğu anlaşılmaktadır.

Enerjinin devamlılığının sağlanmasında dünyada, ya da bölgesel düzeyde yaşanacak çeşitli sebeplerle kesintiler nedeniyle hazırlıklı olmak ve depolanabilir enerji kaynaklarını belli bir süre enerji ihtiyacını karşılayacak şekilde depolamak ve buna ilişkin alt yapıyı oluşturmak da konunun bir başka yönüdür. Petrol şoklarına karşı doksan gün süreyle petrol ihtiyacını karşılayacak petrol miktarının depolanması gerektiği yolundaki düzenlemeler ile tedbir alınmaya çalışılmaktadır.

Enerji güvenliğinin çok yönlü karakteri AB içinde ve üye devletler arasında enerji güvenliğinden ne anlaşılması gerektiği konusunda farklı yaklaşımların oluşmasına yol açmaktadır. Farklı yaklaşımların yanı sıra Uluslararası Enerji Ajansı enerji güvenliğini bütün yönleriyle gerçekleştirmek için hukuksal düzenlemelerde var olan eksikliğe dikkat çekmiştir. Tıp alanında kullanılan “önce, zarar vermeyeceksin” ilkesi enerji hukukunda da uygulanabilir. Emredici hukuk kuralları enerji güvenliğinin sağlanmasında yardımcı olacaktır. AB'nin yaptığı düzenlemeler bu alanda var olan eksikliği gidermeye yönelik olarak algılanmalıdır.

1.3.4.5. Şeffaf, Öngürülebilir Karşılıklılık Esasına Dayalı Enerji Dış Politikası Amacı

Bugün enerji diplomasisi, enerji diyalogu, dış enerji politikası, enerji alanında uluslararası işbirliği, enerjinin uluslararası bir müdahale aracı olduğu gibi kullanılan kavramlar enerji politikasının dış yönünü vurgulamak için kullanılan kavramlardır.

AB'nin enerji politikasının amaçlarına yukarıda yer verilmiştir. Bu amaçların gerçekleştirilmesi uyumlu, tutarlı, şeffaf ve karşılıklılık esasına dayalı bir dış enerji politikası oluşturma ve sürdürme amacıyla yakından ilgilidir. Bütün bu amaçların uyumlu ve güvenilir bir dış enerji politikası ile desteklenmesi gereklidir. Şeffaf, öngürülebilir, tutarlı ve karşılıklılık esasına dayalı bir dış enerji politikası, enerji

alanında dışa bağımlı olan AB için oldukça hayati bir konudur.

AB, üreticiden tüketiciye, üye devletlerden geçiş ülkelerine, enerji üreten bölgelere, uluslararası enerji işbirliği çerçevesinde enerji diyalogu ve enerji ortaklığı kurmak ve ortak bir yaklaşım benimseyerek dış enerji politikası konusundaki çalışmalarının hızını artırmalıdır. Bu konular sıradan diplomatik yöntemlerle başaramayacak kadar çok yönlüdür. Dolayısıyla çok yönlü bir diplomasi yürütülmesi zorunludur. Kendi içerisinde dışarıya karşı uygulayacağı enerji politikası temel unsurları üzerinde olabildiğince bir uyuma sağlamalıdır. Rusya ile olan enerji diyalogunda tek ses olarak hareket etmeli, enerji ortaklığı ve işbirliğini geliştirmelidir. Avrupa Akdeniz Ortaklığı kapsamında Cezayir, Mısır ve diğer enerji üreten Akdeniz ülkeleri ve Akdenize kıyısı olan Afrika ülkeleri ile zenginleştirilmiş çok yönlü bir enerji işbirliği geliştirmelidir.

Avrupa Komşuluk Politikası⁴⁵⁷ (*European Neighbourhood Policy*) aracılığıyla başta Ukrayna olmak üzere komşularıyla olan ilişkilerini sağlam temeller üzerine oturtmalıdır. Ortadoğu, Kuzey Afrika, Kafkaslar, Hazar Havzası ve Karadeniz ile olan ilişkilerini yoğunlaştırmalıdır. Çin Hindistan Brezilya gibi gelişmekte olan ülkelerle işbirliğini güçlendirmelidir. Enerji alanında ABD ile olan işbirliği ve ortaklığını daha da ilerletmelidir.

AB'de uluslararası enerji krizleriyle baş edecek bir kriz yönetim sistemi oluşturulmalıdır. Enerji alanında yapılacak uluslararası işbirliği anlaşmalarının Kyoto Protokolü gibi kesin, açık hükümler içeren çok taraflı anlaşmaların yanı sıra, yeni komşuluk politikası aracılığıyla bölgesel ve üçüncü ülkelerle yapılan iki taraflı anlaşmalar temeline dayandırılmalıdır.⁴⁵⁸

⁴⁵⁷ AB 12 Mayıs 2004 tarihinde Avrupa Komşuluk Politikası Strateji Belgesi'ni yayınlamak üzere Avrupa Komşuluk Politikasının temellerini düzenlemiştir. Buna göre, aday statüsündeki ülkeler ile potansiyel aday ülkeler hariç olmak üzere, aralarında Suriye, Lübnan, Ürdün, Mısır, Filistin, İsrail, Fas, Tunus, Libya, Cezayir, Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Moldova, Ukrayna, Beyaz Rusya'nın bulunduğu toplam 16 ülke arasında ortak değerler ve çıkarlar doğrultusunda siyasi işbirliği geliştirmek, ekonomik bütünleşme sağlamak, istikrar ve güvenliği artırmak konularında ortaklık anlaşmaları yapmayı içermektedir. Avrupa Komşuluk Politikası aynı zamanda, komşu ülkelerle stratejik enerji ortaklıkları kurulmasını da kapsamaktadır:

⁴⁵⁸ Jacques De Jong, "The 2007 Energy Package: The Start of New Era?", **European Energy Law Report V**, Editors: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2008, s. 95-107.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1. Avrupa Birliğinin Enerji Politikası ve Türkiye

Bu bölümde her geçen gün gelişen ve değişen bir süreç olan AB enerji politikası açısından Türkiye'nin önemi üzerinde durulacaktır. Türkiye AB'nin enerji politikasının amaçlarının gerçekleştirilmesine katkıda bulunacaktır. Türkiye'nin bu katkısı AB ile yürütülen üyelik müzakerelerini de olumlu yönde etkileyecektir.

Türkiye'nin AB enerji politikasına katkısı olmadığı tezi ileri sürülebilir. Ancak, biz bu görüşün aksini düşünmekteyiz. Türkiye enerjinin arzı, enerji yollarının güvenliği, önemli enerji merkezlerine yakınlığı, sahip olduğu enerji merkezi olma potansiyeli ile enerji kaynaklarının güvenli ve sürekli bir şekilde Avrupa enerji pazarına sunulmasını sağlayan bir ülke olması bakımından AB enerji politikası açısından önemli bir ülkedir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Hazar havzasına yakınlığı ve bu kaynakların Avrupa'ya taşınması Türkiye'nin jeopolitik ve stratejik konumunu belirleyen önemli unsurlardan biri olmuştur.⁴⁵⁹ Türkiye'nin üyeliği AB'nin uluslararası enerji piyasasında daha etkili bir aktör olmasına yardımcı olacak, AB enerji politikasına önemli katkı sağlayacaktır.

1.1. Türkiye ve Dünyanın Önemli Enerji Merkezleri

Türkiye'nin jeopolitik önemi uluslararası politikada sıkça kullanılan bir kavramdır. Her uluslararası nitelikte bir konu olduğunda bu kavrama dayanılarak açıklamalar yapılmaktadır. Yerli ve yersiz kullanımlarını bir kenara bırakarak, enerji söz konusu olduğunda nasıl tanımlanırsa tanımlansın Türkiye'nin önemli enerji kaynaklarının bulunduğu bölgelere komşu ve yakın olduğu coğrafi bir gerçekliktir. Hatta Türkiye'nin sahip olduğu bu eşsiz konumu tanımlamak amacıyla “beş deniz havzasında Türkiye” kavramı kullanılmaktadır.⁴⁶⁰ Avrupa ile Asya'nın birleştiği yeri tanımlamak amacıyla kullanılan “Avrasya”, “Doğu Batı Arasında Enerji Koridoru”, “Enerji Köprüsü”, “Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Uzanan Coğrafya” gibi tanımlamalar

⁴⁵⁹ İsmail Hakkı İşcan, “Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Geleceği Açısından Avrupa Birliği Enerji Güvenliği Sorunu”, **Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları**, Yıl 1 Sayı: 2, 2007. s.113-168.

⁴⁶⁰ Mustafa Aydın, Çağrı Erhan, “Önsöz”, **Beş Deniz Havzasında Türkiye**, Derleyenler: Mustafa Aydın Çağrı Erhan, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2006, s. v-3.

Türkiye'nin sahip olduğu jeostratejik önemi vurgulamaktadır.⁴⁶¹

Türkiye, Dünyanın en önemli enerji merkezlerinden olan Ortadoğu ve Hazar Havzasına komşu bir ülkedir. Dünyanın önemli enerji merkezlerinden uluslararası enerji pazarına sunulacak enerji yolları Türkiye üzerinden geçmektedir. Türkiye'nin bu enerji merkezlerinde bulunan ülkelerle etnik, dil, din, tarihsel, kültürel ve ekonomik bağları bulunmaktadır.

Türkiye'nin enerji coğrafyasında bulunan ülkelerle ortak özelliklere sahip olması önemlidir. Ancak bu ortak özellikler enerji alanında işbirliği yapılmasını kendiliğinden sağlamaz. Türkiyenin sahip olduğu avantajlar Hazar bölgesi ve Ortadoğu enerji kaynaklarını işletmesine, Avrupa ve dünya enerji pazarlarına taşınmasına tek başına yeterli değildir. Kaldı ki, Türkiye enerji coğrafyasında yalnız da değildir. Ortadoğu ve Hazar bölgesindeki stratejik çıkarları olan diğer küresel ve bölgesel aktörlerin davranışlarını da dikkate almak zorundadır.

Bu kapsamda tarihsel, kültürel, sosyal özellikler gibi bağlar, söz konusu ulusal çıkar olunca pek bir anlam ifade etmemektedir. Şayet ekonomik açıdan güçlüyseniz bu özellikler daha iyi ilişkiler kurulmasına yardımcı olmaktadır. Bu tür ortak özellikler olmadan da iyi ilişkiler kurulabilir. Enerji alanında kurulacak ilişkiler rutin diplomatik girişimlerin ötesinde diplomatik çaba gerektirmektedir.

Türkiye'nin Ortadoğu ve Hazar havzası ülkeleriyle enerji alanındaki ortak çıkarlarını ön plana çıkarması, bu ülkelerin ulusal çıkarları ile kendi ulusal çıkarları arasında bir denge kurması, onların ulusal çıkarlarının gerçekleşmesine yardımcı olması enerji alanında iyi ilişkiler kurulmasını önemli ölçüde etkilemektedir.

Türkiye'nin bölge ülkeleriyle ilişkilerini etkileyen başka faktörler de bulunmaktadır. Sermaye yetersizliği nedeniyle Türk enerji şirketleri yüksek sermaye gerektiren enerji yatırımlarını tek başlarına yapmakta zorlanmaktadır. Kaldı ki, gerek Ortadoğu gerekse Hazar bölgesi son derece istikrarsız ve yatırım açısından yüksek riskli bölgelerdir. Bunu yanı sıra iç politika alanında yaşanan gelişmeler, kamuoyunun ve sivil asker bürokratların dikkatini iç politika konularına yoğunlaştırmış, Hazar havzasına daha az ilgi duyulmuştur. Dış politika alanında Balkanlar'da, Kıbrıs'ta, Irak'ta yaşanan gelişmeler ilgiyi buralara toplamıştır.

Bütün bunlara rağmen Orta Doğu, Kafkaslar, Orta Asya ve Avrupa, Karadeniz

⁴⁶¹ Erel Tellal, "Avrasya'da Türkiye Rusya İlişkileri", **Beş Deniz Havzasında Türkiye**, Der: Mustafa Aydın, Çağrı Erhan, Ankara Siyasal Kitabevi, 2006, s. 33-62.

ile Akdeniz arasında boğazlarıyla bir köprü kuran Türkiye'nin önemli enerji yolları, boru hatları üzerinde bulunduğu ve enerji söz konusu olduğunda bu konunun Türkiye'ye son derece önemli bir nitelik verdiği bir gerçektir.⁴⁶²

1.1.1. Hazar Havzası

Hazar denizi havzası denildiğinde batıda Azerbaycan, Rusya, kuzey doğuda Kazakistan, doğuda Türkmenistan, güneyde İran ile çevrili, önemli petrol ve doğal gaz yataklarının bulunduğu, güneydoğu Avrupa ve güneybatı Asya arasında uzanan, ortasında Hazar gölünün yer aldığı, batıda Karadeniz, doğusunda Volga ve Don Nehirlerinin, güneyinde Aral Gölünün, batısında Basra Körfezinin yer aldığı coğrafi bir alan anlaşılmaktadır. Ermenistan, Gürcistan, Türkiye, Özbekistan Hazar havzasına komşu ülkeler oluşturmaktadır.

1.1.1.1. Hazar Havzasındaki Rezervler

Hazar havzasındaki petrol ve doğal gaz rezervlerinin ne kadar olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Sovyet döneminde yapılmış sağlam araştırmalar bulunmamaktadır. Rus uzmanlar yeterince rezerv bulunmadığı yolunda bir takım iddialar sunsalar da Hazar denizinin güneydoğusunda, Azerbaycan'da büyük bir doğal gaz ve petrol rezervi, Hazar denizinin kuzeydoğusunda Kazakistan'da önemli bir petrol ve doğal gaz rezervi ve Rusya'nın sahip olduğu Hazar kıyılarında önemli petrol rezervleri bulunmaktadır.

Hazar bölgesinde yaklaşık 40-60 milyar varil olarak belirlenen petrol rezervleri, dünyanın onaylanmış petrol rezervlerinin % 4-6'sına karşılık geldiği tahmin edilmektedir. Onaylanmayan petrol rezervleri onaylanmış petrol rezervlerinin üç katından daha fazla olup, 120-180 milyar varil ile Hazar bölgesindeki petrol rezervleri Kuzey denizindeki rezervlerden iki kat daha büyüktür. Doğal gaz rezervi ise, 10-15 trilyon metre küp ile dünyanın onaylanmış doğal gaz rezervlerinin % 7-10'nu olduğu tahmin edilmektedir. Doğal gaz rezervleri de Kuzey denizindeki iki katı olarak tahmin edilmektedir.⁴⁶³

⁴⁶² Fiona Hill, "Caspian Conundrum: Pipelines and Energy Networks", **The Future of Turkish Foreign Policy**, Editors: Lenore G. Martin, and Dimitris Keridis, Massachusetts, The MIT Press Cambridge, 2004, s. 211.

⁴⁶³ John Roberts, "Energy Reserves, Pipelines Routes and Legal Regime in the Caspian Sea", **The Security of Caspian Sea Region** Edited By: Genedy Chufirin Oxford University Press, 2001, s. 34.

Günümüzde Hazar havzasının en önemli ve verimli petrol ve doğal gaz sahaları; Hazarın kuzeydoğusunda yer alan, Kazakistan'ın Tengiz, Kaşağan, Hazar'ın güney bölgesinde yer alan, Azerbaycan'ın Apşeron Yarımadası, Güneşli, Azeri ve Çıralı, Hazar'ın doğusunda yer alan, Türkmenistan'ın Peri-Balkhan petrol ve doğal gaz bölgeleridir.⁴⁶⁴

Rusya ve Kazakistan'dan sonra 3.6 milyar varil petrol rezervleri ile Azerbaycan üçüncü sırada yer almaktadır. Azerbaycan'ın tespit edilmiş ve potansiyel gaz rezervleri toplamı ise 46 trilyon metre küptür. Azerbaycan, petrol rezervlerinin % 47.7'si Hazar'dan yani denizden çıkartılmaktadır. Azerbaycan'ın Hazar'da 14 petrol yatağı bulunmaktadır. Bunlardan sekizinde petrol, üçünde petrol ve gaz diğer üçünde ise, petrol ve gaz çıkarılmaktadır.⁴⁶⁵

Kazakistan'ın tespit edilmiş petrol rezervleri 10 milyar varildir. Ancak potansiyel petrol rezervlerinin 85 milyar varil olduğu belirtilmektedir. Yalnızca Tengiz Sahası rezervleri tespit edilmiş rezerv miktarını iki katına çıkaracaktır. Gaz rezervleri ile ilgili çalışmalar çok sınırlıdır. Tespit edilmiş gaz rezervleri 53 trilyon kübik feet iken, tahmini rezervin 88 trilyon kübik feet civarında olduğu belirtilmektedir.

Türkmenistan'ın tespit edilmiş doğal gaz rezervi 98 trilyon kübik feettir. Olası gaz rezervi ise 159 trilyon metre küptür. Türkmenistan'ın tespit edilmiş petrol rezervi. 1,7 milyar varil iken olası petrol rezervleri ise 32 milyar varil olarak tahmin edilmektedir.

Rusya bugün için dünyanın bilinen gaz rezervlerinin % 35'ine sahiptir. Petrol rezervlerinde ise bu oran %5'tir. Rusya'nın petrol ve doğal gaz rezervlerinin önemli bölümü Batı Sibiryaya ve Volga-Ural bölgelerindedir. Rusya'nın Hazar kesimindeki petrol ve gaz rezervlerinin çok düşük olduğu tahmin edilmektedir. Bölgedeki petrol ve doğal gaz potansiyeli bu denli büyük ekonomik önem arz ederken, söz konusu petrol ve doğal gazın uluslararası pazarlara kesintisiz ve güvenilir olarak ulaştırılmasının önündeki politik engeller, bölgedeki yatırımlar açısından önemli sorun teşkil etmektedir.

⁴⁶⁴ Cavid Abdullayev, "Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Hazarın Statüsü ve Doğal Kaynakların İşletilmesi Sorunu", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1999, Cilt: 48, Sayı: 1, s. 1-36.

⁴⁶⁵ Cavid Abdullayev, a.g.e., s. 1-36.

1.1.1.2. Hazarın Hukuksal Statüsü

Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla Hazar'ın uluslararası hukuktaki statüsü konusu Hazar'a komşu ülkeler arasında ciddi bir anlaşmazlık konusu oluşturmaktadır. Hazarın bir göl mü, yoksa deniz mi olduğu, şayet deniz ise, 1982 tarihli Uluslararası Deniz Hukukunun uygulanıp uygulanmayacağı hususu üzerinde ciddi tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalardaki en can alıcı nokta Hazar denizinin hukuksal statüsünün belirlenmesidir. Hazar'a kıyısı olan tüm deniz sınırlarının denizin bölünmesi esasında oluşturulup oluşturulamayacağı ve denizin altındaki kaynakların ulusal sınırlar içinde kalıp kalmadığı konuları öne çıkmıştır.

Rusya, eski Sovyet döneminde var olan üstünlüğünü korumak amacıyla Hazar'ın bir göl olduğunu ve ortak sahiplik esasına göre göle kıyısı olan devletlerce, Rusya, Azerbaycan, İran, Türkmenistan ve Kazakistan tarafından işletileceğini iddia etmektedir. Hazar'ı kapalı su rezervi⁴⁶⁶ olarak adlandırmakta ve taraflara “ortak yönetim” “*condominium*” esasında özel statü önermektedir. Rusya'ya göre, Hazar'da sektörel bölünme de mümkün değildir. Eğer bir paylaşım söz konusu olacaksa, bu Hazar'ın sadece ülke sınırlarına yakın küçük bir kısmını kapsamalı, bu alanın dışında kalan yerler kıyıdaş devletlerin ortak hakimiyetinde bulunmalı, bu kısımdaki doğal kaynakların işletilmesi ortaklaşa yapılmalı ve elde edilen gelir de ortak paylaşılmalıdır. Rusya kıyıdaş ülkelerin Hazar kaynaklarını tek taraflı işletmelerinin kabul edilemez olduğunu ileri sürmüştür.⁴⁶⁷

İran, kısmen de Türkmenistan Rusya'nın bu önerisini desteklemiştir. Öte yanda Azerbaycan ve Kazakistan ise Hazarın bir deniz olduğunu, denize kıyısı olan her ülkenin bu denizin kendi egemenlik alanına giren kısmını kullanılabileceğini, deniz altındaki kaynakların belirlenen sınırlar uyarınca her ülkenin kendisine ait olduğunu ileri sürmektedir.

Deniz Hukuku Sözleşmesindeki tanımına göre; Don ve Volga kanallarıyla Karadeniz'e, oradan da açık denizlere çıkma imkânı olan Hazar, yarı kapalı deniz olarak değerlendirilmektedir. Bu anlamda, eğer Hazar kapalı veya yarı kapalı deniz

⁴⁶⁶ Deniz Hukuku Sözleşmesinin 122. maddesinde, kapalı ve yarı kapalı deniz, iki veya daha fazla devlet tarafından etrafı çevrilmiş ve başka bir denize veya okyanusa dar bir çıkışla bağlanan veya tamamen veya esas itibarıyla iki veya daha fazla sayıdaki kıyı devletin karasuları ve münhasır ekonomik bölgesinden oluşan bir körfez, havza veya deniz olarak tanımlanmıştır.

⁴⁶⁷ Cenk Pala, Elvira Borombaeva, “Hazar'ın Hukuki Statüsü: Nerede Kalmıştık?”, **PetroGas**, Nisan 2002, Sayı 29, s. 38-44.

statüsünde kabul edilirse, Don-Volga ve Volga- Baltık kanallarında uluslararası su yolu rejimi uygulanabilecek ve Hazar'a kıyıdaş olan ülkeler bu kanallardan transit geçiş yapma hakkına sahip olabilecektir. Ancak, gerek Sovyetler Birliği zamanında, gerekse bugün, bu kanallar Rusya'nın iç sular rejimine tâbidir ve Rusya'nın bu kanallar üzerinde münhasır yetkisi devam etmektedir. Bu kanalları uluslararası su yolu rejimine açmayı reddeden Rusya, yukarıda da belirtildiği üzere Hazar'ın deniz olarak nitelendirilmesine de karşıdır.⁴⁶⁸

Buna rağmen Sovyetler Birliği'nin halefi durumunda bulunan Azerbaycan'ın, Türkmenistan'ın ve Kazakistan'ın uluslararası hukukun bir ilkesi olan “kazanılmış haklar” (*acquired right*) ilkesi gereğince, bu kanallardan transit geçiş yapma hakkına sahip olmaları gerekmektedir. Hazar, deniz statüsünde olmasa bile halef devletler için müktesep hak ilkesi gereği transit geçiş hakkının geçerli olması gerektiği ileri sürülmektedir.⁴⁶⁹

Ayrıca 1982 BMDHS'nin 124. maddesine göre Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan coğrafi bakımdan elverişsiz ülke⁴⁷⁰ konumundadır. Bu nedenle kanallardan serbest geçiş yapma hakkına sahip olmaları gerekmektedir. Kıyıdaş devletler bu sözleşmeyi onayladıkları takdirde ilgili madde Hazar için uygulanabilecektir.

Petrol ve doğal gaz fiyatlarındaki dalgalanmalar, Ortadoğu ile karşılaştırıldığında petrolün çıkartılmasının daha yüksek maliyetli olması, çıkartılacak petrolün ve doğal gazın iletilmesi, boru hatları konusunda yaşanan sıkıntılar Hazar havzasındaki petrol ve doğal gazın üretimini etkileyen faktörlerdir.⁴⁷¹

1.1.1.3. Hazar Havzasındaki Petrol ve Doğal Gazın Enerji Piyasasına Arzı

Bu bölgedeki petrol ve doğal gaz enerji kaynaklarının çıkartılması ne kadar

⁴⁶⁸ Cavid Abdullayev, “Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Hazarın Statüsü ve Doğal Kaynakların İşletilmesi Sorunu”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1999, Cilt: 48, Sayı: 1, s. 1-36.

⁴⁶⁹ Cavid Abdullayev a.g.e., s.1-36.

⁴⁷⁰ BMDHS'nin 70/2 maddesine göre coğrafi bakımdan elverişsiz devletler, kapalı veya yarı kapalı bir denize kıyısı bulunan devletler de dahil olmak üzere, coğrafi durumları nüfuslarının bütününe veya bir kısmının besin olarak balık ihtiyacını yeterli şekilde sağlamaları alt-bölgesel veya bölgesel devletlerin münhasır ekonomik bölgelerindeki canlı kaynakları kullanmalarına bağlı kılınan kıyı devletleri ile; kendilerine has bir münhasır ekonomik bölge iddiasında bulunamayan kıyı devletlerdir.

⁴⁷¹ John Roberts, “Energy Reserves, Pipeline Routes, and the Legal Regime in the Caspian Sea”, **The Security of Caspian Sea Region**, Edited By: Gennady Chufrin, Oxford University Press, 2001, s. 5.

önemli ise, bu enerji kaynaklarının pazara sunulması da o kadar önemlidir. Ancak, bölgedeki üretici ülkelerin hükümetleri enerji arzı hususunda ne kadar istekli olurlarsa olsunlar, enerji kaynaklarının arzı konusu bu ülkeleri aşan, boru hatlarının kurulması ve işletilmesi söz konusu olduğunda küresel aktörlerin devreye girdiği, oldukça önemli bir uluslararası politika konusu haline gelmektedir.

AB açısından önemli olan Hazar havzasındaki enerjinin Avrupa'ya taşınması ve buna ilişkin boru hatları inşa edilmesi ve projeler geliştirilmesidir. Bu bölgedeki enerji kaynaklarını Çin'e ve Japonya'ya ulaştıran boru hatları ve projeler de bulunmaktadır. Dolayısıyla bölgedeki enerji kaynaklarına yönelik ciddi bir talebin ve rekabetin olduğu görülmektedir.

1.1.1.3.1. Hazar Havzasından Petrol Taşıyan Boru Hatları

22 Kasım 2000 tarihine kadar Hazar havzasındaki petrol kaynaklarını taşıyan, günde yaklaşık yarım milyon varil petrol taşıma kapasitesi olan üç tane petrol boru hattı bulunmaktaydı. Bunlardan ilki, Sovyet döneminde kurulan 280.000 bin varil taşıma kapasiteli, Atrayu- Samara boru hattıdır. Bu boru hattı, Kazakistan'da, Atrayu'daki ana depodan, Rusya'nın Urallar'da bulunan Samara rafinerisine uzanan, oradan da Rusya'nın Doğu-Batı Druzhba sistemine bağlanan boru hattıdır.

İkincisi, yine Sovyet döneminde kurulan Bakü-Novorski boru hattıdır. 180.000 bin varil kapasiteli olan bu boru hattı, Azerbaycan'ın Bakü limanındaki petrol ana depolarından, güneydoğu Rusya boyunca Çeçenya'yı geçerek Karadeniz'de Novorski'ye kadar uzanmaktadır.

Üçüncü boru hattı Sovyet sonrası dönemde 1998 yılında açılan Bakü- Supsa petrol boru hattıdır. Bu boru hattından ilk petrol akışı 1999 yılının Mart ayında gerçekleşmiştir. Bakü'den başlayarak Gürcistan'ın Karadeniz'deki Supsa limanına ulaşan, ilk kurulduğunda 115.000 varil kapasiteli olan hattın kapasitesi artırılarak 230.000 bin varile çıkarılmıştır.

Bu hatlara 22 Kasım 2000 tarihinde, Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu'nun (Caspian Pipeline Consortium - CPC) günde yaklaşık 560.000 bin varil taşıma kapasiteli, kuzey Kazakistan'da bulunan Atrayu ana deposundan, Rusya'nın Karadeniz'deki liman şehri Novorski'ye ulaşan ve CPC olarak adlandırılan petrol boru hattı eklenmiştir. Bu hat, daha sonra Atrayu'nun daha aşağısında bulunan bir başka Kazak şehri Tengiz'e kadar uzatılmıştır. Kapasite bakımından

karşılaştırıldığında önceki petrol boru hatlarının tamamından daha fazla petrol taşıma kapasitesine sahiptir.⁴⁷² Aslında bu hattın kurulması fikri ilk kez Amerika'nın dev petrol şirketi Chevron⁴⁷³ tarafından 1993 yılının Nisan ayında ortaya atılmıştır. Ancak, Rus hükümetinin uzun süren baskısı sonucu 1998 yılına kadar Kazak ve Rus hükümetleri arasında bir anlaşmaya varılmamıştır. Nihayet, her iki hükümetin anlaşmasıyla 1999 yılının Şubat ayında boru hattı inşaatı başlamıştır. Boru hattı 2001 yılının Ekim ayından itibaren tam kapasiteyle çalışmaktadır.⁴⁷⁴

Son yıllarda kurulan bir başka hat ise Azerbaycan petrolünün Batıya ulaşması için 1992'de yapılan görüşmeler sonucu 2006 yılında tamamlanan Bakü'den başlayarak Gürcistan'da Tiflis'e oradan da Türkiye'nin Akdeniz'deki Ceyhan limanına ulaşan, Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Boru Hattıdır.

Bunlara Hazar havzasındaki petrolün özellikle İran tarafından yapılan tanker taşımacılığı, Rusya tarafından özellikle Kazak petrolünün taşınması amacıyla Volga ve Don Nehirlerinden yapılan kanal taşımacılığı, demiryolu ile petrol taşınmasını da eklemek gereklidir.

1.1.1.3.2. Hazar Havzasındaki Doğal Gazı Taşıyan Boru Hatları

Hazar havzasındaki doğal gazın güvenli şekilde AB'ye ve dünya pazarlarına aktarılması öncelikli olarak bölgedeki en önemli doğal gaz rezervlerine sahip olan Türkmenistan'ın yatırımcıların cesaretini kırmak yerine büyük gaz projelerini cesaretlendirecek bir iş ortamını oluşturmaya, Rus doğal gaz şirketi Gazprom'un ticari taşımacılıkta sahip olduğu şebekeleri, doğal gaz hatlarını kullandırmasına, Türkmenistan'ın komşularıyla ve bölge ülkeleriyle işbirliği yeteneğine, Azerbaycan, İran ve Türkiye'den doğal gaz geçiş yollarının geliştirilmesine bağlıdır.

1.1.1.3.2.1. Rusya'nın İşlettiği Boru Hatları

Bugün AB doğal gazın büyük kısmını Rus devlet şirketi Gazprom'dan almaktadır. Hazar havzasındaki doğal gazın AB'ye ulaşmasında ilk yol, doğal gazın

⁴⁷² John Roberts, "Energy Reserves, Pipelines Routes and Legal Regime in the Caspian Sea", **The Security of Caspian Sea Region** Edited By: Genedy Chufirin, Oxford University Press, 2001, s. 34.

⁴⁷³ Nisan 1993'de Amerikan enerji şirketi Chevron, Kazakistan'ın enerji yatağı Tengiz enerji alanının işletilmesi amacıyla Tengiz-Chevroil adında bir ortaklık oluşturarak Kazakistan'la 40 yıl için toplam 20 milyar dolarlık bir anlaşma imzalamıştır.

⁴⁷⁴ Fiona Hill, "Caspian Conundrum: Pipelines and Energy Networks", **The Future of Turkish Foreign Policy**, Editors: Lenore G. Martin, and Dimitris Keridis, Massachusetts, The MIT Press Cambridge, 2004, s. 220-221.

taşınması amacıyla Rusya tarafından Sovyet döneminde kurulmuş Türkmen, Özbek, Kazak doğal gazını Rusya'ya bağlayan, Rusya'nın ötesinde Kafkasların yeni devletlerini geçerek oradan da Ukrayna ve AB'ye ulaşan Gazprom Sistemidir.

İkincisi ise Trans Balkan Hattıdır. Bu hat Romanya ve Bulgaristan'ı geçerek eski Sovyet sistemini Türkiye'ye bağlar. Rusya Federasyonu-Türkiye doğal gaz boru hattı Türkiye'ye Bulgaristan sınırındaki Malkoçlar'dan girmekte ve Hamitabat, Ambarlı, İstanbul, İzmit, Bursa, Eskişehir güzergâhını takip ederek Ankara'ya ulaşmaktadır. 75 bar basınca göre dizayn edilen 842 km. Uzunluğundaki bu boru hattı boyunca, Kırklareli, Pendik, Eskişehir, Ambarlı ve Bursa'da kompresör istasyonları, Malkoçlar'da ana ölçüm istasyonu ve pig tesisi bulunmaktadır. Ana kontrol merkezi ise Ankara-Yapracık'tadır. 26 Ekim 1986 tarihinde inşasına başlanan hat ile taşınan doğal gaz, 23 Haziran 1987 tarihinde ilk durağı olan Hamitabat Trakya Kombine Çevrim Santrali'na ve Ağustos 1988'de Ankara'ya ulaşmıştır.

Ana iletim hattı 1996 yılında 209 km. uzunluğundaki İzmit-Karadeniz Ereğli Doğal Gaz İletim Hattı ile Batı Karadeniz Bölgesi'ne, 208 km. uzunluğundaki Bursa-Çan Doğal Gaz İletim Hattı ile Çan'a uzatılmıştır. Hat daha sonra Çan - Çanakkale Doğal Gaz İletim Hattı ile Çan'dan Çanakkale'ye uzatılmış ve Temmuz 2001 tarihinde işletmeye alınmıştır. Doğal gaz ilave alımlarının tüketim noktalarına kadar istenilen basınçta ve miktarda taşınabilmesi için ihtiyaç duyulan yatırımların büyük bir bölümü tamamlanmıştır. Bu kapsamda Bulgaristan sınırında bulunan Malkoçlar ölçüm istasyonunun kapasitesi yılda 8 milyar m³'den 14 milyar m³ yükseltilmiştir.

Üçüncü hat, Mavi Akım (Blue Stream) Hattı'dır. Mavi Akım Rus doğal gazının Karadeniz'in altından geçerek doğrudan Türkiye'ye ulaşması için kurulmuştur. Deniz altındaki 2140 metre derinlikle dünyadaki en derin boru hattı olan Mavi Akım Hattı 1200 km uzunluğundadır. Türkiye ile Rusya arasında 1997 yılında yapılan anlaşmayla 25 yıl süreyle toplam 16 milyar küp doğal gaz taşınması amacıyla kurulan hat, 17 Kasım 2005 tarihinde faaliyetine başlamıştır.

Dördüncü Hat, Rusya'dan Almanya'ya Baltık Denizi altından geçerek ulaşacak olan toplam 1220 Km. uzunluğunda, 2010 yılında tamamlanması planlanan, ilk yıl 27,5 milyar metre küp doğal taşınması yapacak olan Kuzey Akım (North Stream) Boru Hattı Projesidir. Bu proje 2010 yılında tamamlanacaktır. Projede Alman E. ON Ruhrgas % 20, Alman Wintershall % 20, Rus Gazprom % 51,

Hollanda'lı Gasuine % 9 paya sahiptir. Fransız Gaz De France'ın da projeye katılımı için çalışmalar devam etmektedir.

1.1.1.3.2.2. İran'ın İşlettiği Boru Hatları

Korpedze-Kurt-Kui boru hattı Hazar havzasından doğal gaz taşıyan bir başka boru hattıdır. 200 Km uzunluğundaki bu hat, İran tarafından 1997 yılında Türkmenistan'ın Korpedze civarındaki doğal gaz alanlarını, Hazar Denizinin doğu kıyıları üzerinden Kurt-Kuide bulunan İran doğal gaz dağıtım sistemiyle birleştirmek amacıyla inşa edilmiştir. Doğal gaz taşıma kapasitesi yıllık 10-12 milyon metreküp olmasına rağmen yıllık fiilen 3 milyon metreküp taşımaktadır.

İran ile Türkiye arasında inşa edilen Tebriz - Erzurum doğal gaz boru hattıdır. Diğerlerine göre daha yeni olan bu hat, İran doğal gazını İran'ın kuzeydoğusunda bulunan Tebriz şehrinde Türkiye'nin doğusunda bulunan Erzurum şehrine taşımayı amaçlamıştır. 272 km'lik kısmı İran'da 302 km'lik kısmı Türkiye'de olmak üzere toplam 575 km uzunluğundadır.

1.1.1.3.2.3. Türkiye-Yunanistan-İtalya Doğal Gaz Boru Hattı

Türkiye-Yunanistan-İtalya doğal gaz boru hattı AB Komisyonu INOGATE (Interstate Oil and Gas Transport to Europe) programı çerçevesinde inşa edilmiştir. Bu hat Hazar Havzası, Rusya, Orta Doğu, Güney Akdeniz ülkeleri ve diğer uluslararası kaynaklardan sağlanacak doğal gazın Türkiye ve Yunanistan üzerinden, Avrupa pazarlarına nakli için Güney Avrupa Gaz Ringi Projesi kapsamında geliştirilmiştir.

Projeye göre, Türkiye-Yunanistan doğal gaz boru hattının Türkiye sınırları içinde kalan güzergâhı, mevcut Karacabey pig istasyonundan başlayacak ve İpsala/Kipi'de sona erecektir. Marmara Denizi'nde 17 km. uzunluğunda bir deniz geçişi söz konusu olan hattın 209 km'lik kısmı Türkiye sınırlarında olmak üzere toplam uzunluğu yaklaşık 300 km olacaktır. Proje ile ilgili olarak hazırlanan hükümetler arası anlaşma, Türkiye ve Yunanistan tarafından 23 Şubat 2003 tarihinde Selanik'te imzalanmıştır. Doğal Gaz Alım Satım Anlaşması 23 Aralık 2003 tarihinde BOTAŞ ve DEPA arasında imzalanmış olup, Yunanistan'a yapılacak gaz arzının 2006 yılında 250 milyon metre küp ile başlaması ve 750 milyon metre küpe ulaşması öngörülmüştür.

Yapımına Temmuz 2005 tarihinde düzenlenen Temel Atma ve Kaynak Töreni ile başlanan hattın, inşaat çalışmaları tamamlanmış ve 18 Kasım 2007 tarihinde yapılan açılış töreni ile Yunanistan'a gaz sevkiyatı başlamıştır. INOGATE Programı dahilinde Güney Avrupa Gaz Ringi'nin ilk basamağı olarak yürütülen Türkiye-Yunanistan doğal gaz boru hattı Projesi'nin bir sonraki aşaması hattın Adriyatik Denizi'nden geçerek İtalya'ya uzatılması amaçlanmıştır. Bunun için Türkiye-Yunanistan-İtalya doğal gaz boru hattı projesi kapsamında yapılan çalışmalar BOTAŞ, DEPA ve EDISON tarafından yürütülmektedir. 31 Ocak 2007 tarihinde İtalyan ve Yunan hükümet temsilcileri Atina'da Yunanistan-İtalya bağlantı hattına ilişkin resmi anlaşmayı imzalamıştır.

Türkiye-Yunanistan-İtalya Enterkonnektörü hükümetler arası anlaşması 26 Temmuz 2007 tarihinde Roma'da Türkiye adına enerji Bakanı ve diğer ülkelerin ilgili bakanlarının imzası ile hayata geçirilmiştir. Proje kapsamında Yunanistan'a yılda 3,6 milyon metre küp ve İtalya'ya yılda 8 Milyon metre küp gazın Türkiye üzerinden taşınması planlanmaktadır. Hattın 2012'de devreye alınması öngörülmektedir.

1.1.1.3.2.4. Hazar Geçişli Türkmenistan-Türkiye-Avrupa Doğal Gaz Boru Hattı Projesi

Türkmenistan-Türkiye-Avrupa doğal gaz boru hattı projesi ile Türkmenistan'ın güneyindeki sahalarda üretilen doğal gazın Hazar geçişli bir boru hattı ile Türkiye'ye ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda 29 Ekim 1998 tarihinde Türkiye ve Türkmenistan Devlet Başkanları tarafından Hazar geçişli Türkmenistan-Türkiye-Avrupa doğal gaz boru hattı projesinin gerçekleştirilmesine yönelik bir Çerçeve Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma'ya göre 30 Milyar metre küp Türkmen gazınının 16 Milyar metre küpü Türkiye'ye, 14 Milyar metre küpü Avrupa'ya taşınacaktır.

21 Mayıs 1999 tarihinde Türkmenistan hidrokarbon kaynaklarının kullanımı için Türkiye adına BOTAŞ ve Türkmenistan devlet başkanı nezdinde yetkili mercii arasında, 16 Milyar metre küp doğal gaz alımı için 30 yıl süreli doğal gaz alım-satım anlaşması imzalanmıştır. Türkmenistan'dan elde edilecek doğal gazın planlanan Nabucco Projesiyle taşınması ve İran doğal gazıyla birleşmesi halinde, Nabucco Projesi daha önemli hale gelecektir.

1.1.1.3.2.5. Türkiye Azerbaycan Doğal Gaz Boru Hattı

1996 yılında Türkiye ile Azerbaycan arasında imzalanan "Arama, Geliştirme ve Üretim Paylaşımı Anlaşması" ile resmi olarak Şah Deniz projesi hayata geçirilmiştir. Şah Deniz projesi Azerbaycan doğal gazını dünya pazarlarına taşıyacak SCP projelerinin inşaatına Şubat 2003'te karar verilmiş olup, yüzey tesisleri inşaatları tamamlanmıştır. SCP projesi 26 Kasım 2006 tarihinde gaz sevk edebilir hale getirilmiş ve Şah Deniz projesi ilk üretimini 15 Aralık 2006 tarihinde gerçekleştirmiştir. Projeden üretilecek gaz Azerbaycan, Gürcistan, Türkiye ve yakıt gazı olarak da BTC projesine verilecektir. Şah Deniz projesinden üretilecek kondensat ise, BTC projesi ile taşınarak pazara sunulacaktır.⁴⁷⁵ Şah Deniz II projesi üzerinde çalışmalar ise devam etmektedir.

1.1.1.4. Hazar Havzası Enerji Kaynaklarıyla İlgilenen Devletler

Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte Hazar havzası ve bu bölgedeki enerji kaynakları sadece AB'nin değil tüm dünyanın ilgisini çekmiştir. AB için önemli olan bu kaynakların güvenli yollarla, sürekli bir şekilde Avrupa'ya akışını sağlamaktır. AB'nin yanı sıra enerji sektöründeki diğer oyuncular da bu enerji kaynaklarıyla yakından ilgilenmiştir. Hazar bölgesinde bulunan ve bölgeye komşu başlıca devletler Rusya, Çin, İran ve Türkiye'nin yanı sıra ⁴⁷⁶ABD ile AB de Hazar bölgesiyle ilgilenmektedir.

Hazar bölgesindeki enerji kaynaklarıyla ilgilenen uluslararası aktörleri, devletler ve enerji şirketleri, enerjiyle ilgili dernekler ve yasadışı suç örgütleri gibi devlet dışındaki aktörler olarak ikiye ayırmak mümkündür. Devletler bölgenin enerji kaynakları, ulusal güvenlik ve stratejik sebeplerle bölge ile ilgilenmektedir.⁴⁷⁷ Devlet dışındaki aktörlerden en önemlisi uluslararası enerji şirketleridir. Esas amaçları kâr elde etmek olan bu şirketlerin ait oldukları ülkelerden farklı gündemleri olabilmektedir.

⁴⁷⁵ <http://www.tpao.gov.tr>.

⁴⁷⁶ Oleksandr Pavliuk, "Regionalism Before and After September 11", **The Black Sea Region Cooperation and Security Building**, Edited By: Oleksandr Pavliuk and Ivanna Klympush-Tsintsadze, NewYork, East-West Institute, 2004, s. 3.

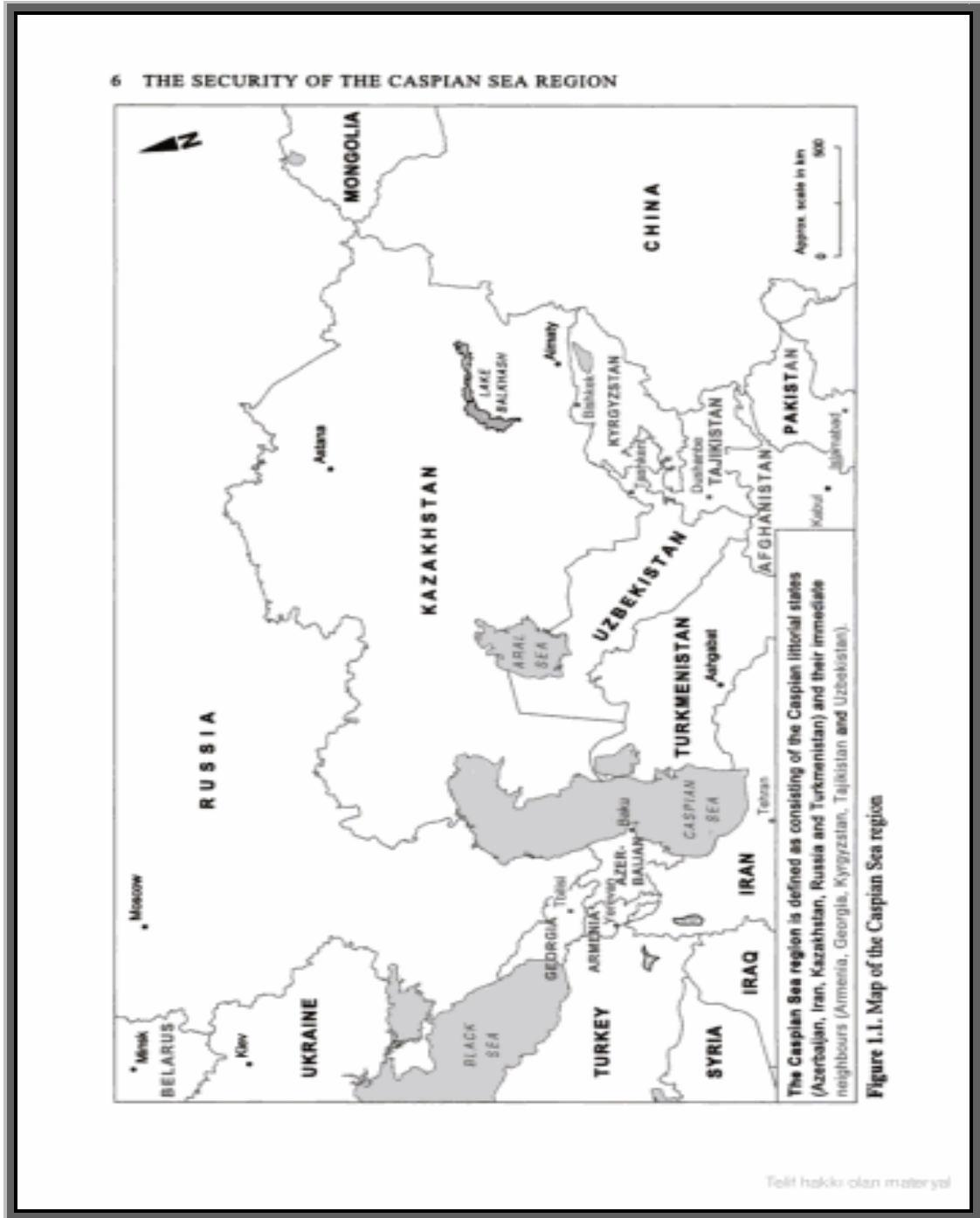
⁴⁷⁷ Lena Jonson, "The New Geopolitical Situation in the Caspian Region", **The Security of Caspian Sea Region**, Edited By: Gennady Chufirin, Oxford University Press, 2001, s. 11-31.

Hazar bölgesindeki enerji kaynaklarına her devlet farklı bir amaç ile ihtiyaç duymaktadır. Hazar bölgesindeki en geniş rezervlere sahip olan Rusya, tarihsel ve ekonomik nedenlerle bölgede en önemli rolü oynamaktadır.

ABD özellikle de AB için Hazar bölgesindeki petrol rezervleri enerji arzının çeşitlendirilmesi açısından oldukça önemlidir. Bu kaynakların Rusya'nın dışında, Batı'ya güvenli bir şekilde ve Batılı şirketler ve dost ülkeler aracılığıyla ulaştırılmasını istemektedir.

İran kendi ekonomisi için bu kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. İran sahip olduğu enerji kaynaklarıyla birlikte Hazar havzası enerji kaynaklarının Batıya ulaştırılmasında oldukça önemli bir ülkedir. Ancak, İran'ın nükleer enerji alanında yaptığı çalışmalar, İsrail'e karşı sergilediği dost olmayan dış politika ve devlet yönetiminin radikal dinci bir yapıya sahip olması, Batı için İran seçeneğini devre dışı bırakmaktadır.

Harita – 4 Hazar Havzası ve Bölge Ülkeleri

Kaynak: Roberts John, Energy Reserves, Pipelines Routes and Legal Regime in the Caspian Sea, **The Security of Caspian Sea Region**, Edited By, Genedy Chufrin, Oxford University Press 2001.

Türkiye bölgeyle sadece enerji kaynakları için değil, aynı zamanda ortak kültür, aynı kökten gelme, ortak dil ve din gibi nedenlerle de ilgilenmektedir.⁴⁷⁸ Sovyetler Birliğinin dağılması, Hazar havzasında ortak kökten gelen Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlığı Türkiye için, tarihi bir fırsat doğurmuştur. Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev'in kullandığı ve Ermenistan sınır kapısının açılması tartışmalarıyla sık sık kullanılan “tek millet iki devlet ifadesi” de Hazar havzasındaki Türk Cumhuriyetleri ile arasındaki yakınlığı göstermektedir.

Hazar bölgesinden gelecek doğal gaz ve petrol, Çin'in gelişmekte olan Xinjiang bölgesinin istikrarı ve kalkınması, Çin kıyısı boyunca gelişen endüstrisinin güvenliği için hayati öneme sahiptir.

Bu ihtiyacın dışında bölgedeki devletler, Rusya, Çin, İran ve Türkiye doğrudan ulusal güvenlik nedeniyle de bölgeyle ilgilenmek zorundadırlar.⁴⁷⁹

1.1.1.4.1. Türkiye ve Hazar Havzası Enerji Kaynakları, Enerjiyle İlgili Projeler

Hazar havzasının enerji kaynaklarının özellikle petrol ve doğal gazın AB'ye taşınmasında jeopolitik konumu nedeniyle önemli seçeneklerden biri Türkiye'dir. İster boru hatlarıyla isterse Karadeniz ve Boğazlar aracılığıyla deniz yoluyla olsun Türkiye eşsiz bir konuma ve avantaja sahip olan önemli bir geçiş ülkesi, enerji koridoru, bir enerji köprüsüdür.⁴⁸⁰

Doğu Batı Enerji Koridoru kavramı, ABD ile Türkiyenin enerji piyasalarına uzak ve kapalı olan Hazar bölgesi enerji kaynaklarını, Hazar bölgesinden Dünya enerji piyasalarına, özellikle Batıya ulaştırılması amacıyla kullanılan bir kavramdır. Türkiye sadece enerjinin gerek boğazlar gerek boru hatları ile naklinin yapıldığı bir geçiş ülkesinin ötesinde, dünya enerji piyasasının önemli bir aktörü olan bir enerji merkezi olma potansiyeline sahiptir.

Hazar havzasının petrol ve doğal gazının, Karadenize kadar getirilerek oradan da tanker gemiler aracılığıyla AB'ye taşınması düşünülebilir. Ancak Karadenizden

⁴⁷⁸ Mustafa Aydın, “Türkiyenin Orta Asya Politikaları”, **Beş Deniz Havzasında Türkiye**, Der: Mustafa Aydın, Çağrı Erhan, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2006, s. 3-32.

⁴⁷⁹ Mehdi Parvizi Amineh, Amy Mahan, **Globalisation, Geopolitics and Energy Security in Central Eurasia and the Caspian Region**, The Hague, Clingendael International Energy Programme (CIEP) Series, Clingendael Energy Publication, 2003, s.1-254.

⁴⁸⁰ A. Necdet Pamir, “Avrupa Birliği'nin Enerji Sorunsalı ve Türkiye”, **Stratejik Analiz**, Kasım 2005, Cilt : 6, Sayı: 67. s. 74-81.

deniz yolu ile Akdenize tek çıkış kapısı Türk boğazları, İstanbul ve Çanakkale boğazlarıdır.⁴⁸¹ Boğazlardan akaryakıt ya da LNG taşınması işi bugün yapılmaktadır. Ancak son derece tehlikeli olan enerji ürünlerinin çevreye zararlı etkileri ve Türk boğazlarının fiziksel koşulları ve güvenliği göz önüne alınca bu taşımanın oldukça sınırlı olacağı açıktır.⁴⁸² Türk boğazları 30 km uzunluğunda ve ortalama 800 metre genişliğinde oldukça dar geçiş noktalarıdır. Yılda ortalama 45.000 geminin geçiş yaptığı oldukça yoğun trafiğin yaşandığı, 12 milyondan daha fazla insanın yaşadığı İstanbul'un güvenliği yakından ilgilendiren bir konudur.⁴⁸³ Zaten boğazlardan geçişi ilişkin kuralları düzenleyen geçiş rejimi Montrö Anlaşmasıyla düzenlenmiştir.⁴⁸⁴

Türkiye AB enerji politikasında önemli bir yere sahiptir. Ancak Türkiye'nin AB enerji politikasını amaçlarının gerçekleşmesinde sahip olduğu rolü tam olarak yerine getirmesi için komşularıyla olan ilişkilerini iyileştirmesi, bu ilişkilerin normalleşmesi gerekmektedir. Bu bağlamda özellikle İran, Ermenistan ile olan ilişkilerin normalleşmesi, Türk Cumhuriyetleri ile başta Irak olmak üzere Ortadoğu ülkeleriyle olan ilişkilerin ise geliştirilmesi gerekmektedir.

İşte AB ile yapılan müzakerelere Türkiye'nin komşularıyla olan sorunlarını kısa zamanda ve barışçı yollarla çözmesi yolundaki AB belgelerinde yer alan düzenlemelere⁴⁸⁵ bir de bu açıdan bakmak gereklidir. Ermenistan ve İranla iyi ilişkilerin kurulmasının enerji coğrafyası olarak adlandırılan Hazar havzasında Türkiye'ye, üye olunca da AB'ye diğer önemli enerji üreten ve tüketen ülkelerle karşılaştırıldığında avantaj sağlayacağı en azından dezavantajları ortadan kaldıracığı açıktır. Böylece Ermenistan dünyaya ve AB'ye açılma fırsatı bularak Kafkaslarda sıkışıp kalmaktan kurtulacak, İran AB ve ABD ile normal ilişkiler kurarak sahip olduğu enerji kaynaklarını daha iyi şekilde değerlendirecektir. Daha açık anlatımla bu ilişkide ilişkiye giren Türkiye, İran ve Ermenistan'ın ve onları destekleyen AB'nin

⁴⁸¹ S. Vladimir Kotliar, "Transportation of Energy Resources and the Turkish Policy in the Black Sea Straits", **International Energy Policy, the Arctic and the Law of the Sea**, Edited By: Myron H., Nordquist, John, Norton Moore, and Alexander S., Skaridov, Martinus Nijhoff, 2005, s. 69-77

⁴⁸² John Roberts, a.g.e., s. 67.

⁴⁸³ Fiona, Hill, "Caspian Conundrum: Pipelines and Energy Networks", **The Future of Turkish Foreign Policy**, Editors: Lenore G. Martin, and Dimitris Keridis, Massachusetts, The MIT Press Cambridge, 2004, s. 216.

⁴⁸⁴ Ali Karaosmanoğlu, "Turkey's Objectives in the Caspian Region", **The Security of Caspian Sea Region**, Edited By: Genedy Chufirin, Oxford University Press, 2001, s. 154-156.

⁴⁸⁵ Sanem Baykal, "1999 Helsinki'den 2004 Brüksel'e Ucu Açık Müzakerelere: Türkiye AB İlişkileri", **Beş Deniz Havzasında Türkiye**, Der: Mustafa Aydın, Çağrı Erhan, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2006, s. 137-189.

kazanacağı “kazan kazan” ilkesine dayalı ilişkiler söz konusu olacaktır.

Burada Türkiye'nin AB'ye üye olması halinde AB'nin son derece hassas ve büyük istikrarsızlıkların yaşandığı bir bölge olan Ortadoğu'ya, önemli çekişmelerin, güç mücadelelerinin yaşandığı Kafkaslara komşu olacağı ileri sürülerek, Türkiye'nin üyeliğine karşı ileri sürülen argümanların güçlü olmadığını belirtmeliyiz. AB bu bölgelerden gelecek başta enerji olmak üzere doğal kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. AB, Hazar ve Ortadoğu enerji kaynaklarına yönelik bir politika belirlemese dışarıda kalacak, etkili olamayacaktır. AB burada meydana gelecek gelişmelere karşı duyarsız kalmaz. Enerji coğrafyasına Türkiye sayesinde komşu olacak AB burada bulunan ülkelerle yakın ilişkiler kuracaktır.

ABD'nin desteğiyle Doğu Batı Enerji Ulaşım Koridorunda boru hatlarının Türkiye üzerinden geçmesi, Rusya'nın bu konudaki tekeli ortadan kaldırarak, enerji arzı konusunda ve enerji arz yollarının güvenliği konusunda Batının Rusya'ya olan bağımlılığını azaltacaktır.

BTC Boru Hattı, Türkiye'nin, Güney Kafkasya ve Orta Asya'yı, Türkiye ve Akdeniz aracılığıyla Batıya bağlayan “Doğu-Batı Enerji Koridoru” olarak adlandırılan sağlam bir güvenlik koridoru oluşturma çabalarının bir sonucudur.⁴⁸⁶ Bu sayede Batı'nın çok önem verdiği bir mesele olan enerji arz güvenliği ve enerji tedarik edilen ülkelerin çeşitlendirilmesi açısından sağlam bir temel atılması garantilenmiş olmaktadır. BTC ile jeopolitik gücünü sağlamlaştıran Türkiye, ayrıca Türk Boğazları'ndaki aşırı trafik yükünden kaynaklanan geçiş risklerinin en aza indirilmesi açısından da açık ve önemli bir avantaj sağlamıştır.⁴⁸⁷

Bu hat, Türkiye'nin bölge ülkeleri içerisindeki mevcut stratejik önemini ziyadesiyle ortaya çıkarmış bulunmaktadır. Böylece 21. yüzyıla girerken, Türkiye BTC ve Şah Deniz gibi projeleriyle Hazar bölgesi enerji kaynaklarının dünya pazarlarına naklinde istikrarlı ve güvenilir bir ülke konumunda olması dolayısıyla Doğu-Batı Enerji Koridoru üzerinde stratejik bir rol üstlenmiş bulunmaktadır.⁴⁸⁸

⁴⁸⁶ Cenk Pala, “Enerji Perspektifinden Türkiye ABD İlişkilerinin Yeni Boyutu Irak'ın Geleceğine İlişkin Bir Seneryo”, *Avrasya Dosyası*, 2005, Cilt 11, Sayı 2, s. 184-211. Bu makaleye, www.asam.org.tr web adresinden de ulaşılabilir.

⁴⁸⁷ Mert Bilgin, “The Emerging Caspian Energy Regime and Turkey's New Year”, **Milletlerarası Münasebetler Türk Yılı**, 2003, vol. 34, s. 1-22.

⁴⁸⁸ A. Necdet Pamir, “Energy and Pipeline Security in the Black Sea and Caspian Sea Regions: Challenges and Solutions”, **The Black Sea Region: Cooperation and Security Building**, Edited By: Oleksandr Pavliuk, and Ivanna Klymush-Tsintsadze, NY, Publisher Armonk, 2004, s. 123-155.

Azerbaycan hükümetinin, oldukça uzun süren görüşmelere, dönem dönem ortaya çıkan aksaklıklara rağmen BTC petrol boru hattının gerçekleşmesinde başlangıçtan beri projeye, dolayısıyla Türkiye'ye olan önemli desteği unutulmamalıdır.⁴⁸⁹

1.1.1.4.1.1. Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı Projesi

Norveç, İsviçre, Balkanlar ve Türkiye'yi de içine alacak şekilde Avrupa'nın doğal gaz ithalatında Rusya ve Cezayir'den sonra İran önemli bir ihracatçı haline dönüşme potansiyele sahiptir. AB'nin doğal gazda dışa bağımlılığı, dünya çapında çok sayıda üreticisi olan petrolle karşılaştırıldığında doğal gazın bir kaç sınırlı üreticisi bulunması nedeniyle petrole oranla daha hayati bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁹⁰

Nabucco Boru Hattı Türkiye'den AB ülkelerine doğal gaz taşımak amacıyla yapılması düşünülen uzun geçişli bir boru hattı taşımacılığı projesidir. Avrupa'nın en büyük doğal gaz tedarikçisi konumundaki Rusya'dan yapılan sevkiyata alternatif olması amacıyla daha çok ABD tarafından desteklenmektedir.

2007 yılının ortalarında Rusya'nın Güney Akım Boru Hattını⁴⁹¹ İtalyanlarla birlikte hayata geçirmeyi planladığını açıklaması, Orta Asya'daki, hattın büyük doğal gaz tedarikçileri olan ülkelerle (Kazakistan, Türkmenistan) büyük miktarlarda doğal gaz alım sözleşmeleri imzalayacağını duyurması, Nabucco'nun hayata geçirilmesini engelleme girişimleri olarak değerlendirilmektedir.

Bununla birlikte Alman RWE firmasının Şubat 2008'de Nabucco Şirketi'ne eşit ortak olmasıyla proje güç kazanmıştır. Hattın tam kapasitede kârlı olabilmesi için gereken doğal gaz üretiminin halen İran'a uygulanan ambargo nedeniyle bu ülkeden sağlanamayacak olması, hattın geleceğinde büyük soru işaretleri oluşturmuştur. ABD hükümeti her şeye rağmen projeye desteğini sürdürdüğünü açıklamıştır.

Türkiye'den başlayacak olan 3,300 km'lik bir boru hattının inşasına 2010'da başlanacağı duyurulmuştur. Proje 2002 yılında Türkiye (BOTAS) tarafından

⁴⁸⁹ <http://www.btc.com.tr/proje.html>.

⁴⁹⁰ Roland Götz, "European Energy Foreign Policy and the Relationship with Russia", **The External Energy Policy of the European Union**, Edited By; Jacques Lesourne, The Institut Français des Relations Internationales (IFRI), Paris, 2008, s. 43.

⁴⁹¹ 24 Nisan 2009 tarihinde Bulgaristan'da yapılan "Avrupa'ya Doğal Gaz, Güvenlik ve İşbirliği" konulu enerji zirvesinin ardından Rusya Enerji Bakanı Segey Şmatko, Bulgaristan üzerinden AB'ye doğal gaz akışını sağlayacak Güney Akım Projesininin 2015 yılında hayata geçirileceğini açıklamıştır.

başlatılmıştır. Boru hattı Türkiye'den çıktıktan sonra, terminal ülke Avusturya'ya kadar sırasıyla Bulgaristan, Romanya ve Macaristan'dan geçecektir.

Boru hattı ortakları eşit hisse ile BOTAŞ (Türkiye), Bulgargaz (Bulgaristan), Transgaz (Romanya), MOL (Macaristan), OMV (Avusturya) ve RWE (Almanya)'dır. 2010 yılında 31 milyar metreküp doğal gaz taşıyacağı varsayılan hat, aynı zamanda AB'nin Trans Avrupa Enerji Hattı'nın bir parçası olarak öngörülmekte olup fizibilite ve mühendislik çalışmaları için AB fonlarından da faydalanılmıştır. İlk hesaplara göre toplam maliyet 7,9 milyar Euro'dur. Türkiye'den geçecek hattın uzunluğu toplam 2,000 km olup, toplam maliyeti ise 4,6 milyar Euro'dur.

Hat Erzurum'da Türkiye İnan Doğal Gaz Boru Hattı ile birleşerek, yine yapımı düşünülen Trans Kafkas Gaz Hattı ile bağlanacaktır. Bu özellikleriyle hat, hem Orta Asya'yı, hem de Orta Doğu'yu gaz hatları olarak bağlayacak ve batı ucunda Avusturya'nın temel doğal gaz taşıyıcı hattı olan Baumgarten an der March Hattı ile birleşecektir.

Üzerinde yapılan bütün tartışmalara rağmen, Avrupa Parlamentosu Mayıs 2009 yılında kararlaştırdığı enerji projeleri arasında Nabucco Projesine mali katkı sağlama kararı almıştır. Nabucco Projesine yaklaşık 250 milyon Euro yardım yapılacağı açıklanmıştır.

2004 yılında projenin tamamlanması için OMV (Avusturya), MOL (Macaristan), Transgaz (Romanya), Bulgargaz (Bulgaristan), BOTAŞ (Türkiye) Nabucco Gas Pipeline International GmbH adlı firmayı Viyana'da 20%'şer ortaklık payıyla kurmuşlardır. RWE (Almanya) 6. ortak olarak 5 Şubat 2008 de katılım anlaşmasını Viyana'da imzalayarak projeye dahil olmuştur.

Harita - 5 Nabucco Boru Hattının Güzergâhı

Kaynak: Wikipedia

Hatta ayrıca Fransız Gaz de France, Total ve Alman EON Ruhrgas, RWE firmaları da ortak olmak istediklerini açıklamıştır. Projenin durumuna göre, Rus Gazprom'un da ileride katılımının söz konusu olduğu bildirilmiştir.

Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy yönetiminin Türkiye'ye olan tutumunu cezalandırmak amacıyla Türkiye'nin Nabucco Projesinde Fransa'yı şiddetle dışlaması sonucu, Fransa, Romanya aracılığı ile dolaylı olarak projeye ucundan da olsa dahil olmuştur.

2010'da başlanması durumunda 2013 yılında tamamlanacaktır. İlk yıllarında 4.5-13 milyar arasında taşınması düşünülen doğal gazın hatta yeterli gaz sağlanması durumunda 2010 yıllarında tam kapasitesine ulaşarak 25.5-31 milyar metreküpe ulaşacağı öngörülmektedir.

Türkiye Enerji Bakanlığı aracılığıyla 13 Mart 2009 tarihinde Nabucco projesinin AB'li ortaklarına bir mektup göndererek, Nisan 2009 sonuna kadar, üzerinde mutabık kalınan noktaları teyit eden yazılı bir belge istemiştir. Bu mektupta Türkiye, Nabucco Projesine katılan AB'li devletlerin, bazen şirket olarak, bazen de devlet olarak hareket ettiklerini, bu yüzden tartışılan ve üzerinde anlaşma sağlanan konuların tekrar tartışmaya açıldığını, AB'nin genel olarak uluslararası doğal gaz

fiyatından gaz alımını garanti etme konusunda güvenceler istediğini, Türkiye'nin AB'nin arz güvenliği konusundaki endişelerini anladığını ve hem Türk sanayicisine, hem de AB'ye uluslararası cari fiyattan doğal gaz sağlanacağını ifade etmiştir.⁴⁹²

1.1.1.4.1.2. Nabucco Projesi ve Türkiye'nin İran'la Olan İlişkileri

Kendi bölgesinde transit ülke olmaktansa, gaz üretimi olmadan gaz tedarikçisi olmak isteyen Türkiye, ortak kültür ve dil geçmişine sahip olduğu Orta Asya ülkelerinden bu yönde güçlü destek beklemektedir. Nabucco projesinin gerçekleşmesi için mutlaka güvenilir üreticilere ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye, İran'ın da projeyi desteklemesi ve İran'ın projeye ilişkin tereddütlerinin giderilmesi amacıyla yoğun olarak çalışmaktadır.

Bu kapsamda, Türk İran doğal gaz işbirliğini çerçevesinde 15 Temmuz 2007 tarihinde Türkiye ile İran arasında, doğal gaz üretimi konusunda, İran adına İran Petrol bakanı Kâzım Veziri Hamaneh, Türkiye adına Enerji Bakanı Hilmi Güler tarafından mutabakat zaptı imzalanmıştır.

İran, Türkiye'ye, şu anda rezervleri onaylanmış, dünyanın en büyük off-shore doğal gaz sahalarından biri olan Güney Pars Sahası'nda, doğal gaz üretim hakkı vermiştir. Mutabakat zaptına göre; denizde 65 metre derinlikte bulunan, toplam 1295 km² rezervuar alanı olan ve rezervuar derinliği 3000 metre hesaplanan 26 fazlı sahanın, 22., 23. ve 24. fazlarında, yani üç fazında Türkiye tarafından üretim yapılacaktır. Türkiye adına bu üretimi Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) yapacaktır.⁴⁹³

Bu anlaşmaya göre İran'daki bu doğal gaz sahasında daha önce işletmeye alınmış fazlar da bulunmaktadır. Bu fazlarda Petronas, Shell ve Total gibi dünyanın uluslararası enerji devleri üretim yapmaktadır. Dolayısıyla TPAO da şimdiye kadar aldığı en büyük iş olarak bu fazlardaki üretimi ile uluslararası enerji devlerinin arasına katılmış olacaktır. Bu sahadan günlük 56 milyon metreküplük, yani, yıllık 20 milyar metreküplük doğal gazı Türkiye üretecek ve boru hattı yoluyla Türkiye'ye getirecektir.⁴⁹⁴

⁴⁹² <http://www.euractiv.com.tr/enerji/article/bakan-gulerden-abye-nabucco-mektubu-005383>

⁴⁹³ www.tpao.gov.tr.

⁴⁹⁴ www.tpao.gov.tr.

Harita –6 İran Güney Pars Doğal Gaz Sahası

Kaynak: TPAO, <http://www.tpao.gov.tr/v1.4/news.php?option>

Bu anlaşma her iki taraf için de oldukça önemli imkânlar sunmaktadır. Türkiye açısından, Türkiye bu anlaşma ile, İran'ın rezervleri onaylanmış büyük doğal gaz sahalarından birisini işletme hakkını elde etmiştir. İşletme hakkının yanında Türkiye'ye üretimini başka ülkelere satma hakkı da tanınmıştır. Üstelik İran ile Türkiye arasında imzalanan bu anlaşma sadece İran'da Türkiye'nin üreteceği doğal gazı alma ve satma hakkı tanımamakta, aynı zamanda Türkmenistan doğal gazının İran üzerinden Türkiye'ye iletilmesine de izin veren maddeler de içermektedir.

Görünüşte doğal gaz üretim anlaşması olmasına rağmen, söz konusu anlaşma üretilen doğal gazın satımı konusunda da Türkiye lehine hükümler içermektedir. Bu anlaşma ile Türkiye toplam doğal gaz ihtiyacının yarısını karşılayacak bir üretim olanağına kavuşmuş ve enerji arz güvenliği açısından çok önemli bir güvence elde etmiştir. Bu anlaşmayla aynı zamanda Avrupa'ya doğal gaz sağlayacak Nabucco projesi için gerekli olan doğal gazı, hem İran'ın dünya doğal gaz rezervlerinin % 15'ine sahip olan Güney Pars Sahasından, hem de önemli bir doğal gaz üreticisi olan Türkmenistan'dan sağlanması konusunda da önemli bir adım atılmıştır.⁴⁹⁵

⁴⁹⁵ Türkiye İran doğal gaz anlaşması için bkz.

İran tarafına bakıldığında İran bu anlaşmayla neredeyse durma noktasına gelmiş doğal gaz üretimini artırma ve teknolojisini ambargo uygulanmadan yenileme imkânı bulmuştur. Böylece İran daha önce de belirtildiği üzere Batıyla yaşadığı sorunlar nedeniyle, enerji kaynaklarını üretme ve pazarlama konusunda hayli sıkıntılı bir durumdan kurtulmuştur.

Anlaşma AB'nin enerji politikası açısından da önemlidir. Özellikle enerji ihtiyacını farklı ülkelerden karşılama ve enerji çeşitlendirmesi yapma zorunda olan AB böylece enerji arz güvenliğini sağlamada yeni bir pazara kavuşmaktadır.

Türkiye, dünya enerji sektöründe büyük ses getiren, Türkiye'yi küresel enerji oyununda en kritik aktörlerden biri yapan, tarihi bir anlaşmaya, sessiz sedasız imzalamayı başarmıştır. Avrupa Birliği'nin enerji yetkilileri uzun zamandır enerjide arz güvenliği için kendilerini Rusya'ya bağımlı olmaktan çıkaracak Nabucco projesinin hayata geçirilmesinin şart olduğuna işaret etmektedir. Yapılan bu anlaşma ile Türkiye'nin yanısıra Avrupa'nın arz güvenliği de büyük ölçüde sağlanmış olacaktır.⁴⁹⁶

Türkiye İran yaklaşması üzerine doğal gaz alanında AB'ye tek doğal gaz sağlayan ülke olma konumunu sürdürmek isteyen Rusya, Gazprom tarafından yapılacak Balkanlardan geçecek İran doğal gazına alternatif bir başka projeye destek olacağını açıklamıştır.

NTVMSNBC'de 15 Temmuzda yapılan bir değerlendirmede, "Putin'in bu hamlesine karşı Türkiye şah çekmiş oldu. Türkiye ile İran'ın yeni anlaşmasının en çok da Rusya Devlet Başkanı Putin'in son dönemde Türkiye'yi enerjide by pass etme girişimine karşı zafer oldu. Anlaşma dün sabah uluslararası haber ajansı Reuters tarafından da tüm dünyaya duyuruldu. Sürpriz anlaşma, en çok da Rusya Devlet Başkanı Putin için şok oldu. Çünkü yaklaşık iki hafta önce (Temmuz 2007 başında) İstanbul'daki Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) zirvesinde Putin, Gazprom ile İtalya'nın ENİ şirketi arasında imzalanan anlaşma ile "Karadeniz altından Avrupa'ya Güney Akım hattı kurarak, Rus gazını Avrupa'ya taşıyacağını" açıklamıştı. Bu açıklama "Türkiye'nin bölgesel ve küresel enerji oyunundan dışlandığı" biçiminde

Arsiv.ntvmsnbc.com/search/Search.asp?q=nabucco&t=advanced&s=3&d=0&start=40 – 22.

⁴⁹⁶ A. Necdet Pamir, "Enerji Arz Güvenliği ve Türkiye", **Stratejik Analiz**, Mart 2007, Cilt 7, Sayı 83, s. 14-24.

yorumlanmıştı.⁴⁹⁷

Nabuco projesi için Türkiye ve İran arasında 2 bin kilometrelik doğal gaz boru hattı kurulacaktır. İran'ın Asuliye Bölgesi'nden başlayacak hat Türk sınırına kadar gelecek ve var olan boru hattı ağına bağlanacaktır. Bu hattan sadece Türkiye'nin İran'dan alacağı gaz değil, aynı zamanda Avrupa'nın İran'dan alacağı gaz da taşınacaktır. Hattın Türkmen doğal gazını da taşıması planlanmaktadır. Türkmenistan gazının geçişi için ayrı bir boru hattı yapılacaktır. Yani İran'ın, uzun yıllardır karşı çıktığı "Türkmenistan gazının kendi üzerinden geçip Türkiye ve Avrupa'ya ulaşması" konusundaki direnci de kırılmıştır.

ABD Başkanı Barack Hussein Obama'nın Nisan 2009 yılında Türkiye'ye yapacağı ziyaret öncesi Dış İşleri Bakanı Hillary Clinton'ın Mart 2009 yılında yaptığı Türkiye ziyaretinin ardından Cumhurbaşkanı Gül'ün İran'a gitmesi, sadece iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesine katkıda bulunmamakta, aynı zamanda İran ile ABD ve Batı arasındaki ilişkilerin kurulmasına, Suriye örneğinde olduğu gibi, İran'ın nükleer enerji konusunda Batıyla yaşadığı sıkıntıları Türkiye aracılığıyla giderilmesine, İran doğal gazına pazar bulunmasına, İran'ın enerji teknolojisini yenilmesine de yardımcı olmaktadır.

İhtiyacı olan doğal gazın %70'e yakın bir kısmını Rusya'dan tedarik eden Türkiye için, Rusya'nın enerji alanında izlediği politika önemlidir. Rus enerji politikasının Türkiye'ye olan muhtemel etkileri bulunmaktadır.

Rusya, enerji alanında Türkiye'yi kendisine bağımlı hale getirerek, bu durumu ileride gerek ikili ilişkilerde, gerekse bölgesel konularda bir avantaj olarak elinde bulundurmak istemektedir. Bu konuda Rusya'nın şu ana kadar başarılı olduğu da söylenebilir. Türkiye kendisi için olumsuz cereyan etmiş olan bu süreci, lehine çevirmek için alternatif enerji kaynaklarının kullanımına ve teminine hız vermelidir. Bu konuda Türkiye'nin mevcut hidroelektrik enerji kapasitesinin yaklaşık %30'unu kullanabildiği gerçeği göz önünde bulundurulursa, işe hidroelektrik enerji kullanımını artıracak projeleri hayata geçirmekle başlaması doğru bir yaklaşım olacaktır.

Bunun yanı sıra, Türkiye doğal gazdan elektrik enerjisi elde etme faaliyetlerinden biran önce vazgeçmelidir. Bunun için iki önemli neden

⁴⁹⁷ www.zaman.com.tr (17.7.2007).

bulunmaktadır: Birincisi, doğal gazdan elektrik enerjisi üretmek pahalıdır. İkinci nokta ise Rusya'ya doğal gaz konusunda olan bağımlılığı %70ler seviyesinde iken alınan doğal gazın elektrik enerjisi üretiminde de kullanılması, dolaylı yoldan Türkiye'yi orta ve uzun vadede elektrik enerjisi konusunda da Rusya'ya bağımlı hale getirecektir.

Türkiye ileriki dönemde büyük güçlerin sahne aldığı enerji oyununda ABD-Rusya arasında kalabilir. Özellikle petrol ve doğal gaz boru hatlarının geçiş güzergâhı üzerinde bulunması ve bu noktada bir enerji merkezi olma hedefini gerçekleştirebilmesi doğrultusunda iki taraf arasında dengeli ve akılcı bir politika izlenmesi, Türkiye'nin menfaatine olacaktır. İki güçten herhangi birini tamamen göz ardı ederek uygulamaya konacak politikalar ileride Türkiye'yi, özellikle dış politika konularında zor durumda bırakabilir.

Ukrayna ile Rusya arasında cereyan eden doğal gaz krizi bir kez daha herhangi bir ülkeye herhangi bir konuda yüksek seviyede bağımlı olmanın, bağımlı olan ülke açısından kötü bir sonuç doğurduğunu göstermiştir. Geçen zaman dilimi içerisinde ülkeler arasındaki ikili ilişkilerin çıkar çatışması noktasında dönem dönem iniş ve çıkışlar gösterebileceği gerçeği göz önünde bulundurularak, uzun vadeli ve akılcı politikaların izlenmesi, ülkeler için bir tercih meselesi değil, bir zorunluluktur.

1.1.1.4.1.3. Nabucco Projesine Alternatif Girişimler

Türkiye'nin Avrupa ile birlikte Hazar havzasındaki doğal gazın taşınması konusunda Nabucco projesini geliştirmesi, bu projede Rusya'nın yer almaması Rusya'yi Türkiye'yi dışarıda tutacak alternatif boru hatları ve enerji yolları geliştirmesine yol açmıştır. Aslında Rusya kendi enerji kaynakları da dahil olmak üzere Hazar havzasındaki enerjinin kendi ülkesinden ya da kendi denetimi altındaki yollardan AB ve dünya pazarına sunulmasını istemektedir.

Nabucco ve benzeri projeler Rusya'nın bu alandaki tekелci konumuna zarar verecektir. Rusya'nın özellikle kış aylarında Ukrayna'ya ve AB'ye sunduğu doğal gazı keserek enerjiyi bir dış politika aracı olarak kullandığına şahit olmaktayız. Şayet enerjinin arzı ve enerji arz yollarının denetimi konusundaki üstünlüğünü kaybederse bu ülke içinde olduğu kadar uluslararası alanda da güç kaybetmesine neden olacaktır.

Nabucco projesine alternatif olarak Rusya ile Yunanistan arasında Güney Akım (South Stream) Doğal Gaz Boru Hattı projesinin kurulması konusunda bir

uzlaşmaya varılmıştır. Güney Akım projesiyle yıllık ortalama 30 milyar metre küp Rus doğal gazının, Karadenizin altından, Bulgaristan ve Yunanistan, Sırbistan ve Hırvatistan aracılığıyla İtalya'ya taşınmasını öngören bu proje 2007 yılında İtalyan enerji şirketi ENI ile Rus doğal gaz şirketi Gazprom tarafından başlatılmıştır.

Güney Akım projesinin bir devamı niteliğinde olan, Avusturya'yı içine alan, Sırbistan'dan Macaristan'a oradan da Avusturya'ya uzanan, Avusturya'da Baumgarten'deki doğal gaz depolama tesisinde son bulması planlanan, % 50- % 50 bir iş ortaklığı anlaşması konusunda, 25 Ocak 2008 tarihinde Avusturya'nın devlet denetimindeki enerji şirketi OMV ve Gazprom arasında bir başka proje imzalanmıştır.

Avusturya'da önceleri doğal gaz çıkarılan Baumgarten'de doğal gazın tükenmesiyle, buradaki doğal gaz alanları yaz ve kış arasındaki enerji talebinin dengelenmesini gerçekleştirmek amacıyla doğal gaz depolama alanı olarak kullanılmaktadır. Bu proje Rusya tarafından tamamen Nabucco projesini etkisiz kılmak için yapılmış stratejik bir hamledir.

Brüksel'deki Stratejik Çalışmalar Enstitüsü'nden Borut Grgic'e ait bu yorumdan bazı bölümler şu şekilde: "Avrupa Birliği, kıtanın Rus enerji kaynaklarına bağımlılığını azaltmak amacıyla Hazar havzasının güney koridorundan geçecek bir doğal gaz boru hattı oluşturma projesinde iki engel ile karşı karşıyadır. Bunlardan biri Türkiye'nin tavrı. Diğeri ise Rus devlet petrol tekeli Gazprom'un Balkanlar'daki faaliyetleridir."

"Ankara'nın hedefi Türkiye'yi bölgesel bir enerji merkezi yapmaktır. Yani Türkiye, Hazar doğal gazını alıp, Avrupalı müşterilere kendisi satmak istemektedir. Türkiye başbakanı Erdoğan elbette bu statüyü elde etmek için çalışmaktadır. Ama bu AB'nin reddetmesi gereken bir teklif. Türkiye bir transit ülke olarak vazgeçilmez değildir. Azerbaycan ve Gürcistan arasında bir hat zaten var. Mesela Gürcistan'dan Romanya'ya doğal gaz Karadeniz'den taşınabilir. Romanya bir süredir inceden inceye kendini Türkiye'ye bir alternatif olarak sunmaktadır. Ama Gürcistan riskli bir opsiyon. Ortaya çıkan sonuç ise çok açık. Azerbaycan gazını Avrupa'ya getirmek için tercih edilecek yol Türkiye üzerinden geçiyor. Ama bu, her ne pahasına olursa olsun yapılamaz. Erdoğan esnek olmak zorunda. Avrupa da öyle."⁴⁹⁸

⁴⁹⁸ Borut Grgič, Financial Times 16.02.2009 tarihli yazı, www.ft.com.

"Türkiye başbakanı, AB'nin müzakerelerde enerji faslını da açmasını istemekte haklı. Financial Times'ın İnternet baskısında yer alan yorumun devamında da Rus doğal gaz devi Gazprom'un yavaş yavaş Güneydoğu Avrupa doğal gaz piyasasını ele geçirmeye başladığı, bunun da Hazar doğal gaz üreticilerinin alternatif yollara olan ilgisini azaltabileceği yazılıyor. Yorumcunun Avrupa Birliği'ne tavsiyesi de bu yıl içinde Ankara ile muhakkak bir anlaşmaya varılması.

1.1.1.4.2. Hazar Bölgesi ve Avrupa Birliği

Enerji kaynaklarının dağılımı coğrafi açıdan adaletsiz olduğu gibi bu kaynakların kullanımında da adaletsizlik vardır. Bu adaletsiz dağılım ve kullanım enerji kaynaklarının denetimini oldukça önemli bir konu haline getirmektedir.⁴⁹⁹ Kaynakları sınırlı ancak tüketimi yüksek olan AB, Avrasya'nın merkezi olan Hazar bölgesine stratejik açıdan yaklaşmaktadır. ABD ve AB, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü gibi uluslararası kuruluşlar çerçevesinde, eski Sovyetler Birliği üyesi olan bu ülkelerde demokratik bir devlet düzeni ve liberal bir ekonomik sistem kurulmasına yardım etmek suretiyle Rusya'nın etkisinin sınırlandırılması için bağımsızlığını kazanan bu devletlerin bağımsızlığının güçlendirilmesini desteklemiştir.⁵⁰⁰

AB'nin Kafkaslara ve Hazar havzasına yeterince önem verdiğini kabul etmek olası gözükmemektedir. Bunda tarihinin en büyük genişlemesini yapması, kurumsal yapıda AB kurumlarının iyi işlemesi için reforma ihtiyaç duyulması, AB Anayasası tartışmaları gibi konularla yoğun olarak ilgilenmesi gibi faktörlerin etkili olduğu söylenebilir. Bunlara ek olarak, AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının istenilen düzeyde olmaması nedeniyle AB'nin dış politika belirlemede sıkıntılarla karşılaşılması da etkili olmaktadır.

Durum böyle olmakla birlikte AB'nin, özellikle 2010'dan sonra giderek artacağı anlaşılan AB doğal gaz talebinin karşılanmasında, Hazar'ın doğal gaz

⁴⁹⁹ A. Necdet Pamir, "Enerji Politikaları ve Küresel Gelişmeler", **Stratejik Analiz**, Aralık 2005, Cilt 6, Sayı 68, s. 68-74.

⁵⁰⁰ Zbigniew Brzezinski, "A Geostategy for Eurasia", **Foreign Affairs**, September/October 1997, vol. 76. No. 5, s. Makaleye <http://www.comw.org/pda/fulltext/9709brzezinski.html>, adresinden de ulaşılabilir.

potansiyeli hiç de gözardı edilmeyecek bir alternatif sunmaktadır.⁵⁰¹ Herşeye rağmen AB'nin uzun dönemli bir stratejiye ihtiyaç duyduğu açıktır.⁵⁰²

Her şeye rağmen Avrupa'nın bölgeye tamamen ilgisiz kaldığı da söylenemez. Hazar bölgesine yönelik AB üyesi devletlerin kendi başlarına izledikleri politika ve AB'nin izlediği politika olmak üzere AB'nin bölgeye yaklaşımı iki farklı açıdan analiz edilebilir. AB'nin izlediği politika kapsamında, TACIS (*Technical Aid to the Commonwealth of the Independent States*), TRACECA, INOGATE gibi bir çok AB programı olmakla birlikte, Hazar petrolü ve doğal gazının AB'ye akışını sağlayacak bir boru hattı projesi yoktur. Teknik, ekonomik, ve çevresel değerlendirmelere ilişkin çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda doğal gaz ve petrol boru hatları, teknik, ekonomik ve çevresel değerlendirmelere tabi tutulmuştur.

AB'ye göre Hazar havzasının enerji kaynaklarını AB pazarına ulaştırmanın en ucuz yolu Gürcistan'a kadar getirilerek, Türk Boğazları'ndan tankerler aracılığıyla, deniz yoluyla AB'ye taşınmasıdır.⁵⁰³ Ancak zaten mevcut olan tanker taşımacılığı yılda 45.000 tanker gemiyle maksimum kapasitesine ulaşmıştır. Buna Sözleşmede düzenlenmesi unutulmuş Boğazların kendi güvenliğinin sağlanması kapsamında, tanker taşımacılığının yol açacağı Boğazların güvenliği ve Karadeniz ve Akdenizin kirlenmesi, çevresel kirlenme faktörü de eklenince konu daha önemli hale gelmektedir. Maalesef bu en ucuz yolun kapasitesi sınırlıdır.⁵⁰⁴

İkinci olarak Türk boğazlarından geçişte karşılaşılan fiziki imkansızlıklar nedeniyle bu seçeneği dışarıda tutarak Gürcistan'a kadar gelen enerji kaynaklarının tanker gemilerle Romanya veya Bulgaristan getirilerek oradan AB pazarına ulaştırılması hususu da tartışılmıştır. Ancak ekonomik açıdan ucuz olan her seçeneğin politik olarak gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Kaldı ki Tengiz Bakü Ceyhan

⁵⁰¹ Cenk Pala, "21. Yüzyıl Dünya Enerji Dengesinde Petrol ve Doğal gazın Yeri ve Önemi: Hazar Boru Hatlarının Kesişmesinde Türkiye", 1 Mart 2003, makaleye, www.asam.org web adresinden ulaşılır.

⁵⁰² Mehmet Ögütçü, "Eurasian Energy Prospects and Politic: Need for a Longer-term Western Strategy", *The Energy Charter Treaty : an East-West Gateway for Investment and Trade*, 1996, s. 68-109.

⁵⁰³ Oleksandr Pavliuk, "Regionalism Before and After September 11", *The Black Sea Region Cooperation and Security Building*, Edited By: Oleksandr Pavliuk and Ivanna Klympush-Tsintsadze, New York, East-West Institute, 2004, s. 139-141.

⁵⁰⁴ Türk Boğazlarından Akdenizden Karadenize geçişleri, Karadenizden de Akdenize gidiş ve gelişleri düzenleyen 1936 tarihli Montrö Sözleşmesi, ticaret gemilerinin, savaş gemilerinin ve uçakların, barış, savaş ve Türkiye'nin kendini pek yakın bir savaş tehlikesi altında hissetmesi halinde geçiş rejiminin düzenleyen hükümler içermektedir. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. **Türk Dış Politikası**, Editör: Baskın Oran, Dördüncü Baskı, İstanbul İletişim Yayınları, 2002, Cilt 1, s. 370-384.

boru hattı projesi taşımacılık sorununa en uygun çözümlü sağlayan seçenek olarak kabul görmektedir.

AB üyesi devletlerden İngiltere, Hollanda, Fransa ve İtalya Hazar bölgesinin enerji kaynaklarıyla devlet olarak ilgilenmektedir. Ancak bu ülkeler kendileri ayrı politika geliştirmek yerine ABD'nin bölgede geliştirdiği politikalarından olabildiğince yararlanmak istemektedir.⁵⁰⁵

AB enerji tüketiminde doğal gazın payı % 24 civarındadır. Eurogas⁵⁰⁶ tahminlerine göre bu oranın 2020 yılında % 28'e çıkması beklenmektedir. AB'nin halen % 40 oranında olan doğal gazdaki ithalat bağımlılığının, AB tahminlerine göre, 2020 yılında % 70 oranına yükseleceği hesaplanmaktadır. AB, gaz gereksiniminin % 42'sini kendi kaynaklarından karşılarken, % 24'ünü Rusya'dan, % 14'ünü Norveç'ten, % 11'ini Cezayir'den ve geri kalan % 9'unu da Mısır, Körfez ülkeleri, Libya, Nijerya, Katar ve Trinidad Tobago'dan sağlamaktadır.

İthalatta Rusya'ya artan bağımlılık, arz güvenliği ve fiyat oluşumu bakımından tedirginlik yaratmakta ve Avrupa Komisyonu, AB üyesi olmayan bir ülkeden yapılacak ithalatın toplamdaki payının % 30'u geçmemesi için AB'yi uyarmaktadır.⁵⁰⁷

AB bölge dışında olan ancak bölgeyle doğrudan sınırı ve ilişkileri bulunan Türkiye aracılığına ihtiyaç duyabilir. Çünkü, Hazar bölgesiyle doğrudan sınırı olan devletler arasında Hazar bölgesinde var olan stratejik dengenin barışçı yollarla Batı yönüne kaydırılması ve değiştirilmesi için bölge dışı devletlerden geriye sadece Türkiye kalmaktadır. Türkiye, Kafkaslarda Azerbaycan ve Gürcistan'la ilişkisini geliştirirken Ermenistan'la uluslararası ilişkilerdeki sorunlar devam etmektedir. Bunda hem Yukarı Karabağ sorunu, hem Ermenilerin "sözde soykırım" iddiaları, hem de Türkiye Ermenistan arasındaki sınıra ilişkin Ermeni iddiaları etkilidir. Türkiye Ermenistan sınırının açılmasının koşulu olarak Ermenilerin bu iddialarından vazgeçmesi gerektiğini ısrarlı bir şekilde belirtmektedir.

Burada Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte Azeri toprağı olan ve yaklaşık bir buçuk milyon azerinin yaşadığı Yukarı Karabağ bölgesinin Rusya'nın

⁵⁰⁵ Oleksandr Pavliuk, a.g.e., s. 141.

⁵⁰⁶ www.eurogas.org

⁵⁰⁷ A. Necdet Pamir, **Kafkaslar ve Hazar Havzasındaki Ülkelerin Enerji Kaynaklarının Türkiyenin Güvenliğine Etkileri, Türkiyenin Çevresindeki Gelişmeler ve Türkiyenin Güvenlik Politikalarına Etkileri Sempozyumu**, Harp Akademileri, 10 Mart 2006, İstanbul.

askeri desteği ile Ermenistan tarafından işgal edilmesinin, Rusya açısından önemli bir stratejik hamle olduğunu söylenebilir. Böylece Rusya ile Ermenistan arasındaki ilişkiler gelişirken Ermenistan Batıdan uzaklaşmıştır. Kafkaslarda coğrafi açıdan sıkışmış bulunan Ermenistan'ın Batıya açılan tek kapısı konumunda olan Türkiye ile ilişkilerinin normalleşmesi sadece iki ülkeye değil ABD ve AB'nin de yararına olacaktır. Ancak, Türkiye'nin sınırların açılması konusunda, Ermenistan'ın işgal ettiği Azeri toprağı olan Dağlık Karabağ'dan çekilmesi, Ermeni anayasasında Türkiye Ermeni sınırıyla ilgili olarak yer alan toprak talebinin kaldırılması ve Ermenistan'ın sözde soykırım iddialarından vazgeçmesi koşullarını yerine getirmesi koşullarını koymuştur.

Kafkaslarda özellikle Gürcistan ile Rusya arasındaki ilişkilerin gerilmesiyle Rusya ile olan ticaretinde sorunlar yaşamaya başlamıştır. Bu ticaretin Ermenistan'ın toplam ticaretinin % 70'ini oluşturduğu göz önüne alınca Ermenistan'ın içinde bulunduğu durumun zorluğu ortaya çıkmaktadır. Ermenistan geriye kalan % 30'luk ticaretini ise İran ile yapmaktadır. Kafkasların Batı ile normal ilişki kuramayan, ancak Batıda özellikle ABD ve Fransa'da önemli miktarda diasporası bulunan ülkesi olarak Kafkaslardaki yalnızlıktan ancak Türkiye aracılığıyla kurtulabilir. Dolayısıyla Ermenistan açısından hayati önemde olan bu tek seçeneğın değerlendirilmesi ve akılcı bir dış politika izlenerek Türkiye ile olan sorunların çözümü için daha fazla gayret gösterilmesi gereklidir.

AB, Kafkaslar ve Hazar havzasındaki eski Sovyet uydusu olan devletlerin demokratikleşme ve serbest piyasa ekonomilerini geliştirerek hukukun üstün olduğu devlet yapılarına kavuşmasına, yine eski Sovyetler Birliğı içerisinde yer alan Merkezi ve Doğı Avrupa ülkelerinin demokratikleşme ve serbest piyasa ekonomisine geçmeleri yolunda yaşanan tecrübelerini aktararak bu ülkelerle olan ilişkilerini geliştirme potansiyeline sahiptir.⁵⁰⁸ AB'nin Rusya ve ABD gibi diğer küresel oyuncularından farklı olarak, Hazar ve Kafkaslardaki ülkelerle sağlam ilişki kurması mümkündür. Bu durum, AB ile Hazar havzasındaki ülkelerin ilişkilerinin ekonomik veya enerji boyutu olmayacağı anlamına gelmemektedir.

Bu seçenek, ABD'nin İran'ın nükleer silah geliştirdiğı yolundaki iddiaları ve

⁵⁰⁸ Sergiu Celac, "The New Security Environment in the Black Sea Region A Role For International Institutions", **The Black Sea Region Coopertion and Security Building**, Edited By: Oleksandr Pavliuk and Ivanna Klympush-Tsintsadze, NewYork, East-West Institute, 2004, s. 288-289.

nükleer programını Birleşmiş Milletlerin denetimine açması ve işbirliği yapması aksi takdirde İran'a askeri müdahalede bulunacağı yolundaki askeri seçenek dışındaki barışçı seçeneklerden birisidir.

Enerji kaynaklarının sınırsız olmadığı, bir gün tükeneceği gerçeği karşısında bu ülkelerin gelecekte sahip olabilecekleri en önemli hazine, demokratik, sağlam bir piyasa ekonomisi temeline oturan, temel hak ve özgürlüklerin korunduğu hukuk devleti sistemine sahip olmalarıdır.

1.1.1.4.2.1. TACIS

TACIS, (*Technical Aid to the Commonwealth and Independent States – TACIS*), Doğu Avrupa ve Orta Asyadaki devletlerin demokrasilerinin güçlendirilmesi, bu ülkelerde hukukun üstünlüğünün sağlanması ve pazar ekonomisine geçişin gerçekleştirilmesi amacıyla, Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra, Konsey Tüzüğü⁵⁰⁹ ile kabul edilen AB programıdır.

Program, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Moğolistan, Özbekistan, Rusya Federasyonu, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna'yı kapsamaktadır.

Program AB ile bu ülkeler arasında ortaklık ve işbirliği anlaşmaları uyarınca yürütülmektedir. İdari ve hukuksal reformların yapılması, taşıma, iletişim ve boru hatlarına ilişkin altyapı yatırımlarının geliştirilmesi, çevrenin daha iyi korunması ve doğal kaynakların daha iyi yönetilmesi, nükleer enerji gibi konularda teknik işbirliği yapılmasını amaçlamaktadır.

Bu programın 2000 ila 2006 yıllarını kapsayan birinci altı yıllık dönemi için 3.1 milyar Euro'luk bir bütçe tahsis edilmiştir.

Doğu Avrupa ülkelerinin büyük çoğunluğunun AB üyesi olması yolunda 2005 tarihinde imzalanan Katılım anlaşmasından sonra AB'nin dış yardımlara ilişkin politikasında değişim yaşandı. Bu gelişmelere paralel olarak, 99/2000 sayılı Tüzük 2005 tarihinde, AB genel bütçesinden finanse edilen Topluluk dış yardımlarına erişim kurallarının belirlendiği bir başka tüzük ile değişikliğe uğramıştır.⁵¹⁰

Bu Tüzük, 2000 ila 2006 dönemini kapsamaktadır. AB 2006 yılından sonra

⁵⁰⁹ Council Regulation (EC, Euratom) No 99/2000 of 29 December 1999, **concerning the provision of assistance to the partner states in Eastern Europe and Central Asia**, OJ L 12 ,18.1.2000.

⁵¹⁰ Council Regulation (EC) No 2112/2005 of 21 November 2005, **on access to Community external assistance**, OJ L 344/23, 27.12.2005.

Yeni Komşuluk Politikasının bir gereği olarak bu ülkelerle yürütülen işbirliğinin sürdürülmesi amacıyla, 1683/2006 Tüzüğünü kabul etmiştir.⁵¹¹ Bu Tüzük ile işbirliği yapılacak ülkeler arasına, Suriye, Ürdün Lübnan, Cezayir, Fas, Mısır, İsrail de eklenerek işbirliği daha geniş bir alana yayılmıştır.

1.1.1.4.2.2. Avrupa Kafkaslar Asya Ulaşım Koridoru

Avrupa Kafkaslar Asya Ulaşım Koridoru (*Transport Corridor Europe Caucasus Asia – TRACECA*) tarihi İpek Yolunu yeniden canlandırmak amacıyla başlatılan bir programdır. 8 Eylül 1998 tarihinde, Türkiye, Ukrayna, Moldova, Romanya ve Bulgaristan’ın da katılımıyla toplam 12 ülkenin devlet ve hükümet başkanları tarafından, Avrupa-Kafkasya-Asya ulaşım koridorunun geliştirilmesi için “Çok-Tarafli Temel Anlaşma” imzalanmış olup, bu anlaşma TRACECA Programının uygulanmasına temel teşkil etmektedir.

Türkmenistan, Tacis-TRACECA Programına katılımcı olmakla birlikte, Çok Tarafli Temel Anlaşmaya taraf değildir. 2000 yılında, temel anlaşmanın hükümlerini uygulamak ve tamamlamak için, TRACECA Hükümetlerarası Komisyonu (*Inter Governmental Commission - IGC*), 2001 yılında ise, IGC’nin yürütme organı olarak görev yapan TRACECA Daimi Sekreterliği, Azerbaycan’ın başkenti Bakü’de kurulmuştur. Daimi Sekreterliğin her üye ülkede daimi temsilcileri (ulusal sekreterleri) bulunmaktadır.⁵¹²

1.1.1.4.3. Hazar Bölgesi ve Rusya

Rusya bölgedeki ülkelerde geniş bir Rus nüfusuna sahip olduğu gibi kendi sınırları içerisinde de bu bölgede bulunan milletlerden gelen yoğun bir nüfus yaşadığından, Hazar bölgesindeki istikrarsızlığın kendi ulusal güvenliğini etkileyeceği yolunda korku duymaktadır.⁵¹³

Avrupa'nın ihtiyacını neredeyse tek başına karşılayan ve bu durumun daha uzun yıllar sürmesini garantiye almak isteyen Rusya, özellikle gelecekte doğal gazın en büyük tedarikçileri olan Orta Asya ülkelerini, gazlarını sadece kendisine satmaları

⁵¹¹ Regulation (EC) No 1683/2006 of the European Parliament and of the Council of 24 October 2006, **laying down general provisions establishing a European Neighbourhood and Partnership Instrument**, Official Journal L 310, 9.11.2006.

⁵¹² www.traceca.org.tr/

⁵¹³ Lena Jonson, “The New Geopolitical Situation in the Caspian Region”, **The Security of Caspian Sea Region**, Edited By; Gennady Chufirin, Oxford University Press, 2001, s. 11-31.

konusunda politik ve ekonomik hamlelerle sıkıştırılmaktadır. Bazen bu ülkelerin siyasi durumlarındaki belirsizlik, ABD ve Avrupa kaynaklı müdahaleleri uzun vadede etkisiz kılmakta, yatırımcı açısından özellikle yüksek maliyetli yatırım gerektiren petrol ve doğal gaz sektörlerindeki Rus bağımlılığını kırmaya yönelik çabaları baltalamaktadır.

Hazar havzası ve bu havzaya komşu Kafkasya'da küresel güç için yapılan mücadelenin yeni savaş alanı olarak nitelendirmek mümkündür.⁵¹⁴ AB doğal gaz alanında Rusya'ya olan bağımlılığı konusunda, Rusya'nın enerjiyi bir dış politika aracı, stratejik bir silah olarak kullanmasından dolayı oldukça endişelidir. Bu endişe AB yetkilileri tarafından sık sık dile getirilmektedir.

Nitekim, Komisyon başkanı Barroso, Bulgaristan Başbakanı Sergei Stanishev'i kabulünden sonra 6 Mart 2009 tarihinde yaptığı basın toplantısında, "Ukrayna'dan gelen son haberler ve Rus Başbakanı Vladimir Putin'in son yorumları nedeniyle oldukça endişeliyiz" şeklinde açıklama yapmıştır. Bu toplantının öncesinde Putin, Moskova'nın Ukrayna'ya Cumartesi gününe kadar ödeme yapmaması halinde gaz sevkinin durdurabileceği uyarısında bulunarak bu durumun Avrupa'ya sevki etkileyeceğini belirtmiştir. Rusya ve Ukrayna arasında Ocak'ta yaşanan kriz sonucu Rusya Avrupa'ya doğal gaz sevkiyatını birkaç hafta durdurmuş ve AB'nin karşılaştığı en ağır enerji krizine yol açmıştır. Barroso "Böyle bir durumu şiddetle kınadıklarını" belirtmiştir. Barroso, gazetecilere "Sanırım eğer bir başka gaz krizi daha yaşanırsa Rusya ve Ukrayna'nın itibarı elbette bundan etkilenecektir," içerikli beyanı ile görüşlerini ortaya koymuştur.. AB Rusya'dan Ukrayna boru hattıyla gelen gaz akışını yerinde izlemeye devam etmekle birlikte Barroso gerektiğinde gözlemci sayısının arttırılabileceğini ifade etmiştir.⁵¹⁵

Barroso ile birlikte basın toplantısına katılan Stanishev ülkelerin gaz kaynakları yüzünden "rehin" tutulmasının kabul edilemez olduğunu belirtmiş, Bulgaristan'ın Ocak'ta yaşanan krizden en fazla etkilenen ülke olduğunu vurgulamıştır.

Komisyon başkanı bu arada AB'nin Bulgaristan'daki Kozlodui nükleer enerji santralının bazı birimlerinin yeniden faaliyete geçirmesini kabul edemeyeceklerini

⁵¹⁴ Mithat Çelikpala, "The Latest Developments in Caucasus, the Struggle for Global Hegemony and Turkey", 9 Ekim 2008, Bkz. <http://www.asam.org.tr>.

⁵¹⁵ <http://www.euractiv.com.tr/enerji/article/abde-yeni-bir-gaz-krizi-endisesi-004854>

açıkça belirtmiştir. Bulgaristan katılım müzakerelerinin gereği olarak adı geçen santrali kapatmıştır. Bununla birlikte Barroso, Komisyon'un Sofya hükümetinin ek mali yardım taleplerini inceleyeceklerini ve Bulgaristan'a Avrupa programlarıyla birlikte ön ödeme şeklinde 500 milyon euro üzerinde mali destek sağlanabileceğini açıklamıştır. Stanishev de taleplerinin meşru olduğunu, Slovakya ve Litvanya'nın nükleer santrallerinin devre dışı bırakıldığında daha fazla yardım aldıklarını anımsatmıştır.⁵¹⁶

Bu arada Rus gaz devi Gazprom'a Ukrayna'nın devlet tekelindeki Naftogaz enerji şirketinden Şubat ayı gaz sevki için 310 milyon dolar ödendiğini, ancak, Gazprom Ukrayna'nın 50 milyon dolar daha ödemesi gerektiğini duyurmuştur.⁵¹⁷ AB'nin yüksek oranda Rusya'ya olan enerji bağımlılığı, iki taraf arasındaki anlaşmazlıkları da beraberinde getirmektedir.

Özellikle 2006 yılında Rusya-Ukrayna arasında yaşanan yukarıda açıklanan doğal gaz krizi, Rusya'dan satın aldığı doğal gazın yaklaşık %75'ini Ukrayna üzerinden geçen boru hattı vasıtasıyla temin eden Avrupa'yı doğrudan etkilemiş ve Rusya'nın güvenilirliğini tartışmaya açmıştır. Bu konu, 2006 yılında Rusya'da gerçekleşen G-8 zirvesinin de en önemli gündem maddesini oluşturmuştur. Rusya, enerji gücünü bir dış politika aracı olarak kullandığı yönündeki eleştirileri şiddetle reddederken, bu konu ile ilgili Duma'nın uluslararası ilişkiler komitesinde temsilci olarak görev yapan Konstantin Kosaçev'in açıklamaları dikkat çekicidir:

“Enerji güvenliği konusunda tedirgin olan taraf AB olmasına rağmen, 2006 yılında ülkemizde gerçekleşen G-8 zirvesinde bu konuyu dile getiren taraf biz olduk. Ama aldığımız cevap ne oldu? Görüşmelere katılan bazı ABD'li temsilciler, Rusya'nın G-8'den çıkarılması gerektiğini belirttiler. AB, Rusya'yı enerji güvenliği konusunda görüşmelere çağırdığında, AB'nin bundan anladığı Rusya Avrupa'daki partnerlerinin korkusunu nasıl yatıştırabilir, dindirebilir oluyor. Biz enerji konusunda Ukrayna gibi transit ülkelerle yaşadığımız sorunların Avrupa ülkelerini etkilememesi konusunda Kuzey ve Güney akım projeleri gibi çalışmalarda bulunurken, Avrupalılar buna karşılık enerjiyi bir silah olarak kullandığımız konusunda görüşler dile

⁵¹⁶ <http://www.euractiv.com.tr/enerji/article/abde-yeni-bir-gaz-krizi-endisesi-004854>

⁵¹⁷ Halit Gülşen, “Rusya AB Anlaşmazlığı ve Dış Politika Aracı Olarak Enerji”, 5 Şubat 2009, makaleye, www.asam.org.tr, adresinden ulaşılır.

getiriyorlar. Biz Avrupa'ya direk hat çekmek istememize rağmen, buna karşı çıkılıyor. Peki neden bir alıcı, malın satıcısı ile direk iletişim kurmaktan kaçır? Olaya politik olarak bakarsanız bunun cevabı gayet açıktır. Ukrayna'nın NATO'ya üye olmak için atmaya çalıştığı net adımlar bulunmaktadır ve bu zorlu süreç içerisinde Rusya'dan ucuz gaz temin ederek bu süreç zarfında ülke içindeki dengelerin bozulmasını önlemek istemektedirler. Bu sürecin AB'ye nasıl yardım edeceği ise açıktır. Bu durum Rusya üzerinde nasıl bir izlenim bırakır? Böyle basit bir soruya cevap vermeyeceğim.

Bu noktada, bize yöneltilen başka bir eleştiri ise, Rusya'nın tam anlamıyla demokratik bir ülke olmadığı, Batı dünyasına ait bir ülke olmadığı ve bu nedenlerle de niyetinin tahmin edilmesinin zor olacağı hususlarıdır. Rusya eğer isterse Avrupa'nın enerji bağımlılığını bir silah olarak kullanabilir. Bu yüzden AB, en kısa zamanda Rusya'ya olan güven sorununu gidermek zorundadır. Avrupa, Rusya'nın yapması gerekenleri; petrol boru hatlarının farklı hatlarla bağlanması, yabancı şirketlere enerji sektöründe ihaleler verilmesi ve benzeri uzun bir liste halinde sıralamaktadır.

Bunlar sadece enerji konusu ile ilgili olanlar. Rusya neden bu tür istekleri karşılamak ve tek taraflı olarak açılımlar yapmak zorundadır? Bu isteklerinin Medvedev tarafından gerçekleştirilmesini bekliyorlar. Bu talepler yerine getirilirse, Medvedev'in daha demokrat ve liberal bir lider olacağını dile getiriyorlar.

AB ülkeleri bugün gaz ihtiyaçlarının %60'ını, petrol ihtiyacının ise %80'ini dışarıdan temin etmektedir. Bu bağımlılığın Avrupa Komisyonu'nun tahminlerine göre 2030 yılında %80 ve % 90 seviyelerine ulaşması beklenmektedir. Dünya petrol rezervlerinin yaklaşık %75'i İslam ülkelerinde bulunmaktadır. Dünyanın en büyük doğal gaz rezervleri ise Rusya'dadır. Bu bakımdan AB, partnerini iyi seçmelidir"⁵¹⁸ şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.

Rusya AB ile AB'nin uzun vadeli gaz talebini net bir biçimde belirtmemesi nedeniyle de anlaşmazlık içerisinde. Mayıs 2008'e kadar Rusya devlet başkanının AB ile ilişkiler özel temsilcisi Sergey Yasthemi bu konu ile ilgili yaptığı açıklamada, Rus tarafı olarak, AB'den 20-30 yıllık gaz ihtiyaçlarını belirlemeleri ve bu doğrultuda kendi yatırımlarını yönlendirmeleri düşüncesini dillendirirken, AB bu

⁵¹⁸ www.asam.org.tr

konuda kendi içinde tek ses olamadığı ya da enerji konusunda böyle bir tutumun Rusya'ya olan bağımlılığı uzun vadede kaçınılmaz kılacağı düşüncesiyle, şu an itibari ile bu düşünceye olumlu yaklaşmadığının altını çizmiştir.

Rusya'nın enerji konusunda Batı ile anlaşmazlık içine düştüğü bir başka nokta ise 2003 yılında meydana gelen gelişmeler sonrasında ortaya çıkmıştır. Bu dönemde yaşanan bazı gelişmeler, Rusya'nın, enerji politikasında yeni bir döneme girmesine yol açmıştır. 1990'lı yıllarda Rus hükümetinin ülkedeki petrol firmaları üzerinde büyük bir etkisi olmamıştır. En büyük petrol şirketleri, politikacılarla arası iyi olan ve az sayıda başına buyruk işadamı tarafından yönetilmiştir. Fakat bu politika 2003 yılında Yukos'un sahibi Mihail Kodorkovski'nin vergi kaçakçılığı sebebiyle tutuklanmasıyla değişmiştir. Birçok uzman, bu tutuklanmanın vergi kaçakçılığı sebebi ile değil, Yukos'un Kremlin'den bağımsız olarak yürüttüğü politikaların sonucunda gerçekleştiğini iddia etmiştir. Kodorkovski'nin Yukos'un hisselerini el altından yabancı şirketlere satmaya çalıştığı yönünde ortaya atılan iddialar, uzmanlar tarafından bu ani tutuklanmanın nedenleri arasında gösterilmiştir. 2004 yılında ise Yukos'un hisseleri bir devlet şirketi olan Rosneft tarafından satın alınmıştır. Yine 2005 yılında, Gazprom, Rus Oligark Roman Abramoviç'in sahip olduğu Sibneft adlı ülkenin en büyük petrol şirketlerinden birini satın almıştır. Bu gelişmelerin ardından Rus hükümeti yaklaşık %30'luk bir petrol üretimini kontrolü altına almayı başarmıştır.⁵¹⁹

Belirtmeye çalıştığımız bu noktalar çerçevesinde iki farklı görüş ön plana çıkmaktadır. Birincisi, Sovyetler Birliği döneminde bile Rusya'nın Avrupa ülkelerine sağladığı doğal gazı kesme tehdidinde bulunmadığı yönündedir. Bu bakımdan, şu anda Rusya'nın AB'yi doğal gazı kesmekle tehdit etmesi için geçmiş döneme kıyasla daha az neden bulunmaktadır. İkinci görüş ise özellikle Gürcistan ve Ukrayna'da gerçekleştirilen "turuncu devrimler" sonrasında Rusya'nın bu durumdan rahatsız olduğu ve enerji gücünü bir dış politika aracı olarak kullanmaya başladığı yönündedir. Rusya'nın "Gül" ve "Turuncu devrimler" olarak adlandırılan gelişmeleri takip eden süreçte gaz fiyatlarını arttırması bu görüşe dayanak olarak gösterilmektedir.⁵²⁰

Rusya, Ukrayna ve Gürcistan'da yaşanan bu gelişmeler sonucunda kendisini

⁵¹⁹ www.asam.org.tr

⁵²⁰ www.asam.org.tr

tehdit altında hissetmeye başlamıştır. Buna karşılık eski Sovyet Bloğu'na mensup ülkeler de, Rusya'nın enerji gücünü kullanarak iç politikalarına müdahale edebileceği korkusunu duymaktadırlar.

Bunlardan farklı olarak dile getirilen bir başka görüş ise, AB'nin Rusya'ya bağımlı olduğu kadar Rusya'nın da bu konuda AB'ye bağımlı olduğu düşüncesidir. Avrupa ihtiyacı olan doğal gazın büyük bir kısmını Rusya'dan alırken, aynı şekilde Rusya da sahip olduğu doğal gazın büyük bir kısmını Avrupa'ya satmaktadır. Yani, karşılıklı bağımlılık söz konusudur.

Bu noktada Rusya'nın enerji konusunu bir dış politika aracı olarak kullanıp kullanmadığını, ya da kullanıyorsa bunu ne derece pratiğe döktüğünü irdelemek gerekmektedir. Elbette Rusya'nın sahip olduğu bu enerji gücü, dünya sahnesinde kayda değer bir aktör olmasına önemli katkı sağlamaktadır. Özellikle Merkezî ve Doğu Avrupa ülkelerinin enerji alanında büyük oranlarda Rusya'ya bağımlılığı, Rusya'ya bu ülkelerin iç politikalarına bile müdahale edebilme imkanı vermektedir. Her ne kadar Rusya tarafı bu konuda kendilerine yöneltilen eleştiri ve suçlamaları şiddetle reddetse de, böylesine büyük oranda enerji gücüne sahip olan herhangi bir ülkenin, bu avantajını diğer ülkeler üzerinde nüfuz sağlamak amacı ile kullanmasına şaşılmaması gerekir.

Bu noktada, asıl sorulması gereken soru, “Rusya'nın enerji gücünü bir dış politika aracı olarak kullanıp kullanmadığı değil, Rusya'nın bu doğrultuda bir politika izlemesinin özellikle kısa, orta ve uzun vadede Rusya ve Avrupa ülkeleri için doğurabileceği muhtemel sonuçların ne olacağı” sorusu olmalıdır.⁵²¹

Kısa vadede Rusya'nın enerji gücünü koruyacağı kuvvetle muhtemeldir. Bu bakımdan Rusya'nın özellikle Merkezî ve Doğu Avrupa ülkeleri üzerinde enerji silahını kullanması, hatta zaman zaman bunun dozunu arttırması beklenmelidir. Rusya özellikle ABD ile karşılıklı güçlerini sınıdıkları bir alan haline dönüşen Ukrayna ve Gürcistan üzerinde enerji gücünü kullanarak bu ülkelerin iç politikalarına etki etme çabasında bulunabilir. Nitekim Ukrayna'da 2009 yılı içinde devlet başkanlığı seçimlerinin yapılacağının göz önünde bulundurulması, özellikle son dönemde patlak veren doğal gaz krizlerinin altında yatan diğer nedenleri anlama açısından önemlidir. Diğer taraftan AB'nin, “Doğu Ortaklık Planı” gibi yürüttüğü

⁵²¹ www.euractiv.com.tr/enerji/analyze/rusya-ab-anlasmazligi-ve-dis-politika-araci-olarak-enerji, ayrıca bkz. www.asam.org.tr

politikalar çerçevesinde Rusya'nın "Arka Bahçe" olarak tanımladığı ülkelerle farklı alanlarda işbirliğine gitme yönündeki girişimleri Rusya cephesini rahatsız etmektedir. Bu bakımdan da Rusya dönem dönem AB'nin izlediği bu politikalara tepkisini göstermek amacıyla AB'ye karşı enerji gücünü kullanmaktan çekinmeyebilir. AB için ise, bunun tam tersi bir durum söz konusudur. Kısa vadede Rusya'ya alternatif bir enerji tedarikçisi bulması çok düşük bir ihtimal olduğundan, bu konuda meydana gelecek gelişmelerde daha alttan alan bir tutum izlemesi beklenebilir.⁵²²

Orta vadede Rusya açısından çok fazla bir değişikliğin olması düşük bir olasılıktır. Fakat, bu dönemde AB'nin farklı kaynak arayışlarına yönelik çabalarını yoğunlaştırması beklenmelidir. Çünkü AB, Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak istemektedir. Bu durum AB için bir tercih sebebi değil, bir zorunluluktur. Aksi takdirde üzerlerinde Rusya'nın etkisini her geçen gün daha fazla hissetmeleri kaçınılmaz olacaktır. Ancak AB'nin alternatif kaynak arayışlarında başarılı olup olmayacağı büyük bir soru işareti olarak karşımızda durmaktadır. Çünkü, Rusya'ya alternatif olarak görülebilecek İran'ın ABD ile arasında ciddi sorunlar bulunmaktadır. Ayrıca bazı AB'li yetkililer de İran konusunda olumsuz düşüncelere sahiptir. İran ile AB arasında büyük çaplı bir enerji anlaşması yapılması halinde ABD'nin buna vereceği tepkinin derecesi düşünüldüğünde, bu noktada AB'nin ABD'yi karşısına almak istemeyeceği güçlü bir varsayımdır. Avrupa'nın İran dışında yönelebileceği diğer kaynaklar olarak göze çarpan Türkmenistan ve Cezayir gibi ülkeler ise, Rusya ile önemli anlaşmalar imzalamış bulunmaktadır.⁵²³

Uzun vadede ise, her iki taraf açısından da durumun daha farklı olabileceği söylenebilir. Bu noktada Rusya için en önemli sorun, her geçen gün artan dünya enerji piyasalarının talebini karşılayıp karşılayamayacağı noktasındadır. Rusya'nın enerji sektöründe ciddi yatırımlara ihtiyacı vardır. Fakat bu yatırımı yapabilecek gücü olup olmadığı tartışmalıdır. Ayrıca yabancı sermayenin Rus enerji piyasası içerisinde güçlenmesini istememeleri, enerji sektöründe dış yatırımların payının artırılması olasılığını da ciddi şekilde azaltmaktadır. Rusya'nın bu soruna çözüm bulması çok

⁵²² www.euractiv.com.tr/enerji/analyze/rusya-ab-anlasmazligi-ve-dis-politika-araci-olarak-enerji, ayrıca, Halit Gülşen, "Rusya AB Anlaşmazlığı ve Dış Politika Aracı Olarak Enerji", 5 Şubat 2009, makaleye, www.asam.org.tr, adresinden ulaşılır.

⁵²³ www.euractiv.com.tr/enerji/analyze/rusya-ab-anlasmazligi-ve-dis-politika-araci-olarak-enerji, ayrıca, Halit Gülşen, "Rusya AB Anlaşmazlığı ve Dış Politika Aracı Olarak Enerji", 5 Şubat 2009, makaleye, www.asam.org.tr, adresinden ulaşılır.

önemlidir. Aksi takdirde, ülke kalkınmasında başrolü oynayan enerji gücünü verimli şekilde kullanamaması sonucunun ortaya çıkabileceği göz ardı edilmemelidir. Böyle bir durum ise, ülke ekonomisini derinden etkileyeceğinden, içeride istikrarsız bir ortamın oluşmasını da beraberinde getirebilir.⁵²⁴

Rusya cephesinin iyi değerlendirmesi gereken diğer bir nokta ise, sorumlu taraf olsun ya da olmasın, Rusya-AB arasında meydana gelecek her sorunun, Rusya'nın enerji tedarikçisi olarak güvenilirliğini tartışmaya açacağı ve bu ülkeleri başka kaynaklar bulmaya yönelteceğidir. Bu bakımdan Rusya, enerji kozunu doğru yerde ve doğru zaman dilimi içerisinde oynamalıdır. AB ise, uzun vadede enerji sorununa çözüm bulmayı amaçlıyorsa öncelikle bir bütün olarak hareket etmeyi başarmalıdır. AB içindeki ülkeler arasında enerji alanında Rusya'ya bağımlılık oranlarının farklı olması, AB'nin tek bir politika uygulamasının önüne geçen en önemli faktörlerden biridir.

AB'yi bekleyen bir başka tehlike ise Rusya ile ABD baskısı altında kalma olasılığıdır. ABD, AB'nin İran gibi ülkelerle işbirliğine gitmemesi konusunda baskı yapmakta, fakat aynı ölçüde geçerli bir alternatif kaynak sunamamaktadır. Bu durum ise uzun vadede AB ülkeleri arasında ABD'nin enerji politikalarının daha fazla tartışılmasına yol açabilecek bir durumdur.⁵²⁵

Ayrıca AB'li yetkililer Rusya'nın uzun soluklu bir enerji gücü olduğunu unutmamalıdır. Ülke içerisindeki özel sebeplerden dolayı Rusya, AB'nin talep ettiği miktarda enerjiyi zaman zaman temin etmekte zorlanabilir, ama en azından önümüzdeki 30 ila 50 yıllık bir süreç arasında düzenli olarak belli seviyede bir enerji tedarikçisi olma özelliğini koruması çok yüksek bir ihtimaldir.

1.1.1.4.4. Hazar Bölgesi ve ABD

ABD Birleşmiş Milletler ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü gibi uluslararası kuruluşlar çerçevesinde, eski Sovyetler Birliği üyesi olan Hazar havzası ülkelerinde demokratik bir devlet düzeni ve liberal bir ekonomik sistem kurulmasına yardım etmek suretiyle Rusya'nın etkisinin sınırlandırılması için bağımsızlığını

⁵²⁴ www.euractiv.com.tr/enerji/analyze/rusya-ab-anlasmazligi-ve-dis-politika-araci-olarak-enerji, ayrıca, Halit Gülşen, "Rusya AB Anlaşmazlığı ve Dış Politika Aracı Olarak Enerji", 5 Şubat 2009, makaleye, www.asam.org.tr, adresinden ulaşılır.

⁵²⁵ www.asam.org.tr

kazanan bu devletlerin bağımsızlığının güçlendirilmesini desteklemiştir.⁵²⁶

ABD Hazar bölgesindeki ülkelerle yakın ilişkiler kurmakta, özellikle Azerbaycan ve Özbekistan'la ilişkisini geliştirmeye büyük önem vermektedir. Aslında ABD Hazar bölgesinde önemli bir devlet olan Kazakistan'la da ilişkilerin geliştirmeyi istemektedir, ancak yoğun bir Rus nüfusun ülkede bulunuyor olması ve coğrafi konumu nedeniyle Rusya ile geniş sınırlara sahip olması Kazakistan'ın Rusya merkezli bir dış politika izlemesine neden olmaktadır. Bu durum ABD'yi Kazakistan'la iyi ilişkiler kurma konusunda düşündürmektedir.⁵²⁷ Chevron gibi ABD'nin dev enerji şirketleri Hazar havzasında var olan enerji kaynaklarının keşfedilmesi, üretimi, uluslararası pazarlara taşınması konusunda bölge ülkeleriyle uzun dönemli enerji anlaşmaları yapmıştır.

ABD Doğu Batı Enerji Koridoru kavramını ortaya atarak enerji piyasalarına uzak ve kapalı olan Hazar bölgesi enerji kaynaklarının, Hazar bölgesinden dünya enerji piyasalarına, özellikle Batıya ulaştırmasını desteklemektedir. Bu kapsamda Türkiye ABD için önemli bir ülkedir. ABD Türkiye'nin komşularıyla olan ilişkilerini geliştirmesini istemektedir.

Bu noktada Rusya-AB-ABD üçgeninde devam eden büyük enerji oyununun uzun soluklu bir mücadeleye sahne olması, yüksek bir olasılık olarak karşımızda durmaktadır. Bu süreç içerisinde Ortadoğu, Kafkasya ve Hazar bölgesi enerji kaynaklarının kontrolü, büyük güçlerin yürütecekleri enerji politikası açısından öncelikli konu olacaktır.

Bu uzun soluklu güç mücadelesinde dönem dönem büyük güçlerin doğrudan ya da dolaylı olarak müdahil olacağı çatışmalar beklenebilir. Hazar havzası enerji kaynaklarının ABD kontrolüne geçmesine, Çin ve Rusya nasıl tepki gösterecektir? Kafkasya ve Hazar bölgesi enerji kaynaklarında Rusya'nın üstünlüğüne ABD ve AB nasıl ve hangi gerekçelerle müdahil olmak isteyeceklerdir?

Bu ve buna benzer sorular karşısında gerçekçi analizler yapılarak doğru cevabı bulma yönünde yapılacak çalışmalar hem ABD'nin, hem Rusya'nın, hem de AB'nin enerji politikasını ve enerjinin önümüzdeki dönemde dünya politikasında

⁵²⁶ Zbigniew Brzezinski, "A Geostategy for Eurasia", **Foreign Affairs**, September/October 1997, vol. 76. No. 5, s. Makaleye <http://www.comw.org/pda/fulltext/9709brzezinski.html>, adresinden de ulaşılabilir.

⁵²⁷ Lena Jonson, a.g.e., s. 19.

nasıl bir önem arz edeceğinin anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır.

Kısaca ABD Hazar havzasıyla sadece enerji kaynaklarına gereksinim duyduğu için değil, uluslararası politikada yaşanan güç mücadelesinin bir gereği olarak bu enerji kaynaklarının Rusya ve Çin tarafından kontrol edilmesini önlemek için de ilgilenmektedir. ABD'nin diğer iki ülkeye nazaran en büyük dezavantajı bölgeden coğrafi olarak uzak olmasıdır. Küresel bir güç olması bu dezavantajı azaltmaktadır.

Uzun dönemde başta Hazar havzası enerji kaynakları olmak üzere Rusya, AB ve ABD arasında enerji alanında ciddi mücadelelerin yaşanacağı açıktır. Bu mücadelede Ortadoğu'nun yanı sıra Hazar havzası enerji kaynaklarının denetimi, bu ülkelerin enerji politikaları açısından öncelikli bir konu olacaktır. Irak'ın işgaliyle Ortadoğu'ya yerleşen ABD'nin bu bölgedeki enerji kaynakları üstünde denetimi eline geçirmesi, Hazar havzasındaki kaynakların denetimi için girişimlerde bulunması uzun dönemde Rusya ve Çin ve bölge devletleri tarafından nasıl karşılanacaktır? Hazar havzası enerji kaynaklarında ve Kafkaslarda Rusya üstünlüğü elinde tutarsa, ABD ve AB bu durumu nasıl ve hangi gerekçelerle değiştirmeye çalışacaklardır? Bu sorular karşısında yapılacak gerçekçi analizler hem tarafların enerji politikaları, hem de enerjinin uluslararası politikadaki konumu için büyük önem arz etmektedir.

1.1.1.4.5. İran'ın Bölgeyle İlişkileri

İran, Çin ve Türkiye'nin Hazar bölgesindeki etkisi Sovyetler Birliği döneminde oldukça sınırlı olmuştur. Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla Çin ve İran'ın genel olarak bölgedeki stratejik dengenin korunması ve değiştirilmemesi için ABD ve AB'nin dışarıda kalmasını amaçlayan bir politika sürdürdüğü görülmektedir. İran Hazar bölgesinde etkisini artırmak yolunda büyük beklentiler içine girmemiştir.

İran'ın bölgeye ilişkin ilk önceliği, bölgede istikrarın sağlanmasıdır. Günümüzde Azerbaycan yaklaşık dokuz milyon nüfusa sahiptir. Oysa Azerbaycan'ın güneyinde İran'ın batı ve kuzeyinde yaklaşık on sekiz milyon Azeri yaşamaktadır. Azerbaycan'dan daha fazla Azeri yaşayan İran, etnik ayrımcılık korkusu ile Hazar bölgesindeki istikrara büyük önem vermektedir. Bu durum, İran'ın Rusya ile yakın ilişkiler kurmasına ve Rusya'nın bölgedeki stratejik çıkarlarını kabul etmesine yol

açmıştır. Bunun sonucu olarak, İran'ın bölgedeki etkisi sınırlı olmuştur.⁵²⁸

Buna rağmen, İran bölge ülkelerinden Kazakistan ve Türkmenistan'a teknik ve finansal yardım yapmakta, bölgesel bütünleşme desteği vermekte, kültürel bağların güçlendirilmesi, petrol ve doğal gaz için alternatif ulaşım yollarının geliştirilmesi konularında yardımda bulunmaktadır. ABD'nin uluslararası alanda izole etme yalnızlaştırma ve Hazar denizinden uzaklaştırma politikasına rağmen İran, Hazar denizindeki doğal gazın ihracatı bakımından kilit ülke olma konusunda çok çalışmıştır. Ekonomik, coğrafi olarak en akıllı, en az maliyetli seçenek Hazar doğal gazının ve diğer enerji kaynaklarının İran ve Türkiye üzerinden AB'ye ulaştırılmasıdır.

Zamanla İran'ın Batıyla ilişkileri bozulmaya ve Hazar bölgesinde etkisi artmaya başlamıştır. Tacikistan'daki sivil savaşta Rusya'ya yardımcı olmuş, Yukarı Karabağ sorununda Ermenistan'la Azerbaycan arasında arabuluculuk görevini üstlenme konusunda girişimlerde bulunmuştur. Çünkü İran Rusya ile oluşturulan iyi ilişkiler bağlamında sınır komşusu olan Ermenistan'la da iyi ilişkiler kurmuştur. Hatta Ermenistan Rusya'dan sonra ticaretinin yaklaşık % 30'unu İran'dan yapmaktadır.

1.1.1.4.6. Hazar Bölgesi ve Asya'nın Gelişen Gücü Çin

Hazar bölgesinden coğrafi olarak uzakta olmasına rağmen Çin merkezi Asya'daki istikrara önem vermekte, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'la sahip olduğu uzun sınır hattı ve paylaşılan ulusal azınlıklar nedeniyle bölgeye yoğun ilgi duymaktadır.

Çin'in bölgeye ilgi duymasının bir diğer nedeni de artan ekonomik gelişme için gereksinim duyduğu enerji kaynaklarını Hazar bölgesinden karşılamasıdır.⁵²⁹ Afganistan'daki Taliban rejiminin yayılması, radikal islamcı hareketlerin Özerk Doğu Türkistan olarak adlandırılan bölgeye sığması korkusu, Çin'in ulusal güvenliği açısından ciddi tehlike olarak görülmektedir. Bölgede istikrarın korunması

⁵²⁸ John, Roberts, "Energy Reserves, Pipelines Routes and Legal Regime in the Caspian Sea", **The Security of Caspian Sea Region**, Edited By: Genedy Chufirin, Oxford University Press, 2001, s. 34.

⁵²⁹ Zhou, Dadi, "2020 Energy Demand of China and Energy Conservation", **The Law of Energy for Sustainable Development**, Edited By: Adrian J. Bradbrook, Rosemary Lyster, Richard L. Ottinger and Wangi Xi, IUCN Academy of Environmental Law Research Studies, s. 53-55.

ve sürdürülmesi bakımından Rusya'nın çıkarları ile Çin'in çıkarları örtüşmektedir.⁵³⁰

ABD'nin izlediği politikalar sonucu Rusya'ya yaklaşan İran ve yine bölgesel istikrarın korunması için Rusya ile çıkarları örtüşen Çin ekseninde oluşturulacak Hazar Denizi enerji kaynaklarının üretimi, ihracatı ve kullanımı konusundaki işbirliği, maalesef genel olarak Batının özel olarak da ABD ile karşılaştırıldığında kendi enerji kaynakları sınırlı olan ve büyük ölçüde ithal enerjiye bağımlı olan AB'nin karşılaşacağı en olumsuz senaryodur.

1.1.2. Ortadoğu ve Enerji Kaynakları

Ortadoğu, coğrafi olarak sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiği kesin olarak belirlenemeyen bir bölgedir. Bunda kavramın bölgeyi coğrafi olarak değil de siyasi olarak tanımlanmasının etkisi vardır. Bu kavram en dar tanımıyla, Türkiye İran Mısır üçgeni ve bu üçgen içinde kalan ülkeler, en geniş tanımıyla, hem bu üçgeni hem de bunlara komşu Kuzey Afrika, Sudan, Somali'yi kapsayan bölgeyi içine almaktadır. Nasıl tanımlanırsa tanımlansın bu kavram Avrupa kökenlidir. Zira Afrika ve Asya açısından doğuda olmayan bir bölgenin “doğu” olarak tanımlanması anlamsızdır.⁵³¹

Harita - 7 Türkiye, Hazar Havzası ve Ortadoğu

Kaynak: CIA - The World Factbook - Middle East

⁵³⁰ Lena, Jonson, a.g.e., s. 19.

⁵³¹ Oral Sander, Siyasi Tarih 1918-1994, 15. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 1994, s. 71-73.

Ortadoğu bölgesinin önemi tarih boyunca üç kıtanın, Afrika, Asya ve Avrupa'nın kesiştiği, tarihi ticaret yollarının geçtiği, petrol gibi önemli enerji kaynaklarının bulunduğu, Beş deniz havzası, Karadeniz, Akdeniz, Kızıldeniz, Basra Körfezi ile Hazar Deniz üzerinde bulunan Türk Boğazları, Süveyş Kanalı, Babel Mandep Boğazı, Hürmüz Boğazı, Basra Körfezi gibi uluslararası su yollarının bulunduğu bir bölge olmasından ileri gelmektedir. Bu önemi bölgenin bütün büyük devletlerin egemenlik kurmak istediği bir bölge, uluslararası politikada bir rekabet alanı olmasına yol açmıştır.⁵³²

Orta Doğu bölgesi dünya petrol ve doğal gaz kaynaklarının % 65'ine ev sahipliği yapmaktadır. Suudi Arabistan bu rezervlerin % 26'sına sahiptir. Dünya doğal gaz rezervlerinin ise % 3.8'i Suudi Arabistan'dadır. Ülkedeki petrol üretimini 1980 yılında tamamı kamulaştırılan Suudi Aramco'nun yanı sıra, Exxon, BP gibi dev petrol şirketleri tarafından yürütülmektedir. En büyük üretici Suudi Aramcodur. Üretilen petrolün yaklaşık %85'i ihraç edilmekte, kalanı ise iç pazarda tüketilmektedir.⁵³³

Irak, Dünya petrol rezervlerinin %11'ine sahiptir. Bu oran doğal gaz alanında % 2.1. ile oldukça düşüktür. Bunda doğal gaz keşif ve üretim çalışmalarının yaşanan savaşlar (İrak-İran, Irak Kuveyt, ABD işgali) nedeniyle tam anlamıyla yapılamaması etkili olmuştur. Ülkenin petrol üretiminin büyük bölümü 7 merkezden sağlanıyor olup kuzeydeki en büyük merkez günde 700 bin varil üretim kapasitesiyle Kerkük; güneydeki en büyük merkez ise Ramallah şehirleridir.⁵³⁴

Irak dünyadaki üçüncü büyük petrol rezervine sahip olmasına rağmen, 2003 tarihli Amerikan işgalinden beri üretim potansiyeline tam olarak kavuşamamıştır. Başka bir anlatımla Irak Savaşı, ABD ve AB'nin ihtiyaç duyduğu hayati öneme sahip enerji kaynaklarını ve bunların dünya pazarlarına taşınmasını riske atmış, savaş sırasında ve sonrasında dünya petrol ve doğal gaz fiyatlarında hızlı bir yükseliş, Irak'ın petrol ve doğal gaz üretiminde ise azalışa neden olmuştur.⁵³⁵

İran, Dünya petrol rezervinin yüzde 10'undan fazlasına sahip olan ülke olarak, petrol rezervleri açısından üçüncü sıradadır. Dünyada petrol üreten ülkeler

⁵³² Oral Sander, a.g.e., s. 71-73.

⁵³³ www.dtm.gov.tr

⁵³⁴ www.dtm.gov.tr

⁵³⁵ Mustafa Aydın, Nihat Ali Özcan, Neslihan Kaptanoğlu, Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak'ın Geleceği ve Türkiye, **TEPAV Ortadoğu Çalışmaları II**, Temmuz 2007, s. 22.

arasında dördüncü, OPEC üyeleri arasında ise ikinci sıradadır. Dünya’da bulunan doğal gaz rezervlerinin % 17’sine sahiptir ve doğal gaz rezervleri bakımından Rusya’nın ardından ikinci sıradadır.⁵³⁶ Mevcut petrol rezervinin 67 yıl, doğal gaz rezervinin de 217 yıl süreceği hesaplanmaktadır.

Coğrafi bakımdan küçük ülkeler olmasına rağmen, Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveyt ayrı ayrı % 9’luk paylarıyla, İran ile aynı düzeyde petrol rezervlerine sahiptirler. Katar % 5.7, Birleşik Arap Emirlikleri % 4’lük, Cezayir ise % 3’lük paylarıyla önemli doğal gaz rezervlerine sahiptirler.⁵³⁷

1.1.2.1. Ortadoğu Enerji Kaynaklarının AB’ye Arzı

Ortadoğu enerji kaynaklarının AB ve uluslararası piyasalara arz edilmesi için çok sayıda petrol ve doğal gaz boru hatları inşa edilmiştir. Boru hatlarının birçoğu oldukça eski tarihlidir. Bu hatların yenilenmesi ve kapasitelerinin artırılması oldukça yüksek maliyetler gerektirmektedir. Konumuz açısından Ortadoğu enerji kaynaklarının Türkiye üzerinden AB’ye aktarılmasının önem taşıması nedeniyle Ortadoğu petrol ve doğal gaz boru hatlarından bazıları ve genel olarak petrol ve doğal gaz ticaretinin izlediği yol üzerinde durulması gerekmektedir.

Irak petrollerinin taşınması amacıyla yapılan boru hatları Basra ve Kerkük merkezlidir. Basra’dan başlayıp Suriye’nin Akdenizdeki liman kenti Baniyas’a ulaşan, Irak Stratejik Boru Hattı, yine Basra’dan başlayıp Suudi Arabistan’ın Al’majjiz şehrine ulaşan ancak şu anda kapalı olan boru hattı, Kerkükten Türkiye’nin Akdeniz’deki limanı Ceyhan’a ulaşan Kerkük Yumurtalık Boru Hattı, yine Kerkük Yumurtalık hattına paralel seyir izledikten sonra Irak Stratejik Boru Hattına bağlanan oradan da Suriye’nin Baniyas limanına ulaşan boru hattı, şu anda kapalı olmakla birlikte, Basra Körfezindeki petrol sahalarından Basra’ya ve Ebu Garip’ten Basra’ya ulaşan hatlar da mevcuttur.⁵³⁸

İran’ın Hazar Denzinde Astara’dan en güneyinde Şiraz’a kadar uzanan doğal gaz boru hattı, Hazar Denzin’de Neka’dan Tahran’a oradan da Basra Körfezinde Abadan’a Bandar Mashur ihracat iskelesine uzanan doğal gaz boru hattı, yine İran içinde doğu batı yönünde Astara’nın aşağısından Maşad’a kadar uzanan petrol boru

⁵³⁶ <http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0ran>

⁵³⁷ <http://www.iea.org/Textbase/stats/index.asp>

⁵³⁸ Söz konusu boru hatlarını için, bkz.

http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/iran_industry_mining78.jpg

hattı, aynı hat güneye doğru Abadan'a oradan da daha güneydeki Şiraz'a kadar gitmektedir. Hattın Abadan Şiraz kısmına Basra Körfezinden çıkarılan petroleri aktaran başka bir hat daha bağlanmaktadır.⁵³⁹

Suudi Arabistan'ın Basra Körfezinde denizden elde ettiği petroleri birbirine bağlayan kuzey güney doğrultusundaki boru hattı ve daha içerde yer alan Al Ghawar'da üretilen petroleri bağlayan bir başka hattı daha bulunmaktadır. Bu hatlardan gelen petrol Yanbu ya da Ras Tanura limanlarından sevk edilmektedir.⁵⁴⁰

Ortadoğu Hazar Havzasıyla karşılaştırıldığında Akdeniz, Basra Körfezi, Hürmüz Boğazı, Kızıl Deniz ve Süveyş Kanalıyla uluslararası enerji piyasalarına açılması oldukça kolay ve petrol ve doğal gaz taşıyan boru hatlarının çok sayıda farklı ülke üzerinden geçmesi mümkün olan bir bölgedir. Bu kapsamda, Akdeniz, Kızıldeniz ve Basra Körfezi ortadoğu enerji kaynaklarının AB'ye taşınmasındaki başlıca ticaret yollarıdır. Ancak oldukça ciddi sorunlarla karşı karşıya olan bölgede enerji akışı oldukça sık kesintiye uğramıştır. Bu yüzden enerji arz güvenliği açısından, enerjinin nakledildiği Ortadoğu ülkelerinin ekonomik ve sosyal açıdan istikrarlı, iyi işleyen, güvenilir bir hukusal sisteme sahip olması gerekmektedir..

1.1.2.2. Ortadoğu'dan Türkiye'ye Petrol ve Doğal Gaz Taşıyan Boru Hatları

Dünya petrollerinin yaklaşık 1/3'ünün üretildiği en önemli petrol üretim bölgesi Ortadoğudur. Ortadoğu petroleri, çok sayıda boru hatları sayesinde Basra Körfezi'ne, Kızıldeniz'e, Süveyş Kanalı, Akdeniz'e kadar ulaştırılan petrol, oradan da büyük tonajlı tanker gemilerle AB ve Dünya enerji pazarlarına taşınmaktadır. Bu bölgedeki enerji kaynakları üzerinde ABD ve AB'nin ve üye devletlerin tek tek etkisi oldukça fazladır. Hazar havzasıyla karşılaştırıldığında Ortadoğudaki enerji kaynakları söz konusu olduğunda Türkiye görece daha zayıf konumdadır.

Ortadoğu petrollerinin ve doğal gazının Türkiye üzerinden taşınması konusunda çalışmalar yapılmaktadır. Irak petrollerinin taşınması amacıyla kurulan Kerkük Yumurtalık Boru Hattının yanı sıra, Irak ve Mısır doğal gazının taşınması

⁵³⁹ Bkz. http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/iran_industry_mining78.jpg

⁵⁴⁰ M. Webster, Ewell Jr. Dagobert Brito, and John Noer, "An Alternative Pipeline Strategy in the Persian Gulf" James A. Baker III Institute for Public Policy at Rice University, **the Center for International Political Economy, and the Office of the Secretary of Defense**, ulaşılabilir web adresi, www.rice.edu/energy/publications/docs/

konusunda projeler hazırlanmaktadır. Hazar havzası petrollerinin Akdenize oradan da AB'ye ulaştırılması konusunda hayata geçirilen ve hayata geçirilmesi düşünülen boru hatları projeleriyle birlikte, Ortadoğu petrol ve doğal gazlarının da Türkiye üzerinden taşınması Türkiye'yi önemli bir enerji merkezine dönüştürecektir. Tıpkı Hollanda'da Amsterdam, Fransa'da Marsilya gibi Türkiye'de de Ceyhan önemli bir enerji merkezine dönüşebilir.

Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte, Hazar havzası enerji kaynaklarının AB'ye ulaştırılması, Türkiye ve Akdeniz enerji yollarını yeniden önemli hale getirmiştir. İsrail'le ciddi anlaşmazlıkları bulunan istikrarsız Ortadoğu ülkeleri yerine, bu kaynakların daha istikrarlı ve Batıyla iyi ilişkileri olan Türkiye üzerinden taşınması her zaman akılda tutulması gereken bir seçenek olmalıdır. Oldukça maliyetli olan boru hatlarının inşa edilmesi, bakımı, yönetimi, korunması göz önüne alındığında Hazar Havzası enerji kaynaklarının taşınması amacıyla kurulan ana boru hatlarına Ortadoğu ülkelerinden yapılacak yan bağlantılar sayesinde, hem boru hatları tam kapasiteyle kullanılacak hem de boru hatlarının yönetimi, korunması konuları tek elden idare edilerek enerji maliyetlerinin azalması sağlanacaktır. Üstelik Ortadoğu'daki boru hatları oldukça eski olup yenileştirilmeleri yüksek maliyetler gerektirmektedir.

1.1.2.3. Kerkük Yumurtalık Petrol Boru Hattı

Irak - Türkiye Ham Petrol Boru Hattı Sistemi, Irak'ın Kerkük ve diğer üretim sahalarından elde edilen ham petrolü Ceyhan (Yumurtalık) Deniz Terminali'ne ulaştırmaktadır. 35 Milyon ton yıllık taşıma kapasitesine sahip bulunan söz konusu boru hattı, 1976 yılında işletmeye alınmış ve ilk tanker yüklemesi 25 Mayıs 1977'de gerçekleştirilmiştir. 1983 yılında başlayıp, 1984 yılında tamamlanan Birinci Tevsi Projesi ile hattın kapasitesi yıllık 46.5 milyon tona yükseltilmiştir.

Birinci Boru Hattı'na paralel olan ve 1987 yılında işletmeye alınan ikinci boru hattı ile de yıllık taşıma kapasitesi 70.9 milyon tona ulaşmıştır. Körfez Krizi sırasında Birleşmiş Milletlerin Irak'a uyguladığı ambargo nedeniyle, Ağustos 1990'da işletmeye kapatılan Irak-Türkiye ham petrol boru hattı, BM'nin 14 Nisan 1995 tarih ve 986 sayılı kararına istinaden, 16 Aralık 1996 tarihinde, sınırlı petrol sevkiyatı için tekrar işletmeye alınmış olup, altışar aylık dönemler itibariyle petrol sevkiyatına devam edilmektedir.

Irak petrollerinin Türkiye üzerinden Batıya taşınmasını sağlayan 965 km uzunluğundaki Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattı, Türkiye için stratejik öneme sahiptir. Günde 1.1 milyon ton petrol taşıma kapasitesi olan boru hattı ile 1. Körfez Savaşı öncesinde 700 bin varil petrol pompalanmakta iken, 2002 yılında 1.135 bin ton, 2003 yılında 890 bin ton, 2004 yılında 1.295 bin ton ve 2005 yılında 939 bin ton petrol taşınabilmiştir.⁵⁴¹

Irak'ta 2003 yılı başında gerçekleştirilen ve halen devam eden ABD işgali, boru hattı yoluyla taşınan petrolde önemli ölçüde azalmaya neden olmuştur. İşgal aynı zamanda petrol arama ve keşif faaliyetlerini de durdurmuştur. Birleşmiş Milletler tarafından Irak'a verilen izinler doğrultusunda 2008 yılında Irak-Türkiye ham petrol boru hattı ile taşınan ham petrol miktarı 135,522 bin varildir. İşgal sonrası Irak petrollerinin geleceği, bu petrolerin kimin tarafından yönetileceği konularında belirsizlikler bulunmasına rağmen Türkiye, hem petrol üretiminde, hem de üretilen petrolün AB ve dünya piyasalarına arzında önemli bir ülke konumundadır.

1.1.2.4. Irak Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı Projesi

Bu proje, Irak'ta bulunan doğal gaz sahalarının geliştirilerek, üretilecek olan gazın bir boru hattı ile Türkiye'ye getirilmesi amacı ile geliştirilmiştir. TPAO-TEKFEN-BOTAŞ şirketlerince oluşturulan bir grup tarafından yapılan çalışmalar neticesinde, 1996 yılında Ankara'da, Türkiye adına Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı ile Irak Cumhuriyeti adına Petrol Bakanı arasında imzalanan anlaşmalar ile proje başlatılmıştır.

Irak'ın kuzey doğusunda yer alan doğal gaz sahalarını kapsayan proje, saha geliştirme, üretim, gaz işleme ve boru hattı yapımı işlemlerinden oluşan "entegre" bir projedir. Bu proje ile Irak'ın beş sahasında üretilecek yıllık 10 Milyar m³ gazın bir boru hattıyla Türkiye'ye taşınması amaçlanmaktadır. Birleşmiş Milletler yaptırımları nedeniyle projenin gerçekleşmesine yönelik hedeflerde birtakım gecikmeler meydana gelmiş, yatırım aşamasına geçilememiş ve bu nedenle görüşmeler kesintiye uğramıştır.

Irak'taki gelişmeler ve Avrupa piyasasının ihtiyaçları göz önüne alınarak BOTAŞ, TPAO ve TEKFEN tarafından projenin yeniden canlandırılması ve somut

⁵⁴¹ H. Naci Bayraç, "Türkiye'de Petrol Sektörünün Yapısal Analizi" 12 Ekim 2007, Bu makeleye ulaşılabilir web adresi, <http://www.turksam.org/tr/a1343.html>.

adımlar atılması için çalışma başlatılmıştır. Hedef, şartların elvermesi durumunda Irak gazını, Türkiye'ye ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırmaktır.

7 Ağustos 2007 tarihinde Ankara'da iki ülke bakanları arasında imzalanan mutabakat zaptı ile taraflar, Irak doğal gazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya ihracatı konusundaki ortak niyetlerini bir kez daha beyan etmiş ve Irak Petrol Bakanlığı ile TPAO ve BOTAŞ'ın bir fizibilite raporu hazırlaması için çalışmalara başlamaları karara bağlanmıştır.

1.1.2.5. Mısır Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı Projesi

Doğal gaz arz kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve doğal gaz arz açığının bir kısmının da Mısır'dan sağlanacak gaz ile karşılanması amacıyla Mısır-Türkiye doğal gaz boru hattı projesi geliştirilmiştir. Proje kapsamında 17 Mart 2004 tarihinde Kahire'de Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı ile Mısır Arap Cumhuriyeti Petrol Bakanı arasında Mısır doğal gaz şirketi EGAS ile BOTAŞ arasında Türkiye'ye gaz ithalatı ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya gaz iletimi hususlarına ilişkin Çerçeve Anlaşma imzalanmıştır. Söz konusu anlaşma uyarınca, Mısır'ın Türkiye'ye yılda 2-4 milyar m³; Türkiye üzerinden Avrupa pazarlarına ise yılda 2-6 milyar m³ gaz ihraç etmesi öngörülmüştür.

16 Şubat 2006 tarihinde İstanbul'da yapılan görüşmelerin sonunda Türkiye Enerji Bakanı ile Mısır Petrol Bakanı arasında iki ülke arasında doğal gaz alanında karşılıklı işbirliği ve çalışmaların devamı amacıyla bir Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. İmzalanan Mutabakat Zaptı çerçevesinde Suriye'nin de katılımıyla Çalışma Grupları oluşturularak, projenin yapılabilirliğinin ve gerekliliklerinin tespitine yönelik çalışmalar başlatılmıştır.

Mısır doğal gazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırılması amacıyla her ülke kendi sınırları içindeki gerekli boru hattı inşaatını yapacaktır. Bu nedenle, Mısır Kuzey Sınai ve AGP'nin Sınai'deki bölümünde, taşınacak doğal gaz miktarı arttıracak, iyileştirmeleri yapacaktır.

Suriye, Humus'tan (Rayan civarı) Türkiye sınırına kadar olan (230 km) boru hattını inşa edecek, aynı zamanda bu boru hattının sahibi olacak ve işletecektir.

Türkiye, Suriye-Türkiye sınırından sonra kendi toprakları içinde kalan boru hattını inşa edecek, sahibi olacak ve işletecektir. Türkiye ve Mısır Suriye'nin Humus

Türkiye sınırı arasında inşa edeceği boru hattı için finansman bulmasına yardım edeceklerdir.

Humus-Türkiye sınırı arasında yapılacak boru hattına ilişkin gaz taşıma anlaşması çalışmalarına paralel olarak Mısır ile Türkiye kendi ülkelerindeki ulusal kanun ve düzenlemeleri dikkate alarak gaz alım satım anlaşması görüşmelerini başlatacaklardır.

Bu çerçevede iki taraf gaz miktarı ve uygun teslim tarihini tartışacaklardır. Türkiye'ye verilecek gaz miktarı 2011 yılının sonunda 2-4 milyar m³/yıl olabilecektir. Mısır ile Türkiye arasında imzalanacak hükümetler arası anlaşma taslağı Türkiye tarafından hazırlanarak Mısır tarafına gönderilecektir. Aşağıda Türkiye'nin enerji merkezine dönüşmesine ilişkin mevcut ve planlanan boru hatları gösterilmektedir.

Aşağıda Türkiye üzerinden geçen ve geçmesi planlanan enerji kaynaklarının (petrol ve doğal gaz) taşınmasına ilişkin boru hatları gösterilmektedir. Bu haritadan kolayca görüleceği üzere, bu projelerin başarıyla tamamlanması halinde, "beş deniz havzasının" en istikrarlı ülkesi olan Türkiye, Doğu Batı arasında bir enerji koridoru olarak sadece enerjinin transit olarak geçtiği bir geçiş ülkesi olmayacak, aynı zamanda, uluslararası enerji piyasasında söz sahibi olan bir "enerji merkezi" haline de dönüşecektir.

Harita –8 Türkiye Petrol ve Doğal Gaz Boru Hatları

Kaynak: www.dektmk.org.tr/docs/

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

AB düzeyinde yapılan hukuksal düzenlemeler, AB Kurumlarının yaptığı çalışmalar, AB'nin uluslararası alanda attığı adımlar AB'nin bir enerji politikası oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Ancak, AB enerji politikası, bizzat AB'nin kendisi gibi her geçen gün gelişen ve değişen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. AB, enerji alanında üst üste koyduğu tuğlalarla bir bina inşa eder gibi enerji politikasını oluşturmaktadır. Yani, AB enerji politikası durağan, değişmeyen bir politikadan ziyade, gerek AB içerisinde, gerekse uluslararası alanda yaşanan gelişmelere bağlı olarak değişen ve gelişen bir politikadır.

AB'nin enerji politikası uluslararası niteliklidir. Bir başka ifadeyle AB enerjiyi çok taraflı bir uluslararası enerji ticareti yoluyla sağlamaktadır. Bu sebeple AB enerji politikası AB dışı faktörlere karşı oldukça duyarlıdır. Bu politika dış faktörlere duyarlı olduğu ölçüde bir o kadar da kırılgandır. AB'nin, AB dışı enerji kaynaklarına olan gereksinimi, onu dışarıya karşı etkili bir enerji politikası geliştirmeye, içerde ise çok iyi organize olmuş, enerji krizleriyle başa çıkacak, rekabetçi bir enerji iç pazarı oluşturmaya zorlamaktadır.

Bu politika belli amaçlar doğrultusunda oluşturulmaktadır. Avrupa Birliği enerji politikasını üç temel amaç üzerinde geliştirmektedir. Enerji alanında rekabeti sağlamak AB'nin ilk amacıdır. Bu amacın gerçekleşmesi için AB, üye devletlerin enerji piyasalarını serbestleştirmek, enerji şirketlerini parçalamak, enerji alanındaki devlet şirketlerini özelleştirmek, enerji piyasasında bulunan herkesin enerjiyle ilgili bilgilere erişimini sağlamak, AB düzeyinde önce elektrik ve doğal gaz, daha sonra tüm enerji kaynakları ve ürünleri alanında enerji iç pazarı oluşturmak, enerji iç pazarının tamamlanması için teknolojik ve bilimsel çalışmalar yapmak konularında çalışmalar yapmaktadır.

Çevreyi en yüksek düzeyde koruyacak sürdürülebilir bir kalkınmayı sağlamak AB enerji politikasının ikinci amacıdır. AB enerji üretimi ve tüketiminde çevreye zarar vermekten kaçınmak ve çevrenin korunmasını en yüksek düzeyde sağlayacak yenilenebilir enerji gibi seçenekleri tercih etmek, nükleer enerji üretimi ve atık yönetimi alanında denetim mekanizmalarını geliştirmek, çevreye zararlı gaz salınımlarını azaltmak, gerek enerji üretiminde gerek enerji tüketiminde verimliliği

sağlamak konularında çalışmalar yaparak bu amacı gerçekleştirmeye uğraşmaktadır.

Enerji güvenliğini sağlamak AB enerji politikasının üçüncü amacıdır. AB istikrarlı bir uluslararası enerji ticaret sisteminin kurulmasını teşvik etmek, enerji yollarının güvenliğini sağlamak, kısa dönemli enerji kesintilerinin etkilerini azaltmak, enerji kaynaklarının stoklanması ve tutulan stokların etkin bir şekilde yönetilmesi için akılcı stok yönetimini oluşturmak suretiyle bu amaca ulaşmaya çalışmaktadır.

Son yıllarda AB'nin enerji politikasının amaçlarını en iyi şekilde ortaya koyan ikisi uluslararası nitelikte birisi de AB içerisinde olmak üzere üç önemli gelişme meydana gelmiştir.

Bunlardan ilki Kyoto Protokolüdür. AB özellikle Maastricht Anlaşmasından sonra sadece enerji politikası için değil, sürdürülebilir ekonomik ve toplumsal kalkınma için çevreyi en yüksek düzeyde koruyacak yöntemleri tercih etmektedir. Kyoto Protokolüyle birlikte yenilenebilir enerji, emisyon ticareti, enerji verimliliği, nükleer enerji ve nükleer atıkların denetimi, çevreye duyarlı enerjinin geliştirilmesi için araştırma ve geliştirme konularına daha fazla ağırlık verilmiştir. Böylece AB'nin enerji politikasının çevreye karşı duyarlı olması, çevrenin en üst düzeyde korunması sağlanmaya çalışılmaktadır.

İkinci önemli gelişme Rusya ile yürütülen enerji diyalogudur. AB ile Rusya arasında Moskova'da yapılan görüşmelerde sürdürülebilir kalkınma, arz güvenliği, uluslararası enerji diyalogu, Avrupa stok yönetimi, enerji kapasitesi ve depolanmasının yeniden tanımlanması, enerji çeşitlendirmesi konularına ağırlık verilmiş, AB'nin enerji politikasının enerji arz güvenliğini başarması konusunda atılan adımlar daha da güçlendirilmiştir. Ancak, Rusya ile yürütülen enerji diyalogu tek başına enerji güvenliğini sağlamak için yeterli değildir. Enerji coğrafyasının kalbinde yer alan Türkiye enerji güvenliğinin üç önemli boyutu, enerji çeşitlendirilmesi, enerji geçiş yollarının güvenliği, enerji için en ucuz taşıma güzergâhının seçilmesi konularında stratejik üstünlüğe sahiptir.

Üçüncü önemli gelişme ise Lizbon Anlaşmasıdır. Bu Anlaşmayla AB enerjide rekabet gücü, iç pazar, bağlantılar, Avrupa elektrik ve doğal gaz şebekeleri, araştırma ve geliştirme konularına öncelik tanınarak iç pazarın tamamlanması ve etkin çalışması amacına yönelmiştir. Bunların sonucu olarak AB'nin enerji politikasının

amaçları, arz güvenliği, sürdürülebilir kalkınma ve rekabet olmak üzere üç başlık altında toplanabilir.

Bunlar;

- Lizbon Enerjide Rekabet Gücü

İç Pazar

Bağlantılar

Avrupa Elektrik ve Doğal Gaz Şebekeleri

Araştırma ve Geliştirme;

- Kyoto Sürdürülebilir Kalkınma

Yenilenebilir Enerji

Enerji Verimliliği

Nükleer Enerji

Araştırma ve Geliştirme

Emisyon Ticareti;

- Moskova Arz Güvenliği

Uluslararası Diyalog

Avrupa Stok Yönetimi

Enerji Kapasitesi

Enerji Depolanması

Enerji Çeşitlendirmesi,

olarak ortaya çıkmaktadır.

AB enerji politikasını amaçlarını yukarıda olduğu gibi Lizbon, Kyoto ve Moskova'da belirlendiği içeriğiyle bir saç ayağı şeklinde göstermek mümkündür. AB'de ve uluslararası alanda yaşanan gelişmelere bağlı olarak bu amaçlardan ya da ana amacın altında yer alan alt amaçlardan biri zaman zaman öne çıksa da, bu amaçlar arasında akılcı bir dengenin kurulması, amaçların gerçekleştirilmesinde önemlidir. Bir başka önemli husus amaçların birbirine bağlı olması, birinin gerçekleştirilmesi için atılacak adımların diğer amaçların gerçekleştirilmesine de katkıda bulunacağı gerçeğidir.

Bu amaçlar arasında bir öncelik sıralaması yoktur. Başka bir anlatımla AB için bütün amaçlar aynı düzeyde önemlidir. Ancak zaman zaman gerek AB içerisinde, gerekse uluslararası alanda yaşanan gelişmeler bir amacın daha önemli

hale gelmesine neden olmaktadır. Kısa vadede durum böyle olmakla birlikte orta ve uzun vadede AB'nin tıpkı saç ayağının dengede kalması gibi dengeli, tutarlı bir enerji politikası için her üç amaca da aynı düzeyde önem vermesi gerekmektedir. Böylece enerji alanında daha ileri bir entegrasyon sağlanmış olacaktır.

Tek tek üye devletlerin ve bir bütün olarak AB'nin artan enerji talebini karşılamak için enerji üretimini artırmaya, enerji arzının güvenliğini sağlamaya yönelik kısa dönemli amacı ile, üye devletlerin enerji üretim ve tüketimlerinin yol açtığı iklim değişikliğine çözüm bulunması, zararlı gaz salınımının azaltılması yolundaki uzun dönemli amacı arasında bir çelişki vardır. Bu çelişkinin giderilmesi gereklidir. AB çevrenin korunmasını emisyon ticareti dışında daha ağır yaptırımların uygulanacağı bir sistemin kabul edilmesi suretiyle gerçekleştirmelidir.

Her şeye rağmen AB, enerji politikasının her üç ayağında da istikrarlı bir şekilde ilerleme sağlamaktadır. Ancak, bu ilerlemeye rağmen enerji politikası açısından her şeyin yolunda gittiğini, AB enerji politikasının AB'nin enerji ihtiyacını karşıladığını söylemek mümkün değildir. Bunun çok çeşitli nedenleri vardır. AB'nin enerji politikasının amaçlarına ulaşması için atması gereken bir çok adım bulunmaktadır.

Günümüz teknolojisinde üretilen her enerji türünün depolanması mümkün değildir. Elektrik depolanamayan bir enerji çeşididir. Depolanan enerji kaynakları için ise ciddi alt yapı yatırımları yapılması gereklidir. Doğal gaz ve petrol depolama tesislerinin kurulması, bu tesislerin güvenliğinin sağlanması, mevcut ve kurulacak alt yapı tesislerinin etkin bir şekilde yönetilmesi gereklidir. Enerji üretiminin enerji talebini karşılaması için enerjinin taşınması, iletimi ve dağıtımını konuları en az enerji kaynaklarına sahip olmak kadar önemlidir. AB'nin bugün için AB düzeyinde enerji dolaşımını etkin ve düşük maliyetle sağlayacak alt yapı tesisleri ve bu tesislerin etkin bir şekilde yönetimini gerçekleştireceği bir kurumsal mekanizmaya sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. İletim sistem işletmecileri de dahil olmak üzere AB düzeyinde enerjinin iletimi, dağıtımını, satışı konuları üzerinde çalışacak etkin bir kurumsal yapıya ihtiyaç duyulmaktadır.

AB, başta elektrik olmak üzere doğal gaz ve diğer enerji kaynaklarının AB içerisinde serbestçe dolaşımını sağlamak için önce elektrik ve doğal gaz daha sonra tüm enerji kaynakları ve ürünleri için enerji iç pazarı oluşturmak zorundadır. Şimdiye

kadar yapılanların yanı sıra, iç pazarın tamamlanmasının önündeki engelleri kaldırarak, enerji şebekelerini mümkün olan en kısa süre içinde birbirine bağlamalıdır. Şebekelerin birbirine bağlanması bu şebekeler aracılığıyla AB üyesi devletler arasında enerjinin serbestçe dolaştırılması için, AB düzeyinde bir Şebeke Yönetim Merkezi oluşturulmalıdır. Oluşturulacak bu merkez sadece AB şebekelerinin etkili bir şekilde yönetimini değil, aynı zamanda üye devletlerin şebekeleri arasında işbirliği ve eşgüdümü de sağlamalıdır.

AB'de enerji üretiminde yapılan yeniden düzenleme ve serbest pazar oluşturma çalışmaları ile enerji oldukça önemli bir ticari bir ürün haline gelmiş ve özel sektörün enerji alt yapı yatırımlarındaki payı artmıştır. Buna bağlı olarak, AB'de enerji güvenliğinin sağlanması amacıyla gelecekte enerjiye olan talebin karşılanması için enerjinin üretiminde ve pazarın düzenlenmesinde kamu otoriteleri önemli bir sorumluluk üstlenmek zorundadır. Böylece kamu otoriteleri enerji üretiminde daha çok piyasanın düzenlemesiyle uğraşırken, özel sektörde gerekli olan alt yapı yatırımlarını gerçekleştirme görevini üstlenecektir. Dolayısıyla enerji sektörünün AB düzeyinde etkili bir biçimde düzenlenmesi için AB enerji sektöründe iyi çalışan düzenleyici otoritelere ihtiyaç bulunmaktadır. AB düzenleyici otoritesi üye devletlerin düzenleyici otoriteleriyle uyum içinde çalışmalıdır.

Enerji üretiminde AB bir yandan, çevreye karşı duyarlı enerji üretimini destekleyerek makul fiyatlarla yeterli enerjiyi zamanında sağlamak için gerekli üretim kapasitesini artırma, diğer yandan, enerji çeşitliliğini sağlayarak enerji üretiminde istikrarı ve güvenilirliği sağlamak, makul fiyatlarla tüketicilerin enerji ihtiyacını karşılamak zorundadır. Enerji arzında yeni kapasitelerin oluşturulamaması halinde ciddi sorunların ortaya çıkacağı düşünülmektedir. AB düzeyinde 2015 sonrasında hatta AB'nin belli kısımları için bu tarihten önce, özellikle de Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Slovakya'dan oluşan merkezi Avrupa ve Baltık cumhuriyetlerinde, nükleer santrallerin planlanan şekilde faaliyetlerine son verilmesi durumunda ciddi elektrik kesintileri yaşanabileceği öngörülmektedir.

AB yeni ve yenilenebilir enerji kaynakları gibi alternatif enerji kaynaklarının üretimine öncelik vermek, nükleer enerji üretiminin daha fazla güvenilir hale getirmek, enerji üretimini mümkün olduğu ölçüde kendi kaynaklarına dayanarak gerçekleştirmek, kısaca üretimi artırmak için çalışmak zorundadır. Üretim cephesi

yanında, tüketilen enerji kaynaklarını etkin kullanarak, verimliliğin sağlamak için de çaba göstermesi gerekmektedir. Gerek enerji üretimini, gerekse tüketimini olabildiğince açık bir enerji iç pazarında gerçekleştirmek için iç pazarın bir an önce tamamlanması gerekmektedir.

AB'nin enerji politikasının amaçlarını gerçekleştirmek için hem AB içerisine, hem de dışarıya karşı kullanacağı araçları bulunmaktadır. AB caydırıcı, önleyici araçların yanı sıra kriz yönetimi, çevreleme gibi araçlara da sahiptir. AB'nin Birleşmiş Milletler, Nato gibi uluslararası örgütler ve askeri güç aracılığıyla hem caydırıcı, hem de önleyici yöntemleri kullanarak enerji arz güvenliğini sağlaması, çevrenin yüksek düzeyde korunması mümkündür.

Enerji arz güvenliğini sadece Nato veya Birleşmiş Milletler aracılığıyla sağlamak her zaman en doğru seçenek değildir. Bu konuda en az NATO seçeneği kadar önemli ve öncelikli olan enerji ülkeleriyle ve bölgeleriyle uzun süreli istikrarlı siyasi, ekonomik ilişkiler kurmak ve bu ilişkileri ortak çıkarlar doğrultusunda sürdürmektir. Bu da akıllıca planlanan, kurumsal bir yapı ve çok yönlü enerji diplomasisini gerektirmektedir.

Aslında AB, böyle bir yapıya gereksinim duyduğunu enerji alım satım sözleşmelerinin tek tek üye devletler yerine hepsinin adına hareket eden ortak bir görüşmecisi tarafından tek ses olarak yürütülmesi şeklindeki önerileriyle belirtmektedir. Ancak, yetki ikamesi ilkesinin bir gereği olarak enerjinin ulusal nitelikte görülmesi ve üye devletlerin enerji konusunda sahip oldukları yetkileri devretmekte isteksiz davranmaları böyle güçlü bir kurumsal yapının kurulmasının önündeki en büyük engeldir.

Bugüne kadar yaşananlar üye devletlerin enerji söz konusu olduğunda ulusal güvenlik ve dış politika konularından daha katı bir şekilde, ulaşılmak istenen hedefin ulusal düzeyde daha iyi gerçekleştirileceğini düşündüklerini göstermektedir. Ancak, unutulmaması gereken malın satıcısının tek ya da az sayıda olması halinde alım satım koşullarının belirlenmesinde alıcıların daha zayıf durumda olduklarının bilimsel olarak da kanıtlanmış olduğu gerçeğidir. Enerji alanında genel olarak ithalatçı konumda olan AB üyesi devletlerin uluslararası enerji piyasasında birlikte hareket etmesi, ortak tutum, ortak strateji ve ortak amaçlar belirlemesi, Van der Linde'inde dediği gibi zayıf oldukları bir durumu lehlerine çevirecek akılcı bir hamle

olacaktır.

Üye devletlerde AB’de de enerji krizlerinin yönetilmesi mekanizması yoktur. Kriz yönetimiyle ilgili olarak AB düzeyinde petrol kesintileri durumunda doksan gün stok tutma yükümlülüğünü düzenleyen bir ikincil düzenleme bulunmaktadır. Oysa enerji krizinin yönetilmesi oldukça önemli bir konudur. Hatta AB’ni enerji politikası oluşturmaya sevk eden nedenlerin başında yaşanan enerji krizleri bulunmaktadır. Bu konuda AB düzeyinde bir enerji kriz yönetim merkezi oluşturulmalı, bu merkez üye devletlerde var olan ve belirli ilkelere göre kurulacak kriz yönetim merkezleriyle koordinasyon içinde çalışmalıdır.

AB’nin enerji politikası üye devletlerin enerji politikaları ve enerji pazarları arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. AB’de enerji ihtiyacını kendi kaynaklarından karşılama konusunda üye devletleri üç kategoriye ayrılmaktadır. Bir uçta Danimarka, İngiltere ve Polonya gibi enerjide kendi kendine yeterlilikleri oldukça yüksek, enerjide dışa bağımlılığı % 20’den daha az olan AB üyesi ülkeler bulunmaktadır. Diğer tarafta enerjide dışa bağımlılığı oldukça yüksek, toplam enerji ihtiyacının neredeyse % 80’ini ithalat aracılığıyla karşılayan İrlanda, İtalya, Portekiz ve İspanya gibi AB üyesi ülkeler yer almaktadır. Bir de coğrafi konumları ve özellikleri nedeniyle enerji konusunda tamamen dışa/ithalata bağımlı olan Malta, Güney Kıbrıs gibi AB üyesi küçük ada devletleri ve Lüksemburg’un yer aldığı bir grup vardır. Diğer üye devletler bu iki uç arasında yer almaktadır.

Üye devletler bir yandan enerjide dışa bağımlılığı azaltmak için kendi enerji kaynaklarını kullanmanın yollarını arayarak enerji çeşitliliğini sağlamak, diğer yanda dış politika alanında NATO, BM gibi uluslararası örgütlerin aracılığıyla enerji arzının, enerji yollarının güvenliğini sağlamak için çalışmalarda bulunmaktadır. Tek tek üye devletler bakıldığında bunların uluslararası politikada sahip oldukları güçleri arasında büyük farklılıklar vardır. Bir yanda Malta gibi küçük bir ada devleti, öte yanda Almanya, İngiltere gibi uluslararası politikada oldukça güçlü devletler yer almaktadır. Birinci bölümde açıklandığı üzere, AB üyesi küçük devletlerin enerjide ithalata bağımlılığı da oldukça yüksektir. Üstelik bu küçük devletler etkili bir enerji dış politikası uygulamalarına imkan verecek diplomatik araçlardan da yoksundurlar. Bir ekonomik kalkınma projesi olan AB’nin bütün üye devletlerin gelişimi için adımlar atması gerektiği genel kabul görmektedir. AB’nin enerji politikası AB üyesi

küçük devletler tarafından daha heyecanlı bir şekilde savunulacaktır.

Üye devletler arasındaki farklılıklar sadece enerji konusunda değil, ekonomik ve parasal birlik, Schengen, sosyal politikalar, AB bütçesi ve benzeri bir çok alanda da kendini göstermektedir. AB'nin başarısı uzlaşma kültürüyle farklı düzeylerde entegrasyonu sağlayacak çözümler bulmasında yatmaktadır. Şu ana kadar yapılanlar bunun enerji alanında da başarılacağına teminat oluşturmaktadır.

Enerji alanında üye devletler arasında var olan bu farklılıkların yanı sıra her üye devlet enerjide olabildiğince kendi ulusal kaynaklarına başvurarak enerji ihtiyacını karşılama eğilimindedir. Bu eğilimin doğal sonucu olarak birincil enerji kaynakları yetersiz olan AB üyesi devletlerin elinde nükleer enerji ve yenilenebilir enerji seçenekleri kalmaktadır. Bütün sıcak tartışmalara rağmen AB'de geleceğe ilişkin olarak yapılacak değerlendirmelerde bu iki kaynağın önemli yer tutacağını söylemek gerekmektedir. Bir başka anlatımla nükleer enerjiye sahip AB üyesi devletler nükleer enerji üretimine devam edecekler, nükleer enerji santrali bulunmayanlar ise bu enerjiye geçeceklerdir.

Bir diğer gelişme ise doğal olarak dışa bağımlılığı azaltma ve kendi kaynaklarını kullanma, çevreye karşı duyarlı olma üstünlüklerine sahip olan yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilecek enerji üretiminin artacağıdır. Bu artış kendini teknoloji alanında da gösterecektir. Büyük güneş kolektörlerinin, rüzgar tribünlerinin yanında, küçük ölçekte bir apartmanın ihtiyacını karşılayacak küçük enerji üreten aletlerin yapılmasına yönelik çabaların da artacağı düşünülmektedir.

AB enerji politikasının amaçlarının gerçekleşmesi üye devletlerin ulusal enerji politikalarının uyumlaştırılmasını gerekli kılmaktadır. Lizbon Anlaşmasıyla birlikte enerji ortak sorumluluk alanına girmiştir. Hukuksal anlamda ortak sorumluluktan anlaşılması gereken, enerjinin, hem AB kurumlarının, hem de üye devletlerin yetki kullandıkları bir alan olması gerektiğidir. Her iki düzeyde yetki kullanılması doğal olarak yetkilerin kesişmesi sorununu ortaya çıkaracaktır. Burada AB hukukunun AB'ye sağladığı en önemli araç yetki ikamesi ilkesi devreye girecektir. Ulaşılmak istenen amaç hangi düzeyde daha başarılı bir şekilde gerçekleştirilecekse o düzeyde belirlenmelidir. Enerji konusunda özellikle son yıllarda yaşanan gelişmeler, enerjinin gittikçe Birlik düzeyinde belirlenen bir konuya dönüşeceğine işaret etmektedir.

AB’de enerji alanında günümüze kadar çok sayıda düzenleme yapılmasına rağmen, AB’nin diğer ortak politikaları gibi “Ortak Enerji Politikası” olarak adlandıracağımız bir enerji politikası yoktur. Bu sebeple günümüzde AB enerji politikasından bahsedilirken, “Avrupa Birliği Ortak Enerji Politikası” yerine “Avrupa Birliği Enerji Politikası” kavramı kullanılmaktadır. Bilindiği üzere “ortak politika” söz konusu olduğunda, üye devletler yerine AB kurumları yetki kullanmaktadır. Lizbon Anlaşmasıyla birlikte enerji ortak yetki kullanılan bir alan olarak belirlenmiştir.

Tarihsel gelişime bakıldığında başlangıçta Topluluklar düzeyinde enerji alanında zayıf bir takım adımlar atıldığı görülmektedir. Üye devletlerde devlet, enerji sektöründe enerji şirketlerinin sahibi olarak, enerji piyasasındaki kuralları düzenleyen otorite olarak enerji sektörünün merkezinde yer almaktadır. AB enerji politikası bu yüzden “birleştirmeden” ziyade “uyumlaştırma”, “koordinasyon” sağlama temeline oturtulmalıdır. Zaten AB enerji politikasında günümüze kadar yapılanlar da koordinasyon ve uyumlaştırma temelinde atılan adımlardan oluşmaktadır. Uyumlaştırmanın ve koordinasyonun sağlanmasıyla “birleştirme” aşamasına geçilmiş olacaktır. Bütün olumlu gelişmelere rağmen enerji için birleştirmenin yakın gelecekte başarılamayacağı gözükmektedir. Küçük üye devletlerin bir süre daha beklemeleri gerekecektir.

Enerji alanında diğer politika alanlarından daha zayıf bir birleşmenin gerçekleştiği açıktır. Avrupa Birliği enerji alanında hem üye devletlerin, hem de birer tüketici olan AB vatandaşlarının çıkarlarını koruyucu politikalar geliştirmek zorundadır. Avrupa Birliği üye devletlerin çıkarlarının korunması için dünya enerji sektöründeki her bir aktörle yüz yüze görüşmeler yapmakta, ilişkiler kurmakta bu ilişkilerin dengeli bir şekilde geliştirilmesi için çeşitli yöntemler ve eylemler geliştirmektedir. Ancak, AB’nin enerji alanında dışarıya karşı bir dış enerji politikası yürütmeye çalışması üye devletler arasındaki farklılıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durumun AB’nin entegrasyon sürecine olumsuz etkisi olduğu ileri sürülmektedir.

Aslında AB enerji politikası iddia edildiği üzere AB bütünleşmesinin önünde bir engel olmadığı gibi bu bütünleşmeyle çelişen bir özellik de göstermemektedir. Doktrinde AB’ni ve onun uluslararası ilişkilerini açıklayan çok sayıda uluslararası

ilişkiler teorileri vardır. Bu teorilerin bir çoğunda, AB yönetim sisteminin diğer yönetim sistemlerinden farklı, kendine özgü, çok katmanlı bir yapısı olduğu vurgulanmaktadır. Bu sistemde kararlar hem ulusal, hem de uluslararası düzeyde alınmaktadır. Bazı alanlar Topluluk düzeyinde, uluslararası bir nitelik göstermektedir. Bazı alanlarda ise üye devletlerle Topluluk kurumları tarafından paylaşılan yetkiler söz konusudur. Enerji politikası önceleri yoğun olarak üye devletlerin yetkisinde olan bir konunun, zamanla paylaşılan yetkiler kapsamında, Topluluk ile üye devletlerin birlikte oluşturduğu ancak gittikçe Topluluğun düzenleme yetkisinin genişlediği bir alan olmaktadır.

Uluslararası ilişkiler teorileri arasında yer alan ve Jean Monnet gibi Avrupa Topluluklarının kurucu liderlerinin savunduğu işlevselci teori, AB enerji politikasını en iyi açıklayan teoridir. AB bir konuda entegrasyonu gerçekleştirdikçe, yayılma (spill over) etkisiyle entegrasyonun yararlı etkilerinin başka alanlarda da entegrasyona yol açacağı tezi, enerji politikası oluşturma çabalarında kendini göstermektedir. Üye devletler ve birer tüketici olan AB vatandaşları bu politikanın yararlarını gördükçe AB enerji politikasına destekleri artacaktır.

Enerji alanında geleceğe yönelik çalışmaların yapılması AB'nin gerek AB içine, gerekse AB dışına yönelik etkili bir enerji politikası geliştirmesi ve uygulaması, enerji alanında güçlü bir kurumsal, örgütsel bir yapı oluşturmasıyla da yakından ilgilidir. AB düzeyinde oluşturulacak bu güçlü örgütsel yapı sadece üye devletlerin enerji konusunda uyması gereken yükümlülüklerin enerji alanında özellikle enerji alt yapısında var olan farklılıkları gidermeyecek, aynı zamanda, AB'nin uluslararası enerji piyasasının kurallarının belirlenmesine, bu kuralların AB bakış açısıyla oluşturulmasına da katkı sağlayacaktır. Dolayısıyla enerjinin kurumsallaşması olarak adlandırabileceğimiz bu süreç AB'nin enerji alanındaki çıkarlarını hem AB içinde, hem de uluslararası enerji piyasasında koruyacak sağlam bir temele kavuşacaktır.

AB'nin enerji çeşitliliğini sağlamaya yönelik olarak atacağı adımlar da önemli olacaktır. AB, sadece kullanılan enerji kaynaklarında çeşitlilik sağlamamalı, aynı zamanda petrol, doğal gaz gibi belli enerji kaynaklarında dışa bağımlılığı oldukça yüksek düzeyde olduğundan, enerji ihtiyacını karşıladığı enerji ihraç eden ülke ve bölgelerde de çeşitlilik sağlamak zorundadır. AB enerji kesintilerine karşı

hazırlıklı olmak ve enerji arzının sürekliliğini ve güvenliğini sağlamak için bunu başarmak zorundadır. Böylece, tek satıcıdan almak zorunda kaldığı durumla karşılaştırıldığında enerjiyi daha uygun koşullarda satın alacak, alım satım koşullarının belirlenmesinde elini güçlendirecektir. Bu çeşitlilik sayesinde dış politika alanında kendi savunduğu fikirleri daha kolay savunur hale gelecektir. Sivil bir güç olan AB'nin demokrasi, hukukun üstünlüğü, temel hak ve özgürlüklerin korunması gibi dayandığı ve savunduğu değerleri, enerji alanında tek bir ülke ve bölgeye bağlı olması sebebiyle serbestçe dile getirmesinin önündeki engel de zayıflamış olacaktır.

Bu bağlamda AB'nin dünya enerji piyasasında etkin bir rol alması gerektiğini, aksi takdirde dünya enerji kaynaklarının güvenli bir şekilde Avrupa'ya akışını sağlayamayacağı düşünülmektedir. Akdeniz işbirliği çerçevesinde geliştirilen Lome Sözleşmeleri, Barcelona Süreci gibi yaklaşımlar siyasi alanlarla sınırlı kalmalı, ekonomik ve stratejik niteliği ağır basan enerji konusuna ise farklı yaklaşılmalıdır. Ortadoğu'da, tüm Ortadoğuyu kapsayacak zayıf politikalar belirlemek, buradaki ülkelerin enerji sektörüne dolaylı yararlar sağlamak yerine, ABD'nin yaptığı gibi tek tek ülkelerle, içeriği belirli, karşılıklı çıkarları açıkça gösteren ikili anlaşmalar yapılması gereklidir.

Bu çerçevede enerji konusunda AB düzeyinde politika belirlemek, özünde ekonomik nitelikte olan enerji ilişkilerini siyasallaştırmaktadır. Enerji politikasının AB düzeyinde belirlenmesi, AB'nin iç ve dış çıkarlarının, üye devletlerin ulusal çıkarlarının daha iyi korunmasına yol açacaktır. Enerjinin bir silah veya tehdit olarak kullanıldığı/kullanılabileceği bir uluslararası ortamda, AB'nin ekonomik ve siyasal değerlerinin dengelendiği AB düzeyinde enerji politikası belirlemenin gerekli olduğu göz ardı edilmemelidir.

AB için her zaman akılda tutulması gereken, enerji politikasının oluşturulması, bu politikanın amaçlarının gerçekleştirilmesi her şey den önce enerjinin varlığına, enerji kaynaklarına erişime ve bu enerji kaynaklarının güvenli yollardan AB'ye taşınmasına bağlıdır. Enerjinin olmadığı, ya da yetersiz olduğu bir yerde enerji politikasından ve bu politikanın amaçlarından da söz edilemez.

Ekonomik bir yaklaşımla enerji arz güvenliğinin sağlanması için tek tek üye devletlerin katlanacağı maliyet, özellikle tek başına devletlerin daha zayıf konumda

olduğu da göz önüne alınınca oldukça yüksek olacaktır. Örneğin; sadece Rusya'dan İtalya'ya giden ve İtalya'ya doğal gaz sağlayan bir doğal gaz boru hattının maliyetini İtalya ve Rusya üstlenecektir. Oysa aynı boru hattının AB projesi olarak hayata geçirilmesinde maliyeti bütün üye devletler üstlenecek, bütün AB pazarına doğal gaz verilmesi halinde zaten ülkelerin ulusal şebekeleri mevcut olduğundan İtalya'dan diğer AB üyesi ülkelere de doğal gaz daha ucuza aktarılacaktır. Böylece ölçek ekonomilerinin sağladığı bir faydadan AB yararlanmış olacaktır.

Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte, Ortaçağın bitişiyle okyanuslara dayanlı büyük ticaret gemilerinin yapılması, Ümit Burnunun keşfiyle Asya'dan gelen ticaret yollarının Akdeniz dışına taşınmasıyla yaşanan ve Osmanlının duraklamasının sebepleri arasında gösterilen gelişmeleri tersine çevirmek için tarihi bir fırsat doğmuştur. Bu gelişmeyle, Türkiye ve Akdeniz enerji yolları açısından yeniden önemli hale gelmiştir.

Hazar Havzası enerji kaynakları AB için enerji güvenliğinin sağlanması, enerji arzının sürdürülebilir olması ve enerji çeşitliliğinin sağlanması açısından önemlidir. Bu kapsamda Hazar bölgesi enerji kaynaklarına erişim, bu kaynakların AB'ye taşınması oldukça önemli bir konudur. Hazar Havzası enerji kaynakları ister en ucuz yol olan Karadeniz'den tankerlerle İstanbul ve Çanakkale Boğazları'ndan geçerek deniz yolu ile, ister boru hatlarıyla karadan taşınınsın, Türkiye coğrafi konumu itibarıyla, en düşük maliyetli güzergâhı sunması bakımından AB için vazgeçilmez bir ülkedir. AB Türkiye ilişkileri hangi düzeyde olursa olsun, söz konusu enerji olduğunda ilişkinin diğer boyutları önemini kaybetmemektedir. Üyelik müzakerelerinin bir de enerji perspektifinden değerlendirilmesi, her iki tarafın da bu süreçte daha akılcı davranmasını, müzakerelerin olumsuz sonuçlanmasının enerji alanında doğuracağı zararlardan kaçınmak için karşılıklı adımlar atılmasını sağlayacaktır.

Hazar ve Ortadoğu enerji kaynaklarına yakın olan Türkiye, AB için önemli bir ülkedir. Her şeyden önemlisi Türkiye, AB ile üyelik müzakereleri yapan ve kuruluşundan özellikle II. Dünya Savaşından sonra Avrupa ile yakın ilişkiler kuran bir ülkedir. Üstelik Türkiye coğrafi olarak enerji yolları üzerinde bulunmaktadır. Bunlara ek olarak bölgede bulunan ülkelerle iyi ilişkiler kurmuştur. Son yıllarda sorunlu olan iki ülkeyle Ermenistan ile ilişki kurmaya, İran ile olan ilişkilerini ise geliştirmeye çalışmaktadır. AB'nin Ortadoğu ve Hazar bölgesindeki eli, kulağı

olmaya uygun bir ülkedir. AB üyesi Türkiye coğrafi olarak AB'yi iki önemli enerji bölgesine komşu yapacaktır. Tek başına bu bile Türkiye'nin enerji açısından AB'ye verilebileceği en büyük stratejik üstünlüktür. Bilindiği üzere Hazar Havzasında Rusya'nın avantajı, bu bölgeyi Sovyet döneminde uzun süre yönetmesi, enerji yollarını kendi ülkesinden geçecek şekilde planlaması, her şeyden öte bölgeye komşu olmasıdır. Rusya'nın sahip olduğu bu üstünlük, Türkiye'nin üyeliği sayesinde AB'ye geçebilir.

Demokratik bir devlet sistemine sahip olan Türkiye'nin, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları gibi temel değerler üzerine kurulan ve bir değerler bütünü oluşturan AB'nin, bölge ülkelerinin demokratikleşme sürecine ve AB'nin bölge ülkelerine ulaşmasında da katkı yapacaktır. Bir başka anlatımla enerji alanında Türkiye aracılığıyla enerji bölgelerine ulaşan AB, kendi inandığı değerleri daha kolay ifade edebilecek, Türkiye moda deyimıyla “model ülke” olarak gösterilebilecek, enerji ticareti daha sağlam temeller üzerinde yürütülecektir.

Türkiye, AB'nin Rusya ile olan enerji ticaretinde pazarlık gücünün AB'ye geçmesine de yardımcı olacaktır. Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının hayata geçirilmesi, ardından Nabucco doğal gaz boru hattı projesinin hazırlanması, Rusya'nın sahip olduğu enerji (doğal gaz) arzındaki tekelleri sona ereceği yolundaki endişeleri, Güney Akım projesi gibi alternatif yolları önermesine ve enerji alanında rekabete yol açmıştır. AB'nin Türkiye ile enerji konusunda yapacağı işbirliği başta enerji fiyatları olmak üzere enerji taşıma güzergâhları arasında da rekabete yol açacak, en ucuz ve en güvenli alternatiflerin hayata geçirilmesi imkânını ortaya çıkaracaktır. Bu da enerji taşıma maliyetlerinde önemli bir düşüşün yaşanmasına ve enerji maliyetlerinin azalmasına neden olacaktır.

AB enerji şirketleri uluslararası enerji pazarında faaliyet gösterecek mali ve fiziki yapıya sahiptirler. Söz konusu şirketlerin gereksinim duyduğu lojistik hizmetleri, AB ile aynı siyasi, hukuki ve ekonomik temellere sahip olan Türkiye'den temin etmeleri her iki tarafın da yararına olacaktır. Bu noktada şunu belirtmekte yarar var, AB'nin Hazar Havzası ülkeleri Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan, Özbekistan, Karadeniz Bölgesi ülkeleri, OPEC, Basra Körfezi, Afrika Avrupa Enerji diyalogu, Rusya AB enerji diyalogu kapsamında yürütülen ilişkiler normal uluslararası ilişkiler değildir. Rutin diplomatik yöntemlerle bu ilişkilerin yürütülmesi

kolay değildir. Şimdiye kadar alınan yol göz önüne alındığında ilişkilerin gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu ilişkilerin yeniden kurulmasında, yürütülmesinde Türkiye, AB'ye yardımcı olacaktır.

ABD Devlet Başkanı Barack Obama'nın 2009 Nisan'ın ilk haftası yurt dışına, Türkiye'ye yaptığı ilk resmi ziyaret ve sonrasında, Türkiye Ermenistan sınır kapılarının açılması konusunda yapılan tartışmaların sıcaklığı devam ederken, Azerbaycan'dan gelen Azeri Parlamenterlerin Türkiye'de yaptığı görüşmeler, Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev'in Rusya'ya yaptığı ziyaret ve bu ziyaret esnasında Karabağ sorununun çözümünün enerji alanında Azerbaycan ile Rusya arasında enerji işbirliğini artıracığı, Azeri enerji kaynaklarının Rusya tarafından uluslararası piyasalara arz edilceği yolunda yapılan açıklamalar, Mayıs 2009'da Prag'da Azerbaycan ile Ermenistan devlet başkanlarının biraraya gelmesi, Batı'nın satranç tahtasında yapmayı düşündüğü bir hamleye, karşı tarafın/tafaların yaptığı hamlelere dönüşmüştür.

Bilindiği üzere Türkiye ile AB arasında Türkiye'nin üyelik müzakereleri 3 Ekim 2005 tarihinde başlamıştır. Müzakereler AB müktesebatına Türkiye'nin uyumunu sağlamaya yönelik olarak 35 başlık altında yürütülmektedir. Enerji 15'nci sırada yer alan müzakere başlığıdır. Enerjiyle ilgili olmasına rağmen Trans Avrupa Ağları 21'nci sırada ayrıca yer verilmiştir. Enerji başlığı diğer başlıkların bir çoğu gibi sadece AB ve Türkiye'yi ilgilendirmemektedir. Enerji konusu, yukarıda belirtildiği üzere bir satranç tahtasına benzeyen uluslararası enerji piyasasında her iki taraf için doğru hamlelerin zamanında yapılmasını sağlayacak özelliktedir. AB üyesi olarak AB enerji politikasının bir parçası olan Türkiye, uluslararası enerji piyasasında AB'nin etkin bir oyuncu olarak yer almasına katkı sağlayacaktır. Türkiyesiz AB enerji politikası eksik parçası olan tamamlanmamış bir puzzla benzeyecektir.

Türkiye, Doğu ile Batı arasında “enerji koridoru” olmanın ötesine geçerek dünya enerji pazarında söz sahibi olmaya aday bir “enerji merkezi” olma yolundadır. Ancak, her zaman hatırlanması ve akılda tutulması gereken önemli bir konu Türkiye'nin yukarıda açıklanan projeleri gerçekleştirmek üzere atacağı her adımda, başta Rusya olmak üzere diğer rakip ülkelerin karşı hamleleri ile karşı karşıya kalacağı gerçeğidir. Türkiye'nin söz konusu projelerin AB'nin yararına olduğu, bu projelerden sağlanacak enerji kaynaklarının uluslararası enerji fiyatlarından ve

kesintisiz olarak AB'nin istifadesine sunulacağı konusunda AB üyesi ülkeleri ikna etmesi, küresel enerji pazarının en önemli oyuncusu ABD'nin desteğini sağlaması, başta Azerbaycan olmak üzere bölge ülkeleriyle karşılıklı çıkarlarını koruyacak çok yönlü bir diplomasi yürütmesi gereklidir.

Türkiye'de özellikle AB üyelik müzakerelerinin başlamasıyla hızlanan, ancak müzakerelerden önce yapılan yapısal reformlar, bankacılık alanından kamu ihalelerine, enerji piyasasından iletişime, rekabetten sermaye piyasalarına kadar uzanan pek çok alanda kabul edilen ve AB ile aynı normları taşıyan düzenlemeler, büyük sermaye gerektiren enerji yatırımları ve projeleri için oldukça güvenli bir ortam yaratmaktadır. Büyük sermaye gerektiren bu projeler için, gerek coğrafi konumu, gerek ekonomik, sosyal yapısı, gerekse hukuk düzeni ve Batıyla olan iyi ilişkileri göz önüne alındığında, Ortadoğu ve Hazar Havzasının en istikrarlı ülkesi konumunda olan Türkiye, AB için oldukça önemli stratejik bir üstünlük sağlamakta, enerji yatırımlarının karşılaşılabileceği riskleri asgariye indirmektedir.

Yatırımlar tamamlandıktan sonra, başta boru hatlarının güvenliği olmak üzere enerji arz güvenliğini sağlayacak önemli bir askeri/caydırıcı güce sahip olması, diğer bölge ülkeleriyle karşılaştırıldığında, Ortadoğu ve Hazar Havzası enerji kaynaklarının AB'ye taşınmasında Türkiye'nin enerji merkezi olarak seçilmesini destekleyecek bir diğer önemli özelliktir.

Türkiye açısından, bütün bunların hayata geçirilmesi, daha önce de belirtildiği üzere içeride istikrarı bozacak unsurların kontrol altına alınmasına, dışarıda rakiplerin karşı hamlelerine karşı akılcı dış politika uygulanmasına bağlıdır. Bin yıllık devlet yönetme geleneğine, çok iyi yetişmiş sivil - asker bürokratlara sahip olan Türkiye'nin, satranç tahtasını andıran uluslararası enerji piyasasında, akılcı hamleleri yapacak bir dış politika yürütme potansiyeli vardır. AB'nin enerji alanında Türkiye'nin yanında yer alması, Türkiye'nin sahip olduğu potansiyel üstünlüklerden yararlanması, her iki taraf için de tarihi bir fırsattır.

Enerji alanında kurulan ilişkilerin sıradan diplomatik ilişkiler olmadığını belirttik. Bu durum AB için olduğu kadar Türkiye için de geçerlidir. Genelde geçerli olmakla birlikte enerji söz konusu olduğunda, Türk dış politikası çok kefeli terazi gibidir. Nasıl kefeleden birine ağırlık verilmesi halinde terazinin dengesi kolayca bozulacaksa, Türk dış politikası da enerji söz konusu olduğunda bir ülke ve bölgeye

ağırlık verilmesi durumunda, diğer ülkelerle olan ilişkilerinin olumsuz etkilenmesi riskiyle karşı karşıya kalmaktadır.

Terazinin keşiflerini oluşturan Ortadoğu, Kafkaslar, Balkanlar, Kıbrıs adasını da içine alacak şekilde Akdeniz gibi yakın çevresinde, AB, Rusya, Orta Asya, ABD gibi uzak çevresinde meydana gelen olaylara karşı, Türkiye'nin sadece enerji bakımından değil, ulusal güvenlik, ekonomik çıkarları, siyasi ve toplumsal istikrarı açısından duyarsız kalması düşünülemez. Türkiye İran'la olan ilişkilerini geliştirirken, ABD'yi ve AB'yi, Ermenistan'la ilişki kurarken, Azerbaycan'ı, Rusya'yı, Kıbrıs'a yönelik politikalarında Yunanistan ve AB'yi, Irak'a yaklaşımında ABD'yi, Azerbaycan ve Orta Asya ile ilişkilerinde Rusya'yı hesaba katmadan politika geliştiremez. Türkiye bu ilişkileri sürdürürken belirleyeceği enerji dış politikasının iç istikrarına, ekonomik ve sosyal gelişimine kısacası ulusal çıkarlarına etkisini de göz önünde tutmalıdır. Türk dış politikasının çok yönlü yapısı çok yönlü düşünmeyi gerektirmektedir.

Ortadoğu, Kafkaslar ve Hazar bölgesindeki diğer ülkelerle karşılaştırıldığında daha istikrarlı bir yapısı olan Türkiye'nin, sahip olduğu önemli askeri gücüyle enerji yollarının güvenliğini sağlayacağı hususu da unutulmamalıdır. Enerji yollarının güvenliğinin sağlanmasında “enerji Nato” kavramı ile Nato'nun enerji yollarının güvenliğini sağlayabileceği ileri sürülmektedir. ABD'nin Irak'ı işgali örneğinde olduğu gibi, askeri seçenek her zaman en iyi seçenek olmayabilir. Bu kapsamda önemli bir askeri gücü olmasına rağmen Türkiye'nin de enerji yollarının güvenliğini askeri tedbirlerle sağlamanın her zaman en iyi seçenek olmayacağı düşünülebilir. Askeri açıdan önemli olan bu gücün mutlaka bizzat kullanılması değildir. Gücün gerektiğinde kullanılabilmesi yolundaki olasılık bir başka anlatımla caydırıcılığı da en az kullanılması kadar etkilidir.

Türkiye, dünyanın en önemli enerji kaynaklarına ulaşmada Akdeniz, Karadeniz, Kızıldeniz, Basra Körfezi ve Hazar Denizinden oluşan, “beş deniz havzasının” kalbinde yer alan bir ülkedir. Bu beş deniz havzasının ekonomik, siyasi ve toplumsal açılardan en istikrarlı ülkesidir. Enerji coğrafyasının önemli askeri gücüyle, eksikliklerine rağmen Batı tipi sağlam bir hukuksal yapısıyla, laik devlet düzeniyle, demokratik geleneklere sahip tek ülkesidir. Türkiye, kuruluşundan beri yöneldiği ve elli yılı aşkın süredir sürdürdüğü AB üyeliği amacının gerçekleşmesiyle,

AB için enerji alanında sahip olunacak bulunmaz bir müttefikdir.

Türkiye, AB üyesi olsa da olmasa da başta Azerbaycan olmak üzere Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile ilişkilerini, karşılıklı çıkarların korunduğu, sağlam temeller üzerinde inşa etmeye özen göstermelidir. Uzun vadede, bu ülkelerle başta enerji olmak üzere diğer alanlarda da kurduğu ilişkileri güçlendirmelidir. Hatta bazı bilim adamlarının önerdiği gibi, “Benelüks Modeli” esas alınarak önce ticari konularda özel ilişkiler oluşturmalı, daha sonra bu ilişkiler genişletilmelidir. Bu model esas alınarak kurulacak ilişkiler sadece Türkiye için değil, AB için de başta enerji arz güvenliği olmak üzere geniş bir pazara ulaşma imkânı da sağlayacaktır.

Her türlü önyargıdan bağımsız olarak, enerji alanında Türkiye ve AB arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi, kazan kazan formülüyle her iki tarafa da büyük yararlar sağlayacaktır. Yakın gelecekte AB’ye üye olması halinde Türkiye, enerji alanında sahip olduğu ve olmayı planladığı imkânlarla, sadece AB’nin enerji sorununun çözümüne önemli düzeyde yardımcı olmayacak, aynı zamanda AB’nin dünya enerji piyasasında politika belirleyen güçlü bir aktör olmasına da katkıda bulunacaktır.

EKLER :**Ek – 1 AB Toplam Elektrik Üretimi**

	Toplam Elektrik Üretimi Gwh											
	1000 Ton Petrol Eşdeğeri											
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
AB 27	2732745	2829751	2840881	2910049	2939715	3021378	3108075	3116870	3216017	3287564	3308945	3353948
Belçika	74429	76148	78892	83241	84521	83894	79697	82060	84616	85441	87025	85535
Bulgaristan	41789	42716	42803	41711	38248	40924	43968	42679	42600	41621	44365	45843
Çek Cumhuriyeti	60847	64257	64598	65112	64694	73466	74647	76348	83227	84333	82578	84361
Danimarka	36655	53577	44311	41110	38918	36050	37727	39284	46181	40433	36355	45716
Almanya	536244	555019	551604	556749	555493	571551	586340	571645	599470	616785	620300	636600
Estonya	8693	9103	9218	8521	8268	8513	8484	8527	10159	10304	10205	9731
İrlanda	17880	19195	19953	21166	22029	24003	24981	25217	25225	25575	25357	27479
Yunanistan	41551	42555	43507	46332	49860	53843	53704	54608	58471	59346	60020	60789
İspanya	167330	174246	190250	195209	209047	225153	238002	246079	262860	280007	294040	303007
Fransa	493897	513113	504500	511027	523985	541188	550241	559441	566959	574279	576169	574473
İtalya	241466	244410	251447	259771	265640	276611	278990	284397	293884	303322	303699	314122
Giney Kıbrıs	2473	2592	2711	2954	3139	3370	3551	3785	4053	4201	4377	4652
Letonya	3979	3126	4505	5797	4110	4136	4280	3975	3975	4689	4905	4891
Litvanya	13898	16789	14861	17631	13535	11424	14737	17721	19488	19274	14784	12482
Lüksemburg	1241	1312	1263	1309	1021	1175	1243	3676	3612	4145	4129	4333
Macaristan	34112	35172	35396	37188	37719	35191	36418	36161	34145	33708	35755	35859
Malta	1632	1658	1686	1721	1792	1917	1987	2052	2236	2216	2240	2296
Hollanda	81071	85325	86661	91115	86680	89615	93747	95965	96775	100769	100219	98392
Avusturya	56589	54938	56873	57463	60943	61520	62377	62417	60095	64125	65697	63503
Polonya	138993	143173	142790	142789	142128	145183	145616	144126	151631	154159	156936	161742
Portekiz	33265	34521	34205	38983	43275	43765	46510	46109	46855	45108	46578	49041
Romanya	59266	61350	57148	53496	50710	51934	53866	54935	56645	56482	59413	62698
Slovenya	12654	12778	13176	13728	13262	13624	14466	14599	13820	15271	15117	15115
Slovakya	26306	25290	24547	25466	27743	30685	32046	32427	31178	30567	31455	31368
Finlandiya	64064	69372	69176	70170	69433	69989	74450	74899	84230	85817	70550	82304
İsveç	148379	140633	149422	158275	155158	145585	161617	146733	135435	151727	158435	143298
İngiltere	334042	347383	345378	362015	368364	377069	384789	387247	398207	393867	398403	398327

Kaynak : Eurostat (29.4.2009)

Ek – 2 AB Toplam Birincil Enerji Üretimi

Toplam Birincil Enerji Üretimi												
1000 Ton Petrol Eşdeğeri												
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
AB 27	942294	971370	962463	940507	942829	933041	933275	-	927570	923698	891830	871777
AB 25	899940	927807	921019	901152	905805	894534	895357	895028	889178	885110	853826	833454
AB 15	740471	767489	760183	754676	767602	758453	756353	754517	745097	743738	713748	694478
Euro Bölgesi	434270	446290	435719	421833	424190	421793	437231	439883	443133	455755	446034	448876
Euro Bölgesi 15	447036	459434	448648	434952	436537	434869	440420	443249	446426	459238	449561	452341
Belçika	10939	11275	12552	12033	13274	13065	12675	12883	13118	13159	13453	13367
Bulgaristan	10191	10614	9798	10179	8969	9834	10290	10530	10098	10169	10553	10911
Çek Cumhuriyeti	31714	32230	32252	30542	27723	29566	30198	30396	34073	32781	32434	33074
Danimarka	15569	17669	20203	20339	23729	27652	27076	28505	28403	31018	31273	29511
Almanya	140823	138844	138489	131669	134648	132062	133053	133888	135246	136987	135663	136850
Estonya	3354	3723	3639	3246	2980	3184	3428	3653	4205	4029	4210	3858
İrlanda	4010	3471	2753	2370	2452	2152	1761	1511	1834	1847	1616	1597
Yunanistan	9704	10138	9925	10039	9442	9947	9943	10539	9887	10264	10291	10050
İspanya	31218	31968	30656	32028	30309	31179	32910	31567	32782	32399	30127	31195
Fransa	126764	130968	128096	125073	127163	131106	131689	133388	134802	135667	135474	135567
İtalya	29246	30119	30284	30134	28998	26810	25680	26329	27274	28073	27665	27053
Güney Kıbrıs	42	43	42	43	44	44	44	45	48	48	48	50
Letonya	1432	1436	1624	1771	1642	1409	1523	1609	1730	1840	1856	1842
Litvanya	3695	4307	3879	4407	3460	3162	4080	4812	5105	4963	3683	3244
Lüksemburg	47	40	47	50	46	57	50	56	60	73	74	79
Macaristan	13466	13130	12782	11946	11501	11215	10842	11132	10684	10166	10400	10344
Malta	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hollanda	66224	73962	65745	62926	59427	57163	60945	60415	58443	67664	61899	60763
Avusturya	8527	8408	8541	8667	9350	9625	9648	9682	9485	9682	9337	9587
Polonya	97934	97794	99084	86778	82834	78444	79376	79062	78709	77959	77717	76848
Portekiz	3321	3795	3750	3734	3369	3826	3895	3643	4336	3894	3578	4320
Romanya	32163	32950	31645	29176	28054	28673	27627	28024	28294	28419	27450	27413
Slovenya	3020	2963	2962	3036	2861	3085	3146	3322	3245	3435	3479	3415
Slovakya	4811	4691	4572	4707	5159	5971	6366	6485	6281	6152	6251	6302
Finlandiya	13151	13440	14806	13148	15153	14747	14692	15579	15508	15415	16210	17787
İsveç	31342	31468	32005	33000	32665	29983	33322	31225	30390	33799	34166	32275
İngiltere	249586	261924	262331	269465	277576	269078	258724	254905	243171	223166	202524	183946
Hırvatistan	4159	4219	4090	3997	3576	3569	3736	3694	3735	3860	3786	4131
Türkiye	26543	27182	28020	29130	27545	26808	25161	24648	23873	24212	23626	26538
İzlanda	1565	1616	1682	1814	2191	2306	2451	2462	2457	2519	2636	3259
Norveç	182052	208083	212674	206607	209614	224989	228938	233630	236016	238467	234026	223650
İsviçre	10474	10013	10501	10632	11171	11101	11653	11213	11409	11438	10507	11751

Kaynak : Eurostat (29.4.2009)

- : Yeterli ya da Hiç Veri Yok

Ek – 3 AB Toplam Kömür ve Linyit Üretimi

Kömür ve Linyit Üretimi												
1000 Ton Petrol Eşdeğeri												
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
AB 27	275288	270399	264679	237384	222391	211995	210616	210026	208909	201235	195092	190424
AB 25	262115	256950	253401	226926	213559	201809	200419	199499	197726	190504	185120	179637
AB 15	135681	129884	125026	113468	107203	98427	96742	96976	94227	90883	86362	82105
Euro Bölgesi	97781	92194	88082	79720	77492	71823	77844	79189	77497	75317	74269	71499
Euro Bölgesi 15	106907	101556	97298	89272	86585	81107	78852	80364	78681	76517	75453	72709
Belçika	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bulgaristan	5287	5401	4675	5085	4185	4310	4497	4428	4645	4524	4178	4307
Çek Cumhuriyeti	27598	27967	27990	26101	23133	25049	25347	24255	25363	23563	23570	23719
Danimarka	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Almanya	78834	73827	70667	65720	62588	59599	58177	58761	57989	58339	56488	53309
Estonya	2868	3140	3052	2734	2471	2672	2625	2813	3247	3035	3176	3099
İrlanda	1606	1135	666	732	1127	959	869	572	1055	877	789	766
Yunanistan	7911	8202	8073	8353	8003	8222	8392	8914	8176	8547	8538	8137
İspanya	10142	9974	9871	9301	8566	7740	7358	7450	6975	6453	6265	6049
Fransa	4789	4716	3894	3222	2951	2021	1317	951	1041	99	0	0
İtalya	44	35	55	48	29	4	69	104	159	62	60	13
Güney Kıbrıs	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Letonya	78	93	94	15	71	16	17	34	2	3	3	3
Litvanya	15	18	21	17	23	12	10	14	13	14	20	15
Lüksemburg	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Macaristan	3095	3209	3299	3045	2951	2893	2664	2683	2709	2182	1748	1818
Hollanda	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Avusturya	305	260	265	267	267	293	283	332	271	55	0	0
Polonya	90548	90452	91715	79282	75534	70661	71027	70615	70163	68805	68421	67105
Portekiz	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Romanya	7886	8048	6603	5374	4647	5875	5699	6099	6537	6207	5793	6480
Slovenya	1216	1160	1143	1200	1090	1062	1008	1175	1184	1201	1184	1210
Slovakya	1017	1027	1062	1064	1083	1018	980	934	819	817	637	562
Finlandiya	2061	2247	2664	430	1966	1207	1378	2107	1832	885	2129	3224
İsveç	225	215	193	240	175	162	190	240	241	267	211	185
İngiltere	29765	29274	28678	25155	21533	18221	18708	17547	16490	15300	11882	10421
Hırvatistan	47	39	29	31	9	0	0	0	0	0	0	0
Türkiye	12083	12268	13115	13943	13283	13361	12949	11826	11011	10599	10484	13085
Norveç	194	153	256	218	272	425	1200	1431	1976	1949	987	1607

Kaynak : Eurostat (29.4.2009)

- : Yeterli ya da Hiç Veri Yok

Ek – 4 AB Toplam Ham Petrol Üretimi

Ham Petrol Üretimi												
1000 Ton Petrol Eşdeğeri												
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
AB 27	169508	169167	167895	171468	177638	169845	158768	161540	151579	140892	128338	116728
AB 25	162431	162202	160991	164791	171122	163420	152409	155345	145547	135051	122769	111609
AB 15	159445	159344	158246	162048	168391	160526	149340	152244	142391	131911	119908	108961
Euro Bölgesi	16739	15810	15510	15026	13709	13309	13056	15189	15528	14905	14581	13745
Euro Bölgesi 15	17201	16327	15979	15344	13726	13590	13056	15189	15528	14905	14581	13745
Belçika	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bulgaristan	43	32	28	33	41	43	34	37	30	31	30	28
Çek Cumhuriyeti	146	152	164	180	184	176	185	268	321	310	317	269
Danimarka	9333	10326	11403	11690	14799	18176	17280	18551	18563	19692	18935	17231
Almanya	2987	2935	2863	2994	2804	3234	3347	3587	3773	3538	3545	3453
Estonya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yunanistan	460	516	468	317	16	281	192	190	138	134	101	95
İspanya	790	516	374	532	301	229	341	319	325	257	168	140
Fransa	2967	2561	2173	1997	1824	1692	1662	1341	1431	1388	1248	1119
İtalya	5316	5538	6038	5705	5087	4636	4147	5613	5653	5521	6191	5850
Güney Kıbrıs	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Letonya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Litvanya	130	158	215	282	236	323	482	444	390	308	220	184
Lüksemburg	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Macaristan	2339	2155	2007	1854	1804	1673	1567	1606	1619	1578	1427	1356
Malta	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hollanda	3581	3195	3014	2731	2609	2422	2336	3173	3179	2988	2346	2084
Avusturya	1099	1066	1049	1068	1084	1095	1032	966	1029	1081	983	1004
Polonya	293	319	292	365	440	661	779	737	777	901	862	808
Portekiz	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Romanya	7034	6933	6876	6644	6475	6383	6325	6157	6001	5810	5538	5091
Slovenya	2	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0
Slovakya	77	72	65	61	66	59	56	53	49	43	35	32
Finlandiya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İsveç	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
İngiltere	132908	132692	130865	135015	139866	128761	119004	118505	108300	97314	86414	78006
Hırvatistan	1785	1715	1804	1839	1400	1336	1239	1205	1146	1087	1020	986
Türkiye	3534	3518	3468	3241	2956	2771	2531	2435	2365	2264	2273	2169
Norveç	142026	161113	160730	153799	153265	165451	166994	160494	157403	155467	143771	132024

Kaynak : Eurostat (29.4.2009)

: Yeterli ya da Hiç Veri Yok

Ek – 5 AB Toplam Doğal Gaz Üretimi

Doğal Gaz Üretimi												
1000 Ton Petrol Eşdeğeri												
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
AB 27	188965	209922	201149	199337	203029	207559	208169	204288	199809	203242	188677	179413
AB 25	174480	196125	189213	188165	191816	196578	197371	193673	189368	192597	178591	169481
AB 15	167045	188948	182253	181574	185745	190481	191124	187483	183169	185995	172092	162892
Euro Bölgesi	98585	107302	97862	93532	89521	85473	88278	86472	83333	90733	83311	81561
Euro Bölgesi 15	98644	107359	97917	93580	89528	85522	88283	86477	83337	90738	83314	81564
Belçika	0	2	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0
Bulgaristan	40	33	28	23	21	12	18	16	13	267	384	374
Çek Cumhuriyeti	198	182	163	169	175	169	122	115	131	162	154	147
Danimarka	4702	5713	7047	6834	7024	7412	7589	7603	7203	8492	9383	9323
Almanya	15099	16322	16079	15670	16708	15800	15932	15987	15920	14732	14224	14052
Estonya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İrlanda	2249	2168	1906	1407	1103	958	659	678	544	688	461	411
Yunanistan	44	46	45	40	3	42	40	42	31	29	18	26
İspanya	379	426	163	102	131	148	471	467	197	310	144	55
Fransa	2793	2407	2127	1837	1670	1505	1510	1450	1282	1108	909	1059
İtalya	16347	16364	15780	15568	14313	13622	12483	11976	11372	10615	9886	8992
Letonya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Litvanya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lüksemburg	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Macaristan	3788	3601	3360	2965	2624	2475	2477	2356	2286	2367	2331	2382
Hollanda	60456	68344	60591	57613	54118	51904	55713	54275	52212	61585	56265	55395
Avusturya	1261	1270	1215	1335	1478	1533	1471	1597	1776	1667	1403	1564
Polonya	3169	3140	3204	3249	3102	3313	3492	3569	3611	3927	3884	3880
Portekiz	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Romanya	14446	13764	11908	11150	11192	10968	10780	10599	10429	10377	9701	9558
Slovenya	16	11	10	7	5	6	5	5	4	4	3	3
Slovakya	264	242	222	200	164	133	151	145	166	142	126	176
Finlandiya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İsveç	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İngiltere	63715	75887	77299	81167	89198	97554	95257	93408	92634	86770	79550	72008
Hrvatistan	1606	1459	1403	1282	1267	1355	1642	1732	1789	1796	1865	2217
Türkiye	150	170	208	465	602	526	257	311	461	566	738	745
Norveç	28258	36762	41019	41355	44138	45817	48892	59166	66270	70419	76281	78415

Kaynak : Eurostat (29.4.2009)

- : Yeterli ya da Hiç Veri Yok

Ek – 6 AB Toplam Nükleer Enerji Üretimi

Nükleer Enerji Üretimi												
1000 Ton Petrol Eşdeğeri												
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
AB 27	223028	233191	235858	236761	243350	243761	252533	255425	256886	260130	257360	255342
AB 25	218576	228169	229886	231033	237930	237664	246084	248786	251163	254361	251115	248861
AB 15	204557	213507	215865	216299	223709	222846	229937	230648	231703	234801	232411	230361
Euro Bölgesi	165269	172167	174578	171914	180290	186123	188096	190418	191436	194178	192688	193622
Euro Bölgesi 15	166514	173356	175886	173215	181501	187351	189452	191844	192779	195586	194206	195053
Belçika	10340	10692	11958	11394	12644	12422	11956	12217	12222	12204	12277	12032
Bulgaristan	4453	4664	4579	4359	4079	4689	5044	5216	4457	4337	4812	5028
Çek Cumhuriyeti	3155	3315	3223	3399	3445	3506	3805	4834	6674	6791	6379	6719
Danimarka	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Almanya	37322	38925	41114	38912	43853	43750	44189	42522	42578	43095	42061	43148
Estonya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yunanistan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İspanya	14305	13994	13511	15217	15181	16046	16434	16255	15961	16407	14842	15510
Fransa	97308	102495	102016	100083	101697	107093	108618	112664	113776	115625	116474	116128
İtalya	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Güney Kıbrıs	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Letonya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Litvanya	3050	3596	3102	3496	2544	2172	2931	3648	3994	3896	2666	2232
Lüksemburg	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Macaristan	3618	3658	3603	3599	3636	3658	3644	3599	2841	3074	3569	3472
Malta	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hollanda	1036	1037	591	937	988	1013	1026	1010	1036	986	1031	895
Avusturya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Polonya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Portekiz	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Romanya	0	358	1393	1369	1341	1407	1405	1422	1266	1431	1433	1453
Slovenya	1245	1189	1308	1301	1211	1228	1356	1426	1343	1408	1518	1431
Slovakya	2950	2905	2785	2939	3384	4255	4412	4631	4608	4392	4573	4646
Finlandiya	4957	5024	5390	5370	5926	5799	5874	5751	5864	5860	6003	5909
İsveç	18040	19159	18038	18554	18879	14781	18601	17569	17390	19988	18670	17277
İngiltere	21249	22180	23248	25831	24540	21942	23240	22661	22877	20636	21054	19463
İsviçre	6422	6485	6554	6663	6663	6822	6916	7025	7090	6954	6021	7176

Kaynak : Eurostat (29.4.2009)

- : Yeterli ya da Hiç Veri Yok

Ek – 7 AB Toplam Yenilenebilir Enerji Üretimi

Yenilenebilir Enerji Üretimi												
1000 Ton Petrol Eşdeğeri												
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
AB 27	85130	88328	92358	95319	95721	99031	101746	-	107943	115983	120013	127962
AB 25	81964	83998	87004	90001	90678	94211	97631	95765	102930	110380	113879	121958
AB 15	73387	75472	78307	81091	81905	85393	88070	85553	91835	98282	101121	108439
Euro Bölgesi	55541	58483	59370	61446	62529	64285	68817	67002	73567	78757	79332	86730
Euro Bölgesi 15	57414	60502	61251	63346	64548	66520	69637	67762	74328	79627	80154	87551
Belçika	599	582	594	639	630	641	719	666	896	955	1176	1335
Bulgaristan	369	483	488	678	642	780	696	832	952	1009	1149	1173
Çek Cumhuriyeti	598	585	673	650	733	595	687	851	1514	1919	2012	2200
Danimarka	1534	1630	1752	1814	1906	2065	2207	2351	2637	2835	2955	2957
Almanya	6516	6752	7712	8330	8636	9628	10428	11593	13213	15418	17492	21169
Estonya	487	584	587	512	510	512	552	568	667	679	680	624
İrlanda	155	169	181	231	222	235	234	261	235	282	367	420
Yunanistan	1289	1374	1340	1329	1420	1403	1318	1393	1543	1554	1634	1793
İspanya	5602	7059	6737	6875	6130	7016	8307	7076	9324	8972	8709	9442
Fransa	18615	18537	17623	17873	18432	18065	18423	16808	17273	17447	16844	17261
İtalya	7540	8183	8412	8813	9569	8548	8981	8636	10090	11875	11528	12198
Güney Kıbrıs	42	43	42	43	44	44	44	45	48	48	48	50
Letonya	1354	1343	1530	1756	1571	1393	1506	1575	1728	1837	1854	1839
Litvanya	501	535	542	612	656	656	658	706	708	745	776	813
Lüksemburg	47	40	47	50	46	57	50	56	60	73	74	79
Macaristan	626	506	513	483	485	516	491	889	921	966	1185	1282
Hollanda	1151	1386	1549	1645	1712	1824	1870	1958	2016	2106	2257	2389
Avusturya	5862	5812	6012	5998	6522	6705	6863	6788	6409	6879	6950	7019
Polonya	3924	3883	3873	3883	3757	3809	4078	4141	4158	4325	4550	5054
Portekiz	3321	3795	3750	3734	3369	3826	3895	3643	4336	3894	3578	4320
Romanya	2797	3847	4865	4640	4400	4040	3419	3748	4061	4594	4984	4831
Slovenya	542	602	500	528	554	788	776	715	714	822	774	771
Slovakya	503	446	438	444	463	506	768	723	638	758	881	886
Finlandiya	6133	6169	6752	7257	7261	7742	7440	7721	7813	8671	8078	8654
İsveç	13073	12094	13774	14206	13611	15040	14531	13415	12759	13544	15285	14813
İngiltere	1950	1891	2071	2296	2438	2600	2516	2784	2871	3146	3625	4048
Hırvatistan	719	1007	854	845	900	879	855	757	800	977	901	929
Türkiye	10776	11226	11228	11481	10705	10149	9424	10077	10036	10783	10131	10539
İzlanda	1565	1616	1682	1814	2191	2306	2451	2462	2457	2519	2636	3259
Norveç	11575	10055	10670	11236	11940	13296	11851	12539	10368	10632	12987	11604
İsviçre	4053	3528	3947	3969	4508	4280	4737	4188	4318	4484	4486	457

Kaynak : Eurostat (29.4.2009)

- : Yeterli ya da Hiç Veri Yok

Ek – 8 AB Net Birincil Enerji İthalatı

Net Birincil Enerji İthalatı												
1000 Ton Petrol Eşdeğeri												
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
AB 27	738602	774031	784723	813942	790751	826298	857458	858115	904534	940860	986069	1010424
AB 25	710567	745915	759073	791977	773857	809464	838951	840039	885005	919676	965739	988990
AB 15	659876	685626	698572	730383	713303	749215	777802	776563	816840	848775	888750	908782
Euro Bölgesi	650890	673378	690421	724565	725913	754362	785930	793540	815437	827293	846827	847727
Euro Bölgesi 15	675136	698773	716434	752231	752709	783177	792574	800481	822700	834354	854426	855433
Belçika	46863	49416	49316	52092	49161	50812	51272	49341	53244	53940	53775	53486
Bulgaristan	13484	13157	10846	10107	8923	8718	9027	8939	9313	9240	9516	9545
Çek Cumhuriyeti	8716	10564	10563	10589	9847	9445	10719	11364	11399	11744	12893	12930
Danimarka	7548	5526	3855	1334	-3434	-7255	-5777	-8610	-6850	-9947	-10430	-8082
Almanya	196270	208774	209419	213979	203681	205682	216654	209252	212969	215533	215281	215548
Estonya	1995	1959	1944	2040	1889	1593	1663	1491	1466	1657	1471	1885
İrlanda	7631	8398	9477	10654	11735	12266	13684	13742	13573	13861	13657	14217
Yunanistan	18268	18869	19264	21179	19810	22065	22410	23308	22592	24708	23448	24853
İspanya	76165	74345	80812	88399	95296	99334	99798	108012	109080	115282	123972	123811
Fransa	116805	125035	122820	132361	132750	134196	136771	137477	138857	141485	144346	141728
İtalya	135059	134807	134887	140747	144210	153428	148250	153370	156360	159548	160955	164570
Güney Kıbrıs	2024	2172	2132	2245	2435	2547	2504	2586	2663	2417	2816	2971
Letonya	3366	3450	2701	2625	2194	2245	2534	2455	2796	3173	2994	3169
Litvanya	5650	5092	5064	4801	4354	4343	3923	3740	4105	4439	5120	5481
Lüksemburg	3264	3385	3304	3267	3356	3630	3697	3950	4154	4535	4622	4662
Macaristan	12652	13855	13616	14359	13936	14026	13897	14786	16350	16100	17519	17347
Malta	891	855	1018	873	984	822	749	901	901	922	958	897
Hollanda	17142	14803	23706	24450	26929	35442	32644	32545	36691	31404	38390	37227
Avusturya	18028	20071	19357	20502	19169	19106	19973	21173	23097	23481	24658	24864
Polonya	-11	5569	6639	8156	9671	10262	9539	10227	12137	13525	16911	19645
Portekiz	18012	16866	18645	19633	22342	21881	21848	22519	22393	22653	24414	21569
Romanya	14552	14959	14804	11858	7971	8116	9480	9136	10216	11944	10814	11888
Slovenya	3063	3500	3599	3368	3566	3381	3390	3455	3699	3722	3825	3838
Slovakya	12344	13274	13225	12538	11677	11586	12230	12578	12651	13204	12488	12048
Finlandiya	15650	17478	18678	18482	17285	18587	18926	18844	22420	20958	19306	20946
İsveç	19405	21295	19817	19928	18234	19291	19293	19873	22835	20350	20179	19797
İngiltere	-36234	-33441	-34785	-36623	-47220	-39249	-21645	-28239	-14583	11079	32293	49295
Hırvatistan	2926	3239	3716	4025	4362	4180	4178	4979	4997	5120	5262	4881
Türkiye	36877	41048	42887	43628	43511	51062	46188	51107	56776	58705	62143	69293
İzlanda	801	867	872	934	972	1036	947	969	937	1072	1063	1099 ⁽¹⁾
Norveç	-157123	-182517	-187396	-180561	-182018	-198280	-203323	-208718	-207111	-210036	-200643	-197567
İsviçre	13715	14962	14828	15391	14082	14079	15262	15047	14739	15168	16244	16106

Kaynak : Eurostat (29.4.2009)

- : Yeterli ya da Hiç Veri Yok

Ek – 9 AB Nihai Enerji Tüketimi

Nihai Enerji Tüketimi												
1000 Ton Petrol Eşdeğeri												
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
AB 27	1070904	1115258	1103942	1110676	1108456	1113544 ^(p)	:	:	^(p)))	1176298 ^(p)
AB 25	1032802	1074124	1065987	1074643	1077234	1082476 ^(p)	:)	^(p)))	1141564 ^(p)
AB 15	901324	938516	931240	947339	952651	961774 ^(p)	984611 ^(p)	972172 ^(p)	997804 ^(p)))	1006910 ^(p)
Euro Bölgesi	694367	721444	717330	731374	734343	741947 ^(p)	782869 ^(p)	774933 ^(p)	798373 ^(p)	806518 ^(p)	806473 ^(p)	807708 ^(p)
Euro Bölgesi 15	716018	744566	741170	755822	758906	766999 ^(p)	789521 ^(p)	781655 ^(p)	805342 ^(p)	813598 ^(p)	813700 ^(p)	814971 ^(p)
Belçika	36037	37946	38324	38999	38919	39055	39294	37551	39947	39342	38443	38165
Bulgaristan	11409	11560	9313	9959	8843	8602	8641	8719	9432	9211	9565	10028
Çek Cumhuriyeti	25067	25514	25435	24455	23781	23636	23970	23571	25234	26078	25776	26251
Danimarka	14750	15374	15042	14996	14960	14638	15025	14743	15076	15309	15457	15627
Almanya	222795	230851	225259	223525	218700	218098	223940	219240	221938	220381	218369 ^(p)	223062 ^(p)
Estonya	2496	2907	2981	2612	2358	2365	2521	2544	2625	2743	2783	2775
İrlanda	7910	8274	8591	9319	9918	10681	11109	11208	11463	11685	12340	13037
Yunanistan	15838	16902	17307	18201	18202	18560	19162	19546	20530	20297	20800	21454
İspanya	63690	65426	68170	71879	74473	79631 ^(p)	83510 ^(p)	85623 ^(p)	90661 ^(p)	94523 ^(p)	97455 ^(p)	96642 ^(p)
Fransa	142257	149688	147516	152615	152468	152356	158150	153709	157457	159619	159262	157779
İtalya	113897	114644	115651	118898	123508	123465	126220	124743	130280	131116	132600	130654
Güney Kıbrıs	1414	1461	1467	1537	1580	1640	1697	1708	1813	1818	1809	1840
Letonya	3814	3773	3702	3576	3372	3240	3554	3612	3813	3921	4030	4201
Litvanya	4592	4478	4517	4453	4044	3740	3860	4014	4123	4286	4465	4722
Lüksemburg	3171	3258	3236	3195	3354	3558	3703	3745	3967	4350	4439	4398
Macaristan	15711	16287	15597	15687	15937	15759	16474	17014	17624	17462	18080	17920
Malta	451	389	561	428	419	412	374	454	468	469	526	478
Hollanda	47736	51750	49535	49714	48870	50175	50909	50735	51598	52518	51639	50835
Avusturya	21015	22695	22211	22778	22702	23057	24525	24995	26300	26241	27107	26753
Polonya	63525	65808	65300	59783	58443	55185	55868	54231	56096	57505	57854	60823
Portekiz	13789	14527	15291	16151	16732	17694	18113	18389	18393	20177	18723	18544
Romanya	26693	29574	28641	26074	22379	22466	22989	23026	24176	25431	24614	24706
Slovenya	3948	4369	4505	4282	4362	4440	4581	4560	4688	4794	4892	4945
Slovakya	10460	10623	10683	10492	10286	10285	10924	11124	10710	10855	10614	10680
Finlandiya	22069	22385	23546	24302	24698	24176	24137	25092	25630	26093	25252	26679
İsveç	33735	34662	34035	34264	33620	34452	33375	33540	33576	33624	33740	33218
İngiltere	142633	150133	147527	148503	151527	152177	153343	148956	150779	151937	152188	150565
Hırvatistan	4481	4666	5139	5204	5364	5350	5470	5602	5960	6147	6326	6438
Türkiye	44718	48774	50296	49852	49163	55477	50233	54699	58652	60404	63243	69069
İzlanda	1706	1771	1793	1859	2013	2117	2131	2209	2218	2230	2204	2382 ^(p)
Norveç	16877	17675	17511	18237	18667	18143	18624	18313	17987	18445	18479	18388
İsviçre	19546	19953	19619	20304	20633	20428	20873	20344	20930	21264	21717	21610

Kaynak : Eurostat (29.4.2009)

- : Yeterli ya da Hiç Veri Yok, p: Kesin Olmayan Değer

Ek – 10 AB Endüstri Nihai Enerji Tüketimi

Endüstri Nihai Enerji Tüketimi												
1000 Ton Petrol Eşdeğeri												
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
AB 27	329897	330630	330666	323865	317395	327904 ^(p)	331032 ^(p)	326397 ^(p)	332056 ^(p)	332492 ^(p)	326274 ^(p)	320043 ^(p)
EU (25 countries)	308950	309889	313291	308534	304809	315194 ^(p)	317742 ^(p)	312616 ^(p)	317919 ^(p)	318659 ^(p)	312651 ^(p)	306729 ^(p)
EU (15 countries)	261883	261197	265175	264709	265575	275446 ^(p)	279659 ^(p)	274846 ^(p)	279116 ^(p)	278820 ^(p)	274305 ^(p)	267446 ^(p)
Belçika	13575	13203	14391	14707	15168	15687	15545	14328	14572	14287	13563	14429
Bulgaristan	6034	5972	4568	4722	3712	3652	3657	3500	3826	3755	3719	3833
Çek Cumhuriyeti	12340	12206	12173	11272	10028	9796	9467	9459	9508	9845	9593	9477
Danimarka	3031	3044	3055	3001	3032	2941	3012	2852	2863	2898	2866	2925
Almanya	62002	60610	58272	57522	56299	57896	58759	57925	57128	55929	55666 ^(p)	55648 ^(p)
Estonya	787	857	759	658	496	529	583	549	644	615	645	615
İrlanda	1854	1835	1946	2002	2077	2348	2334	2290	2236	2234	2481	2754
Yunanistan	4114	4315	4359	4429	4165	4445	4505	4468	4315	4054	4143	4213
İspanya	20507	19816	21726	22594	22389	25527 ^(p)	27211 ^(p)	28165 ^(p)	29777 ^(p)	30725 ^(p)	31097 ^(p)	30111 ^(p)
Fransa	37068	37280	37227	37569	36138	36777	39506	37739	38283	37837	35598	35078
İtalya	36459	35856	36899	36055	38461	39526	39680	38915	40394	39855	39074	38007
Güney Kıbrıs	391	428	405	419	430	442	415	429	428	525	316	331
Letonya	692	660	726	702	632	572	610	620	628	669	705	741
Litvanya	1017	976	999	986	825	780	772	863	910	937	995	1055
Lüksemburg	1197	1160	1034	868	923	958	921	889	890	963	938	1019
Macaristan	3808	3960	3685	3666	3508	3461	3565	3770	3490	3347	3430	3430
Malta	42	44	39	39	40	43	42	44	48	47	46	46
Hollanda	12696	13210	13213	13163	12809	13769	13725	13702	14263	14805	14929	13434
Avusturya	6646	6824	7313	7219	7089	7701	7941	8087	8159	8345	8601	8746
Polonya	22722	24192	23976	21141	18469	18886	17360	16571	17281	17850	16462	17349
Portekiz	4974	5042	5606	5943	5986	6244	6322	5824	5869	7226	5689	5694
Romanya	14913	14770	12806	10609	8873	9057	9633	10281	10311	10078	9905	9481
Slovenya	1180	1190	1226	1164	1210	1424	1336	1264	1500	1533	1657	1699
Slovakya	4088	4179	4129	3778	3596	3816	3932	4190	4355	4376	4471	4513
Finlandiya	9989	10189	11079	11510	12035	12046	11414	12094	12385	12886	12093	13273
İsveç	12625	12864	12958	13044	12549	13158	12425	12571	12373	12694	12664	12760
İngiltere	35146	35946	36096	35083	36455	36424	36334	34877	35580	34136	34296	33608
Hırvatistan	1257	1267	1447	1439	1371	1391	1441	1393	1442	1558	1576	1637
Türkiye	13234	15895	17189	17723	16335	21009	16704	20231	22515	22743	22494	24725
İzlanda	435	474	511	559	636	720	753	786	775	797	765	852 ^(p)
Norveç	6181	6241	6064	6585	6816	7015	6810	6326	6363	6685	6574	6285
İsviçre	3601	3545	3578	3608	4041	3965	4124	3966	4033	4118	4104	4139

Kaynak : Eurostat (29.4.2009)

p: Kesin Olmayan Değer

Ek – 11 AB Taşımacılık Nihai Enerji Tüketimi

Taşımacılık Nihai Enerji Tüketimi												
1000 Ton Petrol Eşdeğeri												
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
AB 27	300613	311346	317893	329471	337629	339389	:	345984 ^(p)	351319	359748	362371	370183 ^(p)
AB 25	295564	305447	312060	323653	332534	334171	:	339602 ^(p)	344667	352178	355581	363052 ^(p)
AB 15	275727	283627	288890	300564	308071	311086	313174	315122 ^(p)	318248	324034	325322	330538 ^(p)
Belçika	8511	8929	9229	9608	9633	9710	9492	9654	10177	10247	9926	9626
Bulgaristan	1980	1832	1671	1917	1948	1823	1924	2026	2291	2374	2570	2772
Çek Cumhuriyeti	2856	3734	3843	3926	4287	4377	4628	4831	5473	5791	6164	6318
Danimarka	4460	4560	4625	4685	4751	4732	4760	4733	4916	5153	5269	5339
Almanya	63078	62783	63944	65039	67093	66188	64804	64371	62596	63219	62149	63311
Estonya	492	532	686	577	581	579	653	681	644	712	769	797
İrlanda	2349	2651	2846	3305	3690	4018	4288	4398	4440	4614	4997	5373
Yunanistan	6445	6575	6740	7308	7469	7212	7379	7476	7818	7977	8085	8502
İspanya	26162	27849	28112	30575	32016	32977	34372	35000 ^(p)	36856	38498	39609 ^(p)	40822 ^(p)
Fransa	44292	46262	47297	49731	49914	51586	51898	51427	50978	50367	49941	50859
İtalya	37741	38102	38777	41037	41561	41388	42028	42523	43249	44092	43782	44194
Güney Kıbrıs	752	758	774	812	832	854	929	899	955	860	972	929
Letonya	714	709	704	691	680	747	874	899	959	1012	1066	1177
Litvanya	1040	1131	1256	1314	1174	1051	1143	1181	1206	1325	1408	1503
Lüksemburg	1311	1360	1471	1558	1707	1884	1993	2134	2339	2591	2721	2631
Macaristan	2660	2665	2791	3079	3270	3263	3414	3599	3750	3882	4196	4680
Malta	305	223	400	274	255	238	199	271	272	267	329	294
Hollanda	12436	13152	13526	13644	13803	13858	14275	14621	14717	15084	15114	15620
Avusturya	5200	5648	5401	5979	5790	6081	6401	6994	7486	7746	8034	7659
Polonya	8275	9281	9662	9532	10559	9204	9190	9002	10214	11321	12082	13426
Portekiz	4869	5129	5285	5725	6065	6542	6574	7156	7115	7308	7055	7142
Romanya	3069	4067	4162	3901	3146	3396	4089	4356	4361	5195	4221	4359
Slovenya	1329	1499	1566	1381	1316	1312	1362	1321	1340	1384	1475	1554
Slovakya	1415	1288	1489	1503	1509	1459	1478	1798	1610	1592	1796	1832
Finlandiya	4162	4091	4302	4361	4464	4457	4548	4567	4703	4809	4831	4956
İsveç	7680	7633	7711	7800	8018	8147	8605	8024	8195	8418	8608	8569
İngiltere	47032	48903	49625	50210	52097	52307	51758	52042	52665	53912	55187	56060
Hırvatistan	1193	1250	1399	1462	1538	1535	1550	1647	1775	1828	1910	2028
Türkiye	11932	12808	11913	11156	11668	12241	11722	12595	12636	12860	13398	14904
İzlanda	273	314	291	317	330	345	329	316	319	345	360	479
Norveç	4214	4533	4603	4750	4880	4492	4604	4621	4691	4856	4934	5120
İsviçre	6305	6370	6586	6701	6766	7237	7091	6920	6856	6828	7007	7105

Kaynak : Eurostat (29.4.2009)

- : Yeterli ya da Hiç Veri Yok, p: Kesin Olmayan Değer

Ek – 12 AB Hanehalkı Nihai Enerji Tüketimi

Hanehalkı Nihai Enerji Tüketimi												
1000 Ton Petrol Eşdeğeri												
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
AB 27	280103	302469	292262	292412	288844	286621	299702	292280 (p)	303544	305857	307874 (p)	305418 (p)
AB 25	271493	291824	280432	280482	277895	276030	290403	282888 (p)	293448	295787	297764 (p)	295398 (p)
AB 15	229326	248814	238851	242002	239491	240335	251580	245294 (p)	254712	257809	259078 (p)	255836 (p)
Belçika	9320	10625	9889	9909	9506	9491	9869	9293	9889	10037	9938	8932
Bulgaristan	2257	2539	2181	2405	2203	2165	2016	2170	2271	2104	2145	2180
Çek Cumhuriyeti	5433	6289	6073	5673	5411	5301	5771	5332	5968	6249	5949	6509
Danimarka	4474	4779	4467	4448	4333	4158	4406	4301	4409	4397	4462	4419
Almanya	63147	68665	67496	66297	61977	62142	66709	64308	67316	66550	67731 (p)	69124 (p)
Estonya	966	1195	1203	1043	958	928	939	918	926	923	889	881
İrlanda	2200	2283	2214	2396	2424	2489	2619	2611	2725	2820	2895	3060
Yunanistan	3332	3947	4056	4195	4234	4486	4701	4914	5485	5381	5489	5491
İspanya	9998	10563	10741	11035	11787	11886	12479	12815 (p)	13784	14382	15168 (p)	14753 (p)
Fransa	36880	40690	38580	39767	40636	42412	43910	42608	44196	46162	45576	44658
İtalya	26707	27296	26582	27887	29521	28361	29632	28497	29877	30935	31881	29919
Güney Kıbrıs	179	185	189	196	198	215	213	229	248	237	319	347
Letonya	1603	1694	1542	1501	1411	1327	1443	1431	1520	1493	1514	1492
Litvanya	1641	1551	1499	1451	1402	1342	1371	1376	1380	1370	1384	1429
Lüksemburg	565	628	612	639	610	598	664	616	626	670	651 (p)	610 (p)
Macaristan	5833	5857	5492	5281	5425	5276	5614	6019	6637	6063	6381	6182
Malta	73	75	74	66	73	76	75	78	83	89	89	81
Hollanda	11153	12378	10746	10376	10329	10332	10654	10252	10502	10437	10104	10013
Avusturya	6247	6887	6231	6365	6408	6007	6395	6163	6402	6368	6657	6631
Polonya	23284	22897	22087	19789	19856	17519	19221	18104	17917	17656	18378	19178
Portekiz	2569	2669	2667	2673	2781	2804	2859	3122	3115	3032	3206	3201
Romanya	6353	8106	9649	9526	8745	8426	7284	7223	7825	7966	7964	7839
Slovenya	1180	1044	1069	1035	1102	1124	1119	1133	1249	1239	1186	1158
Slovakya	1976	2223	2352	2445	2568	2586	3061	2976	2815	2664	2533	2315
Finlandiya	5430	4817	5219	5389	5163	4541	4828	4933	4991	4826	4849	4947
İsveç	7735	8187	7918	7862	7440	7554	7508	7331	7378	7144	7302	7003
İngiltere	39568	44399	41432	42762	42343	43074	44276	43233	43865	44672	43450	42018
Hırvatistan	1402	1536	1629	1606	1700	1664	1665	1729	1872	1886	1926	1857
Türkiye	15784	16258	16899	16570	16611	16996	16218	15807	17017	17442	19313	20077
İzlanda	570	538	552	533	586	603	624	660	658	622	613	622
Norveç	3863	3977	3891	3896	3933	3824	3984	3992	3811	3755	3834	3800
İsviçre	5890	5973	5561	5869	5812	5555	5805	5678	5966	6029	6217	6093

Kaynak : Eurostat (29.4.2009)

- : Yeterli ya da Hiç Veri Yok, p: Kesin Olmayan Değer

Ek – 13 AB Nihai Enerji Tüketimi

	Tarım Nihai Enerji Tüketimi											
	1000 Ton Petrol Eşdeğeri											
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
AB 27	31797	31415	31152	30410	29912	29862	29652	29008 ^(p)	29032	29605	29873 ^(p)	28797 ^(p)
AB 25	30416	30156	29943	29350	29140	29155	29091	28456 ^(p)	28514	29101	29363 ^(p)	28238 ^(p)
AB 15	22885	23014	22746	22683	22328	22601	22635	22271 ^(p)	22550	23059	23190 ^(p)	22340 ^(p)
Belçika	1100	1228	1045	956	881	659	695	657	829	645	818	717
Bulgaristan	382	416	297	288	306	311	273	278	281	276	302	299
Çek Cumhuriyeti	1233	752	581	545	651	660	621	576	568	563	550	561
Danimarka	944	1001	998	968	969	967	943	934	906	866	864	901
Almanya	2679	2713	2691	2696	2651	2736	2702	2583	2633	2659	2570	2621
Estonya	83	99	82	86	56	58	60	80	67	108	101	93
İrlanda	335	280	290	291	300	313	319	320	321	310	321	254
Yunanistan	1010	1045	1056	1074	1075	1108	1107	1150	1247	1104	1143	1174
İspanya	2192	2172	2099	1944	2203	2539	2390	2356 ^(p)	2932	3291	3098 ^(p)	2754 ^(p)
Fransa	3048	3140	3192	3194	3124	3083	3096	3036	2892	3384	3294	3187
İtalya	3243	3262	3190	3180	3130	3219	3358	3302	3510	3329	3378	3393
Güney Kıbrıs	6	7	7	7	8	8	8	9	35	37	38	39
Letonya	166	166	146	128	133	129	135	128	146	155	152	154
Litvanya	204	204	177	162	113	99	99	104	102	105	105	113
Lüksemburg	12	13	14	14	15	13	14	13	13	20	26 ^(p)	27 ^(p)
Macaristan	649	707	689	705	719	696	669	651	614	616	577	419
Malta	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Hollanda	4372	4094	4134	4157	4092	3949	4198	4130	3756	3869	4037	3944
Avusturya	619	641	640	640	567	555	580	571	584	587	593	577
Polonya	4889	4928	5211	4776	4906	4683	4668	4414	4201	4222	4412	4302
Portekiz	480	479	533	601	649	714	506	497	455	584	570	318
Romanya	999	843	912	772	466	396	287	274	237	228	209	260
Slovenya	0	0	0	0	0	15	16	75	73	73	73	73
Slovakya	301	280	305	258	227	206	180	149	158	161	164	142
Finlandiya	746	714	702	716	711	736	750	757	758	754	750	777
İsveç	836	874	882	970	763	851	755	795	807	791	796	781
İngiltere	1269	1357	1280	1281	1197	1159	1218	1127	895	866	936	859
Hırvatistan	198	183	203	221	280	288	272	253	255	236	242	243
Türkiye	2648	2782	2778	2782	2878	2917	2918	3186	2917	3246	3299	3526
İzlanda	320	345	337	329	325	311	285	301	314	307	302	258
Norveç	654	716	731	747	795	767	796	810	772	771	746	754
İsviçre	273	293	272	293	251	142	145	143	145	146	132	136

Kaynak : Eurostat (29.4.2009)

- : Yeterli ya da Hiç Veri Yok, p: Kesin Olmayan Değer

Ek – 14 AB Hizmet Sektörü Nihai Enerji Tüketimi

Hizmet Sektörü Nihai Enerji Tüketimi												
1000 Ton Petrol Eşdeğeri												
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
AB 27	113379	124180	118194	120931	121832	117355	124314	:	130102	131512	132601 ^(p)	136095 ^(p)
AB 25	112674	123253	117581	119971	120485	116036	122433	120086 ^(p)	128191	129405	130111 ^(p)	132771 ^(p)
AB 15	98999	108809	103558	105432	105526	101265	106368	104138 ^(p)	111543	111901	113249 ^(p)	116152 ^(p)
Belçika	3465	3961	3752	3794	3698	3442	3656	3574	4069	4058	4152	4314
Bulgaristan	193	243	140	183	648	647	760	732	762	692	824	945
Çek Cumhuriyeti	2402	2296	2333	2633	2913	2984	3235	3053	3428	3481	3276	2981
Danimarka	1826	1974	1881	1873	1858	1829	1889	1911	1970	1983	1984	2031
Almanya	25164	28304	25162	24534	23447	22580	24320	23161	24709	24572	24425	25720
Estonya	168	223	250	247	267	271	286	317	344	383	378	387
İrlanda	1172	1225	1294	1325	1427	1514	1550	1590	1738	1704	1642	1592
Yunanistan	931	1014	1088	1195	1235	1309	1470	1538	1665	1778	1939	2075
İspanya	4309	4691	5247	5462	5875	6681	7049	7265 ^(p)	7131	7589	8300 ^(p)	8066 ^(p)
Fransa	20520	22094	21004	22011	22297	18206	19131	18299	20703	20955	21383	20934
İtalya	9291	9680	9773	10375	10471	10469	11305	11289	13033	12685	14265	14782
Güney Kıbrıs	69	70	86	91	105	106	123	134	140	150	157	165
Letonya	637	543	582	553	516	463	489	530	559	589	588	633
Litvanya	691	617	587	540	529	468	474	491	526	549	568	616
Lüksemburg	80	85	90	93	84	86	89	91	95	102	102 ^(p)	105 ^(p)
Macaristan	2549	2904	2807	2843	2883	2945	3120	2887	3057	3488	3428	3152
Malta	32	34	38	39	40	43	47	50	55	54	48	57
Hollanda	6875	8699	7590	8023	7467	7944	8055	8025	8358	8323	7452	7821
Avusturya	2303	2694	2704	2654	2848	2715	3209	3179	3667	3195	3221	3139
Polonya	4204	4495	4318	4408	4607	4851	5414	6040	6477	6454	6519	6566
Portekiz	881	911	1069	1189	1229	1375	1852	1790	1838	2023	2199	2185
Romanya	512	683	474	778	699	671	1122	555	1148	1414	1667	2379
Slovenya	257	629	630	693	727	436	617	446	296	305	261	196
Slovakya	2666	2634	2392	2491	2372	2205	2258	1998	1762	2051	1636	1866
Finlandiya	1019	1426	1456	1490	1509	1563	1662	1704	1696	1728	1742	1822
İsveç	4855	5109	4560	4580	4852	4704	4089	4768	4781	4547	4351	4087
İngiltere	16307	16942	16887	16836	17228	16850	17049	16065	16073	16423	16290	16102
Hırvatistan	431	426	460	477	475	471	542	579	617	639	673	672
Türkiye	1107	1213	1519	1621	1642	2314	2671	2879	3566	4096	4730	5825
İzlanda	85	76	78	97	112	116	118	123	128	136	139	143
Norveç	1940	2208	2222	2236	2243	2044	2427	2545	2323	2341	1991	2021
İsviçre	3240	3528	3318	3535	3399	3266	3402	3323	3572	3757	3866	3773

Kaynak : Eurostat (29.4.2009)

p: Kesin Olmayan Değer

Ek – 14 AB Diğer Sektörler Nihai Enerji Tüketimi

Diğer Sektörler Nihai Enerji Tüketimi												
1000 Ton Petrol Eşdeğeri												
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
AB 27	15114	15217	13773	13587	12844	12412	12305	:	12549	12810	14002 ^(p)	15738 ^(p)
AB 25	13703	13554	12679	12653	12369	11888	11718	11358 ^(p)	12255	12252	13350 ^(p)	15352 ^(p)
AB 15	12503	13055	12021	11949	11661	11040	11194	10500 ^(p)	11626	11746	12755 ^(p)	14579 ^(p)
Belçika	66	0	19	23	33	66	37	45	411	68	47	149
Bulgaristan	564	558	456	445	26	3	12	13	0	9	4	0
Çek Cumhuriyeti	803	237	433	406	491	518	249	320	289	148	243	403
Danimarka	15	15	16	21	17	12	14	13	13	13	13	13
Almanya	6725	7776	7694	7439	7232	6556	6646	6892	7556	7451	5828 ^(p)	6637 ^(p)
Estonya	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
İrlanda	0	0	0	0	0	0	0	0	3	3	4	4
Yunanistan	5	5	9	0	23	0	0	1	2	3	2	0
İspanya	523	334	245	270	204	20	10	21 ^(p)	183	39	182 ^(p)	136 ^(p)
Fransa	450	222	216	343	359	293	609	600	396	905	3461	3053
İtalya	456	448	431	365	365	503	219	217	217	213	213	353
Güney Kıbrıs	16	13	6	13	7	15	8	8	7	7	8	28
Letonya	2	0	0	0	0	2	2	2	2	2	3	3
Litvanya	-1	-1	-1	0	0	0	0	-1	-1	0	4	4
Lüksemburg	6	11	16	23	16	19	22	2	3	4	1 ^(p)	5 ^(p)
Macaristan	213	194	133	112	132	118	92	87	76	67	69	58
Malta	0	13	11	11	11	11	11	11	11	11	14	0
Hollanda	203	217	326	351	369	323	2	4	2	0	3	3
Avusturya	1	0	-80	-79	1	-1	-1	0	1	1	1	1
Polonya	151	14	46	138	45	42	15	99	6	0	0	1
Portekiz	16	297	131	20	22	16	1	0	0	0	0	0
Romanya	847	1105	639	489	449	520	576	337	294	549	648	387
Slovenya	2	8	13	8	8	129	131	322	229	259	240	264
Slovakya	14	19	16	17	14	14	15	12	8	10	15	11
Finlandiya	722	1148	789	836	816	833	934	1037	1097	1090	986	904
İsveç	3	-6	5	7	-2	38	-7	50	43	29	19	17
İngiltere	3311	2586	2206	2331	2208	2364	2708	1613	1700	1929	2029	1918
Hırvatistan	0	3	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Türkiye	13	17	0	0	29	0	1	1	1	0	0	0
İzlanda	23	23	23	23	24	22	21	22	22	21	21	25
Norveç	23	1	0	23	0	1	4	17	15	25	386	394
İsviçre	237	245	305	298	364	263	305	313	358	385	391	364

Kaynak : Eurostat (29.4.2009)

p: Kesin Olmayan Değer

Ek – 15 AB Net Enerji Bağımlılığı

	Net Enerji Bağımlılığı %											
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
AB 27	43.5	44.1	45	46.1	45.2	46.8	47.4 ^(p)	:	48.9	50.3	52.5	53.8
AB 25	43.7	44.3	45.2	46.5	45.6	47.3	47.9 ^(p)	48.1 ^(p)	49.5	50.7	53.1	54.4
AB 15	46.7	46.8	47.8	48.9	47.8	49.6	50.3 ^(p)	50.4 ^(p)	51.9	53.1	55.5	56.9
Belçika	79.7	79.3	77	79.6	75.2	76.1	78.3	75.7	77.9	78.1	78.2	77.9
Bulgaristan	57.2	56.2	52.7	50	49	46.6	46.3	46.8	47.3	48.4	47.4	46.2
Çek Cumhuriyeti	20.9	24.6	24.7	25.7	25.6	23.3	25.8	27	25	25.6	28.5	28
Danimarka	34.5	22.8	17	6	-16.1	-34.8	-27.1	-41.6	-31.5	-47.4	-50.8	-36.8
Almanya	57.5	59.2	60	61.5	59.6	59.9	61	60.1	60.6	61.1	61.6	61.3
Estonya	36.7	34	34.2	38.2	37.4	33.2	31.9	29.1	26.3	28.6	25.9	33.5
İrlanda	69.5	71.3	77.3	81.3	84.5	84.7	90.5	89.1	89.5	86.9	89.7	90.9
Yunanistan	65.8	66	66.9	69.5	66.1	69.4	68.9	70.7	67.5	72.7	68.6	71.9
İspanya	71.8	70.2	72	74.5	76.7	76.7	74.5	78.5	76.7	77.6	81.3	81.4
Fransa	47.9	48.4	48.8	51.1	51.2	51.1	50.7	51	50.6	50.8	51.7	51.4
İtalya	82.3	82.3	81	82.1	82.8	87.3	84	86.5	83.8	84.6	84.4	86.8
Güney Kıbrıs	99.1	98.2	98.3	96.9	100.5	98.8	96	100.5	95.9	96.4	100.8	102.5
Letonya	70.5	73.9	60	60.4	55.3	59.8	59.1	58.1	62.5	68.9	63	65.7
Litvanya	64.1	53.7	56.7	51.2	54.7	60.6	47.6	42.8	45.1	47.9	58.5	64
Lüksemburg	97.7	99.3	98.4	99.5	97.3	99.8	97.9	99	98.7	98.1	98	98.9
Macaristan	48.9	52.6	52.8	56.1	54.7	56.1	54.5	57	60.4	60.6	62.6	62.5
Malta	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Hollanda	20	16.7	26.8	27.6	30.5	39.2	34.8 ^(p)	34.6 ^(p)	38.5	31.9	38.7	38
Avusturya	66.7	69.8	67.3	70.5	65.9	65.8	64.7	68.1	70.2	70.7	72.3	72.9
Polonya	0	5.4	6.5	8.4	10.2	11.3	10.5	11.4	13.2	14.6	18	19.9
Portekiz	86	80.7	84.1	83.4	87.7	85	85.6	84.2	85.3	83.7	88.4	83.1
Romanya	30.9	31	32.6	28.5	21.6	21.9	25.7	23.7	25.4	30.2	27.6	29.1
Slovenya	50.1	54.5	55.3	52.2	55.4	52.6	50.3	50.5	53.4	52.2	52.3	52.1
Slovakya	69.6	74.3	74.3	71.7	67.1	66	63.5	65.1	65.8	69	65.5	64
Finlandiya	53.2	55.6	56.1	54.5	51.7	56	56.1	52.6	59.2	55.2	54.9	54.6
İsveç	37.7	40.4	38.4	38.1	35.1	39.2	36.6	38	43.8	37.3	37.6	37.4
İngiltere	-16.4	-14.5	-15.4	-15.7	-20.4	-16.8	-9.2	-12.3	-6.3	4.7	13.7	21.3
Hırvatistan	41	44.4	47.4	49.6	54.6	53.2	52.2	60.1	56.3	57.6	58.7	54.3
Türkiye	59.1	60.6	60.1	60	60.9	65.4	64.3	67.3	71	70.4	71.9	72.5
İzlanda	33.9	34.5	34	34	31	31.4	27.8	28	27.2	30.1	28.9	25.1 ^(p)
Norveç	-642.9	-759.7	-736.9	-682.4	-659.4	-736	-732.6	-836.1	-744	-728.2	-608.8	-773.8
İsviçre	55.5	59.4	57.5	58.9	53.9	54.4	55.8	56.8	55.4	56.4	60.4	57.3

Kaynak : Eurostat (29.4.2009)

p: Kesin Olmayan Değer

Ek – 16 AB Doğal Gaz İthalatı

Doğal Gaz İthalatı												
1000 Ton Petrol Eşdeğeri												
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
AB 27	145288	159405	162484	169257	183163	192531	191200	207682	223509	235303	257366	266455
AB 25	135931	149020	154601	162301	177868	187077	186161	202054	216916	228803	250718	259056
AB 15	109277	118452	124236	131541	147366	155340	152463	167704	180443	192270	213439	221920
Euro Alanı	109382	118985	126688	134204	153463	165069	162982	176781	189171	193613	211633	216173
Euro Alanı 15	110132	119710	127602	135707	155528	167577	163827	177596	190074	194507	212558	217069
Belçika	10418	11879	11280	12432	13478	13278	13134	13653	14243	14559	14817	15030
Bulgaristan	4563	4730	3852	3120	2757	2742	2731	2498	2356	2389	2458	2609
Çek Cumhuriyeti	6424	7548	7611	7613	7442	7482	7736	7917	7698	7094	7535	7913
Danimarka	-1496	-1706	-2791	-2518	-2568	-2882	-3054	-2984	-2594	-3691	-5010	-4688
Almanya	52904	59976	58161	56045	57300	56865	58197	60071	62437	65895	65734	66434
Estonya	583	642	624	592	576	662	710	596	680	775	800	808
İrlanda	85	483	865	1396	1894	2478	2925	3001	3133	2960	3010	3602
Yunanistan	0	8	129	690	1216	1689	1670	1755	2002	2174	2332	2721
İspanya	7521	8315	11540	12058	13903	15467	15827	18929	21168	24615	30248	31427
Fransa	27493	29616	29350	30128	34808	35778	34952	36741	37535	38669	40720	39469
İtalya	28530	30433	31976	34889	40486	47008	44810	48518	51116	55293	59840	63088
Letonya	999	866	1048	1099	1026	1113	1087	1144	1406	1739	1434	1530
Litvanya	2029	2169	2002	1754	1826	2065	2145	2169	2355	2343	2492	2480
Lüksemburg	557	611	626	633	656	670	695	1053	1064	1199	1179	1234
Macaristan	5532	7265	6549	7080	7316	7283	7783	8705	9940	9278	9807	9417
Hollanda	-26370	-30889	-25247	-22688	-19542	-17191	-20172	-18450	-16204	-24860	-20941	-21131
Avusturya	5404	5594	5129	5280	5190	5253	4986	5099	5948	5853	7203	6541
Polonya	5810	6299	6583	6454	6223	6607	7178	6681	7499	8119	8531	8899
Portekiz	0	0	99	697	1953	2039	2252	2727	2643	3305	3893	3662
Romanya	4794	5654	4031	3835	2539	2712	2308	3130	4237	4112	4190	4791
Slovenya	750	717	785	812	849	820	845	815	902	894	925	896
Slovakya	4528	5062	5163	5356	5244	5707	6214	6324	5993	6290	5754	5193
Finlandiya	2839	2967	2907	3336	3338	3422	3707	3684	4084	3951	3598	3876
İsveç	755	809	799	792	793	776	875	891	888	884	843	882
İngiltere	637	356	-588	-1627	-5539	-9311	-8340	-6983	-7022	1464	5973	9552
Hırvatistan	224	718	854	902	906	905	684	590	651	577	562	189
Türkiye	5665	6842	8174	8460	10062	12051	13217	14340	17283	18123	22134	25179
Norveç	-24797	-33778	-37097	-37048	-39381	-42185	-43467	-55056	-60948	-65343	-71120	-73675
İsviçre	2196	2376	2294	2362	2447	2433	2533	2486	2628	2711	2783	2706

Kaynak : Eurostat (29.4.2009)

Ek – 17 AB Ham Petrol ve Petrol Ürünleri İthalatı

Ham Petrol ve Petrol Ürünleri İthalatı												
1000 Ton Petrol Eşdeğeri												
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
AB 27	512185	530400	534150	554769	519648	533038	556754	542544	564805	579675	599854	608035
AB 25	498804	517939	522201	544518	511546	525361	547446	534553	556589	570323	590698	598086
AB 15	453969	471541	474779	495684	464721	479281	502247	488654	509388	520887	537954	542542
Euro Alanı	467978	482595	489157	509580	491527	497978	528439	521202	528313	528525	532332	527213
Euro Alanı 15	490389	505890	513202	534650	515313	523350	534085	527074	534319	534398	538667	533665
Belçika	26667	29110	29570	30920	28164	29491	29704	29166	32216	32333	32623	32177
Bulgaristan	6519	5913	4652	4839	4267	4118	4294	4487	4673	4446	5186	5176
Çek Cumhuriyeti	8019	8164	8053	8337	7897	7593	8252	8025	8459	9061	9813	9703
Danimarka	1439	829	-777	-571	-4866	-8277	-6826	-9256	-9251	-10654	-9388	-8227
Almanya	131988	136868	136632	140702	128969	126951	132373	124200	126061	122149	123134	121515
Estonya	1185	1222	1123	1233	1104	744	816	886	855	911	873	1246
İrlanda	5725	6150	6693	7430	8310	7991	8871	8841	8594	8845	8503	8749
Yunanistan	17275	17608	18174	19502	17848	19610	19669	20679	19989	21828	20419	21544
İspanya	59112	58157	62491	67255	69019	70849	72587	74246	75025	76753	79421	79158
Fransa	86307	90617	89414	94119	90971	91185	96504	94592	95101	95089	95364	93813
İtalya	90092	89478	88615	90446	87885	88933	85030	86825	85641	82914	79901	80105
Güney Kıbrıs	2007	2161	2112	2229	2416	2511	2463	2542	2627	2390	2773	2928
Letonya	2094	2279	1576	1731	1189	1116	1455	1344	1467	1564	1676	1714
Litvanya	3693	3116	3232	3429	2664	2313	2062	2004	2235	2562	2700	2791
Lüksemburg	1763	1866	1920	2057	2109	2342	2407	2509	2694	2951	3081	3012
Macaristan	5519	4932	5504	6100	5460	5366	4845	4794	4751	4963	5872	6106
Malta	891	855	1018	873	984	822	749	901	901	922	958	897
Hollanda	33609	35864	37446	37430	37646	42777	42812	41236	42139	45462	48868	47883
Avusturya	10264	11383	11238	12320	11365	11001	11693	12538	13272	13489	13322	13739
Polonya	15622	17634	18533	18871	19481	20512	19239	19756	20227	21172	22155	24049
Portekiz	14137	13382	14674	15709	16727	15848	16608	16155	16237	15581	16711	13947
Romanya	6862	6549	7297	5411	3835	3560	5013	3504	3543	4905	3970	4772
Slovenya	2239	2671	2741	2465	2538	2430	2433	2430	2479	2560	2604	2628
Slovakya	3565	3365	3530	3565	3093	2674	2886	3322	3200	3332	3320	3482
Finlandiya	8314	9719	10464	11194	10361	10610	10182	10216	11343	11132	10985	11570
İsveç	16044	17494	16651	17675	15810	15703	16588	16134	18247	17019	17416	16059
İngiltere	-48766	-46984	-48426	-50502	-55599	-45734	-35955	-39424	-27921	-14003	-2278	7496
Hırvatistan	2240	2218	2375	2644	3000	2448	2775	3496	3359	3474	3637	3563
Türkiye	26796	28028	27012	27062	26582	29474	26949	28616	28572	29510	28390	30677
İzlanda	745	802	815	867	914	936	853	870	844	967	962	998
Norveç	-132606	-150365	-151419	-144665	-143259	-155063	-160052	-152160	-145795	-144696	-128098	-123096
İsviçre	11979	12551	13032	13473	12451	12065	13497	12841	12304	12386	12817	13010

Kaynak : Eurostat (29.4.2009)

KAYNAKLAR

1. AALTO, Pami, "The EU-Russian Energy Dialogue : the Future of European Integration" Energy Security", **The EU-Russian Energy Dialogue**, Edited By: Pami Aalto, Ashgate Publishing Co., 2008, s. 6-23.
2. ABDULLAYEV, Cavid, "Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Hazarın Statüsü ve Doğal Kaynakların İşletilmesi Sorunu", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1999, Cilt: 48, Sayı: 1, s. 1-36.
3. ADELMAN, M.A., and FRIIS, Soren, "Changing Monopolies and European Oil Supplies: The Shifting Balance of Economic and Political Power on the World Oil Scene", **Energy in the European Communities**, Edited By: Frans A.M., and Alting von Geusau, The Netherlands, A.W. Sijthoff Internatioanl Public Competition B.V., 1975, s. 9-41.
4. ALBERS, Michael, "The New EU Directives on Energy Liberalization from a Competition Point of View", **Legal aspects of EU Energy Regulation: Implementing the New Directives on Electricity and Gas Across Europe**, Edited By: Peter D.Cameron, Oxford University Press, 2005, s. 41-58
5. ALBERS, Michael, "Energy Liberalization and EC Competition Law", **Fordham International Law Journal**, 2002, vol. 25, issue 4, s. 909-945.
6. A.M., Frans, and VON GEUSAU, Alting, "The Euroepan Communities and the Changing Energy Situation", **Energy in the European Communities**, Edited By: Frans A.M., and Alting von Geusau, The Netherlands , A.W.Sijthoff International Public Competitive B.V., 1975, s. 3.
7. AMİNEH, Mehdi Parvizi, MAHAN, Amy, **Globalisation, Geopolitics and Energy Security in Central Eurasia and the Caspian Region**, Clingendael International Energy Programme (CIEP) Series, The Hague, Clingendael Energy Publication, 2003, s.1-254.
8. ARMAND, Louis, Some Aspects of the European Energy Problem, OEEC, 1955. ayrıca, Lubell, Harol, Europe's Growing Needs of Energy: How Can They Be Met, OOEC, 1956.
9. ARSAVA, A. Füsun, Amsterdam Anlaşmasının Avrupa Birliği Hukukuna Katkıları (Makaleler Derlemesi), **Ankara, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları**, Yayın No: 589, 2000, s. 1-129.
10. ARSAVA, A.Füsun, Nice Anlaşması Sonrası Avrupa Birliğinin Geleceği, **Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi**, No: 18. Ankara, 2003.

11. AUDLAND, C. J., “European Community Energy Strategy and its Legislative Implications”, **Journal of Energy and Natural Resources Law**, Edited by: T.C. Daintith, London, Sweet Maxwell, 1987, s. 9-43.
12. ARI, Tayyar, **Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegomanya, İşbirliği**, Dördüncü Baskı, İstanbul, Alfa Yayınları, 2002.
13. AYDIN, Mustafa, “Türkiyenin Orta Asya Politikaları”, Beş Deniz Havzasında Türkiye, Der: Mustafa Aydın, Çağrı Erhan, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2006, s. 3-32.
14. AYDIN, Mustafa, ERHAN, Çağrı, “Önsöz”, **Beş Deniz Havzasında Türkiye**, Derleyenler: Mustafa Aydın Çağrı Erhan, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2006, s. 3.
15. AYDIN, Mustafa, ÖZCAN, Nihat, Ali, KAPTANOĞLU, Neslihan, Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak’ın Geleceği ve Türkiye, **TEPAV Ortadoğu Çalışmaları II**, Temmuz 2007, s. 22.
16. BAMBERGER, S. Craig, “An Overview of the Energy Charter Treaty”, **The Energy Charter Treaty An East-West Gateway for Investment and Trade**, Editor: Thomas W. Walde, Kluwer Law International, s.1-34.
17. BAMBERGER, S. Craig, and WALDE, Thomas, “The Energy Charter Treaty”, **Energy Law In Europe National, EU, International Regulation**, Second Edition, Edited By: Martha M. Roggenkamp, Catherina Redgewell, Ingo Del Guayo, Anita Ronne, Oxford University Press, 2007, s. 1- 34.
18. BANET, Catherine, “Bioenergy as Integration of the Sustainable Development Principle in Energy Policy : the Particular Case of EC Biomass Regulation”, **Sustainable Development in International and National Law**, Edited By: Hans Christian Burge, and Christina Voigt, 2008, s. 443-473
19. BARTON, Bary, REDGEWELL, Catherina, RONNE, Anita, and, N. Donald, “ Introduction, The Growth of Concern for Energy Security”, **Energy Security Managing Risk in a Dyanamic Legal and Regulatory Enviorenment**, Edited By: Bary Barton, Catherine Redgewell, Anito Ronne, and Donald N. Zilmann, Oxford University Press, 2004, s. 3.
20. BARTON, Bary, REDGEWELL, Catherina, RONNE, Anita, and ZILMANN, N. Donald, “ Introduction, The Growth of Concern for Energy Security”, **Energy Security Manging Risk in a Dyanamic Legal and Regulatory Enviorenment**, Edited By: Bary Barton, Catherine Redgewell, Anito Ronne, and Donald N. Zilmann, Oxford University Press, 2004, s. 8-11.
21. BARTON, Barry, “The Theoretical Context of Regulation”, **Regulating Energy and Natural Resources**, Edited By; Barry Barton, Lila K. Barrera – Hernandez, Alastair R. Lucas, and Anita Ronne, International Bar Association, Oxford Univesity Press, 2006, s. 11-33.

22. BARTON, Barry, Lila K., BARRERA–HERNANDEZ, Alastair R., LUCAS, and RONNE, Anita, “Intruduction”, **Regulating Energy and Natural Resources**, Edited By: Barry Barton, Lila K. Barrera–Hernandez, Alastair R. Lucas, and Anita Ronne, Oxford Univesity Press, 2006, s. 11.
23. BAYKAL, Sanem “1999 Helsinki’den 2004 Brüksel’e Ucu Açık Müzakerelere: Türkiye AB İlişkileri”, **Beş Deniz Havzasında Türkiye**, Der: Mustafa Aydın, Çağrı Erhan, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2006, s. 137-189.
24. BAYRAÇ, H. Naci, “ **Türkiye’de Petrol Sektörünün Yapısal Analizi**” 12 Ekim 2007.
25. BEKKHUS, Niels B., DEHİN, Renaud, “Renewables Energy Sources in the European Union : Present Situation and Future Developments”, **Studia Diplomatica**, 2006, vol. 59, issue 4, s. 213-227.
26. BELYİ, Andrei V., “The EU’s External Energy Policy”, **Energy Law in Europe**, Edited By: Martha Roggenkamp, Inguia Del Guayo, Anita Ronne, Catherine Redgwell, Oxford University Press, 2007, s. 191-220.
27. BELYİ, Andrei, and KLAUS, U., “Dispute Resolution Mechanisms in Energy Transit- Missed opportunities for Gazprom or false hopes in Europe?”, **Journal of Energy and Natural Resources Law**, August 2007, Vol. 25, No 3, s. 7-26;
28. BELYİ, Andrei V., “EU External Energy Policies : a Paradox of Integration”, **Europe's Global Role : External Policies of the European Union**, Edited By: Jan Orbie, Ashgate Publishing Co., 2008, s. 203-215.
29. BİLGİN, Mert, “The Emerging Caspian Energy Regime and Turkey's New Year”, **Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı**, 2003, vol. 34, s. 1-22.
30. BOUTE, Anatole, “Energy Efficienc in The European Union –The Policy Framework”, **The Europan Energy Law Report IV**, Editors; Martha M. Roggenkamp and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2007, s. 135-169.
31. BRAZ, Jose, **The Agency for The Coopertion of Energy Regulators**, ERGEG Conference on Implementing the 3rd Energy Package, Brussels, 11 December 2008. Bu sunuma www.energy-regulators.eu adresinden ulaşılabilir.
32. BRZEZİNSK, Zbigniew, “A Geostartegy for Eurasia”, **Foreign Affairs**, September/October 1997, vol. 76. No. 5, s.
33. BYRNE, John, RİCH, Daniel, “Energy and Environment : the Policy Challenge”, **Energy Policy Studies**, Edited By: John Byrne, and Daniel Rich, N.J., New Brunswick, 1992, vol. 6, s. 1- 306.

34. ÇELİKPALA, Mithat, “Kuzey Kafkasya’da Anlaşmazlıklar, Çatışmalar ve Türkiye”, **Beş Deniz Havzasında Türkiye**, Der: Mustafa Aydın, Çağrı Erhan, Ankara, Siyasal Kİtabevi, 2006. s. 63-102.
35. BOTCHWAY, Francis N., “Contemporary Energy Regime in Europe”, **European Law Review**, 2001, vol. 26, issue 1, s. 3-19.
36. BOUTE, Anatole, “Energy Efficiency in The European Union –The Policy Framework”, The European Energy Law Report IV, Editors: Martha M. Roggenkamp and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2007, s. 135-169.
37. BOZKURT Enver, ÖZCAN Mehmet, KÖKTAŞ, Arif, **Avrupa Birliği Temel Mevzuatı**, Ankara, Asil Yayın Dağıtım, 2005, s. 380.
38. BRUGGEMAN, Véronique, Energy Efficiency as a Criterion for Regulation in the European Community, **European Environmental Law Review**, 2004, vol. 13, issue 5, s. 140-153.
39. BUTTİMORE, Jonathan and HURLEY, Patrick, and McENTEE, Sonia, “Energy and Environmental Protection in a European Perspective”, **Irish Journal of European Law**, 1997, vol. 6, issue 1, s. 65-98.
40. CAMERON, Peter D., **Competition in Energy Markets: Law and Regulation in the European Union**, Second Revised Edition, Oxford University Press, 2007, s. 3.18.
41. CAMERON, Peter D., “Completing the Internal Market in Energy: An Introduction to the New Legislation”, **Legal Aspects of EU Energy Regulation: Implementing the New Directives on Electricity and Gas Across Europe**, Edited By: Peter D. Cameron, Oxford University Press, 2005, s. 7-39
42. CAMERON, Peter D., “The Internal Market in Energy: Harnessing the New Regulatory Regime”, **European Law Review**, vol. 30, issue 5, s. 631-648.
43. CAMERON, Peter D., “From Principles to Practice: the Kyoto Protocol”, **Journal of Energy & Natural Resources Law**, the International Bar Association, 2000, vol. 18, issue 1, s. 1-18.
44. CAPOOR, Karan, AMBROSİ, Philippe, State and Trends of the Carbon Market 2007, Washington D.C., World Bank Institute in Cooperation With The International Emissions Trading Association, May 2007, s. 11-19. Bu makaleye, www.ietat.org/www/pages/getfile.php?docID, web adresinden ulaşılabilir.

45. CAPOZZA, Antonio, “ White Certificates : Principles and Approaches”, **The European Energy Law Report IV**, Edited By: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2007, s. 173-187.
46. CARLEN, Björn, “Exclusionary Manipulation of Carbon Permit Markets: a Laboratory Test (2002)”, **MIT Joint Program on the Science and Policy of Global Change, Report No: 91**, November 2002, s. 1-35. Bu rapora <http://globalchange.mit.edu/>, Web adresinden ulaşılabilir.
47. CELAC, Sergiu, “The New Security Environment in the Black Sea Region A Role For International Institutions”, **The Black Sea Region Coopertion and Security Building**, Edited By: Oleksandr Pavliuk and Ivanna Klympush-Tsintsadze, NewYork, East-West Institute, 2004, s. 288-289.
48. CHEVALIER, Jean-Marie, “The Structure and Regulation of French Gas Industry”, **International Energy and Resources Law and Policy Series**, Editor: Ernst J. Mestmacker, Graham Totman Ltd., 1993, s. 73-89.
49. CLANCY, Michael, WALDE, Thomas, “Efficiency in Mediation : Solving a Complex Cross-Border Energy Infrastructure Dispute in the Shadow of Three Moving Regulatory Regimes”, **The Journal of World Investment & Trade**, 2004, vol. 5, issue 2, s. 257-261.
50. CLEAN, David Mallery, “Energy and the Kyoto Protocol : Applying Environmental Controls to Grandfathered Power Facilities”, **Colorado Journal of International Environmental Law and Policy**, 1999, vol. 10, issue 2, s. 469-497.
51. CAPROS, P., MANTZOS, L., PAPANDREOU, V., TASIÖS, N., **European Energy and Transport Trends to 2030 – Update 2007**, Euroepan Commission Directorate Generale for Transport and Energy, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2008, s. 11-105.
52. VAN DER LINDE, Coby, “Turning a Weakness into a Strength A Smart External Energy Policy for Europe”, **The External Energy Policy of the European Union**, Edited By: Jacques Lesourne, IFRI, Paris 2008.
53. COZZÌ, Laura, **World Energy Outlook 2006 Focus on EU**, Concerto Conference, Euroepan Union Sustainable Energy Week, Bruxells, 1 February 2007.
54. CRAIG, Paul, and BURCA de Grainne, **EU Law Text, Cases, and Materials**, Third Editon, Oxford University Press, 2003, s.8-10.
55. CROSS Eugene Daniel, HANCHER Leigh, SLOT Piet Jan, “EC Energy Law”, **Energy Law in Europe National, EU and International Law and Institutions**, Edited By: Martha M. Roggenkamp, A. Ronne, C. Redgewell, I. Del Gauyo, Oxford University Press, 2007. s. 213-320.

56. CROSS, Eugene, DELVAUX, D. Bram, HANCHER, Leigh, SLOT, Jan, Piet, CALSTER, Van Geert, and VANDERBERGHE, Wim, "EU Energy Law", **Energy Law in Europe, National, EU and International Regulation**, Second Edition, Edited By: Martha M. Roggenkamp, Catherina Redgewell, Ingo Del Guayo, Anita Ronne, Oxford University Pres, 2007, s. 5.10.
57. CUNHA, Antonio Cardosse, "Energy Policy The European Community Dimension", **International Energy and Resources Law and Policy Series**, Editors: D.S. Mac Dougall, Thomas W. Walde, s. 15-21.
58. ÇELİKPALA, Mithat, "The Latest Developments in Caucasus, the Struggle for Global Hegemony and Turkey", 9 Ekim 2008.
59. DADI, Zhou, "2020 Energy Demand of China and Energy Conservation", **The Law of Energy for Sustainable Development**, Edited By: Adrian J. Bradbrook, Rosemary Lyster, Richard L. Ottinger and Wangi Xi, IUCN Academy of Environmental Law Research Studies, s. 53-55.
60. DAINTITH, Terence, and HANCHER Leigh, "The Community's Record in the Energy Sector", **Energy Strategy in Europe**, Berlin, Walter de Gruyter, 1986, s. 15.
61. DE JONG, Jacques, "The 2007 Energy Package: The Start of a New Era?", **European Energy Law Report V**, Editors: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2008, s. 95-107.
62. DELVAUX, M. Bram, "The Gas Transmission Regulation 1775/2005 Has a Genius Been Born", **The European Energy Law Report IV**, Editors: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2007, s. 135-169.
63. DELVAUX, M. Bram, "Electricity Market Legislation", **Energy Law in Europe National, EU, and International Regulation**, Second Edition, Edited By: Martha M. Roggenkamp, Catherine Redgewell, Ingo Del Guayo, Anita Ronne, Oxford University Press, 2007, s. 5.264-5.271.
64. DEMİR, Ali Faik, "Türkiyenin Güney Kafkasyaya Yönelik Dış Politikasını Oluşturmasında Rol Oynayan Unsurlar", **Beş Deniz Havzasında Türkiye**, Der: Mustafa Aydın, Çağrı Erhan, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2006, s. 103-133.
65. DEVLET, Nadir, "Enerji Hatlarının Güvenliğinde Ülkelerin İstikrar Sorunları" **Avrupa ve Orta Asya Arasındaki Enerji Köprüsü Türkiye**, Konrad-Adenauer-Stiftung Vakfı Yayını, 2007, s.
66. DHONDT, Nele, "Integration of Environmental Protection into EC Energy Policy", **The Yearbook of European Environmental Law**, New York, Oxford University Press, 2005, Volume 4, s. 247-291.

67. DORÉ, Julia, DE BAUW, Robert, *The Energy Charter Treaty : Origins, Aims and Prospects*, London, **Royal Institute of International Affairs**, 1995, s. 1-89.
68. DUFF, Andrew, “Towards A Definition of Subsidiarity”, **Subsidiarity Within the European Community**, Editor: Andrew Duff, London, Published By Fedreal Trust for Education and Research, 1933. s. 7-13.
69. EĞİLMEZ, Mahfi, **Küresel Finans Krizi**, Remzi Kitabevi, 2. Basım, Aralık 2008, s. 66.
70. EHLERS, Eckart, “The Amsterdam and Berlin Fora and the Forum Process in European Energy Policy”, **The European Energy Law Report IV**, Editors; Martha M. Roggenkamp and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2007, s. 109-133.
71. ELLERMAN, A. Denny, JOSKOW, Paul L., *The European Union’s Emission Trading System in Perspective*, **Massachusetts Institute of Technology**, May 2008, s. 1- 64.
72. *Encyclopedia of The EU*, Edited By: Resmond Dinan, Lynne Rienner Publishers, 1998, s. 163.
73. EVANS, Brian, “Principles of Kyoto and Emissions Trading Systems : a Primer for Energy Lawyers”, **Alberta Law Review**, 2004, vol. 42, issue 1, s. 167-208.
74. EWERS, Hans-Jürgen, and VON STACKELBERG, Friedrich “Regional and Local Gas Distribution Systems for Natural Gas”, **International Energy and Resources Law and Policy Series**, Editor : Ernst J. Mestmacker, Graham & Totman Ltd., 1993, s. 243-266.
75. European Commission, *Energy – Yearly statistics 2005* Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities 2007.
76. European Commission, Directorate General for Transportation and Energy, *Reportoire of Acquis Communnautaire: Energy and Transport*, 31 December 2004.
77. European Commission, *Green Paper on a European Strategy for Sustainable, Competitive, and Secure Energy*, COM (2006) OJ.
78. FAULL, Jonathon, and NIKPAU, Ali, “Energy”, **The EC Law of Competition**, Editeted By: Jonathon Faull and Ali Nikpau Oxford University Press, 1999, s. 689-751.
79. **First Guidelines for a Community Energy Policy**, Memorandum Presented by the Commission to the Council, Bulletin of the European Communities, Supplement to No. 12-1968, COM (68), 1040 final, 18 December 1968.

80. FILIPPO, Andreatta, , “Theory and The European Union’s International Relations”, **International Relations and the European Union**, Edited By: Christopher Hill and Micheal Smith, Oxford University Press, 2005, s. 19-36.
81. FISHBANE, Jonathan, D. “The troubled evolution of energy policy in the EEC: a Discordant Note in the Harmonization Procedure”, **Akron Law Review**, Volume 27, issue 3-4, s. 301-353.
82. FLAKUS, Franz-Nikolaus, JOHNSON, Larry D., “Binding Agreements for Nuclear Safety: the Global Legal Framework” **International Atomic Energy Agency Bulletin**, 1998, vol. 40, issue 2, s. 21-26.
83. FRANCO, G. Yanna, HERRERA, M. Pedro, “New Economic Instruments to foster Renewable Sources of Energy : an EC Law Approach” *Critical Issues in Environmental Taxation : International and Comparative Perspectives*”, **Richmond Law & Tax**, 2005, vol. 2, s. 177-189
84. General Report on The Activities of The Communities, April 1966 - 31 March 1967, Publishing Services of The European Communities, 1032/5/vii/1967/5.
85. GNESOTTO, Nicole, and GREVI, Giovanni, “The New Global Puzzle What World for the EU in 2025?”, **Institute for Security Studies European Union**, 2006. s. 53-74.
86. GOLDBERG, Silke Muter, , “The Directives Regulating Security of Supply : A Snopshot” **European Energy Law Report V**, Belgium, Intersentia Publishers, 2008, s. 109-127.
87. GOLDBERG, Silke Muter, “The Directives Regulating Security of Supply: A Snopshot”, **European Energy Law Report V**, Editors: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2008, s. 109-127.
88. GOLDBERG, Silke Muter, “Emission Trading in the EU : some Legal Issues in Relation to the Commitment Period 2005-2007”, **European Energy Law Report IV**, Editors: Martha M. Roggenkamp, Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2007, s. 71-85
89. GONZÁLEZ, Abel J., “Towards an International Regime on Radiation and Nuclear Safety”, **International Atomic Energy Agency Bulletin**, 1998, vol. 40, issue 2, s. 2-4.
90. GOTTSCHAL, Erik, “The Role of an Energy Agency in Regulating Internal Energy Market: Cross Border Regulation Across The Line”, **European Energy Law Report VI**, Edited By: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2009, s. 51-59.

91. GÖKNEL, Mete, Kafkaslardaki Savaş ve Enerji Hatları, 13 Ağustos 2008, makalenin tam metni için; bkz. <http://www.asam.org.tr>.
92. GÖTZ, Roland, “European Energy Foreign Policy and the Relationship with Russia”, **The External Energy Policy of the European Union**, Edited By; Jacques Lesourne, The Insitut Français des Realations Internationales (IFRI), Paris, 2008, s. 43.
93. GRATTIERÌ, Walter, “White Certificates in Italy”, **The European Energy Law Report IV**, Editors: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2006, s. 189-197.
94. GRENON, Michel, “Alternatives to Oil Imported from OPEC Countires : Nuclear Energy”, **Energy in the Euroepan Communities**, Edited By: Frans A.M. Alting von Geusau, Publications of the John F. Kennedy Institute Center for International Studies, s. 105-109.
95. GRGİÇ, Borut, Financial Times 16.02.2009 tarihli yazı, www.ft.com.
96. GUMPEL, W, “Alternatives to Oil Imported from OPEC Countries, Oil and Gas Imported from Soviet Union”, **Energy in the Euroepan Communities**, Edited By: Frans A.M. Alting von Geusau, Publications of the John F. Kennedy Institute Center for International Studies, s. 137-150.
97. GUSWORTH, G.R.N, ROYDHOUSE E., LIPSTEİN, K., European Legislation 1952-1972, London, Butterworth, 1975, s. 1265-1267.
98. HANCHER, Leigh, “EU Law and Policy on Vertical and Conglomerate Energy Mergers”, **European Energy Law Report III.**, Editors: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2006, s. 87-106.
99. HANCHER, Leigh, “European Energy Law, Changing Concepts and Pervasive Principles”, **International Energy and Resources Law and Policy Series European Community Energy Law**, Editors: D.S. Mac Dougall, Thomas W. Walde, Published By Graham Trotman, 1994, s. 23-39.
100. HANCHER, Leigh, “EU Law and Policy on Vertical and Conglomerate Energy Mergers”, **European Energy Law Report III.**, Editors: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Intersentia, 2006, s. 29-54.
101. HANCHER, Leigh, and VLAM, Roland, “Mergers In The Electricity Sector- Relevant Markets and Related Issues”, **Energy Law Report I**, Edited By: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2004, s. 29-67.
102. HANCHER, Leigh, “The New European Energy Policy Future Challenges– Future Regulatory Frameworks?”, **The European Energy Law Report IV**,

- Editors; Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers 2007, s. 87-106.
103. HANCHER, Leigh, “ The New EC Constitution and The European Energy Market”, **European Energy Law Report II**, Edited By: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2005, s. 3-14.
 104. HANCHER, Leigh, and JANSEN, Sally, , “Shared Competences and Multifaceted Concepts- Euroepan Legal Framework for Security of Supply”, **Energy Security Managing Risk in a Dynamic Legal and Regulatory Environment**, Edited By: Barry Barton, Catherine Redgewell, Anito Ronne, and Donal N. Zillman, Oxford University Press, 2004, s. 3-10.
 105. HANCHER, Leigh, and DEL GUAYO, Castiella Inigo, “The European Electricity and Gas Regulatory Forums”, **Regulating Energy and Natural Resources**, Edited By; Barry Barton, Lila K. Barrera – Hernandez, Alastair R. Lucas, and Anita Ronne, International Bar Association, Oxford Univesity Press, 2006, s. 243-260.
 106. HARTLEY, Trevor C., **European Union Law in a Global Context, Text, Cases, and Materials**, Cambridge University Press, 2004, s. 60-66.
 107. HEILMANN, Ullrich, and HILLEBRAND, Bernhard, “The Structure and Regulation of the German Gas Industry”, **International Energy and Resources Law and Policy Series**, Editor: Ernst J. Mestmacker, Graham Totman Ltd., 1993, s. 111-121.
 108. HENNINGSSEN, Jürgen, “Creating a Sustainable Energy Sector in Europe: How Ambitious is the New EU Energy and Climate Policy?”, **European Energy Law Report V.**, Edited By: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2008, s. 141-146.
 109. HILL, Fiona, “Caspian Conundrum: Pipelines and Energy Networks”, **The Future of Turkish Foreign Policy**, Editors: Lenore G. Martin, and Dimitris Keridis, Masachusetts, The MIT Press Cambridge, 2004, s. 211-221-
 110. HOPE, Einar, “Organisation of Supply Markets for Naturel Gas in Europe”, **International Energy and Resources Law and Policy Series**, Editor : Ernst J. Mestmacker, Graham Totman Ltd., 1993, s. 213-240.
 111. İŞCAN, İsmail Hakkı, “Türkiye Avrupa Briliği İlişkilerinin Geleceği Açısından Avrupa Birliği Enerji Güvenliği Sorunu”, **Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları**, Yıl 1 Sayı: 2, 2007. s.113-168.
 112. IMMENGA Ulrich, “The Development of European Energy Policy: From The ECSC Treaty to the Internal Market”, **International Energy and Resources Law and Policy Series**, Edited By Ernest J. Mestmacker, Graham and Trotman LTD. 1993. s. 47-59.

113. JONES, Clive, “The European Energy Charter Treaty”, **The European Energy Market: Reconciling Competition and Security of Supply**, Edited By, Leigh Hancher, Bundesanzeiger, Series of Publication by The Academy of European Law in Trier, Volume 13, 1995, s. 79-82.
114. JONSON, Lena, “The New Geopolitical Situation in the Caspian Region”, **The Security of Caspian Sea Region**, Edited By; Gennady Chufrin, Oxford University Press, 2001, s. 11-31.
115. JONSON, Lena, “The New Geopolitical Situation in the Caspian Region”, **The Security of Caspian Sea Region**, Edited By; Gennady Chufrin, Oxford University Press, 2001, s. 11-31.
116. KANBOLAT, Hakan, Güney Osetya Sorununun Yakın Tarihi, 11 Ağustos 2008, makalenin tam metni için bkz. <http://www.asam.org.tr>.
117. KARAOSMANOĞLU, Ali, “Turkey’s Objectives in the Caspian Region”, **The Security of Caspian Sea Region**, Edited By: Genedy Chufrin, Oxford University Press, 2001, s. 154-156.
118. KAJ, Hober, “The EU - Russia Energy Dialogue : the Legal Dimension”, **The Uppsala Yearbook of East European Law**, vol. 2006, s. 107-173.
119. KANTZENBACH, Erhard, and KRÜGER, Reinland, “Could the Energy Mix be Optimised Through Competition or Regulation” **International Energy and Resources Law and Policy Series**, Editor: Ernst J. Mestmacker, Graham Totman Ltd., 1993, s. 59-70.
120. KARLUK, Rıdvan, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 9. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları, 2007, s. 11-12.
121. KENNETT, Steven A., “Carbon sinks and the Kyoto Protocol : Legal and Policy Mechanisms for Domestic Implementation”, **Journal of Energy & Natural Resources Law**, 2003, International Bar Association, vol. 21, issue 3, s. 252-276.
122. KEPPLER, Jan Horst, “Building a Common European Energy Policy Around a Market-Based Approach”, **The External Energy Policy of The European Union**, Edited By: Jacques Lesourne, Paris, IFRI, 2008, s. 34-35.
123. KIRSTYN, Inglis, “Anticipating New Union Competences in Energy”, **The Journal of European and Competitive Law**, 2008, Volume 15, No:1, s. 125-135.
124. KOEN, Lenaerts and PIET, Nuffel Van, “Consumer Protection”, **Constitutional Law of the European Union**, Edited By: Robert Bray, London, Sweet and Maxwell, 1999, s. 239.

125. KOTLIAR, S. Vladimir, "Transportation of Energy Resources and the Turkish Policy in the Black Sea Straits", **International Energy Policy, the Arctic and the Law of the Sea**, Edited By: Myron H., Nordquist, John, Norton Moore, and Alexander S., Skaridov, Martinus Nijhoff, 2005, s. 69-77
126. KÜHNE, Gunther, "Energy Security and Conflict with Other Values", **Energy Security Managing Risk in a Dynamic Legal and Regulatory Environment**, Edited By: Bary Barton, Catherine Redgewell, Anito Ronne, and Donald N. Zilmann, Oxford University Press, 2004, s. 353.
127. KÜHNE, Gunther, and BRAND-TÜRKOĞLU, Julia, "The Implementation of the 2003 Electricity and Gas Directives and Some Ramifications in Germany Energy Law", **The European Energy Law Report IV**, Belgium, Intersentia Publishers, 2007, s.241-264
128. Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change, <http://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.html>.
129. LAURENCE, W. Gormley, **Introduction to the Law of the EC After the Coming into Force of the Single European Act**, Second Edition, The Netherlands, Kluwer Law and Taxation Publishers, 1989, s. 755-763.
130. LAVRIJSSEN, Saskia, DE WITSE, Maartje, "The European Energy Regulators Group A Panacea For Good Governance", **The European Energy Law Report II**, Editors: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2005, s. 99-115.
131. LESOURNE, Jacques, "Views on Europe's Domestic and Foreign Energy Policy", **The External Energy Policy of the European Union**, Edited By: Jacques Lesourne, The Institut Francais des Relations Internationales- IFRI , 2008, s. 127-135.
132. LORD, Christopher, "Accountable and Legitimate? The EU's International Role", **International Relations and the European Union**, Edited By: Christopher Hill and Micheal Smith, Oxford University Press, 2005, s. 114-152.
133. MAULL , Hanns W., "Europe's Energy Situation", **The Future for European Energy Security**, Edited by: Curt Gasteyger, London, Frances Pinter, 1985, s. 8-27.
134. Mateus, Abel M, "How to Integrate the European energy Markets: a New Vision", **International Antitrust Law and Policy**, Edited By: Barry Hawk, Fordham Competition Law, 2007, vol. 34, s. 333-422
135. Mayer-Tasch Peter Cornelius, Tarihsel Bakış Açısıyla Enerji ve Enerji Tedariki, Avrupa ve Orta Asya Arasındaki Enerji Köprüsü Türkiye, Ankara, Konrad-Adenauer-Stiftung Vakfi Yayını, 2007.s. 5-17.

136. MESTMACKER, Ernst J., “Energy Policy for Natural Gas in the Internal Market- An Overview”, **International Energy and Resources Law and Policy Series**, Editor: Ernst J. Mestmacker, Graham Totman Ltd., 1993, s. 1-16.
137. MOLLE, Willem, **The Economics Of European Integration Theory, Practice, Policy**, Second Edition, Dartmouth Publishers Company Limited, 1994, s. 293-314.
138. MOLODSTOVA, Elena, Nuclear Energy and Environmental Protection: Responses of **International Law, Pace Environmental Law Review**, 1994, vol. 12, issue 1, s. 185-267.
139. MONJON, Stephanie, “The Energy Savings Certificates Scheme in France”, **The Euroepan Energy Law Report IV**, Editors: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2006, s. 199-207
140. Memorandum of Understanding on the Regional Energy Market in South East Europe and its Integration into the European Community Internal Energy Market, The Athens, Memorandum 2003.
141. MORGENTHAU, Hans J., **Uluslararası Politika**, Cilt 1, Çev., Baskın Oran ve Ünsal Oskay, Ankara, Sevinç Matbaası, s.
142. MOUSSİS, Nicholas, **Access To European Union Law, Economics, Policies**, 11th Revised Edition, European Study Service, 2002, s. 389-395.
143. MOUSSİS, Francis, MCGOWAN, “Conflicting Objectives in European Energy Policy”, **The Politics of 1992 Beyond the Single Market**, Edited By: Colin Crouch and David Marquand, Basil Blackwell Ltd UK., 1990, s. 121-137
144. NAGEL, Bernhard, “European Energy Law Initiatives”, **The Law of Energy for Sustainable Development**, Edited By: Adrian J. Bradbrook, Rosemary Lyster, Richard L. Ottinger and Wangi Xi, IUCN Academy of Environmental Law Research Studies, 2005, s. 370-394.
145. **Necessary Progress in Community Energy Policy**, Communication from the Comission to the Council forwarded on 13 October 1972, COM (72) 1200, Brussels, October 4 1972, s. 1-26.
146. NEELİE, Kroes, “Improving Competition in European Energy Markets Through Effective Unbundling”, **International Antitrust Law and Policy: Fordham Competition Law**, Edited By: Barry Hawk, 2007, vol. 34, s. 247-300.
147. ODER, Bertil Emrah, **Avrupa Birliği’nde Anayasa ve Anayasacılık**, Birinci Baskı, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2004, s. 337-365.

148. OİKONOMOU, Vlasis, “The UK Energy Efficiency Commitment”, **The European Energy Law Report IV**, Editors: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2006, s. 209-219.
149. ÖĞÜTÇÜ, Mehmet, “Erasian Energy Prospects and Politic: Need for a Longer-term Western Strategy”, **The Energy Charter Treaty : an East-West Gateway for Investment and Trade**, 1996, s. 68-109.
150. PALA, Cenk, “ 21. Yüzyıl Dünya Enerji Dengesinde Petrol ve Doğal gazın Yeri ve Önemi: Hazar Boru Hatlarının Kesişmesinde Türkiye”, 1 Mart 2003.
151. PALA Cenk, BOROMBAEVA, Elvira, “ Hazar’ın Hukuki Statüsü: Nerede Kalmıştık?”, **PetroGas**, Nisan 2002, Sayı 29, s. 38-44.
152. PALA, Cenk, “Enerji Perspektifinden Türkiye ABD İlişkilerinin Yeni Boyutu Irak’ın Geleceğine İlişkin Bir Seneryo”, **Avrasya Dosyası**, 2005, Cilt 11, Sayı 2, s. 184-211.
153. PALA, Cenk, **20. Yüzyılın Şeytan Üçgeni: ABD-Petrol-Dolar, ‘Petrol Krizlerinin Perde Arkası’**, İstanbul, Kavram Yayınları, Kasım 1996, s. 1-241.
154. PAMİR, A. Necdet, “Enerji Arz Güvenliği ve Türkiye”, **Stratejik Analiz**, Mart 2007, Cilt 7 Sayı 83, s. 14-24.
155. PAMİR, A. Necdet, Kafkaslar ve Hazar Havzasındaki Ülkelerin Enerji Kaynaklarının Türkiyenin Güvenliğine Etkileri, Türkiyenin Çevresindeki Gelişmeler ve Türkiyenin Güvenlik Politikalarına Etkileri Sempozyumu, Harp Akademileri, 10 Mart 2006, İstanbul.
156. PAMİR, A. Necdet, “Avrupa Birliği’nin Enerji Sorunsalı ve Türkiye”, **Stratejik Analiz**, Kasım 2005, Cilt : 6, Sayı: 67. s. 74-81.
157. PAMİR, A. Necdet, “Energy and Pipeline Security in the Black Sea and Caspian Sea Regions: Challenges and Solutions”, **The Black Sea Region: Cooperation and Security Building**, Edited By: Oleksandr Pavliuk, and Ivanna Klympush-Tsintsadze, NY, Publisher Armonk, 2004, s. 123-155.
158. PAMİR, A. Necdet, “Enerji Politikaları ve Küresel Gelişmeler”, **Stratejik Analiz**, Aralık 2005, Cilt 6, Sayı 68, s. 68-74.
159. PARK, Patricia, “The EU Emmissions Trading Directive”, **European Energy Law Report II**, Edited By: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2005, s. 31-52.

160. PAVLIUK, Oleksandr, "Regionalism Before and After September 11", The **Black Sea Region Cooperation and Security Building**, Edited By: Oleksandr Pavliuk and Ivanna Klympush-Tsintsadze, New York, East-West Institute, 2004, s. 3-141.
161. PEREZ, Jose A. Hoyos "European Commission Initiatives for A Better Protected Energy System", **European Energy Law Report V**, Edited By: Martah M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2008, s.
162. Petrol İşleri Genel Müdürlüğü (PIGM), "2000 Yılı Petrol Faaliyetleri", **Petrol İşleri Genel Müdürlüğü Dergisi**, 2000, Sayı:45, s. 53.
163. POSSER, Herbert, ALTENSCHMID, Stefan, "European Union Emissions Trading Directive", **Journal of Energy & Natural Resources Law**, the International Bar Association, 2005, vol. 23 issue 1, s. 60-72.
164. RASHBROOKE, Gwenaële, "Clarification or Complication? : the New Energy Title in the Draft Constitution for Europe", **Journal of Energy & Natural Resources Law**, 2004, International Bar Association, vol. 22, issue 3, s. 373-387.
165. REÇBER, Kamuran, Avrupa Birliği Mevzuatı, 2. Baskı, Alfa Yayınları, 2005, s. 306 ve devamı.
166. REDGEWELL, Catherine, "International Energy Security", **Energy Security Managing Risk in a Dynamic Legal and Regulatory Environment**, Edited By: Bary Barton, Catherine Redgewell, Anita Ronne, and Donald N. Zilmann, Oxford University Press, 2004, s. 17-45.
167. REES, Wyn, "The External Face of Internal Security", **International Relations and the European Union**, Edited By: Christopher Hill and Micheal Smith, Oxford University Press 2005. s. 206-224.
168. ROBERTS, John, "Energy Reserves, Pipelines Routes and Legal Regime in the Caspian Sea", **The Security of Caspian Sea Region**, Edited By: Genedy Chufrin, Oxford University Press, 2001, s. 5-34.
169. ROGGENKAMP, M. Martha, "The Regulation Offshore Wind Farms in the Netherlands", **European Energy Law Report I**, Edited By: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2004, s. 99-115.
170. ROGGENKAMP Martha M., REDGEWELL Catherina, GUAYO Ingio Del, RONNE Anita, **Energy Law in Europe, National, EU and International Regulation**, Second Edition, Oxford University Press, 2007, Chap. 16, Para. 16.205- 16.213.

171. ROGGENKAMP, Martha M., “Petroleum Pipelines in the North Sea : Questions of Jurisdiction and Practical Solutions”, **Journal of Energy & Natural Resources Law**, the International Bar Association, 1998, vol. 16, issue 1, s. 92-109.
172. ROGGENKAMP, Martha M. “Transit of Network-bound Energy : the European Experience”, **The Energy Charter Treaty : an East-West gateway for Investment and Trade**, Edited By: Thomas W. Walde, Kluwer Law International, 1996, s. 499-519.
173. ROGGENKAMP, Martha M., REDGEWELL, Catherina, DEL GUAYO, Ingio, RONNE, Anita, “The Use of Non-Fossil Energy Resources: Nuclear, Renewables, and Energy Efficiency”, **Energy Law in Europe, National, EU and International Regulation**, Edited By: Martha M. Roggenkamp, Catherina Redgewell, Ingio Del Guayo, Anita Ronne, , Second Edition, Oxford University Press, 2007, s. Chap. 16, Para. 16.205- 16.213.
174. RONNE, Anita, “Alternative Approaches to Regulatory Agency Structures and Powers: Eastern and Western Europe”, **Journal of Energy & Natural Resources Law, International Bar Association**, 1997, vol. 15, issue 1, s. 41-50.
175. SANDER, Oral, , **Siyasi Tarih 1918-1994**, 15. Baskı, Şubat 2007, İmge Kitabevi, s.
176. SCHULZ, Walter, and FUNK, Cara, “Models of the Organisation and Accompanying Regulation of Gas Markets in Europe”, **International Energy and Resources Law and Policy Series**, Editor : Ernst J. Mestmacker, London, Graham & Totman Ltd., 1993, s. 139-150.
177. SCHWARZE, Jürgen, “European Energy Policy in Community Law”, **International Energy and Resources Law and Policy Series**, Edited By: Ernst H. Mestmacker, London, Graham & Trotman, 1993, s. 153-182.
178. SCROTH, Hans-Jürgen, “The Energy Charter Treaty in the Context of the Treaties of the European Union”, **The Energy Charter Treaty An East-West Gateway for Investment and Trade**, Editor: Thomas W. Walde, Kluwer Law International, s. 240-247.
179. SLOT, Jan Piet, “Regulation of Prices in the Energy Sector of the EC”, **Journal of Energy & Natural Resources**, International Bar Association, 1997, vol. 15, issue 3, s. 263-282.
180. SMEERS, Yves, “Aims and Means of European Energy Policy in the Light of the Completion of Internal Market”, **International Energy and Resources Law and Policy Series**, Editor : Ernst J. Mestmacker, Graham Totman Ltd, 1993, s. 19-44.

181. SCHAUB, Alexander, "Liberalisation of the European Energy Markets: The Perspective of Competition Policy", **European Integration and International Coordination**, Edited By: Armin von Bogdandy, Petros C. Mavroidis, and Yves Meny, The Hague-The Netherlands, Published By: Kluwer Law International, 2002, s. 403-418.
182. SPAAK, Paul Henri, Intergovernmental Committee on European Integration, The Brussels Report on the General Common Market, (English translation of document commonly called the Spaak Report), June, 1956 .
183. STEINER, Josephine and WOODS, Lorna, **EC Law**, 8th Edition, Oxford University Press, 2003. s. 8-10.
184. SURREY, John, "The Structure and Regulation of the British Gas Industry", **International Energy and Resources Law and Policy Series**, Editor: Ernst J. Mestmacker, Graham Totman Ltd., 1993, s. 91.109.
185. STERN, Jonathan P., "The Prospects for Third Party Access in European Gas Markets", **International Energy and Resources Law and Policy Series**, Editor : Ernst J. Mestmacker, London, Graham & Totman Ltd., 1993, s. 183-198.
186. TANRISEVER, Oktay F., Gürcistan'ın Güney Osetya'daki Askeri Operasyonu ve Rusya'nın Tepkisi, 12 Ağustos 2008.
187. THOMAS, H.M., and GRAZEBROOK, D., "Energy Other Than From Coal", **Law of the European Communities**, Edited By: David Vaughn, London, Butterworths, 1986, Volume 2, s. 829-1013.
188. THOMPSON, Andrew, CAMPBELL-WATT, Rob, "Carbon Rights: Development of the Legal Framework for a Trading Market", **Journal of Energy & Natural Resources Law, the International Bar Association**, 2004, vol. 22, issue 4, s. 465-472
189. TELLAL, Erel, "Avrasya'da Türkiye Rusya İlişkileri", **Beş Deniz Havzasında Türkiye**, Der: Mustafa Aydın, Çağrı Erhan, Ankara Siyasal Kitabevi, 2006, s. 33-62.
190. TORRITI, Jacopa, Does the Impact Assesment on the Third Package Provide the Correct Economic Forecast for the Liberalisation of the EU Energy Market ?, **European University Institute Working Paper**, Badia Fiesolana, May 2008, RSCAS 2008/14, s. 1-21.
191. **Türk Dış Politikası**, Editör: Baskın Oran, Dördüncü Baskı, İstanbul İletişim Yayınları, 2002, Cilt 1, s.370-384.

192. UTE, Collier Perspects for a Sustainable Energy Policy in the European Union, European Union Institute Robert Schuman Centre, **EUI Working Papers, RSC No: 97/29**, s.1-30.
193. VERTS, Jan, **The European Council**, Amsterdam - The Netherlands, Elsevier Science Publishers, 1992, s. 259.
194. VON BURCHARD, Friedrich, and ECKERT, Lutz, Natural Gas and EU Energy Law, Baden Baden, Nomos Verlagsgesellschaft, Mart 1995, s. 1-119.
195. VON GEUSAU, Alting, Frans A.M., “ In Serach of a Policy”, **Energy in the Europan Communities**, Edited By: Frans A.M. Publications of John F. Kennedy Institute Center for International Studies, s. 186.
196. WALDE, Thomas, W., “Liberalisation of EC Gas Transportation : a Critical Review of the Legal and Policy Arguments Driving the Discussion on Third Party Access : presented to Symposium on European Energy Policy for Natural Gas in the Internal Market”, Salzburg, **Centre for Petroleum and Mineral Law and Policy Series**, December 1991, CPMLP Seminar Paper, No.SP7.
197. WASENDEN, Odd- Harald B., “The Road Towards Transparency in European Electricity Markets”, **European Energy Law Report V**, Editors: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2008, s. 73.91.
198. WEBSTER, M. Ewell Jr., BRITO, Dagobert and NOER, John “An Aletnative Pipeline Strategy in the Persian Gulf” James A. Baker III Institute for Public Policy at Rice University, the Center for International Political Economy, and the Office of the Secretary of Defense.
199. WEBSTER, William, “Recent Developments in EU Energy Markets”, **European Energy Law Report III**, Editors. Ulf Hammer, and Martha M. Roggenkamp, Belgium, Intersentia Publishers, 2006, s. 3-11.
200. WESTERHOF, Jan Gerrit, “ The Third Internal Energy Market Package”, **European Energy Law Report VI**, Edited By: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2009, s. 19-35.
201. WILLIAM, Martin, RYUKİCHİ, Imahi and STEEG, Helga, Maintaining Energy Security in a Global Context: a Report to the Trilateral Commission, New York, The Trilateral Commission, No: 48, 1996, s. 1-137.
202. WIJNEN, Rutger De Witt, “ The CO2 Registers”, European Energy Law Report II, Edited By: Martha M. Roggenkamp, and Ulf Hammer, Belgium, Intersentia Publishers, 2005, s. 55-62.
203. YILMAZ, Reha, **Kafkasya’da Büyük Oyunun Küçük Halkası: Güney Osetya.**

204. Council Directive, 68/414/EEC of 20 December 1968, **imposing an obligation on Member States of the EEC to maintain minimum stocks of crude oil and/or petroleum products**, Official Journal L 308, 23/12/1968, s. 0014 – 0016 English Special Edition: Series I Chapter 1968 (II) P. 0586.
205. Regulation (EEC) No 1055/72 of The Council of 18th May 1972, **on notifying the Commission of imports of crude oil and natural gas**, Official Journal L 113, 28/04/1973, P. 0001 - 0013.
206. Regulation (EEC) No 1055/72 of The Council of 18th May 1972, **on notifying the Commission Investment Projects interest to the Community in the petroleum, natural gas and electricity sectors**, English Special Edition: Series I Chapter 1972(II) P. 0466.
207. Council Directive, 64/428/EEC of 7 July 1964 **concerning the attainment of freedom of establishment and freedom to provide services in respect of activities of self- employed persons in mining and quarrying (ISIC Major Groups 11-19)** OJ 117, 23.7.1964, English special edition: Series I Chapter 1963-1964 P. 0151 *64/428 OJ 1965, P. 1871*.
208. Council Directive 69/82/EEC of 13 March 1969 **concerning the attainment of freedom of establishment and freedom to provide services in respect of activities of self- employed persons engaging in exploration (prospecting and drilling) for petroleum and natural gas (ISIC ex Major Group 13)**, English special edition: Series I Chapter 1969(I) P. 0111.
209. Council Regulation (EEC) No 1056/72 **on notifying the Commission of investment projects of interest to the Community in the petroleum, natural gas and electricity sectors**, OJ L 120, 25.5.1972.
210. Council Decision 64/303 OJ 1964 P.1209, Council Regulation 2603/69 OJ 1969 L 325/25.
211. **Necessary Progress in Community Energy Policy**, Communication from the Commission to the Council forwarded on 13 October 1972, COM (72) 1200, Brussels, October 4 1972, s. 1-26. Ulaşılacak web adresi: http://aei.pitt.edu/5146/01/001628_1.pdf.
212. **First Guidelines for a Community Energy Policy**, Memorandum Presented by the Commission to the Council, Bulletin of the European Communities, Supplement to No. 12-1968, COM (68), 1040 final, 18 December 1968, s. 1-17.
213. Commission Decision, 77/260/EEC of 22 Mart 1977 OJ 1977 L 80/23.
214. Commission Decision, 1999/791/EC of 8 July 1999 OJ 1999 L 319.

215. European Commission, **Transparency of Consumers Energy Prices**, COM (89), 7 Mart 1989.
216. Council Directive 90/377/EEC of 29 June 1990, **concerning a Community Procedure to Improve the Transparency of Gas and Electricity Prices Cahrged to Industrial end users**, OJ L 185, 17,71990.
217. Council Directive 90/547/EEC of 29 October 1990, **on the Transit of Electricity Through Transmission Grids**, OJ No L 313, 13.11.1990, p. 30.
218. Council Directive 91/296/EEC of 31 May 1991, **on the Transit of Natural Gas Through Grids**, OJ No L 147, 12.6.1991, p. 37
219. Commission Decision 92/167/EEC OJ 1992 L 74/43 (1992).
220. Commission Decision 97/559/EC, OJ 1997 L 230/18 (1997).
221. Commission Decision 95/539/EEC Official Journal 1995 L 304.
222. Council Decision, 91/565/EEC, Official Journal L 307/34.
223. Council Decision , 96/737/EEC, Official Journal L 335/50.
224. Council Directive, 93/76/EEC of 13 September 1993, **on Limit Carbon Dioxide Emmissions by Improving Energy Efficiency (SAVE)**, Official Journal L 237/28, 22.9.1993.
225. Directive 96/57/EC of The European Parliament and of The Council of 3 September 1996, OJ L 236/36, 18.9.1996. 96/89/EC, Commission Directive 96/60/EC of 19 September 1996 **implementing Council Directive 92/75/EEC with regard to energy labelling of household combined washer-driers**, OJ L 266, 18.10.1996,
226. Commission Directive 97/69/EC of 5 December 1997, **Adapting to Technical Progress for...**, OJ L 343/19,
227. Commission Directive 98/11/EC of 27 January 1998, **Implementing Council Directive 92/75/EEC with regard to Energy Labeling of Household Lamps**, OJ L 71, 10.3.1998.
228. Council Directive, 92/75/EEC of 22 September 1992, **on the Indication by Labelling and Standard Product Information of the Consumption of Energy and Other Resources by Household Appliances**, OJ L 297/16, 13.10.1992.
229. Commission Directive, 94/2/EC, Official Journal L 45/1.

230. Regulation (EC) No. 2422/2001 of 6 November 2001 **on a Community Energy Efficiency Labelling Programme for Office Equipment**, OJ L 332, 15 December 2001.
231. Communication from the Commission of 29 April 1998, **Energy Efficiency in the European Community-Towards a Strategy for the Rational Use of Energy** (COM) 1988) 246 - Not Published Official Journal.
232. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions of 26 April 2000, entitled: “**Action Plan to improve energy efficiency in the European Community**” (COM (200) 247 – not published in the Official Journal.
233. Council Directive, 90/531/EEC of 17 September 1990, **on procurement procedures of entities operating in the water, energy, transport and telecommunications sectors**, OJ 1990 L 297/1.
234. Council Directive, 93/38 EEC of 14 June 1993, **Coordinating the Procurement Procedures of Entities Operating in the Water, energy, transport and telecommunications Sectors**, OJ 1993 L p. 84-138, 9.8.1993.
235. Council Directive 89/665/EEC of 21 December 1989, **on the Coordination of the Laws, Regulations and Administrative Provisions relating to the Application of Review Procedures to the Award of Public Supply and Public Works Contracts**, OJ L 395, p. 33–35, 30.12.1989.
236. Council Recommendation, 88/611/EEC of 8 November 1988, **to ... public utilities and auto-producers of electricity**, OJ L 335/29 (1988).
237. Council Decision 93/500/EC (1993) OJ L 235/41.
238. Communication from the European Commission, “**Energy for the Future: Renewable Sources of Energy. White paper for a Community Strategy and Action Plan**”, COM (1997) 599, 26.11.997.
239. Council Resolution of 28 June 1999, **on Community Consumer Policy 1999 to 2001**, OJ C 2006/1, 1999.
240. Decision 283/1999/EC of the European Parliament and the Council of January 1999, **Establishing a General Framework for Community Activities in favour of Consumers**, OJ L 34/1, 1999.
241. Commission Green Paper of 29 November 2000, **Towards a European strategy for the security of energy supply** [COM(2000) 769 final. Not published in the Official Journal.

242. Directorate General for Energy (DG XVII), **Energy In Europe European Energy to 2020 A scenario Approach**, Special Issue – Spring 1996. Internetten ulaşmak için,
http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/index_en.htm,
243. Directive 2003/54/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 **Concerning Common Rules for the Internal Market in Electricity and Repealing Directive 96/92/EC**, OJ L 176, P.37-56, 15.7.2003.
244. Report issued by the European Parliament's Committee on Industry, External Trade, Research and Energy on the proposal for a European Parliament and the Council regulation **on conditions for access to the network for cross-border exchanges in electricity**, amending COM (2001) 125- C 5-0184.
245. Regulation (EC) No 1228/2003 of the European Parliament and the the Council of 26 June 2003, **on conditions for access to the network for cross-border exchanges in electricity**, OJ L 176/1, 15.7.2003.
246. Regulation (EC) 1228/2003 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003, **on conditions for access to the network for cross-border exchanges in electricity**, OJ L 176/1, 15.7.2003.
247. Directive 2003/55/EC, Official Journal of the European Union, L 176/57.
248. Common Position, No 672003 adopted by the Council, acting in accordance with the procedure referred to in Art 251 of the Treaty establishing the European Community.
249. Regulation (EC), No 1775/2005 of the European Parliament and the Council of 28 September 2005, **on conditions for access to the natural gas transmission networks**, OJ L 289/1-13, 3.1.2005.
250. Directive 2001/77/EC of the European Parliament and of the Council of 27 September 2001, **on the promotion of electricity produced from renewable energy sources in the internal electricity market (2001)** OJ L 283/33.
251. Directive 2003/30/EC of the European Parliament and of the Council of 27 May 2003, **on the promotion of biofuels or other renewable fuels for transport (2003)** OJ L 123/42.
252. Commission Communication of 10 January 2007, **Renewable Energy Road Map, Renewable Energies in the 21st Century, Building a More Sustainable Future**, COM (2006) 848 Final - Not Published in the Official Journal.
253. Electricity Directive, 2003/54 OJ L 176/37, 2003.
254. Directive 2003/55 EC of The European Parliament and of the Council of 26

June 2003, **concerning common Rules for the Internal Market in Natural Gas and Repealing Directive**, 98/30/EC, OJ L 176/57, 15.7.2003.

255. European Commission Decision of 11 November 2003, **on establishing European Regulators Group for Electricity and Gas**, 2003/796/EC, OJ L 296/34.
256. Commission Communication on the the Common Position of the Council on the Adoption of a Regulation of the European Parliament and of the Council **establishing an Agency for the Cooperation of Energy Regulators**.
257. **Memorandum of Understanding on the Regional Energy Market in South East Europe and its Integration into the European Community Internal Energy Market**, The Athens, Memorandum 2003.
258. European Commission, **Green Paper on a European Strategy for Sustainable, Competitive, and Secure Energy**, COM (2006) OJ
259. Commission Green Paper, 22 June 2005, **“Energy Efficiency- or Doing More With Less”**, (COM (2005) 265 final, not published in the Office of Journal, s. 1-20..
260. Directive 2006/67/EC of 24 July 2006 **imposing an obligation on Member States to maintain minimum stocks of crude oil and/or petroleum products**, OJ L 217/8, 08 August 2006.
261. Commission of The European Communities, **“An Energy Policy for Europe”**, Communication from the Commission to the European Council and the European Parliament, COM (2007) 1 final, Brussels, 10.1.2007.
262. European Commission, **Action Plan for Energy Efficiency: Realising the Potential**, COM (2006) 545 final, 19 October 2006, s.1-26.
263. Directive 2003/877 EC
264. Council Directive, 2003/96/EC of 27 October 2003, **Restructing the Community Framework for the Taxation of Energy Products and Electricity**, OJ L 283/51, 31 October 2003.
265. Directive 2004/8/EC of the European Parliament and of the Council of 11 February 2004, **the Promotion of Cogeneration based on a useful heat demand in the Internal Energy Market** and Amending Directive 92/42/EC.
266. Directive of The European Parliament and The Council, 2004/18/EC, OJ L 134/114, 30 April 2004.
267. Directive of The European Parliament and The Council, 2004/17/EC, OJ L

134/01, 30 April 2004.

268. Directive 2005/32/EC of the European Parliament and of the Council of 6 July 2005, OJ L 191/29, 22.7.2005.
269. Directive 2005/89/EC of the Parliament of the Council of 18 January 2006, OJ L 33/22, 4.2.2006.
270. Directive 2006/32/EC of the European Parliament and of the Council of 5 April 2006, OJ L 114/64, 27.4.2006.
271. Directive 2004/101/EC, **Establishing A Scheme for Greenhouse Gas Emission Allowance Trading within the Community, In the Respect of the Kyoto Protocol's Project Mechanisms**, OJ L 338, 13.11.2004.
272. Directive 2004/101/EC, **Establishing A Scheme for Greenhouse Gas Emission Allowance Trading within the Community, In the Respect of the Kyoto Protocol's Project Mechanisms**, OJ L 338, 13.11.2004.
273. Council Regulation (EC, Euratom) No 99/2000 of 29 December 1999, **concerning the provision of assistance to the partner states in Eastern Europe and Central Asia**, OJ L 12 ,18.1.2000.
274. Council Regulation (EC) No 2112/2005 of 21 November 2005, **on access to Community external assistance**, OJ L 344/23, 27.12.2005.
275. Regulation (EC) No 1683/2006 of the Euroepan Parliament and of the Council of 24 October 2006, **laying down general provisions establishing a European Neighbourhood and Partnership Instrument**, Official Journal L 310, 9.11.2006.

YARARLANILAN WEB ADRESLERİ

<http://www.pewclimate.org/docUploads/EU-ETS-In-Perspective-Report.pdf>.

http://www.trilateral.org/library/maintaining_energy_security.pdf.

www.ivk.org.tr.

<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l27025.htm>.

www.iea.org.

<http://ec.europa.eu/world/agreements>.

http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/index_en.htm.

<http://www.enerdata.fr/enerdatauk/publications>.

http://ec.europa.eu/energy/electricity/south_east/doc/2002_memo_en.pdf.

<http://www.oecd.org/topic/>
<http://www.dtic.mil/srch/doc?>
<http://eur-lex.europa.eu>.
http://publications.europa.eu/index_en.htm.
ec.europa.eu/energy/nuclear/radioprotection/doc/legislation/84467_en.pdf
<http://www.dtm.gov.tr>
<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/>
ec.europa.eu/energy/gas_electricity/forum_electricity_florence_en.htm.
http://ec.europa.eu/energy/gas_electricity/forum_gas_madrid_en.htm
<http://www.number10.gov.uk/Page8384>.
<http://www.eusew.eu>.
<http://www.senternovem.nl/AmsterdamForum/>
http://ec.europa.eu/energy/oil/berlin/index_en.htm www.iea.org.
http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/cluster/2005/07/050704_g8_meeting.
<http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/cluster/2005/07/050704>
<http://www.euractiv.com.tr/cevre/article/ab-emisyon-ticaretine-destek-bekliyor>
<http://europa.eu/rapid/searchResultAction>.
http://ec.europa.eu/energy/efficiency/index_en.htm
www.alternet.org./module/printversion/49025.
http://www.bfr.bund.de/cd/template/index_en.
<http://www.kfk-plattformu.org/>
<http://www.tpao.gov.tr>.
<http://www.btc.com.tr/proje.html>.
<http://www.euractiv.com.tr/enerji/article/bakan-gulerden-abye-nabucco-mektubu>
www.ntvmsnbc.com
http://ec.europa.eu/energy_policy/index_en.htm.
www.eurogas.org
www.traceca.org.tr/
<http://www.euractiv.com.tr/enerji/article/abde-yeni-bir-gaz-krizi-endisesi>
www.euractiv.com.tr/enerji/analyze/rusya-ab-anlasmazligi
www.asam.org.tr
<http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0ran>

<http://www.iea.org/Textbase/stats/index.asp>

http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/iran_industry_mining

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Murmansk>

[http://ec.europa.eu/external_relations/eea/.](http://ec.europa.eu/external_relations/eea/)

[http://www.ogj.com.,](http://www.ogj.com.)

www.worldenergy.org

www.rice.edu/energy/publications/docs/

[http://www.europeanenergyforum.eu/archives/european-union/eu-general topic.](http://www.europeanenergyforum.eu/archives/european-union/eu-general%20topic)

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyisim : Suat DURSUN

Anabilim Dalı : Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler
Programı : Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı : Prof. Dr. A. Füsun ARSAVA

Tezin Türü ve Tarihi : Doktora - Mayıs 2009

Anahtar Kelimeler : Avrupa Birliğinin Enerji Politikası, Avrupa Birliğinin Enerji Politikasının özellikleri, araçları ve amaçları, Hazar ve Ortadoğu Enerji Kaynakları, Petrol ve Doğal Gaz Boru Hatlarını da içerecek şekilde enerji yollarının ve enerji arzının güvenliği, Türkiye'nin AB Enerji Politikası için Jeostratejik Konumu.

ÖZET

AVRUPA BİRLİĞİ ENERJİ POLİTİKASI VE TÜRKİYE

Enerji, dünyada 21. yüzyılda, üzerinde en çok konuşulan konulardan biri olmaya ve uluslararası politikada sahip olduğu önemi korumaya devam edecektir. Avrupa Birliği hem kendisi, hem de üye devletler için son derece hayati bir konu olan enerji alanında kuruluşundan günümüze kadar önemli adımlar atmıştır. Konsey, Komisyon ve Avrupa Parlamentosu gibi Avrupa Birliği Kurumları ve üye devletler tarafından Avrupa Birliğinin enerji politikasını geliştirme çabaları devam eden ve henüz tamamlanmayan bir süreçtir. Bu çalışmada tarihsel bakış açısıyla, Avrupa Birliğinin nasıl enerji politikasını oluşturduğunu açıklamaya, bu enerji politikasının amaçlarının araçlarının ve özelliklerinin neler olduğunu belirlemeye çalıştık. Ayrıca Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin enerji politikası ve petrol ve boru hatlarının güvenliğini de içine alacak şekilde enerji yollarının güvenliği için sahip olduğu jeo stratejik önemini göstermeye çalıştık.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Suat DURSUN

Field : Euroepan Union and International Economic Relations

Programme : International Relations

Supervisor : Professor A. Füsun ARSAVA

Kind and Date of Thesis : PhD May 2009

Key Words : European Union Energy Policy, Objectives, insturments, and characterstics of European Union Energy Policy, Caspain and Middle East Energy Resources, Security of energy supply and energy roats including petroleum and natural gas pipelines, Turkey's Jeo-strategic location for European Union Energy Policy.

ABSTRACT

EUROPEAN UNION ENERGY POLICY AND TURKEY

In 21st Century, energy will continue to keep its importance in the international policy, and will continue to be an issue which is one of the most debatable topic in the world. From the beginning of the Europen Communities untill now, European Union has been taken important steps in the field of energy which are considerably vital for both Union itself and its Member States. The efforts of Europen Union in order to esatabilish an Europen Energy Policy is a process which has not been completed and has still been constructed by the European Union's Institutions such as the Council, the Commission, the European Parliament and the Member States. In this study, from the historical perspective, we try to explain how Euorpean Union set up its own energy policy, and to clarify what are the objectives, insturments, and characterstics of this energy policy. We also try to demonstrate that Turkey has an important jeo strategic location for European Union's Energy Policy and the security of energy roats including petroleum and natural gas pipelines.